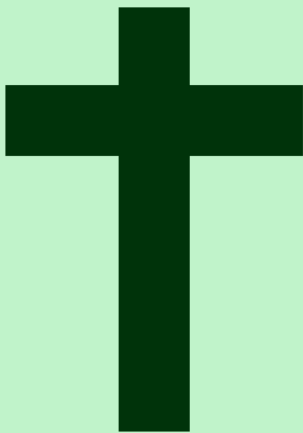

KILƏ-MİNDİ Kİ
SİĞİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KHLƏ-MƏNDİ KI SIGI

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

Contents

Matiye	1
Marki	53
Luki	87
Ja	142
Kilə lə Njé kaw kilə je	181
Rom je	229
1 Koreti je	252
2 Koreti je	273
Galati je	287
Epəji je	296
Pilipi je	304
Kolosi je	310
1 Təsaloniki je	316
2 Təsaloniki je	321
1 Timote	324
2 Timote	332
Titi	337
Piləmo	340
Ebirə je	342
Jaki	361
1 Piyər	367
2 Piyər	374
1 Ja	379
2 Ja	385
3 Ja	387
Judi	389
Nə ki tē ki dəe	391

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki sə, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGA ningə, ta je ngay ki Matiye əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi nōq to. J-a j-ingə:

MBe lə Ja Batisi ki ilə (3.1-12);

Batəm lə Jəju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kilə je ki Jəju ra-de dənangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije nē, ki kaji njé moy je (4.12-18.35);

Kosi də rəbi ti mba kaw ki Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jəju ra ndə ngay əl, ra ndə ki asi dimasi kare be par, ningə təl ta ndə je ləne ki ta ki gangi ki dije gangi dəe ti, təli-e-n, 6a go ti, j taa lo koy, tēē adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Nē kare ki to ta dangi, Matiye ilə ngirə makitibi ləne ki kər gin ka lə Jəju nim, koji Jəju nim, taa dəkagilo ki Jəju e-n ngon 6əy nim to. Ta ki ilə-n ngirə makitibi ləne kin əl adi goe ngal (1-2), ningə mee ti nōq, toji dəw ki e Jəju ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gəri-e tək i e ə e NGar ki nje kaji dije ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tə ə e Emanuwəl ki kər mee nə Luwə e səje, taa e tə ə Luwə a un-e kadi təl-n ta koji ra ləne ki un mindine də ti kəte nu kin to.

Nē kare ki to ta dangi 6əy to me makitibi ti lə Matiye, e kəsi ki əsi də nē ndo je lə Jəju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Nē ndo ki də mbal ti (5-7) ki əl ta ki də pa njiyə ti ki dana ki Luwə isi nginə tae ki rə dije ti lie ki e ngar dode ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki səbi kadi a iləi mbe ki kəbe ki e 6asi (10).

Kəbe lə Luwə ki e ki kəl tae me kuji ta ti asi gin siri, e kəbe ki to lo 6əy to ti basine, nə ndə ree a to ki taga pəy (13).

Go rəbi kisi naa ti lə ngakonaa je me 6eko ti ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi də nja ti nginə-n rə ki tət i ki dəbəy ti ki kəbe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi lə Matiye toji Jəju tə Ba6e ki a re kadi adi ndune də 6eko ti ləne ki sigi, tēē-n tae. Bəy to adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki rə ndəgi dije ti to.

Gin ka lə Jəju

(Lk 3.23-38)

¹ Gin ka lə Jəju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam ə to kin:

² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakəe je.

³ Juda əi ki Tamar oji Parəsi əi ki Jara, Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram,

⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo,

⁵ Salmo əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Ruti oji Obədi, Obədi oji Jəse,

⁶ Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo,

⁷ *Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja,

⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojijyasi,

⁹ Ojijyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkijyasi,

¹⁰ Ejəkijyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojijyasi,

11 Jójijyasi oji Jəkonijyasi ki ngakəe je. Dəkagiloe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti[☆].

12 Loki awi səde Babilon ti, Jəkonijyasi oji Salatijəl, Salatijəl oji Jorobabəl,

13 Jorobabəl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər,

14 Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi,

15 Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matə, Matə oji Jakobi,

16 Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Nینگə Mari oji Jəju ki bari-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte.

17 Hə ngire də Abirakam ti biti də Dabidi ti, gin koji e dəgi gide sə, ə j də Dabidi ti biti kaw bəə Babilon e gin koji dəgi gide sə, taa j də kaw bəə Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dəgi gide sə to.

Koji Jəju (Lk 2.1-7)

18 Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kəe Mari e nje nongi lə Jisəpi ki uwə dəe. Nینگə, loki ingəi-naa dəne ki dینگəm al bəy ə, Mari j səm ki təgi lə NDil Luwə.

19 Lo kin ti nqə be, Jisəpi ki nje nongi lə Mari, ki e dəw ki dana, ndigi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rəsəl də Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par.

20 Loki oji ta kin be mene ti nینگə, malayka lə Bəbe tēē hōy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, iḃəl al kadi itaa Mari nei ti, tadə ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə.

21 Mari a oji ngon ki dینگəm, nینگə a ində təe nə Jəju, tadə e ə e dəw ki a aji dije lane me majal je ti ləde.»

22 Nə je kin pəti a rai nə be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

23 Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə:
«Oi ngon ki mandi ki gər dینگəm al bəy a j səm,
A oji ngon ki dینگəm,
Nینگə a bari-e nə Emanuwəl,
Ki kər gine nə: “Luwə e səje”[☆]»

24 Loki Jisəpi ndəl də bi ti, ra təkə malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy.

25 Nə gər-e ki dəne ki dینگəm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dینگəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

2

Ta ki də njé nē gər je ki də mee je ti ki koji Jəju

1 Oji Jəju Bətiləhəm[☆], dənangi ki Jude ti, dəkagilo kəbe ti lə ngar Erod. Go koje ti, njé nē gər je ki də mee je ti, j j lo kibə kadi ti rai Jorijaləm,

2 nینگə dəji əi nə: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tēē lo kibə kadi ti ə j i re kadi j-əsəi məkəsije nangi nqə ti.»

3 Loki NGar *Erod i oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti.

4 Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa?

5 Ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tadə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:»

6 «Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude,
Kadi igəri təkə rəjeti,

Be ləsi e ki ndae goto al jagi dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,

Tadō ngar ki nje kər nō dije ləm, je a tēē dansi ti.”*»⁷

⁷ Lo kin ti, Erodī bā njé nē gər je ki dō mee je ti gidī ngəy, dāji-de se dəkagilo ki ra wa bangi ə mee tēē-n wa?

⁸ Ba go ti, ilə-de Bətīlāhəm ti ə nā: «Awi idāji ta ki rōjeti dō ngon ti kin. Lo ki ingəi-e bā, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-osi məkəsīm nangī nōē ti tō.»

⁹ Go ta ti lə ngar kin bā, njé nē gər je osi dō rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə nōde ti. Njiyə re tēē dō kəy ti ki ngon to ti bā, a lo ka ti.

¹⁰ Lōki ooi mee kin, rōde nəl-de ngay.

¹¹ Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kōe Mari, bā osi məkəsīde nangī, piti-e. Go ti, tēēi ta bəl je ləde, adi-e ər, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi.

¹² Go nē je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təlī gogī ki rəbi ki dō Erodī ti al. Be ə, təlī awi bē ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³ Lōki njé nē gər je awi ningə, malayka lə Bābē tēē me ni ti əl Jisəpi ə nā: «I taa un ngon əi ki kōe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nōq biti kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire səde, tadō *Erodī a sangī kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴ Jisəpi i taa kondō nōq, un ngon əi ki kōe, bā ay aw səde Ejipi ti.

¹⁵ Isi ti nōq biti koy Erodī, adi ta ki Bābē əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nā: «M-bər ngōnm kadi tēē me bē ti ki Ejipi kō»*¹⁵ kin təl tane.

Erodī təl ngan je ki kasi me bē ti ki Bətīlāhəm

¹⁶ Lōki *Erodī oo kadi njé nē gər je ədi-e, wongī ra-e ngay. Wongī ra-e adi un ndune kadi təlī ngan je ki kasi ki i dō bəl ki joo ti təl ki nangī ne pəti me bē ti ki Bətīlāhəm, ki ngan bē je ki gidī ti. Bəl kin e ki go dəkagilo ti ki njé nē gər je oji-e-n.

¹⁷ Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nā:

¹⁸ «NDu dəw bā me bē ti ki Rama, Nō je, ki ndingə rō ki əti bəl ngay je.

Adi e Rasəl ə nō ngane je,
NDigī kadi dəw səl mene al,
Tadō gotoi.»*¹⁸

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹ Lōki *Erodī oy ngata bā, go koye ti, malayka lə Bābē tēē ki rō Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nā:

²⁰ «I taa, un ngon ki kōe, ə itəlī awi dənangī Isirayəl ti gogī, tadō dije ki isi sangī kadi n-təlī ngon ka oyi ngata.»

²¹ Jisəpi i taa, un ngon ki kōe, ə təlī awi dənangī *Isirayəl ti gogī.

²² Nə lōki oo kadi Arkələsi o bē dō Jude ti to bawne Erodī ti, bəl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yə.

²³ Aw isi me bē bo ti ki bari-e nā Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nā: «A bari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Jā ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jā 1.19-23)

¹ Bəl je dā go ti, Jā Batisi tēē, ilə mbē dilə lo ti ki Jude ə nā:

² «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kō, tadō kōbē lə Luwə e bāsi.»

³ Ja Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dəe ti ə nə: «NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Bəbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu❖!”»

⁴ Ja ilə kibi ki ra ki bj jambal rəne ti, ningə də mene ki nda tə. Ne kusoe e gibiri je ki təji je.

⁵ Di je ki 6e bo Jorijaləm ti, ki dənangi Jude ti pəti, ki dənangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rə Ja ti,

⁶ rəi təri ndude də majal je ti ləde, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁷ Loki Ja oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm 6a, əl-de ə nə: «Səi njə man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?»

⁸ Maji kadi kilə rasi toji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə.

⁹ Ningə, kadi iyəi ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

¹⁰ Ki ne kin, kingə e basi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi ilai-e me por ti kə.

¹¹ Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi toji təki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə, nə dəw ki a re gom ti, e nje togi ki əti bəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njae ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti.

¹² Uwə kee to nə jine ti kadi to-n kə ko ki maji, əy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

¹³ Lo kin ti noo, Jəju j Galile ti, re ta ba Jurde ti rə Ja ti, kadi Ja ra-e batəm.

¹⁴ Nə Ja ge kədi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi j, ira-m batəm, ningə j taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm 6əy tə a?»

¹⁵ Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki basine kin, ira be, tadə e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Ja ndigi də ti, ra-e-n batəm.

¹⁶ Loki Jəju ra batəm taa par, ə tee me man ti ningə, loe ti noo, ta dərə tee, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dəe ti.

¹⁷ Ningə, ndu ta madi tee dərə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay❖.»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Go ti, NDil Luwə ər nə Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e.

² Jəju əgi rəne kuso ne, kondə ki kada, ndə kuti sə, ə go ti 6o ra-e.

³ Lo kin ti, su, nje na dije əti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.»

⁴ Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tee ta Luwə ti to”.»❖

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me 6e ti ki Jorijaləm, ki e 6e bo lə Luwə, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa,

⁶ 6a əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al❖.»»

7 Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tə əi nə: A na Baβe Luwə ləi al.✠»

8 Su təl aw ki Jəju də mbal ti ki ngal taa ngay βəy, oje kəβe je ki dənangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti,

9 ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re əsi məkəsi nangi nəm ti, ə ilə təji dəm.»

10 Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, əti kə say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A əsi məkəsi nangi nə Baβe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nət ti kadi igose.»✠»

11 Be ə, su iyə Jəju ə əti aw. Ba malayka je rəi rə Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mβe Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

12 Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae βa, təl ər rəne aw Galile ti.

13 Nə ke ə, iyə βe bo ki Najaratəi, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e βe bo ki a kadi ba ti ki Galile, dənangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je.

14 Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

15 «Səi dije ki Dənangi Jabilo ti ki dənangi Nəpitali ti, Ki isi bəsi kadi ba ti,

Gidi ba Jurde ti,

Səi dije ki dənangi Galile ti,

Ki səi dije ki səi Jipi je al!

Uri mbisi oi:

16 Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,

Ooi kunji ki bo,

Ningə dije ki kəte isi βe lə yo,

Ki e lo ki ndul kururu,

Lo kunji teβ dəde ti.✠»

17 Də gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mβe ə nə: «iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tado kəβe lə Luwə e bəsi rəsi ti.»

Njé ndo je ki dəsəy ki Jəju bar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

18 NDə kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simo ki bari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti.

19 Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kajəi.»

20 Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie.

21 Jəju əti ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbade, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, βa bar-de.

22 Loka Jəju bar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbade ki to, ə awi uni go Jəju.

23 Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mβe Poy Ta ki Maji ki oji də kəβe lə Luwə, taa aji njé moy je ki njé rə to je ki dan dije ti to.

24 Təβa lie sane dənangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rəde ra-de, njé rə to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rə koy je, adi aji-de.

25 Kosi dije ngay rəi go Jəju ti. Njé ki dənangi Galile ti je, dənangi Be bo je ti ki Dəgi je, βe bo Jorijaləm je, ki dənangi Jude ti je, ki dənangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne dɔ mbal ti

¹ Loki Jəju oo kosi dije kin 6a, ɔti aw dɔ mbal ti, isi nangɪ, ningə njé ndo je lie rai rɔe ti.

² Lo kin ti, Jəju ilə rɔne ndo ne dije ə nə:

*Maji ki rɔjeti**(Lk 6.20-26)*

³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kɔbe lə Luwə e yade.

⁴ Maji-kur e lə njé ki isi nɔi ɔone, tado lo ti ə Luwə a səl mede.

⁵ Maji-kur e lə njé ki sɔli ləm ləm, tado Luwə a adi-de dɔnangɪ kadi-kare ti.

⁶ Maji-kur e lə njé ki ɔo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi tɔgi.

⁷ Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra sade maji.

⁸ Maji-kur e lə njé ki mede e kare dɔ Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kəmde.

⁹ Maji-kur e lə njé ki isi sangɪ rəbi lapɪya, tado a ɔari-de ngan lə Luwə.

¹⁰ Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kɔ mbata ne ra ki dana, tado kɔbe lə Luwə e yade.

¹¹ Maji-kur e ləsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kɔ je, isi tati ta dɔsi ti je mbata ləm.

¹² Irai rɔnəl, itiləl kole, tado ne kɪgə go jisi e ngay dɔrɔ ti. *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kate nɔsi ti, ingəi kɔ kin be tɔ.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunjɪ ki dɔnangɪ ti

¹³ «Səi ə səi kati ki dɔnangɪ ti. Ningə kin ə mba kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mba gogi ɔəy ə? Maje goto ngata; a buki-e kɔ gidɪ lo ti kadi dije njiyəi dɔ ti par ngata.

¹⁴ «Səi ə səi kunjɪ ki dɔnangɪ ti. Ningə ɔe bo ki indəi-e dɔ mbal ti taa, asi kadi a ɔyɔ rɔne al.

¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dɔ ti al. A ində dɔ ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo.

¹⁶ Be tɔ ə, səbi kadi adi dije pəti ooi kunjɪsi me ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi tɔji dɔ Bawsi Luwə ti ki isi dɔrɔ ti.

Ne ndo ki dɔ ndu-kun ti lə Luwə

¹⁷ «Səbi kadi igai təkɪ m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Mojɪ ə se ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba təl tade yo.

¹⁸ Təkɪ rɔjeti, m-əl səsi, kate nɔ kadi dɔrɔ əi ki dɔnangɪ kin a gotoi kɔ, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndajɪ madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangɪ ki dəw a ɔr kɔ goto. A to be biti kadi ne je pəti ki ndangɪ me ti rai ne.

¹⁹ Dəw ki al dɔ ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai təkɪ e ra-n be tɔ 6a, a e ki du ngay me ɔekɔ ti ki dɔrɔ ti tɔ. Nə dəw ki təl rɔne go ti, ə ndo dije, a e ki bo me ɔekɔ ti ki dɔrɔ ti.

²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana ləsi itə yə njé ndo ndu-kun je ki *Parisɪ je al ə, a uri me ɔekɔ ti ki dɔrɔ ti al.

Ne ndo ki dɔ wongɪ ti

²¹ «Səi, igəri maji təkɪ ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al, ✱ dəw ki təl madɪne 6a, səbi kadi awi sie nɔ njé gangɪ ta je ti.”»

²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongɪ ki ngokone, səbi kadi awi sie lo gangɪ ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, səbi kadi awi sie lo gangɪ ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki 6a ngokone “ma”, səbi kadi iləi-e me por ti lə su.

²³ Kin ə aw ki kadi-kare ləi dɪngiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole dɔ ti kadi ngokɔi aw səi ki ta madi ɓa,

²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nɔɔ, ə ire aw ilə noji naa ti sie ɓəy taa itəl ire un kadi-kare ləi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ɓa, loki səi dɔ rəbi ti ɓəy kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je awi səi iləi-ni dangay ti.

²⁶ Təki rɔjeti, adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al bitɪ kadi ugə dɔbəy sisi ɓəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki dɔ kuwə marim ti

²⁷ «Ƴgəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al,»[✧] kin maji.

²⁸ Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki gɔ dənə ki kəm-nda ɓa, uwə sie marim mene ti ngata.”

²⁹ Kin ə kəmi ki dɔ ji kɔ ti rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kɔ. Tado e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi iləi darɔi ba pu me por ti lə su.

³⁰ Kin ə ji kɔi rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi iləi rɔi ba pu me por ti lə su.

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dənə ki dɪngəm

³¹ «Ƴgəri kadi ndu-kun əl ɓəy tɔ nə: “Re dəw tuwə nene ɓa, kadi ade makitibi gangi-naa.»[✧]

³² Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata nə ki rangi, ɓi e ta lə kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dəw taa dənə ki ngawe tuwe ɓa, dəwe kin təl nje kuwə marim tɔ.”

Ta ki dɔ kibi rɔ ti

³³ «NDu ta əl kaje je kəte ɓəy tɔ ə nə: “Re ibi rɔi dɔ nə madi ti ə, a dɔ ti, kadi ira nə ki ibi rɔi dɔ ti nɔ ‘Baɓe ti’.”[✧]

³⁴ Nə mi m-əl səsi təkɪ a ibi rɔi al tə kibi al. A ibi rɔi ki dɔrɔ al, tado dɔrɔ e kimbər kisi Luwə;

³⁵ a ibi rɔi ki dɔnangi al, tado dɔnangi e kimbər kində njae; a ibi rɔi ki Jorijaləm al, tado Jorijaləm e ɓe bo lə NGar ki bo;

³⁶ a ibi rɔi ki jam dɔi al, tado j asi kadi itəl bɪ dɔi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al.

³⁷ Re ta ləsi e oyo ɓa, ai dɔ oyo ti, re ta ləsi e jagi ɓa, ai dɔ jagi ti par tɔ. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rɔ su ti.

Ta ki dɔ dal bɔ ti

³⁸ «Ƴgəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tɔ kəm madine ɓa, tɔ kadi e ki tɔ kəme tɔ, a re dəw tətɪ ngangɪ madine ɓa, tɔ kadi e tətɪ ngange tɔ.»[✧]

³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itaj rɔ nje me ndul al. Re dəw ində dam mbɔi ki kɔ ə, iyətɪ dame ki gəl ade ində ɓəy.

⁴⁰ Re dəw aw səi nɔ nje gangi ta ti kadi taa kibi ki gɔji ləi ə, ade e ki ngal dɔ ti.

⁴¹ Re dəw ində gu dɔi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo.

⁴² Dəw ki ra ki dɔji nə ə ade, ningə re dəw ndiməi nə ə ɔge al tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njé bɔ je ti

⁴³ «Ƴgəri təkɪ ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə ə ɔsi ta nje bɔ ləi’.”[✧]

⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bɔ je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi kɔ.

✧ 5:27 Teɛ ki taga 20.14; Dətərənəm 5.18 ✧ 5:31 Dətərənəm 24.1 ✧ 5:33 Ləbətiki 19.12; Kor Isirayal je 30.3 ✧ 5:38 Teɛ ki taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətərənəm 19.21 ✧ 5:43 Ləbətiki 19.18

⁴⁵ Irai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dora ti. Tado adi kadi osi do njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi adi do njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al.

⁴⁶ Kin ə indigi njé ki ndigi səsi to par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *NJÉ taa la-mbə je ka rai be to.

⁴⁷ Kin ə irai lapiya ngakosi je par ə, ri ki to ta dangi ə irai ə? Tado njé gər Luwə al ka rai be to.

⁴⁸ Ningə səi, sobi kadi indigi dije adi osi taga pay təkı Bawsi Luwə ki isi dora ti ndigi-n dije adi osi taga pay kin be to.»

6

Ta ki do ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kin ə re isi rai ne ki ndu Luwə ndigi kadi irai ba, kadi irai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re irai be ba, Bawsi ki isi dora ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al.

² Kin ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngi do ti kadi dije ooi, al. Irai təkı nje kadi kəm dije isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə kı rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata.

³ Nə i, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne ki ji koi adi al.

⁴ Be ningə, ne ləi ki adi kin to lo boyo ti, ba Luwə ki oo ne je ki to lo boyo ti, a igəi kire.»

Ta ki do kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isi əli ta ki Luwə ba, kadi irai təkı njé kadi kəm dije isi rai kin be al. NJÉ kədi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə kı rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata.

⁶ Nə i, loki ige kəl ta ki Luwə ba, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy doi ti, ba əl ta ki Luwə lo boyo ro ti kin, ningə Bawı Luwə ki isi lo ki boyo ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta ki Luwə ba, əli ta ki do-naa ti, do-naa ti tə dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kin ə Luwə a oo-n do ndude.

⁸ Maji kadi irai təkı əi je isi rai kin be al, tado Bawsi Luwə gər ne je ki awi ki ndooe, kəte bəy taa kadi əli sie ta do ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi ba, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə:

“Bawje ki isi me dora ti taa,
Kadi dəw ki ra gər təl təkı j Luwə,

¹⁰ Kadi kəbe ləi re.

Kadi dije rai ndigi ləi donangi ti ne,
Təkı njé ki dora ti isi rai kin be to.

¹¹ Adi-je ne kusoje ki asi taje me ndo ti ki bone.

¹² İyə go majal je ləje ko,

Təkı je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije ki rai səje majal ko kin be to.

¹³ İyə-je adi j-osi me ne na ti al,

Nə kadi or-je ji nje majal ti ko.

[MBata j ə, kəbe, ki təgi, ki təba e ləi biti ki nq ti.]”

¹⁴ Kin ə re iyəi go majal je lə dije ko ba, Bawsi ki isi dora ti a iyə go majal je ləsi ko to.

¹⁵ A kin ə re iyəi go majal je ki dije rai səsi ko al ba, Bawsi a iyə go majal je ləsi ko al to.

Kɔgi rɔ nɛ kuso

¹⁶ «Loki ɔgi rɔsi nɛ kuso ɓa, maji kadi isikiti kamsi sikiti sikiti tɔ ya njɛ kadi kam dije be al. Əi, sikiti kamde mba kadi dije ooi-de tɔki n-ɔgi rɔde nɛ kuso. Nɛ ki rɔjeti, adi m-əl sɛsi, ingɛi nɛ kigɔ go ji lɛde ngata.

¹⁷ Ningɔ j, loki ɔgi rɔi nɛ kuso ɓa, maji kadi itogi ta kɔmi suki, ə indu dɔi.

¹⁸ MBA kadi dije gari, tɔki ɔgi rɔi nɛ kuso, al. Ningɔ, Bawi ki isi lo ki ɓɔyɔ ti par ə oo, e ki gɛr nɛ ki to lo ɓɔyɔ ti a adi sɛsi nɛ ki idɔji-e.

Nɛ kingɔ ki dɔrɔ ti (Lk 12.33-34)

¹⁹ «Imbɔi nɛ kingɔ je mbata lɛsi dɔnangi ti ne al. Dɔnangi ki e lo ki nɛ ki titi a ndusi je, yɔ je a ɔi je, taa njɛ ɓogi je a mbuti bole bɔr kadi ɓogii je.

²⁰ Nɛ kadi imbɔi nɛ kingɔ je lɛsi dɔrɔ ti taa, ki e lo ki nɛ ki titi a ndusi al nim, yɔ je a ɔi al nim, taa njɛ ɓogi je a mbuti bole bɔr ɓa a ɓogii al nim tɔ.

²¹ Tado lo ki nɛ kingɔ lɛi e titi ə mei a e titi tɔ.»

Kɔm e lambi lɔ darɔ (Lk 11.34-36)

²² «Kɔm dɔw ə e lambi lɔ darɔe. Kin ə re kɔmi oo lo maji ɓa, darɔi pɛti e me kunjji ti.

²³ A kin ə re kɔmi oo lo maji al tɔ ɓa, darɔi pɛti e me til ti tɔ. A kin ə re kunjji ki to rɔi ti kin tɔl til ningɔ, a e til ki dum kɔl tae.

Me ka sururu (Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dɔw ki a ra kilɔ ɓɛɛ lɔ ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwɔ ki ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓɛɛ lɔ Luwɔ nim, ɓɛɛ lɔ la nim al.

²⁵ «E mbata kin ə, m-əl sɛsi kadi adi mesi a sururu dɔ nɛ kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim tɔ. Tado kisi ki dɔ taa itɔ nɛ kuso, taa darɔ dɔw itɔ kibi ki kɔ tɔ.

²⁶ Igɔi yɔl je ki a nali dan nɔl ti kin oi, dibi ko al nim, tɛti ko al nim, taa kawɔ nɛ me dam ti al nim tɔ, nɛ Bawsi ki isi dɔrɔ ti taa, adi-de nɛ usoi maji. Ə se, sɛi je, itai yɔl je kin gidɔ bay bay al wa?

²⁷ Nɛ dansi ti ə asi kadi a ilɔ ngon kadi ki ndɔy be dɔ ndɔne ti ki takul me ka sururu lɛne ə?

²⁸ Asi al, nga ra ban be ə mesi a sururu dɔ kibi kɔsi ti ə? Igɔi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilɔ madi al nim, oji kibi al nim tɔ,

²⁹ nɛ ngar *Salomɔ ki tɔe ɓa ngay me nɛ kingɔ ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa sɔde al*.

³⁰ Ə kin ə Luwɔ ilɔ kibi rɔ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de ɓone, ə lo ti par ə a ɔi por kin be ningɔ, sɛi dije taa a ilɔ kibi rɔsi ti al a? Sɛi tɔ je me kadi-me ti.

³¹ Adi mesi a sururu kadi əli ə nɛ: “Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingɔ kibi ra ə j-a j-ɔ wa?” al.

³² Nɛ je kin pɛti, e dije ki gari Luwɔ al, ə isi sangi ki nɔ kamde ti. Ningɔ Bawsi ki isi me dɔrɔ ti gɛr maji kadi awi ki ndooe tɔ.

³³ Isangi kɔɓe lɔ Luwɔ ki ndigi lie kɛte, ningɔ a adi sɛsi ndɔgi nɛ je kin pɛti dɔ ti.

³⁴ Adi mesi a sururu dɔ ndɔ ki lo ti ti al. Tado ndɔ ki lo ti ti aw ki me ka sururu lɛne. NDɔ je pɛti awi ki nɛ to rɔ ki sɔbi dɔde, ɓi awi ki made dɔ ti al.»

7

Gangɔ ta dɔ-naa ti
(Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Ɔgangɔ ta dɔ dɔw ti al, kadi Luwɔ gangɔ ta dɔsi ti al tɔ.

² Taddɔ Luwɔ a gangɔ ta dɔsi ti tɔki ɔgangɔ dɔ madisi je ti be tɔ. Ningɔ kadi ɔgari tɔki go rabi ki ɔgangɔ ta dɔ dije kin ə Luwɔ a gangɔ-n ta dɔsi ti tɔ.

³ Ra ban be ə, oo burim wale ki to kəm ngokɔi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kin al ə?

⁴ Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tɔ kin, nga ki go rabi ki ban ə a əl ngokɔi ə nɔ: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə?

⁵ Ɔnje kadi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningɔ tɔ, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokɔi ti.

⁶ «Ɔti kadi ilai ne ki ay njay adi bisi je, nɔ tɔ a ɔi tɔli ki dɔsi ti tɔ tɔi sasi. Taa ɔbuki madi-kasi je lasi nɔ kɔsongi je ti al, nɔ tɔ a ɔi njiyɔi dɔ ti, tibi ki njade.»

Daji ne Luwɔ
(Lk 11.9-13)

⁷ Ɔdaji, ə a adi sasi, isangi ə a ingəi, indai ta kəy ə a tɔɔi adi sasi.

⁸ Taddɔ dɔw ki daji ə a adi-e, dɔw ki sangi ə a ingə, dɔw ki inda ta kəy ə a tɔɔi adi-e tɔ.

⁹ Na dansi ti ə ngone daji mapa ningɔ a un mbal taa ade ə?

¹⁰ Ə se daji kanji ningɔ a un li taa ade ə?

¹¹ A kin ə sai ki sai dije ki kilə rasi majal kin mindi ə ɔgari rabi kadi ne ki maji ngansi je ningɔ, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dɔrɔ ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki daji-e al ə?

¹² «Ne je pəti ki indigi kadi dije rai adi sasi kin ə irai adi-de tɔ. Taddɔ e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Moji nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwɔ ti ndangi nim tɔ.

Ta rabi je ki joo
(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rabi ki mbəngirə, taddɔ ta rabi ki boy, tati pandangi, rabi ki kun-e ɔ al, e rabi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningɔ, e rabe kin ə dije ngay uni.

¹⁴ Ningɔ ta rabi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rabe kin, njé kun-e je ai ngay al tɔ.

Njé bar rade njé kəl ta ki ta Luwɔ ti ki ai njé ngom je
(Lk 6.43-44)

¹⁵ «Indai kəm-kadi dɔ rɔsi ti ki rɔ njé bar rade njé kəl ta ki ta Luwɔ ti ki ai njé ngom je. A rai rɔsi ti, a oi gidide taga ne ai bati je, nɔ mede ti kəy, ai jagim je ki njé kuwə ne kul je.

¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nɔ n-ai njé kəl ta ki ta Luwɔ ti ə a ɔgari-de. Dɔw a iɔə kandi nju dɔ kon pa ti al, taa dɔw a iɔə kandi mbay-kote dɔ kon nga ti al tɔ.

¹⁷ Kagi ki maji, ɔa a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tɔ.

¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tɔ.

¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi ilai-e me por ti kɔ.

²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nɔ n-ai njé kəl ta ki ta Luwɔ ti, ə a ɔgari-de.

Njé ndo je ki rɔjeti
(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi ɓari-mi “Baɓe, Baɓel!” tade ti ne par kin ə a uri koɓe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dɔrɔ ti taa.

²² NDɔ gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Baɓe, Baɓel! e me tɔi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me tɔi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me tɔi ti al ə ji ra-n ne kɔji je ngay ki əti ɓəl ɓəl a?”

²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndo kare al, səi ki səi njé ra majal je*!”

Kəy je joo
(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dɔw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rɔne go ti ningə, to tə dɔw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne dɔ dii ti be.

²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man ko lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dɔ ti tɔ, nə kəy budi nangi al, tado ngire e dɔ dii ti.

²⁶ Nə dɔw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rɔne go ti al ningə, to tə dɔw ki mbə, ki ra kəy ləne dɔ yangira ti be.

²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man ko lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dɔ ti tɔ, ɓa kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Tɔgi ne ndo lə Jəju
(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju tɔl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je ɓəl to ti ki dum.

²⁹ MBata ndo ne tə dɔw ki aw ki tɔgi ki j rɔ Luwə ti, ɓi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju aji nje banji
(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju j ki dɔ mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti.

² Nje banji kare tɛɛ re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi nɔɛ ti, ningə əl-e ə nə: «Baɓe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rɔm ay njay.»

³ Jəju ilə jine, ɔde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rɔi ay njay.» Ba ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rɔe ay njay.

⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dɔw madi, ə aw oji rɔi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. İra be mba kadi gəri təkɔ banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun dɔ buti asigar je ki bu
(Lk 7.1-10; Jq 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me ɓe ki Kapərnayim ti ningə, dɔw ki Rom ti kare ki nje kun dɔ buti asigar je ki bu, re rɔe ti, nɔ ki dɔe ti ə nə:

⁶ «Baɓe, ngon nje kilə ləm kare to moy ɓe nɔɔ, njae oy ta gine ti, adi ingə ko ngay.»

⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.»

⁸ Nə nje kun dɔ buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Baɓe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga.

⁹ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti lə njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl

* 7:23 Pa je 6.9 * 8:4 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dɔw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ɓa tɔ Luwə al, Ləbətiki 14.2-32.

ki nungi m-ə nə: “Irel!” 6a re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira ne ki be!” 6a ra nee kin tə.»

¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti dənangi ki *Isirayəl ti əl 6əy.

¹¹ NGA ningə, m-əl səsi 6əy tə, dije ngay ki əi *Jipi je əl, a ii ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je me 6ekə ti ki dora ti.

¹² Nə njé ki kəte 6ekə ki dora ti səbi dade, a tuwəi-de, 6uki-de kə taga, me til ti. Lok i a nqi je, a ngəi ngangide je titi.»

¹³ Ba, Jəju təl əl nje kun də buti asigar je ki 6u ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə lai aji ki go kadi-me ti lai kin.» Ningə də kade ti noo, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga tə.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər 6a, oo məme ki dāne to nangi, rəe o por rigi rigi.

¹⁵ Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, i taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rai ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dade ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə.

¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə: «Oy tuji je, Ki moy je ləje ki dāne ti*».

Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay ilai-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare.

¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Nja je ai ki 6e tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi Ngon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti əl.»

²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Ba6e, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm 6əy taa.»

²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Jəju əl me to ti, 6a njé ndo je lie ali goe.

²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə sade busi də ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to 6i.

²⁵ NGA ə, njé ndo je lie rai ki rəe ti, ndəli-e ki nq tade ti əi nə: «Ba6e, aji-je, nə j-isi j-oy.»

²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, i taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jijiji.

²⁷ Nə kin əti dije 6əl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm je ti joo
(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

* 8:17 Ejay 53.4 * 8:27 Pa je 65.8; 89.10; 107.23-32

²⁸ Loki Jəju re tee gidi ba ti, donangi ti la dije ki Gadara, dingəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tee ki do badi je ti rai ingai-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi daw ki kadi un rabi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, ilai rode uri kol ai na: «NGon la Luwa, e ri a ige roje ti a? Ire ne mba kadi adi-je ko kate no dakagiloe ti a?»

³⁰ NGa ningə, kosi kosongɔ je ngay a usoi ne kadi lo ti noo say nday.

³¹ Ə NDil je ki majal noi do Jəju ti əli-e ai na: «Re ituwa-je ə, adi j-aw me kosongɔ je ti kam.»

³² NGa ə, Jəju əl-de ə na: «Awi!» Ba tee, awi uri me kosongɔ je ti, adi kosi kosongɔ je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi.

³³ Njé ngəm kosongɔ je ayi-naa awi me be bo ti, ori poy ne ki ra ne, ki ne ki tee do dingəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi.

³⁴ Dije pəti ki me be bo ti tee awi kadi ingai Jəju, ə loki ooi-e ba, daji-e kadi iyə donangi lade ə aw.

9

Jəju aji nje ro koy njururu (Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne.

² Dije madi oti daw ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rai sie ro Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me lade ningə, əl daw ki rəe oy njururu ka kin ə na: «NGonm, uwə togi ba, majal je lai e ki kiyə go ko.»

³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je la Luwa ki na je əli ta mede ti ai na: «Dəw kam əl ta ki mal do Luwa ti!»

⁴ Nə Jəju gər mər ta lade, adi əl-de ə na: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə?»

⁵ Kəl daw kə na: “Majal je lai e ki kiyə go ko” ba ngə ngay al, ə se kəl-e kə na: “I taa, ə injiyə” ə ngə ngay al ə?

⁶ Re e be ba, m-a m-əji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki togi donangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je la dije ko.» Ningə, Jəju əl nje ro koy njururu ə na: «I taa, un tuwə lai, ə aw be.»

⁷ Ba dingəm i taa, ə un rabi, aw be.

⁸ Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de bəl ki dum, adi ilai toji do Luwə ti, ki adi dije togi ki əti bəl be kin.

Jəju bar Matiye kadi un goe (Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Loki Jəju əti noo isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dingəm ki bari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə na: «Un gom.» Ba Matiye i taa, un go Jəju.

¹⁰ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti la Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rai isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta ne kuso ti.

¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie ai na: «Ra ban ə Nje ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə na: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé ro nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.

¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə na: “E ra maji ə m-ge, bi m-ge kijə məsi kadi-kare al”. Tado, m-re mba bar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo”.

Jəju əl ta do kiyə ta ne kuso (Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

14 *Njé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?»

15 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDə je a rəi nōō kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

16 Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a j ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy.

17 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a j 6a, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kə nim tə. Be ə, re kasi kandi nju j al bəy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be 6a, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jəju aji ngon ki dāne əi ki dāne ki nje moy məsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

18 Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re əsi məkəsi ne nangi nōe ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»

19 Jəju j taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

20 Ningə, dāne kare ki moy məsi ade kə 6al dəgi gide e joo, re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lie.

21 MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mīndi ə m-ədi ka, rəm a nga.»

22 Jəju ilə rəti oo-e, 6a əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə də kade ti wa kin par, dāne ingə rə nga.

23 Loki Jəju re tēe me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi səkito də-naa ti, ə əl-de ə nə:

24 «Ōri rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii.

25 Loki adi kosi dije tēe taga ningə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, 6a ngon ki dāne j taa.

26 Poy ne kin sane ki dānangi ki nōō ba pəti.

Jəju adi njé kəm tə je joo oi lo

27 Loki Jəju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

28 Jəju re 6e ningə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra ne kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Bəbe.»

29 Lo kin ti, Jəju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi ne je rai ne ki go kadi-me ti ləsi!»

30 Bə, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər ne ki ra ne kin al.»

31 Nə loki tēe ki taga be par ə, iləi ngirə kəl ta ki dəe ti ki go nangi ki nōō pəti.

Jəju tuwə ndil ki majal də dəw ti ki əl ta al

32 Loki njé kəm tə je tēe awi ningə, dije rəi ki dīngəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al.

33 Jəju tuwə ndil ki majal 6a, dīngəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ningə ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi əli əi nə: «J-o ne ki be kin dānangi *Isirayəl ti njə kare al bəy!»

34 Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

* 9:27 Iqoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi.

Jaju oo kəm-to-ndoo la kosi je

³⁵ Jaju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, ndo ne me kay kaw-naa ti la *Jipi je, ila mbe Poy Ta ki Maji oji do kobe la Luwa, taa aji nje moy je, ki nje ro to je pæti to.

³⁶ Loki Jaju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo laðe, tadø kø rade, tøgide goto, awi ta bati je ki nje kul-de goto be*.

³⁷ Be ø, Jaju øl nje ndo je lane ø na: «Ko ki asi kijø, dile e ngay, na nje kije je øi ngay al.

³⁸ Ø øli ta ki Ba nje ko, adi ilø ki nje ra ko je me ko ti lane.»

10*Nje ndo je la Jaju ki døgì gide e joo*

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jaju bar nje ndo je lane ki døgì gide e joo, adi-de tøgì kadi tuwøøi ndil je ki majal je, aji nje moy je, ki nje ro to je, pæti.

² To nje kaw kilø je ki døgì gide e joo ø to kin: E ki døsø e Simø, ki bari-e na Piyø øi ki ngokone Andire; Jaki øi ki Ja ki ngan la Jøbøde;

³ Pilipi øi ki Batilømi, Tomasi øi ki Matiye ki nje taa la-mbø; Jaki ki ngon la Alpe øi ki Tade;

⁴ Simø ki e mbø nje ro mbata kingø do la 6e laðe ti øi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun do Jaju.

Jaju ilø nje kaw kilø je lane ki døgì gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jaju ilø nje kaw kilø je lane ki døgì gide joo ki ndu kin ø na: «Awi ro dije ti ki øi *Jipi je al, al, taa awi me 6e bo je ti ki *Samari ti al to.

⁶ Awi ki ro gin koji ti ki *Isirayøl, ki toi tæ bati je ki ndømi be kin yo.

⁷ Do røbi ti, iløi mbe tæki kobe la Luwa e basi.

⁸ Ø aji nje moy je, adi nje koy je ii lo koy ti, adi banji ur kø ro nje banji je ti adi røde øy, ø ituwøi ndil je ki majal do dije ti to. E ne ki ingøi kare, ø adi dije kare to.

⁹ Uni ør al nim, la al nim, silø al nim, iløi do nda ti ki 6ødisi ti al.

¹⁰ Taa, uni 6øl kaw mba al nim, øyi kibi joo al nim, øyi sa al nim, uni kagi tøsø al nim to. Tadø sòbi kadi nje ra kilø ingø ne kusone ji dije ti ki ra kilø dande ti.

¹¹ Loki uri me ngon 6e ti, ø se me 6e bo ti ø, idøji ta, ø re ingøi dæw ki asi kadi uwø sasi røne ti 6a, isi 6e lie noø biti kadi awii.

¹² Loki uri me kay ti ningø, irai dije ki me ti lapiya.

¹³ Kin ø re uwøi sasi ki røde ti 6a, kadi lapiya læsi aw ki døde ti, a kin ø re uwøi sasi ki røde ti al to 6a, kadi itøli itaai lapiya læsi gogi.

¹⁴ A kin ø re, me kay ti, ø se me 6e ti, dije mbati kuwøi sasi ki røde ti, ø se mbati koo do ta læsi 6a, loki isi tæji me 6e ti kin ki taga ø, indøi bu ki njasi ti kø.*

¹⁵ M-øl sasi tæki rojeti, ndø gangi ta ti ø, ta ki gangi ki do 6ee ti kin a itø ya Sodom ki Gomø 6øø*.

Ko ki a ingø nje ndo je la Jaju

(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilø sasi tæ bati je dan jagim je ti. Maji kadi indøi kəm-kædi do røsi ti tæ li je be, ø isøli løm løm tæ dæ dum je be to.

¹⁷ Adi kømsi ødi do røsi ti ki ro dije ti, tadø a awi sasi lo gangi ta je ti, a tindøi sasi ki ndøy kabilay gin kay kaw-naa je ti.

* 9:36 Kør Isirayøl je 27.17; 1 NGar je 22.17 * 10:14 Ki go kuji rae ti la Jipi je, kindø bu ki nja ti kø, taji tæki lo ki n-ii ti, ø se 6e ki n-itæji me ti ki taga kin, ne kare ki dæ-de sie naa ti goto. * 10:15 Kilø ngirø ne je 18-19

18 A awi səsi nɔ nje kɔbe je ti, ki nɔ ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəai naji ki ma ki dɔm ti rɔsi ti.

19 Loki a uwəl səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ba, Luwə a inda tasi ti loe ti nɔɔ.

20 Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-n ta.

21 «NGakonaa je a uni dɔ-naa awii lo tɔl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tɔli-e kɔ, ningə ngan je, mede a majal ki nje koji-de je, ə a uni dɔde awi kadi tɔli-de tɔ.

22 Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə rɔne ba bitɔ ta tɔl tae ti, ə a ingə kajɔ.

23 Loki a adi səsi kɔ me be bo ti ki kare ə, ayj-naa awi ki nungi ti. Ningə təkɔ rojeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja be bo je ki *Isirayəl ti naa ti al bəy ə mi *NGon dəw m-a m-re.

24 NJe ndo itə nje ndo-e ne əl, taa bəə itə bane al tɔ.

25 NJe ndo, re asi ki nje ndo-e ne be ba, e ngay; ə bəə, re asi ki bane ba e ngay tɔ. Kin ə, ba nje kəy wa mindi ə, dije bari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, nje ki me kəy ti lie yade a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dəw ki səbi bəl-e

(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

26 «İbəlɔ-de al, tado ne ra ki gidi ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa ne ki to lo bəyɔ ti, ki dəw a gər al ka goto tɔ.

27 Ne ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə ne ki dije kɔti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbeə dɔ kagi ti taa tɔ.

28 İbəlɔ dije ki a tɔli darəsi par, bɔi asi tɔl ndilsi al kin, al. Nə kadi ibəlɔ Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darəsi naa ti me por ti lə su kin.

29 Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigi goto.

30 Ki oji dəsi, bɔi dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kərə.

31 İbəlɔ ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

32 «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkɔ n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nɔ Bai ti, ki isi dərə ti, təkɔ e dəw ləm tɔ.

33 Nə dəw ki naji ta kəm dije təkɔ, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dərə ti təkɔ m-gər-e al tɔ.»

Jəju ə nə n-re ki rɔ dan dije ti

(Lk 12.51-53; 14.26-27)

34 «İgai mesi ti təkɔ m-re ki lapiya dɔnangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rɔ dan dije ti.

35 M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne.

36 Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a tɔli nje bə je lie*.

37 «Dəw ki ndigi kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigi ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

38 Dəw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

39 Dəw ki ge ngəm rɔne ne wa, a tɔ tae, nə dəw ki ilə rɔne kɔ ki mbata ləm, ta rɔe a tɔ al.

Ta ki dɔ ne kigə go ji ti

(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dəw ki uwə səsi ki rəne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rəne ti. Ningə dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti tə.

⁴¹ Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəne ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tə. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rəne ti, mbata ke ki e dəw ki dana ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya dəw ki dana wa kin be tə.

⁴² M-əl səsi təkı rəjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dəwe kin, təkı rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Ja Batisi əi ki Jəju (Lk 7.18-35)

¹ Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, gine gangi ba, ətı nqo, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dənangı ti ki nqo.

² Lo kin ti, Ja Batisi ki tə kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə:

³ «I ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nqo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Ja ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin:

⁵ Njé kəm tə je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je ii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tə.

⁶ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Loki ətı awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Ja ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?»

⁸ A re e ə al, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti.

⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

¹⁰ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti*.”

¹¹ Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Ja Batisi goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me beqə ti ki dərə ti, bo ite.

¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Ja Batisi, biti bone, kəbe lə Luwə e gin ne ra ki ki təgi ti, ningə njé təgi je sangi kadi n-taai-e gin təgide ti.

¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Moji, əli ta ki də ne je ti ki a rai ne biti tēji də Ja Batisi ti.

¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji ba, Ja e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re.

¹⁵ Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta ba, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nə:

¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nq.”

¹⁸ E be ə, Ja re, uso ne al nim, ay man al nim ba, dije əli əi nə: “Dəe majal”,

¹⁹ NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kadi, mi nje kay ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tə! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal kə
(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rəne, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə ai dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nə:

²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə oji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki də ti.

²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndə gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də Tir ti ki Sidə, yaši a nga ite.

²³ NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un dəi taa biti kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo. Tadə ne kəji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bəne kin be bo ki Sodom a a ki dəne taa ne bəy.

²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndə gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də dije ti ki Sodom a nga ngay tə yaši be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə
(Lk 10.21-22)

²⁵ Də gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki i Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji dəi ti, təki ibəyo ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteə ki dəe adi ngan je ki du gəri.

²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai noə ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.

²⁸ «İrai ki rəm ti, səi pəti ki əi rəgəgə gin ne koti ti ki əy, ə m-a m-adi səsi əri kəə.

²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tadə mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dəm nangi nim tə. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsı.

³⁰ Mi, jugi ləm əy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka əle pəl pəl tə.»

12

Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bə ra-de adi gangi də ko je, usoi.

² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.»

³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «İtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al a?

⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dəe al nim, səbi də njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi*.

⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Mojı ndangi əl ə nə: ndə taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti əl, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dəde ti kadi e majal al kin, itidəi al a?

⁶ NGa ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə tə ti ne.

⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: “E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, 6i e kilə məsi kadi-kare par al*” kin ə, re a igangi ta də dije ti ki ta ləde goto kin al.

8 Tado mi *NGon daw, m-aw ki togi do ndo taa kəə ti.»

Jəju adi ro nga dingəm ki jie oy njururu
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

9 Jəju i noo, aw kay kaw-naa ti la *Jipi je.

10 Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kay kaw-naa ti noo. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta do Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi daw aji madine ndo taa kəə ti ə se aje al ə?»

11 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndo taa kəə ti, ə aw un-e tee sie taga al ə?»

12 NGA ningə re e daw ba, ita bati gidi bay bay! Əm-m-əl səsi tək i ndu-kun adi ta rəbi kadi daw ra maji ndo taa kəə ti.»

13 Lo kin ti noo, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Ə dingəm surə jine ba, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi.

14 Ə loki *Parisi je tee taga ba, awi əli-naa ta ki do Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə la Luwə

15 Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti noo ko. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti to.

16 Ba, ndəji-de ki toɡine, kadi rai adi daw gər-ne al.

17 Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin*, təl tane. Luwə əl ə nə:

18 «Oi bəə kilə ləm ki m-kəte,

Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dəe ti.

M-a m-ində NDilm dəe ti,

Ningə a ilə mbəe ne ra ki dana ro gin be je ti ki dangi dangi*.

19 A kəli-naa ki daw al nim, a ində ndu al nim.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al*.

20 A budi gakira ki to ki mbəne nangi al,

Taa, a təl lambi ki isi oy al nim to.

A ra be biti kadi tə ne ra ki dana o be*.

21 Gin be je ki dangi dangi a indəi mede dəe ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar la ndil je ki majal
(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

22 Dije rai ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta al nim, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je.

23 Ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi dəji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?»

24 Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki togi la Bəljəbul, ki e ngar la ndil je ki majal.»

25 Jəju gər mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me beko ti ki kare ba, təli do-naa ti rəi-naa ə, be kəe kin a tuji. Taa, be bo, ə se me kay ki dije ki me ti təli do-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto to.

26 Kin ə re *Satə wa tuwə dije la Satə, e wa adi dije lie təli do-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto.

27 Kin ə re e ki togi la Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki togi la nə ə? Dije ki gosi ti wa a toji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

28 A re e ki togi la NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal to ningə, toji kadi kəbe la Luwə re tee rəsi ti ngata.

²⁹ «Ningə təkı rəjeti, re dəw uwə dəw ki nje təgi dəe kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadı ndur ne kingə lie al. Loki dəe ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təkı mene ge.

³⁰ Ningə kadı igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti tə.

³¹ Be ə, m-əl səsi təkı, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli də Luwə ti, Luwə a iyə goe kə adi-de, nə ta ki mal ki kəl də NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kə adi-de al ratata.

³² Kin ə re dəw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dəw ə, Luwə a iyə go kə ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kə ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

*Ta ki tēe ta dəw ti ki ngame dəw
(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)*

³³ «Kin ə re kagi maji bə, kande maji tə, a re kagi majal bə, kande majal tə. Tadə e ki kandi kagi ə dəw a gər-n kagi.

³⁴ Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tēe tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tadə e ne je ki rosi me dəw kin ə isı tēe tae ti.

³⁵ Dəw ki maji, kilə rae je tēe me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je tēe me ne ra ti ki majal ki uwə mee tə.

³⁶ M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isı tēe ta dije ti kin, a əli gine ndə gangi ta ti.

³⁷ Tadə e ki ta ki tai ti ə a ərı ta dəi ti, ə e ki ta ki tai ti tə ə ta a uwəi.»

*Parisi je dəji Jəju ne kəji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)*

³⁸ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji ndigi kadı ira ne kəji madi kare adi j-o.»

³⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marım, ndigi kadı n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadı a oi ore də ne kəji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata.

⁴⁰ Tadə, tə ka ki Jonasi ra kondə mitə, kadı mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondə mitə, kadı mitə gin nangi ti tə*.

⁴¹ NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kam dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadı a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbə Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə*. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

⁴² NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin be ti, a j taa ta kam dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadı a ilə ta dəde ti. MBata, j soy dənangi ti nu ə ndə ki re kadı oo gosi ta lə Salomə*. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

*NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)*

⁴³ «Loki ndil ki majal tēe me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadı n-ingə lo kisi ki rangi kadı n-ər kəə ti, nə ingə al bə,

⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadı m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēe ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji.

⁴⁵ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, bə rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be tə.»

*Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti
(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)*

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy nɪngə, kɔje je ki ngakɔje je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta.

⁴⁷ NGa ə dəw madi əl-e ə nə: «O kɔi je ki ngakɔi je ai taga nɔɔ, a sangi kadi n-əli səi ta.»

⁴⁸ Ə Jəju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?»

⁴⁹ Ba un jine təji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin.

⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti

(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDəe ti kin, Jəju tɛje me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti.

² Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangɪ ba ti ne.

³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndər kare aw kadi dibi ne,

⁴ nɪngə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti adi yəl je rəi ɔi maki.

⁵ Kə ko madi je, tosi dɔnangɪ njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dɔnangɪ asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, tɔgi kalangɪ ba, tado ngirəde to taa ne.

⁶ Lokɪ kadi əsi nɪngə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, bə go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangɪ boy al.

⁷ Kə ko je ki nungɪ, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi ndəmi-de mbəl.

⁸ Nə kə ko je madi, tosi dɔnangɪ ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi əsi bu kare, njé ki nungɪ andi əsi kuti mehe, taa njé ki nungɪ bəy andi əsi kuti mitə tə.»

⁹ Jəju ilə dɔ ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta bə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je

(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

¹⁰ *Njé ndo je lə Jəju rəl rəe ti dəji-e əi nə: «Mba ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tɛje ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti ki ɔji dɔ kɔbe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tɛje ki dɔe adi-de al.

¹² Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti bəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.

¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tado gɔi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim.

¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay[☆] əl ə nə: «A ooi dɔ ta maji, nə a igəri me al nim,

A igɔi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵ Tado me dije kin təl ngə ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmdə,

NDigi kadi kəmdə oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri ne madi kare al nim tə,

Nə təkɪ ne n-ii n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de[☆].”

¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tado kəmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim.

¹⁷ Taki rɔjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dɔ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tɔ.

Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji dɔ nje kilə ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji.

¹⁹ NĠangi rabi ki ka ko je tosi ti, e dəw ki oo ta ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ɔr ta ki dibi mee ti ka kin kɔ.

²⁰ Dɔnangi njəkirə ki ka ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl,

²¹ nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dəw ki nje kuwə ki ta lə Luwə dɔkagilo kin ndəy be par. Dɔkagilo ki kɔ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɔa, iyə kadi-me ləne kɔ kalangi ba.

²² Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu dɔ ne je ti ki dɔnangi ti, ki ra ta ne maji je uti dɔ ta ki oo, adi lo kadi andi goto.

²³ Ningə, dɔnangi ki maji ki ka ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, gər mee, adi andi maji. Dɔe ki madi je andi ɔu kare je, ki nungi andi kuti mehə je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki dɔ jəne ti

²⁴ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti ɔəy ə nə: «Kɔbe lə Luwə, to tə dəw ki dibi kandi ne ki maji me ndɔr ti ləne,

²⁵ ə kondɔ, loki dije toi ɔi ɔa, nje bə lie re dibi jəne dɔ ne ti ki maji ki dibi ka kin, ɔa ɔti aw.

²⁶ Loki kandi ne ki maji ka kin ibə tɔgi, ə kande je isi tɛɛi ɔa, jəne ka kande tɛɛ tɔ.

²⁷ Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli ɔade əi nə: “Baje, e kandi ne ki maji ə idibi me ndɔr ti ləi tɔ, nga jəne je kin tɛɛi ra ə?”

²⁸ Ə ɔade əl-de ə nə: “E nje bə ə ra ne kin.” NĠa ə njé ra kilə je daji-e əi nə: “Indigi kadi ji rəy-de kɔ a?”

²⁹ Nə ɔa nje ndɔr əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi ki ko ki maji ba.

³⁰ Ə iyəi-de adi tɔgi naa ti biti kagi lo kijə ko ti, ningə ndɔ kije ti ɔa, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəyi jəne je kin idɔɔl ki dɔe dɔe kadi tə iləi por ɔəy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

Kuji ta dɔ kə kagi ti ki ɔari-e mutadi
(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti ɔəy ə nə: «Kɔbe lə Luwə to tə kə kagi madi ki ɔari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndɔr ti ləne kin be.

³² Kə mutadi ə e kandi ne ki du itə ndəgi kandi ne je pəti, nə lo ki tɔgi ɔa, təl kagi təy ki bo itə kam təy je pəti ki me ndɔr ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dɔ əm ti
(Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi ɔəy ə nə: «Kɔbe ki dɔrə ti to titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta
(Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto.

³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-tee tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbə ne je ki toi lo bəyo ti lo kilə ngirə dərā ti ki dənangi ti nu kin[☆].»

Kər gin kuji ta ki dō jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw be. Lok i rəi be, nje ndo je lie rəi rəe ti, dəji-e əi nə: «Or-je gin kuji ta ki dō jəne ti ki a me ndor ti kin adi j-o.»

³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw;

³⁸ ningə ndor, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e nje je ki ndigi kadi Luwə o be dode ti; jəne, e nje je ki uni go nje majal;

³⁹ nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dəbəy ndo; 6a nje kijə ko je əi malayka je to.

⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne buki poro, dəbəy ndo a to be to.

⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki nje kosi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki nje ra majal.

⁴² *Malayka je a buki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nōi je a ngai ngangide je titi.

⁴³ Lo kin ti, nje ra ne ki dana a unji tə kadi be me bəkə ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n dō ta 6a, kadi oo dō ta kin maji.

Kuji ta ki dō ne kingə ti ki to lo bəyo ti ki madi-kosi

⁴⁴ «Kəbe ki dərā ti to tə ne kingə ki bəyo me ndor ti, ə dəw madi aw tee dō ti kin be. Dəw ka kin təl bəyo gogi, 6a rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n ndor ka kin.

⁴⁵ Kəbe ki dərā ti to tə nje ra gati ki isi sangi madi-kosi ki ndole be.

⁴⁶ Lok i ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n madi-kosi ka kin.

Kuji ta ki dō bandi ti

⁴⁷ «Kəbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a oyo dō kə kanji je ki dangi dangi kam be.

⁴⁸ Lok i bandi ka kin rosi 6a, nje ndo ndor re-n ngang i ba ti, isi nangi, ningə tər nje ki maji maji me sukim ti, ə iyə nje ki tee ne al buki-de kə.

⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dəbəy ndo a e be to. *Malayka je a rəi kadi ər i kəm dije ki nje ra ne je ki dana ki nje ra ne je ki dana al, naa ti.

⁵⁰ A buki dije ki nje ra ne je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nōi je a ngai ngangide je titi.

⁵¹ Lo kin ti nōo, Jəju dəji nje ndo je ləne ə nə: «İgəri me ta je kin pəti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.»

⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki dō kəbe ti lə Luwə, to tə 6a nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al

(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Lok i Jəju əl kuji ta je gine gangi 6a, əti lo ki a ti kin kə.

⁵⁴ Əti nōo, aw be bo ti ki tōgi ti. Jəju ndo ne dije gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de bəl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kōji je kin ii-n ra ə?

⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi dō kəy ti wa ka am wa? Kəe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simo je ki Judi je to al ə əi ngakəe je a?

⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne to al a? NGA ne je kin pəti ingə ra dana?»

⁵⁷ Ta ki daji kin ogi-de kadi adi mede Jaju, a Jaju al-de a na: «Nje kal ta ki ta Luwa ti ba, e me be koje ti, ki me kay ti lie a dije a kidi-e ti.»

⁵⁸ Lo kin ti, Jaju ra ne kaji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Ja Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dakagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kobe donangi ti ki Galile, oo ta toba la Jaju.

² Ə al nje ra kilə je lane a na: «Daw kin e Ja Batisi! E e ə i taa dan nje koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki tugi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.»

³ Erodi əl be, tado ndo ki adi uwai Ja, dooi-e ki san, ilai-e dangay ti, mbata la Erodiyadi, ki ne ngokoe Pilipi,

⁴ ki Ja əl-e ta do ti a na: «E go ti al kadi itaa-e nei ti.»

⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi tol Ja, na bəl kosi je, tado kosi je ooi Ja kadi e nje kal ta ki ta Luwa ti.

⁶ NGA ə, ndo ronal koji Erodi ti, ngon la Erodiyadi ki dane, tee ndam no dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, a nal Erodi ngay,

⁷ adi Erodi un ndune ki kibi ro kadi n-ade ne je pəti ki daji-ne.

⁸ Lo kin ti, koe sule, adi əl a na: «Adi-m, təki j-a-n wa kin, do Ja Batisi me supira ti.»

⁹ Me ngar tuji oji-n do ne ki ngon ki dane daje kin, na ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti kin to ba, un ndune kadi adi-e do Ja.

¹⁰ Be ə, adi daw madi aw gangi do Ja kay dangay ti,

¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dane ka kin, adi aw-n adi kone.

¹² *Nje ndo je la Ja rai uni nine awi dibi, ba awi ori poye Jaju ade oo.

Jaju adi ne kuso dibi dije usoi

(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jq 6.1-15)

¹³ Loki Jaju oo ta kin ba, un to ə aw əsi rone ngerangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ba, i ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti.

¹⁴ Loki Jaju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kam-to-ndoo lađe, adi aji nje moy je lađe.

¹⁵ Loki kadi aw ta ur ba, nje ndo je əti ki ro Jaju ti əli-e əi na: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur to ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.»

¹⁶ Na Jaju əl-de a na: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de ne usoi.»

¹⁷ Ə əli Jaju əi na: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo to par.»

¹⁸ Ba Jaju əl-de a na: «tərai adi-mi m-o.»

¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi do wale je ti. Ba oy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kamne ki taa, əl ta ki Luwa mba kadi njangi dəe, ningə uwə gangi naa ti, adi nje ndo je, adi adi kosi je.

²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi nje ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy.

²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dane je ki ngan je.

Jaju njiyə do man ti

(Mk 6.45-52; Jq 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jaju əsi nje ndo je lane kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, dakagilo ti ki e a tuwə-n kosi je.

²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, ətə aw də mbal ti, əsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti noo ki karne ba.

²⁴ Də gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangı ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi punği ba ra-de majal.

²⁵ Dan lo ti 6a, Jəju i a njiyə də man ti, isi aw ki rə njé ndo je ti.

²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə də man ti ningə, dəde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» 6a 6əl təl-de, adi uri kəl.

²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə i6əli al!»

²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Bəbe, re e i ə, adi-m ndui adi m-njiyə də man ti m-aw rəi ti.»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «İre!» Ba Piyər i me to ti, ur də man ti, njiyə də ti isi re ki rə Jəju ti.

³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə 6a, 6əl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nq ə nə: «Bəbe, aji-m!»

³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, 6a əl-e ə nə: «I dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə i6adi ə?»

³² Ningə loki ali taa me to ti 6a, gin nəl gangi.

³³ Ə njé ki isi me to ti əsi məkəsıde nangi nqə ti, 6a əli-e əi nə: «Təki rəjeti, i NGon lə Luwə wa!»

Jəju nga njé moy je dənangi Gənəjarəti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, teği dənangi Gənəjarəti ti.

³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dənangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti.

³⁶ Dije noı də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga, 6a dije pəti ki ɔdi ta kibi lie ingəi rə nga tə.

15

Jəju əl ta ki də ne jibəl be ti
(Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je i Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju dəji-e əi nə:

² «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Ji dəji be tado togi jide al par ə usoi ne.»

³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl be ləsi ə?»

⁴ Təki rəjeti, Luwə əl ə nə: “Əsi gon bawi ki kəi.” Taa əl 6əy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy*.”

⁵ Nə səi, əli əi nə: “Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Ne maji je ki re m-a m-əsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» 6a,

⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi əsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl be ləsi.”

⁷ Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Luwə əl ə nə:

⁸ “Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

⁹ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə*.”

* 15:4 Teğ ki taga 20.12; 21.17; Dətarənom 5.16; Ləbətiki 20.9 * 15:9 Ejay 29.13

Nē ki nje təl dəw nē ki to nje ti
(Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jəju ɓar kosi dije ki rone ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee to.»

¹¹ Nē madi ki i taga aw ta dəw ti ki a təl-e nē ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə nē ki tēɛ ta dəw ti ə a təl dəw ki nē ki to nje ti.»

¹² Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rai rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?»

¹³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a ɔri-e kə.»

¹⁴ Iyəi-de, əi njé kəm to je ki isi ndəri njé kəm to je. NGa ningə, re nje kəm to ndər nje kəm to ɓa, joo pu a osi me ɓe ti.»

¹⁵ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Ɔr me kuji ta kin adi j-o.»

¹⁶ Ɔa Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri nē al to a?»

¹⁷ Adi m-əl səsi, nē je pəti ki ɔdi ta dəw, a aw tēɛ kandae ti, ɓa go ti ə, tēɛ kə, aw ɓe sji ti.

¹⁸ Nə nē ki tēɛ ta dəw ti, e nē ki i ngame dəw ti, ningə e kin ə e nē ki nje təl dəw nē ki to nje ti.

¹⁹ NGa me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tēɛ ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal də-naa ti.

²⁰ Əi je kin ə əi nē je ki isi təli dəw nē ki to nje ti; nə kuso nē, ki kanji togi ji, a təl dəw nē ki to nje ti al.»

Dəne ki Kana ti adi mene Jəju
(Mk 7.24-30)

²¹ Jəju i loe ti noo, ɔr rone aw dənangi ti ki Tir ki Sido.

²² Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tēɛ noo re, ɓa un ndune ki taa əl ə nə: «Ɔaɓe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tado ndil ki majal adi kə ngonm ki dəne ngay.»

²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ɔa njé ndo je lie rai rəe ti, əli-e əi nə: «Ituwe kə goje ti, tado a ində ndu goje ti.»

²⁴ Ə Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rəde ti.»

²⁵ Nə dəne re ɔsi məkəsine nangi nqe ti ə nə: «Ɔaɓe, ire ira səm!»

²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dəw un nē kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»

²⁷ Ɔa dəne əl Jəju ə nə: «E rəjeti Ɔaɓe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongiro nē je ki tēɛ ta ɓade je ti tosi nangi to.»

²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dəne, kadi-me lai bo ngay! Ningə kadi ingə nē ki to rai kin, təkɪ idəji-n.» Ɔa ngone ki dəne ka kin, ingə rə nga də kade ti wa kin noo to.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 7.31-37)

²⁹ Jəju ɔti loe ti noo, aw ta ba ti ki Galile. Al aw də mbal ti, isi nangi.

³⁰ Kosi dije ngay rai rə Jəju ti ki njé məti je, ki njé kəm to je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi ɓəy je, taa njé moy je ki rangi ngay noo ɓəy. Rai ki njé moy je kin buki-de no Jəju ti, ɓa Jəju aji-de.

³¹ E nē ki əti kosi je ɓəl ngay, kadi njé mbi ɓəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rə nga nim, njé məti je njiyai nim, taa njé kəm to je ka ool lo nim to, adi ilai taji də Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi nē kuso dibi dije usoi ɓəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)

³² Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəmə-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndo mitə ɓone ə əi səm naa ti, ningə, ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki ɓo ba al, nə tə ɓo i taa tɔgide rəbə.»

³³ Ə njé ndo je lie daji-e əi nə: «J-a j-i ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki əti ɓəl be kin a usoi asi-de ə?»

³⁴ Ba Jəju daji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dɔ ti.»

³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi.

³⁶ Ba əy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi.

³⁷ Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawo ginde je ki nay, kare siri.

³⁸ Dije ki usoi ne, asi dingəm je dibi sɔ, ki kanji tidə dāne je ki ngan je.

³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ɓa al me to ti, aw dɔnangi Magadɔ ti.

16

Parisi je ki Sadusi je, daji ne kaji Jəju (Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rai rɔ Jəju ti, daji-e kadi ra ne kaji ki i dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Daji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.

² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: “Lo a to maji, mbata dɔrɔ kər jɔ.”

³ Loki lo ti ki sɔ ɓati ningə, əli əi nə: “Bone ndi a ədi, mbata dɔrɔ kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔrɔ ti, nə ne je ki isi rai ne dɔkagilo ti ki ɓone taa asi gər al!

⁴ Dije ki dɔkagilo ti ki ɓone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kaji, nə ne kaji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dɔ ne kaji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ɔti aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je (Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi əyi.

⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «O! maji! Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, oji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.»

⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dɔde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-əy mapa al!»

⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri əi isi məri ta ki dɔ mapa ti ki əyi al ə?»

⁹ Igəri me ne je al ka ɓay a? Mesi ole dɔ mapa ti ki mi ki dingəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm je dibi sɔ usoi kin ka meso ole dɔ ti al nim tɔ a? NDɔ ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, oji dɔ əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi dɔ mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?»

¹² Lo kin ti ngata ə gari təkəi əl-de kadi n-indəi kəm-kədi dɔ rɔde ti, oji dɔ əm ra mapa al, nə oji dɔ ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

Piyər əl təkəi Jəju e dəw ki Luwə mbəte (Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Loki Jəju aw tee Sajare ti ki Pilipi ti, daji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkəi mi *NGon dəw mi nə ə?»

¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Ja Batisi; njé ki nungə əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi ɓay əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.»

¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nə mi nā ə?»

¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «İ Kirişi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm bal!»

¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «İ nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tadə e dəw 6a tēe ki də ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dərā ti taa ə tēe ki dəe adi.

¹⁸ NGa ningə m-a m-əli m-ə nə j Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə də mbal ti kin ə m-a m-ində ngirə njé kaw-naa je ləm də ti. Təgi koy a ra sie ne madi al.

¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dərā ti. Ningə ne je pəti ki a də dənangi ti ne, a də dərā ti tə, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərā ti tə.»

²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkə ke n-e Kirişi ki Luwə mbəte kin, kadı əli tae dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ İ dəkagiloe ti noo, Jəju ilə ngirə təji njé ndo je adi gəri təkə, səbi kadı n-aw Jorijəlam, n-ingə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadı-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndo ki kə mitə lə ndo koyne 6a, n-a n-tēe lo koy ti.

²² Nə də ta ti kin, Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!»

²³ Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «təl gogi *Sata, ər rəi kə gom ti! İ jigi ki nje tigə-m, tadə mər ta ləi e mər ta ki j rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadı oo rəne tə ne madi al, kadı e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.

²⁵ Təkə rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a tı ta rəne. Nə dəw ki tı ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gogi.

²⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noo a?

²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me təba lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti.

²⁸ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al 6əy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)

¹ NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Ja ki ngokə Jaki nim to, ə aw səde də mbal ti ki ngal, say ki ndəge je.

² Loe ti noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. Ta kəme unji tə kadı be, taa kibi ki rəe ti ka unji tə kadı be tə*.

³ Ningə loe ti noo, *Mojı əi ki Eli tēe ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju.

⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re iğe ə, m-a m-ra kay-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.»

⁵ Ləki Piyər a əl ta tane ti ba 6əy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i səbi dəde liti. Ba ndu ta madi tēe me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadı m-kəte, ə oi ta lie.»

⁶ Ləki njé ndo je ooi də ta kin 6a, osi ki ta kəmde nangı, 6əl təl-de.

⁷ Ə Jəju re rəde ti, ədi-de ə əl-de ə nə: «İ taa, ə adi 6əl ra səsi al.»

⁸ NGa ningə, ləki əi nə n-uni kəmde ki taa 6a, ooi dəw madi ki rangı al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki jì dɔ mbal tì isi uri kɪ nangɪ, Jəju ɪndə ndu kin nɔde tì ə nə: «əli nɛ kɪ ra nɛ adi oɪ kin dəw madi al, bitɪ kadi mi *NGon dəw m-tɛɛ dan njé koy je ti.»

¹⁰ Go ti, njé ndo je dɔji-e əi nə: «MBarɪ wa bangɪ ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kəte taa ə?»

¹¹ Ə ilə-de tì ə nə: «E kɪ rɔjeti kadi Eli a re kadi ra go nɛ je pəti adi asi-naa gogi.»

¹² Ningə mi, adi m-əl səsɪ madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie nɛ kɪ mede ge. Be tɔ ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kɔ jide tì.

¹³ Lo kin tì, njé ndo je gəri kadi ta kɪ Jəju əl-de kin sɔbi dɔ Jə Batisi.

Jəju nga ngon kɪ nje damsɪl

(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təlɪ isi rai kɪ rɔ kosi dije ti, dɪngəm madi kare re rɔ Jəju ti, ɔsɪ məkəsɪne nangɪ nɔɛ tì, əl-e ə nə:

¹⁵ «Bəbe, o kəm-to-ndoo lə ngonm kɪ dɪngəm, kɪ damsɪl ra-e adi ingə kɔ ngay kin. Taa taa, isi tosi kɪ poro je, kɪ me man tɪ je.

¹⁶ M-re sie rɔ njé ndo je ləl, nə asi kadi adi-e ingə rɔ nga, al.»

¹⁷ Lo kin tì, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije kɪ dɔkagɪlo tɪ kɪ ɓone kɪ səi njé me nga je, səi njé ra nɛ kɪ majal, kadi tə m-isi səsɪ dɔkagɪlo ban ɓəy taa adi mesɪ ə? Kadi m-a m-ɔsɪ gɪnsɪ dɔkagɪlo ban ɓəy taa ə? Irəi kɪ ngon rɔm tɪ ne.»

¹⁸ Bə Jəju ndangɪ ndil kɪ majal ade tɛɛ rɔ ngon tɪ, par ə ta naa tɪ nɔɔ, ngon ingə rɔ nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rai rɔ Jəju ti, loki əi sie kɪ karde ba, dɔji-e əi nə: «MBarɪ ə je j-asi kadi jɪ tuwə ndil kɪ majal kin al ə?»

²⁰ Ə Jəju ilə-de tì ə nə: «Asɪ al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsɪ təkɪ rɔjeti, re awɪ kɪ kadi-me kɪ e ndikiri ba tə kə kagɪ kɪ ɓari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: “Ɔtɪ, aw a nu be” ə, a ɔtɪ kadi aw a. Nɛ kɪ a dum dəsɪ goto. [

²¹ Taa ko ndil je kɪ be kin, dəw a tuwə-de kɪ takul kəl ta kɪ Luwə kɪ kɔgɪ rɔ nɛ kuso par.»]

Jəju təl əl ta kɪ dɔ koyne tɪ kɪ kɪne lo koy tɪ ɓəy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDɔ kare njé ndo isi naa tɪ pəti Galile tɪ, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw jɪ dije tɪ,

²³ kadi a təlɪ-mi, nə ndɔ kɪ kɔ mitə lə ndɔ koym ə, m-a m-ɪ taa lo koy tɪ.» Ta kin ɔr tɔgɪ njé ndo je ə təl ɔr ɓəy.

Jəju əi kɪ Piyər igə la-mbə kɪ me kəy tɪ lə Luwə

²⁴ Loki Jəju əi kɪ njé ndo je rai tɛɛɪ Kapərnayim tɪ, njé kɪ isi taai la-mbə me kəy tɪ lə Luwə rai rɔ Piyər tɪ dɔji-e əi nə: «Nje ndo səsɪ nɛ igə la-mbə kɪ me kəy tɪ lə Luwə al a?»

²⁵ Ə Piyər ilə-de tì ə nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tɛɛ ɓe ɓa, Jəju un ta kəte əl-e ə nə: «Mər ta ləl e ri ə Simɔ? Nə je əi njé kigə la-mbə je kɪ njé kigə nɛ kɪ ngar je kɪ dɔnangɪ tɪ ne gangɪ dɔ dije tɪ ə? E ngan njé ɓe je ə se e mba je ə?»

²⁶ Ə Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé ɓe je, ai kare ən.

²⁷ Nə re e be ka, kadi je jɪ təl jigi tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanjɪ kɪ dəsəy kɪ a re un kuy, ningə itɛɛ tae, ɓa a ingə silə kare mbəe tɪ, kadi igə-n la-mbə ləl tɔ, yəm tɔ.»

18

Dəw ki e ki bo me beko ti la Luwə
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹ Də kade ti wa kin, njé ndo je rai daji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me beko ti la Luwə ə?»

² Ə Jəju ɓar ngon ki du ade re a dande ti,

³ ningə əl-de ə nə: «Təki rojeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kəbe ti la Luwə al jagi.

⁴ Dəw ki səl dəne ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me beko ti la Luwə.

⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rəne ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti.

Jəju ndəji dije dɔ majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶ «Kin ə təkɪ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə ɔsi-e, iləi-e ɓul ba ti.

⁷ Kəm-to-ndoo ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madije je jigi ti adi osi. Təki rojeti, səbi kadi ne je ki njé tigə dije jigi ti toi, nə kəm-to-ndoo e la dəw ki nje ra kadi dəw osi.

⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kɔ say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa, ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin.

⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ɔr-e ile kɔ say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti la su.

¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təkɪ rojeti, malayka je ləde isi ki dɔkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dɔrə ti taa. [

¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta dɔ bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je ɓu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli dɔ lo kin ti wa?»

¹³ Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rəe a nəl-e ngay dəe ti itə njé ki dɔ jikare gide jikare ki nay-naa al kin.

¹⁴ Be tɔ ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ɓa ilə ji dɔ majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ɓa, j ingə ngokoi gogi.

¹⁶ A re oo ta ləi al ɓa, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n ɓəy. Ira be mba kadi “ne je pəti e ki kun-ndu dɔ ti ki go ta ti la dije joo ə se miɓi ki kadi mai naje.”

¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je ɓəy tɔ ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be.

¹⁸ Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dɔɔi dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrə ti tɔ.»

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki. * **18:16** Dətərənəm 19.15

19 «Təki rəjeti, m-əl səsi m-adi igəri bəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dənangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dərə ti a adi-de.

20 Tadə lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me təm ti ə, mi dande ti nō.»

Kiyə go majal je lə naa kə

21 Lo kin ti, Piyər əti ki rə Jəju ti dəje ə nə: «Bəbe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kə nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kə biti nja siri a?»

22 Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dəsiri nja siri.

23 «E be ə, kəbe lə Luwə to tə ta kin be. NDə kare ngar madi ge kadi njə ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nəne ti adi n-oo.

24 Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kəre.

25 Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi bəe un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin.

26 Ə nje ra kilə osi nangi nō bəne ti, nō uwə njəe ə nə: «Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.»

27 NGa ə, lo kin ti, bəe oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dəe ti kin kə, ə iyə adi aw kare.

28 «Lok i dəw ki kirə e dəe ti ka kin ə nə n-təe ki taga bə, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dəe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “İgə-m kirə ki dəi ti!”

29 Ə made osi nangi nəe ti, nō dəe ti ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.”

30 Nə mbati, adi aw sie biti ilə dangay ti, nginən ta kirə ki kadi igə-ne.

31 Lok i madi kilə je ooi ne ki ra kin bə, to rəde ngay adi awi əri poy ne je kin pəti bəde adi-e oo.

32 Ə ngar bəe ade re, bə əl-e ə nə: “İ nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dəi ti pəti kə mbata nō ki inō dəm ti.

33 NGa i, ri ə əgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təki mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tə ə?

34 Lo kin ti, wongi ra bəe dəe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kə, biti kadi igə-n kirə ki dəne ti pəti tigə.

35 Ningə Jəju ilə də ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dərə ti taa, a ra-n səsi, lok i dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki i ngame ti adi ngokone, al.»

19

Ta ki də gangi-naa ti lə dəne ki dingəm (Mk 10.1-12)

1 Lok i Jəju təl ta ta je bə, əti Galile ti, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti.

2 Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de də moy je ti ləde.

3 *Paris i je əti rəi rə Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, əji də ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?»

4 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İtidəi ndu Luwə ki ndangi kin al biti a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, NJe kində ne je ra dingəm əi ki dəne»,

5 ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darə ki kare».

6 Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darə ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dəə naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.»

7 Bə əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Moj i adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene bə maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?»

⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me nga ləsi ə Moji adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al.

⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta la kaya ki ra, al, ə taa dəne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to dō dingəm ti ki rō dəne ti ə, taa dəne al e soti.»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par.

¹² Dije madi əi noo, taai dəne al, mbata tōgide sangi dəne goto, ningə e ne ki tēji me kōde ti nu; njé ki madi je e mbata kōr ki ərī-de kuji, ə njé ki nungī, mbati taa dəne mbata kōbe lə Luwə tō. Dəw ki asi kadi gər me ta kin 6a kadi gər.»

*Jəju njangi dō ngan je ki du
(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)*

¹³ Dije rai ki ngan je ki du rō Jəju ti kadi njangi dōde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kōli səde.

¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «İyāi ngan je du adi-de rai ki rōm ti, bi əgi-de ta rəbi al, tado kōbe ki dōrā ti e yā dije ki toi tə ngan je ki du be.»

¹⁵ Go ti, Jəju njangi dōde, 6a ətī ilə dəne aw lo ki rangi ti.

*Ta ki dō ngon ki basa ti ki nje ne kingə
(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)*

¹⁶ NDō kare, ngon ki basa kare re rō Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Nje ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?»

¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə idəji-m ta dō ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji 6a, itəl rōi go ndu-kun je ti.»

¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin dəji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bōgi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al*,

¹⁹ əsi gon bawi əi ki kōi, taa a ndigi dəw madi tə darōi i wa be tō*.»

²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Nje je kin pəti, m-təl rōm go ti. NGA ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?»

²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti 6a, aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, 6a a aw ki ne kingə ngay me dōrā ti, ə ire un gom.»

²² Nə loki ngon basa oo ta je kin 6a, ətī aw ki rōnəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi, a nga ngay ki rō nje ne kingə ti kadi ur me bəko ti ki dōrā ti,

²⁴ ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me bəko ti lə Luwə.»

²⁵ Ta kin ətī njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?»

²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rō dije ti 6a, dəw ki asi goto, nə Luwə 6a, asi ra ne je pəti.»

²⁷ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kō, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»

²⁸ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi: ndō ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi dō kimbər kōbe ti ləm, ki dije a iləi toji dōm ti kin 6a, səi ki uni gom kin, səi ka a isi dō kimbər kōbe ti ki dōgi gide joo kadi igangi ta dō gin ka *Isirayəl ti ki dōgi gide joo.

²⁹ Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al də e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nō ti tə, tə ne ki səbi dəne.

³⁰ NGA ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

20

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti

¹ «Kəbe lə Luwə to tə 6a njé ndər nju, ki tēē ki sī bati ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.

² NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndə kare, 6a adi-de awi me ndər nju ti.

³ Loki tēē ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rəi ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,

⁴ ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.”

⁵ Ba əti awi. Loki tēē taga ki kadi ki jam də be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim 6a, ra kae ti ka kin 6əy.

⁶ Go ti, tēē re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rəi ai nōq, ə əl-de ə nə: “Ra ban ə isī lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?”

⁷ Ə iləi-e ti əi nə: “Dəw ki un-je kilə ti goto.” Ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, 6a nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: “Hər njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də njé re gogi ti, itəl tae də njé re kəte ti.”

⁹ NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndə kare.

¹⁰ Lo kin ti, njé re də kəte rəi yade ngata 6a, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə ya madide je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndə kare wa ka kin tə.

¹¹ Loki isī taai la kin, 6ai ta ki nje ndər

¹² əi əi nə: “NJé ki rəi gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə j adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sī biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.”

¹³ Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: “Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndə kare al ma?”

¹⁴ İtaa ne ləl, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təkī m-adi kin be tə.

¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləl kadi meī qī mbata maji ki m-ra a?”

¹⁶ NGA ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti 6əy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijalam ti, loki əi də rəbi ti, Jəju ijə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə:

¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijalam ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,

¹⁹ ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabilay je, 6əi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndo mitə lə ndə koym 6a, m-a m-tēē lo koy ti.»

Ko Jaki əi ki Ja dəji ne Jəju

(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, kə ngan lə Jəbəde rəi ki ngane je rə Jəju ti, 6a kə ngan je əsi məkəsine nangi nō Jəju ti mba dəje ne kare.

²¹ Ɖ Jəju dəje ə nə: «E ri ə ige ə?» Nɪngə, əl ə nə: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi dɔ ji kɔi ti, ə e ki nungi isi dɔ ji gəli ti tɔ, loki a isi dɔ kimbər kɔbe ti ləi.»

²² Lo kin ti nɔɔ, Jəju ile ti ə nə: «Ɖgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kɔ ki m-aw tə m-ingə kam kare mɪndi wa?» Ɖa əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»

²³ Ɖ Jəju əl-de ə nə: «Kɔ ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingəi kare, nə ta ki ɔji dɔ kisi dɔ ji kɔm ti, ki dɔ ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwə ra goe kəte nu ki mbata ti ləde.»

²⁴ NDəgi njé ndo je ki dəgi, loki oi ta je kin, rɔde nəl-de ki ngan lə Jəbəde ki joo ka kin al.

²⁵ Ɖ Jəju ɓar-de pəti ki rone ti, əl-de ə nə: «Ɖgəri kadi njé kɔbe je dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jɔgi dɔ dije ti, adi-de kɔ, taa dije ki njé tɔɓa, ɔi be dɔde ti bəy tɔ.

²⁶ Nə maji kadi to be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.

²⁷ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki dɔ kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi tɔ.

²⁸ E be tɔ ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nɪm, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nɪm tɔ.»

*Jəju aji njé kəm tɔ je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)*

²⁹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi tɛɛi me be ti ki Jəriko ki taga, kosi dije ngay njiyəi gode ti muki muki.

³⁰ Nɪngə njé kəm tɔ je joo isi ngangɪ rəbi ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində də ningə, uni ndune ki taa əli əi nə: «Bəbe, NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje!»

³¹ Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm tɔ je uni ndude ki taa wa bəy əi nə: «Bəbe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləje!»

³² Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ɓar-de, ɓa dəji-de ə nə: «E ri ə, igei kadi m-ra madi səsi ə?»

³³ Ɖ əli-e əi nə: «Bəbe, ji ge kadi kəmje tɛɛ, adi j-o-n lo!»

³⁴ Jəju oo kəm-to-ndoo ləde, ə ɔdi kəmde, par ə ta naa ti nɔɔ, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jə 12.12-19)*

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi, indəi dɔ be ki Jorijaləm basi, gidi be ti ki Bətipəje, ki kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je joo,

² əl-de ə nə: «Awɪ me ngon be ti ki a nɔsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me be ti par ə, a ingəi kɔ koro əi ki ngon koro ki dɔɔi-de adi ai, ɓa ituti-de, irəi səde adi-mi.

³ A re dəw madi dəji səsi ta dɔ ti ə, əli-e əi nə: “Bəbe ə ge-de”, ə a iyə-de kalangi ba kadi ituti-de.

⁴ «Nɛ kin a ra ne be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl kin təl tane:

⁵ “Əli dije ki *Siyo ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dɔsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

Ɖsi dɔ kɔ koro ti əi ki ngon koro*.”»

* **20:30** Ɖgoi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangi.   ✦ **21:5** Ejay 62.11; Jakari 9.9

6 *NJé ndo je awi, rai tæki Jøju æl-n-de.

7 Ræi ki kō koro æi ki ngon koro ka kin ningæ, labi kibi je læde gidide ti, 6a Jøju al isi dō ti.

8 Kosi dije ngay labi kibi je læde go ræbi ti. NJé ki nā je tæti mbi kam je æ tilæi dō ræbi ti.

9 Nje njiyæ nō Jøju ti, ki njé njiyæ goe ti, uni ndude ki taa æli æi næ:

«Tōji e ki dō NGon ka Dabiði ti!

Ningæ kadi Luwæ njangi dō dæw ki re ki tō Bæbe!

Tōji e ki dō Nje kisi dōrā ti taa[✠]!»

10 Loki Jøju ur Jorijalæm ti, lo ki me 6e ti ba pæti ndigi 6ir 6ir. Adi dije dæji rōde ta æi næ: «E dæw ki ban æ?»

11 ð kosi je ilæi-de ti æi næ: «E Jøju, nje kæl ta ki ta Luwæ ti, ki Najaræti, dōnangi Galile ti.»

*Jøju tuwæ njé ra gati je nati kæy ti læ Luwæ
(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jā 2.13-16)*

12 Go ti, Jøju aw ur nati kæy ti læ Luwæ, ningæ tuwæ njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kæy ti læ Luwæ kō. Jøju sur tabilæ je læ njé mbæl la je tilæ, naa ti ki ne kisi læ njé gati dæ dum je.

13 Ningæ æl-de æ næ: «NDangi me makitibi ti læ Luwæ æi næ: “Kæy læm a 6ari-e kæy kæl ta ki Luwæ, næ sæi, itæli-e lo 6oyō rō ti læ njé 6ogi je yo[✠]!”»

14 Lo kin ti nōō, njé kæm tō je ki njé mæti je, ræi rōe ti nati kæy ti læ Luwæ, adi adi-de rō nga.

15 Loki njé kun dō njé kijæ ne mæsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne je ki æti 6æl ki Jøju ra-de, ki ndu ngan je ki isi 6a æ næ: «Tōji e ki dō *NGon ka Dabiði ti,» kin 6a, mede o-de,

16 adi æli Jøju æi næ: «O ta ki ngan je a æli kam ta?» ð Jøju ilæ-de ti æ næ: «Oyo, m-o, næ se itidæi ndu Luwæ ki ndangi æi næ:

“Ira adi ngan je ki du, ki njé tō ta mba ti ka, tade ilæ tōji dōi ti,» kin al wa[✠]»

17 Ningæ lo kin ti, Jøju iyæ-de nōō, æ tæe me 6e bo ti kō, aw Bætani ti, aw to nu.

*Jøju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)*

18 Lo ti ki sji, Jøju tæl isi re me 6e bo ti, ningæ 6o ra-e.

19 ð oo kagi mbay-kote ki a kadi ræbi ti, tō kadi n-aw gin ti, næ loki re 6asi 6a, oo mbie je par 6i oo kande al. ð Jøju æl mbay-kote ka kin æ næ: «A andi gogi al biti ki nō ti.» Ba loe ti nōō, mbay-kote tuti.

20 Loki njé ndo je ooi ne kin 6a, æti-de 6æl ngay, adi dæji ta æi næ: «Ra ban æ loe ti ne par æ kagi tuti æ?»

21 ð Jøju ilæ-de ti æ næ: «Tæki rōjeti, adi m-æl sæsi, re awi ki kadi-me, æ mesi tōsi al æ, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par æ a rai al, næ re æli mbal kam æi næ: “Ïti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne.

22 NGa ningæ, ne je pæti ki a idæji ki kadi-me, me kæl ta ti ki Luwæ æ, a ingæi.»

*Ta ki dæji dō tōgi ti ki Jøju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)*

23 Jøju ur nati kæy ti læ Luwæ, isi ndo ne dije ningæ, njé kun dō njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, ki ngatōgi je læ *Jipi je, ræi ki rōe ti, dæji-e æi næ: «E ki tōgi ki i ra æ isi ra-n ne je kin be æ? ð nā tō æ adi ndune æ isi ira-n wa æl-je adi j-o?»

24 ð Jøju tæl æl-de æ næ: «Mi ka m-a m-dæji sæsi ta kare ba be tō. Re ilæi-mi ti ningæ, m-a m-æl sæsi dæw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tō.

25 Nā ə ilə Jā kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nā: «Re j-əl-e j-ə nā: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nā se ra ban ə j-adi Jā meje al wa?»

26 A kin ə re j-əl-j-ə nā: “E dije ə iləi Jā” ə, e ta ki rə kosi je ti tə, tado dije pəti ooi Jā kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

27 Be ə, təli əli Jəju əi nā: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nā: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

Kuji ta də ngakonaa je ti ki joo

28 Jəju əl ta ki rangi bəy ə nā: «Əli-mi ta ləsi də ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nā: “NGonm, aw ıra kilə me ndər nju ti bone.”

29 Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nā: “M-a m-aw al,” ə isi ba biti ningə me uwe ki ta, adi j aw.

30 Dingəm re rə ngon ti ki kə joo, əl-e ka ta ki əl ngokəe ka kin, ningə e əl ə nā: “Oyo, m-a m-aw bawm,” 6a aw al.

31 Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Ba iləi Jəju ti əi nā: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je a tēgi kəbe ti lə Luwə nōsi ti.

32 Tado Jā Batisi re rəsi ti, tōji səsi rəbi ki dana, nā itaai mee al, nā njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oai ne kin be ka, mesi uwə səsi ki ta go gogi 6a adi iyəi ne rasi je ki majal kə, ə itaai mee al.»

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

33 Go ti, Jəju əl-de ə nā: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndər nju e nōo, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur 6e kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dəi ta nāa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti 6a, a kayi-naa nee, ningə e wa tē aw mba.

34 Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə 6əə je ləne kadi awi taai kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kile ti adi-ne.

35 Nə loki 6əə je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, təli ki nungi, 6a ki kə mita, tiləi-e ki mbal təli-e tə.

36 Nje ndər təl ilə ki 6əə je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko ne wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy.

37 Ta təl tae ti, dingəm təl ilə ngonne wa rəde ti, ə nā: “A 6əli gidi ngonm.”

38 Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin 6a əli-naa dande ti əi nā: “Darəe ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ırai adi ji təli-e, ningə j-a j-uwəi ndər nju kin yaje ti.”

39 E be ə, uwəi ngon ka kin, ndəri-e, awi sie gidi ndər ti taga, təli-e.

40 Ə se ndə ki dingəm ki 6a nje ndər kin a re ə, ri ə a ra ki njé ra kilə ndər je kin wa?»

41 Ningə əi je əli Jəju əi nā: «A tə kode, 6a a adi ndər ləne njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dəkagilo ki əji.»

42 Ningə Jəju əl-de ə nā: «Tindəi me makitibi ti lə Luwə oi al a?»

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,

E ə təl mbal ki e təgi kəy.

E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti 6əl ə to ta kəmje ti kin^o.”

43 Ningə adi m-əl səsi bəy tə: «A taai kəbe lə Luwə jisi ti, kadi təli adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilə ki maji.

⁴⁴ NGA ningə, dəw ki osi dō mbal ti kin ə, a tətɪ njəkɪ njəkɪ, a re e ə mbal kin osi dōe ti tō ningə, a rəkite rəkītə rəkītə.»

⁴⁵ LOKI njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ɓa, gəri mee kadi e ta ki dōde ti ə Jəju a əl.

⁴⁶ Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə ɓəli kosi je, tado kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

*Kuji ta ki ɔji dō ɓar dije lo ne kuso taa-naa ti
(Lk 14.15-24)*

¹ Jəju ilə rone əl-de ta ki kuji ta ɓəy ə nə:

² «Kɔɓe ki dora ti tō tə ta lə ngar ki ra ne kuso ki bo mbata ngone ki aw tə taa dāne kin be.

³ NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki ɓari-de lo ne kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati.

⁴ NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi ɓəy ə nə: “Ki ɓasine kin, ne kuso oy ngata, m-təl baw mangi je, ki ɓiyə je ki batɪ je ləm, ki əməi maji, ne je pətɪ asi-naa, ə irəi lo ne kuso taa-naa ti.”

⁵ Nə dije ki ɓari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nā je awi ki lo gati je ti ləde,

⁶ ə njé ki nungi ɓəy, uwəi njé kilə je adi-de kɔ je, təlɪ-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi təl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi təlɪ njé təl ne je ka kin nim, tiləi ɓe je ləde por nim tō.

⁸ Ningə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Ne kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki ɓar-de, əi dije ki asi ta tɛɛ loe ti al.

⁹ Awi ki ta tō rəbi je, iɓari dije pətɪ ki ingəi-de, adi-de rəi lo ne kuso taa-naa ti.”

¹⁰ Njé kilə je awi ki go rəbi je, kawi dije pətɪ ki ingəi-de, ki maji je, ki majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi ne taa-naa ti.

¹¹ LOKI ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo dije ki ɓari-de ka kin ningə, oo dɪngəm madi kare ki isi ki kibi kuso ne taa-naa rone ti al.

¹² Ə ngar əl-e ə nə: “Madim, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso ne taa-naa rəi ti ə?” Ba dɪngəm ka kin ilə ti al.

¹³ NGA ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Idəi jie je ki njae, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nɔ je, a ngə ngangine je titi.”

¹⁴ Təki rojeti, Luwə ɓar dije ngay, nə njé ki mbəti je əi ngay al.»

*Ta dō kigə la-mbə nje kɔɓe ki bo Səjar ti
(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)*

¹⁵ *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tɛɛ tae ti.

¹⁶ Be ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me ɓuti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rojeti, i nje ndo dije rəbi ki rojeti ki nəl Luwə nim, iɓəl kəm dəw al nim, tado i o ne ra ki gidi ti taga ne kam al.

¹⁷ Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kɔɓe ki bo Səjar ə?»

¹⁸ Nə Jəju, təkɪ gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi m ə?»

¹⁹ Ɔji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba ɔji-e silə kare.

²⁰ NGA ə dəji-de ə nə: «Də nā ə indəi, ə tō nā tō ə ndangi silə ti kin ə?»

²¹ Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kɔɓe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tō.»

22 Ta ki Jəju əl-de kin dum dəde, adi iyəi-e ə ətı awi.

*Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)*

23 NDəe ti nqo, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a iı taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

24 «Nje ndo dije, *Moji əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiya ngan je tone ti 6a, səbi kadi ngokqe taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi teje to nje goto ti.”

25 Ki oji də ta kin, ndə ki to danje ti nqo. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dəne, ningə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al 6əy ə oy, adi iyə dəne nduwə adi ngokone.

26 Ne kin ra ne be, iı-n də ki kə joo ti, ki ki kə miə ti, biti teje-n də ki kə siri ti.

27 Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə.

28 NGA ə se ndə ki njé koy je a iı taa lo koy ti ə, nə dandə ki siri kin ə dəne kin a e nee wa? Tado əi pəti taai-e nede ti.»

29 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə.

30 NDə ki njé koy je a iı taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti.

31 Ki oji də ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a?

32 Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, 6i e Luwə lə njé koy je al.”

33 Kosi je ki ooi ta lə Jəju, ne ndo lie əti-de 6əl ngay.

*NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)*

34 Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum də *Sadusi je 6a, əi je kawi-naa.

35 Ə ki kare dandə ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə:

36 «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e də madine je ti ə?»

37 Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tə.”

38 E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti.

39 Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tə ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi i wa be tə.”

40 *NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e də ndu-kun je ti ki joo kin.»

*Dəw ki Luwə mbəte tə Dabidi tə
(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)*

41 Loki *Parisi je kawi-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə:

42 «Ki go mər ta ti ləsi də Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nə ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.»

43 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti 6ar-e “Bam” ə?

44 Tado Dabidi əl ə nə:

“Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə:

6re isi də ji kəm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti.”

45 «Ə re Dabidi 6ar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?»

46 Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə i də ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

Jaju gangi ta do njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je
(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

¹ Jaju al kosi je ki njé ndo je lane a na:

² «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilá lade e kor gin ndu-kun lá *Mojí.

³ NGA ningá sáí, maji kadi itáí rási go ne je ti ki áí sási, ná indaji kilá rade je al, tado rai né ki áí je wa isi áli ki tade kin, al.

⁴ Dooi ne ki oy indai do dije ti, ná mbati kun ngon jide taa nday be kuwá-n sáde tae.

⁵ Kilá rade je pėti, rai ki kadi dije ooi gidíde. NGA ndu-kun je ki ndangi iláí me ngan buwáí je ti, á dije dooi nati nde ti á sá jide ti wa kin, rai yáde adi boy, taa kulá je ki dije ósí sil kibi je ti kin ka, rai yáde adi ngal tó*.

⁶ Ái dije ki gei lo kisi ki káte nọ dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki káte nọ dije ti, gin káy kaw-naa je ti.

⁷ Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingá-naa je ti lá kosi je nim, kadi dije bari-de “Njé ndo dije” nim tó.

⁸ Ná sáí, adi dáw bar sási “Nje ndo dije”, al, tado pėti, sáí ngakonaa je, ningá Nje ndo sási e kare ba tó.

⁹ Íbári dáw madi donangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, á isi dórá ti taa.

¹⁰ Taa adi dáw bar sási “Dije ki bo”, al tó, tado Dáw ki bo lási e kare ba, á e Kírísi ki e dáw ki Luwá mbáte.

¹¹ Dáw ki bo dansi ti, a e nje ra kilá bəə lási.

¹² Dáw ki un dóné ki taa, a iláí dəe ki nangí, á dáw ki ilá dóné ki nangí, a uni dəe taa tó.

Kam-to-ndoo e la Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

¹³ «Kam-to-ndoo e lási, sáí njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Sáí njé kadi kam dije! Isi uti ta rəbí ki kaw kófe ti ki dórá ti do dije ti. Sáí je wa uri me ti al, ningá dije ki gei kur me ti ka, ogi-de nim tó.

[¹⁴ «Kam-to-ndoo e lási, sáí njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. Itaaí ne maji je lá njé ngaw koy je pėti pėti jide ti, ningá ádi kam dije ki kál ta ki Luwá ki gine gangi al, kadi dije ooi sási, tákí sáí dije ki maji. Go kilá ra je ti ki be kin, Luwá a gangi-n ta ki nga ngay dəsi ti*.]

¹⁵ «Kam-to-ndoo e lási, sáí njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, sáí njé kadi kam dije! Awí mba, ayi-naa ngodi donangi rai je ti ki lo lo, do ba ti je mba kadi ingai dáw kare gosi ti. Ə loki ingal-e ningá, irai-e adi tál asi ta kaw me por ti nja joo itá sáí je wa báy tó.

¹⁶ «Kam-to-ndoo e lási, sáí njé kor dije ta rəbí, ki kamsi tó! Isi áli əi ná: “Re dáw ibi rone ki káy lá Luwá ba, to kare, a re ibi rone ki lor ki káy lá Luwá ə, səbí kadi ra ne ki ibi-n rone.”

¹⁷ Sáí mbá dije, dije ki kamsi oo lo al! Lor e ne ki káy lá Luwá, adi e ya Luwá. Ə se lor ba e ki bo ngay ə se, káy lá Luwá ki tál lor ne ki kindá ta dangi ti kin wa?

¹⁸ Itáli əli báy əi ná: “Re dáw ibi rone ki dingiri lo kindá kadi-kare ba, to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, səbí kadi ra ne ki ibi-n rone.”

¹⁹ Sáí njé kam tó je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kindá kadi-kare ki tál kadi-kare ne ki kindá ta dangi ti kin ə?

²⁰ Dáw ki ibi rone ki lo kindá kadi-kare ba, ibi rone ki dingiri lo kindá kadi-kare nim, ki ne je pėti ki isi do ti nim tó.

* 23:5 Kor Isirayal je 15.38-41   * 23:14 Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi káte.

21 Dəw ki ibi rone ki kəy lə Luwə 6a, ibi rone ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim.

22 Dəw ki ibi rone ki dərā 6a, ibi rone ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi dō ti nim[☆].

23 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ori ne kare dan ki dōgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dō ne je ti ki rōjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rōjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je.

24 Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tō! Isi ilai ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

25 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne bōgi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal.

26 I Parisi ki nje kəm tō! Itogi me ka man, ningə gide a ay tō.

27 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itoi tə dō badi je ki dije lati pō gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne 6a, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum.

28 E be tə ə, gidisi ti taga ne, itōji adi dije ooi təki səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy 6a, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

29 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole,

30 ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je nōə ə, re j-a j-ində rōje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.”

31 Lo kin ti, səi je wa isi tōji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti.

32 E ən ə, irai ki nōsi ti, itōlii ta ne ki kasi je ilai ngire!

33 «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə?

34 E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A tōli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tindəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngōdi-de, ii səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nungi ki kəte kəte.

35 Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kō, ilə ngire dō Abəl ti, tēə-n dō Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndo ki itōli-e dadan lo ti ki i kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin[☆].

36 Təki rōjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e dō dije ti ki dəkagilo ti ki bone.

Jəju əl ta dō be bo Jorijaləm ti (Lk 13.34-35)

37 «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal tōli-de. Nja ngay, m-sangə kadi m-kaw səsi təki kō kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi əl.

38 Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kō jisi ti.

39 Tadə a oi-mi əl ngata, biti ndō ki a əli əi nə: “NJangi dō e dō dəw ti ki re me tō Bəbe ti[☆].”

24

Jəju əl təkə kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

¹ Jəju tɛɛ me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw nɪngə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin!

² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nɛ je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkə rojeti, adi m-al səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti ne goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nɛ je ki a rai ne kəte nɔ dəbəy ndo ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kəji ki ban ə a toji kadi ji gər təkə e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dəbəy ndo nim tə ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁵ Tado dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, nɪngə a buki dije ngay wale tɔ.

⁶ A oi ka rɔ je ki e səsi bəsi, ki poy rɔ je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka nɛ je kin a rəi, nə e dəbəy ndo al bəy.

⁷ Gɪn bə madi a aw rɔ dɔ gɪn bə madine ti, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti; bɔ a o je, dənangi a yəki je, ki lo je ki dangi dangi,

⁸ nə nɛ je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə tɔ ndoo ki a ra dənə kin be bəy.

⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi təli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm.

¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kɔ. A uni dɔ-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta.

¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi, ədi dije ngay buki-de wale.

¹² Majal a taa dənangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi.

¹³ Nə dəw ki uwə təgine ba bitɪ dəbəy ti, a ingə kaji.

¹⁴ Poy Ta ki Maji ki dɔ kɔbɛ ti lə Luwə kin, dije a iləi mbɛe ki dənangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki dɔ ti. Nɪngə go ti, dəbəy ndo a re.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ «Nɪngə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kəbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin*, a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin bə, maji kadi dəw ki nje tidə nɛ je kin, gər gine maji.

¹⁶ Nɪngə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti.

¹⁷ Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangi kadi aw me kəy ti un nɛ madi tɛɛ-n al.

¹⁸ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re bə un kibi rənə al.

¹⁹ NDəe ti nɔo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dənə je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je.

²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngədi kin bəra al, taa kadi e ndo taa kəɔ ti al tɔ.

²¹ Tado dəkagiloe ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dəw oo ndo kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu, bitɪ bɔnə, dəw oo kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo kɔ kɔ kin gogi al tɔ.

²² Re Bəbə uwə ta ndo je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dənə taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndo je kin gangi.

²³ NGA nɪngə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bɔ, e ə e ne bɔ” ə, onosi kadi-e mesɪ.

* 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11

24 MBata kirisi je ki ngom, ki njé kál kə nə n-əi njé kál ta je ki ta Luwə ti, a rəi nŋo tə rai ne kɔji je ki əti ɓəl ki ne je ki dum kál tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-ɓuki-de wale.

25 E be ə, m-əl səsi ne je kin kəte be kadi igəri.

NDə re NGon dəw

(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

26 «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə ɓoyɔ rɔne mbɔ lo ti gogi nu am” ə adi-e mesi al.

27 Ningə, təkɪ ndi təl j-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tɔ.

28 Loki nin to ti ə mal je a kawɪ-naa ti.

29 NGay al par go kɔ je ti ki dəkagiloe ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al, mee je a jɪ ki dɔrɔ ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki dɔrɔ ti a yəki.

30 Lo kin ti, ne kɔji ki dɔm ti mi NGon dəw a tɛɛ dɔrɔ ti, ningə gin kɔji je pəti ki dɔnangi ti ne a ndigai rɔde. NGA ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki tɔgi, me kunjɪ ti ki əti ɓəl*.

31 M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ɓa ɔr lo dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ kadi kawɪ njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de jɪ ngangɪ dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Ne ndo ki ɔji dɔ kagi mbay-kote

(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

32 «Maji kadi igəri ne ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi runguru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata.

33 Be tɔ ə, loki oi ne je kin pəti rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy ti ɓasi rɔsi ti.

34 Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə ne je kin a rai ne.

35 Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bitɪ ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dɔbɔy ti

(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

36 «Dəw kare ki gər ndo əi ki dɔ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ɓa e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər.

37 Ningə, ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndo rem ti mi *NGon dəw tɔ.

38 Kəte nɔ kadi man kɔ ki bo kin re, dije usoi je, ayɪ-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, bitɪ ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti*.

39 Me dije uwə-de ki ta al, bitɪ kadi man ki bo re ɔ-n-de*. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tɔ.

40 Dingəm je joo a ai me ndɔr ti ɓa, a uni kare ə a iyəi ki nungɪ.

41 Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungɪ.

42 Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kadi ki Baɓe ləsi a re-n al.

43 Igəri maji kadi re ɓa nje kəy gər dɔ kadi ki nje ɓogi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, ɓi a iyə nje ɓogi kadi ur kəy al.

44 E mbata kin ə, səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tado mi NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana

(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki 6ae a inde də dije ti ki me kəy ti ləne kadı adi-de ne kuso ki də kadı ki kadı adi-n-de.

⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki 6ae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

⁴⁷ Təki rəjeti adi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti.

⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al 6əy”,

⁴⁹ 6a a ta tında madi-kiləne je ti, a uso je, a əy je ki njé kasi ra je.

⁵⁰ Lo kin ti, 6a nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadı ki gər al.

⁵¹ Bae a tuwe kə, kadı oo ne kə ki a ra dije ki njé kadı kəm dije, lo nə ti ki lo ngə ngangı ti.»

25

Kuji ta də ngan mandı je ti ki dəgi

¹ «Kəbe ki dərə ti a to tə ta lə ngan mandı je ki dəgi ki əyi lambı je ləde ə awı kadı tıləi kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be.

² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tə.

³ Njé ki mbə je əyi lambı je ləde nə uni yibi ki rangı də made ti al,

⁴ nə njé kəm-kaa je, əyi lambı je ləde ki yibi ki rangı də made ti.

⁵ NGA ningə, loki dəw ki aw tə taa dəne ka kin re law al, 6i rade adi toi 6i.

⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw 6a ə nə: “Oı nje taa dəne ka ə am, iteəi itiləi kame.”

⁷ Lo kin ti, ngan mandı je ka kin pəti ndəli də 6i ti, indəi də lambı je ləde dana.

⁸ Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambı ləsi ndəy, nə lambı je ləje isi oyi.”

⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadı j-əi səsi də ti al, ə awı rə njé gati ne ti indogi yəsi.”

¹⁰ Ə loki mbə je awı lo ndogi yibi lambı ti ningə, nje taa dəne re tē. Njé ki isi də njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dəde ti.

¹¹ Go ti gogi 6əy taa njé ki nungi ka kin iı nə qə rəi yəde, əli əi nə: “Bəbe, Bəbe, iteə ta kəy adi-je!”

¹² Nə nje taa dəne ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.”»

¹³ Lo kin ti, Jəju ilə də ti ə nə: «E be ə, maji kadı isi də njəsi ti, tadə igəri də ndəe ə se də kade al.

Kuji ta də njé kilə je ti ki mitə (Lk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki də Kəbe ti lə Luwə to tə ta lə dingəm ki isi aw mba ə 6a njé kilə je ləne adi-de ne kingə ləne kin be.

¹⁵ Adı dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi 6əy saki la kare tə. Adı dəw ki ra ki go təge ti, 6a əti aw mba.

¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi də ti.

¹⁷ Be tə ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo də ti.

¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur 6e, dibi la ti ki 6ae ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dəkagilo ngay go ti, 6a njé kilə je ka kin iı nə qə re. Loka re 6a, dəji-de kadı oji kandi kilə je ləde ki rai nəne ti kadı n-oo.

²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nə 6ane ti ki saki la ki rangı mi də ti, ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi də ti kin.”

²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i də ne je ti ki ngay tə. İre, ira səm rənəl.”

²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nə 6ane ti ki saki la ki rangı joo də ti ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo də ti kin.”

23 Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təkı a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō ne je ti ki ngay tō. İre, ira səm ronal.”

24 Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nō bane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi i dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka əy nim.”

25 Ne kin ə m-6əl, adi m-aw m-6oyə la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki basine kin, ne ləi ə to kin.”

26 Lo kin ti, bae əl-e ə nə: “I nje kilə ki majal, i nje dabi! I igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-əy nim.”

27 NGa ə re be kin 6a, re a ində la ləm rō njé ngam la je ti, ə təkı m-təl kin 6a, re m-a m-taa ki mane dō ti.

28 İtaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dōgi kin.

29 Tadō dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa 6əy.

30 Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nō ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dəbəy ti

31 Jəju əl 6əy ə nə: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me tōgi ti ki əti 6əl, ki malayka je pəti gom ti kin 6a, m-a m-isi dō kimbər ngar ti ləm me tō6a ti.

32 Ningə gin 6e je ki dangi dangi a kawı-naa ki nōm ti. M-a m-ər kəm dije naa ti təkı nje ne kul je a ər-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be.

33 M-ində bati je dō ji kōm ti, ə m-a m-ində biyə je dō ji gəl m ti tō.

34 Lo kin ti, ngar a əl njé ki dō ji kone ti ə nə: “İrəi, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaai kō6e ki Luwə ində dəe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu kin.

35 MBata 6o ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti;

36 m-a ki rōm kare ə adi-mi kibı m-ilə rōm ti; rōm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irəi oi-mi.”

37 NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nə: “Ba6e, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə?”

38 İ mba ə j-uwəi ki rōje ti ə? A ki rōi kare ə j-adi kibı ilə rōi ti ə?

39 Rōi to-i ə ji ra səi ə? İto dangay ti ə ji re j-o-i ə?”

40 Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təkı rōjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam 6a, e mi ə irai səm.”

41 «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dō ji gəlne ti ə nə: “Əti say kō rōm ti, səi dije ki ndəl e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin.

42 MBata 6o ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al;

43 mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rōm kare ə adi-mi kibı m-ilə rōm ti al; rōm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irəi oi-mi al.”

44 Ba əi je ka a iləi-e ti əi nə: “NGa Ba6e, kadi ban ti ə j-o-i 6o ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? İ mba, ə se a ki rōi kare, ə se rōi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?”

45 Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təkı rōjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al 6a, mi ka irai səm al jagı tō.”

46 Lo kin ti, njé ra go ti al, a awı lo kō ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awı lo kaji ti ki biti ki nō ti*».

26

Kindɔ dɔ ta naa ti mba tɔl Jɔju
(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jɔ 11.45-53)

1 Loki Jɔju tɔl ta ne ndo je lone ba, al njé ndo je lone a na:

2 «ƙɔrɔ kadi ndo joo par a, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a ilai-mi *NGon daw ji dije ti kadi a bai-mi kagi-dasi ti.»

3 Lo kin ti ngo, njé kun dɔ njé kijɔ ne mɛsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je la *Jipi je, kawina nati lo ti la Kayipi ki e ki boy la njé kijɔ ne mɛsi kadi-kare je.

4 Ninga indai ndude naa ti kadi n-uwai Jɔju gidɔ ngay n-tali-e.

5 Ba ali-naa ai na: «Adi j-uwai-e ndo ra nay ti al, na ta j-ji j-osi me wongi ti la dije.»

Dane madi ur yibi ki ati maji dɔ Jɔju ti
(Mk 14.3-9; Jɔ 12.1-8)

6 Jɔju e me be ti ki Betani, me kay ti la Simo ki kate e nje banji,

7 ninga dane madi re ro Jɔju ti ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki ati maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ninga loki Jɔju isi uso ne ba, ur yibi ka kin dɔ Jɔju ti.

8 Ɔ loki njé ndo je ooi ne kin be ba, nal-de al, adi ali ai na: «Ƙam tuji yibi kin ko be e ri a?»

9 Asi kadi daw iyɔ taa-n la ki ngay a un ra-n ki njé ndoo je!»

10 Jɔju oo ta ki isi ali be ba, al-de a na: «Mba ri a isi njibai dane kin a? Ne ki ra dam ti kin e kilɔ ki maji.»

11 Njé ndoo je kam, isi sasi ne ki ndo je pɛti, na mi m-a m-isi sasi ki no ti al.

12 Yibi ki ati maji ki ur dam ti kin, ur ra-n go darom ki a aw bada.

13 Ninga adi m-al sasi ta ki rojeti: lo je pɛti donangi ti ne, ki dije a ilai mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ri poy ne ki dane ra kin kadi mede ole-n dae ti.

Judasi un dɔ Jɔju
(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

14 Daw kare ki mbo njé ndo je ti la Jɔju ki dɔgi gide joo, ki tae na Judasi Isikariyoti aw inga njé kun dɔ njé kijɔ ne mɛsi kadi-kare je,

15 al-de a na: «Ƙin a m-ilɔ Jɔju jisi ti a a adi-mi ri a?» Ba ai je tidai la sila kuti mita adi-e*.

16 Ha ngire loe ti kin ngo, Judasi isi sangi dokagilo ki to kadi ila-n Jɔju jide ti.

Jɔju uso ne Paki ki njé ndo je lone
(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

17 NDɔ ki dasay la ra nay kuso mapa ki am dae al, njé ndo je la Jɔju rai daji-e ai na: «Lo ki ra be a indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi a?»

18 Ɔ Jɔju al-de a na: «Awi me be bo ti kam, be la daw ki be, a ali-e ai na: “Nje ndo dije a na: Dokagilo lam e basi, ninga e be lai a m-a m-ra paki ti ki njé ndo je lam.»»

19 *Njé ndo je awi rai taki Jɔju al-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jɔju al taki nje ndo kare a un dane

20 Loki kadi ur, Jɔju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je lone ki dɔgi gide e joo.

21 Loki isi usoi ne, Jɔju al-de a na: «Taki rojeti, adi m-al sasi, daw kare dansi ti ne a ila-m ji dije ti.»

22 Lo kin ti, me njé ndo je tasi-de, adi daji ta Jɔju kare kare ai na: «E mi be, Baɓe?»

23 Ɔ Jɔju ila-de ti a na: «Daw ki ila jine sam naa ti me ka ti kin a, daw e a ila-m ji dije ti.

24 Mi *NGon daw m-a m-oy taki ndangi me makitibi ti la Luwa, na kam-to-ndoo e la daw ki a ila-m mi NGon daw ji dije ti. Dawe kin, koje al wa ka e soti ngay*.»

25 Judasi ki a ila Jaju ji dije ti ka kin, daji Jaju a na: «E mi be, NJe ndo dije?» O Jaju ile ti a na: «Tee tai ti.»

Ne kuso la Babe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Loki isi ta ne kuso ti, Jaju un mapa, ra oyo Luwa do ti, uwə tati naa ti, tal-n adi nje ndo je, ningə əl-de a na: «Itaai usoi, e kin e darəm.»

27 Go mapa ti, Jaju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwa do ti, ningə tal-n adi nje ndo je a na: «Itaai, ayi-naa pəti.

28 E kin e masim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je lade ko.

29 Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay səsi ki sigi me beko ti la Bai.»

Jaju al taki Piyar a naji ta gar-ne

(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

30 Loki osi pa kilə taji do Luwa ti gine gangi*, teeji awi do mbal kagi bini je ti.

31 Ningə Jaju al nje ndo je lane a na: «Kondo ne wa kin, a imbati-mi pəti, tado ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: “M-a m-tal ba bati je, ningə kosi bati je a sanai-naa ki lo lo*.”

32 Nə loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nqsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.»

33 Lo kin ti, Piyar un ta əl Jaju a na: «Re dije pəti ə iyəi-ni ko ka, mi m-a m-iyəi ko al jagi.»

34 O Jaju tal əl-e a na: «Təki rojeti, adi m-əli, me kondə ti ne wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə a nə igər-m al.»

35 Nə Piyar əl-e a na: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi nje ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyar əl ka kin to.

Jaju al ta ki Luwa Jətisəmane ti

(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

36 Go ti, Jaju ai ki nje ndo je lane oti rəi lo ti madi ki bari-e nə Jətisəmane. Jaju əl-de a na: «Isi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwa.»

37 Jaju adi Piyar ai ki ngan la Jəbade ki joo awi sie. Lo kin ti, me-ko ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jaju,

38 adi əl-de a na: «Me-ko rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi səm kəm bi itoi bi al.»

39 Jaju oti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwa a na: «Bai, re to ban ə, osi ko kin adi də ngərangi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.»

40 Jaju tal re rə nje ndo je ti ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyar a na: «Kin ka asi kadi isi səm kəm do kadi ki kare be al biti a?»

41 Isi kəm ba, əli ta ki Luwa, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki to.»

42 Təl or ndəne səde ki ko joo, ba əl ta ki Luwa a na: «Bai, kin ə re ko kin, səbi kadi m-ingə bi lo kəse ngərangi rəm ti goto ba, kadi ira ndigi ləi.»

43 Loki tal re rə nje ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmdə oy diriri.

44 Jaju iyə-de ə təl or ndəne bəy, əl ta ki Luwa ki ko mitə, un go mindine ki kəte ka kin bəy.

⁴⁵ Go ti, təl re rōde ti əl-de ə nā: «ttoi ta bi ti ne, isi ɔri kəə ɔəy a? Dɔ kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata.

⁴⁶ II taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti ba ɔəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dogi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je ə ilai-de.

⁴⁸ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nā: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɔa, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e.»

⁴⁹ E be ə, re teɛ taa par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nā: «M-uwə ji, Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti.

⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti noo, dije indai jide dɔ Jəju ti uwəi-e.

⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine dɔ kiyə kasigar ləne, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɔa tigə mbie lati gangi.

⁵² Nə Jəju əl-e ə nā: «Ilə kiyə kasigar lai toe ti gogi, mbata dije ki njé rɔ ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tɔ.

⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji tɔgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bay bay kadi rai rɔ ləm al wa?

⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nā: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irai ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al.

⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be ɔone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, tɔli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki tɔe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je kawinaa ti.

⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ɔa njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé təti ta ki ngom dɔ Jəju ti, kadi n-gangii ta koy doe ti,

⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé təti ta rai əli ta ki ngom doe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta təl tae ti, dije joo rai əli əi nā:

⁶¹ «Dingəm kin əl ə nā: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kɔ, ə m-təl m-ində gogi me ndɔ ti ki mitə.”»

⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j taa əl Jəju ə nā: «Ta madi ki kadi əl dɔ ta ti ki dije a əli dɔi ti kam goto a?»

⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nā: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?»

⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nā: «Teɛ tai ti! NGa ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təki kaw ki kəte noo, a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-ji dərɔ ti m-re mē kil ndi ti.»

⁶⁵ Lo kin ti, ki bo læ njé kijə nə məsi kadi-kare je til kibi je ki rəne ti, 6a əl ə nə: «Əl ta ki mal də Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi taa əl ta dəe ti bəy a? Sai je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal də Luwə ti adi oi ki mbisi ne.

⁶⁶ Ta læsi ki dəe ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nə: «E dəw ki səbi koy.»

⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, 6iri jide əsi-e-n je. Taa njé ki na je tindəi mbəe je tə,

⁶⁸ 6a əli-e əi nə: «Je 6a, ji dəji, j Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ıra nje ndo ndil, ə 6ba tə dəw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti læ ki bo læ njé kijə nə məsi kadi-kare je re rə Piyər ti əl-e ə nə: «J ka, j ki Jəju, dingəm ki Galile ti kin tə.»

⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta læi ki ige kəl kin al.»

⁷¹ Go ti, Piyər əti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti læ ki bo læ njé kijə nə məsi kadi-kare je oo-e, 6a əl njé ki ai loe ti noo ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tə.»

⁷² Ə nja kare bəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təkı rəjeti, m-gər dingəm kin al!»

⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, əti ki rə Piyər ti əli əi nə: «Təkı rəjeti, j ka, j ki kare dan dije ti lie tə, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka toji kadi j dəw lie.»

⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rəne ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm nə ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nq.

⁷⁵ NGA ningə me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tēe taga, nq ki man kəmne.

27

Awi ki Jəju nq Pilati ti ki e nje kəbe

(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun də njé kijə nə məsi kadi-kare je pəti, ki ngatəgi je læ *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju.

² Be ə, dəvi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti, dəw ki Rom ti ki e nje kəbe dənangi Jude ti.

Koy Judasi

(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun də Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy də Jəju ti 6a, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi njé kun də njé kijə nə məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je læ *Jipi je, ka kin,

⁴ ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un də dəw ki ra nə madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta læi j.»

⁵ Lo kin ti noo, Judasi əti ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti læ Luwə, ə aw ilə kilə.

⁶ Njé kun də njé kijə nə məsi kadi-kare je əyi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin də made ti ki me kəy ti læ Luwə, tadə e la məsi.»

⁷ Be ə, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndor læ nje kibə ngoo, rai tə lo 6ibi mba je.

⁸ E mbata kin ə, biti 6one ka isi 6ari lo ka kin «lo məsi».

⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi əl ə nə: «Taa silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayəl je əji dəe ti.

10 Adi la kin ndogi lo la nje kibə ngoo, təkɪ Babe əl-m*.»

Jəju a nɔ ngar Pilati ti

(Mk 15.2-5; 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

11 Jəju a nɔ nje kɔbɛ, *Pilati ti, ə nje kɔbɛ dɔjɛ ə nɔ: «! ngar la *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nɔ: «E ta ki tɛɛ tai ti.»

12 Me ta je ti la njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je ki ngatɔgi je ki isi tətɪ dɔ Jəju ti kin, Jəju tɛɛ tane ilə-de ti al.

13 Ə nɔɔ be, Pilati əl Jəju ə nɔ: «O ta je pətɪ ki dije a indəi dɔi ti kam al a?»

14 Ka Jəju tɛɛ tane ile ti al, adi ndɔje ngay.

Dije gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

15 Dɔ bəl je pətɪ, lo ra nay Paki ti, nje kɔbɛ a ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dɔji-e kadi ɔr-e dangay ti.

16 Ningə dɔkagilɔe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tɔe nɔ Barabasi e nɔɔ.

17 *Pilati dɔji kosi je ki kawɪ-naa nɔɔ ə nɔ: «Nə ə igɛi kadi m-iyɛ taa m-adi səsi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?»

18 Pilati dɔji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de dɔ Jəju ti ə iləi-e jine ti.

19 Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nɔ: «!ndə rɔi me ta ti la dəw ki dana kam al, tadɔ kondɔ ne m-ingə kɔ ngay me ni ti mbata lie.»

20 Njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je la *Jipi je sulai kosi je adi dɔji Pilati kadi ɔr Barabasi adi-de ə tɔl Jəju kɔ.

21 Nje kɔbɛ tɔl un ta dɔji-de ə nɔ: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igɛi kadi m-ɔr-dangay ti m-adi səsi ə?» Ba iləi-e ti əi nɔ: «Barabasi!»

22 Ə Pilati, dɔji-de ə nɔ: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki bari-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pətɪ əli əi nɔ: «E ba, sɔbi be kagi-dəsi ti!»

23 Ə Pilati tɔl dɔji-de ə nɔ: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay bəy əli əi nɔ: «Sɔbi be kagi-dəsi ti!»

24 Loki Pilati oo kadi nɛ madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi nga ki dɔ made ti bəy, un man togɪ-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nɔ: «Ta məsi dəw ki dana kam e dɔm ti al. E ta ləsi*.»

25 Ningə dije pətɪ iləi-e ti əi nɔ: «Kadi ta məse e dɔje ti ki dɔ nga laje je ti!»

26 Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indəi-e ki ndəy kabilay, ba ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

27 Asigar je la *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e pirətuwar, ningə kawɪ ndəgi asigar je pətɪ ki dɔe ti.

28 MBa kadi tɔ ibəi-e kogii, ɔri kibi lie, ə iləi kibi ngal ki kər rɔe ti.

29 Oji jɔgi kon iləi dɔe ti, ə iləi gakira ji kɔe ti tɔ, ba ɔsi məkəsidi nangɪ nɔe ti ə mbəi sie əi nɔ: «Lapiya ngar la *Jipi je!»

30 Tibi man tade dɔe ti, taai gakira jite ti, indəi dɔe.

31 Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ngal ki kər ka kin rɔe ti kɔ, ə təli iləi kibi je lie wa rɔe ti gogi, ba awi sie kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

32 Loki asigar je isi tɛɛi me bɛ bo ti ki taga ningə, ingəi dɪngəm kare ki Sirən ti, ki tɔe nɔ Simɔ. Uwəi-e, indəi tɔgi dɔe ti adi oti kagi-dəsi la Jəju.

33 Awi teği lo madi ti kare to noo, bari-e na Golgota, ki kor me na: «Lo ki to ta ka do daw be.»

34 Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ati kadi Jaju ay, a loki adi tane ti ba, mbati kay.

35 Asigar je ka kin bai Jaju kagi-dasi ti, ninga tigai kir (mbare) do kibi je ti lie, labi-naa*.

36 Go ti, tali isi noo, isi ngami tae.

37 NDangi me bati, ne ki ra a n-bai-e-n kagi-dasi ti, indai dce ti taa ai na: «Daw kam e Jaju, ngar la *Jipi je.»

38 Loe ti noo, bai nje bogi je joo kagi-dasi ti. Ki kare do ji koe ti a ki nungi do ji gale ti to*.

39 Dije ki nje da rabə, tigai dode, ninga taji-e,

40 ai na: «I ki nje tuji kay la Luwa, a tal ra e ki rangi me ndo ti ki mita ka kin, re i NGon la Luwa ə, aji roi i wa, ə i taa do kagi-dasi ti ur nangi adi j-o!»

41 Be to ə, nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je, ki nje ndo ndu-kun je, ki ngatogi je la Jipi je ibai Jaju kogii ai na:

42 «Aji dije ki rangi, na e wa asi kaji rone al! NGar la *Isirayəl je ka kam, kaje a wa ki j-a ne kin, kadi i taa do kagi-dasi ti ur nangi adi j-o, ninga j-a j-o ta lie ta ta ki rojeti!»

43 Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə na: «Mi NGon la Luwə».»

44 Taa baw kaya je ki bai-de kagi-dasi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin to.

Koy Jaju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

45 Ha ngire kadi ti ki a jam do be ti, lo ndul donangi ti ba pəti, biti kadi ki mita ki lo səlo.

46 Do kadi ti ki mita, Jaju no ki ndune ki bo ə na: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kor me na: «Luwə lam, Luwə lam, mbari ə iyə-m ko ə*?»

47 Dije madi dan nje ti ki ai noo, ooi ndue, ninga əli ai na: «Oi daw ka yə a bar Eli!»

48 Ninga kalangi ba, daw kare dande ti, ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ninga ilə ta gakira ti adi Jaju kadi ay.

49 Na ndage je əli ai na: «Ingəm adi j-o se Eli a re aje wa?»

50 Lo kin ti noo be, Jaju tal no ki ndune ki bo bay, ninga kəəe tee.

51 Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kay ti la Luwa, til dana joo, i taa nu biti re nangi. Donangi yəki, taa mbal je ka taji dana to.

52 Ta do badi je teği, adi dije ngay ki adi mede Luwə iji taa lo koy ti.

53 Go ti gogi, loki Jaju tee lo koy ti ba, dije ka kin awi me be ti ki Jorijaləm ki e be bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kamde.

54 Loki ki bo ki do buti asigar je ti ki bu ai ki asigar je ki nje ngəm Jaju ki ai sie ooi donangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin ba, bal tal-de adi əli ai na: «Təki rojeti, daw kin e NGon la Luwə.»

Dibi Jaju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

55 Dəne je ngay ai noo, ai say, indai kamde a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dəne je ki uni go Jaju Galile ti nu, mba kadi rai sie.

56 Dande ti, Mari ki Magidala e noo nim, Mari ki ko Jaki ai Jisəpi nim e noo, taa ko ngan la Jabəde ka e noo nim to.

⁵⁷ Loki kadi aw tə ur, dɪŋgəm ki nje ne kingə kare ki Arimate ti, ki tœ nə Jisəpi i noo re. E ka e dəw ki təl rone nje ndo ti lə Jəju tə.

⁵⁸ Jisəpi aw rə *Pilati ti dəje nin Jəju, ə Pilati adi ndune kadi adi-e.

⁵⁹ Jisəpi un nin Jəju, dole ki ta kibi ki sigi,

⁶⁰ ɓa ile me ɓe nin ti ki adi uri me mbal ti ɓasine ɓəy mbata ləne wa, ningə nduguru mbal ki bo ilə ta ti, ə ɔti aw.

⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungɪ əi noo, isi nangɪ sɔbi nɔ ɓadi.

Asigar je ngəmi ta ɓadi Jəju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kində dɔ ne je dana mba ndo taa kəɔ ti ɓa, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je awi naa ti ɓe lə *Pilati,

⁶³ əli-e əi nə: «Dəw ki bo ləje, meje ole dɔ ti təkɪ ndo ki nje ngom dəwe kin əl, dɔkagilo ti ki a-n ki dɔne taa ɓəy əl ə nə: “NDɔ ki kɔ mitə lə ndo koym ɓa, m-a m-i taa lo koy ti.”

⁶⁴ Ə adi ndui adi dije ngəmi dɔ ɓadi ɓiti ndo ki kɔ mitə, nə tə njé ndo je lie rai ɓogi nine, ə təli əli əi nə: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə ki kəte ɓəy.»

⁶⁵ Ə Pilati əl-de ə nə: «Asigar je ki kadi ngəmi ta lo ə ai am, ə awi səde adi ngəmi dɔ ɓadi təkɪ igei.»

⁶⁶ Lo kin ti, awi dɔ ɓadi ti, tiyɔi tae, ningə indəi asigar je kadi ngəmi tae.

28

Jəju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Go ndo taa kəɔ ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungɪ awi kadi n-ooi dɔ ɓadi.

² Lo kin ti noo be, dɔnangɪ yəkɪ yəkɪ ki ətɪ ɓəl ngay, tadɔ malayka kare re nduguru mbal ta ɓadi ti kɔ, ɓa təl isi dɔ ti.

³ Rœ unji tə kadi be, taa kibi ki rœ ti nda tə buy be tə.

⁴ Loki asigar je ki njé ngəm dɔ ɓadi ooi-e, ɓəl təl-de adi təli toi tə nin je be.

⁵ Nə malayka un ta əl dɔne je ə nə: «Səi, iɓəli al, tadɔ m-gər kadi isi sangɪ Jəju ki dije ɓəi-e kagi-dəsi ti.

⁶ E goto ne, i taa lo koy ti təkɪ e wa əl-n. Irəi oi lo ki to ti ə to kare kin.

⁷ Ningə kadi awi law əli njé ndo je lie təkɪ “i taa dan njé koy je ti, ɓa aw kadi a nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti.” E kin ə e ta ki kadi m-əl səsi.»

⁸ Dəne je ɔti ta ɓadi ti ki ngodi njade ti, ɓəl ra-de, nə rɔde nəl-de ngay. Awi ɔri poy ne ki ra ne kin adi njé ndo je lie ooi.

⁹ NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nə: «M-uwə jisi!» Ningə əi je ɔti ki rə Jəju ti, uwəi njae, ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti.

¹⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «iɓəli al; ə awi əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹ Loki dɔne je njiyəi dɔ rəɓi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm dɔ ɓadi ti, awi me ɓe bo ti, əli njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ne je pəti ki ra ne kin adi ooi.

¹² Be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je kawɪ-naa ki ngatɔgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay,

¹³ ə əli-de əi nə: «Ta ki kadi əli ə to kin: əli əi nə: “NJé ndo je lie ə rai ɓogi nine kondɔ, loki j-isi ji to ɓi.”

¹⁴ Ɖ re ta kin osi mbi njé kóbe ki bo ti ə, je wa j-a gər lo ta ki kadi j-əl-e kadi j-ər-n ta dɔsi ti.»

¹⁵ Be ə, asigar je taai la ka kin, ɓa rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nə njé ndo je ɓogi nin Jəju kin, isi njiyə-n dan Jiɓi je ti biti ɓone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶ *NJé ndo je ki dɔgi gide kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti.

¹⁷ Loki awi ə ooi-e ningə, ɔsi məkəsɩde nangɩ nɔe ti, nə ki madi je ɓadi kadi e Jəju.

¹⁸ Ɖ Jəju ɔti ɓasi ki rɔde ti, əl-de ta je kin ə nə: «Luwə adi-m tɔgi je pəti me dɔrɔ ti, ki dɔ dɔnangɩ ti.

¹⁹ Awi ki rɔ gin dije ti ki dɔnangɩ ti ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batam me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Lūwə ti[☆].

²⁰ Ningə indoi-de kadi ngəmi go ne je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndo je pəti, biti dɔbəy ndo ti.»

☆ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji lə Jəju Kirisi ki ndangi sə. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sə kin, Marki ə nje ndange ndangi adi goji. Taa, go ndər gine ti 6a, toji kadi Marki ə ndange a e kəte tə.

Təki j-o-n təe də ti, e Marki ki ngon lə Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa 6əy, Marki toji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi tə kin to lo 6əy tə biti kagi-dəsi ti 6əy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re noe ti ra rəbi lie. E be ə Ja Batisi re ra-n rəbi lə Jəju, ningə ra-e-n batəm tə (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki toji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi unı goe, ki go rəbi ne ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi ne kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki toji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo kə lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jəju əl njé ndo je ləne ta də koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tə.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun də Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy ne ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). ʔəy tə, Marki toji ndə ki dəbəy ti ki joo ki e dəbəy ndə lə Jəju. Me ndə ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə ne kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy də ti, ki 6ə ki 6ai-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e be nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye, adi dəne je ki awi də 6adi ti, ingəi be nin to kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərı poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki i itidə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rojeti wa wa? Se igər təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tə wa?

*Ja ki nje ra dije batəm
(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)*

¹ Poy Ta ki Maji ki oji də Jəju Kirisi, ki NGon lə Luwə, ə kulə ngire to kin.

² NDangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte noı ti,
Kadi ra go rəbi noı ti.

³ NDU dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»*

⁴ Ja Batisi tēe ilə mbe dilə lo ti ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

* 1:3 Malasi 3.1; Ejay 40.3

⁵ Dije p̄ati ki d̄onangi Jude ti ki 6e bo Jorijal̄em ti, r̄ai r̄o J̄a ti, t̄ari ndude d̄o majal je ti l̄ade, adi J̄a ra-de bat̄am me ba Jurde ti.

⁶ Kibi ki J̄a il̄a r̄one ti, e ki ra ki b̄i jambal, ninḡa d̄o mene ki nda t̄o. Ne kusoe e gib̄iri je ki t̄aji je par.

⁷ J̄a ̄al kosi dije ̄a n̄a: «D̄aw madi ki nje t̄ogi ki ̄ati 6̄al, ki it̄a-m say, a re gom ti n̄o. E d̄aw ki kil̄a sa lie ka m-asi kil̄a d̄om nanḡi tuti al.

⁸ Mi, m-ra s̄ai bat̄am me man ti, n̄a e, a ra s̄ai bat̄am, me NDil Luw̄a ti.»

J̄a ra bat̄am J̄aju
(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; J̄a 1.29-34)

⁹ D̄okagiloe ti kin, J̄aju i Najarat̄i ti, ki e ngon bek̄o ki Galile ti, re adi J̄a ra-e bat̄am, me ba Jurde ti.

¹⁰ Lok̄i J̄aju isi tee me man ti, oo d̄ar̄a tee tane, ninḡa oo NDil Luw̄a, risi t̄a d̄a dum be re isi d̄oe ti.

¹¹ Ninḡa, ndu ta madi tee d̄ar̄a ti, ̄a n̄a: «I NGonm ki nje ndigi l̄am, ki i ne r̄on̄al l̄am ki bo ngay*.»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luw̄a ̄osi J̄aju aw sie dil̄a lo ti.

¹³ J̄aju ra nd̄o d̄os̄o dil̄a lo ti. *Sat̄a re r̄oe ti, na-e. J̄aju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

J̄aju l̄a mb̄e Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuw̄a ti ki uw̄ai J̄a dangay ti, J̄aju aw Galile ti, il̄a mb̄e Poy Ta ki Maji l̄a Luw̄a ̄a n̄a:

¹⁵ «D̄okagilo ki Luw̄a oji ka re nga, ninḡa k̄o6e l̄a Luw̄a ka, e 6̄asi r̄osi ti t̄o. Iȳai go r̄abi n̄jiȳasi je ki majal k̄o, ̄a adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki d̄os̄ay ki J̄aju 6̄ar-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ ND̄o kare, J̄aju a d̄a kad̄i ba bo ti ki Galile ninḡa, oo Sim̄o ̄ai ki ngokone Andire ki ̄ai nj̄e nd̄o kanji je, a il̄ai bandi me man ti.

¹⁷ J̄aju ̄al-de ̄a n̄a: «I r̄ai gom ti adi m-ndo s̄asi, kad̄i it̄ali nj̄e nd̄o dije kad̄i inḡai kaji.»

¹⁸ Kalangi ba, iȳai bandi je l̄ade, ̄a awi uni go J̄aju t̄a nj̄e ndo je lie.

¹⁹ J̄aju ̄ati nd̄ay k̄ate ninḡa, oo Jaki ̄ai ki J̄a ki ̄ai ngan l̄a J̄ab̄ade, isi me to ti, isi rai go bandi je l̄ade.

²⁰ Kalangi ba, J̄aju 6̄ar-de, ninḡa iȳai bawde J̄ab̄ade ki nj̄e ra sie kil̄a je, me to ti, ̄a awi ki J̄aju.

J̄aju aji d̄aw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)

²¹ J̄aju ̄ai ki nj̄e ndo je l̄ane awi Kap̄ernayim ti. J̄aju ur k̄ay kaw-naa ti l̄a *Jipi je, ki nd̄o taa k̄ēe l̄ade, ninḡa il̄a nḡir̄a ndo ne.

²² Ne ndo lie, ̄ati dije ki isi ooi d̄oe 6̄al ki dum, mbata ndo ne ki t̄ogi ki inḡa r̄o Luw̄a ti, 6̄i ndo ne t̄a nj̄e ndo ndu-kun je al.

²³ Ninḡa, d̄aw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me k̄ay kaw-naa ti l̄ade n̄o, n̄o ki ndune ki bo ̄a n̄a:

²⁴ «J̄aju ki Najarat̄i, ri ̄a, ige roje ti ̄a? Ire mba kad̄i ituji-je a? M-ḡar-i maji: i ki Kay njay l̄a Luw̄a.»

²⁵ J̄aju ndangi ndil ki majal ki t̄oḡine ̄a n̄a: «Uti tai, ̄a it̄ee k̄o r̄o dinḡam ti kam.»

²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dinḡam rururu, ki t̄oḡine, ninḡa tee r̄oe ti ki n̄o tane ti.

* 1:11 Pa je 2.7; Ejay 42.1

²⁷ Ne kin ɔti dije ɓəl, adi ɗaji-naa ta dande ti ɛi nɔ: «Ri ɔ ra ne be ɔ? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki tɔgine ngay kin! Ningɔ, ndil je ki majal ka, ilɔ-de gin tɔgine ti, adi tali rɔde go ndue ti ɓɔy tɔ.»

²⁸ E be ɔ, dije sanɔi-naa ki tɔɓa la Jɔju, ɗɔnangi ki Galile ti kalangi ba.

Jɔju adi rɔ nga njɛ moy je ngay

(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki tɛɛi kɔy kaw-naa ti la *Jipi je ka kin ningɔ, Jɔju ɛi ki Jaki nim, Ja nim, awi me kɔy ti la Simo ɛi ki Andire.

³⁰ Mɔm Simo ki ɗane, rɔe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ɔ, loki Jɔju ur me kɔy ti ningɔ, kalangi ba, ɔli-e ta rɔ to lie.

³¹ Jɔju re rɔe ti, uwɔ jie, un-e ki taa, ningɔ, rɔe ki kɔte tingɔ ngay ka kin, tɔl sɔl, adi ingɔ rɔ nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

³² Loki lo sɔl, go kadi kur ti, dije rɔi ki njɛ moy je, ki dije pɔti ki ndil je ki majal, rai-de, rɔ Jɔju ti.

³³ Dije pɔti ki me ɓe bo ti kawinaa ki ta kɔy ti, ta kɔy ti.

³⁴ Jɔju adi rɔ nga, njɛ moy je ki dangi dangi, taa tuwɔ ndil je ki majal ɗɔde ti ko tɔ. Ningɔ, adi ta rɔbi, ndil je ki majal kadi ɔli ta al, tɔɗo gari-e ɓɔti.

Jɔju ilɔ mbe Poy Ta ki Maji Galile ti

(Lk 4.42-44)

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijɔ al ɓɔy, Jɔju i taa, tɛɛ me kɔy ti aw dilɔ lo ti, ningɔ loe ti noo, ilɔ ngirɔ kɔl ta ki Bawne.

³⁶ Simo ɛi ki ndɔgi dije ki ɛi sie, awi sangi Jɔju.

³⁷ Loki ingɔi-e ningɔ, ɔli-e ɛi nɔ: «Dije pɔti a sangi-ni.»

³⁸ Ɔ Jɔju ɔl-de ɔ nɔ: «Adi j-awi ngan be je ti, ki kadi ti kin ngata, tɔɗo, sɔbi kadi m-ilɔ mbe Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilɔ kin.»

³⁹ E be ɔ, Jɔju njiyɔ ɗɔnangi Galile ti ba pɔti, ilɔ mbe Poy Ta ki Maji me kɔy kaw-naa je ti la *Jipi je, ningɔ tuwɔ ndil je ki majal tɔ.

Jɔju nga nje banji

(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji ɔti re rɔ Jɔju ti, ɔsi mɔkɔsine nangi noe ti, ningɔ no ɗɔe ti ɔ nɔ: «Re indigi ɔ, a adi banji lam ur, kadi rom ay njay.»

⁴¹ Jɔju oo kam-to-ndoo lie, adi ilɔ jine ɔde-n, ningɔ, ɔl-e ɔ nɔ: «M-ndigi, ɔ kadi banji lai ur, adi rɔi ay njay.»

⁴² Ta naa ti noo banji lie ur, adi rɔe nga.

⁴³ Ningɔ kɔte ɓɔy taa kadi Jɔju iye adi aw, ndɔje ki tɔgine ngay,

⁴⁴ ɔ ɔl-e ɔ nɔ: «Onoi kadi ɔl tae ɗɔw madi, ɔ aw ɔji rɔi nje kijɔ ne masi kadi-kare, ningɔ adi kadi-kare ki ndu-kun la *Moji ɗaji. Fra be mba kadi gari tɔki banji lai ur adi ingɔ rɔ nga.»*✠

⁴⁵ Nɔ loki dingɔm ka kin ɔti aw ningɔ, ilɔ mbe ɗo ne ti ki Jɔju ra sie kin, adi dije pɔti ooi. Ne kin ra adi Jɔju asi kadi ur me ɓe bo ti ki rangi, ta kam dije ti ja ja al ngata. Be ɔ, isi gidɔ ɓe ti, dilɔ lo ti, ningɔ dije i ki lo je ki dangi dangi, rɔi rɔe ti.

2

Jɔju adi rɔ nga ɗɔw ki rɔe oy njururu

(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDɔ ngay al go ti, Jɔju tɔl aw Kaparnayim ti. Dije gari kadi e me kɔy ti noo.

* **1:44** Ki go jibɔl ra-e ti la Jipi je, nje banji e ɗɔw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ɓa tɔ Luwɔ al. ✠ **1:44** Lɔɓɔtiki 14.2-32

² Dije kawi-naa ngay, adi lo ibə-de ndingi ndingi, lo ki kadi daw ilə njane ti ka goto, biti ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə.

³ Dije madi oti daw ki rəe oy njururu rai sie rə Jəju ti. Dingəm je sə, ə oti-e.

⁴ Lo kadi awi sie, ilai-e nō Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingi ndingi. E be ə, ali taa, ndui də kəy*, sobi də lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, ilai nje moy ki ne koti nje moy je, ki dəi kulə ti, nō Jəju ti.

⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl daw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je lai e ki kiyə go kə.»

⁶ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je isi me kəy ti nōq, isi məri ta əi nə:

⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal də Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kə, daw ki rangi goto.»

⁸ Ta naa ti nōq, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

⁹ Kəl nje rə koy njururu kə nə: «Majal je lai e ki kiyə go kə» 6a ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «I taa, un tuwə lai, ə injiyə,» ə ngə ngay al ə?»

¹⁰ Re e be 6a, m-a m-əji səi təkə mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə:

¹¹ «I taa, un tuwə lai, ə aw be.»

¹² Ba dingəm i taa ta naa ti nōq, un tuwə ləne, ə tēj ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi toji də Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o ne ki be kin kəte al 6əy!»

Jəju 6ar Ləbi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju tal aw kadi ba bo ti gogi. Dije pəti rai rəe ti, ningə ndo-de ne.

¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi i taa, un go Jəju.

¹⁵ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta ne kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki.

¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me buti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?»

¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi daw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi daw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba 6ar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso

(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ NDə kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rai rə Jəju ti daji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yai je, rai al ə?»

¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki 6ari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki njé taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al.

²⁰ NDə je a rai nōq kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte 6əy.

²² Taa, daw a un kasi kandi nju ki i al 6əy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a i 6a, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi

* 2:4 Kəy ki əli ta də ti e kəy ki rai adi dəe lay. E kuji ra kəy ki dənangi Paləsitin ti.

kandi nju je pəti a təli nē ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju i al 6əy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je də njiyə ti usoi.

²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O nē ki to kin: njé ndo je ləi rai nē ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.»

²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi nē ki ngar *Dabidi ra loki nē ngə səde, ə 6o ra-de ki dije ki goe ti kin ndə kare al biti a?»

²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə nē məsi kadi-kare par ə sobi dəde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tə.»

²⁷ Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Luwə ər ndə ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, 6i ra dəw mbata ndə ta kəə al.

²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndə taa kəə wa ka m-aw ki təgi də ti.»

3

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi 6əy. Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nōq.

² Dije isi jəke isi indəi kənde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dəe ti.

³ Jəju əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.»

⁴ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» Lo to jijiji, dəw kare ka əl ta al.

⁵ Jəju ində kəmnə go-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dəde ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl dingəm ka kin ə nə: «Isurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare.

⁶ Ə loki *Parisi je tēēi taga 6a, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki də Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rəi rə Jəju ti
(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rəi goe ti. Kosi dije ka kin i dənangi Galile ti je, dənangi Jude ti je,

⁸ 6e bo Jorijaləm ti je, dənangi Idume ti je, dənangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi 6e bo ki Tir ki Sidq ba pəti ka rəi goe ti tə. Kosi dije kin rəi rə Jəju ti, mbata oy poy nē je ki ra.

⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi də to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al.

¹⁰ Təki rəjeti, Jəju adi rə nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rəde ti, nagi rəde mba kadi n-ədi rəe.

¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin təgide ti ooi-e ningə, əsi məkəsidi nangi nōe ti, uni ndude ki taa nōi əi nə: «I NGon lə Luwə!»

¹² Nə, ndəji-de ki təgine kadi rəi adi dəw gar-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo
(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

13 Go ne je ti kin, Jəju aw do mbal ti, bar nje ki ge-de, ningə rai roe ti.

14 MBə dije ti ki bar-de kin ə Jəju mbəti nje ndo je ləne ki dogi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dokagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbe Poy Ta ki Maji.

15 Taa awi ki togi kadi tuwəi ndil je ki majal to.

16 To dije ki dogi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simo, ki Jəju ində toe nə Piyər,

17 Jaki, ki ngon lə Jəbəde əi ki ngokone Ja, ki Jəju bar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə ndangindi*»,

18 ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiyə, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbə nje ro mbata kingə do lə be ləde ti,

19 taa Judasi Isikariyoti ki nje kun do Jəju to.

Jəju ki nojine je

20 Jəju aw be ningə, kosi dije rai uti kəm lo ka ka bəy, adi lo kadi əi ki nje ndo je ləne ingəi dokagilo kadi usoi ne ka goto.

21 Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rai mba kadi n-ori-e n-awi sie be, tadə əli əi nə: «Dəe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

22 Nje ndo ndu-kun je lə Luwə ki j Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki togi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

23 Be ə Jəju bar-de ki rone ti ningə, or-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Sata a tuwə dije lə Sata ban?»

24 Kin ə, dije ki me bəkə ti ki kare ba, təli do-naa ti rəi-naa ə, bəkə kin a a taa al.

25 Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli do-naa ti, rəi-naa, me kəye kin a ra togi kaw kəte al.

26 Re Sata ə wa adi dije lie təli do-naa ti ki ro, adi gangi-naa dana joo ə, kəbe lie a ra togi kaw ki kəte al, gine a gangi.

27 Təki rəjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje togi doo-e kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki doo-e ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təki mene ge.

28 M-əl səsi təki rəjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a teə tade ti ki do Luwə ti, Luwə a iyə goe ko adi-de.

29 Nə re dəw əl ta ki mal do NDil Luwə ti ningə, Luwə a iyə go ko ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nəne ti.»

30 Jəju əl-de ta kin be mbata nje ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rone ti.»

Ko Jəju ki ngakoe je ki rəjeti

(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

31 Ko Jəju ki ngakoe je rai ai taga, ningə ilai dəw kare kadi bar-e adi-de.

32 Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rai əli-e əi nə: «O koi je, ki ngakoi je ai taga noo, a sangi-ni.»

33 Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə əi kom je ki ngakom je ə?»

34 Ba go dije ki isi gəi doe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin.»

35 Tadə dəw ki nje ra ndigi lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

* 3:17 Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e to ki Jəju ində do Jaki əi ki Ja. Dəw gər ne ki ində-n to kin dade ti al, nə dije madi ndari gine ningə əli əi nə Jəju bar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki togi to məside ti.

4

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Jɔju ila ngirɛ kadi ndo dije ne kadi ba bo ti bɔy. Kosi dije ngay kawinaa gɛide, adi aw, al isi me to ti, nangi dɔ ba ti. Kosi dije ai ngangɛ ba ti ne, tɛli kɛmde ki dɔe ti.

² Jɔju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, ɛl-de ɛ nɛ:

³ «Nje ndɔr kare aw kadi dibi ne,

⁴ ningɛ dɔkagilo ti ki a ila ko, kɛ ko je madi tosi ngangɛ rɛbi ti adi yɛl je rɛi oɪ maki.

⁵ Ka ko je ki nungɛ tosi dɔnangɛ njɛkirɛ ti, adi lo kadi ingɛi dɔnangɛ asi tam ila ngirɛde ti goto. Nɛ ke ɛ togi kalangɛ ba, tado ngirɛde to tane.

⁶ Loki kadi ɔsi ningɛ, ngan ko je ka kin ndolɛi mbaw, ba go ti, tuti kurim, tado ngirɛde aw nangɛ boy al.

⁷ Ka ko je ki nungɛ, tosi dan kon je ti, adi kon je togi ndɛmi-de mbɔl, lo kadi andi goto.

⁸ Nɛ ka ko je madi tosi dɔnangɛ ti ki maji. Be ɛ, togi kalangɛ ba, adi andi. Ki na je andi asi kuti mitɛ, njɛ ki nungɛ andi asi kuti mehɛ, taa njɛ ki nungɛ bɔy andi asi bu kare tɔ.»

⁹ Go ti ningɛ, Jɔju ɛl-de ɛ nɛ: «Dɔw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ba, kadi oo dɔ ta kin maji!»

MBa ri ɛ Jɔju ndo ne ki kuji ta je ɔ?
(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)

¹⁰ Loki kosi dije awi ningɛ, njɛ ki njɛ nay sie, ki njɛ ndo je lie ki dɔgi gɛide e joo, dɛji-e kadi ɔr-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gari.

¹¹ Ɖ ɛl-de ɛ nɛ: «Sɛi, Luwɛ tɛɛ ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti ki oji dɔ kɔbɛ lie adi ɔsi. Nɛ ndɛgi dije ki ai taga, ingɛi ne ndo je pɛti ki kuji ta.

¹² E be mba kadi,

“Re goi lo maji ka ooi ne al nim,
Re ooi dɔ ta maji ka gɛri me al nim,
Tado re gɛri me ningɛ,

A tɛli rɔde go Luwɛ ti kadi Luwɛ iyɛ go majal je lɛde kɔ”.✠»

Jɔju ɔr me kuji ta ki oji dɔ nje dibi ko
(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

¹³ Jɔju ɛl-de ɛ nɛ: «Igɛri me kuji ta kin al a? A re igɛri me kuji ta kin al ɛ a rai ban ɛ a igɛri ndɛge je ɔ?»

¹⁴ Nje kilɛ ko, ne kilɛ lie e Poy Ta ki Maji lɛ Luwɛ.

¹⁵ Kɛ ko ki tosi ngangɛ rɛbi ti, oji dɔ dije madi ki ooi ta lɛ Luwɛ, ningɛ *Satɔ re ɔr ta ki ooi ka kin mede ti kalangɛ ba kɔ.

¹⁶ NGa ningɛ, ɛi je ki tosi dɔnangɛ njɛkirɛ ti, ɛi dije ki ooi ta lɛ Luwɛ ningɛ, taai langsi ba ki rɔnɛl,

¹⁷ nɛ ta kin, ila ngirɛne mede ti al. Ɖi dije ki njɛ kuwɛ ki ta lɛ Luwɛ dɔkagilo ki ndɛy be par. Dɔkagilo ki kɔ je, ɛ se kindɛ kɛm-ndoo ki mbata ta lɛ Luwɛ re ba, iyɛi kadi-me lɛde kɔ kalangɛ ba.

¹⁸ Kɛ ko ki tosi dan kon je ti, ɛi dije ki ooi ta lɛ Luwɛ,

¹⁹ nɛ me ka sururu dɔ ne je ti ki dɔnangɛ ti, ki ra ta ne maji je ki dɔnangɛ ti, taa bo ne je ki rangɛ ki dangi dangi, uti dɔ ta ki ooi, adi lo kadi andi goto.

²⁰ Ningɛ, ndɛgi kɛ ko je ki tosi dɔnangɛ ki maji ti, oji dɔ dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningɛ taai mede ti, ɛ tɛɛi ki kandidate tɔ. Ki madi je andi kuti mitɛ je, kuti mehɛ je, ki bu kare je.

Kuji ta ki oji do lambi
(Lk 8.16-18)

²¹ Ninga Jaju tal al-de bay a na: «Daw a re ki lambi kay a dabi ngo do ti, a se inda gin tira ti a? A inda do ne ti taa.

²² Ne je pæti ki e ki ra gidi ngoy ti, a to taga ta kam dije, a ne je ki e ki ra lo boyo ti, a to ki taga pay to.

²³ Re daw aw ki mbine mba koo-n do ta ninga, kadi oo maji.»

²⁴ Jaju tal al-de bay a na: «Maji kadi uri mbisi maji oi do ta, bi oy ki noo be al. Ba kadi igari taki go rabi ki igangii ta do dije kin a Luwa a gangi-n ta dæsi ti to. Ninga ta ki gangi ki dæsi ti a ita e ki sai igangi dade ti kin bay.

²⁵ Be a, daw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti bay. Na daw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bay.»

Kuji ta ki oji do kandi ne ki dibi

²⁶ Jaju tal al-de bay a na: «Kobe la Luwa to ta daw ki aw dibi ne me ndor ti lane be.

²⁷ Go ne dibi ti kin, re nje ndor to bi a se, to bi al ka, kondõ ki kada, ne ki dibi, iba a isi togi to, ki kanji kadi nje dibe gar-n rabi ki isi togi-n.

²⁸ Nangi wa ki dorone, ra adi ko iba a togi, kade tee, ninga go ti gogi, or done, a andi.

²⁹ Ninga dakagilo ki do ko kar asi lo kijõ ti, daw re ijõ ko tado naye asi*.»

Kuji ta ki do ka kagi ti ki bari-e mutadi
(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

³⁰ Jaju al-de bay a na: «Ri a j-a j-uni kadi j-õjii kobe la Luwa a? E se kuji ta ki ban a j-a j-un kadi j-al-n ta ki do ti a?»

³¹ Kobe la Luwa to ta kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du ita kandi ne je pæti ki daw isi dibi donangi ti ne.

³² Loki daw dibe ninga, togi a tal kagi tay ki bo, ita ndagi kagi tay je pæti. Bajie je ki toi, boyi ngay, kadi yal je uwai lo kisi do ti.»

³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gari, a Jaju ndo-n-de ta la Luwa.

³⁴ Ta ki kadi al-de ki kuji ta al, goto. Ninga dakagilo ki nayi ki njõ ndo je lane wa par ba, or-de me pæti.

Jaju ndangi nal ade a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Me ndæ ti noo, do ji lo sal ti ninga, Jaju al njõ ndo je lane a na: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.»

³⁶ Iyaji kosi dije, ninga njõ ndo je awi ki Jaju me to ti ki re e ti kate. To je ki rangi dani-e.

³⁷ Ninga, nal ki bo ngay bæ sæde busi do bati. Pulum ta man inda kadi to bigim bigim adi man isi rosi to.

³⁸ Jaju la ne gati-n done, a to mongi to ti, isi to bi. *Njõ ndo je lie ndali-e ki no tade ti ai na: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?»

³⁹ Jaju ndal do bi ti, ndangi nal, a al man ba a na: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti noo, nal ta kaõ adi lo tal to jijiji.

⁴⁰ Ninga, Jaju al njõ ndo je lane a na: «Ra ban a ibali be a? Biti bone ka adi mesi al bay a?»

⁴¹ Bal rade ngay, adi daji-naa ta dande ti ai na: «Daw a wa kam e na a, nal je ki ba je ka ooi ta lie be a*?»

5

*Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dɔngəm ti dɔnangɪ Gərasa ti
(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)*

¹ Jəju əi ki njé ndo je lane tɛɛi gidi ba ti, dɔnangɪ ti lə dije ki Gərasa ti.

² Loki Jəju j me to ti ur nangɪ ningə, taji naa ti noo, dəw madɪ kare ki aw ki ndil ki majal rone ti, tɛɛ dɔ badi je ti re inge.

³ Dəw ka kin ra be dɔ badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dæ lo ka ti goto.

⁴ Dɔɔi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tɔ. Nə gangɪ kulə gindi riw riw, taa tati gindi nɔsi nɔsi tɔ. Dəw ki asi kuwe gin tɔgine ti goto.

⁵ Dɔkagilo je pəti, kondɔ ki kada, lo njiye e dɔ badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rone gangɪ bati bati ki gajɪ mbal je.

⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngɔdi re ɔsi makəsine nangɪ noe ti.

⁷ Ningə ur kəl ki tɔgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me tɔ Luwə ti, adi-m kɔ al!»

⁸ Əl ta kin be tadɔ ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, itɛɛ kɔ rɔ dɔngəm ti kin.»

⁹ Jəju daje ə nə: «Tɔi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Tɔm nə “kosi njé rɔ je”, mbata ji bay ngay.»

¹⁰ Nɔ ki dɔ Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kɔ me be ti kin al.

¹¹ Dɔkagiloe ti kin, kosi kɔsongɪ je ngay a usoi ne kadi mbal ti noo.

¹² NDil je ki majal noɪ dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «tuwə-je adi j-aw dan kɔsongɪ je ti kam, j-ur mede ti.»

¹³ Jəju ndigi sɔde dɔ ti, adi tɛɛi me dɔngəm ti ka kin, ə awi uri me kɔsongɪ je ti. Taji naa ti noo, kosi kɔsongɪ je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi.

¹⁴ Njé ngəm kɔsongɪ je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndər je, ɔri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin.

¹⁵ Loki dije ka kin rəi tɛɛi rɔ Jəju ti ningə, ooi dɔngəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. OOI-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti tɔ. Ne je kin ra adi bəl rade ngay.

¹⁶ Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, ɔri madide je poy ne ki tɛɛ dɔ dɔngəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tɛɛ dɔ kɔsongɪ je ti.

¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi noɪ dɔ Jəju əi nə: «Njai ba, iyə dɔnangɪ ləje, ə aw.»

¹⁸ Dɔkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dɔngəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin daje kadi n-aw sie.

¹⁹ Nə Jəju ɔdi al, ə əl-e ə nə: «Oti aw be dan noji je ti, ɔr-de poy ne ki Bəbe ra səi ki koo kəm-to-ndoo ki əti bəl ki ɔji dɔi ti kin.»

²⁰ E be ə, dɔngəm ka kin ɔti aw dɔnangɪ be bo je ti ki dɔgi, ɔr poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

*Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dəne ki nje moy məsi
(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)*

²¹ Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawɪ-naa rəe ti kadi ba ti.

²² Ningə dɔngəm kare ki dan njé kun dɔ kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki tɔe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, ɔsi nangɪ njae ti,

²³ no dæ ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dəne ki du isi oy. Njai ba, kadi aw ində jii dæ ti adi ingə rɔ nga, ə oy al.»

²⁴ Jəju ɔti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dəne kare ki moy məsi ade kɔ bəl dɔgi gide e joo e dan kosi dije ti noo.

²⁶ Moy kin ade ko ngay, adi ay ngodi ngay to go dije ti ki njé ra dije moy, na tuji ne kingə ləne do ti ko kare, ningə ingə ko jide ti ta kingə yo. Moy aw ki kate ta kaw par par, ne ki to soti goto.

²⁷ Dəne ka kin oo ta la Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, ədi ta kibi lie.

²⁸ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ədi ə, rəm a nga.»

²⁹ Ningə taji naa ti noo par gin məsi lie gangi, adi gar me rəne ti təkı rəne nga ngata.

³⁰ Loe ti noo, Jəju gar me angalne ti təkı təgi tēe rəne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dəji-de ə nə: «Nə ə ədi ta kibi ləm ə?»

³¹ *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ədi-m bəy a?”»

³² Nə Jəju nay ki lo go lo ti gə gidine kadi n-oo dəne ə wa ki ra ne kin.

³³ Bəl ra dəne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rəe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rəjeti pəti ki to mee ti.

³⁴ Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapıya, ə kadi ingə rə nga do moy ti ləi.»

³⁵ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi i me kəy ti la Jayrusi, ki e ki bo do kəy kaw-naa ti la Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo, al ngata.»

³⁶ Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use do ti al, ə əl ki bo ki do kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi bəl rai al, adi mei par!»

³⁷ Jəju əgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Ja ki ngoko Jaki nim par ə adi awi sie.

³⁸ Loki rəi tēeı be lə ki bo ki do kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi noı je, uri wuy je.

³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi do-naa ti sokito ki no be ə? NGon oy al, nə to bi kare.»

⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tēe taga, ningə baw ngon nim, ko ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti.

⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!» * Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, i taa!»

⁴² Taji naa ti noo, ngon ki dəne i taa, njiyə, tadə bale e dəgi gide e joo. Ne ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum.

⁴³ Lo kin ti, Jəju dəji-de kadi əli ta ne ki ra ne kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi ne kuso ngon ki dəne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al (Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju i loe ti noo, aw be bo ti ki təgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne.

² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije ne me kəy kaw-naa ti la Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin əti-de bəl, ədi əli əi nə: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Təgi ki ra-n ne kəji je ki əti bəl be kin ingə ra ə?»

³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simo je, əi ngakəje je al a? Taa, konane je ka isi səje ne to al a?» Ta ki dəji kin əgi-de kadi adi mede Jəju.

⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be kəje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.»

* 5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli to dəkagilo ti la Jəju.
donangi ti ki Galile.

* 6:1 Be ki Jəju təgi ti e Najarəti,

⁵ Lo kadi Jəju ra ne koji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine də njé moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rə nga.

⁶ NDəji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugi də Najarəti, ndo dije ne.

⁷ Ningə, Jəju bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de təgi də ndil je ti ki majal tə.

⁸ Jəju ndər mbide kadi uni ne kare mbata də rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nīm, bəl al nīm, taa a biğiri la me kulə də bədisi ti al nīm tə.

⁹ Həi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.»

¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rəne ti ə, isi ti ratata ndə kaws ti.

¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rəde ti, ə se mbati koo də ta ləsi, loki isi tēi me be ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kə[†], mba kadi to tə ne ndəji ndude.

¹² *NJé ndo je awi iləi mbə Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kə.

¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi də njé moy je ti ngay adi ingəi rə nga tə.

Koy Jə Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tadə təba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Jə Batisi j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki təgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.»

¹⁵ Nje ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nə je bəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rəi kəte kin be tə.»

¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Jə ki ndə ki madi gangi dəe ka ə j lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Jə, dəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ki tae nene ti,

¹⁸ ə Jə əl-e ta də ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokəi, nei ti[✧].»

¹⁹ Wongi ra Erodiyadi də Jə ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al.

²⁰ Tadə Erodi bəl Jə, gər kadi e dəw ki nje ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay tə. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Jə ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Jə par par.

²¹ NDə ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndə rənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndəbe ti kin, Erodi bar ki bo je ləne nīm, bar njé kun də njé rə je ləne nīm, taa bar njé təba je ki dənangi Galile ti tə.

²² Dəkəgilo kuso ne ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, ur kəy gode ti, ndam. Ndam lə ngon ki dəne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay tə, adi ngar əl ngon ki dəne ka kin ə nə: «İdəji-m ne ki meɣ ge par ə m-a m-adi.»

²³ Erodi aw biti un ndune ki kibi rə ade ə nə: «Ne je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kəbe ləm ka a ingə.»

²⁴ Ngon ki dəne tēə aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kəe əl-e ə nə: «İdə-je də Jə Batisi.»

²⁵ Ngon ki dəne təl langisi ba aw rə ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m də Jə Batisi me supira ti.»

[†] 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kə 6a, igəi Mt 10.14 ki ta ki də ti ki e gin ti nangi. [✧] 6:18 Ləbətiki 18.16; 20.21

26 Me ngar tuji ɔ̄ji-n dɔ̄ ne ki ngon ki d̄ane d̄aje kin, n̄a lo kadi ɔ̄ge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki ɔ̄ar-de lo ne kuso ti tɔ̄ kin.

27 Be ə, taji-naa ti n̄oo, ngar un ndune adi asigar kare ki nje nḡəm-e kadi aw k̄ay dangay ti gangi d̄o J̄a re-n.

28 Asigar aw gangi d̄o J̄a me supira ti, re-n adi ngon ki d̄ane, ninḡə ngon ki d̄ane ka kin t̄əl-n adi kone.

29 Loki nj̄e ndo je l̄ə J̄a oi poye ninḡə, r̄ai uni n̄ine awi d̄ibi.

J̄aju adi ne kuso d̄inḡəm je d̄ibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; J̄a 6.1-15)

30 Loki nj̄e kaw kil̄ə je t̄əli lo kil̄ə je ti l̄əde ninḡə, kawinaa r̄o J̄aju ti, ɔ̄ri-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo.

31 Kosi dije ngay awi nim, t̄əli nim adi lo kadi nj̄e ndo je inḡəi ngon d̄akagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, J̄aju əl-de ə n̄a: «t̄r̄ai adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ɔ̄ri k̄ə̄ə nd̄əy.»

32 Be ə, ali me to ti mba kaw k̄osi r̄ode nḡər̄angi, lo ki dije gotoi ti.

33 Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə ḡəri-de ɔ̄əti t̄o. Dije j̄i be bo je ti ki dangi dangi, ayi-naa ki njade bur bur awi k̄əte, lo ki J̄aju ki nj̄e ndo je isi awi ti.

34 Loki J̄aju ur nangi me to ti ninḡə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo k̄əm-to-ndoo l̄əde, tad̄o ai t̄ə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, J̄aju un d̄akagilo ngay ndo-n-de ne.

35 Loki kadi ȳəti r̄one ki b̄əme taa nj̄e ndo je ɔ̄ti ki r̄o J̄aju ti əli-e əi n̄a: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ninḡə kadi isi ur t̄o.

36 Maji kadi ituw̄ə dije kam adi awi ki lo nd̄ər je ti, ki ngan ɔ̄e je ti, ndogi ne kuso usoi.»

37 N̄ə J̄aju t̄əl əl-de ə n̄a: «S̄ai je wa adi-de ne usoi.» Ninḡə, nj̄e ndo je d̄əji-e əi n̄a: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi sil̄ə ɔ̄u joo[‡] j-adi-de usoi wa?»

38 J̄aju t̄əl əl-de ə n̄a: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, d̄əji ninḡə, t̄əli əli-e əi n̄a: «Mapa e mi, ə kanji joo t̄o.»

39 J̄aju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute d̄o wale ti ki mb̄əl.

40 Be ə, dije uw̄əi-naa ɔ̄u ɔ̄u je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare.

41 J̄aju ɔ̄y mapa ki mi ki kanji ki joo, un k̄əmne ki taa, əl ta ki Luw̄ə mba kadi njangi d̄o ne kuso kin. Go ti, J̄aju uw̄ə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi nj̄e ndo je kadi l̄əbi k̄osi dije. Kanji je ki joo ka, J̄aju l̄əbi dije p̄əti t̄o.

42 Dije p̄əti usoi ne ndani maji.

43 Ninḡə, nj̄e ndo je ɔ̄yi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare d̄əgi gide e joo ɔ̄əy.

44 Dije ki usoi ne kin asi d̄inḡəm je d̄ibi mi.

J̄aju nj̄iȳə d̄o man ti
(Mt 14.22-33; J̄a 6.16-21)

45 ND̄əy ba go ti, J̄aju ɔ̄si nj̄e ndo je l̄əne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti k̄əte n̄one ti, ki kaw ki ɔ̄e bo B̄ətisayda ti nu. Ninḡə d̄akagiloe ti kin, e a tuw̄ə kosi je kadi awi.

46 Loki J̄aju adi-de awi ninḡə, ɔ̄ti aw d̄o mbal ti mba k̄əl ta ki Luw̄ə.

47 Loki lo ndul ngata ninḡə, to e dan bati, ə J̄aju e ki karne ba ə nay nangi gogi.

48 J̄aju oo kadi nj̄e ndo je l̄əne inḡəi k̄o ngay lo k̄osi to ti, tad̄o n̄əl il̄ə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti ɔ̄a, J̄aju j̄i a nj̄iȳə d̄o man ti, isi aw ki r̄ode ti, ninḡə ge kadi n-d̄ə tade ɔ̄əy.

49 Ə loki ooi-e a nj̄iȳə d̄o man ti ninḡə, ooi kadi e muw̄ə d̄əw yo, adi uri k̄əl.

[‡] 6:37 Sil̄ə kare, d̄akagilo ti l̄ə J̄aju, e la ki lo ra kil̄ə ndo ti ndo kare. Adi sil̄ə ɔ̄u joo e la ki lo ra kil̄ə ndo ti ndo ɔ̄u joo.

⁵⁰ Əi je wa pəti ooi-e, adi bəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə ibəli al!»

⁵¹ Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Nə je kin əti-de bəl ngay.

⁵² Tadə ki rəjeti, njé ndo je gəri kəm nə ki Jəju ra oji də mapa kin al, ki mba me nga ləde.

*Jəju adi rə nga njé moy je donangi Gənarəti ti
(Mt 14.34-36)*

⁵³ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēēi donangi Gənarəti ti, indəi to ləde nangi.

⁵⁴ Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju;

⁵⁵ adi ayi-naa ngədi asi be je ki donangi Gənarəti ti naki, naki. Dije iləi rəde, əyi njé moy je ləde me nə koti njé moy je ti, rəi səde rə Jəju ti.

⁵⁶ Lo je pəti ki aw ti, ngan be je, ki be bo je, ki lo ndər je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nqi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga. Ningə, njé ki ədi ta kibi lie, ingəi rə nga to.

7

*Jəju ki nə jibəl be
(Mt 15.1-9)*

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi jī Jorijaləm ti, kawī-naa də Jəju ti.

² Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi nə ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti.

³ NGA ningə təkī rəjeti, Parisi je əi ki *jipi je ba pəti, a usoi nə ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go nə jibəl be ti lə kade je.

⁴ Be tə ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rəde suki suki bəy taa a usoi nə. Awi ki nə jibəl be je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tə togi nə kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

⁵ Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go nə jibəl be ti lə kaje je al ə? Usoi nə ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?»

⁶ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Səi njé kədi kəm dije, tadə Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

“Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

⁷ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto,

Tadə nə ndo je ki isi ndoi dije ka,

E kəm-kədi ki jī rə dije ti tə.”*✧

⁸ Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go nə jibəl be ti lə dije yo.»

⁹ Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go nə jibəl be ləsi!

¹⁰ Təkī rəjeti, *Mojī ə nə: «“Əsi gon bawī ki koi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone əsi ta koy.”*✧

¹¹ Nə səi, əli əi nə: «Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərba,» adi e kadi-kare lə Luwə.»

¹² E kin oji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra nə əsi-n səl bawne ə se kone.

¹³ Igoi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nə jibəl be ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa nə je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nqo bəy.»

Ne je ki a ra daw adi ay njay al ta kam Luwa ti
(Mt 15.10-20)

14 Go ti ninga, Jaju bar kosi dije ki rone ti bay a al-de a na: «Sai pati, uri mbisi maji oi ta lam, a kadi igari mee to.»

15 Ne madi ki i taga aw me daw ti, ki a tal-e ne ki to nje ti goto. Na ne ki i me daw ti a a tal daw ne ki to nje ti.

16 [Re daw madi aw ki mbine kadi oo-n do ta ninga, kadi oo.]

17 Loki Jaju iyā kosi dije, a tal aw me kay ti ninga, njē ndo je lie daji-e kadi or-de gin kujī ta ka kin.

18 Jaju al-de a na: «Adi sai je wa ka igari ne al to a? Igari me ta ki m-ge kal kin al a? Ne pati ki i taga ki aw me daw ti, ne kare ki a tal-e ki nje ti goto.

19 Taki rojeti, ne je kin pati awi ngame ti al, na awi kandae ti yo, ba go ti, tee ki ko.» Ta la Jaju kin toji kadi ne kuso je pati ai ki kay njay.

20 Ninga Jaju al-de bay a na: «Ne ki i me daw ti a e ne ki nje tal daw ne ki to nje ti.

21 E me daw ti kay, e ngame daw ti a, mar ta je ki majal isi tee ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki tol-naa,

22 ki kuwa marim, ki ra kam-nda ne, ki me ndul, ki kadi-naa, ki ne ra ki go rabe ti al, ki kaji ro, taa kilā ra je ki to mbā to.

23 Ne je kin pati i me daw ti, ninga ai a tali-e ne ki to nje ti.»

Dane ki mba adi mene Jaju
(Mt 15.21-28)

24 Jaju i loe ti noo ninga, aw donangi ti ki Tir. Aw ur me kay ti madi, ge kadi dije gari gone al, na loe goto.

25 Taki rojeti, re wa ki Jaju re tee bay par a, dane madi ki ndil ki majal isi adi ko ngone ki dane oo ta lie, a ay re osi nangi njae ti.

26 E dane ki e Jipi al, be koje e Panasi, donangi Siri ti. No ki do Jaju ti kadi tuwa ndil ki majal ki isi adi ko ngonno kin ko.

27 Na Jaju al-e a na: «Iya adi ngan je ki me kay ti usoi asi-de bay taa. Tado e go ti al kadi daw un ne kuso la ngan je, ila adi ngan bisi je.»

28 A dane ka kin ila ti a na: «E rojeti Babe, na ke a, ngan bisi je ki ai gin tabila ti, a usoi yongiro ne je ki tee ta ngan je ti tosi nangi to.»

29 Ninga Jaju al-e a na: «Ta kul ta ki tee tai ti kin, oti aw be lai, tado ndil ki majal tee me ngoni ti ki dane ko ngata.»

30 Dane ka kin tal aw be ninga, inga ngonno, to do tira ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tee roe ti ko.

Jaju adi nje mbi bay oo ta

31 Jaju i donangi Tir, gangi Sido, ninga inda donangi be bo je ki dagi gangi bay taa re tee ta ba Galile ti.

32 Dije rai ki dingam kare ki mbie bay, ki lo kal ta to roe, ro Jaju ti, daji-e kadi inda jine dae ti, kadi inga ro nga.

33 Jaju or-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tila ngan jine je mbi nje moy ti ninga, tibi man tane odi-n ndon dingam ka kin.

34 Go ti ninga, Jaju un kamne ki dora ti, ila ka puu, a al a na: «Epata» (kar me ta kin na: imbuti).

35 Taji naa ti noo par a mbi dingam ka kin mbuti, a ndone tuti adi al ta ay njay njay.

36 Jaju ndor mbi dije ki oy ne kin kadi daw al tae kate adi daw ki rangi oo al. Loki ndor mbide ki nja naa ti naa ti kadi daw or poy ne kin al ninga, kadi be bay a dije ori poy ne rae ki kate kate.

³⁷ Ne ra Jəju əti kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Nə rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi də ta, taa ra mbiki je adi əli ta tə.»

8

Jəju adi nə kuso dije dibi sə (Mt 15.32-39)

¹ Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawī-naa təkī rangi bəy də Jəju ti. Ningə, nə ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə:

² «M-ə kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mitə bone ə əi səm naa ti, ningə nə ki kadi usoi goto.

³ Re m-tuwə-de madi awi bə ki mede ki bə ba ə, bə a taa təgide rəbə, tado njé ki madi dande ti j̄i say ə rəl.»

⁴ *Njé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti nē, ə a usoi asi-de ə?»

⁵ Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.»

⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Jy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə də ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tə.

⁷ Awī ki ngan kanji je jide ti tə. Jəju ra oyo Luwə də ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tə.

⁸ Dije usoi nə ndani, adi, njé ndo je kawī ginde je ki nay, kare siri.

⁹ Dije ki usoi nə, asi dibi sə. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi.

¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

Parisi je dəji nə kəji Jəju (Mt 16.1-4)

¹¹ *Parisi je j̄i nōō rəi ningə, iləl ngirə naji ta ti ki Jəju, bə dəji-e kadi ra nə kəji madi ki j̄i dora ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.

¹² Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBari ə dije ki dokagilo ti ki bone dəji mba kadi n-ooi nə kəji ki əti bəl ə? Təkī rojeti, adi m-əl səsi madi oi, nə kəji madi ki kadi dəw a rā ki mbata ləde goto.»

¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodī nim (Mt 16.5-12)

¹⁴ Me njé ndo je oy də mapa ti ki kadi əyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par.

¹⁵ Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi də rəsi ti, əji-n də əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodī*.»

¹⁶ *Njé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tado j̄i rəi ki mapa al!»

¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBA ri ə isi naji-naa ta dansi ti də mapa ti ki əyi al ə? Igəri me nə je al ka bəy a? Kəmsi tēē də nə je ti madi al ka bəy a? Səi dije ki ku dəsi goto a?

¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi də ta al a? Mesi ole də ti al a?

¹⁹ NDə ki m-ləbi mapa mi, dingəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, əyi kare ban ə?» Ningə əli əi nə: «J-əy kare dəgī gide e joo.»

²⁰ «NGa ndə ki, m-ləbi mapa siri dingəm je dibi sə kin, ginde je ki nay, ndə ki əyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nə: «J-əy kare siri.»

* 8:15 Əm lə Parisi je e nə ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erodī e mbati kun me kadi Jəju tə.

21 Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «t̄gəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm t̄o kare oo lo me be ti ki Bətisayda

22 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rai t̄eji me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rai ki nje kəm t̄o kare r̄o Jəju ti. Dije ka kin n̄oi d̄o Jəju ti kadi ɔde.

23 Jəju uwə ji nje kəm t̄o ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine d̄oe ti ə d̄aje ə nə: «O ne madi a?»

24 Nje kəm t̄o go lo ningə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi t̄a kagi je ə a njiȳai be.»

25 Jəju t̄al ində jine d̄o kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə r̄o nga, ta oo ne je p̄ati ay njay njay t̄o.

26 Go ti ningə, Jəju iȳe adi aw be ləne, ə əl-e ə nə: «Oti t̄al kaw me be ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə

(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

27 Jəju ɔti loe ti noo ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi d̄o r̄əbi ti, Jəju d̄əji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki d̄om ti t̄əki mi n̄a ə?»

28 Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əi n̄a i Ja Bətisi; njé ki nungi əi n̄a i nje k̄al ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi n̄a i ki kare dan njé k̄al ta je ki ta Luwə ti.»

29 Ningə, Jəju t̄al re d̄əji-de əi je wa ə nə: «NGa sai wa ki d̄əsi, əli əi n̄a mi n̄a ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.»

30 Jəju nd̄əji-de ki t̄ogine kadi əli ta kin k̄ate kadi d̄əw ki rangi oo al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

31 Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de t̄əki ne *NGon d̄əw n-a ningə k̄o ngay. *NGat̄oḡi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne m̄əsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a t̄əli-ne, n̄ə nd̄o ki k̄o mit̄ə lə nd̄o koyne b̄a, n-a n-t̄eje lo koy ti.

32 Əl-de ta je kin p̄ati ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie d̄əbi kare, ningə ilə ngirə k̄al sie.

33 Nə Jəju t̄al r̄one, go njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki t̄ogine ngay ə nə: «t̄al gogi *Sata, ɔr r̄oi k̄o gom ti! tado m̄ər ta l̄ai e m̄ər ta ki i r̄o Luwə ti al, n̄ə e m̄ər ta l̄ə dije.»

34 Go ti ningə, Jəju b̄ar kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re d̄əw madi ndigi njiȳə gom ti ningə, kadi oo r̄one t̄ə ne madi al, kadi e wa un kagi-d̄əsi koy ləne, ə re un gom.

35 T̄əki r̄əjeti, d̄əw ki ge kaji r̄one ne wa d̄onangi ti ne a t̄i ta r̄one. Nə d̄əw ki t̄i ta r̄one ki mbata l̄əm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji r̄one t̄o.

36 Kin ə re d̄əw ingə ne maji je ki d̄onangi ti ne p̄ati tigə, n̄ə ndile tuji ə, maje to ra be ə?

37 Ne madi ki d̄əw a adi ɔr-n to nd̄ilne to noo a?

38 T̄əki r̄əjeti, re r̄o d̄əw madi s̄əl-e ki mbata l̄əm, ə se ki mbata ta l̄əm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki d̄əkagilo ti kin, mi NGon d̄əw m-a m-ra r̄os̄əl d̄əe ti t̄o, nd̄əe ti ki m-a m-re-n me k̄əsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

1 Jəju əl-de bəy ə nə: «T̄əki r̄əjeti, adi m-əl s̄əsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi k̄ob̄e lə Luwə ki a re ki t̄ogine kin.»

Jəju mb̄əl r̄one

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə nim tɔ, ə al aw səde dɔ mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin noo, Jəju mbəl rone ta kəmde ti.

³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dɔnangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto.

⁴ Ningə lo kin ti noo, Eli əi ki *Moji tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju.

⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tɔ.»

⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tado əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay.

⁷ Ningə, taji naa ti noo, kil ndi j səbi dɔde liti. NDU ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.»

⁸ Ki kam ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rɔde ti.

⁹ Loki jɪ dɔ mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, biti kadi ne *NGon dəw n-tɛɛ dan njé koy je ti.

¹⁰ *NJé ndo je təli rɔde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Kɪ taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta dɔ ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarɪ ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?»

¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dəm mi NGon dəw bəy əi nə: “NGon dəw a ingə kɔ ngay, taa dije a kidi-e tɔ[☆]” ə?»

¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti səbi-n dɔe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kɔ

(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rəi rə ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dɔde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti səde tɔ.

¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rɔe ti, uwəi jie rai-e lapiya.

¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta dɔ ti səde ə?»

¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rəi ti, tado e gin togi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al.

¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin j sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dɔe ti kɔ, nə asi togi al.»

¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İrəi ki ngon rɔm ti ne.»

²⁰ Loki rəi ki ngon rɔe ti ningə, taji naa ti noo wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, ba man tae j kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi.

²¹ Jəju dəji Bawə ə nə: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nə: «İlə ngire lo ki ngon to du ba bəy.

²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kam-to-ndoo ləje, ira səje.»

²³ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.»

☆ 9:12 Ejay 53.3; Pa je 22.7-18

24 Ta naa ti nɔɔ, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nɔ: «M-adi mem, nɔ kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira sɔm!»

25 Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki rɔe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nɔ: «I ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi iteɛ rɔ ngon ti ki kɔ, ə ire gogɔ al ratata!»

26 NDil ki majal ka kin ur kɔl, ra ngon adi dadi nangɔ nangɔ ki tɔgine ngay, ningə tɛɛ rɔe ti kɔ. NGon təl to təkɔ oy be, adi dije pətɔ ki ooi nɛ ki ra nɛ, əli ə nɔ: «Oy ngata.»

27 Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa.

28 Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, daji-e əi nɔ: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

29 Jəju təl əl-de ə nɔ: «Kɔ ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju təl əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

30 Əi, ətɔ loe ti nɔɔ ningə, indəi dɔnangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al.

31 Tado un dɔkagilo mba kadi ndo-n nɛ njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nɔ: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a tɔli-mi, ningə loki tɔli-mi oy ba, ndo ki kɔ mɪtə lə ndo koy m ə, m-a m-i taa lo koy ti.»

32 *Njé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə bəli kadi daji-e ta dɔ ti tɔ.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n nɛ njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

33 Loki rəi tɛɛi me be ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta daji-de ə nɔ: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta dɔ ti dɔ rəbi ti ə?»

34 Nə tɔli isi kekeke, tado, dɔ rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nɔ ə e ki bo wa?

35 Jəju isi nangɔ, ningə bar njé ndo je ləne ki dɔgɔ gide e joo, əl-de ə nɔ: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dɔsəy ningə, maji kadi təl rɔne dəw ki dɔbəy ti nim, nje ra kilə bəə kadi ndəge je pətɔ nim tɔ.»

36 Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rɔne ti ba, əl-de ə nɔ:

37 «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rɔne ti me tɔm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rɔne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rɔne ti, e mi ə uwə-m ki rɔne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rɔne ti.»

Dəw ki e nje kasi-m ta al e dəw ləm

(Lk 9.49-50)

38 Jə əl Jəju ə nɔ: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigɔ kadi j-oge dɔ ra nɛ kin, tado e njiyə sɛje goi ti al.»

39 Jəju ilə-de ti ə nɔ: «Oti kadi ɔgi-e dɔ, tado dəw kare ki a ra nɛ ki ətɔ bəl me tɔm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dɔm ti goto.

40 Təkɔ rɔjetɔ, dəw ki ɔsi-je ta al e dəw ləje.

41 Taa re dəw madi adi sɛi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki sɛi dije la Kirisi ka, dəwe kin, tətɔ rɔjetɔ, adi m-əl sasi, a nal nɛ kigə go ji ləne al.

NDəji-naa dɔ majal ti

(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

42 «Kin ə təkɔ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, ɔsi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay mɪnde ti, ə iləi-e me ba ti.

43 Kin ə jii kare rai adi ɔsi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [

44] *

45 Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [

46]

47 Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su.

48 Lok i kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tə.

49 Təki rəjeti, dəw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be.

50 Kati e ne ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itəji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

*Ta ki də gangi-naa ti lə dənə ki dingəm
(Mt 19.1-9; Lk 16.18)*

1 Jəju i loe ti noq, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kos i dije kawi-naa gai gide wuki bəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne.

2 *Parisi je oti rai rə Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, dəji-e ai nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?»

3 Jəju dəji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Moji adi səi də ti ə?»

4 Əi tali əli-e ai nə: «Moji adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti*.»

5 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji ndangi-n ndu-kun kin adi səsi.

6 Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm ai ki dənə.

7 E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene,

8 kadi təl i darə ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi darə ki kare ba.*

9 Ningə ne ki Luwə dəo naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.»

10 Lok i tali rəi bə, njə ndo je lie dəji-e ta də ti bəy.

11 Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dəw tuwə nene, ə taa dənə ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim, tado nee ki kəte isi noq bəy.

12 A re e dənə ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwə marim tə.»

*Jəju njangi də ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)*

13 Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dəde, nə njə ndo je kəli səde.

14 Lok i Jəju oo kilə ra njə ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «Iyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi əgi-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.

15 Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o bə dəe ti tə ngon ki du be al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.»

16 Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rəne ti, ində jine dəde ti, njangi dəde.

*Ta lə Jəju ai ki dəw ki nje ne kingə
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)*

* 9:44 Bar ta ki joo kin, dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njə ndange ki kate ndangi. ✧ 10:4 Dətərənom 24.1 ✧ 10:8 Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24

17 Lokɪ Jəju ɔti ɔsi dɔ rəbi ti nɪngə, dɪngəm madi kare əy re ɔsi nangɪ njae ti, nɪngə dəje ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ɪngə-n kaji ki a to bitɪ ki nɔ ti ə?»

18 Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə ɪbar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji.

19 I ɪgər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A təl dəw al, a uwə marɪm al, a ɔgɪ al, a ma najɪ ki ngom dɔ madi ti al, a ra nɛ ki majal ki dəw madi al, ɔsi gon bawɪ əi ki kɔɪ kin maji.”*¹⁹

20 Dɪngəm ka kin əl-e ə nə: «Nje ndo, nɛ je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngɪrə basam ti nu.»

21 Jəju gɔ dɪngəm ka kin ki rənəl, nɪngə əl-e ə nə: «Nɛ kare be ə nayɪ kadi ira. Aw, ɪgati ki nɛ maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ɔa a aw ki nɛ kɪngə ngay me dɔrə ti, ə ire un gom.»

22 Nə loki dɪngəm ka kin ɔo ta je kin nɪngə, kəme il kiriri, ə ɔti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki nɛ kɪngə ngay.

23 Jəju gɔ njé ndo je ləne ki gəi gide, nɪngə əl-de ə nə: «A e nɛ ki ngə ngay rɔ njé nɛ kɪngə je ti kadi uri me bəkɔ ti lə Luwə!»

24 Ta lə Jəju kin ndɔji-de, nə Jəju a dɔ ti gərərə ba ə nə: «NGanm je, e nɛ ki ngə ngay kadi dəw ur me bəkɔ ti lə Luwə.

25 E nɛ ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku nɛ ti, nə a ngə ngay itə e kin ɔəy kadi nje nɛ kɪngə ur me bəkɔ ti lə Luwə.»

26 Ta kin əti-de ɔəl dɔ made ti ɔəy, adi dəji-naa dande ti əi nə: «NGa kin ə e be nɪngə, nə ə asi kadi ɪngə kaji ə?»

27 Jəju ɪndə manjide ba, nɪngə əl-de ə nə: «Ki rɔ dije ti ɔa, dəw ki asi goto, nə ki rɔ Luwə ti ɔa, nɛ ki dum-e goto, tado asi ra nɛ je pəti.»

28 Ə Pɪyər ɪlə rone əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə nɛ je ləje pəti kɔ, mba kadi j-un-n goi kin.»

29 Jəju ɪle ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dɔnangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji nɪngə,

30 dəwe kin a ɪngə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dɔnangi, nja ɔu dɔ ti. A ɪngə nɛ je kin, naa ti ki kɔ dəkagilo ti ki ɔone, taa dəkagilo ti ki a re, a ɪngə kaji ki a to bitɪ ki nɔ ti tɔ.

31 NGa nɪngə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tɔ.»

Jəju əl ta dɔ koyne ti ki kine lo koy ti ɔəy
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

32 Jəju əi ki njé ndo je ləne əi dɔ rəbi ti, ɪsi awɪ ki Jorɪjaləm. Jəju njɪyə nɔde ti nɔde ti. Lo kin ti, ɔəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njɪyə gode ti ka ɔəl rade tɔ. Jəju təl ɔar njé ndo je ki dɔgi gide e joo rone ti, nɪngə ɪlə ngɪrə kadi əl-de nɛ je ki a ra-e Jorɪjaləm ti ə nə:

33 «Oi, j-ɪsi j-awɪ ki Jorɪjaləm, nɪngə a ɪlə-mi *mi NGon dəw ji njé kun dɔ njé kɪjə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangɪ ta koy dəm ti, nɪngə go ti, a ɪlə-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al.

34 A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tɪndə-mi ki ndəy kabilay je, taa a təli-mi tɔ. Nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koy m ɔa, m-a m-tɛɛ lo koy ti.»

Nɛ dəji lə Jaki əi ki Ja
(Mt 20.20-28)

35 Go ta je ti kin nɪngə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbədə, rəi rɔ Jəju ti ɔasi, əli-e əi nə: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira nɛ nɛ ki j-aw tə dəji kam adi-je.»

* 10:19 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dətərənɔm 5.16-20

³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?»

³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi dō ti səje ə, adi dəw kare isi dō ji kōi ti, ə e ki nungi isi dō ji gəli ti tō, loki a isi dō kōbe ti ə dije a iləi tōji dāi ti kin.»

³⁸ Jəju əl-de ə nə: «İğəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki tō kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō wa?»

³⁹ Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rōjeti, a asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki tō kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō.»

⁴⁰ Nə ta ki oji dō kisi dō ji kom ti ə se dō ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin tō ki mba dije ki rai goe kate nu ki mbata ləde.»

⁴¹ Loki ndəgi njə ndo je ki dōgi ooi ta je kin 6a, rōde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Jā.

⁴² Be ə, Jəju 6ar-de pəti ki rone ti, əl-de ə nə: «İğəri kadi njə je ki indəi-de tə njə kōbe dō gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jōgi dō dije ti, adi-de kō, taa dije ki njə tōba, oī be dōde ti 6əy tō.»

⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.

⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki dō kate dansi ti ningə, kadi təl 6əə kilə ləsi pəti tō.

⁴⁵ Tado mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tō.»

*Jəju tē kəm Bartime ki nje kəm tō
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)*

⁴⁶ Jəju əi ki njə ndo je ləne rəi tēi Jəriko ti. Loki isi tēi me 6e bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm tō kare ki tōe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangı rəbi ti nōo, isi kōy ne.

⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa nō ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»*

⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tō un ndune ki taa dō made ti wa 6əy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»

⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «İğəri-e adi-mi.» Ningə 6ari nje kəm tō ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, j taa, nə isi 6ari.»

⁵⁰ Loki oo dō ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kō, ə j taa rati aw rō Jəju ti.

⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E Ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tō əl-e ə nə: «Nje ndo, m-ge kadi kəm oo lo!»

⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tado kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti nōo, kəme oo lo, adi un go Jəju dō rəbi njiye ti.

11

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jā 12.12-19)*

¹ Loki Jəju əi ki njə ndo je ləne indəi dō 6e ki Jorijaləm 6asi, gidi ngan 6e je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njə ndo je ləne joo.

² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon 6e ti ki a nōsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me 6e ti par ə, a ingəi ngon koro ki dōi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti al 6əy. İtuti-e, irəi sie adi-mi.»

* **10:47** NGar Dabidi ra 6al asi dibi kare 6əy taa oji Jəju, adi 6a Jəju ka nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin kōji ti lə Dabidi.

³ A re dæw madi daji səsi ə nə: “MBa ri ə a rai ne be,” wa ə, əli-e əi nə: “Babe ə ge-e, ə a təl ilə sie basine ba.”»

⁴ *NJé ndo je awi ningə yə ingai ngon koro ki dæw dæe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e.

⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti daji-de əi nə: «E ri ə a irai-e be ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?»

⁶ Ningə njé ndo je iləi-de ti təkɪ Jəju əl-n-de, ɓa iyəi-de adi awi.

⁷ Loki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, ɓa Jəju al isi dɔ ti.

⁸ Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ə təti tiləi ti.

⁹ NJé njiyə nɔ Jəju ti ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nə: «Tɔji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ dæw ki re ki tɔ Babe.

¹⁰ Kadi Luwə njangi dɔ kɔɓe ki a re, adi e kɔɓe lə kaje *Dabidi.* Tɔji e ki dɔ Luwə ti, me dɔrə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijalam ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo ne je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo tɛɛi awi Bətani ti, taddɔ lo səl ngata.

Jəju man kagi mbay-kote (Mt 21.18-19)

¹² Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi Bətani ti ki taga, ningə ɓo ra-e.

¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to dɔ ti, a say nu, ningə ɔti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande dɔ ti kadi n-uso wa? Nə loki re basi rɔ kagi ti ningə, oo mbie je par, ɓi oo kande al, taddɔ e nay kandi mbay-kote al ɓəy.

¹⁴ Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dæw uso kandi gogi al biti ki nɔ ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə (Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹⁵ Loki rəi tɛɛi Jorijalam, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rɔne tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kɔ. Jəju sur tabilə je lə njé mbal la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati dɔ dum je.

¹⁶ Iyə dæw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al.

¹⁷ Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ɪbari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo ɓɔyɔ rɔ ti lə njé ɓogi je yo.”»*

¹⁸ Loki ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə ɓəli taddɔ kosi je ndigi ne ndo lie ngay.

¹⁹ Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi me ɓe bo ti kɔ.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Loki lo ti ki sɪ, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dæe ti ratata ki ngire ti.

²¹ Loe ti nɔɔ, me Piyər ole dɔ ne ti ki ndɔ ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki ɓo, o kagi ki ndɔ ki iman-e ka tuti am.»

²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə.

²³ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, re dæw madi əl mbal kam ə nə: «Tɔi lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji ɓadi, ə gər təkɪ ta ki n-əl kin a ra ne ɓa, Luwə a ra ade.

* **11:10** Kaje Dabidi, kor me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra ɓal asi dibi kare ɓəy taa oji Jəju Kirisi. ✨ **11:17** Ejay 56.7; Jərəmi 7.11

²⁴ E be ə, m-əl səsi madi igəri təki, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təkɪ ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi.

²⁵ Loki i taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kə adi-e, kadi Bawsi ki isi dora ti, iyə-n go majal je ləsi kə adi səsi tə. [

²⁶ MBata, re iyəi go majal je lə dije ki rangi kə al ningə, Bawsi ki isi me dora ti, a iyə go majal je ləsi kə al tə.]†

*Ta ki dəji də təgi ti lə Jəju
(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)*

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jorijaləm ti bəy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je,

²⁸ Rəi dəji-e əi nə: «E ki təgi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?»

²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə.

³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.»

³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ilə” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?

³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tə...» Təki rəjeti, bəli kosi je, tadə dije pəti gəri dode ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəjeti.

³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

12

*Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal
(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)*

¹ Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugɪ gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dəoi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti bə, a kəyi-naa nee, ningə e wa əti aw mba.

² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kilə ti adi-ne.

³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

⁴ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tə.

⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tə.

⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dəbəy dəw rəde ti, tadə əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.”

⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.”

⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga.

⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.

¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e təgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəə.

† 11:26 Bar ta kin dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

E ne kōji ki ət̄i bəl ə to ta kəmje ti kin.”*⁹

¹² Lo kin ti, ki bo je ki dō *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tadō gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dōde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə ət̄i awi lo lade.

Ta dō kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo

(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki dō *Jipi je ti ilai *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rō Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti.

¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j̄ nje kəl ta ki rojeti, taa i bəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa i nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rojeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kōbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»

¹⁵ Nə Jəju gər kadi kam dije ləde adi əl-de ə nə: «MBar i ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? Irəi ki silə kare adi-mi m-o.»

¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Dō nā ə indəi, ə to nā tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə ilai-e ti əi nə: «E nje kōbe ki bo Səjar.»

¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dode ngay.

Ta dō ki njē koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njē koy je a j̄i taa lo koy ti al, rəi rō Jəju ti dəji-e əi nə:

¹⁹ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokōe taa dāne, ə ngokōe ka kin oji ngon ki dāne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dāne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”*⁹

²⁰ Ki oji dō ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dōsay taa dāne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə ət̄i oy.

²¹ Ki kō joo re taa dāne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kō mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy.

²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dāne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darō dāne wa re oy tə.

²³ Ə se ndō ki njē koy je a j̄i taa lo koy ti, ə əi je a j̄i lo koy ti ə, nā dande ti ə dāne kin a e nee ə? Tadō əi siri pəti taai-e nede ti.»

²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri tək̄i indəmi rəbi tadō igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tēgi lə Luwə al nim tə.

²⁵ Tək̄i rojeti, ndō dije a j̄i taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je bē me dər̄ə ti.

²⁶ Ta ki oji dō ki njē koy je a j̄i taa lo koy ti, itidəi ta ki oji dō por ki o me nga ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”*⁹

²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njē kisi kəm ba, 6i e Luwə lə njē koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki dō gangi.»

NDu-kun ki itə ndu-kun je

(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ət̄i aw rō Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dōsay dan ti ə?»

²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dōsay ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne bə.

³⁰ A indigi Baḅe Luwə lai ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta lai ba pəti, taa ki tōgi ba pəti tō.”*

³¹ Ningə ndu-kun ki kō joo ə tō kin: “A indigi dəw madi tə darəi j wa be tō.” *NDU-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»*

³² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rōjeti: Baḅe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto.

³³ Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki ne gər ki done ba pəti, ki tōgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darone wa be tō. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por dō ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»

³⁴ Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «J say al ki kōḅe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

Kirisī ki Dabidi

(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

³⁵ Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisī ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?»

³⁶ Dabidi ə wa ki done, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Baḅe Luwə əl Baḅe ləm ə nə:

«Fre isi dō ji kōm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé ba je lai gin tōgi ti.»*

³⁷ «Dabidi ə wa ki done ɓar-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisī e-n ngon ka Dabidi * ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə

(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

³⁸ Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «ɪndəi kəm-kədi dō rəsi ti ki rō njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tō.

³⁹ Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti.

⁴⁰ Taai ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə adi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkī n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki nga ngay dōde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Lk 21.1-4)

⁴¹ Jəju isi səbi nō lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi lai kadi-kare. Njé ne kingə je ngay adi la ngay ngay.

⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tē ne əl ilə tō.

⁴³ Adi Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkī rōjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

⁴⁴ Tada ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E ɓay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

* 12:30 Dətarənom 6.4-5 * 12:31 Ləbatiki 19.18 * 12:36 Pa je 110.1 * 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

¹ Loki Jəju isi tee me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!»

² Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne je ki a rai ne kate nə dəbəy ndə ti

(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, səbi də kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Jā nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə:

⁴ «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi ji gər təkəi ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rəne əl-de ə nə: «tndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁶ Dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tə.

⁷ Loki a oi kə rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, adi bəl ra səsi al. Re e ri ka ne je kin a rəi, nə e dəbəy ndə al bəy.

⁸ Gin bə madi a aw rə də gin bə madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti; dənangi a yəki je, bə a o je ki lo je ki dangi dangi, nə ne je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy.

⁹ Ningə ki əji dəsi səi je wa, maji kadi isi də njasi ti maji, tadə dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nə njə kəbe je ti, ki nə ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dəm ti rəsi ti.

¹⁰ NGata ningə, nə ki dəsəy, səbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dənangi ti ne pəti.

¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nə njə gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nōo kin ə əli-de par. Tadə e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli.

¹² NGakonaa je a uni də-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi teli-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njə kəji-de je, ə a uni dəde awi kadi teli-de tə.

¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə təgine ba bitə dəbəy ti a ingə kəji.

Ko ki bo ngay ki a re

(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra nə ki kəbi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki səbi kadi e ti al* . Maji kadi dəw ki nje tidə nə je kin gər gine maji. Ningə njə ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti.†

¹⁵ Dəw ki isi də kəy ti a ur nangi bə a aw me kəy ti kadi tə un nə madi tēē-n al.†

¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re bə un kibi rəne al.

¹⁷ NDəe ti nōo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njə səm, ki njə kadi mba ngan je.

¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi nə kin ra nə bəra al.

¹⁹ Ki rojeti, a e dəkagilo kə ki dəw oo ndə kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti, ki Luwə ində-n nə je nu, bitə bəne, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a oo ko kə kin gogi al tə.

²⁰ Re Bəbe uwə ta ndə je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tə dije ləne kin ə, uwə-n ta ndə je kin gangi

* **13:14** Lo ki səbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. † **13:14** Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Dənangi Palasitin ti, dije rai kəy adi doe ki taa lay, ningə doe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəg. Mt 24.17.

²¹ NGA ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisī, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al.

²² MBata kirisī je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai noo tə rai ne kəji ki ne je ki əti bəl bəl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka n-ɓuki-de wale.

²³ E be ə, kadi, sai isi dɔ njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDə re NGon dəw

(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dəkagiloe ti ka kin, go kɔ je ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al,

²⁵ mee je a ɟi ki dɔrə ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki me dɔrə ti a yəki.

²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunji ti ki əti bəl.

²⁷ M-a m-ilə malayka je ləm kadi tə dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ, a kawi njé ki mbəti-de ki naa ti. A kawi-de ɟi ngangi dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungī ti.

Ne ndo ki ɟi dɔ kagi mbay-kote

(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri ne ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indai rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata.

²⁹ Be tɔ ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkī mi *NGon dəw mi ta kəy ti, basi rɔsi ti.

³⁰ Ningə təkī rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə ne je kin a rai ne.

³¹ Dɔrə ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki no ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dɔbəy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dəw kare ki gər ndo ə se dɔ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrə ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ɓa, e Bawje Luwə ba par ə gər.

³³ Maji kadi oi go rɔsi, isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kade kin al.

³⁴ A to tə ta lə dɔngəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte ɓəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ɟi njé kilə je ti ləne. Adi nə nə kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti.

³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndo ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo sɔlo, ə se dan lo ti, ə se ndu no kinjə ti, ə se ki sɪ, igəri al.

³⁶ Re tɛɛ pati ningə, kadi ingə səi dɔ bi ti al.

³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi dɔ njasi ti.»

14

Ta kəji ki dɔ tɔl Jəju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidī ngəy n-təli-e.

² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nə dije a ɟi tə rai wongī.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti

(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso ne, dəne madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rɔsi. Yibi kin

gate e ngay, rai ki man kagi ki bari-e nar. Dæne tɔ ku, ningə ur yibi ka kin dɔ Jəju ti.

⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nə: «Kəm tuji yibi kin kɔ be par kin nə ri ə?»

⁵ Asi kadi dæw taa-n la ki al dɔ kilə ti ki ndɔ ɔu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dæne ka kin ngay.

⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «Yəi dæne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Nə ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.

⁷ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, adi ndɔ ki mesi ndigi par ə a rai sədə, nə mi, m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.

⁸ Dane kin ra nə ki asi go tɔgine: Oj yibi rɔm ti kəte kadi tə darɔm aw-n bada.

⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rojeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbə Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy nə ki dæne ra kin kadi mede ole-n dæe ti.»

Judas i un dɔ Jəju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, aw ində dɔ ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə nə məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti.

¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judasi ti, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti nɔɔ, Judasi ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-inga dɔkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso nə Paki ki njé ndo je ləne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dɔsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndɔ ki dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata nə kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dɔji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra nə kuso Paki titi, j-ində dæe dana j-adi uso ə?»

¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Aw me ɓe bo ti kam ɓa, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe.

¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ɓa nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso nə Paki ti ki njé ndo je ləne wa?”

¹⁵ A ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki nə je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai nə kuso Paki titi kadi j-usoi.

¹⁶ *Njé ndo je jii taai, awi me ɓe bo ti ka kin ningə, ingəi nə je pəti asi naa təki wa ki Jəju əl-n-də, adi rai nə kuso Paki, indəi dæe dana.»

Nje ndo kare ki a un dɔ Jəju

¹⁷ Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo.

¹⁸ Ningə loki isi ta nə kuso ti, Jəju əl-de ə nə: «Təki rojeti, adi m-əl səsi, dæw kare dansi ti ki isi usoi səm nə ne kin, a ilə-m ji dije ti.»

¹⁹ Me njé ndo je ilə ngirə təsi-de, adi dɔji ta Jəju ki bare bare əi nə: «E mi ɓe?»

²⁰ Jəju əl-de ə nə: «E dæw kare dansi ti səi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin.

²¹ Mi *NGon dæw m-a m-oy təki ndangi me makitibi ti lə Luwə*, nə kəm-to-ndoo e lə dæw ki a ilə-m mi NGon dæw ji dɔje ti. Dæwe kin, koje al e soti ngay.»

Nə kuso lə Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Loki isi ta nə kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɔ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «ftaai, e kin e darɔm.»

²³ Go mapa ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je əyi-naa pəti dande ti,

²⁴ ningə əl-de ə nə: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije.

²⁵ Ningə təkı rəjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me bəko ti lə Luwə.»

²⁶ Loki osi pa kilə təji dō Luwə ti gine gangi, tēēi awi dō mbal kagi bini je ti.

Jəju əl təkı Piyər a najı ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

²⁷ Jəju əl njé ndo je lane ə nə: «A imbati-mi pəti, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl 6a bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo”».

²⁸ Nə loki m-a m-j lo koy ti, m-a m-aw kəte nōsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.»

²⁹ Piyər əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, ne kin a ra ne rəm ti mi Piyər al.»

³⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I, təkı rəjeti, adi m-əli, 6one, me kondə ti wa kin, kunə kinjə nō nja joo al bəy ə a najı ta nja mitə ə nə igər-m al.»

³¹ Nə Piyər a dō ndune ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, 6i m-a najı ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Go ti, Jəju əi ki njé ndo je lane əti rəi lo ti madi ki tōe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be inginəi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.»

³³ Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, Jə nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki 6əl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju.

³⁴ Adi Jəju əl-de ə nə: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm 6i itoi 6i al.»

³⁵ Jəju əti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwə kadi re to ban ə, əsi dō kadi kə kin ngərəngi rəne ti.

³⁶ Jəju ə nə: «Aba! Bai, ne ki dum təgi goto, ə əsi kə kin ngərəngi kə rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi ləi yo taa.»

³⁷ Jəju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi 6i, adi əl Piyər ə nə: «Simə, isi to 6i wa biti a? Asi kadi isi kəm dō kadi ki kare be al biti a?»

³⁸ Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tə.»

³⁹ Ningə təl ər ndəne səde ki rangi 6əy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin 6əy.

⁴⁰ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi 6i 6əy, kəmdə əy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al.

⁴¹ Jəju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nə: «Itai ta 6i ti ne, isi əri kəə 6əy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi ə iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata.

⁴² II taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴³ Loe ti nōə, loki ta nay ki ta Jəju ti ba 6əy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo, ə tēē isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gal jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ə iləi-de.

⁴⁴ Judasi ki nje kun dō Jəju, əli-naa səde ne ki n-a n-ra kadi ta gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwə rəm ti rututu kin 6a, e darə ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!»

45 E be ə, tee ə wa ki Judasi re tee par ə, sɔbi Jaju əl-e ə nā: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti.

46 Ba loe ti noo dije, ki rai ki Judasi ka kin indai jide do Jaju ti uwai-e.

47 Loki uwai-e, ki kare dan nje ki ai sie naa ti, or kiyə kasigar, tigə-n paja la ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je, 6a tigə mbie lati gangi.

48 NGa ningə Jaju un ta əl-de ə nā: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gal je taa kadi uwai-mi be?»

49 NDə je pəti, mi dansi ti gin kəy ti la Luwə, m-ndo dije ne, ka uwai-mi al, nə e kin to be bone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti la Luwə toli tade.»

50 Lo kin ti, nje ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e

51 NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jaju. Dije uwai ngon ki basa ka kin,

52 nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jaju a no nje gangi ta je ti la Jipi je

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

53 Nje kuwə Jaju, awi sie no ki bo ti la nje kijə ne masi kadi-kare je. E lo ki nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je, ki ngatogi je, ki nje ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti.

54 Piyər adi ndae ngal, ə njiyə-n go Jaju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti la ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi.

55 Nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je, ki nje gangi ta je la *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy do Jaju ti, nə ingəi al.

56 Dije ngay tati ta je ki ngom dəe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al.

57 Nje ki nā je i ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti ai nā:

58 «J-o tae ti əl ə nā: «M-a m-tuji kəy la Luwə ki dije rai ki jide kam kə, ningə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.»»

59 Də ta ti wa kin ka, ndu nje təti ta je osi go-naa ti al.

60 Ə ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je i taa dan dije ti, dəji Jaju ə nā: «Ta ki dije a əli dəi ti kam, a əl ta madi do ti al a?»

61 Nə Jaju a tane mbə, tee tane ilə-de ti al. Ə ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je dəji Jaju ta ki rangi bəy ə nā: «E i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon la Luwə ki dije isi iləi taji dəe ti kin a?»

62 Ə Jaju əl-e ə nā: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi do ji kə Luwə ti ki nje təgi, m-a m-i dərə ti m-re me kil ndi ti.»

63 Ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je ti kibi je ki rone ti, 6a əl ə nā: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti bəy a?»

64 Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal do Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dəe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta do Jaju ti, kadi e dəw ki sɔbi koy.

65 Nje ki nā je, iləi gin tibi man tade dəe ti, ndəmi ta kəme, ningə 6iri jide əsi-e-n, ə əli-e ə nā: «Indo ndil, ə i bə to dəw ki indai adi j-o.» Loe ti noo, paja je taai Jaju, 6a agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jaju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

66 Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne bəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki nje ra kilə me kəy ti la ki bo la nje kijə ne masi kadi-kare je i noo re.

67 Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, 6a əl-e ə nā: «I ka, i ki Jaju ki Najarəti ti to al a?»

68 Nə Piyər naji ə nā: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta lai ki ige kəl kin al tə.» Go ti Piyər əti njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə no.]

⁶⁹ Dæne ka kin ilə kəmne oo-n Piyər, ningə təl re dɔ ta ti ka kin bəy, əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tɔ.»

⁷⁰ Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai sədə noo, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təkɪ rɔjɛti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, tadɔ i dəw ki Galile ti.»

⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm nɛ ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.»

⁷² Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nɔ ki kɔ joo. NGa ningə, me Piyər ole dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga ki ngɔdi njane ti, nɔ ki man kəmne.

15

Awi ki Jəju nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki si bati ba, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, bə dɔɔi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti.

² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.»

³ Njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je təti ta je ngay dɔ Jəju ti.

⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dɔi ti kam!»

⁵ Nə Jəju tɛɛ tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Dɔ bal je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de.

⁷ NGa ningə dingəm kare ki bari-e nɔ Barabasi e dangay ti noo tɔ. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je ɔji-n dɔ təl ki təlɪ dəw, lo wongɪ ti ki ra-de dɔ njé kɔbɛ je ti.

⁸ Kosi je awi rɔ Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra nɛ ki isi ra kəte kəte ka kin adi-de.

⁹ NGata ə Pilati dəji-de ə nə: «fɔgəi kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?»

¹⁰ Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dɔ Jəju ti ə iləi-e jine ti.

¹¹ Nə njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de bi Jəju al.

¹² Pilati dəji-de bəy ə nə: «fɔgei kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?»

¹³ Ba əi je təlɪ uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «fɛbɛ kagi-dəsi ti!»

¹⁴ Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nə: «fɛbɛ kagi-dəsi ti!»

¹⁵ E be ə, mba kadi rɔ kosi je nəl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pirətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin noo, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəi.

¹⁷ Loe ti noo, iləi kibi ki kər pir pir* rɔ Jəju ti, ə oji jɔgɪ kon iləi dɛɛ ti tɔ.

¹⁸ Ningə, iləi rɔde rai-e lapiya əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!»

* 15:17 Dəkagiloe ti kin, kibi ki kər pir pir, səbi dɔ ngar je par ə kadi ɔy.

19 Indai dæe ki gakira, tibi man tade dæe ti, æ ɔsi mækæside nangi, rai tæ ne ki isi ɔsi gone be.

20 Loki ibai-e kogii asi-de ningæ, ɔri kibi ki kær pir pir ka kin ræe ti kɔ, æ tæli ilæi kibi je lie wa ræe ti gogi, ɔa tæeɪ sie taga kadi awi ɔai-e kagi-dæsi ti.

Bai Jaju kagi-dæsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

21 Dɪngæm kare ki Siræn ti, tæe næ Sɪmɔ, e baw Alægijandir æi ki Rupusi, j wale, ningæ asigar je uwæi-e indai tɔgi dæe ti adi oti kagi-dæsi læ Jaju.

22 Awi ki Jaju lo madi ti kare to nɔɔ, ɔari-e næ Golgota, ki kær me næ: «Lo ki to tæ ka dɔ dæw be.»

23 Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ɔari-e næ mir†, kadi ay, næ Jaju mbati kay.

24 Go ti, asigar je ɔai-e kagi-dæsi ti, ɔa tigæi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi ne ki dæw ki ra dande ti a ingæ*.

25 E ki kadi ki jikare, æ ɔai-e-n kagi-dæsi ti.

26 NDangi me bati, ne ki ra æ n-ɔai-e-n kagi-dæsi ti æi næ: «NGar læ *Jipi je.»

27 Bæi njé ɔogi je joo naa ti sie kagi-dæsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gæle ti to. [

28 Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti læ Luwæ æi næ: «Tidæi-e dan njé ra majal je ti» kin tɔl-n tane.]‡

29 Dije ki njé dæ ræbæ, tigæi dɔde, ningæ taji-e, æ æli æi næ: «Ma, j ki nje tuji kæy læ Luwæ, æ tæl ra e ki rangi me ndo ti ki mitæ ka kam!

30 Aji ræi j wa, æ j taa dɔ kagi-dæsi ti ur nangi adi j-o!»

31 Be tɔ æ, njé kun dɔ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibæi Jaju kogii dande ti æi næ: «Aji dije ki rangi, næ e wa asi kaji rone al!

32 Kirisi, ki Luwæ mbæte, ngar læ *Isirayæl je ka kam, kaje æ wa ki j-a ne kin, kadi j taa dɔ kagi-dæsi ti ur nangi adi j-o, adi tæ j-o-n ta lie tæ ta ki rɔjeti!» NJé ki ɔai-dæ kagi-dæsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tɔ.

Koy Jaju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

33 Loki kadi a jam dɔ ɔe ti, lo ndul dɔnangi ti ba pæti, biti kadi ki mitæ ki lo ɔɔb.

34 Ningæ kadi ti ki mitæ, Jaju nɔ ki ndune ki bo æ næ: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kær me næ: «Luwæ læm, Luwæ læm, mbari æ iyæ-m kɔ æ?»

35 Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningæ æli æi næ: «Oi dæw ka a ɔar Eli!»

36 Dæw kare dande ti ay ngɔdi, un ne ki to hom hom, ilæ me man kandi ndu ti ki masi, ningæ ilæ ta gakira ti adi Jaju kadi ay, ɔa æl æ næ: «Ingæmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dɔ kagi-dæsi ti wa?»

37 Lo kin ti nɔɔ be, Jaju nɔ ki ndune ki bo, ningæ kææe tæe.

38 Go ti, kibi gangi lo ki a me kæy ti læ Luwæ, til dana joo, j taa nu biti re nangi. §

39 Ki bo læ ɔuti asigar je ki ɔu, ki a ta kæm Jaju ti, oo-e lo koy ti ki oy, æl æ næ: «Tæki rɔjeti, dæw kin e NGon læ Luwæ.»

† 15:23 Mir e yibi ki rai ki nam kagi madi dɔnangi Palæsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningæ lo ki dæw oy ɔa, a ɔyi rɔ nin ti ɔæy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dæw to-e ngay ningæ, rai adi ɔa ræe yogiro ndæy. * 15:24 Pa je

22.19 ‡ 15:28 Bar ta kin dije madi æli tæki goto me makitibi je ti ki njé ndange kate ndangi. § 15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo læ njé kijæ ne masi kadi-kare je par æ a un majal læ kosi je kadi aw-n me ti nɔɔ Luwæ ti. Loki Jaju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta ræbi to mbata læ dije pæti kadi awi nɔ Luwæ ti. Tæe ki taga 26.31-33.

⁴⁰ Dāne je madi ai nōō tō, ai say, indai kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti, Mari ki Magidala e nōō nim, Mari ki kō Jaki ki iḃari-e ngon ki e kō Jose e nōō nim, taa Salome e nōō nim tō.

⁴¹ E ai je kin ə ndolai go Jəju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dāne je ki rangi ngay ki rai sie Jorijaləm ti ka ai nōō ɓəy tō.

Jisəpi un nin Jəju dibi
(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDəe ti kin, e ndo ki dije a ɔsi nja ne je naa ti indai, adi e ndo ki nō ndo ta kəə ti.

⁴³ Loki lo səl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije ɓuki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kōɓe lə Luwə ki kadi a re kin tō. Bəl ra-e al, adi aw rō *Pilati ti daje nin Jəju.

⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy ɓa, əte bəl, adi ilə go nje kisi dō ɓuti asigar je ki ɓu, ade re, ningə daje ə nə se Jəju oy mari nu wa?

⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dō asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju.

⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju dō kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me ɓe nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti.

⁴⁷ Mari ki Magidala ai ki Mari ki kō Jose ai, a oi lo ki ilai Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti
(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndo taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kō Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw koy rō nin Jəju ti.

² NDō dɪmasi, ki sɪ ɓati ba, loki kadi isi ɓə kin, ə yə awi dō ɓadi ti.

³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta ɓadi ti rangi adi-je ə?»

⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi.

⁵ Dāne je kin uri me ɓe ɓadi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki dō ji kō ti. Lo kin ti, bəl ra dāne je.

⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «tḃəli al. Isi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije ɓəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, j taa lo koy ti. Oi lo ki ilai-e ti ə to kare kin.

⁷ Ningə ki ɓasine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju təkɪ a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təkɪ əl-n səsi kəte.»

⁸ Dāne je tḃeɪ, ɔri ngodi ta ɓadi ti isi awi, dadi par par ki ɓəl, gəri rəbi rōde al. Ta ka əli dəw al, mbata ɓəl təl-de.*

Jəju ɔji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju j lo koy ti ki ndo dɪmasi, sɪ ɓati ba. Loki j lo koy ti, dəw ki dɔsay ki toje rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kō.

¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta nō ti.

¹¹ Nə loki Mari əl-de təkɪ Jəju j lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmne, njé ndo je taai me al.

Jəju ɔji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju ɔji rone kōji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi dō rəbi ti, isi awi ki ngan ɓe je ti.

¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tō.

* **16:8** Be nin ləde dɔnangi Paləsitin ti e mbal ə uri kade tə ɓe ningə, ləi nin ti, ɓa ndugugui mbal ki rangi uti tae.

Jəju ɔ̄ji rɔ̄ne njé ndo je ki dɔ̄gi ḡide kare

¹⁴ Ta tɔl tae ti, Jəju ɔ̄ji rɔ̄ne njé ndo je ki dɔ̄gi ḡide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jəju kɔl s̄ade dɔ me nḡa ti, ki k̄əm kuti l̄ade, mbata mbati taai me njé ki ooi-e t̄aki j lo koy ti.

¹⁵ Go ti, əl-de ə n̄ə: «Awi ki dɔ ɔe je ki d̄ɔnangi ti ne p̄əti, il̄ai mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti p̄əti.

¹⁶ D̄əw ki un mene, ə rai-e bat̄əm, n̄inḡə a inḡə kaji, n̄ə d̄əw ki mbati kun mene, ta ki ganḡi a e d̄əe ti.

¹⁷ Ne k̄ɔ̄ji je ki njé ki uni mede adi Luw̄ə a ɔ̄ji ə to kin: me t̄əm ti, a tuw̄ai nd̄il je ki majal, a əli ndon ta je ki mba.

¹⁸ A uw̄ai li je ki jide, n̄inḡə re ayi-naa ne ki nje tɔl d̄əw ka, a ra s̄ade ne madi al. A ind̄ai jide dɔ njé moy je ti, adi njé moy je inḡəi rɔ̄ nḡa.»

Jəju t̄əl aw d̄əɾ̄a ti

¹⁹ Go ta je ti ki Babe Jəju əl-de, uni-e awi sie d̄əɾ̄a ti, adi isi dɔ ji k̄ɔ Luw̄ə ti.

²⁰ Go kawe d̄əɾ̄a ti, njé ndo je awi il̄ai mbe Poy Ta ki Maji. Babe e s̄ade naa ti, adi-de t̄ɔ̄gi adi rai ne je ki əti ɔ̄l ɔ̄l. Ne k̄ɔ̄ji je kin to be, kadi t̄ɔ̄ji t̄aki ta l̄ə njé ndo je e ta ki r̄ɔ̄jeti.]†

† 16:20 Bar ta je kin dije madi əli t̄aki goto me makitibi je ti ki njé ndange k̄əte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Ta ki do Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi nō Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dɔnangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, j Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dɔngəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju be la Marti əl ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti tɔli tade do ko je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki tɔl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njé ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawə dərə ti nim.

Nə ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kəte nday be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin sɔbi dɔe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dokagilo koji Jəju ti əl ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy 6a, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki j rə Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rɔjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki dɔnangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki tɔji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé do sɔl, ki njé ki dije osi-de ngərangi, ki dāne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, tɔji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əl girəki je ki gəri ne madi ngay do ne jibəl be ti la Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njoti njoti kadi ne madi to mba rɔde ti al. Ki rə dije ti ki bone kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim to.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rɔde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe[☆].

² Ndangi təki, njé ki ooi ne je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təl njé kilə mbe Poy Ta ki Maji la Luwə.

³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kore kore kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi j ki bo Təwopil.

⁴ Lo kin ti, a gər kadi neŋ ndo je ki ingə-de e neŋ ndo ki rəjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dəkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nō tōe nā Jakari. Jakari e ki kare me buti ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tō nee nā Elijabəti. E ngon dāne ki gin koji ti lə *Aro.

⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rōde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti lə 'Babe pəti.

⁷ Nə ingəi ngon al, tadə Elijabəti e kuji. Ningə e dəkagilo ki, əi joo pu, bugəi ngata.

⁸ NDə kare Jakari isi ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tadə e ndə ra kilə lə buti lie.

⁹ Ningə, ki go rae ti lə njə kijə ne məsi kadi-kare je, kir osi də Jakari ti kadi ur me kəy ti lə Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbj poro*.

¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbj poro kin, kosi dije ngay ai taga ne a əli ta ki Luwə.

¹¹ Loe ti nōo, malayka lə 'Babe tēe hōy ki rə Jakari ti, a ki də ji kə lo buki nduji kagi ti be.

¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tēe ay nay sar, 6əl təl-e.

¹³ Nə Malayka əl-e ə nə: «i6əl al Jakari, tadə Luwə oo də ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində tōe nā Ja.

¹⁴ A e ne rənəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rənəl də koje ti tō.

¹⁵ Tadə a e dəw ki bo ta kəm 'Babe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm əde al nim tō. Loki to me kone ti 6əy, NDil Luwə a rose.

¹⁶ A təl ki ngan *Isirayəl je ngay re səde rə 'Babe Luwə ti ləde.

¹⁷ A njiyə ta kəm 'Babe ti ki NDil nim, ki tōgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tō. A njiyə ki NDil nim ki tōgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njə də nga je təli njə kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi də rōde dana mbata lə 'Babe.»

¹⁸ Jakari dəji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rəjeti ə? Tadə mi ki dəm m-6igə, taa nem ka 6ale al də lo tə ngata.»

¹⁹ 'Ba malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilə ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti.

²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndə ki ne je ki m-əli tae kin rai ne 6əy taa. A e be, tadə adi mei də ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dəkagiloe ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndəji-de, tadə Jakari un dəkagilo ngay me kəy ti lə Luwə.

²² Loki ində lo tēe ki taga ki rə kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Loki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne.

²⁴ 'Ba ngay al go ti, nee Elijabəti j səm. Elijabəti 6əyo rəne kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə:

²⁵ «Oi maji ki 'Babe ra səm kin. 'Babe ində kəmne gom ti, ər rəsəl dəm ti dan dije ti.»

Ta koji Jaju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kə mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me 6e bo ti ki tōe nā Najarəti, dənangi ti ki Galile.

²⁷ He rə ngon mandi ti madi ki gər ngaw al 6əy, ki dingəm kare ki tōe nā Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabidi uwə dəe. Tō ngon mandi ka kin nā Mari.

28 Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, i ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Babe e naa ti səi.»

29 Ta kin əti Mari bəl, adi dəji rone ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa?

30 Malayka əl-e ə nə: «təbəl al Mari, tadə ingə maji ta kəm Luwə ti.

31 A i səm, a oji ngon ki dingəm, a ində təe nə Jəju.

32 A e ki bo, a bari-e NGon lə nje ke də nje je ti pəti. Ningə, Babe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi.

33 A o be də gin koji ti lə *Jakobi biti ki nq ti. Ningə kqbe lie a ində ngangine al tə.»

34 Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə nje je kin a rai nje ə? Tadə m-gər ngaw al bəy.»

35 Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dəi ti, Luwə ki e də nje je ti pəti a buki təgine dəi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje i rə Luwə ti, a bari-e NGon Luwə.

36 O noji Eljabəti ki bigə wa kin ka i səm tə. E ki dije bari-e kuji ka ə yə i səm ra nay mehe kin.

37 I səm tadə nje ki dum Luwə goto.»

38 Mari ə nə: «Mi bəə lə Babe, maji kadi Luwə ra səm təkəi tēē-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə əti aw.

Mari aw mba də Eljabəti ti

39 Me ndə je ti ki go ti, Mari i taa, aw law law ki dənangi ki mbal je əi ti, me be ti ki Jude.

40 Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Eljabəti.

41 Loki Eljabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ədi rone ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tə.

42 Lo kin ti, Eljabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tə.

43 Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be biti, adi kq Bam re me kəy ti ləm ə?

44 Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ədi rone ndur ki rənəl.

45 I nje maji-kur, tadə adi mei kadi nje je ki Babe əli tae a təli tade.»

Pa lə Mari

46 Be ə Mari ə nə:

«NGə mem osi pa ilə təji də Babe ti.

47 NDilm ra rənəl də Luwə ti ki nje kaji-m.

48 Tadə Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dəne ki asi nje madi al.

E be ə, kaw ki kəte nq,

Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki də lo je ki dangi dangi.

49 MBata Luwə ki nje təgi pəti,

Ra nje je ki əti bəl bəl mbata ti ləm.

Maji kadi təe e ki kay njay.

50 Ningə, kadi me-maji lie to ki də bəl je də bəl je də dije ti ki njé bəl NDile.

51 Luwə əji təgine pəti ki taga,

Njé ki ngamede rosi ki kəji rə,

Luwə tində-de sane-de.

52 Sur njé təgi je tilə-de də kimbər ngar je ti ləde,

Ningə njé də səl, un dəde ki taa tə.

53 Adi nje kingə rosi ji njé ndoo je,

ə tuwə njé nje je jide kare adi awi.

54 Csi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie,

Adi mee ole də me-maji ti ki mbata dije lie.

55 Me ole dɔ ti tɔki un-n mindine adi kaje je kɔte nu.
Un adi Abirakam ki gin koji lie ba pɛti ki nɔ ti.»

56 Mari isi ki Eljabati asi nay mita, ninga tɛl aw be.

Koji Jɔ Batisi

57 Dɔkagilo koji ngon la Eljabati asi, a oji ngon ki dingam.

58 Njɛ gadi kay je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwa ra sie adi rai sie ronɛl.

59 Loka ndo ki ko jijoo go koji ngon ti asi ninga, rai kadi ijai mote*. Dije ndigi kadi n-bari-e ki to bawe ki Jakari.

60 Na kɔe ɛl-de a na: «Jagi, a bari-e na Ja.»

61 Ɔ dije ɛli Eljabati ɛi na: «Daw ki gin koji ti lai ki tɔe to be goto.»

62 Lo kin ti, daji bawe ta ki jide ɛi na se ge kadi n-bari ngon ka kin na na wa?

63 Jakari daji adi rai ki ba ndangi ne adi-e, ninga ndangi ne ti: «Tɔe e Ja.» Lo kin ti, ta ndoiji dije pɛti.

64 Loe ti nɔɔ, ta Jakari tee, ndone tuti adi ɛl ta ila-n toji dɔ Luwa ti.

65 Ne kin ra bal dije pɛti ki me be je ti ki dɔ lo ti ki nɔɔ, taa go nangi mbal je ti ki Juda pɛti, dije ɛli tae ki lo lo.

66 Dije pɛti ki ooi poy ta kin ngami mede ti, a ɛli ɛi na: «NGon kin a tɛl ri a?» Taki rojeti, ji Babe e dɔe ti.

Pa la Jakari

67 NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi ɛl ta ki ta Luwa ti a na:

68 Toji ki dɔ Babe ti, ki Luwa la *Isirayɛl,

MBata re oo dije lane, taa-de ila-de taa.

69 E a tee ki Nje kaji ki Nje togi gin koji ti la *Dabidi adi-je.

70 Tee sie tɔki ila-n mbee ki ta njɛ kal ta je ki tae ti ki ayi njay, dɔkagilo ti ki mari nu.

71 Nje kaji ki a taa-je ji njɛ ba je ti laje ki njɛ koo kamje je al pɛti.

72 E be a, Luwa toji-n me-maji lane ki ro kaje je ti,

Nim taa, me ole dɔ kilɛ mindi ti ki ay njay nim to.

73 Kilɛ-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

74 Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilɛ baɛ lie ki kanji bal,

Loki a taa-je ji njɛ ba je ti laje.

75 Kadi ji njiyɛ ta kame ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,

Dɔkagilo pɛti ki je-n ki doje taa.

76 I ngonm, a bari-ni nje kal ta ki ta Luwa ti ki e dɔ ne je ti pɛti,

MBata a njiyɛ nɔ Babe ti kadi ira rabi lie.

77 Lo kin ti, dije lie a gari kaji ki aji-de ki go rabi kiyɛ go majal je ti laɛde ko.

78 Luwa e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kam-to-ndoo lie a,

Kunji ki dora ti unji-n doje ti to kadi be.

79 Kunji kin unji dɔ dije ti ki isi me til ti nim,

Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndor-je ta rabi, aw saje dɔ rabi kisi-maje ti.

80 NGon ka kin togi, tɛl daw ki mbuji me ndil ti. Ra be dilɛ mbo ti, biti ndo ki tee-n taga ta kam Isirayɛl ti.

2

Koji Jaju (Mt 1.18-25)

¹ Dɔkagiloe ti kin, nje kɔbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dɔnangi ti pəti me makitibi ti.

² Kinda tɔ ki dɔsəy kin e dɔkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔbe dɔnangi ti ki Siri.

³ Dije pəti awi kadi ndangi tɔde, Na nɔ ka aw be koji-ne ti.

⁴ E be ə, Jisəpi ka i be bo Najarəti ti, dɔnangi Galile ti, isi aw be bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dɔnangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

⁵ Awi kadi indai tɔde naa ti ki Mari ki nje nongi lie, ki a ki səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nɔɔ bəy ningə, ndɔ koji ngon lə Mari asi.

⁷ Mari oji ngonne ki dɔsəy tə ngon ki dɔngəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me ne ngəm ne kuso ti lə da je, tado lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

⁸ Njé kul da je əi me mu ti, dɔ lo ti ki nɔɔ, indai bi taa isi ngəmi da je ləde kondɔ.

⁹ Ningə yə ooi malayka lə Baʔe tɛɛ hɔy ki rɔde ti. Tɔba lə Baʔe unji gugɔ dɔde, adi bəl tɔl-de.

¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «fəli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rənəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dɔnangi ti ne.

¹¹ E bone ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi, Baʔe.

¹² Ningə ne ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki bəri-e ki kibi, ə ilai-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.»

¹³ Ta naa ti nɔɔ, kosi njé rɔ je ki dɔrɔ ti, tɛɛi, indai rɔde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa toji Luwə əi nə:

¹⁴ «Tɔba e ki dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

¹⁵ Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dɔrɔ ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Baʔe tɛɛ ki dɔe adi-je kin.»

¹⁶ Ii taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki ilai-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.

¹⁷ Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ɔri gin ne je ki əli-de oji dɔ ngon ki kasi kin.

¹⁸ Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je ɔri goe, əti-de bəl.

¹⁹ Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe.

²⁰ Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə toji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kamde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbɛe ka kin tɔ.

Kəji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹ Loki ndɔ ki kɔ jijo go koji ngon ti asi, ijəi mətə[☆], ningə indai tɔe nə Jəju. E tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki səme al bəy, kadi tə bari-e-n.

²² Ningə, loki ndɔ ki e ndɔ kay rɔ ki go ndu-kun ti lə *Moji asi[☆], Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi toji-e Baʔe,

²³ ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Baʔe əi nə: «NGan dər je ki dɔngəm pəti a əi ki kində ji dɔde ti mbata lə Baʔe[☆].»

²⁴ Nim taa, rai kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Baʔe[☆].

Pa lə Siməyo

25 Dɪngəm kare e Jorijaləm ti nɔɔ tɔe nə Siməyɔ. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dɔe ti tɔ.

26 NDil Luwə əl-e kəte ade gər təkɪ n-a n-oy al bitɪ kadi n-oo Kirisi ki Bəbɛ kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy.

27 NDil əse kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə təkɪ njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Bəbɛ,

28 Siməyɔ taa Jəju jine ti, ningə ilə tɔji dɔ Luwə ə nə:

29 «Basine, Bəbɛ, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata,

30 MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata.

31 Kaji ki ində dɔe dana ta kəm kosi je ti pəti.

32 E kunji ki kadi unji dɔ gin dije ti pəti, taa a e tɔji ki dɔ dije ti ləi, Isirayəl tɔ.»

33 Ta ki Siməyɔ əl dɔ Jəju ti əti kɔe je ki bawe je bəl.

34 Siməyɔ tər ndune dɔde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim lə dije ngay dɔnangi Isirayəl ti. Taa, re tə nɛ ki nje re ki ta kasi-naa al tɔ.

35 A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tɛɛ taga. Ningə rɔi j wa ti, kiyə rɔ a gangi ndili dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

36 Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi nɔɔ, tɔe nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dɪngəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tɔgi ngay ngata.

37 Bale e dɔ jɔɔ gide e sɔ. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dəkagilo je pəti. Kondo ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, ɔgi rone nɛ kuso.

38 E be ə, dəkagiloe ti kin, e ka tɛɛ nɔɔ re tɔ. Osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tɔ.

39 Loki njé koji Jəju je rai nɛ je pəti ki go ndu Bəbɛ ti ningə, təlɪ awi Galile me be bo ti ləde ki Najarəti ti gogi.

40 Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dɔgi gide e joo

41 Dɔ bəl je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki bari-e nay paki.

42 Loki Jəju ra bəl dɔgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkɪ isi rai kəte kəte go kuji rae ti*.

43 Ningə, loki ndɔ ra nay tigə bə, njé koji Jəju je isi təlɪ gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go.

44 Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndɔ kare bəy taa iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je.

45 Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təlɪ tui dɔde awi Jorijaləm ti gogi sange ti.

46 Sangi-e bitɪ ndɔ ki kɔ mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dandɛ ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tɔ, dəji-n-de ta tɔ.

47 Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, nɛ gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de bəl ngay.

48 Loki njé koje je ooi-e, əti-de bəl ngay, adi kɔe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje nɛ be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nɔ kəmje ti.»

49 Ningə əl-de ə nə: «Isangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?»

50 Nə njé koje je gari me ta lie kin al.

* 2:42 Tɛɛ ki taga 12.1-27; Dətərənəm 16.1-8

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rəne go ta ti lə njé koji-ne je. Kəe ngəm nə je pəti ki rai nə kin mene ti.

⁵² Jəju təgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbə Poy Ta ki Maji (Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tībər o 6e 6al dəgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilati ə e nje kəbe dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilan tə.

² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə nə məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti noq. Ningə, dəkagiloe ti noq kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta.

³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

⁴ Ra təkə ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:
«NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

frai go rəbi lə Babe!

frai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole 6e je adi asi naa,
fkəsi də mbal je ki də gadi je adi asi ta nangi bərəre;
frai rəbi je ki rugi gəndi gəndi adi a njururu;
frai rəbi kəkiri je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je[☆].

⁷ Kosi dije ki rai kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?»

⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: «Je ngan ka *Abirakam.» MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

⁹ Ki basine kin, kingə e basi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?»

¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki nə kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *NJé taa la-mbə je ka, rai kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «Nje ndo, e ri ə kadi ji ra ə?»

¹³ Ba Jə əl-de ə nə: «Itaai la al də e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «Nga je, e ri ə kadi ji ra ə?» Jə əl-de ə nə: «Indəi təgi də dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagiloe ti kin, dije isi nginəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Jə e Kirisi ki Luwə kote al biti wa?

¹⁶ Ə Jə əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti noq, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge əti 6əl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al.

¹⁷ Dəw kin uwə kee to nə jine ti kadi to-n kə ko ki maji, oy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Jə adi dije ta kəji je ki rangi ngay, ilə-n-de mbə Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Ne kare 6əy, Ja kəl ki *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangi ki majal ngay nim tə.

²⁰ Nə, ne je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Ja dangay ti də ti 6əy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tə. Ə Loki isi əl ta ki Luwə ba, ta dərə tēe.

²² NDil Luwə, risi tə də dum be isi dəe ti. Ningə, ndu ta madi tēe dərə ti, ə nə: «I NGOnm ki nje ndigi ləm, ki i ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki bale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli,

²⁴ Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi,

²⁵ Jisəpi e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay,

²⁶ Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda,

²⁷ Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri,

²⁸ Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər,

²⁹ Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi,

³⁰ Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim,

³¹ Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabidi,

³² Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso,

³³ Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda,

³⁴ Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor,

³⁵ Nawor e ngon lə Sərugı, Sərugı e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla,

³⁶ Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki,

³⁷ Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yəradi, Yəradi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam,

³⁸ Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ər nge aw sie dilə lo ti.

² Su na-e ndo dɔsɔ dilɔ lo ti. NDɔ ki Jəju ra dɔsɔ kin, uso ne madi al, adi 60 ra-e.

³ Nɔɔ be, su əl-e ə nɔ: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.»

⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nɔ: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: Dəw a isi ki dɔne taa ki takul ne kuso par al*.»

⁵ Su aw ki Jəju dɔ lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, oje kɔbɛ je ki dɔnangi ti ne pəti ade oo.

⁶ Loki oje ningə, təl əl-e ə nɔ: «M-a m-adi tɔgi dɔ kɔbɛ je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tado e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade.

⁷ Re i, ɔsi məkəsi nangi nɔm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.»

⁸ Jəju təl əl-e ə nɔ: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: “A ɔsi məkəsi nangi nɔ Bəbɛ Luwə ti lai, ningə e ki karne ba par ə a re nɔe ti kadi igose.”*»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam dɔ kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nɔ: «Re i NGon lə Luwə ə, iyə jii taa ɔsi adi m-o,

¹⁰ tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmde goi ti.

¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*.»

¹² Jəju təl əl-e ə nɔ: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: “A na Bəbɛ Luwə lai al”.*»

¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju 6a, ɔr rɔne gogi say rɔe ti. Ɔr rɔne nginə-n dɔkagilo ki rangi.

*Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)*

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki tɔgi ki i rɔ NDil Luwə ti. Tɔ Jəju 6a ki dɔ lo je ki nɔɔ pəti.

¹⁵ NDo ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi toji dɔe ti.

*Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju
(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)*

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e 6e ki tɔgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndo taa kəɔ ɔsi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju i taa kadi n-tidə makitibi.

¹⁷ Loki i taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nɔ:

¹⁸ «NDil lə Bəbɛ e dɔm ti,

Bəbɛ kəti-m kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Bəbɛ ilə-m kadi m-əl dangay je ta tɛɛde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tɔ je təkɪ, kəmde a oo lo.

Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbɛ 6al me-maji lə Bəbɛ kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmde ki dɔe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nɔ: «Ta ki oi kin, təl tane dɔsi ti 6one.»

²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbɛ me-maji ki tɛɛ tae ti əti-de 6al ki dum tɔ, adi əli-naa əi nɔ: «Ma, e ngon lə Jisəpi rɔje ti ne al a?»

²³ Be ə Jəju əl-de ə nɔ: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nɔ: “I nje ra dije moy, aji rɔi i wa,” kin. A əli-mi əi nɔ: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira 6e koji ti ne be tɔ adi j-o”.»

²⁴ Jəju təl əl-de 6əy ə nɔ: «M-əl səsi ta ki rɔjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki 6e koje uwe rɔne ti maji goto.

²⁵ Ki røjети, døkagilo ti læ nje kæl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dønangi ti al 6al mitə ki nusi, ə 6o o ki dønangi pəti^o,

²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli røe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dønangi ki Sido ti yo ə Luwə ilə Eli ki røe ti^o.

²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti døkagilo ti læ Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ər banji røe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ər banji røe ti^o.»

²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti.

²⁹ Lo kin ti, i taai tuwəl Jəju me 6e bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi 6e bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə.

³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e

(Mk 1.21-28)

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e 6e bo ki dønangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndə taa kəə ti.

³² Ne ndo lie əti dije 6əl ki dum. Əti-de 6əl ki dum tadə əl ta ki təgi ki j rə Luwə ti.

³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, no ki ndune ki bo ə nə:

³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə iğe røje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay læ Luwə.»

³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə iteə kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tēə røe ti ki kanji kade kə.

³⁶ Ne kin əti dije pəti 6əl, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti 6əl be ə? Dəw kam aw ki təgi kəbe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki təgi ki j rə Luwə ti adi tēəi kə!»

³⁷ E be ə, təba læ Jəju sane ki dønangi ki noo pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loki Jəju j kəy kaw-naa ti læ *Jipi je, aw me kəy ti læ Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, røe tingə ngay. Be ə, əl Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie.

³⁹ Jəju rugi rone dəe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iyē. Kalangi ba go ti, məm Simo j taa ra ne kuso adi-de.

⁴⁰ Lo solə, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rai səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dəde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga.

⁴¹ NDil je ki majal ka tēəi rə dije ti ngay ki no tade ti əi nə: «j NGon læ Luwə!» Nə Jəju ində təgi dəde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tadə gəri-e 6əti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbe Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju tēə me 6e bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al.

⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe læ Luwə ndəgi 6e bo je ti tə, tadə e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.»

⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbe Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti læ *Jipi je dønangi Jude ti.

5

Dije ki dəsəy ki Jəju 6ar-de

(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

1 NDɔ kare, Jəju e ɓasi kadi ba bo ti ki Gənarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gai gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə.

2 Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangɪ ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indai-de ə awi a togi bandi je ləde.

3 Jəju al me to ti ki kare ki e ya Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangɪ ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangɪ me to ti ndo nɛ kosi dije.

4 Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə ilai bandi je ləsi indoi kanji je.»

5 Simo təl əl-e ə nə: «Babe, j-ilə bandi ndo biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təkɪ e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təkɪ əl-m.»

6 Loki ilai bandi je ləde, ɔyi kanji kəy ki to ɓəl, adi bandi je ləde ka ge gangɪ.

7 Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungɪ kadi rai rai səde. Madide je rai, adi ɔyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man.

8 Loki Simo oo nɛ kin, osi, ɔsi məkəsiɛ nangi nɔ Jəju ti əl-e ə nə: «Babe, ɔsi rai nɛrəngɪ rəm ti, tadɔ mi nje ra majal.»

9 Simo ki made je ki əi sie, ɓəl rade ɔji-n go kanji ki ɔyi me bandi ti to ɓəl ngay.

10 Jaki ki Ja ki ngan lə Jəbade ki əi ki Simo ka ɓəl rade tɔ. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi ɓəl rai al, kaw ki kəte nɔo, e dije ngata ə a isa-de.»

11 Lo kin ti, təlɪ rai ki to je ngangɪ ba ti, ningə iyəi nɛ je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

*Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)*

12 NDɔ ki rangɪ, Jəju e me ɓe bo ti kare, ningə dingəm kare ki banji ra-e tɛɛ nɔo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangɪ nɔe ti, nɔ ki dɔe ti ə nə: «Babe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

13 Jəju ilə jine ɔde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rai ay njay.» Ba ta naa ti nɔo par ə banji ur, adi rəe ay njay.

14 Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə nɛ məsi kadi-kare yo ə aw ɔje rai, ningə adi kadi-kare təkɪ ndu-kun ti lə *Mojɪ dəji-n*. Ira be mba kadi gəri təkɪ banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»*

15 Tɔɓa lə Jəju sane ki lo lo adi dije rai kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de dɔ mɔy je ti ləde je.

16 Nə Jəju ɔr rəne aw lo je ti ki to dilə mba kəl ta ki Luwə.

*Jəju nga dəw ki nje rɔ koj njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)*

17 NDɔ kare Jəju isi ndo nɛ dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti nɔo tɔ. Dije jɪ ki ngan ɓe je pəti ki dənangɪ Galile ti, ki dənangɪ Jude, ki ɓe bo Jorjaləm. Babe ɔji tɔgine me kaji njé mɔy je ti.

18 Lo kin ti, dije madi oti dəw kare ki rəe oy njururu, me nɛ kotɪ njé mɔy je ti, rai sie rɔ Jəju ti. Sangɪ rəbi kadi n-awi sie kəy n-ilai-e nɔ Jəju ti.

19 Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tadɔ dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole dɔ kəy ti ningə, ilai nje mɔy ki nɛ kotɪ njé mɔy je, ilai-e dan kosi dije ti nɔ Jəju ti.

20 Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dingəm ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ.»

21 Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je ilai rɔde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nə ə əl ta ki mal dɔ Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kɔ, dəw ki rangɪ goto.»

* 5:14 Ləbatiki 14.2-32 * 5:14 Ki go jibal ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nɛ ra je ti ki ɓa to Luwə al.

²² Jaju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

²³ Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə» 6a ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «I taa ə injiyə» 6a ngə ngay al ə?»

²⁴ Re e be 6a, m-a m-əji səi tək mi Ngon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jaju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.»

²⁵ Ta naa ti nōq, dingəm ka kin i taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tē aw be ki kilə tōji də Luwə ti tane ti.

²⁶ Dije pəti, nē kin əti-de bəl adi iləi tōji də Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o nē ki mba bone.»

Jaju 6ar Ləbi

(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jaju tē ningə yə oo dəw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kəbe je ki bari-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.»

²⁸ Ningə Ləbi iyə nē je pəti, ə i taa un go Jaju.

²⁹ Go ti, Ləbi ra nē kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, 6ar-n Jaju. Lo nē kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi nōq.

³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je 6ai ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi nē je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

³¹ Jaju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, 6i e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.»

³² Ningə, m-re mba 6ar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

Jaju əl ta ki də kəgi rə nē kuso ti

(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

³³ Njé ki madi je əli Jaju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta nē kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yəi je, isi usoi nē je, ayi-naa man je.»

³⁴ Ə Jaju əl-de ə nə: «A asi kadi əgi dije ki 6ari-de lo nē kuso taa-naa ti kuso nē ə? Dəkagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso nē al.»

³⁵ NDə je a rəi nōq kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta nē kuso.

Nē ndo lə Jaju aw naa ti ki kəki nē ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jaju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al 6əy tə, adi joo pu təl nē ki tuji.»

³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i j al 6əy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a j 6a mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli nē ki tuji kə.

³⁸ Be ə, re kasi kandi nju j al 6əy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.

³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki j ningə, a ge e ki j al 6əy al ngata. Tado dije əli əi nə: «Kasi ki j ə maji.»

6

Ta lə Jaju də ndə taa kəə ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jaju ində də me ndər 6əme je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je jide ti, təmi usoi.

² Ɔ *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al be ə?»»

³ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki 60 ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a?»

⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso*, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki sɔbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi*»

⁵ Jəju təl əl-de ɔəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki tɔgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kəe oy njururu, e me kəy kaw-naa ti nɔɔ.

⁷ NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kamde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ɔa n-indəi ta dɔe ti.

⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm i a taa.

⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?»

¹⁰ Jəju ində kəmne gɔ-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «isurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare.

¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti də ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə biti lo ti.

¹³ Loki lo ti, Jəju ɔar njé ndo je ləne. Ningə mbɔ njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, ɔar-de njé kaw kilə je.

¹⁴ Adi e Simɔ, ki ində tɔe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Jə, ki Pilipi, ki Batiləmi,

¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simɔ ki ɔari-e dəw ki e mbɔ njé rə mbata kingə də lə ɔe ləde ti,

¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun də Jəju tə.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti

(Mt 4.23-25)

¹⁷ Jəju i ki njé kaw kilə je də mbal ti re tɔe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i dənangi Jude ti je, njé ki ɔe ɔo Jorijaləm ti je, njé ki ɔe ɔo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidɔ je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de də moy je ti ləde je.

¹⁸ NJé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rə nga tə.

¹⁹ Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ɔdi rəe, tado tɔgi madi isi tɔe ti adi-de rə nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo

(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə: Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tado kɔɔe lə Luwə e yəsi.

²¹ Səi ki ɔo isi ra səsi ɔone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

Sai ki isi nɔi ɓone, sai njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

²² Maji-kur e lasi loki dije isi mbati sasi, dije isi tuwəi sasi, dije isi taji sasi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon daw.

²³ NDɔ ki ne je kin tee dəsi ti ə, maji kadi irai rɔnal, itii bal, tado ne kigə go jisi e ngay dora ti. Tado e be ə kade je adii ko njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kafe.

²⁴ Nə sai njé ne kingə, sai njé kəm-to-ndoo. Sai njé kəm-to-ndoo tado ingəi ne səl me lasi ngata.

²⁵ Sai ki ɓone indani, sai njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə ɓo a ra sasi.

Sai ki ɓone isi kogi, sai njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.

²⁶ Sai ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, sai njé kəm-to-ndoo, tado e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé ba je (Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə sai ki isi oi ta ləm, m-əl sasi kadi indigi njé ba je lasi, irai maji ki njé ki isi əsi sasi ta.

²⁸ Injangi dɔ njé ki isi mani sasi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹ Re daw ində dam mbai ki kare ə, iyəti dame ki nungəi ade ində ɓəy. Re daw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki gəji dɔ ti.

³⁰ Daw ki ra ki daji ne ə ade, ningə daw taa ne ləi ə idəji goe al tɔ.

³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi sasi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tɔ.

³² Kin ə indigi njé ki ndigi sasi tɔ par ə, oyo ri ə kadi daw ra sasi ə? Daw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tɔ.

³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai sasi maji par ningə, oyo ri ə kadi daw ra sasi ə? Daw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka rai təkɪ irai kin be tɔ.

³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi sasi ɓangi par ə tunəi sasi ne ningə, oyo ri ə kadi daw ra sasi ə? Daw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne lade gogi par ə tunəi-de ne tɔ.

³⁵ Maji kadi indigi njé ba je lasi, irai maji ki noo par, ə adi dije tunəi sasi ne ki kanji kadi indəi mesi dɔ kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki ɓo, taa a sai ngan lə nje kisi dɔ ne je ti pəti tɔ. Tado e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta dɔ dije ti al

³⁶ Maji kadi sai njé ra maji ki ngay təkɪ Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tɔ.

³⁷ Igangi ta dɔ daw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tɔ. Uwəi daw ki ta al, ningə Luwə a uwə sasi ki ta al tɔ. Iyəi go majal lə daw kɔ, ningə Luwə a iyə go majal lasi kɔ tɔ.

³⁸ Adi, ə Luwə a adi sasi tɔ. Luwə a ɓuki posi kibi ti lasi kadi rosi maji: a yəki, mbisi digi digi, ɓuki kadi rosi re puu kɔ. Tado go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tɔ.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti ɓəy ə nə: «Nje kəm tɔ a ndər nje kəm tɔ madine ban ə? A ndər-e al, tado re ndər-e ə a osi joo pu me ɓe ti.

⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki ɓae ndo-e ne ɓərəre ɓərəre maji ningə, a tɔ ɓane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti j wa kin al ə?

⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti j wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokoi ə nə: «NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə? I nje kadi kəm dijé, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tɔ, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

Kagi ki kande*(Mt 7.16-20; 12.33-35)*

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tō.

⁴⁴ E ki kandi kagi ki sōbi dō kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote dō kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju dō kon bar ti al tō.

⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tēē me nē ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tēē me nē ra ti ki majal ki uwə mee tō. Tadō e nē je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti.

Təl rə go ndu ti*(Mt 7.24-27)*

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai nē ki m-əl səsi al ə?

⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rəne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be.

⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur 6e dō dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Lōki man j̄ ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tō kəy ka kin al, tadō ində adi ngə maji.

⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rəne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dōnangi ti taa ne kare, ki kanji kur 6e kində gine ti be. Lōki man kō re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kō.»

7**Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki dō asigar je ki bu***(Mt 8.5-13)*

¹ Lōki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije 6a, əti aw Kapərnayim ti.

² Me 6e ti kin, dəw kare ki nje kun dō buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki 6ae ge ta lie ngay.

³ Be ə, lōki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatōgi je madi, ki əi ngatōgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin.

⁴ Lōki rəi ingəi Jəju ningə, noi dōe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me nē dəji ti lie kin,

⁵ tadō ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tō ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.»

⁶ Ə Jəju əti aw səde. Awi, ə lōki indəi dō kəy basi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi rəi al, tadō mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al.

⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rəi ti al. NGA ningə, m-dəji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.

⁸ M-əl be tadō, mi ki dōm mi gin tōgi ti lə njé ki dōm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tōgi ti ləm tō. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” 6a aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “Ire!” 6a re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira nē ki be!” 6a ra nēe kin tō.»

⁹ Lōki Jəju oo ta je kin 6a, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki dō kosi dije ti ka a njiyai goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, kō kadi-me ki be kin, dōnangi ki *Isirayal ti wa ka m-ingə al 6əy.»

¹⁰ Lōki njé kaw kilə je əi nə n-təli 6e ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti tōsi ndəl

¹¹ Jəju əti noq aw 6e bo ti ki tōe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie.

12 Lōki rai tēēi basi ki ta rabi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dāne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dāne ka kin lo dibi ngone ti.

13 Lōki Jəju o dāne ka kin ningə, kəm kə ra-e ngay mbata ti lə dāne ka kin, adi əl-e ə nə: «Ino al.»

14 Jəju aw kadi kasi yo ti, ilə jine ədi-n. Njé koti nin je ai nangi, ba Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi i taa!»

15 Ningə nje koy i isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kəe ti.

16 Dije pəti, ne je kin əti-de bəl, adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tēē danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.»

17 Ne ki ra ne kin, poye rosi danangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi dəji ta ki də Jəju ti (Mt 11.2-6)

18 *Njé ndo je lə Jə əri-e poy ne ki ra ne kin adi-e oo, ə Jə bar njé ndo je ləne joo,

19 ilə-de rə Bəbe ti adi dəji-e əi nə: «I ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noq bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

20 Lōki rai tēēi rə Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rəi ti kadi ji dəji se “i ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noq bəy kadi tə ji ngəm tae wa?”»

21 Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi əji njé moy je ngay nim, njé məti je nim, isi tuwə ndil je ki majal də dije ti nim, taa adi njé kəm tə je ngay ooi lo nim tə.

22 Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tə je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbe Poy Ta ki Maji tə.

23 Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki də Jə ti (Mt 11.7-11)

24 Lōki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?»

25 A re e ə əl, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGA njé ki əi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti.

26 Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

27 E ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti.”

28 Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dāne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəko ti lə Luwə bo ite.

29 Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batam.

30 Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je əsi ne ki Luwə ində dəe dana mbata ti ləde ngərangi, adi mbati kadi Jə ra-de batam.

31 M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bəne kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al.

32 M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bəri-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indami, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati no.”

³³ E be ə, Jā Batisi re, ə uso mapa al nīm, ay kasi nju al nīm 6a, əli əi nā: “Dəe majal.”

³⁴ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je 6a, səi əli əi nā: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kay ne, mi madī njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tō!

³⁵ Nə ngan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kay ti lə Parisi kare ki bari-e nə Simo

³⁶ Parisi kare 6a Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti.

³⁷ Lo kin ti, dəne kare ki me 6e ti kin tēg nōq re. E dəne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi 6e lə Parisi ki bari-e Simo kin nōq, isi uso ne. Dəne re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi.

³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nō, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, 6a bər ki bisi dəne. Go ti, təl tən nja Jəju, 6a buki yibi ti ka kin.

³⁹ Lo kin ti, Parisi ki 6a Jəju 6e ləne ka kin əl mene ti ə nā: «Kin ə re dingəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkī rəjeti ə, asi kadi a gər dəne ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.»

⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simo ilə Jəju ti ə nā: «Nje ndo dije, əl-m.»

⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nā: «Dingəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo 6u mi, ə ki nungī kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tō.

⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dode ti al, dingəm ki nje la ka kin iyə kə ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dingəm ki nje la kin ngay ə?»

⁴³ Ningə Simo ilə Jəju ti ə nā: «M-o kadi e e ki la ki dōe ti e ngay ə 6ae iyə kə kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ta ki rəjeti.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki dō dəne ti ka kin, 6a əl Simo ə nā: «O dəne kin a? M-re 6e ləi, ə man ki kare ka imbəl dō njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dəne bəy.

⁴⁵ I uwə-m ki rəi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rone ti.

⁴⁶ I ibuki yibi dō njam ti al, nə e, buki yibi ki əti maji dō njam ti pə pə.

⁴⁷ Be ə, m-a m-əli təkī e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, oji-n ndigi-naa ki əti 6əl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kə ngay al, a tōji ndigi-naa ki ngay al tō.»

⁴⁸ Ba Jəju əl dəne ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kə kadi.»

⁴⁹ Lo kin ti, dije madī ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nā: «Dəw kin e nā ə aw biti kadi iyə go majal lə dije kə ə?»

⁵⁰ Nə Jəju əl dəne ə nā: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapiya.»

8

Dəne je ki njiyəi go Jəju ti

¹ Go ti, Jəju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, əl ta, ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ki oji dō kō6e lə Luwə. *NJé ndo je lie ki dōgi gide joo əi sie naa ti.

² Taa, dəne je madī ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dode ti kə je, e ki adi-de rə nga dō moy je ti ləde je kin ka əi nōq tō. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dōe ti kə kin nīm,

³ Jan ki ne Suja, ki e dingəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nīm, Sujān nīm, taa ndōgi dəne je ki rangi ngay bəy tō. Əi kin ə əi dəne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki do nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

⁴ Kosi dije ki ii ki be bo je ki dangi dangi, kawinaa ki do Jaju ti, a Jaju al-de kuji ta madi a na:

⁵ «Nje ndar kare aw kadi dibi ne, ninga dokagilo ki a ila ko ne, ka ko je madi tosi ngangirabi ti, adi dije njiyai do ti, yal je rai oi maki.

⁶ Ka ko je madi tosi donangirabi ti, adi loki mbie je ai na n-tegi ba, tali tuti kurim, mbata lo ki sol ki kadi ilai ngirade ti goto.

⁷ Ka ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tugi sade naa ti, tali ndami-de mbal.

⁸ Na ka ko je madi, tosi donangirabi ti ki maji, adi tugi, kandidate tee. Doe kare andi asi bu, bu.» NGA ninga, Jaju tal do ta lone kin a na: «Daw ki aw ki mbine mba koo-n do ta ba, kadi oo do ta kin maji!»

Gin ne ki Jaju al-n ta me kuji ta ti
(Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

⁹ *Nje ndo je la Jaju daji-e ai na se kuji ta kin me na ri wa?

¹⁰ A Jaju ila-de ti a na: «Sai, Luwa tee ki do ne ki to lo boyo ti ki oji do kobe lie adi igari, na ndage je, ne kin e ki kaji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kamde oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo do ta maji ka gari me al”[☆]»

Jaju or me kuji ta ki do nje dibi ne ti
(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

¹¹ Jaju al nje ndo je lone a na: «Kuji ta kin, me a to kin: ka ko, e ta la Luwa.

¹² E ki tosi ngangirabi ti, e dije madi ki ooi ta la Luwa, ninga su re or ta ki oi ka kin mede ti ko, na ta pa ne ta ii adi mede Jaju kadi ii ingai kaji.

¹³ Ka ko ki tosi donangirabi ti, ai dije ki ooi ta la Luwa ba, taai ki ronol, na lo kadi ta kin ila ngirane mede ti nga goto. Adi mede ngon kagi lo ki nday be par, na loki ko je tee dode ti ba, iyai go kadi-me lade ko.

¹⁴ Ka ko ki tosi dan kon ti, ai dije ki ooi ta la Luwa, na go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji ro ki donangirabi ti ne tugi-de kadi tugi me kadi-me ti lade.

¹⁵ Ninga ka ko ki tosi donangirabi ti ki maji, ai dije ki ooi ta la Luwa ki ngamede ki maji, ngame ki rojeti, ninga ngami mede ti, uwai togide ba, adi kandi kilalade tee.»

Kuji ta ki do kunji ti
(Mk 4.21-25)

¹⁶ «Daw a inda por lambi ti kadi dabi ngo do ti al, taa inda gin tirai ti al to. A inda do ne ti taa, kadi dije uri kay ba, oi lo ki kunje.

¹⁷ Tado ne ki to lo boyo ti, ki gine a tee al goto, taa ne ki to lo boyo ti, ki a to taga kadi dije gari al ka goto to.

¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi do ta ki isi oi, bi kadi oi ki noo be al. Tado daw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti bay. Na daw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki inda mene do ti kin ka, a taai jie ti wa bay.»

Ko Jaju ki ngakoe je
(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

¹⁹ Ko Jaju ki ngakoe je rai kadi n-ooi-e, na lo kadi tee rai ti goto mbata kosi dije ki ai ngay.

²⁰ A ali-e ai na: «O koi je, ki ngakoi je ai taga noo, a sangi kadi n-ooi-ni.»

²¹ Ninga Jaju tal al-de a na: «Kom je, ki ngakom je a ai dije ki ooi ta la Luwa, ba tali rade go ti, rai kile.»

Jəju ndangɪ nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDɔ kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi.

²³ Loki isi əsi to isi gangi ba kin ɓa, Jəju to ɓi maki. Ə nəl ki bo ngay osi dɔ ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti.

²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rai ki rɔe Jəju ti, ndali-e ki nɔ tade ti əi nə: «Nje ndo dije, Nje ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndal, ndangɪ nəl je ki pungɪ man je adi tɔli toi jəke, lo to jiji.

²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGa ningə ɓəl ra-de, nɛ kin əti-de ɓəl ngay, adi dɔji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nɔ ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə tɔli rɔde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dingəm madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rai tɛɛi dɔnangɪ ti ki Gərasa, ki a ta ɓe ti ki Galile.

²⁷ Loki Jəju j me to ti ur ki nangɪ ningə, dingəm kare ki me ɓe ti ki Gərasa, j nɔɔ re ki rɔ Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asɪ dɔkagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rɔne ti al nim, isi ɓe me kəy ti al nim. Lo kise e dɔ ɓadi je ti par.

²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangɪ njae ti, ɓa əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu, e ri ə ige rɔm ti ə? NJai ba, adi-m kɔ al.»

²⁹ Əl be tadɔ Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tɛɛ rɔ dingəm ti kin kɔ. Nja ngay ndil ki majal kin j ki dingəm ka kin ɓa ra-e. Dije dɔɔi-e ki kulə gindi je, iləi kangila gindi njae ti je, nə gangɪ kulə gindi je kin riw riw ə tati kangila gindi je kin nusi nusi rɔne ti kɔ, ɓa ndil je ki majal əsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo.

³⁰ Ə Jəju dɔje ə nə: «Tɔi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Tɔm nə kosi njé rɔ je.» Tadɔ ndil je ki majal ngay uri me ti.

³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al.

³² Kosi kɔsongɪ je ai lo ti kin nɔɔ a usoi nɛ dɔ mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti.

³³ NDil je ki majal tɛɛi me dingəm ti, awi uri me kɔsongɪ je ti ka kin. Ningə yə, kɔsongɪ je ɓingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayɪ-naa man oyi.

³⁴ Loki dije ki njé ngəm kɔsongɪ je ooi nɛ ki ra nɛ kin ɓa, ayɪ-naa awi me ɓe bo ti ki ngan ɓe je, əri poy nɛ ki ra nɛ kin dije.

³⁵ Dije tɛɛi awi kadi n-ooi nɛ ki ra nɛ kin. Be ə, loki rai tɛɛi rɔ Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal tɛɛi me ti ka kin, isi nja Jəju ti. OOI-e kadi isi ki kibi rɔne ti, ki angal ki maji, adi ra-de ɓəl.

³⁶ NJé ki ai lo nɛ ti ki ra nɛ kin, əri madide je poye, toji rəbi ki dingəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n rɔ nga.

³⁷ Lo kin ti nɔɔ be, dije ki dɔnangɪ Gərasa ti, ɓəl təl-de, adi dɔji Jəju kadi iyə dɔnangɪ ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi.

³⁸ Dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dɔe ti kɔ ka kin dɔji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe

³⁹ ə nə: «Itəl aw ɓe, ər poy nɛ je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dingəm aw ilə mbɛ nɛ ki Jəju ra sie kin me ɓe bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dɔne ki ta lə dɔne ki nje moy məsi
(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi dɔji uwəi-e ki rɔde maji, tadɔ pəti isi nginai tae.

⁴¹ Ningə yə dingəm kare ki tɔe nə Jayrusi, ki e nje kun dɔ kəy kaw-naa lə *jipi je j nɔɔ re. Re osi nja Jəju ti, nɔ dɔe ti kadi re aw ɓe ləne.

42 Kadi aw 6e lāne mbata ngone ki dāne ki e kare ba, 6ale e dōgi gide joo to ta koy ti. Loki Jaju isi aw, kosi dije mborai-e ki yo je ki ne je, lo kār kəə goto.

43 Dan kosi dije ti kin, dāne kare ki moy masi ade kō 6al dōgi gide joo e nōo. Dāne kin tui ne kingə lāne kō pəti ji njé ra dije moy ti, nā dāw ki kadi ade rō nga goto.

44 Dāne re basi rō Jaju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lə Jaju par ə, ta naa ti nōo, masi gangi rōe ti.

45 Loe ti nōo Jaju daji ə nā: «Nā ə ɔdi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nā n-ɔdi-e al. NGa ə Piyar əl-e ə nā: «Babe, e dije ki rəsi gidl, mborai-ni ki yo je ki ne je kin ə ɔdi-ni.»

46 Nə Jaju ə nā: «Dəw madi ɔdi-m, m-gər kadi tōgi tēē rōm ti.»

47 Loki dāne oo kadi ne ki n-ra kin Jaju gər 6a, dadi par par, osi nja Jaju ti. Ningə ər go ne ki ra ə adi n-ɔdi-n Jaju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ər-de go kingə ki ingə rō nga ta ji naa ti nōo par kin to.

48 Ə Jaju əl-e ə nā: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

49 Loki Jaju a əl ta ba 6əy ningə, dāw kare i 6e lə nje kun dō kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nā: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.»

50 Nə Jaju ki oo dō ta kin əl Jayrusi ə nā: «Adi rai 6əl al, adi mei par, ə a aji.»

51 Loki rai tēēi me kəy ti, Jaju iyə ta rəbi adi dāw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyar nim, Ja nim, Jaki nim, baw ngon əi ki kō ngon nim to par ə uri sie kəy go ngon ti.

52 Dije pəti nōi je, ndingai rōde je mbata ti lə ngon, nā Jaju əl-de ə nā: «Inoi al, ngon oy al, nā to 6i kare.»

53 Ba ibai Jaju kogii, mbata gəri kadi ngon oy.

54 Nə Jaju uwə ji ngon, 6a əl-e ta ki ndune ki boy ə nā: «NGonm, i taa.»

55 Lo kin ti, ngon tōsi ndəl, adi i taa ta ji naa ti nōo. Ba Jaju daji-de kadi adi-e ne uso.

56 Ne kin ra 6əl njé koje je ngay. Nə Jaju adi-de ndune kadi əli tae dāw madi al.

9

Jaju ilə njé ndo je lāne ki dōgi gide e joo

(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

1 Jaju 6ar njé ndo je ki dōgi gide joo, adi-de tōgi, ki kōbe dō ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tō.

2 Jaju ilə-de kadi ilai mbe Poy Ta ki Maji ki oji dō kōbe lə Luwə, taa kadi adi rō nga dije tō.

3 Ningə əl-de ə nā: «Uni ne madi mbata dō rəbi al nim, uni kagi tōsi al nim, uni 6əl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim to.

4 Ə me kəy ki ra ki uri ti 6a, a isi titi nōo biti kadi awii.

5 A kin ə re, me 6e ti, dije mbati kuwəi səsi ki rōde ti 6a, loki isi tēēi me 6e ti kin ki taga ə, indai bu ki njasi ti kō^{*}, mba kadi to tə ne ndaji ndude.»

6 *Njé ndo je ilai dōde awi ki 6e 6e, ilai mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo to.

Ta ndaji Erodī dō Jaju ti

(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

7 Loki *Erodī ki e nje kōbe dōnangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin 6a, ta ndōje dō Jaju ti, tadō dije madi əli əi nā: «E Ja Batisi ə i taa dan njé koy je ti.»

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kō 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki dō ti ki e gin ti nangi.

⁸ Njé ki nungí ãli ãi ná: «E Eli ki nje kál ta ki ta Luwá ti á tee.» Njé je ki ná je báy ãli ãi ná: «E njé kál ta je ki ta Luwá ti ki káte je kin á ki kare j dan njé koy je ti.»

⁹ Lo kin ti Erodí ãl á ná: «Ja, e mi wa á ndó ki madi gangi dáe, nga e na báy á m-isi m-o ta je ki be kin dáe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jq 6.1-15)

¹⁰ Lóki njé kaw kilá je tálí noo rai bá, ərí Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ər-de, aw sáde kadi be bo ti ki bari-e Bətisayda.

¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwá-de ki rone ti, əl-de ta ki dó kóbe ti lá Luwá, taa aji njé je ki sangi rə nga tó.

¹² Ningə lóki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dógi gide e joo, rai rə Jəju ti əli-e əi ná: «Huwá kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ki lo ndrə je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tado lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.»

¹³ Nə Jəju əl-de á ná: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi ná: «J-aw ki mapa mi á kanji joo wa be to par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lá kosi dije kin pəti wa ta.»

¹⁴ Dingəm je asi dibi mi loe ti noo. Nə Jəju əl njé ndo je á ná: «Adi-de isi nangi, uwaí-naa asi kuti mi, kuti mi be.»

¹⁵ *Njé ndo je rai təkí Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti.

¹⁶ Ə Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, bá un kəmne ki taa, əl ta ki Luwá mba kadi njangi dó ne kuso kin. Go ti, Jəju uwá mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi labi kosi dije.

¹⁷ Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je ki nay, kare dógi gide e joo báy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwá mbəte
(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jq 6.67-71)

¹⁸ NDó kare Jəju isi əl ta ki Luwá gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju daji-de á ná: «Kosi je isi əli ta ki dóm ti təkí mi ná ə?»

¹⁹ Ə ilai-e ti əi ná: «Dije madi əli əi ná j Ja Bətisi, njé ki nungí əi ná j nje kál ta ki ta Luwá ti Eli; njé ki rangi báy əi ná e njé kál ta ki ta Luwá ti ki káte je kin á e ki kare dande ti á j dan njé koy je ti.»

²⁰ Ningə Jəju əl-de á ná: «NGA səi wa ki dəsi, əli əi ná mi ná ə?» Ba Piyər ile ti á ná: «J Kirisi ki Luwá mbəte.»

²¹ Jəju ndaji njé ndo je ki təgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilá dó ta ti kin á ná: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kə ngay. *NGatəgi je lá *Jipi je, ki ki bó je lá njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-mi. Dije a təl-mi, ná ndó ki kə mitə lá ndó koy m bá, m-a m-tee lo koy ti.»

²³ Go ti, Jəju əl dije pəti á ná: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə ne madi al, kadi ndó je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.»

²⁴ Təkí rojeti, dəw ki ge kaji rone ne wa dənangi ti ne a tı ta rone. Nə dəw ki tı ta rone ki mbata ləm, a aji rone tó.

²⁵ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, ná kadi e wa tı ta rone, ə se tuji rone ə, maje to ra be ə?

²⁶ Təkí rojeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dáe ti tó, ndəe ti ki m-a m-re-n me kosi-gon ti ləm, ki me kosi-gon ti lá Bawm, ki me kosi-gon ti lá malayka je ki ayi njay.»

²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbe la Luwə ki kənde.

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDə jiioo go ta je ti kin ningə, Jəju ər Piyər nim, Jə nim, taa Jaki nim tə, ə al aw səde də mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə.

²⁹ Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tə.

³⁰ Ningə loe ti nqo, dingəm je joo a əli sie ta. Dingəm je ka kin e *Mojı əi ki Eli.

³¹ Teejı me tə ba ti, a əli sie ta oji də kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə ləne.

³² Piyər əi ki madine je, 6i təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dingəm je ki joo ki ai sie.

³³ Loki dingəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ba, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al.

³⁴ Ə loki a əl ta tə kəl ba bəy ningə, kil ndi jı re səbi dəde liti. Loki kil ndi isi səbi dəde kin, bəl təl njé ndo je.

³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi teejı me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kəte, ə oi ta lie.»

³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangı kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti nqo də ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e

(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə ij də mbal ti isi rəi ki nangı ba, kosi dije ngay tiləi kəme.

³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ə nə: «NJé ndo dije, m-nə ki dəi ti kadi igo ngonm kin adi-m, tade e ki karne ba jim ti.

³⁹ Dəkagilo je madi ba, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki təgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kə ratata, tə ne ki a iyə al be bəy taa təl iyə.

⁴⁰ Be ə, m-dəji njé ndo je ləl kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.»

⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İre ki ngoni rəm ti ne.»

⁴² Loki ngon isi re basi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ətə nangı, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade teejı rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, ba təl sie adi bawə.

⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti bəl kin.

Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy

(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə:

⁴⁴ «Oı ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.»

⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə bəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dande ti ə e ki bo wa?

⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gəđine ti,

⁴⁸ ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)

⁴⁹ Ja un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təl ti, ə ji ndigi kadi j-oge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.»

⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «Ōgi-e də al, tado dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rəne ti

⁵¹ Loki dəkagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti.

⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je none ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte.

⁵³ Nə dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijaləm.

⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Ja ooi ta kin ba, əli Jəju ə nə: «Bəbe, indigi kadi ji dəji por j-adi j dərə ti, əsi dəde ti, ro-de kə a?»

⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde.

⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJa je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Bəbe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»

⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «fyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə j aw ilə mbə kəbe lə Luwə.»

⁶¹ E ki rangi bəy əl ə nə: «Bəbe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.»

⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ba, dəwe kin kəbe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹ Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ba ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki əji kadi re e wa a aw ti.

² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki əsi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie.

³ Ningə ki basine kin, əsi də rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti.

⁴ Uni la al nīm, uni bəl al nīm, uni sa njasi al nīm tə. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nīm tə.

⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ba, ne ki dəsəy, əli əi nə: «Lapiya ki də me kəy ti kin.»

⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin noq ba, lapiya ləsi a aw ki dəe ti. A re dəw goto ba, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tə.

⁷ Iši me kəy ti ki uwə səsi ki rəne ti kin nɔɔ, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. Iʒii kəy joo al.

⁸ Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rəne ti ʒa, ne ki adi səsi ə usoi par.

⁹ Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin nɔɔ ə, aji-de. Ba əli dije ki me be ti əi nə: “Kɔbe lə Luwə e basi ki rəsi ti.”

¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me be ti kin uwəi səsi ki rɔde ti al ʒa, iteji ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə:

¹¹ “Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-inda kə gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkɔ kɔbe lə Luwə e basi.”

¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkɔ ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ be ti kin a itə ya Sodom ʒəy[☆].

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kɔji je ki əti bəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be ʒo Tir ti ki be bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rɔ ti, kisi-n bu por ti.

¹⁴ E be ə, kadi igəri təkɔ, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, ya si a nga ite.

¹⁵ NGA ningə i Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa biti kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo[☆]»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne ʒəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta lam. Ə dəw ki ɔsi səsi ngerəngi ʒa, e mi ə dəwe kin ɔsi-m ngerəngi. Ningə dəw ki ɔsi-m ngerəngi ʒa, e nje kilə-m tɔ ə ɔse ngerəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təl lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bəbe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ʒa tɔi ʒa, iləi dɔde gin tɔgije ti.»

¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata j dɔrə ti ɔsi ki dɔnangi ti tə təl ndi be.

¹⁹ Ningə m-adi səsi tɔgi kadi injiyəi dɔ li je ti, dɔ ni je ti, ki dɔ tɔgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto.

²⁰ NGA ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dɔde gin tɔgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata tɔsi ki e ki ndangi me dɔrə ti taa.»

Rənəl lə Jəju (Mt 11.25-27)

²¹ Dəkagiloo ti nɔɔ, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki j Ba dɔrə ki dɔnangi, m-ilə tɔji dɔi ti, təkɔ iʒɔyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteji ki dɔe adi njan je ki du gari. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²² Ba, Jəju əl dije ki ai nɔɔ ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tɔ, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tɔ.»

²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki dɔ njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kamsi oo kin!

²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kamsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dɔ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tɔ.»

Kuji ta dɔ dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ NJe ndo ndu-kun kare ɔsi nangi i taa, ningə daji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «NJe ndo dije, e ri ə sɔbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki biti ki nɔ ti ə?»

26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?»

27 Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Babe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki təgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi j wa be tə*».

28 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, 6a a ingə kaji.»

29 Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-təji təki ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?»

30 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare j Jorijaləm isi aw Jəriko, 6a osi ji kaya je ti ki njə gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə oti awi.

31 Go ti 6a, nje kijə ne məsi kadi-kare j noq re tēē dəe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne.

32 Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare j noq re tə, nə loki oo dingəm ka kin 6a, gangi say aw lo ləne.

33 Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba j noq re tēē də dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti.

34 Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dəə-n, ningə un-e inde də koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti.

35 Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ər la ki asi ra kilə ndo joo adi nje kəndə kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e də ti ə nə: «İndə kəmi goe ti maji, a re ne je ində-n kəmi goe ti, al də e ki madi kin 6a, ndə təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.»

36 Ningə Jəju dəje ta də ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njə gangi rəbi gangi-e kin ə?»

37 Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGA ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, j ka kadi aw, ə ira be tə.»

Jəju aw 6e lə Marti əi ki Mari

38 Jəju əi ki njə ndo je ləne j də rəbi ti rəi tēēi ngon 6e ti kare be ningə, dənə madi ki təe nə Marti uwə Jəju rəne ti me kəy ti.

39 Marti aw ki ngokone ki dənə ki təe nə Mari noq. Ə ngokəe ka kin re isi nangi nja Babe Jəju ti, isi oo də ta ki Jəju isi əl.

40 Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe ədi nangi əl, aw yo je ki ne je. Ningə tēē pati, re əl Jəju ə nə: «Babe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi əl par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.»

41 Ə Babe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi əl, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay.

42 Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti əl.»

11

Jəju ndo njə ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

1 NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Babe, indo-je kəl ta ki Luwə təki Jə Batisi ndo-n njə ndo je ləne kin be tə.»

2 Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:
“Bawje,

Kadi dəw ki ra gər təi təki j Luwə,
Kadi kəbe ləi re.

3 Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndə je ndə je.

4 İyə go majal je ləje kə, tadə je wa ka,

* 10:27 Dətarənom 6.5; Ləbətiki 19.18

J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kə tə.
 İyə-je adi j-osi me ne na ti al.”»

⁵ Ba Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine noo, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dəe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mita,

⁶ mbata madim kare j mba ti re tēē dəm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.”

⁷ Ə re made ka kin to ki kəy noo ə nə: “Itapi-m əl, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tə, bi lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.”

⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin.

⁹ Ningə mi, m-əl səsi: İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēēi adi səsi.

¹⁰ Tado dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēēi adi-e tə.

¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə?

¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə?

¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dərə ti taa kin taa, a adi NDİİne dije ki dəji-e əl ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal

(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDİ kare Jəju tuwə ndil ki majal də dıngəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Løki ndil ki majal tēē bə, dıngəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije bəl ngay.

¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

¹⁶ Ə njə ki nungi, kadi nai-e-n bə, dəji-e kadi ra ne kəji madi kare ki j dərə ti adi-de n-ooi.

¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde bəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəkə ti ki kare bə, təl də-naa ti rəi-naa ə, bə kəe kin a tuji, ningə kəy je a budi də-naa ti mur mur tə.

¹⁸ Kin ə re *Sata ə wa adi dije lie təl də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal.

¹⁹ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a təji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

²⁰ A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tə ningə, təji kadi kəbe lə Luwə re tēē rəsi ti ngata.

²¹ Kin ə dəw ki tōge e ngay, ki aw ki ne rə je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto.

²² A re dəw madi ki tōge ite re ur goe ti ə təte rə ə, a əy ne rə je lie ki ində mene də ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie tə.

²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm əl, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti əl, e nje tındə tı tə.»

Løki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi

(Mt 12.43-45)

²⁴ «Løki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə əl bə, ə ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.”

²⁵ Løki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utai, rai adi maji.

²⁶ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, bə rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, jı kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy.»

Maji ki rɔjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e dɔ dəne ti ki nje koji ki nje kadi mba.»

²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur ɓa e dɔ dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rɔde go ti kin yo taa.»

*Dije daji ne koji**(Mt 12.38-42)*

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dɔkagilo ti ki ɓone kin əi dije ki maji al. Dəji kadi tə n-ooi ne koji madi, nə ne koji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n dɔ ne koji lə Jonasi, goto ngata.

³⁰ MBata, təki Jonasi e-n ne koji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə[☆], mi NGon dəw m-a mi-n ne koji mbata lə dije ki ɓone tɔ.

³¹ NDɔ gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin ɓe ti, a j taa ta kəm dije ti ki dɔkagilo ti ki ɓone kin kadi a ilə ta dɔde ti. MBata, j soy dɔnangi ti nu ə ndɔ ki re kadi oo gosi ta lə Salomo[☆]. NGa ningə, ki ɓasine kin, dəw ki itə Salomo say e ne.

³² NDɔ gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dɔkagilo ti ki ɓone kin kadi a iləi ta dɔde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rabi ne rade je ki majal kɔ[☆]. NGa ningə, ki ɓasine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

*Njyə me kunji ti**(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)*

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi ɓoyɔ ə se dabi ngo dɔ ti al, nə a ində dɔ ne ti taa, kadi dije uri kəy ɓa, ooi lo ki kunje.

³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darəe, re kəmi oo lo maji ɓa, darəi ba pəti e me kunji ti tɔ. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darəi e me til ti tɔ.

³⁵ Ə ində manji rəi adi kunji ki aw-n rəi ti təl til al.

³⁶ Kin ə re darəi pəti e me kunji ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ɓa, darəi a unji njay njay təki lambi a unji-n dəi ti kin be tɔ.»

*Jəju gangi ta dɔ Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti**(Mt 23.4-36)*

³⁷ Loki Jəju əl ta oy ningə, Parisi kare ɓar-e kadi aw uso ne ɓe ləne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti.

³⁸ Lo kin ti, ta ndəji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togɔ jine kəte nɔ ne kuso ti al.

³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə ngur ɓogi, ki me ndul rosi mesi.

⁴⁰ Səi dije ki mbə, Luwə ra gidi ne, ə ra me ne tɔ.

⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, ə ne je pəti a ayi njay ki rɔsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Jri ne kare dan ki dɔgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tay, adi Luwə[☆], ningə indəi njasi dɔ ne ra ki dana ti ki dɔ ndigi-naa ti lə Luwə. Ki rɔjeti, e kin ə e ne je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je.

⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kəte nɔ dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa igei kadi dije rai səsi lapɔya lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ.

⁴⁴ Kəm-to-ndoo e ləsi səi, mbata itoi tɔ dɔ ɓadi je ki ne ki toji kadi dəw gər-n-de goto, adi dije njyəi dɔde ti ki nɔɔ be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti ləi ki isi əl kin, e je tɔ ə isi itaji-je!»

[☆] 11:30 Jonasi 3.3-5   [☆] 11:31 1NGar je 10.1-10   [☆] 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10   [☆] 11:42 Ləbətiki 27.30; Dətərənom 14.22

⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tɔ, tado indəi ne ki əy ngay dɔ dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kin al.

⁴⁷ Kəm-to-ndoo e ləsi! İndəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə tɔli-de.

⁴⁸ Lo kin ti, isi tɔji təkı indıgi ki bawsi je dɔ kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé tɔl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində badıde tɔ.

⁴⁹ E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ɓa a tɔli-de je, a adi-de kɔ je.”

⁵⁰ E be mba kadi dajii dije ki dəkagilo ti ki ɓone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki buki kɔ lo kilə ngirə dərə ki dɔnangı ti nu bitı ɓone.

⁵¹ Məsi ki ilə ngire dɔ Abəl ti nu bitı tɛɛ-n dɔ Jakari ti, ki ndɔ ki tɔli-e dadan lo ti ki j dıngiri kadi-kare ti re kəy ti lə Luwə*. Ki rɔjeti, adi m-əl səsi təkı dije ki dəkagilo ti ki ɓone a ugəi kirə ne je ki ra ne kin.

⁵² Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nım, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka əgi-de nım tɔ.»

⁵³ Loki Jəju tɛɛ me kəy ti ka kin ɓa, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra tɔgi dɔ Jəju ti je, dajı-e ta je ki dangı dangı.

⁵⁴ Sangı rəbi me ta je ti kadi tə n-ingəi ta ki go ti al tae ti ɓa n-uwəi-e-n.

12

Kəl ta ay njay təkı Jəju e NGon dəw (Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, dıbi dije ki bay bay ə kawı-naa dɔ Jəju ti, adi mbisəi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Nə ki dɔ kəte, majı kadi indəi kəm-kadi dɔ rəsi ti oji-n dɔ əm lə *Parisi je, adi e kadi kəm-naa ləde.

² Nə ra ki gidı ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa ne ki to lo ɓoyɔ ti, ki dəw a gər al ka goto tɔ.

³ MBata, ta je pəti ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dɔe kada wangi, ə ta je ki uwəi tasi mbinaa ti taa əli kəy kərəkı, dije a iləi mbɛe dɔ kagi ti taa tɔ.»

⁴ Səi ki səi madım je, m-əl səsi kadi iɓəli dije ki a tɔli darəsi par, ə go ti asi ra ne ki rangı al, kin al.

⁵ M-a m-tɔji səsi dəw ki sɔbi kadi iɓəli-e. Dəw ki sɔbi kadi iɓəli-e e Luwə ki a tɔl darəsi, ɓa tɔl a dɔ ti nɔɔ kadi ilə səsi me por ti lə su ɓəy kin. Təkı rɔjeti, e ə sɔbi kadi iɓəli-e.

⁶ Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dɔe ti goto.

⁷ Ki əti ɓəl ngay wa ɓəy ki kadi igəri, bı dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kare. İɓəli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

⁸ M-əl səsi ta ki rɔjeti kadi igəri təkı, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi təkı n-e dəw ləm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangi ta kəm malayka je ti lə Luwə təkı e dəw ləm tɔ.

⁹ Nə dəw ki najı ta ta kəm dije ti təkı n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-najı ta ta kəm malayka je ti təkı m-gər-e al tɔ.

¹⁰ Dəw ki əl ta ki majal əsi-n tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kɔ, nə dəw ki əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kɔ al ratata.

¹¹ Loki a uwəi səsi kadi awı səsi lo kaw-naa je ti lə *Jipi je kadi gangı ta dəsi ti, a awı səsi nɔ ngar je ti, ki nɔ njé kɔɓe je ti, onosi kadi mesı ɓəl kə nə se a asi kadi inajı ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa.

¹² Tado, loe ti wa nɔɔ kin, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

* 11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

Kuji ta dɔ nje ne kingə ti ki mbə

13 Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kay yam adi-m.»

14 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangı ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kay səsi ne kingə goto.»

15 Ba təl əl dije pəti ə nə: «Maji kadi indai kəm-kədi dɔ rəsi ti ɔji-n dɔ mal ne kingə ki duniya ti. Tado re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin ə a ra adi isi-n ki dɔne taa al.»

16 Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi noq, lo ndər je lie, ingə ne me ti ngay.

17 Ə dəji rone ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndər ti ləm goto.”

18 Ningə təl əl ə nə: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kɔ, ɓa m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm.

19 Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n ɓal bay bay, ə kadi m-uwə kɔ rəm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rəm.»

20 Nə Luwə əl-e ə nə: “I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondɔ ki ne wa kin ndoi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki dɔ-naa ti kin, a e ya nɔ wa?”

21 E kin ə e ne ki a tɛɛ dɔ dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rone wa, ɓi mbata ti lə Luwə al.»

Kində me dɔ Luwə ti

(Mt 6.25-33)

22 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu dɔ ne kusosi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa dɔ kibi kosi ti al nim tɔ.

23 Tado kisi ki dɔ taa itə ne kuso, taa darɔ dəw itə kibi ki kɔ tɔ.

24 Igoi kaga je oi, dibi ko al nim, tati al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndɔ ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tɔ, nə Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a?

25 Nɔ dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be dɔ ndone ti ki takul me ka sururu ləne ə?

26 Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dərəsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi dɔ ndəgi ne je ti al ə?

27 Igoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tɔ, nə ngar *Salomɔ ki tɔe ɓa ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa səde al[☆].

28 Ə kin ə Luwə ilə kibi rɔ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de ɓone, ə lo ti par ə a oi por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al ə? Səi tɔ je me kadi-me ti.

29 Adi ta ga al dəsi ɔji-n dɔ ne kusosi ə se man kaysi al.

30 Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dənangi ti ne kin ə isi sangi ki nɔ kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tɔ.

31 Ne ki kadi isangi, e kɔbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin dɔ ti.

32 Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go ɓade be kin, adi ɓəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi ɓekɔ ləne.

Kində ne kingə rɔ Luwə ti

(Mt 6.19-21)

33 «Iɓgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. Irai ɓəl la ki a tujı al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje ɓogi a tɛɛ ti al nim, e lo ki yo goto ti nim kin.

34 Tado lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti to.

Kuji ta do kisi do nja ti

35 «Isi do njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji.

36 Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. Isi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kay ba tjeji adi-e.

37 Maji-kur e do bəə kilə je ti ki, bade təl ba ingə-de isi do njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rone ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi.

38 Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi do njade ti ə, maji a ur-de.

39 «İgəri maji kadi re ba nje kay gər do kadi ki nje bogi a re-n ə, a iyə nje bogi kadi ur kay al.

40 Ə səi ka, isi do njasi ti to, tado mi *NGon dəw m-a m-re do kadi ti ki igəri al.»

41 Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Bəbe, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi do dije pəti ə?»

42 Ə Bəbe əl-e ə nə: «Nje ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde do me kay ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de.

43 Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

44 Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde do ne maji je ti ləne pəti.

45 A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy” ə, a a ta tinda ndəgi njə kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kay ti, ra-n kasi ra.

46 Lo kin ti, ba nje kay a re ki ndə ki e ində mene do ti al, ki do kadi ki e gər al. Bae a tuwe kə, kadi o ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al.

47 Bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rone ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay.

48 NGa ningə, bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. İgəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay to, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti to.

Jəju re ki gangi-naa

49 «M-re ki por dənangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin o ngata!

50 Səbi kadi m-nduy me kə ti təki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kə me ndilm ti, biti kadi ne je təli tade.

51 Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya dənangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo.

52 Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kay ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njə ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njə ki mitə.

53 Baw ngon a əsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a əsi ta bawne; kə ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kə ngon ki dingəm a əsi ta məmne; ngon ki dəne a əsi ta məmne ki dəne[☆]»

Ta do dəkagilo ti

(Mt 16.2-3)

54 Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi j lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti nqə əli əi nə: “NDi a ədi”, ba ndi ədi to.

55 A re oi nəl ki j gin be ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ba lo tingə ka to.

56 Səi dije ki njə me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dənangi ti ne, ə se dərə ti, ningə dəkagilo ki bone kin ba, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində do ta naa ti ki nje ta ləi

(Mt 5.25-26)

57 «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana do ti ə, igangi al ə?»

58 Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta lai ba, loki səi do rəbi ti bəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti.

59 Ningə adi m-əli, a iteə lo kin ti al biti kadi ugə dəbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kə

1 Dəkagiloe ti nōo ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndo ki *Pilatı ki nje kəbe adi təli-de dəkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə.

2 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti bəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a?»

3 Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə.

4 Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogi bər ki Silowe ti osi dəde ti təl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a?»

5 Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə.»

Kuji ta də kagi mbay-kote ti ki andi al

6 Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki m-ə-e me ndər nju ti ləne, ə ndo kare aw kadi tə n-ijə kande ba ingə kande do ti al.

7 Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi bal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kə, tadə kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.”

8 Nə nje ngəm ndo ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a bal kare bəy. M-a m-ər gine kadi m-buki sji ne je njae ti.

9 Dəmajı ə bal ki rangi ə a andi. A re bal ki rangi ə andi al bəy ə tə adi m-tige kə mindi.”»

Jəju ki ndo taa kəə

10 NDə kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndo ta kəə ti.

11 Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dəne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangı, asi bal dəgi gide jijoo isi me ti nōo. NDil ki majal ka kin dəo-e ngən, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto.

12 Loki Jəju oo-e ningə bər-e ə əl-e ə nə: «Dəne i ki taa kiyə taa do to ti lai.»

13 Jəju ində jine dəe ti, ba ta ji naa ti nōo par ə, dəne ndaji rəne taa maji, ningə ilə ngirə kilə toji do Luwə ti.

14 Lo kin ti, ki bo ki do kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee o-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rə nga ndo taa kəə ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDə ki kadi dije rai kilə e mehe[☆], ə irəi ndəe je ti ki mehe kin adi adi səsi rə nga, bi e ndo taa kəə ti al!»

15 Bəbe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndo ta kəə ti, lo kuso ne je aw sie lo kəy man ti al ə?»

16 NGA dəne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Satə uwe gin togi ti ləne asi bal dəgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndo ta kəə a?»

17 Dəkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé bə je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti bəl ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki də kə kagi ti ki bari-e mutadi (Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

☆ 13:14 Teə ki taga 20.9-10; Dətarənom 5.13-14

18 Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-ə-ji səsi ne ki titi-naa ki kəbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-ə-ji-n səsi.

19 To titi-naa ki kandi kagi madi ki a ɓari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, tɔgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.»

20 Jəju təl əl ɓəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-ə-ji-n səsi kəbe lə Luwə.

21 To titi-naa ki əm ki dāne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti j kin be.»

*Ta dɔ rəbi ti ki mbəngirə
(Mt 7.13-14)*

22 Luki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije ɓe bo je ti ki ngan ɓe je ki ində man titi.

23 Ningə dəw madi dəje ə nə: «Bəbe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə:

24 «Uwəi tɔgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al.

25 Luki ɓa nje kəy a j taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: «Bəbe, iteɛ ta kəy adi-je!» kin ɓa, e a əl səsi ə nə: «Səi, m-gər lo ki jii ti al.»

26 Lə kin ti, a əli əi nə: «J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tɔ.»

27 Nə, a əl səsi ə nə: «M-gər lo ki jii ti al, ɔri rəsi kɔ rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.»

28 Loe ti kin, a nɔi je, a ingəi ngangisi je, luki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kal ta ki ta Luwə ti pəti me ɓekɔ ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi ɓuki səsi kɔ taga.

29 Dije a jii ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam dɔ ɓe ti je, gin ɓe ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ɓekɔ ti lə Luwə.

30 Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tɔ.»

Jəju əl ta ki dɔ Jorijaləm ti

31 Dɔkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Ōti lo kin ti kɔ, aw lo ki rangi ti, tado *Erodi ge kadi n-təli.»

32 Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli njə dəw kam, təki ɓone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rɔ nga nim tɔ, ɓa ndɔ ki kɔ mitə ə m-a təl ta kilə ləm.

33 Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndɔ ti ki ɓone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tado e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijaləm ti al.

34 «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tɔl dije ki Luwə ilə sɔde adi səsi ki mbal tɔli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kɔ kinjə a kaw-n ngane je ki tɔde gin bagine ti kin be, nə ədi al.

35 Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kɔ jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təki a oi-mi al biti kadi dɔkagilo madi a re ki a əli əi nə: «Njangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ Bəbe ti.»»

14

Jəju nga dəw ndɔ ta kəɔ ti

1 NDɔ kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nɔ *Parisi je kare mba kuso ne, ndɔ taa kəɔ ti. Dije ki isi nɔɔ, isi indəi manji Jəju ba ooi-e.

² Ding'am kare ki moy ti-e a nɔ Jəju ti nɔɔ.

³ Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndo ta kəə ti ə se goto ə?»

⁴ Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rone ki rɔ nje moy ti, ade rɔ nga ningə əl-ade aw.

⁵ Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndo taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nɔɔ al ə?»

⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki do kəji rɔ ti

⁷ Luki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nɔ dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə nə:

⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rɔi isi kəte nɔ dije ti. Dɔmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nɔɔ tɔ,

⁹ ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,” ba a e ki rɔsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti.

¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, i taa ire isi kəte yo be.” Lo kin ti, a e kɔsi-gon lai ta kam madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin.

¹¹ Təki rɔjeti, dəw ki ra ki un dɔne taa, ə a iləi dɔe nangi, ningə dəw ki nje kula dɔne nangi ə, a uni dɔe taa tɔ.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səlɔ, oti kadi ibar madi je ki ngakɔi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je lai ki njé ne kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndo madi ti tɔ, ningə a igəi-ni ne ki ndo ki ira adi-de ka kin gogi.

¹³ Nə loki ira ne kuso rɔnəl ki ngay be kin, maji kadi ibar njé ndoo je ki njé je ki ta rɔde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm tɔ je.

¹⁴ Ningə rɔi a nəl-i, tado a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rɔjeti, Luwə a igəi ndo ki a tɛɛ ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Luki oi ta kin ningə, dəw kare mbɔ dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rɔnəl e lə dəw ki a uso ne me beko ti lə Luwə!»

¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDɔ kare, ding'am madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay.

¹⁷ Dəkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata ə irəl.”

¹⁸ Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsay əl-e ə nə: “M-ndogi lo ndrɔ ngosine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.”

¹⁹ E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dɔgi ngosine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.”

²⁰ E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngosine bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.”

²¹ Nje kilə təl aw rɔ bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, ibar njé ndoo je, ki dije ki ta rɔde əsi-naa al, ki njé kəm tɔ je, ki dije ki njé məti je, ire sɔde.”

²² NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nɔ bəy.”

²³ Ə bae əl-e ə nə: “Əti aw taga də rəbi je ti, ki lo ndər je, ində təgi də dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.”

²⁴ Təki rəjeti adi m-əl səi, dəw kare mbə dije ti ki m-əar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

*Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju
(Mt 10.37-38)*

²⁵ Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju də rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə:

²⁶ «Re dəw madi re rəm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.»

²⁷ Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tə.

²⁸ Təki rəjeti, nə dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nangi ilə kər ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə?

²⁹ Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dəe ti.

³⁰ A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə təge asi kadi təl tae al kin!»

³¹ Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rə ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rəne oo se ki njé rə je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rə madine ki isi re ki njé rə je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə?

³² Re oo kadi təgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy.

³³ Ta ki dəsi ti ka to be tə. İməri ta maji oi taa, adi rəsi, tadə dəw ki e bəsi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

*Kati ki nəle goto
(Mt 5.13; Mk 9.50)*

³⁴ «İgəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nəle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə?

³⁵ Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dənangi al nım, a maji mba ne ki a adi təgi dənangi kin al nım tə. A bəki-e kə gidi lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

*Kuji ta ki əji də ne ki kare ki nay
(Mt 18.12-14)*

¹ *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rəi ki rə Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl.

² *Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indəi ngəne ki Jəju ə əli əi nə: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rəne ti nım, uso səde ne nım!»

³ Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nə:

⁴ Nə dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki də jikare gide jikare də wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə?

⁵ Loki inge ningə, ki rənəl un-e ile bagine ti.

⁶ Ningə təl aw be, bə madine je ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «İrəi irai rənəl səm tadə m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!»

⁷ Be tə ə adi m-əl səsi, rənəl a e ngay me dərə ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kə, itə njé je ki dana ki də jikare gide jikare ki ta ki də mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al.

⁸ Dāne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dōgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dāne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə.

⁹ Loki ingə ngata ningə, 6a madine je, ki njé gədi kəy 6e je ləne, əl-de ə nə: «Frəi səm rənəl, tado m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!»

¹⁰ Be tə ə, adi m-əl səsi, rənəl e ngay mbo malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kə.

Kuji ta ki əji də ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jəju təl əl bəy ə nə: «Dingəm kare aw ki ngan je joo.

¹² Ə e ki du əl bawne ə nə: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawe ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo.

¹³ NDō ngay əl go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me 6e ti ki say. Me be ti ka kin ə tuji ki la ləne kə me kaya ti ki ra.

¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, 6o ki bo osi me 6e ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rəe ngata.

¹⁵ Aw ra kilə 6e lə daw madi kare me 6e ti kin nōō. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kəsongi je wale.

¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kəsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto.

¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rəne ə nə: “Njé ra kilə je əi ban 6e lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo 6o be ə!

¹⁸ M-a m-j taa ə m-aw rə bai ti m-a m-əl-e m-ə nə: «M-ra majal m-əsi-n ta Luwə, taa m-osi ta tə.

¹⁹ M-asi ta kadi ifar-m ngoni al. Fra-m təkə kare mbo njé ra kilə je ti ləi be.»

²⁰ Be ə, j taa osi rəbə mba təl kaw rə bawne ti. Loki nay say ki kəy bəy ningə, bawe oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kə ki ngay mbata lie, adi ay ngədi tələ tae, uwe rututu, ore njarara rəne ti.

²¹ Ngon əl bawne ə nə: “Bai m-ra majal m-əsi-n ta Luwə nim, m-əsi-i j wa ta nim tə, m-asi ta kadi ifar-m ngoni al.”

²² Nə bawe əl njé ra kilə je ə nə: “Frəi ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rə ngonm ti. Həi ningə ngon jie ti ə iləi sa njae ti tə.

²³ Frəi ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rənəl.

²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dəne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə iləi ngirə kadi rai rənəl.

²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatəgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je.

²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa.

²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokəi ə re ə bawi adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tado təl ki lapiya.”

²⁸ Ngon ki ngatəgi ra wongi adi mbati kaw kəy. Bawe tēē taga mba kadi səl me ade ur kəy.

²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O 6al ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndə kare ki m-mbati təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndə kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto.

³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi də kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.”

³¹ Ningə bawe əl-e ə nə: “I, ngonm, j səm ne naa ti ki ndə je pəti, adi ne je pəti ki e yəm e yəl.

³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rənəl, tado ngokəi kam oy ə təl isi ki dəne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki oji do nje ngam ne ki e nje ra ne ki dana al

1 Go ti ninga Jaju al nje ndo je lane a na: «Dingam kare ki nje ne kinga aw ki nje kinda kamne go ne je ti ki me kay ti lane noo. Dije rai ali-e ai na: “Nje ngam ne je lai isi tuji ki ne kinga lai tiga.”

2 Nje kay bar nje ra kilalane al-e a na: “Ta ri a m-isi m-o doi ti ba a? Oji-m go ne je ki oji do kilal lai ki me kay ti adi-m m-o. Tado kaw ki kate noo kin, a asi kinda kami go ne je ti lam al ngata!”

3 Nje ngam ne al rone a na: “Bam ge kadi m-inda kam go ne kinga je ti ki me kay ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am a? NDor donangi a, togim asi kadi m-ndor-n al. Kaw kay ne a, rom a sol-m to.

4 M-gar ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwai-mi ki rode ti me kay ti lađe loki bam tuwa-m kilal ti.”

5 Be a, bar nje kiral je la bane kare kare. Ol nje kiral ki dosay a na: “Kiral la bam e ban doi ti a?”

6 Nje kiral ki dosay ka kin a na: “Ku yibi bu kare.” Ninga al-e a na: “Makitibi kiral lai an, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.”

7 Go ti ninga al ki nungi a na: “I yay e ban a?” Nje kiral ki ko joo al-e a na: “Yam e saki game bu kare.” Ninga al-e a na: “Makitibi kiral lai an, indangi me ti do joo.”

8 Lo kin ti, ba nje ne ila toji do nje ngam ne ti ki majal ka kin, tado ra ne ki kam-kadi. Dije ki gari Luwa al rai ne ki kam-kadi ngay me kilal rade ti dande ti ita ngan je la lo kunji.»

Luwa ai ki la

9 Go ti, Jaju al a na: «Adi m-al sasi, uwai madi ki ne kinga ki go rabe ti al ki donangi ti ne kin, mba kadi ndo ki goto jisi ti a, madi si je ka kin uwai sasi rode ti lo kisi ti ki ratata.

10 Daw ki ra ki asi ta kadi daw ade mene do ne ti ki nday, a asi kadi daw ade mene do ne ti ki boy to. Daw ki nje ra ne ki dana al me ne ki nday ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti to.

11 E be a, re daw asi kadi mene al do ne kinga ki go rabe ti al ki donangi ti ne kin a, na a a adi ne kinga ki rojeti a?

12 Re daw asi kadi adi mene al do ne ti la daw ki rangi a, na a a adi yay ki sobi doi a?

13 Nje ra kilal madi, ki a ra kilal baal la ngar je joo goto: re asi ta ki kare a, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare a, a uwai ki nungi to. A asi kadi irai baal la Luwa nim, baal la la nim al.»

14 *Parisi je ki nje ge ta la la, ibai Jaju kogii loki ooi ta je kin pati.

15 Ninga Jaju al-de a na: «Irai rasi ta dije ki nje ra ne ki dana be ta kam dije ti, na Luwa gar mesi. Tado ne ki dije ooi ta ne ki nga ngay ta kamde ti kin, e ne to koo al ta kam Luwa ti.

NDu-kun ai ki kobe la Luwa

16 «NDu-kun ila ngire do *Moj ti, ki nje kal ta je ki ta Luwa ti, biti dakagilo ti la Ja Batisi, na go ti nu kin ba, dije ilai mbe Poy Ta ki Maji la kobe la Luwa, ninga daw ki ra, inda tobine kadi ur-n me ti.

17 Dora ai ki donangi a dai ko taki o al be par, na a nga ngay kadi daw or ngon ku ta ki me ndu-kun ti la Luwa ko.

18 Dingam ki ra ki tuwa nene, a taa e ki rangi, e nje kuwa marim. Taa daw ki nje taa dane ki ngawe tuwe ka tal nje kuwa marim to.

Nje ne kinga ai ki Lajar

¹⁹ «Dingam kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e noo. NDə je kare kare pəti, isi ra rənəl mbata isi maji.

²⁰ Nje ndoo kare ki təe nə Lajar ki do bay ində rəe yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie.

²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tənə ta do bay lie.

²² NDə kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy tə, adi dibi-e.

²³ Loki e koo, ingə kə ngay. Ningə loki un kəmne taa 6a, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti.

²⁴ Nje maji ka kin un ndune ki taa nə ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re səl-n ndonm mbata m-ingə kə ngay me por ti.”

²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole də ti təkəi ndə ki ingə maji me duniyə ti, ə Lajar ingə ne ki to tə. NGə sine, bəri man nə kəme ti, nə j, j me ne ki to ti tə ngata.

²⁶ Ningə ki bo təy, ngə sine bole 6e ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man də ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man də ti re rəjeti al nim tə.”

²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai.

²⁸ Tadə ndəgi ngakom je nayi noo əi mi 6əy, ə kadi aw ndər mbide kadi rəi, tēji lo kə ti kin al ngata.”

²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakəi je awi ki ndu-kun ki *Mojə ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi noo. Maji kadi ooi də ndude.”

³⁰ Nje maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi j dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.”

³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Mojə al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw j-n dan njé koy je ti aw rəde ti ka, a ooi tə ta ki rəjeti al wa kin.”»

17

Ta də kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e də dəw ti ki majal re ki takule.

² A e soti ngay 6əy mbata ti lie kadi dəoi mbal ki bo ngay mінде ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dəe ti.»

³ Indəi kəm-kədi də rəsi ti! Re ngokəi ra majal ə, maji kadi indange də ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kə ade.

⁴ Re ra majal səi nja siri me ndə ti ki kare ka, re re rəi ti nja siri dəji kiyə go kə ə, iyə go kə ade.

Təgi kadi-me

⁵ *NJé kaw kilə je əli Bəbe əi nə: «Ilə kadi-me də made ti ləje adi-je.»

⁶ Ə Bəbe əl-de ə nə: «Təkəi rəjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bəri-e mutadi kin be mında ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Or ki ngirəi ba ə aw imə rəi me ba ti”, ə a təl rəne go ta ti ləsi.

⁷ «Re dāw madi dansi ti aw ki nje ra kilā madi ki e nje ndor ə se e nje kul da je, ə nje kilā kin təl wale re ə, a əl-e ə nā: “Ire kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a əl-e ba al.

⁸ Ta ki a əl-e 6a, a əl-e ə nā: “Ira rəi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti i uso yai je, ay je tə.”

⁹ NGa ningə, ne kare, dāw kin a ra oyo nje kilā lāne mbata təl ki təl rone go ndu je ti lie kin, al.

¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tə. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nā: “Je njé ra kilā je ki nda je goto, ji ra kilā ki səbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dəgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbə dənangi *Samari ti ki dənangi ki Galile ti.

¹² Loki isi ur me ngon 6e ti ningə, njé banji je dəgi rəi langi tae, 6a ai nangi say jə,

¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nā: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!»

¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nā: «Awi ɔji rəsi njé kijə ne məsi kadi-kare je[☆].» Ningə də rəbi kawde ti 6əy par ə, ingəi rə nga.

¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rə nga ningə, təl də njane ti, ki kilā təji də Luwə ti, ki ndune ki bo.

¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nə Jəju ti, ra-e oyo. E dīgəm ki Samari ti.

¹⁷ Ə Jəju əl ə nā: «Njé banji je ki dəgi pəti ingəi rə nga, ə njé ki jikare awi ra ə?»

¹⁸ MBode ti pəti, dəw kare ki təl re ilə təji də Luwə ti goto. Dəw 6a, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par.

¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nā: «I taa aw, tadə kadi-me ləi aji.»

Kəbe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDə kare *Parisi je dəji Jəju ta ki ɔji də dəkagilo re kəbe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nā: «Kəbe lə Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al.

²¹ A e ki kəl kə nā: “E yo 6o”, “E ne 6o”, al. Təki rəjeti, kəbe lə Luwə e dansi ti ne ngata.»

²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nā: «NDə madi a re nəo ki a ndingəi ngay kadi oi ndə kare me ndə je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto.

²³ Ningə a əli səsi əi nā: “Kirisī e yo”, “Kirisī e ne”, nə awi al, ayi-naa ngədi awi loe ti al.

²⁴ Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dənangi ti ki kare tɛɛ-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndə rem mi *NGon dəw ka a to be tə.

²⁵ Nə kəte nə ti, səbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kə ngay, kadi dije ki dəkagilo ti ki 6one kin mbati-mi 6əy taa.

²⁶ Ningə, ko ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndə ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tə.

²⁷ Dije usoi je, ayi-naa ki yo je ki ne je, biti ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kə ki bo re tuji dije pəti[☆].

²⁸ A to tə ne ki ra ne dəkagilo ti lə Loti be tə: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi ne je nim, gati ki ne je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tə.

²⁹ Nə ndə ki Loti tɛɛ-n me 6e bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki ne je ki njé taa por i dərə ti o dije təl-de pəti[☆].

³⁰ NDə ki mi NGon dəw m-a m-tɛɛ həy ka, ne je a rai ne be tə.

³¹ Me ndœe ti kin, dœw ki isi dœ kœy ti, a ur nangï kadi œy ne je læne ki me kœy ti tee-n taga al. Be tœ œ, dœw ki a e me ndœr ti ka, a tœl re œe al tœ.

³² Adi mesi ole dœ ne ti ki tee dœ ne Loti ti, ki ilœ rœti œ ingœ yo kin^œ.

³³ Dœw ki sangï kadi n-ngœm rœne ki nœ ti, a ti ta rœne. Nœ dœw ki ti ta rœne mbata læm œ, a ngœm rœne ki nœ ti tœ.

³⁴ Adi m-œl sœsi, me kondœe ti kin, dije joo a toi dœ tirœ ti ningœ, a uni ki kare, a iyœi ki nungi.

³⁵ Dœne je joo, a uri ne naa ti, a uni ki kare œ, a iyœi ki nungi.

³⁶ [Dingœm je joo, a rai kilœ me ndœr ti ki kare œ, a uni ki kare œ a iyœi ki nungi.]

³⁷ Ningœ, njœ ndo je dœji Jœju œi nœ: «Babe, lo ki ra ti œ, ne je kin a rai ne œ?» œ œl-de œ nœ: «Loki nin a to ti, e œ mal je a kawï-naa ti.»

18

Nje gangï ta œi ki dœne ki nje ngaw koy

¹ Jœju œl kuji ta madi njœ ndo je læne, tœji-n-de kadi œli ta ki Luwœ taa taa, bi kadi tœgide goto ta ti al,

² œ nœ: «Nje gangï ta kare isi œe bo ti madi nœœ. E dœw ki bœl Luwœ al nim, taa ilœ koji dœ dœw ti al nim tœ.

³ Ningœ me œe bo ti ka kin, dœne kare ki nje ngaw koy isi ti nœœ tœ. Dœne ka kin re ki dœkagilo je pœti œl-e œ nœ: «Igangï ta ka ki to danje ti ki nje ta læm ka kin adi-m.»

⁴ Nje gangï ta ka kin mbati dœkagilo ngay. Nœ tœl œl ta rœne œ nœ: «Re m-bœl Luwœ al nim, taa m-ilœ koji dœ dœw madi ti kare al ka,

⁵ dœne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Sœbi kadi m-gangï ta lie made, mba kadi tœl re gogi ndœ ki rangï ti, tapi-m bœy al ngata.»

⁶ Babe ilœ dœ ti bœy œ nœ: «Maji kadi oi ta ki nje gangï ta ki dana al, œ kin maji.

⁷ Sœi oi kadi Luwœ a gangï ta ki dana adi dije lie ki isi nœi dœe ti kondœ je ki kada je kin al a? A isi gœrœrœ ba bi a ra sœde al a?

⁸ Adi m-œl sœsi, a gangï ta ki dana kalangï ba adi-de. Nœ ne kare bœ, se ndœ ki mi NGon Dœw m-a m-tœl m-re œ, m-a m-ingœ dije ki adi mede dœnangï ti wa mindi wa?»

Parisi œi ki nje taa la-mbœ

⁹ Jœju œl kuji ta ki dœ njœ je ti ki ooi rœde tœ dije ki dana œ kidi ndœgi dije

¹⁰ œ nœ: «Dingœm je joo, awi kœy kaw-naa ti mba kœl ta ki Luwœ; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbœ tœ.

¹¹ Parisi i a taa œ œl ta ki œji dœ rœne mene ti œ nœ: «Luwœ læm, m-ra-i oyo tado mi m-to tœ ndœgi dije ki njœ bœgi je œ se njœ ra ne je ki go ti al, ki njœ kuwœ marim, taa tœ nje taa la-mbœ kam al tœ.

¹² Me ndœ je ti ki siri, m-œgi rœm ne kuso ti nja joo, madi Luwœ ne kare me ki dœgi ti, me ne kingœ je ti læm pœti.»

¹³ Nœ nje taa la-mbœ bœ, œsi rœne ngœrangï nu, kun ka ge kun kœmne ki dœra ti al, ra rœne ndœœ, œ œl œ nœ: «Luwœ læm, œœ kœm-to-ndœœ læm tado mi nje rœ majal!»

¹⁴ Adi m-œl sœsi, e nje taa la-mbœ œ tœl aw œe læne ki ta ki kœr dœ ti nœœ Luwœ ti, bi e Parisi al. Tado dœw ki un dœne taa œ, a ilœi dœe nangï, ningœ dœw ki ilœ dœne nangï, a uni dœe taa tœ.»

*Jœju indœ jine dœ ngan je ti ki du
(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)*

15 NĠan je ki kasi wa kin ka, dije rai sade ro Jaju ti mba kadi njangi dode. Na loki nje ndo je ooi ne kin ba, kali sade.

16 Na Jaju adi rai ki ngan je ki du rae ti ba al a na: «tygi ngan je ki du adi rai rom ti, oti kadi ogi-de ta rabi, tado kobe la Luwa e ya dije ki toi ta ngan je ki du be.

17 Taki rojeti, adi m-al sasi, daw ki ndigi kadi Luwa o be doe ti ta ngon ki du be, al, a ur kobe ti la Luwa al ratata.»

Nje ne kinga

(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

18 Ki bo la *Jipi je kare, daji Jaju a na: «Nje ndo ki maji, e ri a m-a m-ra a m-a m-inga-n kaji ki a to biti ki no ti a?»

19 O Jaju al-e a na: «Mba ri a ibar-m daw ki maji a? Daw kare ki maji goto, na Luwa ki karne ba par a e daw ki maji.

20 I igar ndu-kun je la Luwa ki a na: «A uwa marim al, a tal daw al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al, a asi gon bawi ki koi*.»

21 Ninga dingam tal al Jaju a na: «Ne je kin pati m-tal rom go ti dokagilo kilag ngira basam ti nu.»

22 Go ta je ti kin Jaju al-e a na: «Ne kare be a nayii kadi ira bay. Aw igati ki ne kinga je lai pati, ilabi lae nje ndoo je, ba a aw ki ne kinga ngay me dora ti, a ire un gom.»

23 Na loki ta kin osi mbi dingam ti ka kin, rae tal nal-e al, tado e daw ki ne kinga lie e ngay.

24 Loki Jaju oo-e kadi mee o-e ninga al a na: «E ne ki nga ngay ro nje ne kinga je ti kadi uri me beko ti la Luwa.

25 E ne ki nga ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, na a nga ngay ita e kin bay kadi nje ne kinga ur me beko ti la Luwa.»

26 Nje ki isi ooi do ta la Jaju ali ai na: «NGa kin a e be ninga, na a asi kadi inga kaji a?»

27 Jaju ila-de ti a na: «Ne ki daw asi al, Luwa asi ra.»

28 Piyar al-e a na: «NGa je kin, j-iy a ne kinga je laje pati ko, a j-un goi kin.»

29 Jaju al-de a na: «Taki rojeti, adi m-al sasi, re daw madi, iy a kay lane, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kobe la Luwa a,

30 a inga ne je al do e kin, dokagilo ti ki bone, taa dokagilo ti ki a re, a inga kaji ki a to biti ki no ti to.»

Jaju al ta ki do koyne ti ki kine lo koy ti

(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

31 Jaju bar nje ndo je lane ki dagi gide e joo ki rone ti, ninga al-de a na: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijalam ti, ne je pati ki nje kal ta je ki ta Luwa ti ndangi oji dom mi *NGon daw, a tali tade.

32 Tado a ilai-mi ji dije ti ki ai *Jipi je al kadi ta kogi dom ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dom nim to.

33 Go ti, loki tindai-mi ki nday kabilay ninga, a tali-mi. Na ndo mita la ndo koym ba, m-a m-tej lo koy ti.»

34 Na ne kare ki nje ndo je gari me ta ti kin goto. E ta ki to lo bayo ti rade ti. Gari me ta ki Jaju ge kal-de al.

Jaju adi nje kam to oo lo Jariko ti

(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

35 Loki Jaju e basi ki be ki Jariko ninga, nje kam to madi isi ngang rabi ti noo, isi koy ne.

* 18:20 Tej ki taga 20.12-16; Doteranom 5.16-20

³⁶ Loki nje kəm tō oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, dəji ta se ri ə isi ra nē wa.

³⁷ Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najaratəi ə isi ində də.»

³⁸ Nje kəm tō ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nq ki təgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!»

³⁹ Dije ki njé njiyə kəte nq dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tō un ndune ki taa dō made ti bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»

⁴⁰ Jəju a lo ka ti, 6a un ndune kadi rəi sie rone ti ne. Loki re rəe ti bəsi ningə, Jəju dəje ə nə:

⁴¹ «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tō əl-e ə nə: «Bəbe, m-ge kadi kəm oo lo!»

⁴² Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me ləi əji.»

⁴³ Par ə, loe ti nq, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə təji dō Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi nē kin ningə, iləi ngirə kəsi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

¹ Loki Jəju ur me 6e ti ki Jəriko ə isi ində də ningə,

² dīngəm ki nje nē kingə kare ki təe nə Jase, ki e boy dō njé taa la-mbə je ti isi nq.

³ Dīngəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nā dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tadə e dəw ki gəji.

⁴ Be ə, ay ngədi kəte, aw al dō kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin.

⁵ Loki Jəju re tēe loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tadə səbi kadi m-isi me kəy ti ləi bone.»

⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rone ti ki rənəl.

⁷ Dije pəti ki ooi nē kin, 6ai ta dō Jəju ti əli əi nə: «Aw isi 6e lə nje ra majal.»

⁸ Nə Jase a taa, əl Bəbe ə nə: «Bəbe, m-a m-adi nusi nē kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa nē lə dəw ki al dō maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogə nja sə.»

⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti ləi ingəi kaji, tadə j ka j nqon ka *Abirakam tō.

¹⁰ Tadə ki rojeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade tj, m-əji-de.»

Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti (Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e bəsi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kəbe lə Luwə a ədi rone loe ti nq. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de bə bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi

¹² əl-de ə nə: «Dīngəm kare ki oji-e me maji ti isi aw 6e madi ti ki say kadi indəi jəgi ngar dəe ti bəy taa tə təl.

¹³ Be ə, kəte bəy taa kadi aw, 6ar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ər kare, ningə əl-de ə nə: “Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.”

¹⁴ Nə dije ki me 6e ti lie jji gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: “Ji ndigi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.”

¹⁵ Be ka, indəi jəgi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re 6e ningə, 6ar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa.

¹⁶ Dəw ki dō kəte re, ningə əl ə nə: “Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi dō ti kin.”

* 18:38 Iqol Mk 10.47 ki ta ki dō ti gin makitibi ti nangi.

17 Ɖ ngar əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji. Ningə təkɪ a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-ɪ nje kɔbe dɔ be bo je ti dɔgi.”

18 Dəw ki kɔ joo re, ningə əl ə nə: “Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi dɔ ti kin.”

19 Ɖ ngar əl-e ko ta wa ka kin tɔ ə nə: “I, isi tə nje kɔbe dɔ be bo je ti mi.”

20 E ki rangi re ningə əl ə nə: “Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-ɔyɔ-e ta kibi ti m-ade to.”

21 Tadɔ m-ɔali. I, i dəw ki ngə ngay, ne ki kində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.”

22 Lo kin ti ngar əl-e ə nə: “I nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dɔi ti ki ta ki tee tai ti i wa. I igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim.”

23 NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dɔ ti.”

24 Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nɔɔ ə nə: “Itaai mbal ɔr ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ɔr dɔgi kin.”

25 Ɖ dije əli ngar əi nə: “E kam aw ki mbal ɔr dɔgi ngata.”

26 Nə ngar əl-de ə nə: “M-əl səsi təkɪ, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti, nə dɔw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taaf jie ti wa ɔy.”

27 Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dɔ ti, irəi səde, itəli-de ta kəm ti ne.”»

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kosi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)*

28 Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nɔ kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm.

29 Loki Jəju re tee basi ki be ki Bətipaje əi ki be ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki bari-de mbal kagi bini je kin ba, ilə njé ndo je ləne joo

30 ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nɔsi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingəi ngon koro ki dɔɔi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al ɔy. Ituti-e, irəi sie adi-mi.»

31 A re dəw madi daji səsi ə nə: “MBa ri ə isi ituti ngon koro kin” ə, əli-e əi nə: “E Bəbe ə ge-e.”»

32 NJé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi ne je təkɪ wa ki Jəju əl-n-de.

33 Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ba njé koro je daji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?»

34 Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «Bəbe ə ge-e.»

35 Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju ba, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dɔ ti.

36 Kəti wa ki isi ɔti kəte kəte kin ba, dije labi kibi je ləde dɔ rəbi ti adi-e njiyə dɔ ti.

37 Loki Jəju isi re basi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki i ki dɔ mbal kagi bini je ti kin ba, kosi njé ndo je lie, rəde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kaji je pəti ki ra adi oi ki kəmde,

38 əi nə:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re ki tɔ Bəbe!

Kadi Lapiya re ki dɔ dɔrɔ ti, ə tɔba e ki dɔ Luwə ti ki isi taa dɔ dɔrɔ ti tɔ.»

39 *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «Bəbe, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.»

40 Ɖ Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gaji mbal je a singəl.»

Jəju nɔ mbata be bo Jorijaləm

⁴¹ Loki Jəju ində də be ki Jorijaləm basi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nɔ re kəme ti.

⁴² Man nɔ re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dəkagilo ki je ti bone kin, j wa igər rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tɛɛ də ti al.

⁴³ NDə je ki ngə a rəi nɔɔ kadi njé bə je lai a iləi-naa gəi dəi, a iləi-naa ki ta tə rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itɛɛ goto.

⁴⁴ A budi-ni nangɪ mur mur ki dije lai. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isi də made ti goto. Tadə kəmi tɛɛ də dəkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kə me kəy ti lə Luwə

⁴⁵ Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi nɛ je titi kə.

⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəy rɔ ti lə njé bogi je yo.”»

⁴⁷ NDə je pəti, Jəju ndo dije nɛ gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun də njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun də dije me be, sangi rəbi kadi n-təli Jəju,

⁴⁸ nə gəri rəbe al, tadə kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

20

Ta ki dəji də təgi ti ki Jəju aw-n

(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ NDə kare, Jəju isi ndo dije nɛ me kəy ti lə Luwə, ilə-n mbɛ Poy Ta ki Maji ningə, njé kun də njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, tɛɛi nɔɔ rəi.

² Loki rəi ningə əli-e əi nə: «Əl-je adi j-o, e ki təgi ki j ra ə isi ra-n nɛ je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune ə isi ira-n ə?»

³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare kadi əli-mi adi m-o tə.

⁴ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije?»

⁵ Nə təli a məri ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?»

⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, kosi je ba pəti a tiləi-je ki mbal təli-je, tadə gəri maji ngay kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

⁷ Be ə, təli əli Jəju təkɪ n-gəri dəw ki ile al.

⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n nɛ je kin al tə.»

Kuji ta də dije ti ki njé ra kilə ndər nju, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jəju ilə rəne əl ta *Jipi je me kuji ta ti ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə dəi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti ba, a kəyi-naa nɛɛ, ningə e wa əti aw mba ki goe ngal.

¹⁰ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi nɛ ndor ka kin, ki yane ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

¹¹ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tindəi-e je, taji-e je, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

¹² Be ka dingəm ka kin təl ilə bəə ki nje kə mitə bəy. Ba e ki nje kə mitə kin, njé ra kilə je ka kin tindəi-e, adi-e do, ə tuwəi-e adi-e aw.

¹³ Lo kin ti, nje ndər dəji ta rəne ə nə: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ə, a bəli gide.”

¹⁴ Nə njé ra kilə nju, loki kəmde osi də ngone ti ba, əli-naa ta kin dande ti əi nə: “Darə e wa kam ə a e nje nɛ nduwə. Ji təli-e j-adi ndər nju kin təl nɛ ləje!”

15 Be ə, ndəri ngon ka kin, awi sie gidi ndər ti taga, t̄li-e. Ə se dingəm ki nje ndər kin a ra s̄əde ban wa?

16 A re kad̄i t̄ol nj̄e ra kil̄ə je kin k̄ə, ə sangi nj̄e ki rangi ind̄ə-de ta ndər ti.» Loki dije ooi ta ki J̄əju əl kin ɓa, əli əi n̄ə: «Jagi, n̄e kin a re n̄e ɓa al.»

17 N̄ə J̄əju ḡo-de ɓa ninḡə əl-de ə n̄ə: «Ta ki makitibi l̄ə Luw̄ə əl ə n̄ə

“MBal ki nj̄e ra k̄əy je mbati-e,

E ə t̄əl mbal ki e t̄əgi k̄əy*,” kin me n̄ə ri ə?

18 «D̄əw ki ra ki osi d̄ə mbal ti kin ə, a t̄əti nj̄əki nj̄əki, a re e ə mbal kin ə osi d̄əe ti t̄o ninḡə, a r̄əkite r̄əkit̄ə r̄əkit̄ə t̄o.»

*Ta d̄ə k̄iḡə la-mb̄ə nje k̄əbe ki ɓo S̄əjar ti
(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)*

19 N̄j̄e ndo ndu-kun je, ki ki ɓo je ki d̄ə nj̄e k̄ij̄ə n̄e m̄əsi kad̄i-kare je ti, sangi r̄əbi kad̄i n-uw̄əi J̄əju loe ti wa kin n̄oq̄, tad̄ə ḡəri maji kad̄i kuji ta ki J̄əju əl kin s̄əbi d̄əde, n̄ə ɓəli kosi je.

20 Be ə, ind̄əi k̄əmde go J̄əju ti, ɓa il̄əi dije madi ki rai r̄ode t̄ə dije ki dana be r̄əe. H̄əi-de r̄əe ti mba kad̄i t̄ə me ta ti ki a t̄eɛ tae ti kin ɓa, n-uw̄əi-e-n, n-il̄əi-e ji nj̄e k̄əbe je ti.

21 Dije ka kin d̄əji J̄əju əi n̄ə: «N̄je ndo dije, ji ḡər kad̄i i nje k̄əl ta ki r̄əjeti, taa i nje ndo n̄e ki r̄əjeti t̄o. K̄ər k̄əm d̄əw dana goto r̄əi ti, isi indo dije r̄əbi ki r̄əjeti ki n̄əl Luw̄ə.

22 Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kad̄i j-iḡə la-mb̄ə nje k̄əbe ki ɓo S̄əjar ə?»

23 N̄ə J̄əju ki ḡər kad̄i isi ədi k̄əme, əl-de ə n̄ə:

24 «Adi-mi sil̄ə kare adi-mi m-o, se d̄ə n̄ə ə ind̄əi ti, ə t̄ə n̄ə t̄ə ə ndangi ti wa?» Ninḡə əli əi n̄ə: «E nje k̄əbe ki ɓo S̄əjar.»

25 NGata ə J̄əju əl-de ə n̄ə: «N̄e l̄ə S̄əjar ə adi S̄əjar, n̄e l̄ə Luw̄ə ə adi Luw̄ə t̄o.»

26 Lo kin ti, lo kad̄i uw̄əi J̄əju ki ta ki tae ti n̄ə kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum d̄əde, adi ai tade mb̄ə.

*Ta ki d̄əji l̄ə Sadusi je d̄ə ki nj̄e koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)*

27 ɓa go ti, *Sadusi je ki əi dije ki nj̄e maji t̄əki nj̄e koy je a j̄i taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, r̄əi r̄ə J̄əju ti d̄əji-e əi n̄ə:

28 «N̄je ndo dije, *Moj̄i ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə n̄ə: “Re d̄əw madi, ngok̄əe taa d̄əne, ə ngok̄əe ka kin oji ngan je ki d̄əne ka kin al ɓəy ə oy ninḡə, s̄əbi kad̄i taa d̄əne nduw̄ə kin oji-n ngan je kad̄i t̄eɛi t̄o nje goto ti.”*

29 Ninḡə ki oji d̄ə ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki d̄əsay taa d̄əne, ə oji-n ngon al ɓəy par ə oy.

30 Ki k̄ə joo re taa d̄əne nduw̄ə ka kin, ɓa kae ti wa ɓəy.

31 Re t̄eɛ d̄ə ki k̄ə mit̄ə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai d̄əne ki kare kin p̄əti, ɓa oyi ki kanji kad̄i d̄əw kare dande ti oji sie ngon.

32 Ta t̄əl tae ə, dar̄ə d̄əne wa re oy t̄ə.

33 NGA ə se nd̄ə ki nj̄e koy je a j̄i taa lo koy ti ə, n̄ə dande ti ə d̄əne ka kin a e nee wa? Tad̄ə əl siri p̄əti taai-e n̄ede ti.»

34 Ə J̄əju əl-de ə n̄ə: «D̄əngangi ti ne kin ə dinḡəm je ki d̄əne je isi taai-naa.

35 N̄ə dije ki Luw̄ə oo-de kad̄i asi kad̄i a j̄i taai lo koy ti, kad̄i isi me ɓe k̄ə t̄i ki sigi, a taai-naa al ngata.

36 Taa a oyi al t̄ə, tad̄ə a toi t̄ə malayka je be. Əi ngan l̄ə Luw̄ə tad̄ə Luw̄ə adi-de j̄i lo koy ti.

³⁷ Ningə ta ki ki nə njé koy a ii taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay dō ti kadi njé koy je a ii taa lo koy. Loki əl ta əji-n dō por ki o me nga ti, Moji bar Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi[☆].”

³⁸ Ningə Jəju ilə dō ti təkɪ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, ɓi e Luwə lə njé koy je əl. Tado ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dode taa.»

³⁹ Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki n̄ je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.»

⁴⁰ Ningə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisɪ əi ki Dabidi

(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisɪ ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?»

⁴² Tado Dabidi ə wa ki dōne əl me makitibi Pa je ti ə nə:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:

ɔre isi dō ji kɔm ti ne,

⁴³ Biti kadi m-aw ki njé b̄ je ləi m-ilə-de gin tɔgi ti[☆].”

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisɪ Bane ə, ra ban taa Kirisɪ a e ngon ka Dabidi ə?»

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi dō ne ndo lie

⁴⁶ ə nə: «ɪndəi kəm-kədi dō rɔsi ti ki rɔ njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibɪ ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki ɓuki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nɔ dije ti.

⁴⁷ Taai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkɪ n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dode ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Mk 12.41-44)

¹ Jəju un kəmne isi oo-n njé ne kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me ne kadi-kare ti.

² Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tɔ.

³ Ə Jəju əl ə nə: «M-əl səsi təkɪ rɔjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

⁴ Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi əli ta dō kəy ti lə Luwə, əli əi nə: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti ɓəl ki dum bitɪ. Nə Jəju əl-de ə nə:

⁶ «Ne je pəti ki oi-de kin, ndo madi a re nɔɔ ki mbal kare ki a nay kadi isi dō made ti goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

Ne kɔji je ki a tɔji dəkagilo ki kɔ ki a re

(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangi ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kɔji ki ban ə a tɔji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?»

8 Ə Jəju əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tado dije ngay a rəi ki təm əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tə əi nə: “Dəkagilo re ngata”, nə maji kadi uni gode al.

9 Ləki a oi ka rə je, dije a i ki naa ki rə je kin, adi bəl ra səsi al. Tado ri ri ka ne je kin a rəi bəy taa, nə e dəbəy ndə ta ji naa ti nōq al bəy.»

10 Ba Jəju əl-de bəy ə nə: «Gin bə madi a aw rə də gin bə madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti.

11 Dənangi a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njé tə ko dije a osi je, bə a o je. Nəngə ne je ki əti bəl ngay a i ki dərə ti rəi ki ne kəji je ki to bəl.

Dəkagilo kində kəm-ndoo

12 «Nə kəte nō ne je ti kin piti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nō ngar je ti ki boy, ki nō njé kəbe je ti ki mbata ləm.

13 Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti.

14 Nəngə ne ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti.

15 Tado mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Nəngə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii al.

16 A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dəsi kadi adi dije. Nəngə a gangi ta koy də dije ti ngay dansi ti.

17 Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm.

18 Nə bisi dəsi kare ka a osi kə al.

19 Nəngə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kaji.

Tuji ki a tēg də bə bo Jorijaləm ti

(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

20 «Ləki a oi njé rə je iləi-naa gəi də Jorijaləm kin bə, kadi igəri təki dəkagilo tuje asi ngata.

21 Bə ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti, ə kadi njé ki isi me bə bo Jorijaləm ti, tēgi ki taga kə, nəngə kadi dije ki awi wale, təli me bə bo ti al.

22 Tado a e ndə gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne.

23 NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gae goto a e lə dənə je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tado kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongilə Luwə a re dəde ti me bəe ti kin tə.

24 Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde bəə ti də bə je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə al a njiyəi də Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dəkagilo ləde ki Luwə oji ində ngangine.

Re NGon dəw

(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

25 «Dəkagiləe ti kin, ne je ki to bəl a tēgi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je[☆]. Man ba a j, kae a bə ki taa, adi dije ki gin bə je ti ki dangi dangi, bəl a təl-de.

26 Bəl a təl-de adi dadi par par, isi nginəi ta ne ki a tēg dəde ti dənangi ti. Tado təgi je ki dərə ti a yəki.

27 Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki təgi, me kunji ti ki əti bəl[☆].

28 Ləki ne je kin rai ne nəngə, maji kadi irai rəsi, əri dəsi taa, tado kagi lo kingə də ləsi e bəsi.»

29 Nəngə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nə: «İgəi kagi mbay-kote ki ndəgi kagi je oi.

³⁰ Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay 6a e 6asi ngata.

³¹ Be tə ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təki ko6e lə Luwə e 6asi.

³² Ningə təki rojeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dəde taa ne kin a oyi tigə əl 6əy ə ne je kin a rai ne.

³³ Dora ki donangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki no ti.

Kisi dəgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dəgi ti, 6i adi go ne kuso ki go ne kay, ki taga ki do ne ki duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə səsi nangi busi əl.

³⁵ Kadi uwə səsi nangi təki bandi a osi-n do kanji je ti kin be əl. Tadə e ne ki a osi do dije ti pəti ki donangi ti.

³⁶ Ningə kadi itoi 6i əl, əli ta ki Luwə ki dokagilo je pəti kadi tə ingəi təgi idumi do ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi ite6i ai taa ta kəmm *mi NGon dəw ti.»

³⁷ Re kada 6a, Jəju ndo ne dije gin kay ti lə Luwə. A re kondə to ningə, te6 aw do mbal ti ki 6ari-e do mbal kagi bini je ti.

³⁸ Loki lo ti njay tə 6a, kosi je rai gin kay ti kadi ooi do ta lie.

22

Judası un do Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde əl, ki 6ari-e nay Paki e 6asi*.

² Njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə 6əli kosi je.

³ Ningə *Satə ur me Judası ti ki 6ari-e Isikariyoti ki e ki kare mbə njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo.

⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun do njé ngəm ta kay lə Luwə, do rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti.

⁵ Lo kin ti, ro njé je ki Judası aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la.

⁶ Judası ndigi do ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi do ne kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDə kuso mapa ki əm ɔde əl, ki e ndo ki kadi dije təli ngan dəgi bati je mbata ne kuso Paki asi.

⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Ja ə nə: «Awi indəi do ne kuso Paki dana kadi j-usoi.»

⁹ Ba əi je təli dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?»

¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, loki isi uri ki me 6e ti 6a, a ingəi dīgəm kare ki oti gum man done ti ningə uni goe, uri me kay ti ki ur ti.

¹¹ Loki uri goe ti 6a, əli 6a nje kay kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə kadi ji dəji se me kay ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?”

¹² Lo kin ti, a ɔji səsi me kay ki boy. Me kay kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi.

¹³ Piyər əi ki Ja awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təki wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki do kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti.

* 22:1 Te6 ki taga 12.1-27

15 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kə.»

16 Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin təl tane me beko ti lə Luwə.»

17 Go ti, Jəju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə də ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de ə nə: «ftaa ayi-naa dansi ti,

18 Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko lə Luwə re-n.»

19 Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə tətə naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. ftaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»

20 Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkə ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi».

21 «Ningə kadi igəri təkə dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin.

22 Mi *NGon dəw m-a m-oy təkə Luwə oji-n, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.»

23 Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi dəji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

24 Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki təgide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa?

25 Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki oi be də gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, rai rəde kadi n-əi bəbe je də dije ti, taa njé ki təgi kəbe e jide ti, indəi təgi də dije ti adi bəri-de njé ra maji je tə.

26 Nə səi, maji kadi irai təkə əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki təgi dansi ti, maji kadi təl rəne dəw ki də du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə ləsi tə.

27 Tado dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi.

28 Səi ə səi dije ki uwəi təgisi ba səm me kə ti.

29 Ningə təkə Luwə ki Bai adi-m kəbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tə.

30 A usoi je, a ayi-naa je səm me beko ti ləm. Ningə a isi də kimbər kəbe ti kadi igangi ta də gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.»

Jəju əl təkə Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

31 Jəju əl Simo ə nə: «Simo, Simo, Su dəji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkə dəw a siyə-n ko me kee ti be.

32 Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kə al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dīgəm me ngakəi je ti.»

33 Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi bəsi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səl.»

34 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bəne wa kin, kunə kinjə nə al bəy ə, a naji ta nja mitə təkə igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

35 Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.»

³⁶ NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsi sine kin, dəw ki aw ki la 6a kadi un jine ti, e ki aw ki 6ol ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi or kibi ki rone ti gati-n ə iyə lae ndogi-n ne kati kare uwə jine ti to.

³⁷ Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: “Tidəi-e dan njé ra majal je ti*,” kin ra ne dom ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dom ti kin, a ra ne.»

³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Babe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə də mbal kagi bini je ti
(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tee, ningə təkisi isirə-n kəte kəte, un ta rəbi isirə aw ki də mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe.

⁴⁰ Loki rəi teeji də mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

⁴¹ Ba or rone say ndəy, ningə əsi məkəsi sine nangi, əl ta ki Luwə ə nə:

⁴² «Bai, re indigi ə, əsi kə kin ngərangikə rəm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə təl tane.»

⁴³ Lo kin ti noo be, malayka kare j dora ti re ade togi.

⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isirə nangi al, adi əl ta ki Luwə ki toagine, tətə tosi nangi tə kər məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de, isirə toi bi ki me-kə.

⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isirə itoi bi wa bitirə a? II taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju
(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jq 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije teeji noo isirə rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide e joo ə e nōde ti. Re ki rə Jəju ti kadi n-uwe ki rone ti.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki roi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isirə ra ne kin be 6a, dəji Jəju əi nə: «Babe, səbi kadi jirə tigə-de ki ne kati ə se kadi jirə ban ə?»

⁵⁰ Ningə loe ti noo, ki kare dande ti or kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie ki də jirə kəti latirə gangi.

⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asirə be ngata, iyəi-de adirə rəi.» Ningə ilə jine ədi-n mbi paja ka kin, 6a mbie təl to majirə gogi.

⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatəgi je ə nə: «To tə ne ki mirə njé bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gal je taa kadi uwəi-mi be?»

⁵³ NDə je pətirə, mirə səsi naa tigrə kəy ti lə Luwə, nə jisirə ədi-m al, ningə e ndə ləsi 6one, e ndə ki kadi togi je ki majal ədi rəde me til ti.»

Piyər najirə ta gər Jəju
(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jq 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awirə sie, urirə sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adirə ndəy ngal ndəy, ningə un gode isirə aw səde.

⁵⁵ Dije iləi por dana natirə lo ti, isirə ta ti, adirə Piyər aw isirə ta ti səde.

⁵⁶ Ningə ngon dane kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isirə kunjirə por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isirə kin ka, kəte e sie tə.»

⁵⁷ Nə Piyər najirə ə nə: «Dəne, m-gər-e al.»

⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «I ka, i dan dije ti lie tə.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.»

⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re dō ti bəy ə nə: «Ki rəjeti, dingəm kin kəte e sie tō, tado e dəw ki Galile ti.»

⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti noo wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nō.

⁶¹ Loe ti noo, Jəju ilə rəti go Piyər, ba me Piyər ole dō ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nō, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al[☆],» ka kin.

⁶² Piyər ində lo tēē taga, nō ki man kəmme.

Dije taji Jəju, tindəi-e

(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je.

⁶⁴ Ba ddoi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!»

⁶⁵ Taa nē taji je ki rangi ngay tēē tade ti ki rəe ti tō.

Jəju a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jq 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ingəl-naa, awi ki Jəju nō njé gangi ta je ti lə Jipi je.

⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e i ə i Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al.

⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tō.

⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi dō ji kō Luwə ti ki nje tōgi ngata.»

⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi i ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təkə, mi NGon lə Luwə.»

⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dōe ti bəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nō ngar Pilati ti

(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Go ti, i i taai pəti awi ki Jəju nō *Pilati ti.

² Ningə lo kin ti, iləi rōde isi indəi ta dō Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəl la-mbə nje kō ki bo Səjar al. Taa a dō ti noo əl bəy təkə n-e Kirisi, n-e ngar.»

³ Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tēē tai ti.»

⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə nē madi ki asi kadi m-gangi-n ta dō dingəm ti kin al.»

⁵ Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki nē ndo ləne kadi taji rō. Hə ngire Galile ti, un-n dōnangi ki Jude ba pəti, biti ə tēē-n rəjeti ne kin.»

Jəju a nō Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa?

⁷ Ə loki oo kadi Jəju i gin beko ti lə *Erodi ningə, ilə sie adi Erodi ki dōkagiloe ti kin e Jorjalam ti noo tō.

⁸ Loki Erodi oo Jəju ba, rəe nəl-e ngay tado mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju əi-n dō ta lie ki dije isi əli. Erodi ində mene ti kadi Jəju a ra nē kōji je kadi n-oo.

⁹ Ө дэје та је ngay, нә Јәју иле тi ал.

¹⁰ Ки бо је лә нјé кijә нe мәси кadi-kare је, ки нјé ndo ndu-kun је әи нoq, isi сәки дo Јәју ки тәгиде.

¹¹ Eроди әи ки аsигar је ләне киди Јәју, mbәi sie, ба иләи кibi ки ndole рәе тi, ә тәли иләи sie adi Pilati gogi.

¹² NDәe тi нoq, Eроди әи ки Pilati ки кәте әи нјé бә је лә naa, тәли madi-naa је.

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati бар ки бо је лә нјé кijә нe мәси кadi-kare је ки нјé kun дo kosi је,

¹⁴ әл-de ә нә: «Һәи ки dingәм kin adi-mi әи нә e nje sulә дије бuki-de wale, нә ме та тi ки m-dәје нoси тi ne kin, m-ingә нe ки majal ки isәki-e-n, ки asi kadi m-gangi-n та дәе тi ал.

¹⁵ *Eроди ка ingә нe madi ал тo, тadә тәл илә sie рәјети gogi. Ne ки asi kadi дәw тәл-e-n goto.

¹⁶ Be ә, m-a m-adi indәi-e par ә m-a m-iyә taa.» [

¹⁷ Pilati әл be mbata дo бәл је рәти, lo ra nay paki тi, сәби kadi Pilati әr дәw kare dangay тi adi-de.]

¹⁸ Nә дије рәти уни ndude ки тaa әли әи нә: «Һтәл-e kә ә әr Barabasi adi-je.»

¹⁹ Barabasi e дәw ки uwәi-e dangay тi mbata e dan дије тi ки wongi ра-de дo нјé кoбe је тi me бe тi nim, тәли дәw nim.

²⁰ Ningә тәки Pilati ndigi-n kadi n-iyә Jәју taa, тәл дәји-de та дo тi бәy.

²¹ Nә әи је әли та ки ndu ки ngә ngay әи нә: «Һбe kagi-dәsi тi, ибe kagi-dәsi тi.»

²² Pilati re сәде дo тi бәy ки kә mitә ә нә: «E ri ки majal ә dingәм kin ра ә? Ne ки asi kadi дәw тәл-e-n goto, adi m-a m-adi indәi-e par ә m-a m-iyә taa.»

²³ Nә әи је әи дo ndude тi, уни ndude ки тaa, әли та ки тәгиде ngay итә ки кәте kadi бe kagi-dәsi тi тә бә wa.

²⁴ Be ә, Pilati un ndune kadi n-ra нe ки kosi је ndigi.

²⁵ Adi әr Barabasi ки ndigi kadi әr-e adi-de. Barabasi e дәw ки uwәi-e dangay тi mbata e dan дије тi ки rai wongi дo нјé кoбe је тi nim, тaa тәли дәw nim. NGa ningә ndigi kadi тә Jәју taa n-ule јi аsигar је тi kadi rai sie нe ки go ndigi тi ләде әи kosi је.

Awi ki Jəju ki lo бe kagi-dәsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki аsигar је isi awi ки Јәју ningә, ingәi Simo, дәw ки Sirән тi, ки ј wale, ба indәi kagi-dәsi лә Јәју дәе тi, adi oti goe тi.

²⁷ Kosi дије ngay уни go Јәју. Dәne је indәi kadide нoјi, ndingәi рәде mbata lie.

²⁸ Be ә, Јәју yәti kәmne ки дәде тi, әл-de ә нә: «Dәne је ки Jorijalәм, inoјi-mi ал, нә kadi inoјi рәси сәи је wa, ә inoјi ngansi је.

²⁹ MBata ndә a re нoq kadi дије a әли әи нә: “Maji-kur ә дo kuji dәne је тi, e дo нјé је тi ки oјi ngon ndә kare ал, ки иләи mba та ngon тi ал.”

³⁰ Lo kin тi нoq be, дије a әли mbal је әи нә: “Osi дәје тi!” Ө a әли dii је әи нә: “Һбәyәi-je!”

³¹ Kin ә дәw ра kagi mbәl be ningә, kagi ки tuti тaa yәe a to ban ә?”

³² Lo kin тi, рәи ки baw kaya је ки нјé тәл нe јoo kadi тәли-de naa тi ки Јәју.

Diје бәи Jəju kagi-dәsi ti

(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jq 19.17-24)

³³ Loki rai teeji lo ti ki bari-e «Ka do daw» ba, asigar je bai Jaju kagi-dasi ti, loe ti noo, taa bai baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jaju do kagi-dasi ti to. Bai ki kare do ji koe ti, a bai ki nungi do ji gale ti to.

³⁴ Ninga Jaju al a na: «Bai, adi mei sol dode ti, tado gari ne ki a rai kam al.» Noo be, asigar je tigai kir (mbare) do kibi ti lie, labi-naa.

³⁵ Kosi dije ai noo a goi-de, ninga nje kun do *Jipi je ibai Jaju kogii ai na: «Aji dije ki rangi, an a, kadi aji rone e wa adi j-o to, taki re e Kirisi la Luwa ki Luwa mbate^a.»

³⁶ Asigar je ka kin agi ki ro Jaju ti, mbai sie, ba adi-e kasi ki masi kade ay^a.

³⁷ Ninga ali-e ai na: «Re i ngar la Jipi je a, aji roi i wa adi j-o.»

³⁸ Ba ndangi ne madi bay to me ba ti, indai taa do Jaju ti ai na: «Daw kam e ngar la Jipi je.»

³⁹ Ninga baw kaya kare ki bai-e do kagi-dasi ti taji Jaju a na: «I al a na i Kirisi ki Luwa mbate a? Aji roi i wa, a aji-je sal.»

⁴⁰ Na e ki nungi kol ki madine a na: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi doi ti to kin, ibal Luwa al a?»

⁴¹ Ki oji doje, e go ti, tado e ne ki je wa ji dibi a ji tati kande, na e, ne madi kare ki majal ki ra goto.»

⁴² Ba e ki nje kol ki madine ka kin tal al Jaju a na: «Jaju, ndo ki a re ta ngar a, adi mei ole dom ti.»

⁴³ O Jaju ile ti a na: «Taki rojeti, adi m-ali, bone wa kin a i sam naa ti me be ronol ti.»

Koy Jaju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jq 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam do be ti be, a lo ndul donangi ti biti kadi ki mita ki lo solb.

⁴⁵ Kadi ur dana, daw oo-e al. NGA ninga, kibi ki gangi lo ki me kay ti la Luwa gangi dana la naa je joo^a.

⁴⁶ Ba Jaju un ndune ki taa a na: «Bai, m-iy^a ndilm me jii ti.» Ninga go ta ti kin ba ka^ae tee.

⁴⁷ Loki ki bo la asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ila toji do Luwa ti a al a na: «E ki rojeti, daw kin e daw ki dana.»

⁴⁸ Kosi dije ki ai lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, tali be je ki kadide ki kindo, ndingai rode.

⁴⁹ Dije p^ati ki gari Jaju, ki dane je ki i sie Galile ti, ai say indai kamde a ooi ne je ki isi rai ne.

Kila Jaju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jq 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti noo be a, dingam kare ki tae na Jisapi i noo re. Jisapi e ki kare dan nje gangi ta je ti la *Jipi je, e daw ki maji, e daw ki dana,

⁵¹ adi ne je ki made je dooi naa ti a rai kin, e ndigi sade do ti al. Jisapi e daw ki Arimate ti, ki e be la Jipi je. E isi ngina ta kobe la Luwa ki kadi a re.

⁵² Jisapi aw ro *Pilati ti, daji nin Jaju.

⁵³ Be a, aw risi nin Jaju do kagi-dasi ti, re-n nangi, dole ki kibi, ba aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki daw ila nin ti al bay.

⁵⁴ NDoe ti kin, e ndo ki dije isi osi nja ne je naa ti, tado lo ti par a e ndo taa ka^a.

⁵⁵ Dane je ki i ki Jaju Galile ti nu, rai sie, awi naa ti ki Jisapi. Awi goi be nin ki kadi ilai Jaju ti ka kin, a ooi kuji kilu ki ilai nine.

⁵⁶ Go ti, tæli awi 6e, indai dɔ yibi kagi ki æti mbi, naa ti, mba kɔy rɔ nin Jəju ti. Ningə ndɔ kɔr kəə, uwəi kɔ rɔde tæki ndu-kun əl-n[☆].

24

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹ NDɔ dimasi ki sɪ ɓati ba 6a, ɗane je awi dɔ ɓadi ti ki yibi kagi ki æti mbi ki indai ɗe dana mba kɔy rɔ nin Jəju ti.

² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta ɓadi ka kin ɗaw nduguru-e rangi.

³ Loki uri me ɓadi ti 6a, oi nin ʼBaʼbe Jəju, al.

⁴ Loe ti nɔɔ be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə ɗingəm je joo ki ilai kibi ki ndoy rɔde ti, tɛɛi hɔy ki rɔde ti.

⁵ ʼBəl təl-de, adi ilai ɗɔde ki nangi, nə ɗingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi ɗaw ki isi kəm dan njé koy je ti ə?»

⁶ E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole dɔ ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti ɓəy kin.»

⁷ Əl ə nə: «Sɔbi kadi dije a ilai-mi *mi NGon ɗaw ji njé ra majal je ti kadi ɓai-mi kagi-ɗəsi ti, 6a go ti, m-a m-ɪ taa lo koy ti ki ndɔ ki kɔ mitə go koyim ti.»

⁸ Lo kin ti, mede ole dɔ ta ti ki Jəju əl.

⁹ Be ə, loki tæli dɔ ɓadi ti, rəi ɔri poy ne je kin njé ndo je ki ɗɔgi gide kare əi ki ndage je pəti adi-de oi.

¹⁰ NJé kɔr poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kɔ Jaki nim, ki ndəgi ɗane je ki əi sade.

¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə ɗane je ka kin al.

¹² Lo kin ti nɔɔ, Piyər ə j ki ngɔdi, aw ilə mbəne 6e nin ti ningə, oo ta kibi je ki dolai nin par ə a nangi. Ne kin ndɔji Piyər ngay, loki isi təl ki 6e.

Jəju əi ki njé ndo je joo dɔ rəbi ti ki kaw Emawusi

(Mk 16.12-13)

¹³ NDɔe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon 6e ti kare ki ɓari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər ɗɔgi gide kare ki 6e bo ki Jorijaləm.

¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta dɔ ne je ti ki ra ne kin.

¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tɛɛ uwə səde rəbi.

¹⁶ Nə kəmde uti ɗe ti adi gəri-e al.

¹⁷ Ə Jəju ɗəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti dɔ rəbi ti be ə?» Ningə tæli ai lo ka ti, kəmde il kiriri.

¹⁸ Ba ki kare dande ti ki tɔe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «I ki kari ba par ə j ɗaw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndɔ je ki ne kin!»

¹⁹ Ə təl ɗəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə ilai-e ti əi nə: «Ne ki ra ne əji-n dɔ Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tɔgi ngay. Aw ki tɔgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ Luwə ti ki nɔ dije me ti pəti.

²⁰ Nə ki bo je ki dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun dɔ Jipi je, uwəi-e, ilai-e ji dije ti kadi gangi ta koy ɗe ti, ə ɓəl-e dɔ kagi-ɗəsi ti.

²¹ Je j-o kadi e ə e ɗaw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, ɓone ə e ndɔ ki kɔ mitə ki ne je kin rai ne.

²² Nə ne kare, ɗane je ki me ɓuti ti ləje əli-je ne je kin ndɔji-je ngay. Tɛɛi ki sɪ ɓati ba awi dɔ ɓadi ti,

²³ nə oi nɪne al, 6a tæli rəi əli-je tæki malayka je tɛɛi rɔde ti əli-de tæki a ki ɗone taa.

☆ 23:56 Tɛɛ ki taga 20.10; Ɗətərənəm 5.14

24 Ə madije je madi awi dɔ badi ti ɓa, oi ne je tɔki wa ki dɔne je əlii. Ningə e wa taa, dɔw oo-e al.»

25 Lo kin ti, Jəju əl-de ə nɔ: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesi kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti!

26 Səbi kadi Kirisi a ingə kɔ be taa kadi a ingə-n tɔɓa ləne.»

27 Be ə, ɔr-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɔe ti, ilə ngire dɔ ndu-kun ti lə *Moji tɛɛ-n dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

28 Loki indəi dɔ be ki isi awi ti bəsi ɓa, Jəju ra dɔ kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be.

29 Ə gangi-e əi nɔ: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nɔ isi nangi rɔjeti.» Be ə, tɔ aw sɔde lo kiside ti.

30 Loki isi ta ne kuso ti sɔde, un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə təti naa ti, ɓa təl-n adi-de.

31 Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛɛ adi gəri-e tɔki e Jəju, nɔ loe ti nɔɔ, Jəju tən jipi adi ooi-e al.

32 Ə tɔli isi əli-naa əi nɔ: «Loki isi əl-je ta dɔ rəbi ti, isi ɔr-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi ɔ meje ti be.»

33 Ba loe ti nɔɔ, ij taai, tɔli iləi dɔde kaw Jorijaləm gogi. Awi ingəi njé ndo je ki dɔgi gide karé ki ndəge je ki gode ti kawinaa isi.

34 Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nɔ: «E ta ki rɔjeti kadi Bəbe ij lo koy ti! Tɛɛ ingə Simɔ, adi Simɔ oo-e ki kəmne!»

35 Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rɔde ɔri-de gin ne je ki ingə-de dɔ rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo təti mapa ti.

Jəju ɔji rəne njé ndo je ləne (Ja 20.19-23)

36 Loki isi əli-naa ta ba ɓəy ningə, Jəju wa tɛɛ hɔy dande ti, əl-de ə nɔ: «Lapiya e səsi.»

37 Lo kin ti, ɓəl təl-de, ndilde tɛɛ. Gai kadi e ndil ə ooi-e.

38 Ə Jəju əl-de ə nɔ: «Ra ban ə ndilsı goto je, mesi tɔsi je be ə?

39 İgɔi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je tɔki oi-mi kin al.»

40 Lo kin ti, tɔji-de jine je, ki njane je adi-de ooi.

41 Rɔnəl dum dɔ njé ndo je, e ne ki əti-de ɓəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rɔjeti ngə. Ə Jəju dəji-de ə nɔ: «Awi ki ngon ne kuso ne a?»

42 Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw.

43 Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

44 Ningə go ti, əl-de ə nɔ: «Ta je ki ndɔ ki m-əl səsi loki mi-n səsi ɓəy ə to kin: NDɔ ki m-əl səsi tɔki, ne je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Moji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, sɔbi kadi a tɔli tade be.»

45 Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dɔde, kadi gəri me makitibi lə Luwə.

46 Ningə əl-de ə nɔ: «E ta ki ndangi kəte, tɔki mi Kirisi m-a m-ingə kɔ, dije a tali-mi, ɓa go ti, m-a m-ij taa dan njé koy je ti ki ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koym⁴⁷».

47 Dije a iləi mbe ki tɔm, ilə ngire Jorijaləm ti, biti ki rɔ gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi ne rade je ki majal kɔ, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kɔ tɔ.

48 Ningə səi ə səi njé ma naji kin.

49 Ki ɔji dɔm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine dɔ ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi be bo ti ne biti kadi tɔgi ki ij dɔrɔ ti kin re dɔsi ti ɓəy taa.»

Jəju aw dɔrɔ ti (Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne ɓasi kadi ɓe ti ki Bətani, ɓa ɔy jine ki taa, njangi dɔde.

⁵¹ Loki njangi dɔde ningə, iyə-de ə ər rəne kə rɔde ti, ɓa uni-e awi sie dɔrɔ ti.

⁵² Lo kin ti nɔɔ, njé ndo je ɔsi məkəside nangi nɔe ti, ɓa təli gogi Jorijaləm ti ki rənəl ngay.

⁵³ Dəkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi tɔji dɔ Luwə ti.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGA ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti səde, e ta ki də koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta lə taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta lə Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta lə dāne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta lə dāngəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta lə dəw ki kəme tə lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a də ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), təji Jəju kadi e Ta lə Luwə. Ta ki təl rone dəw ti, re dan dije ti ki dānangi ti ne. Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dəsəy (1.19-12.50) əl ta ki də naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai də Jəju ti, nə nə ma ki go lo koode ti ləne. Taa əl ta də dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne kəji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tə, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dəsəy kin ki kəsi də ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta lə Jəju ki tēe ki ta je ki təgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Baw Luwə, ində də rone dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, ba dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta lə Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, bəi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tēe dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tēe ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tēe ingə-de kingə ki rangi bəy mbata lə Tomasi ki made je əli-e ta lə Jəju ki tēe lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tə. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, bəy taa təl re də tēe ti ki Jəju tēe ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine də ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin ba, a gər ay njay təkə Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbəte ki səbi kadi a re ka kin nim, e NGon lə Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təkə Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rə Luwə ti

1 Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e noq ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,

Dəw ki e ta e Luwə.

2 Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

3 E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto*.

4 Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dəde taa.

Ningə kisi ki də taa ki j rəe ti kin ə e kunji də dije ti ki dānangi ti ne.

5 Kunji unji də til ti,

Nə til uwə kunji ka kin ki rone ti al.

* 1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

6 Luwə ilə dəw kare ki təe nə Jə ade re.

7 Re tə nje ma naji kadi ma naji lə kunji,
Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

8 Jə e kunji al, nə e nje ma naji lə kunji.

9 Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re dənangi ti ne,
Unji də dije ti pəti.

10 Dəw ki e ta e dənangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki dənangi ti ne,

Nə dije ki dənangi ti ne gəri-e al.

11 Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

12 NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti,

Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

13 Təli ngan lə Luwə, ki go koji ti ki məsi təkı dije isi ojii-naa kin al nim,
Ki go ndigı ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

14 Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti,

Uwə lo kisi danje ti.

Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee.

Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə ki rə Bawne ti.

15 Jə un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə:

«E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:

“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti,

Tadə e isi ki dənə taa kəte nəm ti.”

16 «Je pəti, j-ingə ne maji ki i rəe ti, ki go me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

17 Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[☆],

Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

18 Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,

Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-e.»

Ta ki Jə Batisi əl də rəne ti

(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin
koji ti lə *Ləbi ki rə Jə ti dəji-e ə nə: «I nə ə?»

20 Ba, Jə əl-de wangi ki taga, ki kanji yəti ta ə nə: «Mi Kirisi al.»

21 Njé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa i nə dana? I nje kəl ta ki ta Luwə
ti Eli a?» Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e bəy əi nə: «I Nje kəl ta ki
ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e a?» Jə ə nə: «Jagi, mi Nje kəl ta ki ta Luwə ti al[☆].»

22 Lo kin ti noo, əli-e əi nə: «NGa i nə dana bangi wa əl-je adi j-o, tadə səbi kadi
j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl də rəi ti i wa ə?»

23 Noo be ngata ə Jə ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue bə dilə lo ti ə nə:

“İrai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”[☆]

Təkı nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

24 Njé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je.

25 Ə təli dəji Jə Batisi bəy əi nə: «A kin ə re i Kirisi al nim, i Eli al nim, taa i Nje
kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tə ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?»

26 Ə Jə əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbəsi ti noo
ki igəri-e al.

27 E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.»

28 Nə je kin pəti rai nə Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Ja Batisi əl də Jəju ti

29 Lo ti də ti, Ja oo Jəju ki isi re ki rəe ti ningə əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kər majal lə dije ki dənangi ti ne kə.»

30 E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: «Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isi ki dənə taa kəte nəm ti.»

31 Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.»

32 Ja ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə i taa, risi tə də dum be re isi dəe ti.

33 Mi m-gər-e al, nə Luwə ki il-m adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nə: «Dəw ki a o NDil i taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.»

34 Ningə mi, m-o nə kin ki kəm, adi m-ma naje təkə dəw kin e NGon Luwə.»

35 Lo ti ki go ti, Ja təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo.

36 Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə Luwə.»

37 Loki njé ndo je lə Ja ooi də ta kin ningə, uni go Jəju.

38 Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: Nje ndo dije)

39 Jəju əl-de ə nə: «təri, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndo ləde rəe ti noo. Də kadi, e kadi ki sə ki lo sələ.

40 Andire ki ngokə Simo Piyər e dəw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go Jəju.

41 Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokəe Simo. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nə «Kirisī, ki e dəw ki Luwə mbəte.»)

42 Ba, aw ki Simo rə Jəju ti. Ə Jəju go Simo ba ningə əl Simo ə nə: «I Simo, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

43 Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nə: «Un gom.»

44 Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e be lə Andire əi ki Piyər.

45 Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dəw ki *Mojī əl ta lie me ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tə ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.»

46 Ə Nataniyəl əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi nə ki maji a tēe ti to ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «təre o.»

47 Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rəjeti, ki dəw asi kingə nə ki majal rəe ti al.»

48 Lo kin ti noo, Nataniyəl dəji Jəju ə nə: «təra ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bər-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.»

49 NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, i NGon lə Luwə, i ngar lə Isirayəl je.»

50 Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o nə je ki əti bəl itə e kin bəy.»

51 Taa Jəju təl ilə də ta ti kin bəy ə nə: «Təkə rəjeti, m-əl səsi, a oi dərə tēe tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təli ki nangi je dəm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

1 NDɔ joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kɔ Jəju e loe ti nɔɔ,

2 ningə ɓari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tɔ.

3 Dɔ gangi lo madi ɓa, kasi goto. Ə kɔ Jəju əl-e ə nə: «Dije ayi-naa kasi tigə.»

4 Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rɔm ti ə dənə? Dɔ kadi ləm asi al ɓay.»

5 Ba kɔe əl njé ləbi nɛ je ə nə: «Nɛ ri ki əl səsi ə irai.»

6 NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi nɔɔ, tə gum je ki *Jipi je isi ɔdi man ki mee ti ndogi rode ki go kuji nɛ ra je ti ladé kadi tə awi ki ta dɔde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare.

7 Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu.

8 Ba Jəju əl-de ə nə: «Ɔdi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go nɛ kuso je ti,» ɓa ɔdi awii adi-e.

9 Nje kində kəmne go nɛ kuso ti ɔdi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tɛɛ ti al, nə njé ra kilə je ki ɔdi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go nɛ kuso ti ɓar nje taa dənə

10 əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade ɓay taa təlɔ dɔ e ki nəl al ti, nga j ra ɓan ə ingəm kasi ki nəl adi isi biti dɔ kadi ki ne kin ə?»

11 E kin ə e nɛ kɔji lə Jəju ki dɔ kəte ki ra Kana ti, dɔnangi Galile ti. Ra ɔji-n tɔgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede.

12 Go nɛ je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndɔ ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə

(Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

13 NDɔ ra nay Paki lə *Jipi je e ɓasi ə Jəju aw Jorijaləm ti*.

14 Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati ɓati je, ki njé gati ki dɔ dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde nɔɔ tɔ.

15 Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kɔ, naa ti ki mangi je, ki ɓati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kɔ, tində tabilə je ləde tilə tɔ.

16 Ningə əl njé gati də je ə nə: «Ɔyi nɛ je kin pəti kɔ lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.»

17 Lo kin ti, me njé ndo je ole dɔ ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»*

18 Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Nɛ kɔji ri ə a tɔji kadi ji gər-n təkɔ aw ki tɔgi kadi ira-n nɛ je ki ira kin ə?»

19 Ə Jəju əl-de ə nə: «tɔi kəy lə Luwə kam, ə me ndo ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.»

20 Ə Jipi je əli-e əi nə: «Ji ra ɓal kuti sɔ gide mehe ɓa ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə j a təl ində rangi me ndo ti ki mitə a?»

21 Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe.

22 NGA ningə, ndɔ ki Jəju jii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole dɔ ti təkɔ ndɔ ki əl ta kin, ɓa adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər nɛ je pəti ki me dəw ti

23 Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dɔkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi nɛ kɔji je ki ra adi ooi ki kəmde.

24 Nə Jəju ə, taa mede al, taddə gər-de pəti maji ngay,

25 taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔ dəw ti ade al tɔ, taddə e wa gər nɛ je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹ Me buti ti lə *Parisi je, dɪngəm kare e nɔɔ, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je.

² Dɪngəm kin re rɔ Jəju ti kondɔ əl-e ə nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tado dəw ki asi kadi ra ne je ki əti bəl təkɪ isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.»

³ Jəju əl-e ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kɔɔbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e koji ki sigi goto.»

⁴ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e koji ki sigi, loki tɔgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi bəy kadi oji-e ki kɔ joo a?»

⁵ Jəju ile ti ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kɔɔbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto.»

⁶ Darɔ dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ningə darɔ ki ndil, e NDil Luwə ə oje tɔ.

⁷ Ta ki m-əli m-ə nə: “Səbi kadi oji səsi koji ki sigi” kin, adi əti bəl al.

⁸ Tado nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə j o kae ki isi bə, nə igər lo ki j ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tɔ. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tɔ.»

⁹ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Ne kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?»

¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki j nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dəi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al bəy a?»

¹¹ Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, j-əl ta do ne ti ki ji gər, taa ji ma naji do ne ti ki j-o ki kəmje tɔ, nə səi, indigi naji ki ma ləje al.

¹² Loki m-əl səsi ta do ne je ti ki dɔnangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi do ne je ti ki dɔrə ti ki m-a m-əl səsi tae ə?

¹³ Dəw ki aw dɔrə ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-j dɔrə ti m-re dɔnangi ti.

¹⁴ Ningə təkɪ *Moji ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə*, səbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa do kagi-dəsi ti tɔ.

¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene bə, dəwe isi ki dɔne taa bɪti ki nɔ ti.

¹⁶ Tado Luwə ndigi dije ki dɔnangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene bə, kadi dəwe kin tuji kɔ al, nə kadi isi ki dɔne taa bɪti ki nɔne ti.

¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dɔnangi ti mba kadi gangi-n ta do dije ti ki dɔnangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de.

¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dɔe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dɔe ti ngata. Tado mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin.

¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə tɔ kin: Kunji re dɔnangi ti, nə dije ki dɔnangi ti ndigi tɪl yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal.

²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rɔe ti al. Ningə ki rɔjeti, bəli kaw rɔ kunji ti, nə tə kunji tɔji ne rade je ki majal ki taga.

²¹ Nə dije ki njé təl rɔde go ndu Luwə ti, əi rai ki rɔ kunji ti, mba kadi kunji tɔji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Jə Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dɔnangi Jude ti. Isi ti səde nɔɔ ba, ra-n dije batəm.

²³ Jə ka a ra dije batəm Enɔ ti, ki e bəsi kadi Salim ti nɔɔ tɔ. Tado e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rai ki rɔe ti adi rade batəm.

²⁴ Dɔkagiloe ti kin, uwəi Jə dangay ti al ɔəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Jə ki nə je, naji-naa ta ti ki Jipi kare be, dɔ togi rɔ mba kadi Luwə ɔr-n ta dɔ dəw ti kɔ.

²⁶ Go ti, awi ingəi Jə əli əi nə: «Baje, dəw ki ndɔ ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndɔ ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tɔ, adi dije pəti awi ki rɔe ti.»

²⁷ Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dɔne dɔ e ti ki Luwə wa ade kin goto.

²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dɔ ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nge ti.”

²⁹ Kadi igəri təki, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki oji dɔ basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ɔa, rɔe nəl-e ngay dɔ ti. NGa ningə, e kin ə e rɔnəl ləm, ningə e rɔnəl ki tae asi-naa bəre.

³⁰ Sɔbi kadi tɔɔa lie aw ki dɔ made ti dɔ made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki j dɔrɔ ti

³¹ «Dəw ki j dɔrɔ ti e dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki dɔnangi ti ne e ne ki dɔnangi ti, adi əl ta dɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne par. Nə dəw ki j dɔrɔ ti e dɔ ne je ti pəti.

³² Ma naji dɔ ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto.

³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ɔa, dəwe tɔji kadi Luwə əl ta ki rɔjeti.

³⁴ Təki rɔjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tadɔ Luwə rose ki NDilne.

³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti.

³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dɔne taa biti ki nɔne ti, nə dəw ki təl rɔne go ndu ti lə NGon al, kisi ki dɔ taa lie goto, wongi lə Luwə a e dɔe ti.»

4

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi təki Jəju əi njé ndo je gone ti itə Jə, taa rade batəm ite tɔ.

² NGa ningə təki rɔjeti ɔa, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie.

³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ɔa, iyə dɔnangi Jude ə təl aw Galile ti.

⁴ NGa ningə kadi aw Galile ti, sɔbi kadi a ində dɔnangi ki *Samari ti gangi.

⁵ E be ə aw tɛɛ ɔe bo ti ki ɔari-e Sisar ki e say al ki lo ndɔr ki ndɔ ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi^ə.

⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakob ti to ti. Ə Jəju njiyə ɔ ɔa, təl isi nangi ta man ti ka kin. E dɔ kadi ti ki kaw ki jam dɔ ɔe ti be.

⁷ Lo kin ti noɔ, dəne ki Samari ti kare re kadi ɔdi man ə Jəju əl-e ə nə: «Adi-m man m-ay.»

⁸ *Njé ndo je lie ɔa awi me ɔe ti kadi ndogi ne kuso.

⁹ Nə dəne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? I Jipi tɔ, ra ban be ə a dəji-m mi ki mi dəne ki Samari ti man kadi ay ə?». Dəne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rɔde naa ti dɔ ne madi ti kare al.

¹⁰ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dəji man kay kin nim ə, re j ə re a dəje kadi adi man kaji kadi ay.»

¹¹ Dəne əl-e ə nə: «Baɔe! Aw ki ne kodi man al tɔ, taa bilə man əbi tɔ, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə?»

☆ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

12 I o roi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.»

13 Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e bəy;

14 nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta be man ki man kaji a tēē ti.»

15 Dəne əl ə nə: «Bəbe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-ədi man al ngata tə.»

16 Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ifar ngawi ə itəl ire ne.»

17 Ba dāne əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rəjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al,

18 tado itaa dingam je mi, nə e ki isi sie basine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rəjeti ə əl.»

19 Nəq be ngata ə dāne əl ə nə: «Bəbe, m-gər kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti.

20 Bawje je əsi məkaside nangi nə Luwə ti də mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi nə Luwə ti e Jorijaləm.»

21 Jəju əl-e ə nə: «Dəne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a əsi məkəsis nangi nə Bawje Luwə ti də mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim.

22 Səi dije ki Samari ti, əsi məkəsis nangi nə Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-əsi məkəsisje nangi nə Luwə ti ki j i gər-e, tado kaji j rəje ti je Jipi je.

23 NGa ningə ndo re, ba e ndo ki kadi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nə Luwə ti a əsi məkəsis nangi nə Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rəjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nə Luwə ti ki Bawje isi sangi-de.

24 Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəsis nangi nəq ti əsi me NDil ti ki me ne ra ti ki rəjeti.»

25 Ə dāne əl-e ə nə: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a re. Ningə ndo ki a re ba, a ər-je me ne je pəti.»

26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

27 Lo kin ti nəq be, njé ndo je lə Jəju tēēi nəq rəi, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nə: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto.

28 Dəne iyə gum man ləne nəq be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nə:

29 «trai oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al bit i a?»

30 Ba dije tēēi me be bo ti ki taga awi ki rə Jəju ti.

31 Ləki dāne əti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, uso ne!»

32 Nə Jəju əl-de ə nə: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.»

33 Də ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw madi ade neq uso ma?»

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «Nə kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie.

35 Səi əli mesi ti əi nə: «Nay sə bəy ə ko a asi təti,» nə mi m-a m-əl səsi m-ə nə: uni kəmsi ki taa igoi ndər oi; ko tuti asi kijə ngata!

36 Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji ləne ningə kaw kandi ne ki də-naa ti mba kisi ki də taa ki bit i ki nq ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje tətə nim rai rənal naa ti.

37 Tado kuji ta ki ə nə: «Dəw kare dibi ə e ki nungi təti» kin e ki rəjeti.

38 M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kilə al. Njé ki rangi ingəi kəe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.»

39 Dije ki dənangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju də naji ki ma ti ki dāne ma dəe ti ə nə: «əl-m ne je pəti ki m-ra.»

40 NGa ningə ləki rəi tēēi rəe ti, dəji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndo joo.

41 Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa bəy;

⁴² ningə əli dəne əi nə: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par 6a j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təkı rəjeti.»

Nə kəji ki kə joo ki me be ti ki Kana

⁴³ NDə joo go ti, Jəju əti nqə təl aw dənangı Galile ti gogi.

⁴⁴ Ningə e wa ma najı ə nə: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi-gon me be kəji-ne ti goto.»

⁴⁵ Nə lokı re tēē Galile ti, dije ki dənangı Galile ti uwəi-e ki rəde ti majı ngay, tadə əi je wa ka awı lo ra nay ti ki Jorijaləm tə adi ooi ne je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndə ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dıngəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rə ngone ki dıngəm to-e Kapərnayım ti e nqə.

⁴⁷ Lokı dıngəm ka kin oo kadi Jəju j Jude ti re dənangı Galile ti, re inge, nq ki dəe ti kadi aw Kapərnayım ti aji ngonne ki to ta koy ti kin.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Kin ə re oi ne kəji je, ki ne je ki əti bəl ki kəmsı al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.»

⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, təkı ngonm oy al bəy kin ire be ləm.»

⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba dıngəm taa me Jəju də ta ti ki əl, adi osi də rəbi ti aw.

⁵¹ Ə lokı e də rəbi ti isi təl, bəə je lie awı tıləl kəme əli-e əi nə: «NGoni aji!»

⁵² Ningə dəji-de se kadi ki ban ə rə ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nə: «E tagine ki kadi ki dəgi gide mitə ə rəe ki tingə ngay kate ka kin təl səl.»

⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e də kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nə: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti nqə, dıngəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti.

⁵⁴ E kin ə e ne kəji ki kə joo ki Jəju ra lokı təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dıngəm ki rəe oy njururu

¹ Go ne je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti.

² NGa ningə Jorijaləm ti, lo ndogı man ki bəri-e ki ta ebirə nə Bətisata to nqə, bəsi kadi ta rəbi ndogı bər ti ki dije isi awii ki ne kul je me be bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogı man ti ka kin,

³ ningə gin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tə je, njé məti je, ki njé rə koy njururu je. [Toi isi ngınəi ta man ki kadi ədi rəne;

⁴ tadə malayka lə Bəbe kare a ur me man ti kadi buu. Nje moy ki dəsəy ki osi me man ti ki buu ka kin 6a, re moy lie to-n ban ban ka ingə rə nga.]

⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e bəl kuti mitə gide jıjoo e ti nqə.

⁶ Jəju oo-e to nangı, ningə lokı əli-e təkı to me kə ti kin be bəl ngay, dəje ə nə: «tge kingə rə nga a?»

⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Bəbe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti lokı man isi ədi rəne kin goto. Lokı m-ə nə m-aw 6a, dəw ki rangı ur me ti nqəm ti.»

⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.»

⁹ Ningə ta naa ti nqə, dıngəm ingə rə nga adi un tuwə ləne ə njiyə aw.

NGa ningə ndəe ti kin e ndə taa kəə.

¹⁰ Ə Jipi je əli dıngəm ki ingə rə nga ka kin əi nə: «Bone e ndə taa kəə, e go ti al kadi oti tuwə ləi injiyə-n.»

¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rə nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”»

¹² Ə dəji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nq ə?”»

¹³ Nə dəw ki ingə rə nga gər-e al, tado Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti noo kin.

¹⁴ Nŋan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə 6a əl-e ə nə: «O, basine kin ingə rə nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə ne madi ki nga ngay tee dəl ti 6əy.»

¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je təkɪ e Jəju ə adi-ne rə nga.

¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra ne kin ndo taa kəə par al.

¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti 6one ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sɔbi kadi m-ra ki dije tɔ.»

¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun do Jipi je sangi rəbi ki rangi do made ti kadi n-təli-e; tado əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndo taa kəə par al, nə əl 6əy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rəne kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Təgi kəbe ki Nŋon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi Nŋon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne do rəm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra 6a, mi Nŋone m-ra kae ti wa kin tɔ.

²⁰ Tado Bai ndigi-m mi Nŋone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti 6əl 6əl ngay 6əy ki kadi a ra səsi 6əl.

²¹ Tado tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi Nŋone, m-ge 6a, m-a m-ade isi kəm tɔ.

²² Bai gangi ta do dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi Nŋone kadi m-gangi ta do dije ti,

²³ kadi dije pəti əsi gonm təkɪ əsi gon Bai be tɔ. Dəw ki əsi gonm mi Nŋon al, əsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ.

²⁴ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ 6a, dəwe kin a ingə kaji ki bitɪ ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dɔe ti al, nə də do koy ngata adi e me kaji ti.

²⁵ Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, ndo a re, ningə ndɔe re ngata ki kadi njé koy je a ooi do ndum mi Nŋon lə Luwə. Nŋa ningə dije ki a oi do ndum a isi kəm ba.

²⁶ Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi Nŋone tɔgi kadi m-adi dije kaji tɔ.

²⁷ Adi-m mi Nŋone tɔgi kadi m-gangi-n ta do dije ti, mbata mi *Nŋon dəw.

²⁸ Ningə kadi adi əti səsi 6əl al, tado ndo re ngata ki kadi dije pəti ki toi 6e nin ti a ooi do ndum.

²⁹ Njé ki rai ne ki maji a teei lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a teei lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tɔ*.

³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne madi do rəm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rə Luwə ti. Nŋa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma do Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji do rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm do naji ki ma ti ləm goto.

³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dɔm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dɔm ti kin e ta ki rɔjeti.

³³ Səi iləi ki dije rə Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rɔjeti dɔm ti.

³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəəi kaji.

³⁵ Jə Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare.

³⁶ Nŋa ningə mi naji ki kadi dije mai dɔm ti itə yə Jə say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dɔm ti taa tɔji kadi Bai ilə-m tɔ.

³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dɔm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndɔ kare al nɪm, oi ta kəme al nɪm.

³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tadɔ mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al.

³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tadɔ oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nɔ ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dɔm ti.

⁴⁰ Nə səi imbati rəi rɔm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al.

⁴² Ningə ne kare ki m-o rɔsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al.

⁴³ Mi m-re ki tɔ Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rɔsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tɔne wa ɓa, a uwəi-e ki rɔsi ti maji.

⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi səi je wa iləi dɔ-naa ti ki yo je ki ne je yo, ɓi isangi kadi ingəi tɔji ki j rɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə?

⁴⁵ Kadi oi təkɪ e mi ɓa m-a m-ində ta dɔsi ti nɔ Bai ti al, nə e *Mojɪ ki indai mesi dɛ ti kin ə a ində ta dɔsi ti.

⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Moji təkɪ rɔjeti dɔ ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tɔ, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tɔ, tadɔ e ta ki dɔm ti ə Moji ndangi*.

⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tɔ ta ki rɔjeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi dɔ ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi (Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju ɔti nɔɔ, aw gidi ba ti ki Galile, ki ɓari-e ba ki Tɪbəriyadi.

² Kosi dije ngay uni goe, tadɔ dije ooi ne kɔji je ki ətɪ ɓəl ki Jəju ra dɔ njé moy je ti aji-n-de.

³ Jəju al dɔ mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne.

⁴ Dɔkagiloe ti kin, nay lə *Jipi je ki ɓari-e nay Paki e ɓasi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rəi ki rɔe ti. Ə dəji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?»

⁶ Jəju dəji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tadɔ e wa gər ne ki kadi a ra ɓəti.

⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndɔ ɓu joo mɪndi ka asi kadi a ɔdi tade ndəy ndəy pəti al.»

⁸ Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki tɔe nə Andire, ki e ngokɔ Simɔ Piyə, əl Jəju ə nə:

⁹ «NGon ki dɪngəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki ɓari-e ɔrji, taa ngan kanji je joo tɔ. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*.»

¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dɪngəm je dibi mi.

¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ɓa ləbi dije pəti ki ai loe ti nɔɔ kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tɔ. Adi-de ki go me ge ti ləde.

¹² Loki usoi asi-de ngata ɓa, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «ƙawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kɔ al.»

¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawɪ ginde ki nay kare dɔgi gide e joo.

¹⁴ Loki dije ooi ne kɔji ki ətɪ ɓəl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rɔjeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki sɔbi kadi tɔ re dɔnangi ti ka kin ə wa.»

15 NGa ningə, Jəju gər kadi a rəi tə uni-e awi ɪndəi-e ngar, adi təl ər rəne aw gogi də mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə də man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

16 Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti.

17 Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dode ti, taa Jəju ka təl re rəde ti al bəy tə.

18 Nəl ilə ki təgine ngay, adi man j pu pu.

19 *NJé ndo je əsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə də man ti isi re ki rə to ti. Loki ooi Jəju a njiyə də man ti, bəl ra-de ngay.

20 Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə iḡəli al!»

21 Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti noḡ par ə, to ədi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

22 Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je lə Jəju ali me ti awi də rəde, bi Jəju al me ti səde al.

23 Lo kin ti noḡ, to je ki rangi ii Tibəriyadi ti rəi, ai lo ka ti, basi kadi lo ti ki Babe al ta də mapa ti titi ə tēḡ bəy bəy adi-de usoi ka kin.

24 Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim ba, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

25 Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire itēḡ ne kadi ban ti ə?»

26 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rəjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gər ba igəri me ne kəji je ki m-ra kin al.

27 Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nə ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rəm ti mba təji-m təkə mi dəw ləne.»

28 Lo kin ti, kosi je təli dəji-e əi nə: «E ri ə səbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?»

29 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə ki Luwə ge rəsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.»

30 Be ə əli-e əi nə: «Nə kəji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?»

31 Kaje je usoi ne kuso ki j dərə ti ki bari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j dərə ti taa[☆].»

32 Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, e *Mojə ə adi səsi mapa ki j dərə ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rəjeti ki j dərə ti taa.

33 MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j dərə ti taa ki nje kadi dije ki dənangi ti ne isi ki dode taa.»

34 Be ə, təli əli-e əi nə: «Babe, adi-je mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

35 Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rəm ti 60 a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tə.»

36 Ningə m-əl səsi təkə oi-mi, nə adi-mi mesi al.

37 NJé ki Bai adi-m-de a rəi rəm ti. Ningə dəw ki re rəm ti, m-a m-tuwe al jagi.

38 MBata m-j dərə ti, m-re dənangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m.

39 Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-tēḡ səde ji koy ti dəbəy ndo ti.

☆ 6:31 Tēḡ ki taga 16.4, 15; Pa je 78.24

40 E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nō ti, ə kadi m-teḡ sade ji koy ti dəbəy ndo ti.

41 *Jipi je ɓai ta do Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j dora ti taa.»

42 Ningə əli-naa dande əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kəje je ki bawe je maji to, nga ra ban be əl ə nə n-j dora ti taa ə n-re ə?»

43 Jəju təl əl-de ə nə: «ɓai ta dansi ti al.

44 Dəw ki asi kadi re rəm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, ɔr-e ta rəbi goto. Ningə re Bai teḡ ta rəbi ade ɓa, mi m-a teḡ sie ji koy ti dəbəy ndo ti.

45 NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: “Pəti, Luwə a ndo-de ne[⊛],” ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rəm ti.

46 E kin ɓa toji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje ki rə Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə.

47 Ki rojeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nō ti.

48 Mi mapa ki dəw uso ə a oy al.

49 Dilə mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j dora ti ki ɓari-e nə man, ka oyi.

50 Nə mapa ki j dora ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso ɓa, dəwe a oy al.

51 Mi mapa kisi kəm ba ki j dora ti taa. Re dəw uso mapa kin ɓa, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm ba.»

52 Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nə: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?»

53 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rojeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon dəw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingəi kaji al.

54 Dəw ki uso darəm ə ay məsim to ningə, dəwe kin a ingə kaji ki to biti ki nō ti, ningə m-a m-teḡ sie ji koy ti dəbəy ndo ti.

55 MBata darəm e ne kuso ki rojeti, ə məsim e ne kay ki rojeti to.

56 Dəw ki uso darəm nim, ay məsim nim to ɓa, je sie je naa ti kare ba.

57 Bai ki ilə-m isi kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dəw ki uso darəm a isi kəm ba ki ta kulm to.

58 E kin ə e mapa ki j dora ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso ɓa, dəwe kin a oy al, a isi ki dəne taa ki ndəe ndəe.»

59 Ta je kin teḡ ta Jəju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kəy kaw-naa ti lə Jipi je, me ɓe ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nō ti

60 Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi nə: «Ta kin e ta ki ngə ngay, dəw ki asi kadi a ində mbine go ti goto.»

61 Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi ɓai ta do ta ti lie. Be ə əl-de ə nə: «Ta kin tigə səsi jigi ti a?»

62 A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə?

63 E NDil ə e nje kadi dəw isi ki dəne taa. Dəw ki dərone e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki do taa nim.

64 Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tadə lo kilə ngire ti ɓəy, gər dije ki a adi-e mede al, taa gər dəw ki nje kile ji njé ɓa je ti to.

65 Jəju ilə do ti ɓəy ə nə: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nə: “Dəw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rəm ti dərone al.”»

66 J do ndəe ti nōo kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təli goe ti, mbati njiyəi sie.

67 Ə Jəju tu rəne ki rə njé ki dogi gide joo ti əl-de ə nə: «NGa səi, a awi al yəne ma?»

68 Nə Piyər əl Jəju ə nə: «Babe, j-a j-aw ki rə naa ti ə? J ə ta kaji e me ji ti.

⊛ 6:45 Ejay 54.13

⁶⁹ Je, meje pəti e doi ti. Ningə ji gər kadi i NJe kay njay ki Luwə ile.»

⁷⁰ Jəju təl əl-de ə nə: «E mi ə m-mbəti səsi səi ki dəgi gide e joo kin, nə dəw kare dansi ti, ndil su e mee ti.»

⁷¹ Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki də Judasi ti ki ngon lə Simo Isikariyoti ti. Tado e ə e dəw kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo ki a ilə Jəju ji njé bə je ti.

7

NGako Jəju je adi mede Jəju al

¹ Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dənangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dənangi Jude ti, tado njé kun də *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e.

² NGA ningə dəkagilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kəy lo ti e basi*,

³ ə ngako Jəju je əli-e əi nə: «I ne ə aw dənangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tə.

⁴ Dəw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGA ningə, təki isi ra ne je ki əti bəl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.»

⁵ Nə təki rəjeti, ngakoje je wa adi-e mede al.

⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDə ləm re al bəy; nə səi je, ndə je pəti to maji mbata ti lasi.

⁷ Dije ki dənangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi ba, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga.

⁸ Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mi ba, m-a m-aw al, tado ndə ləm nay bəy.»

⁹ Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti ba.

¹⁰ Nə loki ngakoje je awi lo ra nay ti, e ka əti osi də rəbi ti tə ki kanji kadi dəw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo bəyə ti be.

Nə ndo ki lo ra nay kisi gin Kəy lo ti

¹¹ Dəkagilo ra nay ti, njé kun də *Jipi je sangi Jəju ningə dəji əi nə: «E lo ti ki ra be ə?»

¹² Dije naji-naa ta ti ngay dəe ti dan kosi je ti; njé ki nə je əli əi nə: «E dəw ki maji,» ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tə.

¹³ E be ka dəw ki kadi əl ta lie ki taga wangi goto, bəli njé kun də Jipi je.

¹⁴ NDə je ki mba ra nay də tēē dana ngata ba Jəju aw gin kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije.

¹⁵ E ne ki ndəji Jipi je ngay adi dəji-naa ta əi nə: «E kam dəw ndo-e ne əl tə, nga ra ban ə gər ne əti bəl be ə?»

¹⁶ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə ki m-isi m-ndo kin ngire i rəm ti al, nə ngire i rə Luwə ti ki nje kilə-m.

¹⁷ Kin ə re dəw ndigi kadi n-ra ne ki Luwə ndigi ba, lo kin ti ə a gər ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rə Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa.

¹⁸ Dəw ki nje kal ta ki tone wa isi sangi təba ləne wa. Nə dəw ki nje sangi təba lə nje kilə-ne a əl ta ki rəjeti, ningə ne ki dana al goto rəe ti tə.

¹⁹ *Moji adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rəne go ti goto. NGA ra ban ə isi sangi kadi itəli-mi ə?»

²⁰ Ə kosi je əli-e əi nə: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nə ə isi sangi kadi n-təli ə?»

²¹ Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nə: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl!

²² Moji adi səsi ndu kadi ijəi məti ngan je (ningə e ndu ki tēē rə Moji ti ne par al, nə e kaje je ki kəte nu ə adi ndu kin) ba səi isi ijəi məti ngan je ndə taa kəə ti*.

²³ Kin ə re ijəi məti ngon ndo taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-əji darə dəw ba pəti ndo taa kəə ti ə?

²⁴ İyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a?

²⁶ NGa yə ə əl ta taga wangı am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se?

²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin i ti maji, nə ndo ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tēə həy ba, dəw kare ka a gər loki i ti al.»

²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «İgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-i ti tə! Ningə e mi wa ba m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al.

²⁹ Mi m-gər-e maji tado m-i rəe ti, taa e e ə ilə-m tə.»

³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tado ndo lie asi al bəy.

³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede ba əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kəji je ki itə yə dingəm kin wa?»

³² Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti əji də Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm də lo je ləde kadi awi uwəi Jəju.

³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndo je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti.

³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.»

³⁵ Ə də ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakonə je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma?

³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndə ra nay

³⁷ Dəbəy ndə ra nay, ki e ndo ki bo ngay ba[☆], Jəju i a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man.

³⁸ Dəw ki adi-m mene ba, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dəde taa a tēə ngamee ti,” təki Makitibi lə Luwə əl-n.»

³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re də dije ti al bəy, tado Jəju ingə kəsi-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!»

⁴¹ Njé ki nə je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a?

⁴² Makitibi lə Luwə əl təki Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tēə ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bəe koji Dabidi[☆].»

⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju.

⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə lə njé kun də Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sīe al ə?»

- 46 Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təkɪ dɪngəm kɪn ɪsɪ əl-n al.»
- 47 Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka ɪyəi rəsi adi ədi səsi tə a?»
- 48 Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a?
- 49 Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kə!»
- 50 Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə:
- 51 «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nɪm, taa oo ne ki ra al nɪm ə, ndu-kun laje a gangi ta dœ ti al*»
- 52 Nə iləi-e ti əi nə: «I ka j dəw ki Galile ti tə a? Isangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.»
- 53 [Go ti, dəw ki ra ka əti aw be ləne.

8

Jəju əi ki dəne ki nje kuwə marim

- 1 Jəju əti noo aw də mbal kagi bini je ti.
- 2 Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne.
- 3 Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dəne ki indəi jide dœ ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti,
- 4 ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəne kam j-ındə jije dœ ti lo kuwə marim ti.
- 5 NGA ningə, *Moji əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dəne je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kə, ə se j, ta ləi e ri wa?»
- 6 Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwəi Jəju tə indəi ta dœ ti. Nə Jəju ilə dəne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi.
- 7 Ə loki nayi-naa ki lə dəje ta ti, Jəju ər dəne taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al ɓa, kadi ilə ki mbal dəsəy.»
- 8 Jəju əl ta be ɓa təl ilə dəne nangi gogi, isi ndangi ne nangi.
- 9 Ə loki ooi ta kin ɓa, əti kare kare, ilə ngire də njé ki təgi ti, təl-n də njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dəne ka kin ə a dadan lo ti;
- 10 ə Jəju un dəne ki taa əl-e ə nə: «Dəne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dœ ti al a?»
- 11 Ba dəne ilə ti ə nə: «Bəbe, dəw kare ka gangi ta dəm ti al,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangi ta dœ ti al jagi tə, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.» *

Jəju e kunji ki dɔnangi ti

- 12 Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Mi kunji ki dɔnangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dəde taa a unji dœ ti.»
- 13 Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «I wa ə isi ma naji ki dœ ti ɓa, naji ki ma ləi e ki rəjeti al.»
- 14 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji də rəm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rəjeti, tadə mi m-gər lo ki m-j ti nɪm, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nɪm, nə səi je, igəri lo ki m-j ti al nɪm, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nɪm tə.
- 15 Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta də dəw ti al.
- 16 A kin ə re m-gangi ta noo ɓa, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadə mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti.
- 17 Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: “Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti ɓa, ta ləde e ta ki rəjeti.”*
- 18 Mi wa m-ma naji də rəm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dəm ti tə.»

* 7:51 Datarənom 1.16 * 8:5 Ləbətiki 20.10; Datarənom 22.22-24

* 8:11 [J Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi. * 8:17 Datarənom 19.15; 17.6

19 Ningə dəji-e əi nə: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İğəri-mi al, taa igəri Bai al tə. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tə.»

20 Ta je kin tēe ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. İsi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGA ningə dəw uwe al, tado ndo lie asi al bəy.

Jəju əl ta də kawne rə Bawne ti

21 Jəju əl-de ta ki rangi bəy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.»

22 Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al ə?”»

23 Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dərə ti taa nu tə; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi lə.»

24 Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: “A oyi me majal je ti ləsi.” Kin ə re adi-mi mesi təki mi “Nje kisi nqə” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.»

25 Ə dəji-e əi nə: «İ wa kam i nə ə?» Bə Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin.»

26 NGA ningə, ki əji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rə nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbəe rə dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rəjeti.»

27 Jəju isi əl-de ta ki də Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al.

28 Ə Jəju əl-de ə nə: «NDə ki a bəi-mi *mi Ngon dəw taa kagi-dəsi ti kin bə, a gəri kadi mi “Nje kisi nqə”; taa a gəri kadi m-ra ne madi də rəm al tə, nə e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl.»

29 Nje kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dəkagilo je pəti m-ra ne ki nəl-e.»

30 Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

31 Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nə: «Kin ə re ai də njasi ti me ta ti ləm bə, səi njə ndo je ləm ki rəjeti.»

32 A gəri ne ki rəjeti, ningə ne ki rəjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji bəə ti.»

33 Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra bəə lə dəw ndə kare al tə, nga ra ban be ə i əl ə nə ne ki rəjeti a taa-je ilə-je taa ji bəə ti ə?»

34 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e bəə lə majal.»

35 Bəə a isi ki dije ki isi ra bəə ləde kin biti ki nqə ti al, nə ngon koji-de a isi səde biti ki nqə ti.

36 Adi re Ngon lə Luwə taa səsi ji bəə ti ilə səsi taa bə, a səi dije ki taa kilə taa ki rəjeti ji bəə ti.

37 NGA ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itəli-mi tado imbati ta ləm.

38 Mi m-isi m-əl ne ki m-o rə Bai ti, nə səi bə, isi rai ne ki bawsi əl səsi tə.»

39 Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam təki rəjeti ə re a rai kilə ra Abirakam.»

40 Mi m-əl səsi ne ki rəjeti ki m-ingə rə Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itəli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi.

41 Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare bə ə e Luwə.»

42 Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-tēe rəe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dəm al, nə e e ə ilə-m.»

43 MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? İğəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al.

44 Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje təl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki rəjeti nja kare al, tadə ne ki rəjeti goto rəe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi boe ti, tadə e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim.

45 Mi ba, mi nje kəl ta ki rəjeti ə imbati kadi adi-mi mesi.

46 Nə dansi ti ə asi kadi təji təkə m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rəjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə?

47 Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

48 Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: j dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tə.»

49 Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ba, mi m-əsi gon Bai, ə səi imbati kosi gonm tə par.

50 Mi m-isi m-sangi kadi dije ilai təji dəm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije ilai təji dəm ti e nōō, e ə a gangi ta kin adi-m.

51 Ningə təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rəne go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.»

52 Lo kin ti nōō, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təkə ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tə, ningə j əl ə nə: “Dəw ki təl rəne go ta ti lai ba, dəwe kin a oy al ratata.”

53 I itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tə! I o rəi kadi j nə ə?»

54 Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-təji rəm mi wa ningə, e təji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə təji dəm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi,

55 nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be tə. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rəm go ta ti lie tə.

56 Kasi Abirakam ra rənəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndə ki m-a m-re-n. NGa ningə oo ndə rem, adi rəe nəl-e ngay.»

57 Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nə: «Ira bal kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?»

58 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, kəte nō koji Abirakam ti, “Mi m-isi nōō”.»

59 Lo kin ti nōō be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kosi je, ə tēē gin kəy ti lə Luwə kə, aw.

9

Jəju aji nje kəm tə kare

1 Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tə lo koje ti nu isi.

2 *Njé ndo je lie dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, dingəm ki kəme tə lo koje ti nu kin, kəme tə oji-n də majal lie e wa ə se, oji-n də majal lə njé koje je ə*?»

3 Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tə be mba kadi Luwə oji-n təgine taga kadi dije gəri.

4 Dəkagilo ki kadi tə bəy, səbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadə lo a ndul ba, lo kadi dəw a ra kilə goto.

5 Təkə mi-n dənangi ti ne bəy, mi kunjə ki dənangi ti.»

6 Loki Jəju əl ta je kin be ba, go ti, tibi man tane nangi, ləy-n nangi, or gidi kəm nje kəm tə ti ka kin.

7 Ningə, əl nje kəm tə ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe*.» «Silowe» kər me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tə aw togi kəmmə loe ti ka kin, ɓa ta təl-e, kəme oo lo maji.

8 Njé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo koy nɛ ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, koy nɛ ka kin al a?»

9 Ningə njé ki nɔ je əli əi nə: «E darə e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dəne əl ə nə: «E darəm mi wa.»

10 NGata ə daji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?»

11 Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki tɔe nə Jəju ə loy nangi ɔr gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: «Aw Silowe ti itogi kəmi», ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.»

12 Ningə daji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je daji ta dingəm ki kəte kəme tə ka kin

13 Lo kin ti, ɔri dingəm ki kəte kəme tə ka kin awi sie rə *Parisi je ti.

14 Ningə, ndəe ti ki Jəju loy-n nangi ki man tane ɔr gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndə taa kəə.

15 Ə Parisi je daji-e ta ki yade rangi ɓəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ɔr nangi ki loy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngəsine kəmm oo lo.»

16 Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra nɛ kin e dəw ki j rə Luwə ti al, tado ində kəmmə go ndə taa kəə ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki togi kadi ra-n nɛ kəji je ki əti ɓəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti.

17 Ningə təli daji nje kəm tə ka kin ɓəy əi nə: «NGa j wa ki dəi, ta ri ə əl də dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tə əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

18 *Jipi je mbati kadi mede təkɪ e dəw ki kəte kəme tə, ə ngəsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai biti adi njé koje je rəi.

19 Ə daji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa təkɪ rəjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tə lo koje ti wa a? A re kəme tə lo koje ti ə, ra ban be ə ngəsine kəme oo lo ə?»

20 Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tə lo koje ti nu tə.

21 Nə ki ɔji də kəme ki ngəsine oo lo, ə se nɔ ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər nɛ kare me ti al. Ningə e wa togi gangi ə nə idəji-e, ə əl ta ki də rəne ti.»

22 Njé koje je əli ta kin be mbata ɓəl ki ɓəli Jipi je. Tado Jipi je dəi ta naa ti kadi tə dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte ɓa, ɓəbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kə.

23 E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa togi gangi ə nə, idəji-e.»

24 Ə Parisi je ɓari dəw ki kəte kəme tə ka kin adi-e re ki kə joo, ningə əli-e əi nə: «Əl ta ki rəjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.»

25 Lo kin ti, dingəm ki kəte kəme tə ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər nɛ kare me ti al, nɛ kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tə, ningə ngəsine kəmm oo lo.»

26 Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tə ə adi kəmi oo lo ə?»

27 Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi ɓəy ə? Indigi kadi itəli njé ndo je lie tə a?»

28 Lokɪ əl Parisi je ta be ɓa, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə j nje ndo lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji.

29 Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.»

30 Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E nɛ ki əti ɓəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tə, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo.

31 Ji gəri maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo də ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rəne go ndue ti, Luwə oo də ta lie.

32 Ki mari nu wa kin, ndə kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tə lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy.

33 Kin ə re dingəm kin j rə Luwə ti al ə, ne madi kare ki asi kadi ra goto.»

34 Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi j ə indo-je ne!» Ba tuwəi-e adi tee taga.

35 Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?»

36 Ə əl Jəju ə nə: «Bəbe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.»

37 Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darəe e wa ə isi əli ta kin.»

38 Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, m-adi mem.» Ba əsi məkəsine nangi nge ti.

39 Jəju əl-e ə nə: «M-re dənangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmde tə, ooi lo, ə kadi njé ki kəmde oo lo, təli njé kəm tə je tə.»

40 Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nqə, ooi də ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je njé kəm tə je tə a?»

41 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm tə je təkəi rəjeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkəi j-isi-n, ə oi rəsi kadi kəmsi oo lo kin ba, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki də ba bati je ti

1 Jəju əl ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki də bər ki rəbi ki rangi ba, dəwe kin e nje bogi, e baw kaya.

2 Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e ba bati je.

3 Nje ngəm ta kəy bati je tee ta kəy ade, ba bati je ooi də ndue. Ningə bar bati je ləne kare kare ki təde, tee səde taga.

4 Loki tee ki bati je ləne pəti taga ningə, əti njiyə nqəde ti, ba bati je uni goe, tadə gəri ndue.

5 Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi ba, a əyi-naa say kə kade ti, tadə gəri ndu dije ki rangi al.»

6 Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri ne ki əl-de ta də ti kin al.

7 Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je.

8 Dije pəti ki rəi nqm ti, əi njé bogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al*.

9 Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rəm ti ba, dəwe a ingə kaji. A ur kəy nim, a tee nim, taa a ingə ne kusone nim tə.

10 Nje bogi re ba, re mba bogi, re mba təl ne, ə re mba tuji ne tə par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

11 «Mi ba bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rəne mbata bati je ləne.

12 Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par bi e bade al, loki oo jagim isi re ki də bati je ba, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je.

13 Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tadə ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rəne kə ti mbata lə bati je al. Mi, mi ba bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji.

14 M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tə.

15 Gəri-mi təkəi Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tə. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm.

¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi nŋo ɓəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, sɔbi kadi m-re səde me kəy ti tɔ. A ooi ndum ɓa, a təli nɛ kul je ki kare ba gin ɓade ti ki kare ba.

¹⁷ Bai ndigi-m, mbata m-ilə rɔm kɔ kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi.

¹⁸ Dəw ki a inda tɔgi dɔm ti kadi m-ilə rɔm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nɪm, kadi m-taa-n nɪm. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.»

¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ɓəy.

²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dɔe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?»

²¹ Ə njé ki nungi əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təkɪ Jəju e NGon Luwə

²² Dɔkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tər ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dɔkagilo kul ti.

²³ Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomɔ, nati kəy ti lə Luwə.

²⁴ Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j Kirisi ki Luwə mbate ə, əl-je wangɪ adi j-o.»

²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kate ngata, nə imbati kadi itaaɪ ta ləm. Nɛ je ki m-isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai naji dɔm ti.

²⁶ Nə səi, imbati kadi-mi mesi. Imbati tado səi dan bati je ti ləm al.

²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tɔ.

²⁸ M-adi-de kaji ki to bitɪ ki nɔ ti, ɓi tade a tɪ al. Taa dəw ki kadi ində tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ.

²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto.

³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.»

³¹ Lo kin ti, Jipi je təli kəi mbal ɓəy kadi n-tiləi Jəju n-təli-e.

³² Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra nɛ je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j rɔ Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi itiləi-mi ki mbal itiləi-mi ki mbae ə?»

³³ Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata nɛ maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tɔli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado j ki j dəw kare par əl ə nə j Luwə[☆].»

³⁴ Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”.

³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə ɓar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tɔgi buji ta lə Luwə al.

³⁶ Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dɔnangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nɪ ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa ɓa, mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, kin e mba ri ə?

³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al!

³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təkɪ Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tɔ.»

³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare ɓəy kadi n-uwəl Jəju, nə tɛɛ mbɔde ti aw.

⁴⁰ Jəju təl aw gidɪ ba Jurde ti, lo ti ki kate Jə ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nŋo.

⁴¹ Dije ngay awi rɔe ti, ningə əli-naa əi nə: «Jə ra nɛ madi kare ki əti ɓəl al, nə nɛ je pəti ki əl ɔji-n dɔ dingəm kin e nɛ je ki rɔjeti.»

⁴² Lo kin ti nŋo be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

1 Dingəm kare ki nje moy e nɔɔ, tɔe nɔ Lajar. Isi me ɓe ti ki Bətani ki e ngon ɓe la Mari əi ki ngokone Marti.

2 E darɔ Mari wa kin ə a ɔy yibi ki əti maji nja Baɓe ti nim, bɔr njae ki bisi dɔne nim. NGa ningə e ngokɔe Lajar ə rɔe to-e.

3 NGakonaə je ki dɔne ki joo kin iləi dɔw madi ade aw əl Jəju ə nɔ: «Baɓe, basa madi e moy.»

4 Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nɔ: «Moy la Lajar kin a tɔl-e al, nɔ e moy ki re kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi dije iləi tɔji dɔm ti mi NGon Luwə tɔ.»

5 Jəju ndigi Marti əi ki ngokɔe Mari, taa ndigi Lajar tɔ.

6 Jəju oo maji kadi Lajar e moy, nɔ isi lo ti ki isi ti kin ba ndɔ joo ɓəy.

7 Go ti, əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Adi ji tɔli j-awi Jude ti gogi.»

8 Ə *Njé ndo je lie əli-e əi nɔ: «Nje ndo dije, ndo ngay al ne ɓəy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-ni ki mbal n-tɔli-ni ka kin ə, ige kadi itəl aw Jude ti ɓəy a?»

9 Jəju ilə-de ti ə nɔ: «NGan kadi e dɔgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dɔw njiyə kada ə a osi al, tado oo lo maji.

10 A re njiyə kondɔ ə a osi, tado oo lo maji al.»

11 Go ta ti kin, Jəju ilə ta ki rangi dɔ ti ə nɔ: «Madije Lajar to bi, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.»

12 Ə njé ndo je əli-e əi nɔ: «Baɓe, re e bi ə to ə a ndəl ɓəy.»

13 Jəju əl ta la koy Lajar, nɔ njé ndo je ooi tɔki e ta la bi ki kare.

14 Ə Jəju əl-de ay njay ə nɔ: «Lajar oy.

15 NGa ningə ki ɔji dɔsi, rɔm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tɔ səi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dɔe ti.»

16 Ə Tomasi ki isi ɓari-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nɔ: «J-əi ka adi j-awi sie tɔ j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije tɔli isi ki dɔde taa

17 Loki Jəju re tɛɛ Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndɔ sɔ ngata.

18 Bətani e ɓasi ki Jorijaləm, asi kulə mətər mitə be par,

19 adi *Jipi je ngay rəi rɔ Marti ti əi ki Mari kadi sɔli mede ɔji-n dɔ koy la ngokɔde.

20 Loki Marti oo kadi Jəju a re nɔɔ, j aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yane nangi me kəy ti.

21 Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nɔ: «Baɓe, kin ə re j sɔje ne ə re ngokom a oy al.

22 Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi nɛ je pəti ki idəji Luwə ə a adi.»

23 Ə Jəju əl-e ə nɔ: «NGokɔi a j lo koy ti.»

24 Ningə Marti ile ti ə nɔ: «E ki rɔjeti, m-gər kadi ndɔ ki njé koy je a j taa lo koy ti dɔɓəy ndɔ ti ə, Lajar a j taa lo koy ti tɔ*.»

25 Lo kin ti, Jəju əl-e ə nɔ: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dɔde taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki dɔne taa.

26 NGa ningə, dɔw ki isi ki dɔne taa, ə adi-m mene ɓa, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?»

27 Ba Marti ile ti ə nɔ: «Oyo, Baɓe, m-adi mem tɔki j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon la Luwə, j ə j dɔw ki sɔbi kadi a re dɔnangi ti.»

Jəju nɔ mbata koy la Lajar

28 Go ta ti ki Marti al kin ba, oti aw bar ngokone Mari, al-e ta nangi yogiro be a na: «Nje ndo dije a noo, a isi daji kadi aw.»

29 Loki Mari oo ta kin taa par a i taa kalangi aw ki ro Jaju ti.

30 Jaju ur me be ti al bay, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kate ka kin bay.

31 *Jipi je ki isi me kay ti ki Mari, isi soli mee, loki ooi-e i taa kalangi, tee taga, ooi a na isi aw ki do badi ti kadi no wa, adi ii taai goe ti.

32 Loki Mari aw tee lo ti ki Jaju a ti, a oo Jaju ba, osi nangi njae ti, ninga al-e a na: «Babe, kin a re i saje ne a re ngokom a oy al.»

33 Loki Jaju oo kadi Mari isi no, taa Jipi je ki ii goe ti ka isi noi to ba, mee ur made, taa ndile isi nangi al to.

34 O daji-de a na: «fai-e ra be a?» Ba ali-e ai na: «Babe, ire a a o.»

35 Lo kin ti, Jaju no.

36 O Jipi je ali ai na: «Oi toji ki toji ndigi ki ndige kin.»

37 Na nje ki nungi ali ai na: «Tee kam nje kam to, nga ra ban a asi kadi ogi Lajar koy al toy?»

Jaju adi Lajar i lo koy ti

38 Lo kin ti, me Jaju tal ur made kur ki rangi bay, adi oti aw ki do badi ti. Ninga e bole mbal a indai mbal made utii tae.

39 Jaju al-de a na: «Ori mbal kin ko», na Marti ki konan nje goto al Jaju a na: «Babe, ra ndo so ngata, adi a ati.»

40 O Jaju al-e a na: «M-ali m-a na ri a? M-ali m-a na re adi mei a a to tgi Luwa.»

41 Lo kin ti, ori mbal ko, a Jaju un kamne ki taa ninga al a na: «Bai, m-ra-i oyo taki o do ndum.

42 M-gar kadi ta je ki m-isi m-al sai kin o do ndum doru, na m-al ta kin be mbata kosi dije ki gal gidim kin, kadi adi-mi mede taki e i ila-m.»

43 Go ta ti kin ba, Jaju un ndune ki taa al ta ki togine a na: «Lajar, itee taga!»

44 Ninga nje goto Lajar inda lo tee taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibi, taa ta kame e ki dole ki kibi to. O Jaju al-de a na: «futi-e, a iyai-e adi aw.»

Dije dadi ta naa ti kadi n-tali Jaju (Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

45 *Jipi je ngay ki awi ro Mari ti, a ooi ne ki Jaju ra, adi mede Jaju.

46 Na nje ki na je awi ingai *Parisi je, ali-de ne ki Jaju ra.

47 Lo kin ti, nje kun do nje kij a ne masi kadi-kare je, ki Parisi je, asi do nje gangi ta je la Jipi je naa ti, ninga daji-naa ai na: «E ri dana a kadi ji rai a? Dingam kin ra ne je ki ati bal bal ngay!

48 Kin a re j-iyai-e j-adi ra ne je lone kin ki none ti a, dije pati a adi-e mede, ninga dije ki Rom ti a rai kadi tuji kay la Luwa, taa a tuji gin be laje to!»

49 O Kayipi ki e ki kare dan nje kun do Jipi je ti, ki bale ti noo e ki bo do nje kij a ne masi kadi-kare je ti, un ta al-de a na: «fgari ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!

50 Imari ta maji oi! E soti ngay mbata ti lasi kadi ba kal daw oy mbata la gin dije kosi, a gin be ki tae ba inga tuji al.»

51 Nga ninga e ta ki Kayipi wa ba al ki done al, na taki bale ti noo e ki bo do nje kij a ne masi kadi-kare je ti, Luwa inda ta tae ti adi ila mbee kate taki sobi kadi Jaju a oy mbata la gin be la Jipi je.

52 Ninga a oy mbata la gin be la Jipi je par al, na a oy mba kadi kaw-n ngan la Luwa ki sanai-naa ki lo je dangi dangi kin kadi tali gin dije ki kare ba.

53 I do ndae ti noo kin, nje kun do Jipi je uni ndunde kadi n-tali Jaju.

54 E be a, Jaju inda ngangi njiya taga ta kam Jipi je ti. Or rone aw basi kadi dile lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti noo ki nje ndo je lone.

⁵⁵ Dɔkagilɔ ra nay lə Jipi je ki ɓari-e Paki e ɓasi, adi dije ngay awi Jorijalɛm ti kate nɔ ti kadi tɔ rai nɛ je ki go kuje ti lade ɛi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tɔ dije ki kanji majal.

⁵⁶ Dije ka kin ɛi gin kɔy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jaju, ɔ daji-naa ta dande ti ɛi nɔ: «Mər ta ləsi e ri ɔ? Kadi a re lo ra nay ti al a?»

⁵⁷ Nɛ kare ɓa, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dɔw madi oo lo ki Jaju e ti ɓa, kadi ɛl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

*Mari buki yibi ki ɛti maji nja Jaju ti
(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)*

¹ NDɔ mehe kate nɔ ra nay Paki ti, Jaju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndɔ ki ade i taa lo koy ti.

² Lo kin ti nɔɔ, rai nɛ kuso ki tɔ Jaju. Marti ɔ e nje kadi-de nɛ kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta nɛ kuso ti ki Jaju.

³ Mari un yibi ki rai ki man kagi ki ɓari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jaju ti, ningə go ti, bɔr njae ki bisi done. E yibi nar dɔrɔe ki gate e ngay. Bayɛ taa me kɔy.

⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jaju, e ki a un dɔ Jaju, ɛl ɔ nɔ:

⁵ «MBA ri ɔ e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilɔ ti ki ndɔ ɓu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ɔ?»

⁶ Judasi ɛl ta kin be mba to ɓa ta lə njé ndoo je to rɔe al, nɔ mbata e nje ɓogi. E ɔ ɓɔl la e jie ti, adi isi ɓogi la ki isi buki me ti nday nday.

⁷ Nə Jaju ɛl ɔ nɔ: «tyɛi Mari jəke! Ra nɛ kin be ngin-ɛn ndɔ ki kadi darɔm a aw-n ɓada.

⁸ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, nɔ mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.»

Dije dɔɛi ta naa ti kadi n-tɔli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jaju e Bətani ti, adi rai. Ningə rai mbata lə Jaju par al, nɔ rai mba koo Lajar ki Jaju ade i taa lo koy ti ka kin tɔ.

¹⁰ E be ɔ, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-tɔli Lajar kɔ,

¹¹ mbata e ta lie ɔ ra adi Jipi je ngay iyɛi-de ɔ adi mede Jaju.

*Jaju ur me ɓe ti ki Jorijalɛm ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)*

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rai Jorijalɛm, ooi kadi Jaju isi re Jorijalɛm,

¹³ ɔ ɔyi baji tan je, ɔ tɛɛi taga gidi ɓe ti, awi tilɔ kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa ɛli ɛi nɔ: «Tɔji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dɔw ti ki re ki tɔ Bəbe, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!»

¹⁴ Jaju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti tɛki ndangi me makitibi ti lə Luwə ɛi nɔ:

¹⁵ «tɓəl al, ɓe bo *Siyo!

Igo lo o, ngar lai isi re,

isi dɔ ngon koro ti.»

¹⁶ Dɔsɔy ba, njé ndo je lie gəri me nɛ je ki isi rai kin al, nɔ loki dije isi ilai tɔji dɔ Jaju ti ngata ɓa kadi mede ole dɔ ti tɛki makitibi lə Luwə ɛl ta lie kadi nɛ kin a ra nɛ dɔe ti be. Ningə e nɛe ka ɔ isi ra nɛ dɔe ti kin.

¹⁷ Dije ngay ki ndɔ ki ɛi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tɛɛ ɓada, dan njé koy je ti, mai naji lie.

18 Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tilai kəme, tadə ooi kadi ra ne kəji ki əti bəl ngay kin.

19 Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «O! to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

20 Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəside nangi nə Luwə ti.

21 Girəki je ka kin rəi basi rə Pilipi ti ki e dəw ki ngon bə ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.»

22 Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rəde naa ti joo pu awi əli Jəju.

23 Jəju əl-de ti ə nə: «Ki ne kin bə, ndə asi kadi Luwə təji təgim mi *NGon dəw ki taga ngata.

24 Ningə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ka ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ba par, a re oy tə bə, a tēē ki kə ko je ki rangi ngay.

25 Dəw ki ndigi koo maji rəne, a ti tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rəne dənangi ti ne, a ngəm rəne kadi kaji ki biti ki nə ti.

26 Kin ə re dəw madi ge ra kilə bəə ləm bə, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-ji ti. Dəw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki də koyne ti

27 Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta də kadi ti ki ngə ki a re dəm ti kin a?” NGA e mbata də kadi wa kin ə m-re biti m-tēē-n ne kin.

28 Bai, itəji adi dije gəri təbə ləi.» Ningə ndu dəw bə j ki dərə ti ə nə: «M-adi dije gəri tə bə ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.»

29 Kosi dije ki ai loe ti nə ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.»

30 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ndu ta ki bə ə oi kin tēē mbata ləm mi al, nə tēē ki mbata ləsi səl je.

31 Ki ne kin, e dəkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti ne ngata, e dəkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, ile gidi lo ti kə ngata.

32 NGA ningə mi, ndə ki dije a bəi-mi taa də kagi-dəsi ti kin bə, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.»

33 Me ta ti kin, Jəju təji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?»

34 Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkə Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte, a isi biti ki nəne ti bə a oy al*, nga ra ban bə ə j əl ə nə: “Səbi kadi a bəi Ngon dəw taa də kagi-dəsi ti ə?” Ə Ngon dəw ə wa kin e nə dana ə?»

35 Bə Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dəkagilo ndəy bəy. Ningə kadi injiyəi ki nosi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tə til ingə səsi də rəbi ti al. Tadə dəw ki injiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al.

36 Dəkagilo ki kunji e səsi kin bə, adi mesi kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loka Jəju əl-de ta be ningə, əti aw bəy rəne səy ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

37 Jəju ra ne kəji je ki əti bəl bəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede.

38 E kin təji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Bəbe, nə ə taa ta ki tēē taje ti osi mbide ti kin ə?

E nə je ə Bəbe təji-de təgine ə*?»

39 Ningə darə Ejay ə wa təl a nqo ər gin ne ki asii kadi mede al ə nə:

40 «Luwə tə kəmde,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təli kəmde rə Luwə ti al,

Nə tə Luwə i əji-de.»

41 Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dəe ti.

42 Ne kare ba, dan nje kun do Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kə gin kəy kaw-naa ti ləde əl Jipi je*.

43 Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

44 Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw ki adi-m mene ba, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene;

45 ningə dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tə.

46 Mi, mi kunji, ə m-re dənangi ti ne mba kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe njiyə me til ti al.

47 Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe ra-n kilə al ə, e mi ba m-gangi ta dəe ti al, tadə m-re dənangi ti ne kadi m-əji dije bi kadi m-gangi ta dəde ti al.

48 Dəw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dəne ti ngata. Tadə e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dəe ti dəbəy ndə ti.

49 Təki rəjeti, m-əl ta ki də rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim.

50 NGa ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nq ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təkai Bai əl-m.»

13

Jəju togi nja nje ndo je ləne

1 Kəte nq ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndə re nga kadi tə iyə dənangi ə aw rə Bawne ti. Jəju ki ndigi nje ki yəne je ki dənangi ti ne mari nu, ndigi-de biti kadi tal tae.

2 Jəju əi ki nje ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo sələ. Ningə dəkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji nje bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simo Isikariyoti ngata.

3 Jəju wa ki dəne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təkai n-ji rəe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rəe ti gogi.

4 Jəju i taa ta ne kuso ti, ər kibi ləne ki ilə də made ti, ba un ta kibi dəə-n bədine.

5 Go ti, mbəl man me ne ti, ba ilə rəne togi nja nje ndo je ləne, ə bər njade ki ta kibi ki kəte dəə-n bədine ka kin.

6 Loki Jəju re tēē də Simo Piyər ti ba, Simo Piyər əl-e ə nə: «Bəbe, i ə kadi itogi njam a?»

7 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.»

8 Be ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagi, i a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.»

9 Ningə Piyər əl ə nə: «Bəbe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dəm je tə.»

10 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, bi rəe je pəti al, tadə ndəgi rəe je ay njay. NGa ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pəti ba rəde ay, al bəy tə.»

11 Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule ji njé bə je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti 6a rəsi ay, al.»

12 Loki Jəju togi njade gine gangi ningə, un kibi ləne ilə rone ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, 6a əl-de ə nə: «İgəri me ne ki m-ra səsi kin a?»

13 İsi 6ari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tado e mi ə wa.

14 NGA ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka səbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tə.

15 E ne ə m-oji səsi, kadi səi ka indaji, irai təkı m-ra səsi kin be tə.

16 Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, 6əə itə 6ane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kilə al tə.

17 Təkı igəri ngata kin ə, irai kilə ə, rəsi a nəl səsi ngay.

18 E səi pəti 6a m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbati-de. NGA ningə, səbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: “Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine əsi-m*.”

19 M-əl səsi ta kin 6asine, kadi tə ndə ki nee a ra ne 6a, igəri təkı “Mi NJe kisi noo.”

20 Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rone ti, uwə-m ki rone ti, ə dəw ki uwə-m ki rone ti, uwə nje kilə-m ki rone ti tə.»

Jəju əl təkı Judasi a un dənə

(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

21 Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangı al, adi ta teę tae ti ki taga ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»

22 Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dəji-naa se nə dana ə isi əl ta lie wa.

23 Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti 6asi.

24 Ə Simo Piyər ra ne yögirə nangı əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nə dana wa.

25 NJe ndo ka kin əy ki də Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nə ə?»

26 Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me təy ti kin.» Ningə Jəju gangı mapa ilə me təy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti.

27 Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Satə ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!»

28 Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto.

29 Tə ka ki Judasi e-n nje koti 6əl la ka kin, ngay je ooi təkı Jəju dəje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be.

30 Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə teę taga. Də kade ti kin, lo ndul ngata.

31 Loki Judasi teę 6a, Jəju əl ə nə: «Ki 6asine kin, dije iləi təji dəm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti tə.

32 Kin ə re m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti 6a, Luwə wa ki dənə a adi dije iləi təji dəm ti mi NGon dəw tə. NGA ningə e ne ki a ra ne 6asine.

33 NGA nı je, mi səsi ne, naa ti dəkagilo ki ndəy be par. A sangı-mi, ningə təkı m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi 6one tə təkı: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.”

34 M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je təkı mi m-ndigi-n səsi kin be tə.

35 Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je 6a, dije pəti a gəri təkı səi njé ndo je ləm.»

Jəju əl təkı Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyar daji Jəju ə nə: «Baḅe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki ḅasine kin al, nə a un gom ki ḅəy ti.»

³⁷ Ba Piyar daji Jəju ə nə: «Baḅe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki ḅasine kin al ə? Mi ḅasi ngay kadi m-ilə rəm kə mbata lai!»

³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyar ti ə nə: «Adi j ḅasi ngay kadi ilə roi kə mbata ləm wa ta? Təki rəjeti, adi m-əli, kunə kinjə nɔ al ḅəy ə, a naji ta nja mətə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rə Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Səbi kadi mesi ḅəl al, adi mesi Luwə, ə adi-mi mesi tə.»

² Me ḅe ti lə Bai, kəy je e ngay nɔɔ. Kin ə re e ne ki rəjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tado m-aw kadi m-ində də lo dana mbata ti ləsi.

³ Loki m-aw, ə m-ində də lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tə m-re kadi m-əy səsi, m-aw səsi rəm ti, kadi tə lo ki mi ti, səi ka səi ti tə.

⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.»

⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nə: «Baḅe, ji gər lo ki isi aw ti al tə, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?»

⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa. Rəbi ki rangi ki kadi dəw asi kaw-n rə Bai Luwə ti goto.»

⁷ Re igəri-mi ḅa, a igəri Bai tə. NGA ningə, təki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tə.»

⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nə: «Baḅe, itəji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.»

⁹ Ə Jəju ile ti ə nə: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al ḅəy a? Dəw ki oo-m ḅa, oo Bai Luwə tə. Ra ban be ə əl ə nə: «Itəji-je Bawje Luwə adi j-o-e?»

¹⁰ O tə ta ki rəjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dəm ḅa m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne.

¹¹ Adi-mi mesi təki mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tə kin. A re adi-mi mesi də ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndəy.

¹² Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene ḅa, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tə. A ra ne je ki əti ḅəl ngay ḅəy, mbata mi m-isi m-aw rə Bai ti.

¹³ NGA ningə, ne je pəti ki idəji me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi təji də Bai Luwə ti.

¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi də ti ḅəy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti ləm.»

¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki Nje ra səsi ki rangi, ki a isi səsi biti ki nɔ ti.

¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rəjeti, ki dije ki dənangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tado ooi-e al, taa gəri-e al tə, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tə.

¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rəsi ti.

¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dənangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tado m-isi ki dəm taa, taa səi je ka a isi ki dəsi taa tə.

²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tə.

²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je ləm maji nim, təl rone go ti nim. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tə, taa m-a m-toje rəm ki taga kadi gər-m tə.»

²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Babe, ra ban be ə je par ə a toji-je rəi ki taga kadi ji gər-i, bi a toji rəi ki taga kadi ndəgi dije ki dənangi ti ne kin gəri-ni al ə?»

²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rəe ti, j-a j-ində be naa ti sie.

²⁴ Dəw ki ndigi-m al, təl rone go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tee tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dəm al, nə e ta je ki j rə Bai ti ki nje kilə-m.

²⁵ M-əl səsi ta je kin dəkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin.

²⁶ Nje ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me təm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi də ne je ti pəti ki m-əl səsi tə.

²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkı dije ki dənangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, ibəli al.

²⁸ OI tee tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rəsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rənəl də kaw ti ki m-isi m-aw rə Bai ti, tadə e, e ki bə itə-m.

²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə loki a rai ne bə, adii mesi.

³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tadə, nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, re. Ningə e aw ki togi madi dəm ti al,

³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkı m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təkı Bai dəji-m kadi m-ra. I taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rəjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rəjeti, ningə Bai e bə nje ndər nju tə.

² Baji nju ki j rəm ti, ə andi al ə, Bai a tige kə, nə e ki andi maji bə, a tige ngan bajie je ki majal kə kadi andi ki kəte də made ti.

³ Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata.

⁴ Ə re uwəi rəsi rəm ti nga bə, mi m-a m-uwə səsi rəm ti nga tə. NGA ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rəsi rəm ti, al tə.

⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tə. Dəw ki uwə rone rəm ti nga, ə mi m-uwe rəm ti tə bə, a ra ne je ki maji maji ngay, tadə a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al.

⁶ Dəw ki uwə rone nga rəm ti al, a iləi-e kə gidi lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi oi por kə.

⁷ Kin ə re uwəi rəsi rəm ti nga, ə ta ləm isi mesi ti tə bə, idəji ne ki indigi ə a ingəi.

⁸ Ne ki a ra kadi dije iləi toji də Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki də-naa ti, də-naa ti nim, kadi itəji təkı səi njə ndo je ləm ki rəjeti nim tə.

⁹ Mi m-ndigi səsi təkı Bai ndigi-m be tə. NGA ningə, maji kadi ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi.

¹⁰ Kin ə re itəli rəsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkı m-təl-n rəm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n də njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tə.

¹¹ «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rənəl ki mem ti e rənəl ləsi tə, ningə kadi rənəl ləsi e rənəl ki asi-naa tapi.

¹² *NDu-kun ləm ə to kin: İndigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkı m-ndigi-n səsi kin be tə.

¹³ Kin ə re dəw un rone ilə kə mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, toji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata.

¹⁴ Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai ba, səi madim je.

¹⁵ M-bar səsi bəə kilə je al ratata, tado bəə kilə gər ne ki bae isi ra al. NGA ningə mi, m-bar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rə Bai Luwə ti.

¹⁶ E səi je ba imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm.

¹⁷ Ne kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dɔnangi ti ne, mede majal ki Jaju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jaju əl bəy ə nə: «Kin ə re dije ki dɔnangi ti ne əsi səsi ta ə, kadi igər tək i e mi ə əsi-mi ta kəte nqsi ti.

¹⁹ NGA ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki dɔnangi ti ne ba, re dije ki dɔnangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde al, tado m-mbəti səsi, m-teq səsi kə dande ti. Ningə e mbata kin ə, əsi səsi ta.

²⁰ Ə adi mesi ole də ta ti ki m-əl səsi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi kə ba, a adi səsi kə to, a re təl i rəde go ta ti ləm ba, a təl i rəde go ta ti ləsi to.

²¹ Ki ne kin, a adi səsi kə mbata ləm, tado gəri dəw ki nje kilə-m al.

²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde kə goto.

²³ Dəw ki mee majal səm ba, mee majal ki Bai Luwə to.

²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmdə. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim.

²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi,»[☆] kin neqə ra ne.

²⁶ «Nje ra səsi ki m-a m-ilə sie ki to Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rəjeti də Luwə, ki a j rə Luwə ti. E ə a ma naji dəm ti.

²⁷ NGA ningə, səi ka a mai naji ləm to, tado səi səm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al.

² Dije a tuwəi səsi kə gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndo je a rai wa bəy ki kadi njé ki a təl i səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai.

³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim.

⁴ NGA ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndo ki neqə je a rai ne ba, mesi ole də ti tək i ndo ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki rə nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “Isi aw ra wa ka,” goto.

⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi.

⁷ NGA ningə, e ta ki rəjeti ə m-əl səsi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki səbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw to ba, m-a m-ilə sie m-adi səsi.

☆ 15:25 Pa je 35.19; 69.5

⁸ Ə loki a re 6a, a ra kadi dije ki dɔnangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi.

⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tadɔ mbati kadi-mi mede,

¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tadɔ m-isi m-aw rɔ Bai ti, ningə səi a oi-mi gogi al ratata,

¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tadɔ gangi ta dɔ nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay 6ay kadi m-əl səsi, nə ki basine kin, a al dəsi.

¹³ NGa ningə, dɔkagilo ki NDil ki nje kɔji ne je ki rɔjeti a re 6a, a ra kadi igəri ne je pəti ki rɔjeti. A əl ta ki tɔne wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə rɔ Luwə ti, ningə a ilə səsi mbə ne je ki a rai ne lo ti ti tɔ.

¹⁴ E tɔji tɔ6a ləm ki taga, tadɔ e ta je ləm, ə a ilə səsi mbəe.

¹⁵ Ne je pəti ki e ya Bai, e yam tɔ. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə səsi mbəe.»

Me kɔ təl rɔnəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təlɔ oi-mi gogi.»

¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təlɔ oi-mi gogi,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare 6ay ə nə: “Tadɔ m-isi m-aw rɔ Bai ti.”

¹⁸ Ə “dɔkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri tɔ ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!»

¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta 6a, əl-de ə nə: «tsi dəji-naa ta dansi ti oji dɔ ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təlɔ oi-mi gogi,” kin.

²⁰ NGa ningə, təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi: A nqi je, a ndigai ndoo je, nə dije ki dɔnangi ti ne a rai rɔnəl. Me kɔ a ra səsi, nə me-kɔ ləsi kin a təl rɔnəl.

²¹ Loki dəne aw tə oji ngon 6a, e me kɔ ti, tadɔ dɔkagilo kɔ lie re, nə loki ngon tɔe rɔe ti ngata 6a, mee oje dɔ kɔ ti, mbata rɔnəl dəw ki oje ilə dɔnangi ti.

²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kɔ ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rɔnəl a rosi mesi, ningə e rɔnəl ki dəw a ɔr mesi ti goto al.

²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta dɔ ne madi ti al ngata. Ningə, təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki tɔm.

²⁴ Biti 6one ka, idəji ne madi ki tɔm al 6əy. Idəji ə a ingəi, kadi rɔnəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju tətɔ rɔ dije ki dɔnangi ti ne

²⁵ «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndo je a rai noq kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki dɔ Bai Luwə ti wangi taga.

²⁶ I dɔ ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki tɔm, ningə m-a m-əl səsi al, təkɔ m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi,

²⁷ tadɔ Bai Luwə ə wa ndigi səsi. Luwə ndigi səsi, mbata indigi-mi, taa adi mesɔ təkɔ m-ɨ rɔe ti ə m-re tɔ.

²⁸ M-ɨ rɔ Bai ti ə m-re dɔnangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə dɔnangi ə m-təl m-aw rɔ Bai ti gogi.»

²⁹ Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin.

³⁰ Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dəw ti 6əy, kadi ta dəw dəji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi ɨ rɔ Luwə ti.»

³¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesɔ ngata a?

³² Oi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re tɔe ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tadɔ Bai Luwə e səm naa ti ne.

33 M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya e mesi ti, me kində rə naa ti səm. A ingəi kə dənangi ti ne, nə kadi uwəi təgisi ba, tadə m-təti rə njé təgi je ki dənangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

1 Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmmne ki taa dərə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndə re nga. Itəji təba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-təji təba ləi ki taga madi dije gəri tə.

2 I, adi-m təgi də dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dədə taa bitit ki nq ti.

3 Kisi ki də taa bitit ki nq ti, e ta kadi dəw gəri, i ki i ki kari ba ə i Luwə ki rəjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim.

4 M-təji təba ləi m-adi dije ki dənangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tə.

5 Ki basine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti təkəi ndə ki adi-m kəte nq kində dərə ti, ki dənangi ti kin.

6 «M-ra m-adi dije ki əy-de dan madide je ti ki dənangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rəde maji go ta ti ləi.

7 Ki basine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, i rəi ti.

8 Tadə m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-i rəi ti, adi adi-mi mede təkəi e i ə ilə-m.

9 Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dənangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tadə njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi.

10 Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tə. NGa ningə, əi je, təji təba ləm ki taga adi dije ooi.

11 Mi, m-a mi dənangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rəi ti, nə əi je, isi dənangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi ləi, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkəi je səi je kare ba kin be tə.

12 Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəmi gode ti maji ki təgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dədə ti, adi dəw kare ka tae t i al. Dəw ba, e e ki səbi kadi tae a t i kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*.

13 NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təkəi mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapi kin.

14 M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təkəi mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

15 NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi Nje majal ngərangi dədə ti.

16 Əi dije ki dənangi ti ne al, təkəi mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

17 Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti.

18 Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təkəi ilə-m dənangi ti ka kin be tə.

19 Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

20 «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a təgə ta njé je ti ki m-ilə-de.

²¹ M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, tək i Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rədə naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede tək i e j ə ilə-m.

²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, tək i je səi je-n dije ki kare kin be tə.

²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, nɪngə j, ində rəi naa ti səm tə; ɓa lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ɓa ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri tək i e j ə ilə-m nɪm, indigi-de tək i indigi-m be nɪm tə.

²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki j adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nɔ kində dərə ti ki dənangi.

²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri tək i e j ə ilə-m tə.

²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, nɪngə m-a m-adi gəri-ni ki kəte ɓəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nɪm, kadi mi wa mi naa ti səde nɪm tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ɓa, ɔti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki ɓari-e Sədirɔ. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nɔɔ, ə uri me ti.

² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa.

³ E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kɔɓe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi sade nɔɔ tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je.

⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, ɔti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «tsi sangi nə ə?»

⁵ Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde nɔɔ tə.

⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ɓa, gədi gogi, nɪngə tɛɛi tosi.

⁷ Jəju təl dəji-de ɓəy ə nə: «tsi sangi nə wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.»

⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ɓa, iyəi ndəgi dije kam adi awi.»

⁹ To be kadi ta ki tɛɛ ta Jəju ti ki rɔ Bawe Luwə ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane.

¹⁰ Simɔ Piyər ki oti kiyə kasigar rone ti, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa ɔdi mbie ki də ji kɔ ti, tigə latɪ gangi. Tə paja ka kin nə Malkusi.

¹¹ Ə Jəju əl Piyər ə nə: «lə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kɔ ki Bai ində dəe dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nɔ An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kɔɓe ki Rom, naa ti ki nje kun dəde nɪm, ki njé ngəm ta kəy lə Luwə ki *jipi je iləi-de ka kin nɪm, uwəi Jəju dɔɔi-e.

¹³ Dɔ kəte, awi sie ɔe lə An* ki e məm Kayipi. Kayipi ə e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ɔale ti kin.

¹⁴ NGa ningə e darɔ Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kəl dəw kare oy mbata lə gin dije kosi*»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simɔ Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy.

¹⁶ Piyər ə isi yane taga, ɔasi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tɛɛ taga, əl ta ki dənə ki nje ngəm ta kəy, ɔa go ti, dənə iyə Piyər ade ur kəy.

¹⁷ Dənə ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «I ka i dan njé ndo je ti lə dingəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.»

¹⁸ Kul o, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin nɔɔ, a ndibi səde tɔ.

An dəji ta Jəju

¹⁹ Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dəji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ nɛ ndo ti lie ki isi ndo dije.

²⁰ Ə Jəju ilə ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndɔ je, ndɔ je, m-isi m-ndo nɛ dije gin kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je nim, gin kəy ti lə Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi ɔsi-naa ti. Nɛ madi ki m-əl lo ɔyɔ ti goto.

²¹ NGa ra ban ə idəji-m ta ɔəy ə? Idəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.»

²² Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde nɔɔ, ində mbɔ Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ti a?»

²³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji tɔ ə, ra ban be ə ində-m ə?»

²⁴ Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dɔɔ ki dɔɔi-e kin be ɔe lə Kayipi, ki e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji ɔəy təkɪ n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti nɔɔ, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, i ka i dan njé ndo je ti lie tɔ al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.»

²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndɔr ti ki məi kagi je ti kin, e i al ə nə ə?»

²⁷ Nə Piyər naji wa ɔəy. Ba ta ji naa ti nɔɔ, kunə kinjə nɔ.

Jəju a no Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki i i ki Jəju ɔe lə Kayipi ɔa, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kɔɔe ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki Jude ti isi titi. E sɔ ɔati ba ɔəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoii nɛ lo ra nay Paki ti.

²⁹ E mbata kin ə, Pilati tɛɛ ingə-de taga, ningə dəji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?»

* **18:13** An ka ndɔ ki e bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tɔ ki ɔal ki 6 tɛɛ 15 ti go Kiri si ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti təkɪ bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je wa ka kin ɔəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je ɔa, e ə dije ooi ta lie ngay. * **18:14** Ja 11.49

³⁰ Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u le jii ti al.»

³¹ Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi gangi ta dəe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy do dəw ti al.»

³² E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi təji-n ko koy ki a oy kin təl tane.

³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bar Jəju, ningə dəje ə nə: «İ ngar lə Jipi je a?»

³⁴ Ə Jəju təl dəji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dəm ti ə?»

³⁵ Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti ləi ə wa nim, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rai səi iləi-ni jim ti! NGa ningə m-dəji se e ri ə ira wa?»

³⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dənangi ti ne al, re mi ngar ki dənangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rai dəm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun do Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dənangi ti ne al.»

³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi j ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki j ə tēē tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dənangi ti ne mba kadi m-ma naji do ne ki rəjeti. NGa ningə, dəw ki e me ne ki rəjeti, təl rəne go ta ti ləm.»

³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e ne ki rəjeti ə?»

Gangi ta koy do Jəju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin ba, təl tēē taga rə Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta do dəw ti kin al.

³⁹ NGa ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə dəkagilo ra nay Paki ba, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi do ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?»

⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iye taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabilay.

² Asigar je oji jəgi kon iləi dəe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pir pir rəe ti tə.

³ Njijəi rai rəe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbəe ti, indəi-e.

⁴ Nja kare bəy, Pilati tēē rə kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rəsi ti ne, kadi igəri təki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dəe ti al.»

⁵ Lo kin ti nqə be, Jəju tēē taga ki jəgi kon dəne ti nim, ki kibi ngal ki kər pir pir rəe ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dingəm ka yə a am!»

⁶ Nə loki, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e ba, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «İbe kagi-dəsi ti! İbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi iəi-e kagi-dəsi ti, tado mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dəe ti al.»

⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare nqə, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e dəw ki səbi kadi a oy, tado əl ə nə n-e NGon lə Lūwə*.»

⁸ Loki Pilati oo ta kin ba, ade bəl ki do made ti bəy,

⁹ ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «İ j ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al.

¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dəji ta ə ilə-m ti al a? İgər kadi m-aw ki təgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-bə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?»

11 Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e təgi ki Luwə wa ə adi dərā ti nu kin al ə, aw ki təgi madi kare dəm ti al. Ba e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.»

12 Də ta ti wa kin 6a, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iye taa 6a, i madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar 6a, dəwe kin e nje ta lə Səjar.»

13 Loki Pilati oo ta kin 6a, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi də kimbər ngar ti, lo ti ki bari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata».

14 E ndə ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam də 6e ti be. Ə Pilati al Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.»

15 Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kə! kadi oy kə! İ6e kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi ta m-6ə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Ba njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.»

16 Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi 6əi-e kagi-dəsi ti.

Dije 6əi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie.

17 E wa oti kagi-dəsi ləne, tēg-n gidi 6e bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bari-e «Ka də dəw», ki ta ebirə nə «Golgota».

18 E loe ti kin ə asigar je 6əi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare də ji kəe ti, ə ki kare də ji gəle ti tə, ningə e wa a dana.

19 *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa də kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.»

20 Loki 6əi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e 6əsi ki 6e bo, adi Jipi je ngay tidəi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta latə nim, taa ki ta girəki nim tə.

21 Ə njé kun də njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Nə kin, sobi kadi re a ndangi "ngar lə Jipi" be al, nə re a ndangi "dingəm kam ə lə nə n-e ngar lə Jipi je" taa e go rəbe ti.»

22 Nə Pilati əl-de ə nə: «Nə ki m-ndangi 6a, ndange ka m-ndangi kin.»

23 Loki asigar je 6əi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi 6a, kəi kibi je lie, kayi gin sə, sobi dəde kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi.

24 Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) də ti j-oi se nə ə a e yəe wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Kayi-naa kibi je lie,
Ə tigəi kir də kibi ngal ti lie tə» kin təl tane*.
Ningə e nee ka yə asigar je rai kin.

25 Kə Jəju əi ki ngokone ki dəne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai noq, 6əsi kadi kagi-dəsi ti ki 6əi Jəju ti.

26 Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kəe ti 6a, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.»

27 Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kəi ə a am.» Ningə, ndəe ti noq, nje ndo ka kin aw ki kə Jəju rone ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

28 Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata 6a, əl ta kin kadi təl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m*».

29 NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi noq, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bari-e ijopi, 6a iləi ta Jəju ti.

³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», 6a ilə dənə nangi, ningə kəəe tēē.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti do ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai do kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al[☆], Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ʔri-de ko do kagi-dəsi ti.

³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki ko joo nim, ki 6əi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju.

³³ Loka rai tēēi do Jəju ti 6a, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al.

³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, 6a ta naa ti noo, məsi əi ki man tēēi ta do ningə ti ka kin.

³⁵ Dəw ki ʔr go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa ʔr kadi e ta ki rəjeti ə n-əl to, mba kadi tə səi ka adii mesi[☆].

³⁶ Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a təti al[☆]», kin təl tane.

³⁷ Taa ndangi ta ki rangi 6əy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A ʔoi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə[☆].»

Hal Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ʔr nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rənə lo 6əy to ti, mbata 6əl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ʔr nin Jəju.

³⁹ Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kuy rə nin ti. Nduji kagi je ki 6ari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti əsi kiləw kuti mitə be.

⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi le. Lo dole ti, 6uki nduji kagi je ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isə rai ki nin je ləde 6əy taa iləi be ti.

⁴¹ Lo ki 6əi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noo, ningə me ndər ti ka kin, 6e ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al 6əy to ti noo.

⁴² NGa ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me 6e ti ka kin, tadə e 6asi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba 6əy, Mari ki Magidala isə aw do 6adi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta 6adi ka kin, dəw uwə ʔr.

² Ə Mari ay ngodi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Babe ʔri-e bada, ningə ji ʔər lo ki iləi-e ti al.»

³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēēi, isə awi ki do 6adi ti.

⁴ Ayi-naa ngodi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngodi itə Piyər, adi aw tēē do 6adi ti kəte noe ti.

⁵ Loka aw tēē, ilə mbəne, ʔo lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me 6e ti al.

⁶ Piyər ki e goe ti, j yane noo re 6a, ur me 6e ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a,

⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam do Jəju ti to ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw 6indi adi to yane dangi.

⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kate ka kin, ur me be ti to, adi oo ne je ki kamne nim, adi mene kadi e ne ki rojeti nim to.

⁹ NGA ninga, biti tee loe ti kin ka, tija-de ti kadi Jaju a i taa dan nje koy ti, taki makitibi la Luwa al-n tae kate kin, al bay^a.

¹⁰ E be a, nje ndo je ki joo, tali ilai dade awi be.

Jaju taji rone Mari ki Magidala
(Mk 16.9-11)

¹¹ Loki nje ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti basi, a no. Loki a no, ila mbone go-n lo be nin ti ba,

¹² oo malayka je joo ki oi kibi ki nda, a isi lo ti ki kate ilai nin Jaju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dce ti, a e ki nungi isi kaw ki njae ti to.

¹³ *Malayka je daji-e ai na: «Dane, ra ban a a no a?» E Mari ila-de ti a na: «Ori Babe lam, ninga m-gar lo ki ilai-e ti al.»

¹⁴ Loki al ta be ninga, ila rati ba, oo Jaju, na gar kadi e Jaju al.

¹⁵ E Jaju daji a na: «Dane, ra ban a a no a? Isi sangi na a?» Ninga Mari oo a na e nje ra kil me ndr ti ki to noo ka kin wa, adi al-e a na: «Bam, re e i a or-e a, oji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.»

¹⁶ Jaju bar-e: «Mari!» E Mari yati rone ki rce ti, un ndune ki taa, al-e a na: «Rabuni!» ki ta ebira, ki kor me na «Nje ndo dije!»

¹⁷ Lo kin ti, Jaju al-e a na: «Odi rom al, tado m-aw dora ti ro Bai ti al bay. NGA ninga, ki basine kin ba, aw ro ngakom je ti, al-de taki m-aw ro Bai ti ki e Bawsi to kin, m-aw ro Luwa ti lam ki e Luwa lasi to kin.»

¹⁸ E Mari ki Magidala aw inga nje ndo je al-de a na: «M-o Babe ki kam!» Ninga al-de ta je ki Jaju al-e ka kin adi-de ooi.

Jaju taji rone nje ndo je
(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ ND_o dimasi ti wa noo lo solo, nje ndo je kawinaa me kay ti madi, ninga uti ta kay mbuki dade ti, mbata bali nje kun do *Jipi je. E Jaju re, a taa dande ti, al-de a na: «M-daji kadi lapiya e sasi!»

²⁰ Ba lo kin ti, taji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Ro nje ndo je nal-de ngay, loki ooi Babe.

²¹ Jaju tal al-de bay a na: «M-daji kadi lapiya e sasi! NGA ninga, taki Bai ila-m, mi ka m-ila sasi to.»

²² Ba go ta je ti kin, Jaju to kane do nje ndo je ti, a al-de a na: «Itaai NDil Luwa mesi ti.»

²³ Dije ki a iyai go majal je lade ko, Luwa a iyai go majal je lade ko to, a nje ki a mbati kiya go majal je lade ko, Luwa a tida majal je lade dade ti ba to.»

Jaju ai ki Tomasi

²⁴ Loki Jaju re ro nje ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDiga, ki e ki kare dan nje ndo je ti e sade loe ti al.

²⁵ E ndagi nje ndo je ali-e ai na: «J-o Babe ki kamje.» Na Tomasi al-de a na: «Kin a m-o to do poyti ki bai jie kin al nim, m-ila ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ila jim m-odi-n to do ninga ki asi kade kin al nim a, m-a m-adi sasi mem al jagi.»

²⁶ ND_o jioo go ti, nje ndo je tali ingai-naa me kay ti bay, ninga e kin Tomasi e sade ngata. Uti ta kay mbuki dade ti, a Jaju re, a taa dande ti, al-de a na: «M-daji kadi lapiya e sasi!»

²⁷ Ninga al Tomasi a na: «Tomasi, ila ngon jii lo kin ti, a igo jim je kin oo, taa ila jii odi-n to do ninga ki kadim ti kin o to. Onoi kadi mei nga, maji kadi adi mei.»

²⁸ Lo kin ti noo, Tomasi al Jaju a na: «Babe lam! Luwa Lam!»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkı njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmdə*»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa bəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al.

³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkı Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin 6a a ingəi kajı ki bitı ki nq ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi (Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tē ingə-n-de ə to kin:

² NDə madi, Simo Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Nataniyal nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tə, ngan lə Jəbədə ki joo tə, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tə isi naa ti.

³ Ə Simo əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndo kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tə.» Ningə tēēi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al.

⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti nq, nə njé ndo je gəri təkı e Jəju al.

⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwəi al.»

⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «tləi bandi dam to ti, ki də ji kəsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi 6a, bandi əy kanji kəy ki asi kadi ndəri tēēi taga al.

⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Bəbe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Bəbe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tadə kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti.

⁸ Lo ki ai ti kin, e say al ki ngangı ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangı ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Loki uri nangı ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to nq to.

¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «lrəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.»

¹¹ Ə Simo Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangı. E kanji je ki boy boy wa ə əi 6u ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to 6əl kin nə, bandi gangı al.

¹² Jəju əl-de ə nə: «lrəi usoi ne.» NGA ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I nq wa?» goto, tadə gəri majı kadi e Bəbe.

¹³ Jəju əti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tə.

¹⁴ Loki Jəju j taa dan njé koy je ti kin, e tēē ki kq mitə ngata ə tēē ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m ita njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁶ Jəju təl dəji Simo bəy ki kq joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁷ Jəju təl dəji Simo bəy ki kq mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e də təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kq mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin,

adi ile ti ə nə: «Babə, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.

¹⁸ NGa ningə, təki rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, j wa idəɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bigə ba, a oy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dəɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.»

¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n təji də Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndo ki, lo ne kuso ti, oy ki də Jəju ti, dəje ə nə: «Babə, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin.

²¹ Loki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Babə, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?»

²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dənə taa bitı kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.»

²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təki nje ndo kam a oy al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dənə taa bitı kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darə nje ndo-e ə wa kin ə ma naji də ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rəjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki do kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki ko joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a do dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə j do kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki do kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Koreṭi... kin nim tə. Lo kin ti, j-o do nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki do 6e je, do 6e je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi do rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təgi kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə 6al joo 6əy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təgi təkə əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi 6e je ki kadi ba Məditərane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je əli mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njjyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dəe ti, do kilə rae ti, ki do ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta səy dənangi ti.

Kaw Jəju dərəq ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy*, m-ndangi ta je ki oji do ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je.

² Ne je ki ra biti tē-n me ndə ti ki Luwə un-e-n aw sie dərəq ti. Ningə kəte 6əy taa kadi aw dərəq ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə.

³ Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkə n-a ki dəne taa. NDə kuti sə go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta do kəbe ti lə Luwə.

⁴ NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēgi gidi 6e bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine do ti kadi n-a n-ade kin 6əy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata.

⁵ Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndə je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *Njé kaw kilá je lə Jəju ki kawí-naa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsine wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl a?»

⁷ Əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri də kade ə se də gangi lo je ki Bai əji ki go lo kəbe ti ləne al.»

⁸ Nə a ingəi təgi loki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nīm, dənangi Jude ti ba pəti nīm, *Samari ti nīm, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Lōki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al.

¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dīgəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēji həy ki rəde ti, ningə əli-de əi nə:

¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igəi lo ki taa dərə ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re təkəi oi goe lo kawə dərə ti kin be tə.»

Buti lə njé kaw kilá je

¹² Be ə njé kaw kilá je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e bəsi ki be bo Jorijaləm.

¹³ Lōki rəi tēji Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e də made ti taa, lo ki rai ta lo kisiđe kate kəte. Adi e Piyər nīm, Ja nīm, Jaki əi ki Andire nīm, Pilipi əi ki Tomasi nīm, Batiləmi əi ki Matiyə nīm, Jaki ki ngon lə Alpe nīm, Simə ki nje rə mbata ta kingə də lə be ləne nīm, taa Judi ki ngon lə Jaki nīm tə.

¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawí-naa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kə Jəju e dande ti nīm taa ngakə Jəju je nīm tə.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndə je ti kin, njé kadi-me je kawí-naa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nə:

¹⁶ «Ngakom je, səbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tadə NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, əji-n də Judasi ki ər nə dije ki rəi uwəi Jəju.

¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilá ləne ki səbi dəne kadi ra danje ti tə.

¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilá ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogí-n lo ndər. Me ndər ti ki ndogí ka kin ə, j taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tē ale mba dənangi ti.

¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndər ka kin ki ta be ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndər məsi.”

²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə:

“Kadi kəy lie e ki kiyə kə nīm,
Kadi dəw kare ka isi me ti al nīm[☆],”

Taa ndangi bəy əi nə:

“Kadi dəw ki rangi un tē.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbə dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki Bəbe Jəju aw-n səje nīm təl-n səje nīm wa kin.

²² Hə ngire də batəm ti lə Ja, ratata tēe-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təkəi Jəju j lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo əji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitəsi, ningə ki kə joo e Matiyasi.

²⁴ Ningə əli Bəbe əi nə: «Bəbe, j igər ngame dije pəti tigə, ə əji-je se mbə dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa?»

☆ 1:20 Pa je 69.26; 109.8

25 MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki səbi dəe kadi aw ti kin.»

26 Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

1 Loki ndə nay Patəkoti asi ningə[☆], njé kadi-me je pəti kawī-naa lo kare ba.

2 Ta naa ti nōo, ka ne madi j dora ti, 6a tə nəl bo ki ilə ki təgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti.

3 Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kayi-naa dəde ti kare kare.

4 NDil Luwə rosi mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

5 Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé bəl Luwə, ij ki də be je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawī-naa Jorijaləm ti.

6 Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawī-naa, kosi kosi, bəl rade tado nā nā, dande ti, oo də ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta bə ləne.

7 Ne kin əti-de bəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki j Galile ti,

8 nga ban be ə nā nā danje ti, oo ta ki tēē tade ti ki ndon ta bə ləne ə?

9 Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé kji dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pə ti ki e ngon bə ki dənangi Aji ti nim,

10 Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e bəsi ki Sirən, ə se njé kji dənangi Rom ti.

11 Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-i Kirəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo də ndude ki əli ta ki ndon ta bə ləje, əji də ne je ki əti bəl ki Luwə ra.»

12 Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbəde ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?»

13 Nə njé ki nā je kogi də njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

14 Piyər j a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi də ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tə.

15 Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a si kadi nda ti bəy!

16 Nə ngəsi ne ne ki ndə ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

17 «Ne je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndə je ti ki dəbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm də dije ti pəti.

NGansi je ki dīgəm ki njé ki dāne a təli njé kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəy ti me ni ti.

18 Oyo me ndə je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm də ngan njé kilə je ti ləm ki dīgəm ki njé ki dāne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

19 M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dora ti taa nu,

Ningə dənangi ti ne, m-a m ra ne kəji je ki əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tə,

☆ 2:1 Ləbətiki 23.15-21; Dətərənom 16.9-11

20 Kàte ɓəy taa kadi ndo ki bo ngay, ki rosi ki tɔba la ʼBaɓe kin a re,
Lo ki kada a tɔl lo ki ndul, ninga nay a tɔl mɛsi.

21 Ninga me ndo ti kin, dije pɛti ki ɓai to ʼBaɓe a ingai kaji*.”

22 «Sai *Isirayal je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-al sasi. Igari pɛti kadi Jaju ki Najarati, dingam kin ki Luwa oje ki taga kadi n-ndige, a Luwa ra ne je ki daw asi ra al ki ne kaji je ki ati bal ki takule dansi ti ne.

23 Dingam kin, ilai-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwa un, a se ki go kaji ta ra ti lie ki to kate. Ninga sai adi dije ki gari Luwa al tɔli-e ki rabi ba ki bai-e kagi-dasi ti.

24 Na Luwa gangi kulɔ yo rɔe ti ko ade i lo koy ti, tado koy aw ki tagi kadi uwe gin tagine ti be nin ti al.

25 *Dabidi al ta oji-n dɔe a na:

“M-o ʼBaɓe ki dokagilo je pɛti nom ti,
Tado e do ji kom ti mba kadi m-teɛ m-osi al.

26 E mbata kin a ronɔl rosi mem adi m-osi-n pa to.
Be a, be nin ti ka, darom a or kaɗɗ ki kindɔ me do ti,

27 I ʼBaɓe, a iyɛ-m ko koo al,

A iyɛ baɗɗ lai ki a do njane ti ade ndum bada al to.

28 I a oji-m rabi kadi m-tal m-isi-n ki dom taa,
Ninga a adi-m ronɔl me kei naa ti sam*.”»

29 Piyar tal al ɓəy a na: «Ngakom je, adi m-al sasi ta ki rojeti: Kaje Dabidi oy taki rojeti adi dibi-e. Do bade to danje ti ne biti bone.

30 E nje kal ta ki ta Luwa ti, a gar kadi Luwa un mindine ade ki kibi ro kadi n-a n-adi daw kare ki gin ka ti lie a o be toe ti*.

31 Dabidi gar ne ki a ra ne lo ti ti, adi al ta ki lo koy ti la Kirisi kin kate. E ta lie a Dabidi a na Luwa a iyɛ lo ki koo ti al, taa a iyɛ darɔe adi ndum be nin ti al to.

32 Jaju ki m-isi m-al ta lie kin, Luwa ade i dan nje koy je ti, j-ai pɛti ji gari maji.

33 Go ti ninga, Luwa un-e aw sie dora ti adi isi do ji koe ti. Ninga ngosine Luwa ade NDilne taki un-n mindine. NDil kin a, Luwa buki doje ti, taki oi ngosine ki kamsi je, ki mbisi je kin.

34 Taki rojeti, Dabidi aw dora ti al, na al a na: “Baɓe al ʼBaɓe lam a na: ʼIre isi do ji kom ti,

35 ratata kadi m-ilɔ nje ba je lai gin tagi ti*.”

36 E be a, ro Jaju wa ki ibai-e kagi-dasi ti kin a, Luwa ade e ʼBaɓe nim, Kirisi nim to. E kin a e ne ki sɔbi kadi dije pɛti ki Isirayal ti gari maji.»

Nje ki adi mede Kirisi dasay

37 Loki dije ooi ta kin ninga, mede ole wuti wuti adi daji Piyar ai ki ndagi nje kaw kilá je ai na: «NGakoje je, e ri a kadi ji ra a?»

38 O Piyar tal al-de a na: «Iyɛi rabi ne rasi je ki majal ko, ninga kadi daw ki ra dansi ti adi rai-e batam me to Jaju Kirisi ti, mba kadi majal je lasi e ki kiyɔ go ko. Ba a ingai NDil Luwa.

39 Taki rojeti, kun mindi la Luwa e ki mbata lasi nim, mbata la ngansi je nim, ki mbata dije ki isi say nim. Sɔbi do dije pɛti ki ʼBaɓe Luwa laje a bar-de.»

40 Piyar al-de ta je ki rangi ngay go ti ɓəy mba kadi ma-n naji, ninga ila dingam mede ti a al-de a na: «Igangi-naa ki gin dije ki majal ki bone kin, mba kadi Luwa aji-n sasi.»

41 Dije pɛti ki taai ta la Piyar, rai-de batam. NDɔe ti ka kin, dije asi dibi mita roi orai kadi nje kadi-me je ki kate.

⁴² Hə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo də ne ndo lə njé kaw kilə je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətəi mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tə.

⁴³ *Njé kaw kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti.

⁴⁴ Njé kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kaw i ne kingə je ləde də-naa ti kare ba tə.

⁴⁵ Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra.

⁴⁶ NDə je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Bəbe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm.

⁴⁷ Osi pa je iləi toji də Luwə ti, ningə dije pəti ndigi ta ləde tə. NDə je kare kare pəti, Bəbe adi kər dije ki aji-de, re də made ti par par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njae oy

¹ NDə kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə də kadi ti ki mītə ki lo solə.

² Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njae oy lo koje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndə je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti.

³ Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne.

⁴ Piyər əi ki Jə uri kəmde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «təgo-je ne!»

⁵ Nje nja kəy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti.

⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ər al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e təgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!»

⁷ Piyər uwə taji kəe, bə un-e ki taa. Ta naa ti nqə par ə njae je ki gul njae je təl i to i maji kare.

⁸ J bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə toji də Luwə ti nim tə.

⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə toji də Luwə ti nim tə.

¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tēe dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹ Nje nja kəy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə əl. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayj-naa ngədi kawi-naa ki dəde ti dəde ti lo ti ki bari-e nə: «Pal lə Salomə».

¹² Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dəje ti tə ne ki e je wa ki təgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dīgəm kam njiyə-n be ə?»

¹³ Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə toji də bəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbati.

¹⁴ Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti.

¹⁵ E be ə, adi təl i e ki e nje kadi dije isi ki dəde taa. Nə Luwə ade j dan njé kəy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.

¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, təgi ki to me təe ti, adi təgi dīgəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki təge to, ki takul Jəju, adi dīgəm kin rə nga ki rəjeti, e ne ki ra ne tə kəmsi ti pəti adi oi ne.

17 NGosine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nōsi je pəti.

18 Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilā mbe kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kə.

19 NGosine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə təl irəi rə Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kə.

20 Ningə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilā ki e ki ində dəe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi.

21 Nə ngosine kin, səbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təkī ilā-n mbe me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay.

22 Be ə, *Mojī ə nə: “Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakosi je ti, ki mbata ləsi, a oi də ta je pəti ki a əl səsi.

23 Dəw ki mbati təl rəne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kə dan dije ti ləne ki koy.”

24 *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilā ngire də Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta də dəkagilo ti ki jisi me ti bəne kin kəte.

25 Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je lokī un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tə. Luwə un mindine ə nə: “Gin koji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər də ti ki takul gin ka ləi.”

26 E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tēē-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nā nā iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Jə ai nə njé gangi ta je ti lə Jipi je

1 Lōki Piyər əi ki Jə isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki də kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbə bəti ti lə *Sadusi je, tēēi ki rəde ti hōy.

2 Wongi ra njé kər nə *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Jə isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təkī Jəju jī-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a jī lo koy ti tə.»

3 Uwai-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadə lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dəde ti goto.

4 Ningə mbə njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dīgəm je re də made ti adi asi dibi mi kare.

5 Lo ti də ti ningə, njé kər nə Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawī-naa me bə bo ti ki Jorijaləm.

6 Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti nōq, taa Kayipi nim, Jə nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nōq tə.

7 Adi rəl ki Piyər əi ki Jə nōde ti ki nə njé kaw-naa je ti, bə dəji-de ta əi nə: «Ki tōgi ki j ra, ə se me tə nā ti ə irai ne kin ə?»

8 Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbe je ki ngatəgi je,

9 dəji-je ta bəne oji də ne ki maji ki jī ra ki dəw ki njae oy ki kuji ne ki jī ra ə ingə-n rə nga.

10 Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə jī ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e də

kagi-dəsi ti ə Luwə ade j̄ taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta n̄osi ti, ki r̄o ki nga.

11 E mbal ki səi njé ra kəy je imbatı-e, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi t̄ogi kəy[☆].

12 Kaji e me t̄e ti ki karne ba. T̄o ki rangi ki Luwə adi d̄əw d̄onangi ti ne m̄bo dije ti ki mba kadi j-ınḡai kaji goto.»

13 ND̄oji njé gangi ta je ki ki bo lə J̄ipi je ngay loki oi P̄iyər əi J̄a əli ta ki kanji b̄əl, tado ḡəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji n̄e ndo. Nə ke ə ḡəri kadi əi dije ki əi naa ti ki J̄aju mari nu.

14 Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a ḡədide ti ningə, ḡəri lo ta ki kadi əli-de al.

15 Be ə uni ndude adi P̄iyər əi ki J̄a, taa dingəm ka kin n̄im kadi t̄eji taga, ningə naji-naa ta m̄bode ti ə əi n̄ə:

16 «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tado rai n̄e k̄oji ki əti b̄əl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijalam ooi poye. Lo kadi j̄i naji goto.

17 Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki k̄əte k̄əte m̄bo dije ti al ngata. Adi j-ıl̄ai jije k̄əmde ti kadi kaw ki k̄əte n̄oq kam, əli d̄əw madi ta ki t̄o J̄aju al ngata.»

18 Go ta je ti kin, awi ki P̄iyər əi ki J̄a kəy gogi ə ɔgi-de ki t̄ogide kadi əli ta ə se ndoi n̄e ki t̄o J̄aju al ngata.

19 Nə P̄iyər əi ki J̄a əli-de əi n̄ə: «əli-je adi joo, se e go r̄əbe ti, ta k̄əm Luwə ti, kadi j̄i t̄əl r̄oje go ta ti l̄əsi yo ə j-iȳə ta lə Luwə wa?

20 Ki ɔji d̄oje, j-a j-asi kuti taje d̄o n̄e ti ki j-o ki k̄əmje n̄im, ki mbije n̄im kin al.»

21 Loki ıl̄ai jide k̄əmde ti ki k̄o joo b̄əy ningə, iȳəi-de adi awi. T̄əki r̄ojeti, inḡai n̄e madi r̄ode ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tado dije p̄əti p̄iti Luwə mba n̄e ki ra n̄e kin.

22 Bal dingəm ki ingə r̄o nga ki takul n̄e k̄oji ki əti b̄əl kin, itə kuti s̄ə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

23 Go k̄iȳə-de ti, P̄iyər əi ki J̄a awi inḡai madide je ki njé kadi-me je, ɔri-de poy n̄e je p̄əti ki ki bo je lə njé k̄ij̄ə n̄e məsi kadi-kare je ki ngat̄ogi je əli-de.

24 Loki madide je ooi ta l̄əde ḡine gangi ngata ningə, p̄əti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi n̄ə: «Bab̄e, j̄ ə ira d̄ər̄ə ki d̄onangi, taa ira ba bo ki n̄e je p̄əti ki me ti t̄o[☆].

25 E j̄ ə adi ND̄ili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki b̄əə l̄əi ə n̄ə: “Gin b̄e je ki dangi dangi t̄oi r̄o ki ndangi kare be. Taa k̄oji ta ra je l̄əde to r̄ode ti kare!

26 NGar je ki d̄onangi ti ne ind̄ai d̄o r̄ode dana mba kaw r̄o, NJé k̄ōbe je ind̄ai r̄ode naa ti, ɔsi ta Bab̄e ki d̄əw lie ki mb̄əte t̄ə NGar”.

27 T̄əki r̄ojeti, e me b̄e bo ti kin ə, *Erodi əi ki P̄osi *P̄ilati, naa ti ki gin b̄e je ki dangi dangi ki ngan *Isiraȳəl je ind̄ai r̄ode naa ti ɔsi ta b̄əə kilə l̄əi ki ay njay, ki e J̄aju ki im̄b̄əte t̄ə Kirisi[☆].

28 N̄e je l̄əde ki rai kin, e t̄əl ə t̄oli ta k̄oji ra je l̄əi p̄əti ki ɔji k̄əte, ki t̄ogi, me ndigi ti l̄əi.

29 Basine Bab̄e, oo jide ki isi ıl̄ai k̄əmje ti kadi ind̄ai je b̄əl ti kin! Adi b̄əə je l̄əi t̄ogi kadi ıl̄ai m̄b̄e ta l̄əi ki me ki ti kati.

30 Ningə, kadi ɔji t̄ogi me to b̄əə kilə ti l̄əi ki ay njay J̄aju, kadi njé m̄oy je inḡai r̄o nga n̄im, taa kadi n̄e k̄oji je ki n̄e je ki d̄əw asi ra al rai n̄e n̄im t̄o.

31 Loki tai k̄əə ta k̄əl ta ti ki Luwə ningə, d̄onangi yaki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawı-naa ti. Ba ND̄il ki kay njay rosi mede p̄əti adi ıl̄ai m̄b̄e ta lə Luwə ki r̄o ki t̄j̄ kati.»

Njé kadi-me je indai rōde naa ti

³² Njé kadi-me je pəti indai rōde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki ində gune ki ne kingə ləne ki sobi dāne goto, ne je pəti e yade.

³³ Ki tōgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilā je mai naji ki lo koy ti lə Babe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dāde jangi dō ki əti bəl ngay.

³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tadō njé je ki ay ki lo ndor je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae,

³⁵ adi njé kaw kilā je. Ningə njé kaw kilā je ləbi la ka kin dande ti pəti, 6a nā nā ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki tōe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki dānangi Sipiir ti, ki njé kaw kilā je indai tōe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilā dīngəm me dije ti,»

³⁷ e ka, aw ki lo ndor, ə un lo ndor ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilā je.

5*Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira*

¹ Dīngəm madi kare ki tōe nə Ananiyasi əi ki dāne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tō.

² Ananiyasi əi ki dāne ləne Sapira indai ndude naa ti, bəyoi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilā je.

³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Satə adi ur mei ti bore be ə? Or nusi la lo ndor ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay!

⁴ Ri ə ogi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə ogi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.»

⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay.

⁶ Basa je rəi ragi nine, 6a uni-e, awi dibi-e.

⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dāne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne.

⁸ Piyər dāje ə nə: «əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndor ləsi wa ə n wa?» Ə dāne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.»

⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indai ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Babe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə 6a ta kay ti kin, i ka a awi səi tō.

¹⁰ Ta naa ti noo par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti.

¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay tō.

Njé kaw kilā je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *Njé kaw kilā je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. Njé kadi-me je pəti, kawī-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomq, ta kəy ti lə Luwə.

¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rōde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay.

¹⁴ Dīngəm je ki dāne je ngay ngay adi mede Babe, adi kərde ore dō njé kadi-me je ki dō ti dō ti.

¹⁵ Dije awi biti oyi njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de dō tirə je ti ə se dō kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur dō e ki ra ti wa kare dande ti.

16 Dije ngay i be je ti ki gidi be bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dode. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

17 Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi.

18 Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti.

19 Nə dan kondə ti, malayka lə Baβe re tēē ta kəy dangay, loki adi tēēi taga ningə, əl-de ə nə:

20 «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbə ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!»

21 *NJé kaw kilə je təl rəde go ti, adi lo ti ki si βati ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, βari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə.

22 Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təl rəi əri-de poye əi nə:

23 «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti noq nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.»

24 Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde əy ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a rə ne go ne ti kin.

25 Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti noq, isi ndoi ne dije.»

26 Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dode ti al tadə βəli kadi kosi dije ki kaw-i-naa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tələi-de ki mbal təl-de.

27 Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangı ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə:

28 «J-əgi səsi ki təgi je kadi indoi ne kosi dije ki tə dingəm kin. Ə səi təl rəsi go ta ti ləje al, asi dənangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igəi kadi məse e dəje ti βəy.»

29 Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije.

30 Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi βə-e də kagi-dəsi ti kin, tēē lo koy ti.

31 E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, də ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tə. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, adi n-iyə-n go majal je ləde kə tə.

32 Je njé ma naji də ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təl rəde go ta ti lie.»

33 Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongı rade ngay də njé kaw kilə je ti, adi ndigi təl-de.

34 Nə e ki kare ki mbode ti ki təe nə Gamaliyəl əsi nangı i taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki i taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je iyəi rəde dəbi kare jə.

35 Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa.

36 Dəkagilo ngay al ne βəy ə, dəw madi ki təe nə Tədə təji rəne kadi ne dəw ki nga. Jə dije əsi bu sə gone ti. Nə dije rəi təl-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bone.

³⁷ Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tee dokagilo ndangi tō dije me makitibi ti, oy dije ngay gone ti ra-n wongi. Nə e wa ka dije tōli-e tō, adi dije ki goe ti sanəi-naa ko.

³⁸ NGosine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re koji ta ra je ləde ki kilā rade je i rō dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə ya ndage je be tō.

³⁹ Nə re ne je kin i rō Luwə ti ə, lo kadi səi a ogi dō goto. Oti kadi inai rō ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti.

⁴⁰ Be ə, təlī bəri njé kaw kilā je kəy gogi, ba, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tō Jəju al, ningə iyəi-de adi awi.

⁴¹ NJé kaw kilā je teēi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kō mbata lə Jəju.

⁴² Ningə ki ndō je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilā je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilā mbə Poy Ta ki Maji ti, təkī Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dokagiloe ti kin, kər njé ndo je i ki dō made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki bəi ta dō Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki bəi ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndō je kare kare pəti kin, tə ndage je al.

² Be ə, njé kaw kilā je ki dōgi gide e joo kawi njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti.

³ MBata kin ə, ngakō je je, maji kadi ikoti dije siri dansi ti, ki dije mai naji lade maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tō, mba kadi j-ilə kilā kin jide ti.

⁴ Be mba kadi j-un-n roje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.»

⁵ Ta koji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tō. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timō nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atyosi ti, ki təl Jipi nim tō.

⁶ Rəi səde oji-de njé kaw kilā je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tō.

⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je i dō made ti ngay me 6e bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tō.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki tōgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne koji je ki əti bəl bəl dan dije ti nim tō.

⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bəri rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki i Jirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki i Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tō,

¹⁰ nə tōgi ta kəde asi go ya Etiyən ti al, tadō Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade.

¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal dō *Moji nim, dō Luwə nim tō.»

¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatōgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən dō jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo.

13 *Indəi njé ma naji je ki ngom adi tətəi ta dəe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Moji al nim tə.»*

14 *Təki rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti nē kagi bē je ki Moji adi-je.*

15 *Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmdə pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.*

7

Etiyən əl ta nq njé gangi ta je ti

1 *Ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rəjeti wa ta?»*

2 *Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndə je ti ki kate, Luwə ki nje piti oji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me bē ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti.*

3 *Luwə əl-e ə nə: «I taa iyə bē ləi ki njé koji je ə aw me bē ti ki m-a m-oji.»*

4 *E bē ə, Abirakam iyə me bē ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawə ti, Luwə ade j taa re me bē ti ki isi ti ngəsine kin.*

5 *Nē nduwə ki Luwə adi Abirakam me bē ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade bē kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti tə. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bəy.*

6 *Ta ki Luwə əl-e ə to kin: «NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kə asi bəl bu sə nim tə.»*

7 *Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: «Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dəde ti. Go ti ningə, a tēgi me bē mba ti ki rade bəə ti kin kə, ə a təlī rəi me bē ti ki j ti ə awi bəə ti kin mba kadi rəi əsi məkəsīde nangi nq̄m ti.»*

8 *Ba Luwə ade nē kilā mindi ki e kijə məti. Bē ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndə jijoo go ti par ə ijə məte. Isaki ra be tə mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tə mbata ngane je ki əl gin *Isirayəl je ki dəgi gide e joo.*

9 *«Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me bē ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti.»*

10 *Be ə, ər-e me kə je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kəbē dənangi ki Ejipi ti, taa də me kəy ti ləne pəti tə.*

11 *Dəkagiloe ti kin ə, bə ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tə. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi nē ndikiri usoi goto.*

12 *Loki Jakobi oo kadi nē kuso to me bē ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy.*

13 *Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakəe je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tə.*

14 *Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi.*

15 *Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte nq̄. Kaje je ka oyi nq̄ nim tə.*

✧ 7:3 Kilā ngirə nē je 12.1 ✧ 7:4 Kilā ngirə nē je 11.32; 12.5 ✧ 7:5 Kilā ngirə nē je 12.7; 13.15; 17.8

✧ 7:7 Tēgi ki taga 3.12 ✧ 7:8 Kilā ngirə nē je 17.10-14; 21.4 ✧ 7:9 Kilā ngirə nē je 37.11, 28; 39.2, 21

✧ 7:10 Kilā ngirə nē je 41.39-41 ✧ 7:11 Kilā ngirə nē je 41.54-57 ✧ 7:13 Kilā ngirə nē je 45.1-4, 16

✧ 7:14 Kilā ngirə nē je 45.9-10, 17-18 ✧ 7:15 Kilā ngirə nē je 46.1-7

16 Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me 6e bo ti ki tōe nə Sisəm. Dibide 6e nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me 6e ti ki Sisəm[☆].

17 «Dokagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e basi. Ningə kər ngan Isirayəl je bay ki də made ti də made ti dənangi Ejipi ti,

18 biti dokagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n 6e dənangi Ejipi ti[☆].

19 NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilā ki al də maji nim, adi-de kō nim, ta ində gu dəde ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, biti kadi oyi[☆].

20 Dəkakilo ti kin ə, oji *Moji ki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe asi nay mitə[☆].

21 Ningə loki dum dəde adi iləi-e kə, ngon lə Parawo ki dane tēe dəe ti, ə un-e ote tə ngone wa be[☆].

22 Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji də kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki tōgi me ta kəl-e ti nim, me kilā rae ti nim tə.

23 «Loki 6ale e kuti sə ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je.

24 Dəkakilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kō ki kare dande ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e.

25 Moji gir kadi ngakone je a gəri təkī Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dəde. Nə ngakōe je gəri al.

26 NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?”

27 Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərangi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə?”

28 Ige təl-m təkī tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?”

29 Loki Moji oo də ta kin ningə, 6əl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo[☆].

30 «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tēe hōy rəe ti dilə lo ti, 6asi ki də mbal Sinay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por.

31 Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay un kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi əti re basi rə ti. Loe ti noo ə oo də ndu Babe ə nə:

32 “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji 6əl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto.

33 Ə Babe əl-e ə nə: “Or sa njai ti tadə lo ki a ti kam e lo ki ay njay.

34 M-o kəm kō lə dije ləm me 6e ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki 6asine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi[☆].”

35 «Oi maji! E Moji ki ngakōe je əsi-e ngərangi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dəje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tōgi lə malayka ki tēe sie hōy me gu ti, kin nim tə.

36 E ə tēe səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul ne kōji je nim, me 6e ti ki Ejipi ti. Taa dokagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dokagilo ti ki rai bal kuti sə dilə lo ti kin nim tə[☆].

37 E darə Moji ki kare wa kin 6əy ə tə ə l ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tēe ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be[☆].”

☆ 7:16 Kilā ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 ☆ 7:18 Tēe ki taga 1.7-8 ☆ 7:19 Tēe ki taga 1.10-11, 22 ☆ 7:20 Tēe ki taga 2.2 ☆ 7:21 Tēe ki taga 2.3, 5, 10 ☆ 7:29 23-29: Tēe ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4 ☆ 7:34 30-34: Tēe ki taga 3.1-10 ☆ 7:36 35-36: Tēe ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ☆ 7:37 Dətərənəm 18.15-18

38 Loki ngan Isirayal je kawī-naa dilā lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti dō mbal Sīnay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rō Luwə ti, mba kadi adi-je[♣].

39 Nə kaje je mbati kadi təlī rōde go ta je ti lie. Nīngə ki bo tōy, əsi-e ngərangi. Mede e dō təl kaw dōnangi Ejipi ti gogi.

40 Dōkagilo ti ki Moji nay dō mbal Sīnay ti bəy, rəi rō *Arō ti əli-e əi nā: “Ira kagi yo je ki kadi əri noje, tado ji gər nē ki ra Moji ki nje tēē səje me be ti ki Ejipi ti kin al.”

41 Be ə me ndō je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə ilāi kadi-kare adi-e. Ba rai rōnəl ngay əsi gon nē ki əi je wa ibəi ki jide kin[♣].

42 Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kō adi isi ta ra yo ti, ki kōsi-gon nē je ki dōrā ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkī ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayal, bal kuti sō ki irai dilā lo ti kin se da je ki itoli-de ki ndagi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a?”

43 Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi əsi məkəsisī nōde ti. MBata nē rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwai səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti bəy[♣]”.

44 «Me dilā lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kīngə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkī Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo.

45 Iyəl kəy kibi ka kin adi gin kōji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ər nōde adi rəi taai dōnangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nōde ti. Kəy kibi ka kin, to bitī dōkagilo ti lə Dabidi[♣].

46 Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi[♣].

47 Nə e *Salomō yo ə ra kəy adi Luwə[♣].

48 «NGa nīngə Luwə ki e ki dōkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkī nje kəl ta ki tae ti ə nā:

49 “Dōrə e kimbər ngar ləm, nīngə dōnangi e nē kində njam.” Bəbe əl bəy ə nā: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rō ləm ə?”

50 Se e mi əl ə, nā tōy ə, ra nē je kin pəti ə[♣]?”

51 «Səi dije ki njé tə rō je, itēēi mesi al nīm, ibəyi mbisi nīm dō ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Itōi tə bawsi je wa be. Nē kin ə ra adi, isi ta rō ki NDil Luwə ti, ki dōkagilo je pəti.

52 Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kō al ə? Əi je ə təlī njé kilā mbe kəte, ki əji dō re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Nīngə ngəsinə, loki Kiriisi re, səi je uni dəe, ə tōli-e tō.

53 Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəlī rōsi ti go ti goto.»

Tilāi Etiyən ki mbal tōli-e

54 Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi dō ta ki Etiyən əl nīngə, wongī rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti.

55 Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dōrā ti nīngə oo kunji Luwə nīm, taa oo Jəju ki a taa dō ji kō Luwə ti nīm tō.

56 Əl ə nā: «Oi, m-o dōrā tēē tane, nīngə m-o NGon Dəw a taa dō ji kō Luwə ti.»

57 Loki ooi dō ta kin nīngə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide dō ta ti lie, ə buki-naa dəe ti.

♣ 7:38 Tēē ki taga 19.1-20.17; Dətarənom 5.1-33 ♣ 7:41 39-41: Kōr Isirayal je 14.3; Tēē ki taga 32.1-6

♣ 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 ♣ 7:45 44-45: Tēē ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ♣ 7:46 2 Samiyal

7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ♣ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ♣ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

⁵⁸ NDɔri-e awi sie taga gidi 6e bo ti, ə tilai-e ki mbal tɔli-e. Dije ka kin iyəi kibi je lade rɔ ngon ki basa ti ki tɔe nə Sol.

⁵⁹ Dɔkagilo ti ki isi tilai-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Babe Jəju, itaa ndilm ki rɔi ti.»

⁶⁰ Go ti ningə ɔsi məkəsiɛ nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «Iyə go majal kin kɔ adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbo dije ti ki ndigi kadi tɔli Etiyən. Dɔ ndɔe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tee dɔ njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samari ti je. *Njé kaw kilá je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti.

² Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay.

³ Nə Sol 6a, ɔr njé kaw-naa je njə. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dɛngəm je ki dəne je buki-de dangay ti.

⁴ Njé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo ilai mbe Poy Ta ki Maji.

Pilipi me 6e ti ki Samari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me 6e bo ti ki *Samari, ilə dije mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi.

⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kɔji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki dɔ ta ti lie.

⁷ Tado ndil je ki majal teei me njé moy je ti ngay ki nɔ ki boy tade ti. Taa, dije ki rɔde oy ki njé məti je ngay ingəi rɔ nga tɔ.

⁸ Rɔnəl ki bo ngay to me 6e bo ti kin.

⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dɛngəm madi ki tɔe nə Simɔ isi me 6e bo ti kin nɔɔ. E nje ra mbəli, adi ɔr ndil dije ki me 6e ti ki Samari ngay. Ra rɔne kadi ne dəw madi ki əti bəl ngay.

¹⁰ Adi dije pəti, j dɔ ngan je ki du ti, biti ki dɔ dije ki tɔgi ti, angalde e ki dɔe ti. Əli əi nə dɛngəm kam aw ki tɔgi lə Luwə ki e tɔgi ki əti bəl ngay.

¹¹ Angal dije e ki dɔe ti, tado e mari nu ba ə isi ɔr ndilde ki mbəli ki ra ləne.

¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tɔ ningə, dɛngəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm.

¹³ Simɔ wa ki dəne ka adi mene tɔ. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki ɔo ne kɔji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa tɔl re əte bəl ngay bəy tɔ.

Piyər əi ki Jə me 6e ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilá je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taai ta lə Luwə ningə, ilai Piyər əi ki Jə ki rɔde ti.

¹⁵ Loki rəi teei Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə.

¹⁶ Tado NDil re dɔ dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tɔ Babe Jəju ti.

¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Jə indai jide dɔde ti kadi ingəi NDil Luwə.

¹⁸ Loki Simɔ ɔo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində dɔ ti lə njé kaw kilá je ə NDil re-n dɔ njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Jə la,

¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tɔgi kin tɔ kadi tɔ dəw ki m-a m-ində jim dɔe ti 6a, ingə NDil Luwə tɔ.»

²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la lai kin tuji naa ti ki darəi. Tado ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la.

21 Nē ki 6a tōi, ə se nē ki sōbi dōi goto me nē ti ki j-a-n kam, tadō mei e dana nō Luwə ti al.

22 Maji kadi itər ndui dō majal ti ləi, ə əl ta ki Bəbe adi re to ban ə, iyə go kōji ta je ki mei ti kin kō.

23 Tadō m-o kadi mei ati kanana, taa majal doləi dole tō.»

24 NGa ə, Simō əl Piyər əi ki Jā ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Bəbe mbata ləm, kadi nē madi kare me nē je ti ki əli tae kin tēē dōm ti al.»

25 Loki Piyər əi ki Jā mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe tō ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Həi mbē Poy Ta ki Maji me ngan 6e je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dāw ki boy ki Etiyopi ti

26 NDō kare Malayka lə Bəbe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin 6e ti be, dō rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.»

27 Pilipi j taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dōnangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm nē maji je lə ngar ki dāne ki Etiyopi ti, ki tōe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dāne nangi nō Luwə ti ə isi tal ki 6e gogi.

28 İsi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay.

29 Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Əti aw basi ki rō pusi ti kin.»

30 Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «İgər me ta ki isi tidə kin maji wa a?»

31 Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti.

32 Ta ki isi tidə ə to kin:

«Əri-e tə bati ki dāw isi aw sie kadi təl-e be;
Tə ngon bati ki a tane mbə nō nje kijə bje ti be.
E be ə, tēē-n tane al.

33 Həi rəsəl dōe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin kōji lie ə?

Tadō indəi ngangi ndō kisi ki dō taa lie*.»

34 Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? İsi əl ta ki dō rōne ti wa ə se isi əl ta dō dāw madi ti ki rangi ə?»

35 Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ilə-n mbē Poy ta ki ki Maji lə Jəju.

36 Loki njiyəi isi awi ningə, tēēi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə əgi kadi m-ra batəm ə?»

37 [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə tək i rojeti ə, nē ki əgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem tək i Jəju Kirisi e NGon Luwə.»]

38 Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm.

39 Loki tēēi me man ti ki taga ningə, NDil Bəbe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw.

40 Pilipi aw tēē me 6e ti ki Ajoti, ilə mbē Poy Ta ki Maji me 6e bo je ti pəti ki tēē ti, bit i tēē-n Səjare ti.

9

*Sol adi mene Bəbe Jəju
(Krijk 22.6-16; 26.12-18)*

1 Dōkagiloe ti kin, gir ta ki dō kadi kō njé ndo je ti lə Bəbe ki dō təl-de ti to dō Sol ti 6əy.

² Be ə, aw rɔ ki boy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me 6e ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dāne je ki njé ndole go ne ndo ki sigi kin ə n-dɔɔ-de n-re səde Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e dɔ rəbi ti, ində dɔ 6e ki Damasi 6asi ningə, kunji madi tɛɛ pati, j ki dərə ti, unji gə dæ.

⁴ Tɛɛ osi nangi ningə, oo dɔ ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kɔ be ə?»

⁵ Sol dəje ə nə: «J nā ə Babe?» Ningə, Babe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kɔ.»

⁶ J taa aw me 6e bo ti ə, a əli-ni ne ki kadi a ira.

⁷ Njé ki isi awi ki Sol tali ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi dɔ ndu ta, nə ooi dəw madi al.

⁸ Sol j taa, tɛɛ kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tə ndɔɔ, ə awi siə Damasi.

⁹ Isi loe ti nɔɔ ndɔ mitə ki kanji kadi oo lo. Uso ne əl nim, əy man al nim tɔ.

¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nɔɔ, tɔe nə Ananiyasi. Babe 6ar-e me ne koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe».

¹¹ Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki 6ari-e rəbi ki kɔ ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki tɔe nə Sol ki Tarsi ti, isi nɔɔ isi əl ta ki Luwə.

¹² OO dəw madi ki tɔe nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dæ ti kadi oo lo gogi.»

¹³ Ə Ananiyasi əl ə nə: «Babe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, ɔji dɔ kɔ je pəti ki adi dije ləi ki me 6e ti ki Jorijaləm.

¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dɔɔ-de.»

¹⁵ Nə Babe əl-e ə nə: «Aw, tado dingəm kin e ne ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *Isirayəl je ti.

¹⁶ Mi wa m-a m-ɔje kɔ je pəti ki a tɛɛ dæ ti ki mbata ləm.»

¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dæ ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Babe ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingə dɔ rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rɔsi tɔ.»

¹⁸ Ta naa ti nɔɔ, ne je ki toi tə ngəy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə j taa adi rai-e batəm.

¹⁹ Go ti, uso ne 6a, təl ingə tɔgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me 6e ti ki Damasi ngan ndo je jɔ 6əy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nɔɔ, Sol aw ilə mbe me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.»

²¹ Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njé 6a tɔ kin a? Re ne ə un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw səde rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al biti a?»

²² Nə Sol uwə rone nga adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndɔ je go ti 6a, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-təli-e

²⁴ Nə ta kɔji ləde tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kadi je kondɔ je mba kadi n-təli-e.

²⁵ Be ə, me kondɔ ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me 6e ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tɛɛ me 6e ti ki Jorijaləm 6a, sangi kadi n-ində rone naa ti ki njé ndo je, nə pəti 6əli-e, tado dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rɔjeti goto.

²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rə njé kaw kilə je ti, ər-de go kingə ki Jəju ingə Sol də rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangı Damasi ti me tə Jəju ti.

²⁸ Də gangı loe ti noo, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tə Bəbe ti.

²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangı rəbi kadi n-təli-e.

³⁰ Loki ngakoje je ooi tae ningə, ər-i-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹ *Njé kaw-naa je pəti ki dənangı Jude ti ki tae ba, ki dənangı Galile ti, ki dənangı *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi təgi, njiyəi me bəl Bəbe ti, taa kərde i ki də ti də ti ki takul təgi lə NDil Luwə tə.

Piyər aji dıngəm ki təe nə Ene

³² Taki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndə kare aw tēē rə njé ti ki me be ti ki Lida.

³³ Lo kin ti, ingə dıngəm kare ki təe nə Ene, ki to də tirə moy ti ra bəl jıjoo. Tadə rəe oy.

³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rə nga, i taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene i taa ta naa ti noo.

³⁵ Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Saro ooi-e, 6a adi mede Bəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Jope noo, təe nə Tabita. Tə kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dənə ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tə.

³⁷ Moy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa.

³⁸ Be ki Lida e bəsi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida noo ningə, iləi dıngəm je joo rəe ti kadi re kalangı ingə-de.

³⁹ Piyər i taa aw səde. Loki re tēē rəde ti ningə, ər-i-e awi sie me kəy ti ki taa. Njé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dəe ki nə, ningə təji kibi je ki dangı dangı ki kəji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dənə taa bəy.

⁴⁰ Piyər adi dije pəti tēēi taga, 6a əsi məkəsine nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rəne ki rə nin ti əl ə nə: «Tabita i taa.» Loki tēē kəmmə oo Piyər ningə, ndu rəne, i isi taa.

⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, 6a, 6a dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, əji-de Tabita ki dəe taa.

⁴² Poy ne kin sane ki dənangı ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Bəbe.

⁴³ Piyər ra ndə asi tati me be ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki təe nə Simo.

10

Kərnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil

¹ Dıngəm madi isi me be ti ki Səjare noo, təe nə Kərnəy. E ki boy də buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki İtali ti».

² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, ai njé kəsi dəde nangi nə Luwə ti tə. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa tə.

³ NDə kare, ki kadi ki mıtə ki lo sələ, oo malayka lə Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə bəe-e ə nə: «Kərnəy.»

⁴ Kòrnəy ur kəmne dœ ti ki bəl, ningə əl-e ə nā: «E ri ə ʔaʔe?» NGA ə malayka əl-e ə nā: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tɛɛ rə Luwə ti, ə Luwə ga dɔi ti.

⁵ Ningə ki ngɔsine kin, ilə dɪngəm je me ʔe ti ki Jope adi ʔari Simɔ ki ʔari-e nə Piyər ade re.

⁶ Isi me kəy ti lə Simɔ ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati.

⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Kòrnəy ʔa ngan njé kilə je lanə joo ki nje rə lanə kare ki nje bəl Luwə mbɔ njé ki əi naa ti sie ki dɔkagilo je pəti adi-de rəl.

⁸ Rəl adi ɔr-de go nɛ je pəti ki ra nɛ adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo nɛ me ndil ti me ʔe ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi dɔ rəbə isi awi, indəi dɔ ʔe bo ʔasi ningə, Piyər al dɔ kəy ti ki taa, ki kadi ki dan ʔe ti mba kəl ta ki ʔaʔe.

¹⁰ ʔo ra-e adi ge kuso nɛ. Ningə loki isi rəl nɛ kuso mba kadi uso ʔa, oo nɛ me ndil ti.

¹¹ OO ta dɔrə a tagira, ningə oo nɛ madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sɔ ʔe ə j̄ ki taa isi re ki nangi.

¹² Me nɛ ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sɔ je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je.

¹³ Ningə, ndu ta madi tɛɛ əl-e ə nā: «Piyər, j̄ taa itəl uso.»

¹⁴ Nə Piyər ə nā: «Jagi ʔaʔe, mi m-uso nɛ ki nɛ ki majal ɔde, ə se nɛ ki to nje nja kare al[☆].»

¹⁵ NDU ta təl re əl Piyər kəl ki kɔ joo ʔəy ə nā: «Nɛ ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi j̄ o-e tə e nɛ ki to nje al.»

¹⁶ Nɛ kin ra nɛ ʔe nja mitə, ningə ta naa ti nɔɔ təl ndɔri-e ki dɔrə ti gogi.

¹⁷ Piyər gər me nɛ ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rone ta dɔ ti, ningə yə dɪngəm je ki Kòrnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simɔ rəl ai ta kəy ti.

¹⁸ ʔa dəji ta ki ndude ki boy ə nā: «E me kəy kin ə Simɔ ki ʔari-e nə Piyər isi ti ti a?»

¹⁹ Piyər isi mər ta dɔ nɛ ti ki oo me ndil ti kin ba ʔəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nā: «O dɪngəm je mitə a sangi-ni.

²⁰ I taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei tɔsi, tadɔ e mi ə m-ilə-de.»

²¹ Piyər re rə dɪngəm je ti ka kin əl-de ə nā: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?»

²² Əli-e əi nā: «E Kòrnəy ki e ki boy dɔ ʔuti asigar je ti ki ʔu, ki e dəw ki dana, taa e nje bəl Luwə tɔ kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re tɛɛ ki dɔ ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo dɔ ta ki tai ti.»

²³ Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, j̄ taa aw səde. NGakɔje je madi ki me ʔe ti ki Jope dani-e.

²⁴ Lo ti ki rangi ningə tɛɛi Səjare ti. Kòrnəy ʔar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte.

²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kòrnəy j̄ taa tilə kəme, ʔa osi nanga njae ti, ilə dɔne nangi.

²⁶ Nə Piyər əl-e ə nā: «I taa, tadɔ mi ka mi dəw tɔ.» Ningə ɔsi sɔle un-e-n ki taa.

²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kaw-i-naa isi.

²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nā: «Səl je, igəri maji tək̄i ndu-kun ləje ɔgi kadi dəw ki e Jipi ində rone naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə nɛ ki majal, ə se nɛ ki to nje al.

29 E mbata kin ə, m-mbati-n 6a ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madı ki rangi. Ningə təkı ıbarı-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?»

30 Kərnəy ə nə: «Asi ndə sə 6one, ki də kadi ki təkı made wa kin be, adi e kadi ki mıtə ki lə sələ, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dıngəm madı ki ilə kibi ki nda bal bal tēə a nəm ti, əl-m ə nə:

31 “Kərnəy, Luwə oo də ta ki isi əl sie, taa ga də maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tə.

32 Ə kadi ilə dəw madı Jope ti, ıbar Sımō ki 6arı-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Sımō ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti 6ası.”

33 Be ə, ta naa ti noq par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tə kin. Ningə ki ngosine kin, je pəti j-isi nqi ti ne kadi j-o də ta je pəti ki 6abe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

34 Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti.

35 Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje 6əl ndile, ki nje ra ne ki dana 6a, uwe ki rəne ti.

36 Hə ki ta ləne ki rə ngan *İsirayəl je ti, ilə-n-de mbə lapıya ki takul Jəju Kırısi ki e 6abe lə dije pəti.

37 Təkı igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbəe ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti.

38 İgəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su tə. Tado Luwə e sie naa ti.

39 Je ə je njé ma naji də ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e.

40 Nə Luwə ade j lo koy ti ndə ki kq mıtə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi toji rəne taga,

41 ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēə dan njé koy je ti*.

42 Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki rə gin dije ti, ə kadi jı toji təkı e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta də njé kisi ki dəde taa ti ki njé koy je.

43 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: “Dəw ki ra ki ade mene 6a, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti*.”

44 Lokı Piyər isi əl ta je kin ba 6əy ningə, NDil ki kay njay rısi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie.

45 Ne kin əti 6əl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, lokı ooi kadi Luwə 6uki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə.

46 Tado ooi ndude isi əli ta ki ta 6e je ki dangi dangi iləi toji də Luwə ti.

47 Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkı ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.»

48 Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə 6abe ti, 6a go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndə je 6əy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

1 *NJé kaw kilə je ki ngakə je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə.

2 Lokı Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay,

3 əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!»

4 Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

5 Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə j dərə ti, risi biti re nəm ti.

6 M-ur kəm ki də ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti.

7 Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, j taa, itəl uso.”

8 Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Babe, ne ki to njé ədi tam nja kare al.”

9 Kə joo, ndu ta təl tē dərə ti bəy əl-m ə nə: “Nə ki Luwə təl-e ki kay njay ti ba, kadi o-e tə ne ki to njé al.”

10 Nə kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərə ti.

11 Ningə ta naa ti noo, dingəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti.

12 NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbatı al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy.

13 Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tē ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Hə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bəri-e Piyər kadi re.

14 A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.”

15 Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dode ti təkı ndə ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be.

16 Ra adi mem ole də ta ti lə Babe ki ə nə: “Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti*.”

17 Ə se, təkı Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təkı adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?»

18 Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangı adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Aṭiyosi

19 Kində kəm-ndoo ki tē də Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa*, awi biti tēje me be ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Aṭiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al.

20 MBode ti noo, dije ki nə je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sırən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bəri-de Girəki je tə.

21 Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rə Babe ti adi-e mede.

22 Poy ne je ki ra ne kin tē rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti.

23 Loki aw tē rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Babe.

24 Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Babe ti.

25 Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangı Sol.

26 Loki inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai bal kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Aṭiyosi ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiye je).

27 Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti jı Jorijaləm awi biti ki Aṭiyosi.

28 E ki kare dande ti, təe nə Agabusi*, j taa ningə əl ta ki takul NDil təkı 60 ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bəri-e nə Kilodi tə.

29 *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nə nə ki go təge ti kadi n-dij ngakode je ki isi Jude ti.

30 Adi ne maji je lāde ka kin Barnabasi ai ki Sol adi awi adi ngatōgi je.

12

Kindā kām-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijalam ti

1 Dōkagiloe ti wa kin a ngar *Erodi ilā ngirā kadi kō njé kaw-naa je ki nā je ti.

2 Tāl Jaki ki ngoko Jā ki kiyā kasigar.

3 Nā Loki oo kadi nāl *Jipi je ngay, ningā tāl adi uwāi Piyār bāy. E dōkagilo ra pāti mapa ki kanji aṃ.

4 Loki uwe ile dangay ti ningā, adi njé rō je sō sō nja sō ngāmi-e. Ra be kadi tā n-tee sie taga nō kosi je ti go pāti paki ti.

5 Piyār to dangay ti, nā njé kaw-naa je iyāi ta kāl ta ki Luwā al ki mbata lie.

6 Me kondōe ti ki kadi re lo ti a, Erodi tee sie nō kosi je ti ka kin ningā, Piyār to bi mbō asigar je, dōi-e ki kulā gindi joo. Ningā njé ngām lo je, ai ta kēy ti, a ngāmi ta kēy dangay to.

7 Lo kin ti, malayka lā Bābe kare tee pati, adi kunje taa lo me kēy dangay ti, lo ki Piyār to ti. Malayka indā Piyār kade ti ndāl-e-n a nā: «I taa kalangi!» Ba kulā gindi je ki jie ti teei tosi.

8 Malayka al-e a nā: «Idō nda ki bēdi ti, a itilā sa njay ti.» Ningā Piyār ra tēki al-e-n. Malayka al-e bāy a nā: «Hlā kibī lai rōi ti a un gom.»

9 Piyār tee goe ti, nā gār tēki e malayka a re tee sie tēki rōjeti, al. OO tēki e ne ki oo me ndāl ti.

10 Loki indāi nje ngām lo ki dō kate, ki ki kō joo dāi ningā, rāi teei ta ta rābi gindi ti ki aw ki bē bo ti, ta rābi wa tee dōrone ba nōde ti, adi teei taga awi dō rābi ti. Loki teei dō rābi ti ningā, ta naa ti nōō, malayka iye a aw.

11 Loki angale re rōe ti ningā al a nā: «M-o ay njay ngata tēki e Bābe a ilā ki malayka lāne adi re tee sām ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pāti ki kosi Jipi je oji kadi rai sām.»

12 Loki ga ta be ningā, ilā dōne aw bē lā Mari ki kō Jā ki bari-e nā Marki. Dije ngay kawī-naa me kēy ti nōō isi āli ta ki Luwā.

13 Loki indā ta kēy ningā, ngon nje kilā ki dāne ki tōe nā Rodi a ti re kadi n-oo.

14 Gār ndu Piyār adi ta rābi ka tee al par a, rōe nāl-e ngay adi tāl ki ngōdi aw al-de a nā Piyār a ta kēy ti nōō.

15 Əli-e ai nā: «I nje kone.» Nā a dō ndune ti tēki e ta ki rōjeti. NGa a tāli āli ai nā: «E malayka lie.»

16 Loe ti kin, Piyār a ta kindā ta kēy ti par par. Ə loki rāi teei ta kēy ningā, e Piyār a wa, adi gari lo ta ki kadi āli al.

17 Əl-de ta ki jine kadi āli ta al, ningā ər-de go tee ki Bābe tee sie dangay ti adi gari. Go ti, əl-de a nā: «Awi āli Jaki ki ndāgi ngakoje je adi ooi.» Ningā tee aw lo ki rangi ti.

18 Loki lo ti ningā, dō asigar je isi dana al. Daji-naa se ri dana a Piyār tāl wa?

19 NGar Erodi sange ngay nā inge al. Go ti, daji ta asigar je, bā un ndune kadi tāli-de kō. Piyār iyā dōnangi Jude a j aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy lā ngar Erodi

20 *Erodi aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sido. Ə dije ki Tir ki Sido indāi ndude naa ti rāi ingāi-e. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje koo go ta lā ngar Erodi taai ningā, daji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dōnangi ti lāde ngire e me bē ti lā ngar Erodi.

21 Loki tee me ndō ti ki oji ningā, Erodi ilā kibī kōbē lāne rōne ti, isi dō kimbār ngar ti lāne, əl kosi dije ta kongi kongi.

22 Kosi dije iláì tóji dœ ti ai ná: «E ndu luwá madí ßi e ndu dœw al.»

23 Loe ti nõõ malayka la Babe inde oje mbata adi kosi-gon Luwá al. Go ti, kode je indai rœ yangi yangi adi oy.

24 Nœ ta la Luwá taa lo aw ki kœte kœte, adi kœr njé ndo je re ki dœ made ti.

25 Loki Barnabasi ai ki Sol tœli kon kilá lœde ki awi ki mba kadí rai ningá, iyáì ße bo ki Jorijalœm œ awi. Uni Jœ ki bari-e Marki naa ti œde œ tœli awi me ße ti ki Atiyosi gogi.

13

NJé kaw-naa je indai Barnabasi ai ki Sol ta dangi mbata kilá la Babe

1 *NJé kœl ta je ki ta Luwá ti ki njé ndo ne je la Luwá isi dan njé kaw-naa je ti ki Atiyosi ti nõõ. Adi e: Barnabasi ki Simõ ki bari-e Nijar, ki Lisiyusi ki ße lie e Sirœn ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodi ki isi dœ dœnangi ti ki Galile*, ki Sol tœ.

2 NDœ kare be œsi makœside nangi nõõ Luwá ti œ œli ta sie ki kœgi rœ ne kuso tœ. Ningá NDil ki kay njay œl-de ná: «Kadi œri Barnabasi ai ki Sol indai-de ta dangi mbata kilá ki m-ßar-de kadí rai.»

3 NGata œ, loki œgi rœde ne kuso œ œli ta ki Luwá ningá, indai jide dœde ti œ iyáì-de adi awi,

4 tœki NDil ki kay njay œl-n-de. E be œ, Barnabasi ai ki Sol awi me ße ti ki Sœlœsi. Ningá ai nõõ gangi awi Sipir ti.

5 Loki ki tœei Salamín ti ningá, œli ta la Luwá me kœy kaw-naa ti la *Jipi je. Jœ Marki e kadide ti ta nje ra œde tœ.

6 Loki indai dœ dœr je ki ße ti ki Sipir ti gangi ningá, awi tœei me ße ti ki Paposi. Loe ti nõõ, ingáì Jipi kare be ki tœe ná Bar-Jœju ki e nje ra mbœli, ki œ ná ne nje kœl ta ki ta Luwá ti.

7 Isi naa ti ki dœw ki boy ki tœe ná Sœrjijusi Polusi ki e nje ne gœr. Sœrjijusi Polusi ßar Barnabasi ai ki Sol œji-de adi gœri tœki n-aw ki ßo koo ta la Luwá tade ti.

8 Nœ Elimasi ki kœr gin tœe ná nje mbœli tœ-de rœ. Ge kadí dœw ki boy kin adi mene Kirisi al.

9 Be œ, Sol ki bari-e Pol NDil Luwá rose adi ur kœmne ki dœe ti,

10 œl-e œ ná: «I ngon la su, tœ dœw ki kadí kœm dije rosi mei. I nje kœsi ta ne ra je ki dana pœti. A iyá go rœbi ndor ta la Luwá al a?»

11 Ki basine kin, Babe a indai oji, kœmi a oo lo al, ningá a o kœm kadí al bití dœkagilo madi. Ningá ta naa ti nõõ par œ kœme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dœw ki kadí œr-e ta rœbi.

12 Loki dœw ki boy oo ne ki ra ne kin ningá, adi mene, mbata ne ndo ki dœ Babe ti ki adi-e, œte bœl ngay.

Pol œl ta La Luwá me ße ti ki Atiyosi ki Pisidi ti

13 Pol ai ki madine je ali me bato ti me ße ti ki Paposi, awi me ße ti ki Pœrji ki Pampili ti, ningá Jœ Marki* iyá-de œ tœl aw Jorijalœm ti gogi.

14 Loki œti me ße ti ki Pœrji ningá, awi tœei me ße ti ki Atiyosi ki Pisidi ti, awi me kay kaw-naa ti la *Jipi je ki ndœ taa kœœ, isi nangi.

15 Loki njé tidœ makitibi je, tidai makitibi ndu-kun ki makitibi la njé kœl ta je ki ta Luwá ti ningá, ki boy je ki njé ngœm kœy kaw-naa iláì œli-de ai ná: «NGakoje je, kin œ awi ki ta kadí œli dije, œ kadí œli.»

16 œ Pol i taa, yœki jine tade ti kadí isi kekeke, ningá œl-de œ ná: «Sœi *Isirayœl je ki dije ki njé bœl Luwá, kadí oi dœ ta lœm.

17 Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra səde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me be ti ki Ejipi ti. Or-de tēē səde ki taga ki takul tōge ki ngay.

18 Asi bal dəsə ki adi-de ne usoi dilə lo ti[☆].

19 Loki tō ko gin dije siri ki dənangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de ta ne nduwə[☆].

20 Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bal asi bu sō ki dāmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bitī tēē-n dō nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl.

21 Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o be dōde ti bal dəsə.

22 Loki or-e kō ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi[☆].”

23 E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tēē ti, ki go kun mindi ti lie.

24 Kəte nō re Jəju ti, Jə ilə mbe kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Hə mbe kin ki rō kosi Isirayəl je ti ba pəti.

25 Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dōe ti kin al. Nə e a re gom ti nōq ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al[☆].”

26 «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rōje ti.

27 Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəl ki ndō taa kəə je pəti kin al tō. Be ə loki gangi ta dō Jəju ti, tōli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi.

28 Ingəi ne madi kare ki asi kadi tōli-e-n al, nə dəji *Pilati kadi tōl-e par.

29 Loki tōli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dōe ningə, adi risi-e dō kagi-dəsi ti nangi, ile me be nin ti[☆].

30 Nə Luwə ade j dan njé koy je ti.

31 Asi ndō ngay ki tēē ki rō dije ti ki j sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie bitī Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nō kosi dije ti[☆].

32 Je ka j-isi j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji kin tō. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine dō ti adi bawje je.

33 Luwə təl ta kun mindi kin ki rōje ti j-əi ngande je ki go rəbi tēē ki adi Jəju tēē lo koy ti təkī ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“ĪNGonm,
Ki m-oji bōne[☆].”

34 «Luwə ade j lo koy ti bi ade ndum me be ti al, təkī əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,
Ki m-un mindim dō ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi dō ti[☆].”

35 «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al[☆].”

36 Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kōji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me be ti.

37 Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me be ti al.

38 «Kadi igəri maji ngakom je, təkī e ki takule ə isi oi dō Poy Ta ki Maji ki oji dō kiyə go majal kō, ki kōr ta dō ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al.

39 E ki takule tō ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kōr dō ti.

☆ **13:18** 17-18: Tēē ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətaranom 1.31 ☆ **13:19** Dətaranom 7.1; Jojuwe 14.1 ☆ **13:22** 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ☆ **13:25** Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ **13:29** 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ☆ **13:31** 1.3 ☆ **13:33** Pa je 2.7 ☆ **13:34** Ejay 55.3 ☆ **13:35** Pa je 16.10

40 MBata kin ə, kadi oi go rōsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

41 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rōsi,

Kadi oi go rōsi maji,

A oi nē ki a əti səsi bəl biti kadi a gotoi kə.

Tado dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra nē madi.

Nē ki re dəw ər səsi poye ka, a adi mesi də ti al[☆].”

42 Loki Pol əi ki Barnabasi isi tēēi taga ningə, dāji-de kadi ndo taa kəə ki gogi ə kadi təlī rəi ndoi-de ta kin bəy.

43 Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təlī Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dingəm mede ti kadi uwəi rōde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rōde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

44 *NDə taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me bə bo ti kawi-naa ki naa ti kadi n-ooi də ta lə Bəbē.

45 Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal də ta ti lie.

46 Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tī kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbē ta kin kəte, nə takī imbatī ə oi təkī səi je asi ta kaji ki bitī kin al, je j-a jī təl jī yəti rōje ki rə gin dije ti ki əi Jipi je al ti.

47 Tado Bəbē ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi jī kunji ki mbata gin dije ki dənangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji bitī ki dəbəy dənangi ti[☆].”

48 Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi də ta kin ningə, rai rənəl ngay də ti, adi iləi tōji də ta ti lə Bəbē, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bitī ki nō ti, adi mede.

49 Ta lə Bəbē sane ki dənangi ki Atiyosi ti ki tae ba.

50 Nə Jipi je suləi dāne je ki əi dāne je ki njé tōbā ki me bə ti, ki njé kōsi məkəsīde nangi nō Luwə ti, ki dije ki boy ki me bə ti adi indəi kam Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tībəi-de me bə ti ləde kə.

51 Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade ti ki də bə ti ləde ningə, əti awi me bə ti ki Ikoniyom[☆].

52 Ki rə njé ndo je ti lə Jəju bə, rōde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rōsi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me bə ti ki Ikoniyom

1 Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə.

2 Nə Jipi je madi ki njé me nga, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, suləi-de də ngakojē je ti.

3 Bə ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndə bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tī kati, indəi tōgide də Bəbē ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbēe, adi-de tōgi adi rai nē kəji je ki nē je ki əti bəl.

4 Lo kin ti, dije ki me bə bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilā je ti tə.

5 NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indəi də rōde dana kadi n-adi kō Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təlī-de.

⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi ɓɔyɔi rɔde ɓe bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti.

⁷ Lo je ti kin ka, iləi mbe Poy Ta ki Maji titi to.

Pol əi ki Barnabasi me ɓe ti ki Lisitir

⁸ Me ɓe ti ki Lisitir, dingəm kare ki njae oy ta gine ti isi noo. Njae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al.

⁹ Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. ʔa, Pol uwə kəmne ki dæe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji.

¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki tɔgine ə nə: «L, a taa dɔ njai ti!» ʔa Dingəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi ne ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rɔde dije ti, rəi uri nangi danje ti.»

¹² Be ə, ɓari Barnabasi «Jəsi», ə ɓari Pol «Ərmasi» to, mbata Pol ə e nje kəl ta.

¹³ Nje kijə ne məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi ɓe bo ti, re ki baw mangi je ki tɔy ne je ki ndole rɔde ti. Re sæde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi.

¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rɔde ti, ɓa ayi-naa ki rɔ kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə:

¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai ne be ə? Je ka je dije tə səi be tɔ, ningə, re j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rɔsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərɔ ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti*».

¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi.

¹⁷ Be wa kin ka iyə ta tɔji me-maji ləne, al. Hə ki man ndi dərɔ ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rənəl rosi mesi je.»

¹⁸ Ta je wa ki əli kin ka, nga sæde ngay kadi ɔgi kosi je kilə məsi nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki jii Atiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyom, rəi, suləi kosi dije ka kin, ɓuki-de gode ti, adi tɔləi Pol ki mbal kadi n-təli-e, ɓa ndərɔ-e, awi sie, iləi-e gidi ɓe ti, ool ə nə oy.

²⁰ Nə loki njé ndo je kawi-naa ki dæe ti, j taa, təl aw me ɓe bo ti gogi. ʔa lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogi ki Atiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi iləi mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. ʔa əi je, təli uni dɔ njade, tɛɛi Lisitir, ki Ikoniyom, ki Atiyosi ki Pisidi ti.

²² Həi dingəm me njé ndo je ti, adi-de ta kɔji kadi uwəi tɔgide ba me kadi-me ti ləde. ʔa, əi dɔ ti noo əli-de ə nə: «E ki kɔ ki ngay ə j-a j-o-n kɔɓe lə Luwə.»

²³ Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər noo njé kaw-naa je dɔ njé kaw-naa je ti pəti ki tɛɛi dande ti. ɔgi rɔde ne kuso, əli ta ki Luwə, ɓa go ti, iyəi-de ji ʔabə ti ki uni mede adi-e.

²⁴ Jii noo, indəi me ɓe ki Pisidi gangi, awi tɛɛi Pampili ti*.

²⁵ Həi mbe Poy ta lə Luwə me ɓe ti ki Pərji, ɓa awi tɛɛi ta ba ti ki Atali.

²⁶ Lo kin ti noo, uni bato ki kaw Atiyosi ti. Atiyosi ki e ɓe ki ndɔ ki njé kər noo njé kaw-naa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. Iyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dɔde ti mbata kilə ki jii lo ra-e ti kin.

²⁷ Loki tɛɛi Atiyosi ti, kawi njé kaw-naa je, əli-de ne je pəti ki Luwə un-de ra-n. ɔji-de tɛɛi ki Luwə tɛɛi ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al.

²⁸ Isi ki njé ndo je dəkagilo ngay Atiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm dɔ ta kijə mɔti ti

1 Dije ki na je ii Jude ti rai Atiyosi ti, ndoi ngakoje je ne əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Moji al ə, a ingəi kaji al[☆].»

2 Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbɔ njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti noɔ be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilá je ki ki boy je lə njé kaw-naa je mbata ta kin.

3 *NJé kaw-naa je ki Atiyosi adi-de ne ki kadi ra səde dɔ rəbi mba ti. Uni rəbi, tɛɛi Pənəsi ti əi ki *Samari, ɔri dije gin ne je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngako je pəti.

4 Loki rai tɛɛi Jorijaləm ti, njé kaw-naa je, ki njé kaw kilá je, ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je uwəi-de ki rɔde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy ne ki Luwə ra səde adi-de ooi.

5 Nə dije ki na je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji ɔəy tɔ taa.»

6 Lo kin ti, njé kaw kilá je ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je kawinaa mba kadi indəi manji ta kin.

7 Loki naji-naa ta adi dande ngal ɔa, Piyər ɔsi nangi i taa əl-de ə nə: «NGakom je, təki igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbɛ Poy ta ki Maji rɔ dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede.

8 Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təki adi-n-je be tɔ[☆].

9 Əi je ə je tɔ, Luwə ɔr kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay.

10 Ningə ki basine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki ne kində ki ɔy mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki tɔgi kadi j-otii al.

11 Ne ki j-adi meje dɔ ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Bəbe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tɔ.»

12 Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi dɔ ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de ɔji dɔ poy ne kɔji je ki ne je ki əti ɔəl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al.

13 Loki iləi ta nangi ningə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm basine[☆].

14 Simo i taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi ɔr dije ki na je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tɔ dije ləne.

15 Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra ɔe lə *Dabidi ki budi kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi tɔ,

M-a m-ində taa gogi.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Bəbe,

Adi e gin dije pəti ki uni təm dɔde ti.

Bəbe əl ta kin be.

18 Bəbe ki nje tɛɛi ki gin ne ki ində dɔe naa ti mari nu adi dije gəri[☆].”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nɔ dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al.

²⁰ Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dāw ilā kadi-kare ti adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dāw tu minde al, kadi usoi māsī da al tō^o.

²¹ NGa ningā, ilā ngire mari nu ba bitī bone, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lā Moji ai me 6e bo je ti kare kare, nim ndo kare kare ki e ndo taa kəə lā Jipi je, dije a tidai ndu-kun kin me kay kaw-naa je ti tō.»

Makitibi mba kilā-n kadi njé kaw-naa je ki Aṭiyosi

²² Be ə, ngatōgi je lā njé kaw-naa je, ki njé kaw kilā je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbati dije ki nā je dande ti kadi uni tode dani Pol ai ki Barnabasi awi səde Aṭiyosi ti. MBati Judi ki bari-e nā Barsabasi ai ki Silasi. Əi joo pu, ngakode je taai mede maji.

²³ Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilā je ki ngatōgi je lā njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje je ki isi 6e bo Aṭiyosi ti ki dānangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lā Jipi je al, ji ra səsi lapiya.

²⁴ J-o poy dije madi ji danje ti ne awi rōsi ti tuji mesi, t̄ali səsi gogi ki ta je lade, ningə e je ba j-ilā-de al.

²⁵ Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbati dije j-ilā-de ki rōsi ti, naa ti ki Barnabasi ai ki Pol ki ai njé ndigi je ləje.

²⁶ Əi ki ilai rōde kə mbata tō Babe ləje Jəju Kirisi.

²⁷ E kin ə, j-ilā-n Judi ai ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade.

²⁸ MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dāw ində ne ki rangi gidī ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dōsi ti ki tōgi al ngata.

²⁹ Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dāw ilā kadi-kare ti adi yo je al, usoi māsī da al, usoi da ki dāw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaa lapiya ləje, je ki je ngakosi je.»

³⁰ Iȳai njé ki mbati-de ka kin adi awi Aṭiyosi ti. Loki awi t̄eji Aṭiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ə ilai makitibi ka kin jide ti.

³¹ Loki tidai makitibi ka kin ningə, rōde nəl-de ngay tadō ingai ta je ki adi-de tōgi me ti.

³² Taki Judi ai ki Silasi wa ai njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dōkagilo ngay ilai dingəm me ngakō je ti, mbisi njade me kadi-me ti.

³³ Isi səde dōkagilo ndəy 6a, ngako je uwai jide, indai-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, t̄ali ki rō njé kilā-de je ti gogi.

³⁴ [Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi Aṭiyosi ti.]

³⁵ Pol ai ki Barnabasi isi Aṭiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, ilai-de mbe Poy Ta ki Maji lə Babe.

Pol ai ki Barnabasi iȳai-naa

³⁶ NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji t̄al j-un dō njaje me 6e bo je ti pəti ki j-əl ta lə Babe titi kin, ə ji gō ngakoje je j-o se t̄ali toi ban wa?»

³⁷ Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Jā Marki aw səde.

³⁸ Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Jā Marki ki ndo ki iȳə-de Pampili ti, 6i aw səde lo kaw kilā ti al kin, kadi aw səde bone bəy^o.

³⁹ M̄indi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iȳai-naa nqō be. Barnabasi un Jā Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti.

⁴⁰ NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iȳai-de ji Babe ti.

⁴¹ Pol je njiȳai dānangi Siri ti ki dānangi Silisi ti ilai dingəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re teeḡ Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki tœ nā Timote. Kœ e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Giraki to[✱].

² NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta lie maji ngay.

³ Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə mœte, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gəri-e bəti kadi bawe e Giraki.

⁴ Be bo je pəti ki teeḡ ti, oji ngakoḡe je ndu-kun je ki njé kaw kilā je ki ngatœgi je lā njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de kadi rai go ndu je ti ka kin.

⁵ *NJé kaw-naa je ingəi tœgi me kadi-me ti lœde, ningə kørde j̄ dō made ti ki ndœ ndœ.

Pol aw Masəduwan ti

⁶ NDil Luwə œgi-de kilā mbœ Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi œti nœœ, indəi dənangi Piriji ki dənangi Galasi mani.

⁷ Loki rai teeḡ basi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju œgi-de rəbi.

⁸ Be ə, indəi dənangi ki Misi gangi, awi teeḡ ta ba ti ki Tirowasi.

⁹ Loe ti kin ə, kondə 6a, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dœ ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «NJai ba, ire Masəduwan ti ira sœje.»

¹⁰ Go neḡ koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti nœœ, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji tæki Luwə ə wa ə 6ar-je kadi j-aw j-ilə mbœ Poy Ta ki Maji titi.

¹¹ J-al bato Tirowasi ti nœœ, 6a j-œsi ji teeḡ dō dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji teeḡ Nəyapolisi ti.

¹² J-j̄ loe ti nœœ, j-aw Pilipi ti, ki e 6e bo ki dəsəy ki dənangi ti ki Masəduwan, ki e gin kœbe ti ki Rom. J-isi nœœ, ji ra ngan ndœ je asi tati.

¹³ Ningə ndœ ta kœə ti lə *Jipi je, ji teeḡ gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rō dœne je ti ki kawī-naa loe ti, j-əl-de ta.

¹⁴ Dan dœne je ti ka kin, e ki kare isi nœœ, tœ nā Lidi. E dœne ki 6e bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje 6əl Luwə to. Isi oo ta, 6a Bəbe teeḡ ngəme, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl.

¹⁵ Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti lœne. Ba 6ar-je kadi j-aw 6e lœne ə nə: «Kin ə re oi-mi kadi mi nje kadi mem Bəbe 6a, irəi isi be ləm.» A dō ta ti kin ngə, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶ NDō kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə 6a, dœne ki nje ra kilā me kəy ti kare re ingə-je. Dœne kin aw ki ndil ndœ, adi lo ki ində gara 6a, ingə-n ne ngay adi bane je.

¹⁷ Un goje ki Pol je 6a, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi 6əə je lə Luwə ki e dō neḡ je ti pəti. Rəi a oji səsi rəbi kaji.»

¹⁸ Dœne ra neḡ kin be ndœne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongi ra Pol dœ ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dœne ti ka kin ə nə: «Me to Jəju Kirisi ti, m-əli kadi iteḡ kō me ti.» Ningə ta naa ti nœœ, ndil teeḡ kō me dœne ti.

¹⁹ Loki 6ae je ooi kadi neḡ kingə neḡ lœde ka, ində ngangine 6a, uwəi Pol əi ki Silasi awi sœde ta mbalo ti, nœ njé kœbe je ti.

²⁰ Awi sœde nœ njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti lœje.

²¹ Rəi ki neḡ jibəl be je ki, je ki je Rom je, sœbi dœje əl, kadi tə ji taa, ji ra-n kilā.»

²² Kosi dije ii, buki-naa dɔ Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rɔde ti, tindəi-de ki gɔl.

²³ Loki indəi-de maji ɓa, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji.

²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ɓa, aw sɔde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondɔ dan lo ti, Pol əi ki Silasi ii isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi tɔji dɔ Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude.

²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dɔnangi yəki ki tɔgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngira kəy dangay ka i ɓaki ɓaki. Ba ki ta naa ti nɔɔ, ta kəy je tɛɛi nim, kulə gindi ki dɔɔi dangay je pəti ka tuti nim tɔ.

²⁷ Lo kin ti nɔɔ, nje ngəm dangay je i dɔ bi ti. Loki i dɔ bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ɔr kiyə ləne kadi ta n-tal-n rone ko.

²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «tɔuji rəi al, nə j-a nɛ pəti.»

²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ɓa nagi rone ur kəy, osi nɔ Pol ti ki Silasi ki dadi.

³⁰ Go ti, adi-de tɛɛi taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?»

³¹ Ə əli-e ə nə: «Adi mei Babe Jəju, ə a ingə kaji sɔi ki njé ki me kəy ti ləi.»

³² Lo kin ti, iləi-e mbɛ ta lə Babe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie.

³³ Dan kondɔ ti wa kin nɔɔ, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togɔ do je ləde, ɓa kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne.

³⁴ Go ti, təl aw sɔde me kəy ti ləne, adi-de nɛ kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rɔ nje ngəm dangay je ti əi nə: «iyə dije kin adi awi.»

³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «Njé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə itɛɛi awi lo ləsi ki lapiya.»

³⁷ Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tɔ*, ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta dɔ je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tɔ. Ningə ɓasine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rəi ki rɔde iyəi-je taa!»

³⁸ Ə paja je təli ki ta kin awi rɔ njé gangi ta je ti, adi ɓəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti.

³⁹ Be ə, ii, rəi rɔde ti, dəji-de me-səl, ɓa iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tɛɛi me ɓe bo ti kin kɔ ngata.

⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi tɛɛi dangay ti ɓa, awi ɓe lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dingəm mede ti ɓa awi.

17

Pol əi ki Silasi me ɓe ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ɓa awi tɛɛi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nɔɔ.

² Be ə, Pol aw ti, təki isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndɔ taa kəɔ mɪtə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je dɔ ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə.

³ Ɔr-de gin ta je, tɔji-de adi gəri təki, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ɓa go ti, a tɔsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təki e darɔ Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi.

⁴ Jipi je ki na je, ta kin ra kilə rɔde ti, adi indəi rɔde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dəne je ngay ki əi dəne je ki njé tɔɓa je ka indəi rɔde naa ti sɔde tɔ.

⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawi dije ki a ilai lo ki go rabi kare, adi asi da dije naa ti, rai ndu ki me be. Awi tegei me kay ti la Jaso, sangi Pol ai ki Silasi kadi n-uwai-de, n-awi sade taga, no kosi je ti.

⁶ Na loki ingai-de al, uwai Jaso ai ki nje kadi-me je ki madi je, awi sade no nje gangi ta je ti. Ba ali ta ki ndude ki boy ai na: «Dije ki tuji donangi ki tae ba ka, rai tegei ne.

⁷ Rai ə, Jaso uwai-de rane ti be lane. Dije kin pəti, ne rade e ne ra ki asi ta ndu-kun je la Nje koqe ki bo Sajar. Əi əli təkı ngar madi ki rangi e noo tae na Jəju.»

⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki nje gangi ta je,

⁹ adi uwai Jaso ki ndagi nje kadi-me je adi ugai la bay taa iyai-de taa.

Pol ai ki Silasi me be ti ki Bəre

¹⁰ Loka lo ə na n-goi par ə, nje kadi-me je adi Pol ai ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rai tegei Bəre ti ba, awi kay kaw-naa ti la *Jipi je.

¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mar ta ki maji ngay itə nje ki Təsaloniki ti. Taai ta la Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta la Luwə ki ndə je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rojeti wa.

¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dəne je ki nje təba, ki dingəm je ngay adi mede tə.

¹³ Na loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mbə ta la Luwə Bəre ti noo ningə, təli awi gode ti bay, awi sulai kosi je adi rai ndu.

¹⁴ Lo kin ti, nje kadi-me je sangi rabi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi ai ki Timote ə nayi-naa Bəre ti.

¹⁵ NJé ki dani Pol, dani-e biti, awi tegei sie Atən ti. NGAta ba, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi ai ki Timote rai law ingai-ne.

Pol me be ti ki Atən

¹⁶ Loka Pol isi ngəm Silasi ai ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me be bo kin.

¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kay kaw-naa ti la Jipi je, taa ki ndə je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de.

¹⁸ NJé ne gər je ki bari-de Əpikar je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti sade tə. Ə nje ki madi je əli əi na: «Nje ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə nje ki nungi əli əi na: «To tə ne ki e nje kəl ta ki do yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji la Jəju nim, isi ilə mbə kje lo koy ti nim.

¹⁹ Be ə, uwai Pol, awi sie rə nje gangi ta je ti, ba əli-e əi na: «To kadi əl-je ta do ne ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a?»

²⁰ MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi or gine maji adi j-o.»

²¹ Ningə ne kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol i a taa, dan nje gangi ta je ti, ba un ta əl ə na: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti bəl ki dum. İpolai yo me ne je ti pəti.

²³ Tado, loki m-njiyə me be ti, m-o ne je ki isi əsi məkəsisı nangi node ti. M-o lo gugi yo madi wa bay ki indai ne do ti əi na e lo la “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi əsi məkəsisı nangi nge ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie.

²⁴ E Luwə ki nje ra dərā ki donangi ki ne je pəti ki me ti, e ki e Ba dərā ki donangi. E nje kisi me kay ti ki dər ra ki jine al.

²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dər ra kilə madi ade al tə, tadə e ə e nje kadi dər isi kəm ba nim, nje kadi dər kəə ki ne je pəti nim tə*.

²⁶ Ki dər ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai donangi. İndə dəkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tə.

²⁷ Luwə ində ne je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmajī ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti.

²⁸ Tado kisi ki də taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-odi roje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tə.”

²⁹ Ə re je ngan Luwə je 6a, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to ta yo ər je, ki yo la je ki dijē lei-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dode ti kin be al.

³⁰ Luwə iyə go ne ki dije rai kəte də day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al 6əy kin kə, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kə.

³¹ Tado ər ndə kare ində nōo kadi tə a gangi-n ta də dije ki donangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilā kin, ə toje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

³² Loki Pol əl ta kɔ lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ɔbəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndə ki rangi ti.»

³³ E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw.

³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde nōo, taa dənə ki ɔari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nōo tə.

18

Pol me 6e ti ki Korəti

¹ Loki Pol j Atən ti ningə, aw Korəti ti.

² Lo kin ti nōo, ingə Jipi kare ki təe nə Akilasi, ki gine e Po, jī Itali ki nene Piriisil rai ngəsiine 6əy. Rəi mbata nje kə6e ki bo ki Rom ti ki təe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēēi Rom ti kə. Pol aw ingə Akilasi je nōo,

³ ningə təkī kilā ki kadi rai ingəi ne e kilā ki kare ba, adi e kilā koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilā kin naa ti.

⁴ *NDə taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

⁵ Nə loki Silasi əi ki Timote jī Masəduwan ti rəi ingəi-e*, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Təji Jipi je kadi gəri təkī Jəju e Kirisi.

⁶ Nə Jipi je təi-e rə, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta məsisi e dəsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki ɔasine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rəde ti ngata.»

⁷ Be ə, Pol j nōo, aw 6e lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw nō Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je.

⁸ Kirisipusi, ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Bə6e. Taa dije ki Korəti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tə, adi rai-de batəm.

⁹ NDə kare kondə, Bə6e əl Pol ta me ni ti ə nə: «f6əl al, əl ta ki nɔi ti, 6i uti tai al.

¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ɔdi təkī majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me 6e bo ti kin ne.»

¹¹ Be ə Pol isi-n Korəti ti 6al kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a nō Galiyo ti

¹² Dəkagilo ti ki Galiyo e-n nje kə6e ki Akay, *Jipi je dəɔi ta naa ti də Pol ti, adi awi sie nō njé gangi ta je ti,

¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi ɔsi dode nangi nō Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.»

¹⁴ Pol ra kadi tɔ n-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kate əl Jipi je ə nɔ: «Kin ə re e ta lə nɛ tɔl, ə se ta lə majal madi ki ngə ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je.

¹⁵ Nə təkɪ e ta ki naji-naa ti ki ɔji dɔ ta je, ki tɔ je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin ɓa, ai dansi ti nɔɔ. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.»

¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti kɔ.

¹⁷ Ə loe ti nɔɔ, dije pəti uwəi Sositən ki e ki boy dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nɔ usi Galiyo nɛ kare dɔde ti al.

Pol təl aw ʔtiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Koreti ti nɔɔ dɔkagilo asi ta ti ɓəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dɔe Səkiire ti, mbata un mindine adi Luwə[☆].

¹⁹ Awi tɛɛi Epəji ti, Pol iyə Pirisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde.

²⁰ Jipi je kin dɔji Pol kadi isi səde ngan ndɔ je ɓəy, nɔ Pol ndigi al.

²¹ Ba əl-de ə nɔ: «NDɔ ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tɔ m-re rɔsi ti ɓəy,» ningə iyə-de ə aw.

²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tɛɛ Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, ɓa un rəbi aw ʔtiyosi ti.

²³ Pol ra ngan ndɔ je nɔɔ, ɓa təl ilə dɔne gogi. Aw tɛɛ Galasi ti ki Piriji ti, adi tɔgi njé ndo je pəti.

Apolosi me ɓe ti ki Epəji ki me ɓe ti ki Koreti

²⁴ Jipi kare ki tɔe nɔ Apolosi, ki e dɔw ki gine e Aləgijandiri ti re Epəji ti. E dɔw ki ɓal ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tɔ.

²⁵ NDɔi-e rəbi ta lə ʔaɓe, adi ilə mbɛ ta lə Jəju ki rɔnəl ki ngay, ndo dije nɛ ki dɔ Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par.

²⁶ Hə rɔne, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki ti kati. Nə loki Pirisil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, ɓari-e rɔde ti, ɔji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər.

²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi dɔ ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rɔde maji. Loki aw tɛɛ Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay.

²⁸ Tadɔ dum dɔ Jipi je ki tɔgi ta ləne taga wangi ta kəm dije ti. Tɔji ki ta lə Luwə jine ti təkɪ Jəju e Kirisi.

19

Pol e me ɓe ti ki Epəji

¹ Dɔkagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol ində dɔnangi ki mbal je əi ti ki dɔnangi Aji ti gangi, ɓa re tɛɛ Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nɔ je ti nɔɔ. Adi dɔji-de ə nɔ:

² «Loki adi mesɪ Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təlɪ iləi-e ti əi nɔ: «Jagi, ko ka j-o kate kadi NDil Luwə e nɔɔ al.»

³ Pol təl dɔji-de ɓəy ə nɔ: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nɔ: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.»

⁴ Be ə, əl-de ə nɔ: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi tɔri ndude dɔ majal je ti lade. Ə təl əl-de ɓəy kadi tɔ adi mede dɔw ki a re gone ti nɔɔ, adi dawe kin e Jəju[☆].»

⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tɔ ʔaɓe Jəju ti.

6 Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tə.

7 Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dəgi gide e joo.

8 Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tee ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbə kəbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin tə.

9 Nə Jipi je ki na je dande ti rai me nga, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki əji go rəbi ta lə Babe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə əti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki təe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne.

10 Ne ndo kin, Pol ra kile asi bəl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Babe.

11 Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol.

12 Adi, dije əyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tə.

13 Jipi je ki na je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai tə Babe Jəju də dije ti ki əi gin təgi ti lə ndil je ki majal tə. Adi əli əi nə: «Me tə Jəju ti ki Pol isi ilə mbə ta lie, m-dəji səsi kadi iteəi kə.»

14 Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki təe nə Səba. E ki bo lə njé kəjə ne məsi kadi-kare je.

15 NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol tə, nə səi, səi na je ə?»

16 Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin j ur dəde ti uwə-de tə sə sə. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi teəi me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi.

17 Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Babe Jəju.

18 Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nə dije ti.

19 Njé ki na je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kaw i ki də-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare[☆].

20 E be ə, ki takul təgi lə Babe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki təgine tə.

21 Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi kawə ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol ə ə nə: «Re m-aw m-teə be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tə.»

22 Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Nə je ki rai ne Epəji ti

23 Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay j də rəbi ta ti lə Babe me be ti ki Epəji.

24 Dəw kare ki təe nə Dəmetirusi, e kədi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dāne ki a bari-e nə Artəmis. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay.

25 Be ə, Dəmetirusi kaw kədi je ki dije pəti ki isi ki dəde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji.

26 Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tə, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dingəm ki təe nə Pol kam təl də kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki dije rai ki Jude əi Luwə al.”

27 E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dāne ki bo ki e Artəmis kin ka, dije a ooi-e ne madı ti al tə. Lo kadi dije a əli ə nə:

☆ 19:19 Mk 6.37

“Artəmisí e yo kí dāne kí bo,” goto. Artəmisí kí dije kí dānangi Aji tí kí ndəgi dānangi ba pəti ɔsi gone kin.»

²⁸ Loki kadi je ooi ta je kin ningə, wongí rade ngay, adi ilai ngirə kadi əli ta kí ndude kí boy əi nā: «Artəmisí la Epəji je, e kí bo.»

²⁹ Kalangi ba go tí ningə, lo singə sokito kí ta tate ba me 6e bo tí. Dije ndəri Gayusi əi kí Arisitarki, dije kí Masəduwan tí, kí əi madi mba la Pol je kəmde tí, ə ngədi təl-n-de kí ta mbalo tí.

³⁰ Pol ndigi mba kadi n-təji rəne kosi dije, nə njé ndo je ɔgi-e.

³¹ Ningə basa madi Pol je madi kí əi dije kí bo kí dānangi Aji tí, ilai kila rəe tí, əli-e kadi aw ta mbalo tí al.

³² Ta mbalo tí, nə kí to ay njay də dije tí goto. Ta je kí isi tēē ta dije tí əi ta je kí dangi dangi. Ningə dije ngay dan madide je tí gəri gin nə kí kawí-naa al.

³³ Dije kí na je dan kosi dije tí ɔri gin nə kí ra nə kin adi Aləgijandir kí *Jipi je indəi-e tə nje kun dəde kin ade oo. Aləgijandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tado ge kəl ta, ɔr-n ta dəde tí.

³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti ilai bilə kí ndude kí bo asi ngirə kadi joo je be əi nā: «Artəmisí la Epəji je, e kí bo.»

³⁵ Ta təl ta tí ningə, nje ndo ndu-kun kí me 6e bo tí, re ra adi lo to jijiji, 6əy taa əl-de ə nā: «Sai dije kí Epəji tí, nā ə gər kadi 6e kí Epəji tí, e nje ngəm kəy la Artəmisí kí e yo kí dāne kí e kí bo kin al ə, ə se nā ə gər kadi e nje ngəm mbal kí e bana kəme kí j dora tí ɔsi kin al ə?»

³⁶ E kin e nə kí dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai nə.

³⁷ Sai je ə ɔri dije kam irai səde nə, nga, nə madi kí majal kí rai ɔsi ta kəy kin goto, taa əli ta kí mal də yo tí ləje kí dāne Artəmisí al tə.

³⁸ Re Dəmetirusi əi kí dije kí njé ra kila je ləne, ai kí ta kí dəw madi ningə, ndo gangi ta je to noo, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je.

³⁹ Re nə madi kí rangi to noo kadi idəji ə, ndo kí kadi njé kində manji ta je kin kí go rəbe tí to noo.

⁴⁰ Nə je kí rai nə 6one kin, asi kadi dije ilai ta dəje tí tə njé kal də ndu je, tado ta madi kí j-a j-əli ə j-a j-ɔrii ta də je tí, kí ɔji go kaw-naa la dije kí 6one kin goto. Be ə, go ta je tí kí nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dānangi Masəduwan tí

¹ Loki wongí la dije yogiro ningə, Pol ilə 6ar njé ndo je, ilə dingəm mede tí 6əy taa rade lapiya ə ɔti aw Masəduwan tí.

² Pol ingə dəkagilo je ngay ilə-n dingəm me njé kadi-me je tí loki isi ində dānangi ka kin gangi. Ningə gangi kí kəte noo aw Girəki tí.

³ Pol isi tí noo nay mitə. Dəkagilo tí kí kadi un bato kí kaw kí dānangi Siri tí ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie nə kí majal. Be ə, təl un rəbi kí Masəduwan tí.

⁴ MBə dije tí kí dani-e a ingə Sopatər kí ngon la Pirusi kí Bəre tí nim, Arisitarki əi kí Səgodusi kí əi dije kí Təsaloniki tí nim, Gayusi kí Dərbí tí nim, Timote nim, taa Tisiki əi kí Tiropim kí əi dije kí dānangi Aji tí nim tə.

⁵ Dije kin ɔti kəte noje tí, awi nginai-je Tirowasi tí.

⁶ Je 6a, go ndo je tí lə mapa kí ra kí kanji əm, ə j-al me bato tí me 6e tí kí Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndo mi rəbə, 6a j-aw j-ingə madije je Tirowasi tí, ji ra ndo siri.

Pol me 6e tí kí Tirowasi

⁷ NDɔ dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dœ ti.

⁸ Ji kaw-naa me kəy ti ki e dɔ made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti nɔɔ.

⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki tœ nə Etikusisi isi pənətir ti, to bi maki, adi bi un-e, i kəy ti ki kɔ mitə dɔ made ti, tɛɛ osi. Loki dije əl nə n-uni-e ɓa, basa oy.

¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rəne dœ ti ə un-e jine ti ɓa əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm ɓəy!»

¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, ɓa ɔti aw.

¹² NGa ningə, dije əri basa awi sie ɓe kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tɪrowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me ɓe ti ki Asosi. Me ɓee ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti sɛje. Tado ki go kɔji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane.

¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti sɛje ə j-aw Mitilən ti.

¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-ɔti nɔɔ, ji re ji tɛɛ ta lo ti ki Kiyoy. NDɔ ki go ti ningə, ji tɛɛ Samosi. NDɔ ki kɔ sɔ ɓəy taa ji tɛɛ Mile ti.

¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dœne ti dɔnangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re tɔ-n ban wa ka, ndɔ Pətəkoti osi dœne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatɔgi je me ɓe ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me ɓe ti ki Mile ɓa, ilə ɓar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti.

¹⁸ Loki rai tɛɛi rœ ti ningə, əl-de ə nə: «ɪgəri rəbi pa njijəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire dɔ ndɔ ki dɔsəy ti ki m-re-n dɔnangi Aji ti.

¹⁹ M-ra kilə ɓəə lə ʼBabe ki dɔ ki səl ləm ləm, me man nɔ ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki i rɔ *Jipi je ti ki madi.

²⁰ Səi igəri ɓəti, m-ɓoyɔ səsi dɔ ne madi kare al. M-ilə səsi mɓe Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tɔ, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tɔ.

²¹ M-ilə mɓe Jipi je nim, Girəki je nim kadi təl rɔde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kɔ, taa kadi adi mede ʼBabe ləje Jəju Kirisi tɔ.

²² Ki ɓasine kin, NDil Luwə ində dɔm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu.

²³ Ne ki m-gər, me ɓe bo je ti kare kare ki m-tɛɛ ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkɪ dangay je ki kɔ je isi nginai-mi nɔɔ.

²⁴ Ki ɔji dɔm, kisi ki dɔ ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngodi ləm, ə kadi m-ra kilə ɓəə ki m-ingə ji ʼBabe ti kin maji. Adi e kilə kilə mɓe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ me-maji lə Luwə.

²⁵ Ningə ɓasine, m-gər kadi səl pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mɓe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔɓe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata.

²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay ɓone, ta məsisi səl pəti goto dɔm ti.

²⁷ Tado kɔji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mɓe dɔ ti madi oi. Ne ki m-ɓoyɔ dœ rəsi ti goto.

²⁸ Indai kəm-kədi dɔ rəsi ti səl je wa, taa dɔ ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tɔ. Maji kadi indai kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji.

²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tɔ jagim je ki njé me ndul, a rai uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal.

³⁰ Ningə mbəsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rəjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde.

³¹ Maji kadi isi dāgi ti, adi mesī ole dō ti, təkī me ɓal ti kī mita kī m-ra dansi ti, kondō kī kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilá dīngəm mesī ti al, kī man nō kəm ti.

³² Ningə ngəsine, m-ilə səsi jī Luwə ti, taa m-ndəji səsi kī ta lie kī go me-maji ti lie tō. Ta kin aw kī tōgi mba kadi adi itōgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti kī isi ngəm mbata ti lə dije pəti kī əi yae je tō.

³³ Lo kī mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al.

³⁴ Səi je wa igəri ɓəti, kadi kī ɔji dō kisi kī dō taa ləm, ə se kī yə madi-kiləm je, m-ra kilə kī jim mi wa.

³⁵ M-ɔji səsi kī lo je pəti, ə se kī dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesī ole dō ta ti kī ɓaɓe Jəju wa əl kī tane ə nā: “Maji-kur e ngay dō jī ti kī adi itə jī kī taa.”»

³⁶ Go ta je ti kī Pol əl kin ningə, ɔsi məkəsine nangi, ɓa əl ta kī Luwə kī mbata ti ləde pəti.

³⁷ Ba go ti, əi pəti, ɓuki-naa kī nō ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, ɔrəi-e kī rōde ti.

³⁸ Ta lie kī əl-de ə nā: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tōgide ngay. Ningə dani-e biti awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol kī Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti kī ngatōgi je lə njé kaw-naa je kī Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dō dər ti kī tœ nə Kosi. Lo ti go ti ningə, jī tēē me ɓe bo ti kī Rodi. J-ɔti Rodi ti ɓa j-aw ɓe bo ti kī Patara.

² J-ingə bato kī isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie.

³ Lōki j-o dō dər Sīpir kī kəmje be ningə, j-iyə kī dō jī gəl je ti ə j-ɔr taa kī dənangi Sīri ti. J-aw j-ur nangi Tīr. Lo kin ti nōq kī a ɔri ne je kī me bato ti nangi.

⁴ J-ingə njé ndo je me ɓe ti ka kin nōq, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə ɔsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al.

⁵ Nə lōki dəkagilo laje asi ningə, j-ī taa, j-un ta rəɓi laje. NJé ndo je pəti, kī nede je, kī ngande je dani je biti tēēi səje gidī ɓe bo ti. Loe ti nōq, j-ɔsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta kī Luwə.

⁶ Go ti, lōki j-əl-naa ta je kī dəbəy ti kī kadi j-iyə-n-naa ɓa, j-al me bato ti ə əi je təli kī ɓe je ləde tō.

⁷ J-ində ngangī kaw mba laje kī bato, lo kī j-ī Tīr ti jī re jī tēē Toləmayisi ti. Me ɓe bo ti kin nōq, j-uwə jī ngakoje je, ɓa j-isi səde ndō kare.

⁸ Lo ti dō ti ningə, jī re jī tēē Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi kī e nje kilə mbe Poy Ta kī Maji, kī e mbo dije ti kī siri kī njé kində kəmde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je kī Jorijaləm ti[⊕]. J-isi rœ ti nōq.

⁹ Me kəy ti lie, ngan dāne je sō kī gəri dīngəm al ɓəy, kī əi njé kəl ta je kī ta Luwə ti isi səm ti nōq.

¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin jī ra ndō ngay nga ɓa kadi nje kəl ta kī ta Luwə ti kī tœ nə Agabusi jī Jude ti re ingə je nōq[⊕].

¹¹ NJe kəl ta kī ta Luwə ti ka kin un nda dō ɓədi lə Pol dō-n jine je kī njane je, ningə əl ə nā: «NDil Luwə əl ə nā, me ɓe bo ti kī Jorijaləm, kī bo je lə *Jipi je a dōi ɓa nje nda dō ɓədi kin be. Ningə a iləi-e jī dije ti kī əi Jipi je al.»

¹² Lōki j-o ta kin ningə je kī ngakoje je kī Səjare ti j-uwə nja Pol, jī dəje kadi aw Jorijaləm ti al.

13 Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inoɪ adi mem gangi man. Mi Pol mi ɓasi kadi dije tɔi-mi par al, nə re ɔji dɔ koy ka, mi ɓasi kadi m-oy ki mbata tɔ ʔaɓe Jəju Jorijaləm ti.»

14 Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəə tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par.

15 Go ndɔ je ti ki ban wa ki ji ra dɔnangi Səjare ti, ji ra go rɔje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti.

16 Njé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tɛɛ Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki tɔe nə Minaso, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mɔɔ njé ndo je ti ki dɔsəy.

17 Loki ji re ji tɛɛ Jorijaləm ti, ngakoje je uwai-je rɔde ti ki rɔnəl ki ətɪ ɓəl.

18 Lo ti dɔ ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatɔgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi nɔɔ.

19 Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ɔr-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilā lie kin, ɓare bare adi-de ooi.

20 Go ne je ti ki Pol ɔr-de poye kin ningə, iləi tɔji dɔ Luwə ti, ɓa əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibi ɓay ɓay ə adi mede Jəju, nə pəti uwai go ndu-kun lə *Moji nga.»

21 Ningə ki ɓasine kin ooi ta dɔi ti təkɪ isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dɔnangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kɔ nim, əl-de kadi ijai mətɪ ngande je al nim, taa ne jibəl ɓe je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tɔ.

22 Adi ji giri dɔ ne ti ki kadi ji rai, tadɔ ə ooi poyi kadi ire ka par am!

23 Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sɔ mɔɔ je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rɔde ta dangi mbata lə Luwə.

24 Maji kadi ɔr dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl ɓe kay rɔ dɔ majal ti, ə igə dɔde mba kadi ngisəi dɔde*. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi ɔji dɔi e ta je ki ngom. Tadɔ j wa ki dɔi, itəl rɔi go ndo kun je ti lə Moji.

25 Ki ɔji dɔ dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gugi-n yo al nim, kadi usoi məsɪ al nim, da ki dəw tu mində al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tɔ*».

26 E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sɔ ka kin, ay rɔne səde, ɓa goto ur nati kay ti lə Luwə, ɔji ndɔ ki gin kay rɔ ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwai Pol

27 Loki nay ɓasi kadi gin ndo ki siri gangi, *Jipi je madi ki ij dɔnangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləl kosi dije dɔe ti ə osi sie uwai-e,

28 ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi ɔsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi ɔsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tɔ. Ningə ki rangi ɓəy, re ur ki dije ki ijai mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki tɔ nje ti.»

29 Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dəw ki ɓe bo Epəji ti sie me ɓe bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti.

30 Dije awi pir pir dɔ-naa ti me ɓe bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tɛɛi ki lo njɔ njɔ isi rai bur bur. Rəi uwai Pol tɛɛi sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti nɔɔ uwai ta kəy je uti.

31 Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte ɓəy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki dɔ asigar je ti ki Rom ti təkɪ ɓe bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa.

32 Taji naa ti nɔɔ par ə, j taa ɔy asigar je ki ki bo je ki dɔ buti asigar je ti ki ɓu, ə ay ngɔdi ki rɔ kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki dɔ asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti.

³³ Loki re tee ro kosi dije ti, ki bo ki do asigar je ti ka kin oti basi ki ro Pol ti, un ndune adi uwai-e, a adi dooi-e ki kulá gindi joo. Ninga tal daji ta a na: «Na e dingam kam a? E ri a ra a?»

³⁴ Ninga tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta lae un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki do asigar je ti ka kin oo ta ki rojeti goto. Be a un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bor ti ki ngal, lo kisi asigar je ti

³⁵ Loki Pol re tee rigi lo njiya je ti kin ninga, loe goto adi asigar je uni-e, tado kosi dije batirai-e ki wongi ngay.

³⁶ Kosi dije ki isi njiyai goe ti bur bur ali ki ndude ki boy ai na: «Adi ji tal-e!»

Pol al ta ngakone Jipi je

³⁷ Kete bay taa kadi asigar je awi sie me ndogi bor ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol daji ta ki bo ki do asigar je ti a na: «A adi-m ta rabi kadi m-al-n ta kare a?» Ninga ki bo ki do asigar je ti ka kin daji a na: «Igar kal ta Giraki bati a?»

³⁸ M-gar al adi m-ji m-a na i daw ki Eji pi ti ki ndo ki me ndo je ti ki gogi ne kin, sulá dije adi rai wongi, a or-de asi dije dibi so ki bundungi je jide ti, a ur-n wale kin.»

³⁹ E Pol a na: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki donangi Silisi ti, mi daw ki me be bo ti ki toe ba, a njai ba iya-m adi-m m-al dije kin ta.»

⁴⁰ Be a, ki bo ki do asigar je ti ade ta rabi. Pol i a taa do rigi lo njiya ti, ay jine daji-n kosi dije kadi uri mbide. Lok i lo to jijiji ninga, al-de ta ki ta ebira.

22

¹ Pol al a na: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw ta m-al sai basine kadi m-naji-n ta dom ti kin.»

² Lok i ooi kadi Pol al-de ta ki ta Ebira ninga, tali adi lo to jijiji wa bay kadi n-ooi ta lie.

³ Be a Pol al-de a na: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki donangi Silisi ti. Na oti-mi Jorijalam ti ne. Gamaliyal[☆] a e nje ndo-m ndu-kun la kaje je kadi m-gar kore kore. Kete m-tinga bil mbata la Luwa taki ai basine kin be to.

⁴ M-adi ko dije ki nje kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwá-de, dane je ki dingam je, m-to-de m-tilá-de dangay ti.

⁵ Ki bo la nje kija ne masi kadi-kare je ki ngatagi je pati asi kadi a mai naji lam do ta ti kin. E ji je wa a m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwá-n ngako je ki Damasi ti ki nje kun go ne ndo kin. M-uwá-de kadi m-re sode Jorijalam ti ne m-buki-de dangay ti[☆].

⁶ Lok i mi do rabi ti, m-re basi ki Damasi ti, ninga ki kadi ki e basi ki jam do be ba, ta naa ti noo par a, kunji ki bo ngay i dora ti re unji ga dom.

⁷ M-osi ki ta kam nangi, ninga m-o ndu ta madi al-m a na: “Sol, Sol, mbata ri a isi adi-m ko be a?”

⁸ E m-ile ti m-a na: “I na a Babe?” Ninga tal al-m a na: “E mi Jaju ki Najarati ti ki isi adi-m ko.”

⁹ NJé ki ai sam ooi kunji ka kin maji, na ooi ndu daw ki isi al-m ta al.

¹⁰ Lo kin ti, m-daje m-a na: “Babe, e ri a kadi m-ra a?” NGata a Babe al-m a na: “I taa aw Damasi ti noo, a a ali-ni ne je pati ki kadi ira.”

¹¹ Kunji ki ati bal ngay ka kin ra adi kamm oo lo al, adi dije ki ai sam ndori-mi ta ndr a awi sam Damasi ti.

¹² Ninga Damasi ti, dingam kare ki bari-e na Ananiyasi isi noo. E daw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pati ki Damasi ti ndigi ta lie ngay.

¹³ E a aw rom ti al-m a na: “NGokom Sol, kadi kami oo lo.” Ninga ta naa ti noo par a kamm oo lo adi m-o-e.

14 Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tə.

15 Tadə a j nje ma naji lie də nē je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rə dije ti pəti.

16 Ningə ki basine kin, nē ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə j taa, ifa tə Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togı kə.”

Pol əl ta də kilə ti ki ingə

17 «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o nē me ndil ti.

18 M-o Babe əl-m ə nə: “J taa law kadi itēē kə Jorijaləm ti, tadə a taai naji ləi ki a ma dəm ti al.”

19 Lo kin ti, m-əl-e-m-ə nə: “Babe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je.

20 Taa loki ndə ki isi təli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti noq tə. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm*.”

21 Nə Babe əl-m ə nə: “Aw, tadə m-a m-ilə-i say rə dije ti ki əi Jipi je al.”

Pol əl takı ne dəw ki Rom ti

22 Loki uri mbide ooi ta lə Pol biti tēēi də ta ti kin 6a, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kə dənangi ti. E dəw ki kadi isi ki dənə taa al.»

23 Uri kəl ningə, təri kibi je ləde tiləl kə, ə kai bu sani ki taa.

24 Lo kin ti, nje kun də asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl nē ki ra nē ə adi dije isi iləi bilə dəe ti kin.

25 Nə, loki dəoi Pol kadi indəi-e 6a, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a noq ə nə: «Adi awi ki togı kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dəe ti al wa*?»

26 Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dəde ti ə nə: «tra nē ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.»

27 Lo kin ti, ki bo ki də asigar je ti re rə Pol ti dəje ə nə: «əl-m adi m-o, j dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.»

28 Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay 6əy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojli-mi tə kojı.»

29 Par ə, ta naa ti noq, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka 6əl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəoi-e ki kulə gindi.

Pol a nq njé gangi ta je ti lə Jipi je

30 Ki bo ki də asigar je ti sangı kadi n-gər nē wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti də ti ningə, adi tuti Pol, 6a adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawı-naa, 6a aw ki Pol nqde ti.

23

1 Pol go njé gangi ta je lə Jipi je ba, 6a əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, də ka-m nq Luwə ti biti 6one.»

2 Ningə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki 6ari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae.

3 Ə Pol əl-e ə nə: «E j ə Luwə a indəi, j bər ki kəy pə gidi ti kadi nda kare. İsi nē kadi igangi ta dəm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al də ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi 6əy.»

4 Njé ki ai kadi Pol ti 6asi əli-e əi nə: «Itaji ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je lə Luwə a?»

⁵ Pol əl-de ə nā: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo la njé kijə nē məsi kadi-kare je la Luwə al. Tadə ndangi me makitibi ti la Luwə əi nā: “A əl ta ki majal də ngar ti la dije lai al.”»

⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawinaa kin, njé ki nā je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nā: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem də ki lo koy ti la njé koy je kin ə rai səm lo gangi ta ti.»

⁷ Loki Pol əl ta kin 6a, ta ki naji-naa ti j dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa.

⁸ Tadə Sadusi je əli əi nā dije a j lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tə. Nə Parisi je əli təkī nē je kin toi nōq.

⁹ Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti la Parisi je j taa əli ta ki tōgide əli əi nā: «Je j-o nē madi kare ki majal rə dīngəm ti kin al. Dəmajī ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.»

¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo la əsigar je 6əl kadi dije kin j ribəi Pol. Be ə, un ndune adi əsigar je kadi rai ərī Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi.

¹¹ Kondə go ti 6a, Baβe tē ər rə Pol ti əl-e ə nā: «Uwə tōgi ba. Təkī ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tə.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Pol

¹² Loki lo ti, *jipi je uni mindide kadi n-usoi nē al nim, n-ayj-naa man al nim, biti kadi n-təli Pol 6əy taa.

¹³ NJé ki dəi ta naa ti kin ali də kuti sə kare.

¹⁴ Ningə awi əli ki bo je la njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je əi nā: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso nē al nim, j-ay man al nim, biti kadi jī təl Pol 6əy taa.»

¹⁵ Ningə ki basine kin, sai je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo la əsigar je, əli-e təkī igei kadi re ki Pol nōsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re 6a, tē ər rəsi ti al 6əy ə je j-a jī təl-e.

¹⁶ NGon la konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bər ti ki ngal əl-e.

¹⁷ Be ə, Pol 6ar nje kun də buti əsigar je ki 6u kare əl-e ə nā: «Aw ki ngon kin rə ki bo ti la əsigar je. Aw ki ta kare nōq kadi əl-e.»

¹⁸ Nje kun də əsigar je ki 6u aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nā: «Dangay ki bari-e Pol ə 6ar-m, ə nā m-re ki ngon kin rəi ti, təkī aw ki ta kare nōq kadi əli.»

¹⁹ Ki bo la əsigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, 6a dəje ə nā: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?»

²⁰ NGon ka kin əl-e ə nā: «jipi je dəi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itē 6i Pol lo ti ti, nō njé gangi ta je ti ləde, təkī gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi.

²¹ Nə maji kadi o ta ləde al. Tadə dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi nē al nim, n-ayj-naa man al nim, biti kadi n-təli-e 6əy taa. Ki basine kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu lai par.»

²² Ki bo la əsigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, 6a iyē adi aw.

²³ Go ti, ki bo la əsigar je, 6a njé kun də əsigar je ki 6u əi joo əl-de ə nā: «Əsi nja əsigar je 6u joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je 6u joo tə. Ba isi də njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare 6a, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti.

²⁴ Indəi də sində je naa ti adi Pol tə. Ə kadi awi itē 6i sie rə nje kōβe ti, Pəlisi ki kanji kadi nē madi ra-e.»

²⁵ Ki bo la əsigar je ndangi makitibi kin be adi nje kōβe ə nā:

²⁶ «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kq̄be Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii!

²⁷ Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti.

²⁸ M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nq̄ njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je.

²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e oji də ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto.

³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rəi ti nu.»

³¹ Asigar je rai tək̄i ki bo ləde oji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata tēēi sie Atipatirisi ti.

³² Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogi lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol.

³³ Loki tēēi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kq̄be, ə oji-e Pol tə.

³⁴ Nje kq̄be tidə makitibi ka kin, 6a dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti.

³⁵ Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

¹ NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki bari-e nə Tərtulusi to. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kq̄be ti ki dənangi Səjare ti[☆].

² Loki bari Pol 6a, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti nq̄ nje kq̄be ti ə nə:

³ «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kq̄be ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me 6e ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki jə gər ki lo je pəti me ne je ti pəti.

⁴ Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, jə dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo.

⁵ J-o kadi dingəm kam e nje tuji 6e. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangi ti ne. E nje kun də buti lə dije ki Najarəti ti[☆].

⁶ Aw bit̄i kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwə. [

⁷ Ji ndigi kadi jə gangi ta dəe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun də asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində təgi taa-e-n jije ti.

⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dəe ti rəi nqi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dəe ti kin e ta ki rəjeti.»

⁹ Jipi je indəi rəde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl də Pol ti e ta ki rəjeti.

Pol un ta tane ti nq̄ Pəlisi ti ki nje kq̄be

¹⁰ Njé kq̄be ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi 6al ngay ə isi gangi ta me 6e ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa me ə m-a m-naji-n ta dəm ti nqi ti.

¹¹ Asi kadi j wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-osi dəm nangi nq̄ Luwə ti kin, man də ndə ki dəgi gide e joo al 6əy.

¹² Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me 6e bo ti nq̄, dəw ki oo-je, j-isi jə naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto.

13 Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi oji ne madi kare do ta ti ki indai dom ti kin, kadi e ta ki rojeti, al to.

14 Ninga, m-gar noi ti ne taki, m-isi m-ra kila baa la Luwa la bawm je. M-ra kila kin ki go rabi ki ai je ki indai ta dom ti kin, ooi kadi e go rabi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pati ki ndu-kun la *Mojji al tae, ki ne je pati ki njé kal ta je ki ta Luwa ti ali tae al ne je ki rojeti.

15 M-inda mem do ne ti kin ro Luwa ti. Ninga ai je ka, indai mede do ti to. Pati, j-inda meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a i lo koy ti.

16 E mbata kin a, m-inda togi do rom ti mba kadi angalm uwam ki ta no Luwa ti al nim, no dije ti al nim to.

17 Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije lam, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwa to.

18 Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, a ingai-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay ro njay gin kay ti la Luwa. Loki ingai-mi kin, dije uwai-naa gidim ti al nim, taa daw ra ne ki biriri al nim to*.

19 NGa ninga, e Jipi je ki Aji ti ka kin a re a rai noi ti ne kadi ta indai ta dom ti, loki re awi sam ki ta madi.

20 A re e be al to ninga, njé kinda ta dom ti ki ai ne ka kin, ali ta ne ki m-tal a ooi tae, loki m-a-n no njé gangi ta ti la Jipi je ka kin adi j-o.

21 Ta kare ki m-un ndum taa node ti m-al m-a na: "E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a i lo koy ti a m-a-n nōsi ti lo gangi ta ti ne*", kin wa a e ta ki kare ba ki ai do ti wa taa.»

22 Pəlisi ki gar rabi la Kirisi maji*, or ndo kate, ninga al-de a na: «Ndo ki Lisiyasi ki nje kun do asigar je re a ta m-inda manji ta lasi kin bay.»

23 Ninga adi ndune adi ki bo la asigar je ki bu, kare ki nje ngam Pol kadi ngam-e dangay ti. Na ke a kadi iyə Pol adi ila rone, taa kadi iyə ta rabi adi daw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie to.

Pol a no Pəlisi ti ai ki nee Dirusil

24 Asi ndo je go ti, Pəlisi tal rai ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rai, ila adi rai ki Pol adi al-e ta ki do kadi-me Jəju Kirisi ti.

25 Na loki Pol al ta tee-n do ne ra ti ki dana, ki kuwa ro gin togi ti, ki ta ki gangi ki a re ba, bal ra Pəlisi adi al Pol a na: «Asi ngata, a aw ta ndo ki m-inga dakagilo ki rangi a m-a m-bari bay.»

26 Ninga ga mene ti taki Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, ba Pol adi re wal sie ta.

27 Bal man joo do Pol ti, ninga Pərsiyusi Pəsitusi or to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra ne ki nal *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw no nje kobe ti ki bo ki Rom

1 Ndo mita go ree donangi ti ki kadi a o be do ti, Pəsitusi i Səjare ti aw Jorijalam.

2 Lo kin ti, ki bo je la njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ki bo je la *Jipi je, rai səki do Pol rae ti.

3 Me səki ti, daji Pəsitusi ki no kamde ti kadi ra sade a ila ki Pol Jorijalam. Na ki rojeti ba, indai do ta naa ti kadi ta gangi Pol do rabi ti tali-e.

4 Noo be, Pəsitusi al-de a na: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dom ka ndo ngay al a m-a m-tal kadi m-aw Səjare ti.

5 Ə na, re dingam kin ra ne ki go ti al noo ba, maji kadi ki bo je lasi awi sam naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi Jijoo, a re ngay ə dɔgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rai ki Pol noje ti.

⁷ Loki Pol re, Jipi je ki i Jorijaləm ti ilai-naa gai dɔe, indai ta je ki nga nga ngay dɔe ti. Nə asi kadi oji ne je ki rojeti ki ay njay be dɔ ti al.

⁸ Be ə, Pol naji ta dɔne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kay lə Luwə al nim, taa m-osi-n ta Səjar al nim tɔ.»

⁹ Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta doi ti dɔ ta ti kin ta kəmm ti a?»

¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nɔ lo gangi ta ti lə nje kɔbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dɔm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto.

¹¹ Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-təl ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indai dɔm ti e ta je ki rojeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.»

¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kɔji ta je ləne, ɓa go ti əl Pol ə nə: «tdəji kadi o Səjar ɓa, a aw nɔ Səjar ti.»

Pol a nɔ Agiripa ti əi ki Bərənisi

¹³ Asi ndo je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bərənisi rai Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi.

¹⁴ Rai ndo je asi ta ti rɔe ti noo, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nɔ ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dingəm madi dangay ti noo.

¹⁵ Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rai səki-e rɔm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dɔe ti.

¹⁶ Ə m-əl-de təkɪ rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dɔne ti nɔ njé səke je ti al.

¹⁷ Be ə, rai ne, ningə, m-ndigi kadi ndo je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rai ki dingəm ka kin.

¹⁸ M-ga mem ti kadi ne madi ki nga ki ra to nɔ, nə loki njé səke je rai ningə, dəw oo lo ne madi ki nga ki ra ki kadi indai ta dɔe ti be al.

¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti sɔde oji dɔ rəbi ra Luwə lɔde əi je wa nim, oji dɔ dəw madi ki tɔe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba.

²⁰ Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dɔe ti wa.

²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kɔbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kɔbe ki bo ki Rom ti, Səjar.»

²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dingəm kin tɔ.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.»

²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bərənisi rai ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me ɓe bo ti əi sɔde. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rai ki Pol.

²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «j ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rai səki-e rɔm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki sɔbi kadi goto kɔ.

²⁵ Ki rɔm ti, mi m-o ne madi ki nga ki ra ki asi koy al. Ningə, təkɪ e wa dəji kadi n-oo nje kɔbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw.

²⁶ M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kɔbe ki bo ki Rom ti oji dɔ ta lie kin al. E be ə, m-adi re nɔsi ti ne, ki bo tɔy, m-adi re nɔi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ɓa, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi.

27 Tado m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti noq Agiripa ti

1 Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin:

2 «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bəne, m-əl-n ta də rəm ti oji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti.

3 M-əl be tado igər ne jibəl 6e je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji.

4 Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tado m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti.

5 Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təki ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti ki ngə ngay dan buti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje[☆].

6 Ningə ki basine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tado m-ində mem maji də ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de.

7 Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar!

8 Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

9 «Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw 6a tə Jəju ki Najarəti ti kin al.

10 Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, m-buki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGA ningə loki gangi ta koy dəde ti 6a, m-ndigi də ti.

11 Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de ko. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dəde ti, adi m-aw bəti gode ti, ki də 6e je ki rangi, m-adi-de ko[☆].

12 E goe ti kin ə, m-ji-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin.

13 NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də 6e ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti.

14 Ji tē j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə rəne ngə ta kində ti lə 6ae be ə? E ne ki ndangi kare!

15 Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “Ji naa ə Ba6e?” Ningə, Ba6e əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.”

16 Ningə j a taa də njai ti. Ne ki m-tē m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl 6əə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m 6əy je.

17 M-a m-dəbi bagim doi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti.

18 MBa kadi itē kənde, ər-de lo ki ndul ti, itē səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti.

19 Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki j dərə ti kin al.

20 M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiyə go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude

ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de təji təkı rəjeti, iyəi go ne rade je ki majal kə.

²¹ E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti lə Luwə kadi n-təli-mi.

²² Nə Luwə dəbi bagine dəm ti bitı bəne, adi m-a kə dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noo dije ti ki boy ki no dije ti ki du. M-ilə mbə ne ki rangi al, nə e mbə ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Mojı je əli tae.

²³ Əli təkı Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbə kunjı ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba bəy ningə, Pəsıtusı un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Nə gər ləi ki ngay tuji dəi kə.»

²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to.

²⁶ NGar Agırıpa gər gin ne je kin majı, adi asi kadi m-tı rəm katı m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo bəyo ti al.

²⁷ NGar Agırıpa, adi meı də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi meı də ta je ti kin.»

²⁸ Ningə NGar Agırıpa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!»

²⁹ Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.»

³⁰ Lo kin ti, NGar Agırıpa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki no kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ərı rəde gogı.

³¹ Loki isi ərı rəde gogı, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.»

³² Əngar Agırıpa əl Pəsıtusı ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw no Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun də butı asıgar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me butı ti lə Ogusıti kadi ngəm-de.

² J-al me bato ti ki Adıramı ti, ki a un rəbi ki ay ngangı lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti.

³ Lo ti go ti, ji re ji tēē Sidə. Lo kin ti noo, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti majı ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie.

⁴ Go ti, j-j j-ilə dəje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadə nəl un-je ki gogı gogı.

⁵ J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampılı gangı. J-aw ji tēē Mira, dənangi ti ki Lisi.

⁶ Lo kin ti, nje kun də butı asıgar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndə ngay də ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tēē bə bo ti ki Nidi. Nəl əgi-je kaw ki kəte, adi ji tēē ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti.

⁸ Lo kəti kəte e lo təl naa. J-əti ndəy ndəy j-ində kadi lo bitı taa ji re ji tēē lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Majı», bəsi kadi bə bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagı lo man ngay dəje ti. Dəkagilo kəgi rə ne kuso ki nay kul ti ka də tə*, adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw.

* 27:9 Ləbatiki 16.29-34

10 E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba laje ki kate ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji to.»

11 Nə nje kun dɔ buti asigar je ki bu oo ta la Pol al, oo ta la njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dode ti yo.

12 Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dɔkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-teɛi dɔ dər ti ki Kirəti, ki ɓari-e Pənisi. Ta ba kin tu rone ki lo kur kadi ti, j gin ɓe ti biti ki dɔ ɓe ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dode ti titi.

13 Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin ɓe ti be re, adi oi kadi ndigi ra lade a təl tane maji. Be ə, j taati tuti bato, ə iləl dode ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi.

14 Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki ɓari-e nə Ərakilo j ki dɔ dər ti, re osi dode ti.

15 Nəl un bato dɔne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə roje ki jie ti adi aw səje ki noo par.

16 J-aw ji teɛ gin dər ti, ki ɓari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dɔje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije dɔ ngon bato ti.

17 Loki njé ra kilə me bato ti uni-e ɪndəi me bato ti ki bo ɓa, doləi bato ki bo ka kin ki kilə ɓindi ɓindi. Ji ɓəl kadi j-aw j-osi dɔje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngɔ ki dɔɔi bato ti iləi-e dɔ man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki noo.

18 Nəl rɔ səje ki tɔgine ngay, adi lo ti dɔ ti, dum dode ə, ɓuki ne je madi ki me bato ti kɔ.

19 NDɔ ki kɔ mitə go ti, ɔyi ne ki rɔ bato ti ki jide ɓuki kɔ.

20 NDɔ ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki tɔgine, adi dəw ki ɪndə mene dɔ teɛ ti goto.

21 J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kɔ je be al.

22 Ningə ki ɓasine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi tɔgisi ba, tado dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti.

23 Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə ɓəə lie kin, malayka lie kare teɛ hoy ki rəm ti kondɔ ne əl-m ə nə:

24 “Pol, iɓəl ne madi al. Iɓəl al tado, sɔbi kadi a a no Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.”

25 E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a teɛ səje təkɪ əl-n.

26 Nə j-a ji tɔli taje majal dɔ dər ti.»

27 Je me lo ki ndɔ ti ki kɔ dɔgi gide sɔ, nə nəl un je aw səje ki dɔ ba bo ti ki ɓari-e Adiriyatiki. Loki ji teɛ dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je ɓasi ki dɔnangi.

28 Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ɔdi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kate say ndəy ningə, iləi ɓəy ɓa, ɔdi nangi lo tati ji dəw ti dɔgi gide mi.

29 ɓəli kadi j-aw j-osi roje mbal madi ti, adi ɓuki gindi ki dɔɔi bato sɔ kɔ, ə isi nginai kadi lo ti law.

30 NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-ayi-naa, adi uni ngon bato ɪndəi dɔ ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dɔɔi go kilə gindi ki dɔɔi noo bato ti.

31 Nə Pol əl nje kun dɔ buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a teɛ dansi ti al.»

32 Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

³³ Käte bəy taa kadi lo ti, Pol ilā dīngəm me dije ti pəti ə nā: «Oi, ndə dəgi gide sə ɓone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi nē.

³⁴ Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni nē usoi, tado e kin ə a ra səsi kadi tə iteji kaji ti. M-əl səsi təkī ngon bisī də dəw kare dansi ti a osi kə al.»

³⁵ Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də ti ta kəm dije ti pəti ɓa uso.

³⁶ Lo kin ti nɔɔ nga ə, dije pəti uwəi rəde ngə usoi nē.

³⁷ Pəti, je dije ɓu joo ki də siri gide mehe me bato ti.

³⁸ Loki usoi nē dani maji ɓa, ɓuki gəme kə kadi bato əle kəl.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə nē ki ooi e sil ba ki aw təl ta nē də yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi.

⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dɔɔi bato ti, ɓuki ba, ə ai də ti nɔɔ tuti kilā ki dɔɔi nē ləl bato je tə. Go ti, ɔyi kibi ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki də yangira ti ka kin.

⁴¹ Loki isi awi ɓa, ɔsi bato dibi yangira ti ki tɔgi man ki j yo je nē je re ɔsi naa ti adi a. Nɔ bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi ɔti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tɔgine ində tuji-n tə.

⁴² Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-toli dangay je nə tə ki madi dande ti j ur me man ti ay aw.

⁴³ Nə nje kun də ɓuti asigar je ki ɓu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-de də kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki də yangira ti.

⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi də kagi ti je, də nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tteji də yangira ti ki kanji kadi nē madi ra-de.

28

Pol me ɓe ti ki Malti

¹ Go tteji ki ji tteji ta yo ti nga ɓa j-o kadi tə dər ki je ti ka kin nə Malti.

² Dije ki isi də dər ti ka kin uwəi-je ki rəde ti ki rənəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tado ndi ədi adi kul o ngay.

³ Pol saa ngəngira kadi n-ɓuki poro ɓa, por ra adi li pi tteji naa jie ti.

⁴ Loki dije ki me ɓe ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nā: «Ki rəjeti, dīngəm kin e nje təl dije. Be ə, tteji ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dəne taa al.»

⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al.

⁶ Dije pəti nginəi kadi rə Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi nē madi ra-e al, əli əi nā: «Dəw kam e yo.»

⁷ Lo lə ki bo ki də dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti nɔɔ ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rəne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndəje mitə.

⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j taa aw ində jine dəe ti adi ingə rə nga.

⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me ɓe ti rəi ingəi Pol adi adi-de rə nga tə.

¹⁰ Dije ɔsi gonje nɔɔ be. NGA ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ɓa, adi-je nē je ki j-aw ki ndooe kadi ra saje də rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə nɔɔ be ɓəy taa kadi j-ilə doje ki bato ki j Aləgijandiri ti ki ɓari-e nə Kasitər nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dəe ti me ɓe ti kin.

¹² Loki j-aw ji tteji Sirakusi, j-isi ti nɔɔ ndə mitə.

¹³ Lo kin ti nɔɔ, j-j j-un kadi ba, j-aw ji tteji Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j gin ɓe ti ilə ngira kulə, ə ji ra ndə joo ɓa ji tteji Pujol.

14 Me be ti kin ə j-ingə ngakoje je ki daji-je adi ji ra ndo siri səde bəy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tē-ən Rom ti.

15 NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rai tilai kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi.

16 Go tē je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

17 NDə mitə go ti, Pol 6a ki bo je lə *Jipi je kadi rai ingəi-e. Loki kawī-naa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta dije ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl be lə kaje je al nim tə. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti ilai-mi dangay ti ji Rom je ti.

18 Go ta ti ki Rom je daji-mi, ingai ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi.

19 Nə Jipi je ədi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka nō Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta dō dije ti ləm*.

20 E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tado e ki mbata ne kində me dō ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.»

21 Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki dōi ti al, taa ngako je je madi ki kadi rai əli-je ta je ki dōi ti ə se bari tōi majal ka goto tə.

22 Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki əji dō buti ki j me ti kin adi j-o. Tado ji gər kadi ki lo je pəti, dije ədi ta lə bu ti kin al.»

23 Be ə, əji-naa ndə 6a rai ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbə kəbe lə Luwə. A dō ndu-kun ti lə *Moji ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-buki-de gone ti əji dō tō Jəju tə. Əli-naa ta sji biti lo sol-de.

24 Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungi mbati kadi mede tə.

25 Lo ki j sanai-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

26 NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:
A oi ta ki mbisi, nə ə igəri me al;
A igqi lo ki kəmsi, nə ə oi lo al.

27 Tado ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmde je,
MBa kadi kəmde oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ji n-təli rəde gom ti adi m-aji-de*.”»

28 Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi igəri təkī, ta kaji lə Luwə kin, ilə-n adi dije ki əi Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi ooi.»

29 [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi je ji taa, awi ki ta ki naji-naa dande ti.]

30 Pol ra 6al joo ta kasi-naa me kəy ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rai rəe ti, uwə-de ki rəne ti.

31 Pol ilə mbə kəbe lə Luwə nim, ndo dije ta ki dō Bəbe Jəju Kirisi ti ki me ki kare ki kanji kadi ne madi əge dō nim tə.

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kie lo koy ti, dije ali təki Jipi je madi ki təli njé kun go Kiriši, tə Akilasi je ki Pirišil je kin, iləi ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti dəkagilo kəbe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbe Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGA ningə, təki Luwə əl-n Pol kadi aw biti ki dəbəy dənangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw biti Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawi-naa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pirišil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e təgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kiriši. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tēe-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rə dije ti ki dəsəy ki njé kun go Kiriši. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi to, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol or go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ki tae ti ə un mene ade, adi ay njay to (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kiriši ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təki mbati Kiriši ləde kin a asi kadi ilə kagi no ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki toji ki rə dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təki Luwə bar dəw ki ra kadi isi ki dəne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki bəy ti dənangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dənangi ti kin kadi e ne ki əti bəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nq Luwə ti ki ngəme ki rəjeti, ki səbi kadi j-aw-n nq Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə lə Jəju Kiriši ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə bar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie.

² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay^o.

³ E Poy Ta ki Maji ki oji do NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi^o.

⁴ Adi e Bəbe ləje, Jəju Kiriši, ki Luwə un dəe taa tə NGonne, ki təgi lə NDil Luwə, loki jī-n taa dan njé koy je ti.

⁵ E ki takul Jəju Kiriši ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dənangi ti ne, adi-e-n mede, təli rəde go ta ti lie kadi təe bə-n.

⁶ Səi ka səi mbq dije ti kin to. Səi dije ki Luwə bar səsi kadi səi dije lə Jəju Kiriši.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə bar səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kiriši e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Ne ki dəsəy, m-ra oyo Luwə ləm me to Jəju Kiriši ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti.

⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə ɓəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dəkagilo je pəti.

¹⁰ Nɪngə m-isi m-dəje ki ndə je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti.

¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare lə NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingaj me kadi-me ti ləsi.

¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dɪngəm me naa ti yo ki ne.

¹³ Nɪgakom je ki dāne ki ki dɪngəm, m-ndigi kadi igəri təkɪ, m-sangi rəbi ngay kadi m-aw rəsi ti, nə bitɪ ɓone ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rəsi ti təkɪ m-ingə-n rə ndəgi dije ti ki dɔnangi ti ne kin be tɔ^o.

¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti pəti, njé kəm tɛɛ je ki njé kəm tɛɛ al je, njé nɛ gər je ki njé nɛ gər al je.

¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbɛ Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tɔ.

¹⁶ Tadə mi Pol, rəm səl-m al kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ *Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al.

¹⁷ Ki rɔjeti, Poy Ta ki Maji toji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti lane. E ki go rəbi kadi-me təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nɔ: «Dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dāne taa^o.»

Majal lə dije ki əi Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dɔrə ti taa nu, toji wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra majal, njé ra nɛ ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dɔ nɛ ki rɔjeti.

¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dəw gər. Luwə wa toji dije kilə rane ki taga.

²⁰ Təkɪ rɔjeti, lo kilə ngirə kində nɛ je ti nu, nɛ je ki to rɔ Luwə ti, ki dəw oo-de ki kəmne al, ki tɔge ki bitɪ ki nɔ ti, ki kee Luwə, nɛ je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dəw gər ki nɛ gər ki aw-n dōne ti. Adi nɛ ki kadi me Luwə a səl-n dɔ dəw ti goto.

²¹ Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi əsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, təkɪ səbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, nɛ gər ləde goto, adi iləi rɔde me lo ki ndul ti.

²² OOi rɔde tə njé gosi je, nə təli mbə je.

²³ Kadi əsi məkəsɪde nangi nɔ Luwə ti ki nje koy al nɪngə, əsi məkəsɪde nangi nɔ nɛ je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sɔ, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me nɛ ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi iləi rɔsəl dɔ rɔde ti əi je wa.

²⁵ Uni nɛ ki rɔjeti lə Luwə mbəli nɛ ki ngom. Nɪngə əsi dɔde nangi nɔ nɛ je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində nɛ je, ki kəsi-gon e lie bitɪ ki nɔ ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darɔ ti ki to rɔsəl. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dāne ki dɪngəm ki go rəbe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al.

²⁷ Dɪngəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai nɛ ki kəbi ki naa, adi ingaj nɛ kigə go kilə rade ki ur sɔde wale.

²⁸ Loki mbati kadi n-gəri rəbi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go nɛ gər ti ləde ki rugi, ki asi kadi ɔr-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta nɛ ra ti ki kadi dəw ra al.

29 Ne ra ki dana al rosi mede, ai njé ra majal je, ai njé ra kəm-nda ne lə dije, ai njé me ndul je, jangi rosi mede, ai njé təl dije, ai njé kəl, njé kədi dije, ne rade e ki go rəbe ti al, ai njé təti ta dɔ dije ti,

30 ai je wa isi ali ta ki majal dɔ-naa ti, ai njé ba je lə Luwə, njé ta ki to, njé kun dɔde taa, njé kɔji rɔde, mər ta ləde pəti e dɔ majal ti ki ra, ai njé tɔ rə njé kɔji-de je,

31 ne gər ləde goto, ai dije ki ooi to mindide al, ai dije ki usi-de dɔ dəw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo lə dəw al tɔ.

32 Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi dije ki njé ra ne ki be kin, ai dije ki asi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e ai je wa par ə rai al, nə dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi səde dɔ ti tɔ.

2

Ta ki gangi lə Luwə

1 J ki isi gangi ta dɔ madi je ti, re ij-n na na ka, dəw a iyə go kɔ adi al, tadɔ isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, nə kilə rai to tə kilə rade be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔi ti j wa.

2 Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal ki be kin.

3 NGa j ki isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin tɔ kin, kadi o ə na, j a goto me ta ki gangi ti lə Luwə, al.

4 J, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi dɔ ti lie, ki kanji kadi igər tək, ra maji lie kin isi əsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal kɔ.

5 Isi ta ra me nga ti, imbat i kiyə rəbi ne ra ki majal kɔ. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilae al dɔi ti, isi nginə-n ndo ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi oji-n wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra ne ki majal.

6 Luwə ki nje kigə dəw ki ra kirə kilə rae*.

7 Dije ki uwəi tɔgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tɔba, ki kɔsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti.

8 Nə njé ki njé kur wale, njé tɔ rɔ ta ki rɔjeti, ə təl rɔde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo osi dɔde ti.

9 A adi me-kɔ ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dɔ *Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki ai Jipi je al ti.

10 Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tɔba, ki kɔsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dɔ Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki ai Jipi je al.

11 Tadɔ kər kəm naa goto rɔ Luwə ti.

12 Dije ki ai Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tɔ, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dɔde ti tɔ.

13 Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par 6a Luwə isi or ta dɔde al, nə ai njé ki isi ooi, ə təl rɔde go ti ə, Luwə isi or ta dɔde ti.

14 Dije ki ai Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, ai je wa ai ndu-kun ki nje gangi ta dɔ rɔde ti.

15 Me lo ti kin, tɔji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi dəw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dɔ ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔde ti je, isi or ta dɔ rɔde ti je kin ka ma naje tɔ.

16 Ningə tək mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndo ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dɔ ne je ti pəti ki dije bəyɔi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Moji

17 Ningə j ki isi 6ar rɔi Jipi, ki a dɔ ndu-kun ti nga, rɔi isi nəl-i dɔ Luwə ti ləi;

* 2:6 5: Sopeni 1.14-18; 2.2-3

¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikəti ne ki maji dan ki majal ti.

¹⁹ I o rəi maji ngay kadi asi kər njé kəm to je ta rəbi, o rəi kadi j kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti,

²⁰ j nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne nğan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rəjeti ngata.

²¹ I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rəi j wa al, isi ilə mbe kadi dije bogi al, ə j wa isi bogi.

²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə j wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde.

²³ Isi ira rənəl də ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbatı kəsi-gon Luwə.

²⁴ Lo kin ti, təkı ndangi me makıtıbi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal də Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je*.

²⁵ Ningə kadi igəri maji təkı kijə mətı e ne ki ndae to, loki dəw isi təl rəne go ndu-kun ti, nə loki itəl rəi go ndu-kun ti al ə, səi ki dəw ki ijə mətıne al, asi-naa.

²⁶ Kın ə dəw ki ijə mətıne al, təl rəne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mətıne.

²⁷ Dəwe ki ijə mətıne ki go darə ti al, nə təl rəne go ndu-kun ti kin, a gangı ta dəi ti. A gangı ta dəi ti, j kı aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mətı to, nə itəl rəi go ndu-kun ti al kın.

²⁸ Təkı rəjeti, ke Jipi, e ba gıdi ti taga ne al, taa kijə mətı e me ndaji ki rə ti kin al to,

²⁹ nə ke Jipi ki rəjeti e me ti kəy. Ningə kijə mətı, e kijə mətı ki ngame ti. E kijə mətı ki j rə Ndil Luwə ti, 6ı me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mətıne, e dəw ki ingə toji ki rə Luwə ti 6ı rə dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mətı, ndae to ti.

² Maje e ngay me ne je ti pəti, tadə, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte.

³ Ə re ki madi je ai də njade ti al ə, ka də nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al.

⁴ Luwə a yəti ndune al jagı! Ningə səbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rəjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təkı ndangi me makıtıbi ti əi nə:

«Səbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti,

A re awi kadi gangı ta dəi ti ə,

Kadi ta uwəi al, kadi iteje me ti*.

⁵ Kın ə re majal ki j-isi ra, toji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kın ə re Luwə ingə təba me majal raje ti, ə a nqo ra səje wongi ə, e dəw ki rəjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dəw.

⁶ Ningə kadi igəri təkı, Luwə e dəw ki dana al, al jagı. Kın ə Luwə e dəw ki dana al ə, a asi kadi gangı ta də duniya ti al.

⁷ Ningə kın ə, kadi me ta ngom ti ki isi teje tam ti, ta ki rəjeti lə Luwə teje ki taga, kadi Luwə ingə-n təba ə, gıne e ri ə kadi dəw a gangı ta dəm ti tə nje ra majal 6əy ə?

⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji teje me ti.» Təkı dije madi indəi ta dəm ti əi nə: mi ə m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji teje me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dəw gangı ta koy dode ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta də ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pəti, əi gın togi ti lə majal.

10 Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Dəw kare be ki kadi e dəw ki dana goto.

11 Dəw kare be ki kadi gər ne goto,
Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

12 Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.
Dəw kare ki nje ra maji goto[☆].

13 Rəbi mindide to tə be nin ki tae to tagira be,
NDonde e ndon kəl ta ki ngom,
NDa tade rosi ki kəngi li[☆],

14 İsi mani dije man ki to kəl tae al,
Tade ati kanana də dije ti[☆].

15 NJade e nja kay law ki lo təl ne ti,

16 Lo ki dəi ti 6a, də njade e ne ki tuji ki me-ko.

17 Əi dije ki gəri rəbi lapiya al[☆].

18 Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti[☆].»

19 Ji gər kadi ne je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tē əl ta də rəe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde nō Luwə ti.

20 E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto[☆]. MBata ndu-kun to mba kadi əji dije adi gəri ne ki 6ari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi

21 Ki ngə sine kin, Luwə toji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne[☆] ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje.

22 Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tadə dije pəti asi-naa.

23 Dije pəti əi njé ra majal je, adi təba lə Luwə nal-de.

24 Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tə Jəju Kirisi ti ki taa-de gin togi ti lə majal ilə-de taa.

25 E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə ne kigə də majal, me məse ti ki ay, ki go rəbi ka də nja ti lie. Luwə ra be mba kadi toji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al,

26 dəkagilo kisi də ti lie. Luwə toji ne ra ki dana ləne dəkagilo ti ki 6one, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede də me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne tə.

27 Ne kare ki kadi dəw ində-n gune goto, mbata ne ki Luwə a də ti, e təl rə go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi.

28 Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, 6i e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti al.

29 Luwə e Luwə lə *jipi je par al. Ki rəjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tə.

30 MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim tə.

31 Loki j-adi meje Kirisi kin, toji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji toji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

1 Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam 6a, ne madi ki ingə ki go toge ti e wa goto.

☆ 3:12 10-12: Pa je 14.1-3; 53.2-4 ☆ 3:13 Pa je 5.10 ☆ 3:14 Pa je 10.7 ☆ 3:17 15-17: Ejay 59.7-8

☆ 3:18 Pa je 36.2 ☆ 3:20 Pa je 143.2 ☆ 3:21 1.17

² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gunə wa, nə a ində gunə nō Luwə ti al.

³ Tadə, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne».*

⁴ Ningə nē kare, dəw ki ra kilə ingə-n nē kigə go ji, nē ki ingə kin, ingə kare al, nə e nē ki ingə to kilə ti ki ra.

⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti.

⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki i rə Luwə ti re ki də dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə nē rade je ki go ti al kə, Luwə bər majal je ləde kə, əi njé maji-kur je.

⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur».*

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mōti par al, nə e mbata lə njé kijə mōti al je tə. Tadə j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie.

¹⁰ Ə se nē kin ra nē dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nō kijə mōti Abirakam ti ə se e go ti wa? Nē kin ra nē kəte nō ti, 6i e go ti gogi al.

¹¹⁻¹² Ningə kijə mōti re go ti gogi tə ndaji, ki kadi toji təki Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mōtine al bəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mōtide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mōtide ka tidə-de dije ti ləne nim tə. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mōtide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mōtide tə. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mōti par al, nə uni də nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nō kijə mōtine ti kin».*

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təki dənangi e nē nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl bə Abirakam təl rone go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə».*

¹⁴ Kin ə re nē nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl nē ki kəme goto tə.

¹⁵ Tadə ndu-kun ə e nje re ki wongi lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal də ndu-kun ka goto ti tə.

¹⁶ Lo kin ti, nē maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e nē kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, 6i mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti.

¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta də Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dənangi ti ne».* Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je jī lo koy ti, ki nje kadi nē je ki kəte gotoi, toi.

¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dənangi ti ne təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be».* Lo kin ti, nē ki kadi dəw ində mene də ti goto, nə Abirakam aw ki kində me də ti.

¹⁹ Abirakam aw ki 6al ki asi 6asi ki 6u kare, ningə gər kadi n-təgi, təgine goto, taa nene Sara ka e kuji tə, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra nē».*

²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee təsi də kun mindi ti lə Luwə al tə. Ingə təgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n toji də Luwə ti.

* 4:3 Kilə ngirə nē je 15.6 * 4:8 Pa je 32.1-2 * 4:11-12 Kilə ngirə nē je 17.9-14 * 4:13 Kilə ngirə nē je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 * 4:17 Kilə ngirə nē je 17.5 * 4:18 Kilə ngirə nē je 15.5 * 4:19 Kilə ngirə nē je 17.1, 15-22

²¹ Ningə gər dənə ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki təgi kadi a ra-n.

²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana.

²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al.

²⁴ Nə e ta ki səbi doje tə. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me laje. J-adi meje Luwə ki j ki Bəbe laje Jəju dan njé koy je ti.

²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je laje[☆], ningə un-e dan njé koy je ti tēj sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me laje, danje sie e ki lapıya ki takul Bəbe laje Jəju Kırısı.

² E ki takul Jəju Kırısı, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tado j-ində meje də ti kadi j-a je gin təba ti lə Luwə.

³ E ki bo ngay, me kə ti ka ji ra rənəl, tado ji gər kadi kə a re ki kore me,

⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a də njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka də nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me də ti,

⁵ ningə ne ki ində mene də ti kin, a e ne ki ngom al. Tado Luwə tə-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDİle ki adi-je.

⁶ Kırısı re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərəje al. Ningə oy ki dəkagilo ki Luwə wa oji.

⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, ngə ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie.

⁸ Lo kin ti, Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kırısı re oy mbata ti laje, dəkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy.

⁹ Ningə, təki basine, kadi rə koy ti lə Kırısı, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kırısı a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re.

¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi kəy NGone. Təki ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone.

¹¹ Ningə e e kin par al, roje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Bəbe laje Jəju Kırısı ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam əi ki Kırısı

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n də duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ədi dije pəti, tado dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal[☆].

¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tēj ki də ndu-kun adi *Moji, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təki e dəkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al.

¹⁴ Ne kare, yo o 6e də dije ti pəti, ilə ngire də Adam ti biti tēj-n də Moji ti. Njé ki ali də ndu Luwə al, təki Adam al də ndu Luwə kin be ka, yo o 6e dəbe ti. Adam e bana kəm dəw ki səbi kadi a re.

¹⁵ NGa ningə, ne ki kadi dəw a oji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rəjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə ne ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kırısı kin, ndae e ngay.

16 Kadi kare læ Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal læ dəw ki kare ba kin. Majal læ dəw ki kare kin, ndu ki osi də ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go nɛ ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kər də ti.

17 Kin ə re, ki ta rəbi læ dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo o-n 6e də dije ti pəti ningə, ki ta rəbi læ Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n nɛ ki maji ngay ki rə Luwə ti 6əy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kər ta də ti, a oɪ 6e ki takul Kirisi.

18 NGa ningə, təkɪ ki go rəbi majal læ dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n də dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi nɛ ra ki dana læ dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dəde taa bitɪ ki nɔ ti.

19 Təkɪ, ki go rəbi təl rə go ta ti al læ dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rə go ta ti læ dəw ki kare ba, Luwə a ər-n ta də kosi dije ti ngay tə.

20 Loki ndu-kun tɛɛ 6a, majal oji-n naa ki də ti, nə loki majal oji naa ti 6a, me-maji læ Luwə to mbar mbar ti ti wa 6əy.

21 Təkɪ majal o-n 6e ki koy ka kin ə, me-maji læ Luwə o 6e ki kaji mba kadi dije isi ki dəde taa bitɪ ki nɔ ti, ki takul Babe ləje Jəju Kirisi tə.

6

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

1 Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayɪ-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji læ Luwə to-n mbar mbar ki dɔje ti wa?

2 Jagi, e be al. Tadə j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təlɪ j-isi me majal ti 6əy ə?

3 Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti læ Jəju Kirisi, batəm kin tɔji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi.

4 Ki go rəbi læ batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, təkɪ Kirisi jɪ-n taa dan njé koy je ti ki tɔgi ki əti 6əl ngay læ Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dɔje taa kisi ki sigi tə.

5 Ningə, kin ə re, j-ində rɔje naa ti ki Kirisi təkɪ rɔjeti me koye ti ə, j-a j-ɪi taa lo koy ti, təkɪ jɪ-n lo koy ti kin be tə.

6 Kadi ji gar maji təkɪ, hal dəw ki to rɔjeti kəte kin, e ki 6ə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rɔje ti e ki tuji kə, kadi je-n gin tɔgi ti læ majal al ngata.

7 Tadə dəw ki oy, majal o 6e dəe ti al ngata.

8 Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dɔje taa naa ti sie.

9 Ji gar kadi Kirisi ki j taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tɔgi dəe ti al ngata.

10 Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki basine kin, isi ki dəne taa mbata læ Luwə.

11 Be tə ə, səi ka, maji kadi oi rəsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dəsi taa mbata læ Luwə, me njɪyə naa ti ki Kirisi.

12 Maji kadi adi majal o 6e də rəsi ti al. Kadi itəlɪ rəsi go ndigi ti læ darə al.

13 Adi ngon rəsi madi kare ra nɛ ki majal al, kadi təl nɛ ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nə kadi uni rəsi ba pəti mbata kilə læ Luwə, tə dije ki jɪ taa dan njé koy je ti. Kadi darəsi ba pəti e mbata kilə læ Luwə, kadi təl nɛ ra kilə ki dana.

14 Lo kin ti, majal a o 6e dəsi ti al, tadə səi gin tɔgi ti læ ndu-kun al, nə me-maji læ Luwə ə e dəsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rə go ndu Luwə ti

15 Ta ri ə kadi j-əl də lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tɔgi ti læ ndu-kun al, nə je gin tɔgi ti læ me-maji læ Luwə yo wa? Jagi, e be al.

¹⁶ Igəri bəti kadi kin ə re un rəi kadi ira kilə adi dəw madi 6a, itəl bəə lə dəwe kin. Adi re uni rəsi kadi irai majal ningə, səi bəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rəsi go ndu Luwə ti tə ningə, təl rə go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tə.

¹⁷ Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi bəə lə majal, nə ki ngəsi sine kin, itəli rəsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi.

¹⁸ Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin təgi ti lə ne ra ki dana ngata.

¹⁹ M-əl ta lə bəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai bəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rəsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tə rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsi sine kin, uni rəsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay.

²⁰ Dəkagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi də ne ra ti ki dana al.

²¹ NGA ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole də ti ə adi səsi rəsəl, tado ta təl tae e koy.

²² Ningə ki ngəsi sine kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nq ti.

²³ Tado ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nq ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin təgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki təgi də dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa bəy kin par.

² E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dəə-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy 6a, ndu-kun ki dəə-e naa ti ki ngawe kin e dəe ti al ngata.

³ Re ngawe isi ki dəne taa bəy ə təl taa dīgəmə ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy 6a, ndu-kun e dəe ti al ngata, adi re taa dīgəmə ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al.

⁴ Ne kin to be ki rəsi ti tə. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darə ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje kə dan njə koy je ti, mba kadi kilə raje e yə Luwə.

⁵ Təki rəjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darəje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ədi rəne rəje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti.

⁶ Nə ki ngəsi sine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tado j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin təgi ti ki sigi, ki e təgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin təgi ti ki kəte ki e təgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Təji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kəji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bəri-e kəm-nda al[☆].

⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tado kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə.

⁹ Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm.

¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki əji dəm, təl aw səm koy ti yo.

☆ 7:7 Təje ki taga 20.17; Dəterənom 5.21

11 Tado majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo.

12 Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

Dəw e gin təgi ti lə majal

13 *NDU-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi təji-n rəne ki taga, taa kadi təji-n təgine ki rəjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu.

14 Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m.

15 Təki rəjeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə.

16 Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi də ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji.

17 Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti.

18 Tado m-gər kadi me rəm ti ki e darə ki tə kin, ne ra ki maji a isi titi al.

19 Tado m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra.

20 Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra.

21 M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra.

22 Mem ti kərəki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti lə Luwə.

23 Nə m-gər me rəm ti kadi təgi madi ki rangi isi nə, isi rə ki ndigi ra ki e bəm ti. Təgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti.

24-25 Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tə, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində təgine dəm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Təji e ki də Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki də taa ki təgi lə NDil Luwə

1 Ki basine kin, dije ki indəi rəde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dəde ti ngata.

2 Tado təgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki done taa me kində rə naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji təgi ti lə majal ki təgi lə koy.

3 E ne ki ndu-kun lə *Moji asi kadi ra al, mbata darə ki tə ra adi təge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi or majal. Re ki darə ki titi-naa ki ya dəw ki nje ra majal, gangi-n ta də majal ti ki aw ki təgi də darə dəw ti.

4 Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Moji təl tane dəje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin.

5 Təki rəjeti, dije ki isi gin təgi ti lə darəde, isi rai ndigi lə darəde, nə dije ki isi gin təgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tə.

6 Ra ndigi lə darə, a aw ki dəw be lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya.

7 Ra ndigi lə darə, e təl dəw nje bə ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darə, e dəw ki ilə done gin ndu-kun ti lə Luwə al, tado asi kadi a ra al.

8 Dije ki isi gin təgi ti lə darəde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al.

9 NGA ningə səi je, isi gin təgi ti lə darəsi al, nə isi gin təgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al.

10 Re Kirisi isi mesi ti ə, darəsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki də taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne.

11 A re NDil Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti a adi darəsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

12 Lo kin ti, ngakom je ki dāne ki ki dingəm, j-awi ki kirə doje ti, ningə e kirə lə darə kadı tə ji ra-n ndigi lə darə al.

13 Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darəsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itəl kilə ra je lə darəsi ba, a isi ki dōsi taa tō.

14 MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ər-de ta rəbi əi NGan lə Luwə.

15 Tado NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadı ra səsi bəə ti al, taa e NDil ki kadı təl ində bəl mesi ti bəy al tō. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji bar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nā: «Aba, Bawje[☆].»

16 NDil wa kin ə e nje toji ndilje kadı gər təkı je ngan lə Luwə.

17 Ə re je ngan lə Luwə ba, je ka j-a j-ingə ne majı je ki Luwə un ndune dō ti kadı n-a n-adi dije ləne kin tō. J-a j-ingə ne majı je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kō naa ti sie, kadı je-n naa ti sie me tōba ti lie.

Tōba ki a re

18 M-gər majı kadı kō ki dəkagilo ti ki bōne kin asi naa ki tōba ki Luwə a tɛɛ ki dəe kadı ji gər kin al.

19 Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dəkagilo ki Luwə a toji-n tōba lə ngan ləne.

20 Tado ne kində je osi gin tōgi ti lə tōgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadı əi gin tōgi je ti kin.

21 Ningə isi indəi mede dō ti tō kadı ndō kare ə, a tɛɛi gin tōgi ti ki nje tui-de ki uwə-de bəə ti kin. A tɛɛi gin ti kō mba kadı ingəi dōde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadı əi me tōba lə ngan lə Luwə tō.

22 Ki basine kin, ji gər kadı ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dāne ki ndoo ra-e be.

23 Ningə e ne kində je par dərōde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dəsəy dan kadı-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tō, j-isi ji nginə kadı Luwə təl-je ngane ti, kadı taa-je ilə-je taa.

24 Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm bəy. NGA ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadı oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto.

25 A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me.

26 E be tə ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tōgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təkı səbi kadı j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al.

27 Ningə Luwə ki gər ngameje, gər ne ki NDil ndigi kadı əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata majı lə dije lə Luwə, təkı Luwə wa ndigi-n.

28 Ji gər kadı ne je pəti rai ne mba kadı majı ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa bar-de ki go kōji ti ləne.

29 MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dōde ti kadı toi tə NGone Kirisi be, mba kadı Kirisi e-n ngon ki ngatōgi lə kosi ngakōje je.

30 Adi e njé ki Luwə kōti-de kəte, Luwə bar-de tō, njé ki Luwə bar-de, ər ta dōde ti tō, ningə njé ki ər ta dōde ti, adi-de tōba tō.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

31 Ta ki kadı j-əl dō lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadı a osi-je ta goto.

32 Luwə ki un kō dō NGone ti wa kō al, nə un-e ile kō mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone.

33 Dəw ki kadı a ində ta dō dije ti ki Luwə kōti-de goto, mbata e Luwə wa ə ər ta dōde ti.

³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dode ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan nje koy je ti, isi dō ji kō Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje.

³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kō asi əl, kində kəm-ndoo, ə se 6o, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi əl.

³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,

Koy e kadije ti basi ki si je, kada je, ki lo səl je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo təl-de ti be[☆].»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji təti rō ki tōgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, tək rōjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dō taa al nim, e malayka je al nim, e tōgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki 6one al nim, ne ki lo ti ti al nim, e tōgi je ki me duniya ti al nim,

³⁹ e tōgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rō naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rōjeti 6i e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki tōgi lə NDil Luwə, ma naji dō ta ti kin kadi e ta ki rōjeti.

² Me kō ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki dō ndo je mbata ti

³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde.

⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, toji-de tō6a ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawī-naa nōe ti, ilə ndune adi-de[☆].

⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə 6ar-de kəte. E əi je ə Kirisi tēe gin koji ti ləde to. Kirisi ki e dō ne je ti pəti. Maji kadi toji e dō Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je[☆].

⁶ E kin toji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Təki rōjeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dōrō al,

⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tadō Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə j a ingə-n dije ki gin koji ti ləi[☆].»

⁸ Ne kin toji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rōjeti.

⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare[☆].»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al 6əy, Rəbeka ka e nōq 6əy to. E ki Isaki ki kare wa ka kin to ə oji-n nga ndingə je ki joo.

¹¹ NGa ningə, kəte nō koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al 6əy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane.

¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki 6ar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatōgi a ra 6əə lə e ki du[☆].»

¹³ Ta kin tēe tək makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbati Esuwa[☆].»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl dō lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi.

☆ 8:36 Pa je 44.23 ☆ 9:4 Tēe ki taga 4.22; Dətərənəm 7.6; Oje 11.1 ☆ 9:5 Knjk 2.29 ☆ 9:7 Kila ngirə ne je 21.12 ☆ 9:9 Kila ngirə ne je 18.10 ☆ 9:12 Kila ngirə ne je 25.23 ☆ 9:13 Malasi 1.2-3

15 Tado əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tə*».

16 E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tə, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo.

17 E be tə ə, Luwə əl-n ta ngar Parawo me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-əji-n təgim ki rəi ti, ə kadi təm 6a-n ta dije ti pəti ki dənangi ti ne tə*».

18 Lo kin ti, kadi ji gər təkə Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw nğə ki go me ndigi ti ləne tə.

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

19 Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra nğə ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije 6əy wa? Tado dəw ki kadi tə rə ndigi lie goto.

20 Nə j dəw kare par j nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl 6ane ə nə: «MBa ri ə ira-m adi m-to be,» wa al.

21 Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tə.

22 Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi əji wongi ləne, ə adi dije gəri təge tə, nə ore mene ə təl ore 6əy də dije ti ki asi tuji, kadi bungi wongi ləne dədə ti, tuji-n-de kə.

23 Nə, Luwə ndigi ngay tə kadi n-təji tə6a ləne ki rə dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dədə dana kəte mba kadi isi səne me tə6a ti ləne.

24 NGA ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə 6ar-je. 6ar-je dan *Jipi je ti par al, nə 6ar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tə.

25 Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte əi dije ləm al,
M-6ar-de dije ləm 6one,
Ə dije ki kəte əi njé ndigi je ləm al,
M-6ar-de njé ndigi je ləm 6one*».

26 NGA ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti əi nə:

“Səi dije lə Luwə al” kin,
A 6ari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba*».

27 Ejay ilə mbə ki yane tə, əji-n də ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji.

28 Tado Babe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapı nim, kalangı ba nim tə dənangi ti ne*».

29 Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl 6əy ə nə:

«Kin ə re Babe ki nje təgi pəti,
İyə dije madi tə gin koji ləje al ə,
Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be*».

Isirayəl əi ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

30 Ta ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije ki dana al, nə Luwə ər ta dədə ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi.

31 NGA ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tēgi lo ndu-kun ti ka kin al.

32 Tēgi loe ti al mbata ooi kadi e nğə ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo 6i ki rəbi kində me də ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi njade mbal ti, awi tə kosi.

33 Təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Oi, me 6e bo ti ki Siyo,
M-inda mbal ki nje tigə dəw noo,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,
Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al*»

10

Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji.

² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təkɪ tingəi bil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti.

³ Təki rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ər-n ta də dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dəde ai je wa. Lo kin ti, ai je, gotoi də rəbi ti ki Luwə isi ər-n ta də dije ti.

⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene 6a, Luwə ər ta də dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Mojɪ wa əl ta ɔji-n də kər ta də ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rənə go ndu-kun 6a, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin*».

⁶ Ningə ta ki ɔji də kər ta də ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw dərɔ ti wa?» Tado Kirisi i dərɔ ti ə re.

⁷ Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be al tɔ, tado Kirisi i lo koy ti dan njé koy je ti.

⁸ Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti 6asi, to tai ti kadi əl, e ngəmei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbe*».

⁹ Təki rəjeti, re ta tɛtə tai ti təkɪ Jəju e Babe, ə re adi ngəmei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti 6a, a ingə kaji.

¹⁰ Tado kadi-me ki i ngəme ti ə Luwə a ər ta də dəw ti, ningə ta ki tɛtə ta dəw ti ə a aji dəw tɔ.

¹¹ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al*».

¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki ai Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin ə e Babe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki bai tɛe.

¹³ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki 6a tɔ Babe a ingə kaji*».

¹⁴ NGA ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a 6ai tɛe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dəw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tɔ.

¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dəw a ilə mbe ta lie goto tɔ. Makitibi lə Luwə əl ta də ti be ə nə: «E ne ki to rənəl ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji*».

¹⁶ Nə dije madi mbati təlɪ rəde go Poy ta ti ki Maji. NGA ningə, Ejay dəji ta də lo kin ti ə nə: «Babe, dəw ki taa meje də mbe ti ki j-ilə kin goto*».

¹⁷ Ji gər təkɪ dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi.

¹⁸ Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al biti wa? OOi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta də ti ə nə:

«NDU njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki də 6e je pəti, taa, dije ki isi dəbəy lo je ti ki dənangɪ ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tɔ*».

¹⁹ Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki 6a kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti də lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangɪ ra səsi də dije ti ki dəw gər ginde al,

* 9:33 Ejay 8.14-15 * 10:5 Ləbatiki 18.5 * 10:8 6-8: Dətərənəm 9.4; 30.12-14 * 10:11 Ejay 28.16

* 10:13 Juwal 3.5 * 10:15 Ejay 52.7 * 10:16 Ejay 53.1 * 10:18 Pa je 19.5

M-a m-adi wongi ra səsi ngay dɔ dije ti ki əi dije ki nɛ gər ləde goto*.»

²⁰ Ejay aw biti əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi,
M-tɛɛ ki dɔm taga m-adi dije ki dɔji-mi nɛ madi al.»

²¹ Nə ki əji dɔ ngan Isirayəl je, Moji ilə dɔ ti ə nə:

«NDɔ je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rɔde go ta ti al,
Dije ki njé tɔ rɔ*.»

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

¹ M-dɔji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dɔm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame.

² Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n dɔ ngan Isirayəl je rɔ Luwə ti kin, igəri maji.

³ Eli əl ə nə: «Bəbe, təl njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-təli-mi to.»

⁴ Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibi siri ta dangi, tə dije ləm, ki əsi məkəsidi nangi nɔ yo bal ti al*.»

⁵ Be tɔ ə, dɔkagilo ti ki bɔne, ngon bɔti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne.

⁶ Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rɔjeti al.

⁷ Me ta kin nə ri ə? Mee nə nɛ ki ngan Isirayəl je sangi, ingəi nɛe al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Bə ndəge je, təl njé me ngə je.

⁸ NJé me ngə je təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,
Adi kəmdə oɔ lo al,
Ningə adi mbide bəy ndəngirə tɔ.
Nɛ kin ra nɛ biti bɔne*.»

⁹ NGA ningə *Dabidi ka əl ta dɔ lo kin ti tɔ ə nə:

«Kadi nɛ kuso rɔnəl ləde təl gum kuwə-de,
Kadi təl bandi ki kadi əsi ti,
Kadi e rəbi kosi, kadi e kində koji.

¹⁰ Kadi kəmdə tɔ adi ooi lo al,
Adi kəi gidide ki dɔkagilo je pəti*.»

¹¹ M-dɔji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a ij taa al biti wa? Jagi, a ij taa, nə ki go rəbi lə nɛ ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra-n Jipi je.

¹² NGA ningə, kin ə re nɛ ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dɔnangi ti nɛ, kin ə tɔ ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, tɔji kadi re indai rɔde ta kaji ti ki rɔ tɔde bə, maji ləde a to mbar mbar.

Kaji lə dije ki əi Jipi je al

¹³ Səi ki səi *Jipi je al, təki mi-n nje kaw kilə ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri təki m-piti kilə ki to jim ti.

¹⁴ M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kaji wa.

15 Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e ki lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

16 Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e ya Luwə 6a, ndəgi mapa ba pəti e yae tə, a kin ə ngirə kagi e ya Luwə 6a, bajie je əl ya Luwə tə.

17 Ningə *Isirayəl to tə kagi bini ki 6e be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni i ki i gin koji lə Isirayəl al, ki i kagi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki 6e, isi njibi bote tə.

18 Ningə i, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti tək i e i ə a də ngirəde ti 6i e ngirəde 6a a dəi ti al.

19 Dəmaj i ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.»

20 Ningə e ki rojeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, 6a i, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi 6əl rai tə ra yo.

21 Tadə kin ə, kagi ki 6e wa mindi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rəi maji nə i taa a iyəi al jagi.

22 Kadi igər tək i Luwə e nje ra maji ə kadi igər tək i e dəw ki nga ngay tə. Luwə e dəw ki nga ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rəi ti i tə. Nə ke ə, kadi a də njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kə tə baji kagi ki 6e kin be tə.

23 NGa ningə, ki əji də ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me nga ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi.

24 Kin ə i ki i baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki 6e ki e lo ləi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki 6e kin 6a, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki də kaji ti lə ngan Isirayəl je

25 NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo 6əyə ti kin, 6i kadi isi day al. Be al ə a oi rəsi tə njə gosi ki ngay. Ningə kadi igəri tək i dam *Isirayəl je madi, mede a ngə bit i kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēēi kaji ti.

26 Lo kin ti nga ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji tək i makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Nje taa də dije a i Siyo ti ə a re, A ər kal də ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kə.»

27 E kin ə e kun mindi ki a də-je naa ti səde, Loki m-a m-ər majal ləde kə[✧]»

28 Kin ə ji gə mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a, j-a j-ə nə əi njə bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gə kəti ki Luwə kəti-de kin tə 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de 6əy mbata ti lə kade je tə.

29 Tadə Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tə.

30 Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə 6asine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae.

31 Be tə ə, əi ka ali tae 6one, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tə.

32 Tadə Luwə adi ta rəbi dije pəti alii də ta, mba kadi əji-n-de me-maji ləne.

Təji ki də Luwə ti

33 Ki rojeti, ne kingə lə Luwə al də lo, gosi, ki ne gər lie əti 6əl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər koji ra lie goto.

34 E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki gər ta ki me 6əbe ti goto, Dəw ki kadi əje ta goto[✧]»

35 «Taa dāw ki kadi un ne adi Luwə kate,
Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tə[☆].»

36 Tado e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tōba e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njyə ki nəl Kiriisi

1 NGakom je, təkɪ Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dingəm mesi ti kadi uni darɔsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kosi-gon Luwə ki rɔjeti ki kadi ɔsi gone.

2 Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo ti ki ɓone kin al, nə kadi iyəi rɔsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gari kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

3 Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dāw ki ra dansi ti kadi uni ta rɔsi ki al də maji al, nə kadi oi ta rɔsi ki go rəbe ti, dāw ki ra, ki go tɔgi kadi-me ti lie ki Luwə ade.

4 Darɔje e kare ba, nə ngan rɔje je əi dangi dangi. Ningə nā nā aw ki kilə ləne ki sɔbi dəne.

5 Be tə ə, ji bay, nə je kare ba me kində rɔ naa ti ki Kiriisi. Je ki dɔje dɔje, nə je ngan rɔ-naa je.

6 Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi irai-n kilə ki go kadi-me Kiriisi ti.

7 Kin ə re dāw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dāw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne.

8 Kin ə dāw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dāw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dāw madi aw ki kadi-kare kər nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rɔ ki ti kati; kin ə dāw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rɔnəl.

9 Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rɔjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərəngi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tə.

10 Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dāw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti.

11 Kadi səi dije ki njə ra kilə, ki dabi goto rɔsi ti, ə irai kilə lə Baɓe ki me ki kare tə.

12 Ningə kadi irai rɔnəl də ne ti ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesi də kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tə.

13 Kadi irai ki ngakosi je me ne je ti ki to rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rɔsi ti maje.

14 Injangi də dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dəde ɓi imani-de al.

15 Irai rɔnəl ki dije ki isi rai rɔnəl, ə inɔi ki dije ki isi nɔi tə.

16 Maji kadi ndusi ɔsi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dəe du. Ningə kadi oi rɔsi tə njə gosi ki ngay al tə.

17 Re dāw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi də rɔsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti.

18 Kin ə re ta rəbi lapiya e rɔsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pəti.

19 NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dāw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tado Luwə əl me makitibi ti ləne ə nə:

«Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dāw ra ki madine.

Dəw ki ra ne ki majal ki madine,
Mi ə m-a m-əje kəme to ti[✠].»

²⁰ Luwə ilə də ti bəy to ə nə:

«Re bə ra nje bə ləi ə, ade ne uso,
Re kində ra-e ə, ade man ay.

Re ira be ningə,

A to tə yal por ə əy buki dəe ti be[✠].»

²¹ Adı majal dum dəi al, nə kadi idum də majal ki maji ki ra.

13

Təl rə go ndu ti lə nje kəbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka təl rəne go ndu ti lə njé kəbe je ki isi də be ti. Tadə kəbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, ningə njé ki isi də be ti, e Luwə ə ində-de.

² E mbata kin ə, dəw ki ində gune ya nje kəbe ti, isi əsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude ya nje kəbe je ti, isi ndəri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dəde ti.

³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji bə isi bəli njé kəbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi bəli-de. Ə re ige kadi ibəl nje kəbe al bə, ira ne ki maji par ə a piti.

⁴ Tadə nje kəbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal bə, ibəl nje kəbe, mbata e kare bə aw ki ne kati al. Loki nje kəbe gangi ta də dəw ti bə, isi ra kilə lə Luwə, əji wongi lie də dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər.

⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dəne gin təgi ti lə nje kəbe je. Ningə kadi ilə dəne gin təgi ti mbata bəl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be.

⁶ E gine kin tə ə isi igəl la-mbə, tadə dije ki isi taal la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai.

⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki səbi kadi adi-e. Adi la-mbə dəw ki səbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi dəsi ti dəw ki səbi kadi adi-e, ibəli dəw ki səbi kadi ibəli-e, ə əsi gon dəw ki səbi kadi əsi gone tə.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adı kirə ne lə dəw madi to dəsi ti al. Kirə ki kadi to dəsi ti bə, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tadə dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pəy.

⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə ə ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a bəgi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darəi j wa be» kin[✠].

¹⁰ Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tadə dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pəy.

Kisi də nja ti mba təl Kirisi

¹¹ İgəri dəkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli də bi ti ngata. MBata dəkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje də ra maji ti lə Luwə kin, kaji e səy səje bəy, nə ki basine kin, kaji e rəjeti bəsi ngata.

¹² Lo ki ndə nay ngay al ngata, lo ki ti e bəsi, ə maji kadi j-əsi ne ra je ki me til ti ngərəngi, ə adi j-otı ne rə je ki kadi ji rəi kada.

¹³ Adı pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rəde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim.

✠ 12:19 Dətarənom 32.35 ✠ 12:20 Tər ta je 25.21-22 ✠ 13:9 Təje ki taga 20.13-17; Dətarənom 5.17-21; Ləbətiki 19.18

14 Maji kadi oti Babe Jəju Kirisi rəsi ti tə ne rə ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra la darə uwə mesi al, nə tə jii irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

1 Dəw ki e tō me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki kanji kadi igangi ta də ne ti ki to mee ti.

2 Dəmajj ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tō, o mbi kam par tə.

3 Lo kin ti, sobi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tə, tado e ka Luwə uwe ki rone ti tə.

4 I na ə kadi igangi ta də njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rone ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə bae. Ningə a uwə rone ba taa, tado Babe aw ki tōgi kadi ade uwə-n rone ba.

5 Dəw madi a əl ə nə ndo je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndo je asi-naa pəti tə. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare də ndu ti lie ki a də ti.

6 Dəw ki oo kadi ndo madi itə ndəgi ndo je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə tə, mbata ra oyo Luwə də ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kəsi-gon Luwə tə, tado ra oyo Luwə də ti tə.

7 Təki rəjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki done taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tə.

8 Re j-isi ki dəje taa ə e mbata lə Babe, a re j-oy ə j-oy mbata lə Babe tə. Adi kin ə re e-n kisi ki də taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Babe.

9 Tado Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je.

10 NGa j, ra ban ə isi gangi ta də ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tēji j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dəje ti.

11 Tado Babe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi Babe, təki m-isi-n ki dəm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəsidi nangi nəm ti,

Dije pəti a ilai toji dəm ti[☆].»

12 Lo kin ti, dəw ki ra a idə kər kilə rane ki sobi done wa nō Luwə ti.

13 Adi ji taai kəə ta gangi ta də-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi ilai jigi nō ngokosi ti al. Həi jigi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al.

14 M-gər, to ay njay ki takul Babe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ba, to nje mbata ti lə dəwe wa kin.

15 Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igō rəi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al.

16 Kadi ne ki e ne ki maji ki rəsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal də ti al.

17 Tado kōbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rənəl ki NDil ki ay njay adi dəw.

18 Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tə.

19 Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tōgi naa ti me kadi-me ti nim.

☆ 14:11 Ejay 45.23

20 Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rəjeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigi tigə ngokəe ile me ne ki majal ti.

21 Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokəe ile al.

22 Kadi-me ləl ki a dō ti kin, ingəm tə yaɪ nō Luwə ti. Maji-kur e dō dəw ti ki me uwe ki ta dō rəbi ti lie al.

23 Nə dəw ki me uwe ki ta dō ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dōe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGA ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dəw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dəw sangi rəbi ne ki kadi adi rənəl madine

1 J-ai ki j-awi ki togi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki ai to je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje.

2 Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi togi-n me ndil ti.

3 Kirisi ki dōne, sangi ne ki nəl rōne al, nə təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n: «Ne taji je ki səbi kadi aw ki dōi ti, təl ki dōe ti yo*»

4 NGA ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dəkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə togi ba ləje re ki kində me dō ti.

5 Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə togi ba ra adi tasi asi-naa maji təkɪ Jəju Kirisi ndigi-n.

6 Lo kin ti, a iləi toji dō Luwə ti ki e Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

7 Uwəi naa rō naa ti yo je ne je təkɪ Kirisi uwə-n səsi rōne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tōba.

8 Təkɪ rəjeti, m-əl səsi, Kirisi təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndu-kun ki Luwə un adi kade je.

9 Taa re mba kadi dije ki ai Jipi je al, iləi toji dō Luwə ti mbata me-maji lie, təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi,
Taa m-a m-osi pa m-ilə-n toji dōi ti tō*»

10 Ningə təl əl bəy ə nə:

«Sai gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Bəbe*»

11 Bəy tō:

«Iləi toji dō Bəbe ti, sai gin be je pəti,

Osi pa, ipiti-e-n, sai gin dije pəti*!»

12 Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tō ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re,

E ə a j taa kadi a o be dō gin be je ti ki dangi dangi,

Ningə e tō ə gin bee je kin a indəl mede dōe ti*»

13 Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me dō ti, adi rənəl, ki lapiya lie tə səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi togi NDil Luwə adi kində me dō ti ləsi aw ki kəte kəte tō.

Kilə lə Pol

¹⁴ NGakom je, ki oji dōsi, mi ki dōm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, ne gar ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kōji yo je ki ne je tō.

¹⁵ Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tōge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be oji dō maji ki Luwə ra səm.

¹⁶ Luwə ra adi m-un rōm m-ilə kō mbata kilə lə Jəju Kirisi ki rō dije ti ki əi *Jipi je al. İndə-m ta dangi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dō ti.

¹⁷ Asi kadi m-ində gum me tō Jəju Kirisi ti oji-n dō kilə lə Luwə.

¹⁸ NGa ningə, re m-əl ta 6a, m-əl ta dō ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təli rōde go ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim,

¹⁹ taa ki tōgi ne kōji je, ki ne je ki əti bəl, ki tōgi lə NDil Luwə. Be ə, i Jorijaləm ti biti tēe-n ħiri ti, m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti.

²⁰ Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lo ki tō Kirisi 6a ti al 6əy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm dō kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al.

²¹ Loki m-ra be kin 6a, m-ra təki Makitibi lə Luwə əl-n ə na:

«Dije ki dəw ilə-de mbə ta lie al a ooi-e,

ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tō*»

Kōji ra lə Pol

²² E kin ə e ne ki ogi-m ta rəbi ki dəkagilo je pəti kadi m-aw rōsi ti.

²³ Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi 6al ngay 6one, m-ndingə kadi m-aw rōsi ti.

²⁴ M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n İsipay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tēe dōsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tēe titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ər dōm ti ndəy 6əy taa m-a m-gangi m-aw.

²⁵ Ningə ki basine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu.

²⁶ Tado dije lə Luwə ki isi dōnangi Masəduwan ti ki dōnangi Akay ti uni ndude kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti.

²⁷ Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki sobi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rōde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine sobi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darə ki tō jide ti tō.

²⁸ Be ə, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm 6a, m-a m-aw İsipay ti ki rəbi ki dōsi ti.

²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rōsi ti, m-a m-aw ki njangi dō lə Kirisi ki to mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rōsi naa ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm.

³¹ Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me nga je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tō.

³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tēe rōsi ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi 6a, m-a m-uwə-n kō rəm rōsi ti ndəy tō.

³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me 6e ti ki Şakire kin jisi ti*.

² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rosi ti me tō Bəbe ti, uwəi-e rōsi ti kuwə ki asi ta tō dəw lə Luwə. Adi rōsi, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tado e dəne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dōm ka ra səm tō.

3 Uwai ji Pirisika ai ki Akilasi adi-mi, ai madi-kilam je me kilə ti lə Jəju Kirisi*.

4 Əi je ə uni rəde, iləi kə, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo.

5 Uwai ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tə. Uwai ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi donangi Aji ti.

6 Uwai ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi.

7 Uwai ji nojim je Andironikus ai ki Juniyasi ki ai madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nəm ti wa bəy.

8 Uwai ji nje ndigi ləm me tə Bəbe ti Ampilyatusi adi-mi.

9 Uwai ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbe ai ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi.

10 Uwai ji Apələsi ki e dəw ki təji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwai ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tə.

11 Uwai ji nojim Erodioy adi-mi, taa uwai ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Bəbe adi-mi tə.

12 Uwai ji Tirpən ai ki Tirpoji ki ai dāne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwai ji konanm Pərsidi ki e dāne ki ra kilə lə Luwə ngay tə kin adi-mi.

13 Uwai ji Rupusi* ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwai ji kəe ki e kom tə kin adi-mi.

14 Uwai ji Asekirti nīm, Piləgo nīm, Ərməsi nīm, Patirobasi nīm, Ərməsi nīm, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi.

15 Uwai ji Pilologi ai ki Juli adi-mi, uwai ji Nəre ai ki konanne adi-mi, taa uwai ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tə.

16 Uwai ji-naa kare kare ki kuwə-naa rə naa ti ki toji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *Njé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwai jisi.

Ta ki dəbəy ti

17 NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dərəsi əji-n də dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje bəki dije wale kadi təi rə nje ndo ki səi ingəi. Maji kadi əri rəsi rəde ti kə.

18 Tadə ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Bəbe ləje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tija də nje ki majal ti al.

19 Ki əji dəsi, dije pəti gəri təl rə go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl əji-n dəsi. NGa ningə m-ndigi kadi kəmsi tija də nje ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi əri rəsi kə me nje ki majal ti.

20 Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji də *Satə gin njasi ti bəsi. Maji kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

21 Madi kiləm Timote* uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nīm, Jasə ai ki Sosipatər nīm uwə jisi.

22 Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rə naa ti lə Bəbe.

23 Gayusi* ki m-isi bə lie uwə jisi. Eras* ki e nje ngəm la ki me bə bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tə. [

24 Kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə təji ki də Bəbe ti

25 Təji ki də Luwə ti ki asi kadi adi səsi təgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbəe. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tēē ki də nje ki to lo bəyo ti lo kilə ngire ti nu,

²⁶ nə basine gine tee taga wangi kin. Gine tee ki taga wangi ki ro dije ti ki ai *Jipi je al, ki takul makitibi ki nje kal ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti la Luwə ki nje kisi biti ki no ti kadi dije ki ai Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi teli rəde go ndue ti.

²⁷ Toji ki do Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dokagilo ki dokagilo me to Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreṭi je

MBa lə Pol ki kɔ joo ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki aw, aw tɛɛ Koreṭi ti ki ɛ ɛ ɛ bo kare ki dɔnangi Girasi ti. Loki Pol aw tɛɛ Koreṭi ti, isi ti nɔɔ ra nay dɔgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tɔ ɛa je al.

Koreṭi ɛ ɛ ɛ bo ki nɛ kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rai ngay titi. Njé ra gati je uwai naa ti be, taa njé nɛ gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tɔ. Nə nɛ kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə ɛay kin, nɛ je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dɔde ti, tadɔ loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rɔnəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sɔ be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tɔ. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dɔkagilo mba ti lie ki kɔ mitə ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Ki dɔsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kɔ joo ndange Epəji ti wa tɔ ə ɛ dɔnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dɔsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreṭi ti kadi indəi ngangɔ gangi-naa ki tɔ dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nɔ njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tɔ (6.1-11). Pol təl a nɔɔ əl-de ɛay tɔ kadi gəri lo kində kəmdə go darde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tɔ (6.12-20). Ningə go ta kɔji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki oji dɔ:

Taa-naa (7);

Ta ki dɔ kuso da je ti ki awi nɔ kagi yo je ti, ki ta ki dɔ pa njiyəde me nɛ je ti pəti ki aw naa ti ki ya Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dɔ njé kaw-naa je ti ki nɛ kuso lə Bəbɛ (11.2-34);

Ta ki dɔ kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dɔ ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tɔ (ta ki dɔ nɛ kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tɔ (16).

Me nɛ je ti pəti ki asi-naa al dan Koreṭi je ti kin, Pol əl-de təkɔ təl rɔ go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi nɛ je asi-naa. NGA ningə ndigi-naa ki rɔjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tɔ (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə ɛar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Sositən[☆],

² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreṭi[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kɔ ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɛar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi ɛai tɔ Bəbɛ ləje Jəju Kirisi, Bəbɛ ləsi ki Bəbɛ ləje.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbɛ Jəju Kirisi e dɔsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndɔ je ndɔ je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo oji dɔ me-maji lie ki tɔ dɔsi ti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

⁵ Tado me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti.

⁶ Najı ki ma ki də Kirisi ti e ki ma ki tōgi dansi ti,

⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. İsi ingəmi ndə ki Babe ləje Jəju Kirisi a tē-n həy.

⁸ Kirisi wa ki dənə a adi səsi tōgi kadi uwəi rəsi ba bitı dəbəy ndə ti. A adi uwəi rəsi ba mba kadi ndə təl-e 6a səi ki ta dəsi ti al.

⁹ MBata Luwə ki nje 6ar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kirisi ki Babe ləje, e Luwə ki nje ka də ndune ti.

¹⁰ NGakom je, m-ndəyi səsi me tə Babe ti ləje Jəju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba.

¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dəsi ti adi-m m-o.

¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-əl səsi, m-o təkı dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi[☆]», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər», ə e ki rangi 6əy ə nə: «Mi lə Kirisi».

¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rənə dana wa? Se e Pol ə 6ai-e də kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me tə Pol ti wa?

¹⁴ M-ra oyo Luwə təkı ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi[☆] əi ki Gayusi par.

¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me təm ti goto.

¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm 6əy tə 6a, e njé ki me kəy ti lə İsitəpanasi. Ki rangi tə noq ningə, m-o al ngata.

¹⁷ E ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, 6i e ki mba ra batəm al. Kilə mbe Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi də kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tōgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbe koy Kirisi də kagi-dəsi ti e ta mbə ki rə dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rəjeti je ki j-ingə kaji ningə e tōgi lə Luwə.

¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər ləde kadi təl ne ki kare[☆].»

²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje najı ta e ra be? Tər lə dəw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti.

²¹ E be mbata tər ki dənangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-ajı dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə tə ta mbə yo.

²² *Jipi je dəji kadi n-ooi ne kəji, Girəki je sangi tər tə.

²³ Ki səbi dəje ningə, j-ilə mbe Kirisi ki 6ai-e də kagi-dəsi ti. Mbe kin təl jigi tige Jipi je, ə e ta mbə ki rə dije ti ki əi Jipi je al tə.

²⁴ Nə ki rə dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwə 6ar-de ningə, mbe lə Kirisi kin e tōgi ki tər lə Luwə mbata ti ləde.

²⁵ Tado ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə tōgi goto lə Luwə kin e tōgi ki itə tōgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə 6ar səsi kin, njé tər je ki go darə ti əi ngay al, njé tōgi je əi ngay al, njé təba je əi ngay al tə.

²⁷ Ningə kadi igəri təkı Luwə kəti ne je ki njé tōgi al ki dənangi ti ne mba kadi ilə-n rəsəl də ne je ti ki njé tōgi.

²⁸ Luwə kəti ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dənangi, ne je ki əi ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade.

²⁹ Be mba kadi dāw madi indā gune nō Luwə ti al.

³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bōne e tər ləje ki j rō Luwə ti. E ə, ki go rābi lie, Luwə ər-n ta dōje ti, adi j-ayi njay, ugə dōje ji majal ti.

³¹ E be təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nā: «Dəw ki ge kindā gune ningə, maji kadi un Bābe ə ində-n gune*».

2

Kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbə poy ta ki rōjeti lə Luwə, ki to lo bəyō ti, e ki ne gər ki al dāsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbə kin al.

² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dāsi ti.

³ Loki mi dansi ti, mi me tōgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki bəl.

⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dāw al. E ki go kōji tōgi ti lə NDil Luwə.

⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dō ne gər ti lə dāw al, nə dō tōgi ti lə Luwə yo ta.

⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki tōgi gangi me ndil ti ki me tər tō. Nə ke ə e tər lə dije ki dōnangi ti ne al. Ta e tər lə njé tōgi je ki dōnangi ti ne ki ndō madi ə a tuji kin al tō.

⁷ J-ilə mbə tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bəyō ti. E tər ki Luwə ində dōe dana kəte nō kindā duniya ti mbata tōba ləje.

⁸ Tər ki dāw kare ki dan njé tōgi je ti ki dōnangi ti ne ki gər goto. Re kənde tē dō tər ti kin ə re a bəy Bābe ki nje tōba kagi-dāsi ti al.

⁹ Ningə, təkī makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dāw oo al, e ne ki mbi dāw oo al, e ne ki dāw ga mene ti al tō. E ne ki Luwə ində dōe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e*.

¹⁰ NGA ningə, Luwə tē je ki dōe adi-je ki go rābi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bəyō ti ka NDil oo.

¹¹ Ki oji dō dāw, dāw madi ki gər ne je ki to rō madine ti goto. E ndil ki to rō dāw ti kin par ə gər ne je ki to rōe ti. E be ə, ya Luwə ka to be tō. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rō Luwə ti.

¹² NGA ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dōnangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rō Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie.

¹³ Ningə, j-əl tae ki rābi ne gər lə dāw al, nə ki rābi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin ne ki rōjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti.

¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rōjeti ki j rō Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dāw gər ne je ki rōjeti kin.

¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dō ne je ti pəti, ningə dāw ki rangi asi gangi ta dōe ti al.

¹⁶ Makitibi əl ə nā: «Nā ə gər ta ga lə Bābe wa? Se nā ə asi kōje ta wa*?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ NGakom je, ki rōjeti bā, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darō ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al.

² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngā al, m-adi səsi mba yo. Tadō tōgisi asi kadi usoi ne ki ngā al. Biti bōne wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngā al.

³ Asi al, tado sai dije ki go daro ti bay. Sai dije ki go daro ti, isi njiya ki go daro ti. M-al be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je.

⁴ Loki daw madi ana ne daw la Pol, ninga ki nungi ana ne daw la Apolosi kin se e njiya ki go daro ti al ase e ri wa?

⁵ Apolosi ki Pol ai na je a? Apolosi ki Pol ai baa kilaje la Luwa. Ai baa kilaje je ki go rabi la de a adi mesi Babe. Daw ki ra danje ti ra kilalane taki Luwa ade-n.

⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man do ti, ninga Luwa a e nje ra kadi iba.

⁷ Nje ma ko ki nje ra man do ti ai ne madi al. Daw ki kadi tae ba do ti e Luwa ki nje ra kadi taji.

⁸ Nje dibe ki nje ra man do ti asi-naa. Ninga daw ki ra dande ti a inga ne kiga go ji ki asi ta kilal lie ki ra.

⁹ MBata je madi-kilaje lanana me kilal ti la Luwa. Ninga sai, sai ndo la Luwa, sai kay kindaje lie.

¹⁰ Ki go me-maji ti la Luwa ki ila-n kilalane jim ti, m-inda ngira kilalansi ti ta nje kindal ngira kilalaki maji. Ninga ki basine kin daw ki rangi inda ta jim. Ke a, kadi daw ki inda ta kilal kin ba, inda kamne go kinde ti ki a inda maji.

¹¹ Daw a inda ngira kilal kin rangi al ngata. Ngira kilal ka a to ne a e Jaju Kirisi par.

¹² Nga ninga re daw inda ta kilal kin ki or, a se arja, a se ki mbal kin ndole, inda ki kaji, a se burim wale, a se ki kadi ne ka, a to ki taga.

¹³ MBata nda gangi ta ti a, ne je pati ginde a tee, ninga por a naa taji kilaje pati kadi dije a oy maje ki maje al.

¹⁴ Re kilal ki daw inda do ngira ti kin, nga a taa ninga, ba e inga ne kiga go jine.

¹⁵ A kin a, kilal kin por o-e to ninga, ba e inga ne kiga go jine al. Daw kin a inga kaji, na e kaji ki a tee-n ta por ti jati jati.

¹⁶ Sai ba sai kay kisi Luwa, na igari se igari al wa?

¹⁷ Re daw tuji kay kisi Luwa ninga, Luwa a tuje daw kin to. MBata kay la Luwa ay njay, ninga sai a, sai kay kisi Luwa.

¹⁸ Maji kadi daw ndam ki rone al. Kin a re dansi ti, daw madi oo rone ta nje tar ki go taga ti ki donangi ti ne ninga, maji kadi daw kin tal rone mba ti. Tal rone mbati kadi ta inga-n tar ki rojeti.

¹⁹ Tado tar ki donangi ti ne Luwa oo kadi e do majal. Be a makitibi la Luwa a na: «Luwa uwaj ne tar je ki ta me ta ngom je ti la de.»

²⁰ Taa tal al bay to a na: «Luwa gar taga la ne tar je, ninga oo kadi e ne madi al.»

²¹ Sobi kadi daw madi un dije inda-n gunal, mbata ne je pati e yasi.

²² E-n Pol, a se Apolosi, a se Piyar, a se donangi, a se kisi ki do taa, a se koy, a se ne je ki bone a se ki lo ti ti, ne je kin pati e yasi.

²³ Ninga sai, sai ya Kirisi, a Kirisi e ya Luwa to.

4

Kilal ra nje kaw kilaje

¹ Ninga, maji kadi oi-je ta baa kilaje la Kirisi. Oi-je ta nje ngam ne je la Luwa, ne ki rojeti ki to lo bayo ti.

² Nga ninga, ne ki ba nje ne a ge ro nje ngam ne ti, e ka dana par.

³ Ki oji dom, ta kadi sai, a se nje gangi ta do dije ti, igangi ta dom ti ra-m bal al. Ta mi wa ki dom, m-gangi ta do rom ti al to. Tado m-ra ne ki majal al.

⁴ Ninga, e kin a a ra kadi mi daw ki dana al. Babe wa a a gangi ta dom ti.

⁵ MBata kin a, maji kadi igangi ta do daw ti kate no dokagiloe ti al. Ingami dokagilo ki Babe a re a, ne je ki toi lo bayo ti me til ti, a ila kunji dade ti kadi a toi

taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tee ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə tɔji dɔ dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti.

⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji dɔ Apolosi nim, oji dɔm mi wa nim, mba kadi indoi ne rɔje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yane adi al dɔ ndu ki makitibi lə Luwə əl kin al. MBa kadi uni dəw indoi gusi, indori-naa al.

⁷ Se nə ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki dərɔi be ə?

⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi oi be ki kanji kadi je səsi dɔ ti. M-ndigi kadi e beko ki rɔjeti wa ə oi be, adi j-o-n səsi.

⁹ Ningə, to təkɪ je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwə ində-je go dije ti gogi be. Ji to tə dije ki gangi ta koy dɔde ti be. MBata Luwə iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kam dije ti pəti. Ta kam malayka je ti ki ta kəm dije ti.

¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti lə Kirisi, ningə səi, səi njé kəm-kaa je me Kirisi ti. Je njé tɔgi al, nə səi, səi njé tɔgi je. Je, dije isi kidi-je, ningə səi, dije isi buki səsi ti.

¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingə ko. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi kɔje goto. Dije isi adi-je ko, j-ilə mbir mbir ki lo.

¹² Darɔje je wa, ji ra kilə j-ɔ rɔgɔgɔ taa j-ingə ne kusoje me ti*. Dije taji-je ka, ji njangi dɔde, rai-je ko ka j-uwə tɔgi je ba.

¹³ Əli ta je ki majal dɔje ti ka, j-ilə dingəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sɪ ki kəsi kilə kɔ. Ooi-je tə tɔ dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulə-n rɔsəl dəsi ti ɔa m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-teɛ-n kəmsi maji dɔ ne je ti.

¹⁵ Ningə, re njé kər nɔsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi.

¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji.

¹⁷ M-ilə Timote* ki rəsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Babe. Timote a ole mesi dɔ ne ndo ti ləm me kisi ki dɔ taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti.

¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkɪ m-a m-təl tə m-teɛ rəsi gogi al ngata.

¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-teɛ rəsi ti nɔɔ. Ningə dijeec ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki tɔgide asi ra tɔ.

²⁰ Tadɔ kɔbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me tɔgi ti.

²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rəsi ti ki gol jim ti ə se kadi m-aw ki ngame ki rəsi ki ndigi-naa, ki e ngame ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Korėti

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkɪ kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne*.

² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rɔ. Ningə dəw ki be kin e dəw ki kadi a tuwəi-e dansi ti kɔ.

³ Ki oji dɔm, mi say səsi, nə təkɪ mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dɔ dəwe ti kin me tɔ Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dɔe ti təkɪ mi səsi naa ti be.

⁴ Ningə loki a kawī-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, təgi Bəbe ləje Jəju a e naa ti səje dɔ ta ki gangi ti kin.

⁵ Dəw ki be kin, sɔbi kadi iyəi-e ji Satə ti kadi tuji darəe kɔ. *Satə tuji darəe kɔ kadi ndile ingə kaji ndɔ təl Bəbe Jəju ti.

⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw ləy-n nduji, a ra adi nduji i.

⁷ Sɔbi kadi əri əm ki kəke dansi ti kɔ, mba kadi səi nduji ki ləy ki sigi. Səi nduji ki ləy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kəke goto dansi ti, tadɔ ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde.

⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kəke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki ləy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rɔjeti.

⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kəte madi səsi kin, m-əl səsi kadi indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al.

¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dɔnangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kəsi dɔde nangi nɔ kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tɛji kɔ dande ti.

¹¹ Ne ki m-əl səsi, sɔbi dɔ dəw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kəsi dɔne nangi nɔ kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra go kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadi indəl rəsi naa ti sie al.

¹² E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta dɔ dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadi a gangi ta dɔde ti.

¹³ Njé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dɔde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kɔ*.

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nɔ njé kɔbe je ti ki gəri Luwə al bəy tɔ. Irai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nɔde ti, ə iyəi dije lə Luwə.

² Se igəri kadi dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta dɔ dije ki dɔnangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadi e səi je ə a igangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə?

³ Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta dɔ malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bɔne kin al ə?

⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rɔ dije ti ki əi ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə?

⁵ M-əl səsi ta kin be kadi rəsi səl səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kəm-kadi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa?

⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nɔ dije ti ki gəri Luwə al!

⁷ Ki rɔjeti bə, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, tɔji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi dɔ ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji ne ləsi par al wa?

⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne ki go rəbe ti al, isi bogi ngakəsi je ki me Kirisi ti.

⁹ Igəri kadi njé ra ne je ki go rəbe ti al, a oy kɔbe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rəsi al, tadɔ njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je,

¹⁰ ki dɔngəm je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kəm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne lə dije dɔ gu ti je, dije kin pəti a ooi kɔbe lə Luwə al.

¹¹ Ne je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə basine, səi dije ki Luwə togi səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ər ta dəsi ti ki to Babe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay to.

Darəje e Kəy kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rəjeti, «ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare,» nə ne je pəti maji səm dərə al. «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi ne madi aw ki togi dəm ti al.

¹³ Ne kuso e ki mbata me dəw, ə me dəw to mbata ne kuso to, nə Luwə a tuji-de joo pu kə. Nə darə dəw e mbata kaya al. Darə dəw e mbata Babe, ningə Babe ka isi mbata dəw to.

¹⁴ Təki Luwə adi Babe ji-n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-ji taa lo koy ti to. A adi j-ji taa lo koy ti ki takul təge.

¹⁵ Se igəri kadi darəsi je əi ngan rə Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rə Kirisi kadi m-təl-e ngan rə kaya dəne ti wa? Jagi m-a m-ra be al.

¹⁶ Se igəri kadi dəw ki ilə rəne naa ti ki kaya dəne, təli darə ki kare ba sie al wa? Tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dije ki joo kin a tali darə ki kare*».

¹⁷ Nə, dəw ki ilə rəne naa ti ki Babe, e naa ti sie kare ba me ndil ti to.

¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbatı kaya sangi dəne je. Tadə, ndəgi majal je ki dəw rade, əi gidi rəe ti tagane, nə dəw ki isi sangi dəne kaya ti, isi ra majal əsi-n ta rəne e wa.

¹⁹ Se igəri kadi darəsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin jı rə Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darəsi e ya Luwə, 6i e ya si al.

²⁰ Maji kadi iləi toji də Luwə ti me darəsi ti, tadə Luwə igə dəsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki də taa-naa ti

¹ Ta ki oji də ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tēj kadi dāne ti al.

² Nə mba kadi dəw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dāne lāne ki oji dāne, ə dāne ki ra ka kadi aw ki dingəm lāne ki oji dāne to.

³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki səbi kadi ade, ningə kadi dāne ka adi ngawne ne ki səbi kadi ade to.

⁴ MBata dāne aw ki togi də rəne ti al, nə e ngawe ə aw ki togi də ti. Be to ə, dingəm ka aw ki togi də rəne ti al, nə e nee ə aw ki togi də ti.

⁵ Maji kadi əgi-naa rəsi al. Re əgi-naa rəsi ningə, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rəsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti togi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. Ingə rəbi na səsi loki asi kuwə rəsi ngə al.

⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu 6a m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-oji səsi.

⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tə mi be, nə ke ə, nə nə ka aw ki kadi-kare lāne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dəw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi to.

⁸ M-əl buwə je ki njə ngaw koy je, təki to maji ngay kadi isi dərəde tə mi be.

⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwəi rəde ngə al 6a, maji kadi taai dāne, ə se taai dingəm ki rangi. Tadə, taa-naa e soti kadi dəw ində gu də ngur darə to.

¹⁰ Ki oji də dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dāne tēj ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Babe ə un.

¹¹ A re dāne tēj ji ngawne ti 6a, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al to ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al to*.

12 Ki ɔji dɔ ndɛgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, bi e Baʔe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dɛne ki gər Kirisi al, ə dɛne ka kin ndigi kadi n-isi sie ʔa, maji kadi tuwe al.

13 Ə re dɛne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ.

14 Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dɛne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rɔjeti, əi ki kay njay.

15 A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔo nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə ʔar səsi kadi isi ki naa ki lapiya.

16 Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, j dɛne a aji ngawi, ə se j dingəm a aji nei.

Ka dɔ nja ti me ʔar ti ki Luwə ʔar dəw

17 Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Baʔe ade ki go kise ti ki dɔe taa, kəte taa kadi Luwə ʔar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti.

18 Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə ʔar-e ningə, kadi təl ra rone tə nje kijə mətɔ al ʔəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al ʔəy, ə Luwə ʔar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata.

19 M-adi igəri təkɔ kijə mətɔ e ne madi kare al. Taa kijə mətɔ al ka e ne madi al tɔ. Ne ki səbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə.

20 Maji kadi, nə nə ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ʔar-e-n.

21 Kin ə j ʔəə kəte taa kadi Luwə ʔari ə, kadi iga ta dɔ kei ʔəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə ʔəə mɛndi ti mɛndi ka, maji kadi a me ʔəə ti wa kin ira-n kilə ki maji.

22 Tado ʔəə ki Baʔe ʔar-e, e dəw ki kulə ʔəə ɔr mɛnde ti ngata, e dəw lə Baʔe. Be tɔ ə, dəw ki e ʔa rone ki Luwə ʔar-e, təl ʔəə lə Kirisi.

23 Kadi igəri təkɔ igəi dɔsi ki gati ki ngay, bi kadi itəlɔ ʔəə je lə dije al.

24 NGakom je, kadi nə nə ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ʔar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al ʔəy, ki njé ngaw koy je

25 Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al ʔəy, m-ingə ndu madi rɔ Baʔe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaai mee.

26 Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dɔkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne ʔar ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dɔkagilo ki ngə ngay.

27 Be ə, re itaa dɛne ngata ʔa maji kadi isi sie ʔar. A kin ə re itaa dɛne al ʔəy ə, isi ʔar bi isangi rəbi taa dɛne al.

28 Ningə, kin ə itaa dɛne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɔ taa dingəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

29 NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dɔkagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte nɔɔ kam, njé taa dɛne je toi tə dije ki taai dɛne al be.

30 Kadi njé ki isi noi-naa toi tə dije ki noi-naa al be, kadi njé ki isi rai rɔnəl toi tə dije ki rai rɔnəl al be, kadi njé ki ndogɔ ne je toi tə dije ki awi ki ne madi al be.

31 kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dɔnangi ne ti toi tə dije ki isi maji al be. Tado dɔnangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

32 Ningə, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dəw ki taa dɛne al ʔəy isi sol dɔ kilə ti lə Baʔe. ʔsi sangi kadi n-ra ne ki nəl Baʔe.

³³ Nə dəw ki taa dәне, isi sol mbata ne je ki dонangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo tо. Adi e dəw ki ta gae tо joo.

³⁴ Be tо ə, dәне ki taa dingəm al, ə se ngon ki mandı ka toi be tо. Isi soli mbata kilə lə Bəbe, kadi n-əi dije ki maji me darode ti nim, me ndilde ti nim. Nə dәне ki taa dingəm, isi sol mbata ne je ki dонangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo tо.

³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ɓi e ki mba kadi m-əgi-n səsi dо ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itj rəsi kati me kində rо naa ti ki Bəbe, ɓi ki me ki joo al.

³⁶ Kin ə re, dingəm uwə dо ngon ki mandı ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ɓa, maji kadi taai-naa par ɓi e majal al.

³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dəw un ndune kadi n-taa dәне al, kanji gu ki kində dо ti, dawe ra maji. Ra maji, loki uwə rəne ngə sangi dәне kin al.

³⁸ E be ə, re dingəm uwə dо ngon ki mandı ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ɓəy tо.

³⁹ Dəkgəlo ki dingəm isi ki dәне taa ɓəy ɓa, kadi dәне iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rəbi to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dingəm ki me Kirisi ti taa.

⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dәне ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tо.

8

Ta dо da ti ki gugi yo

¹ Ki ɔji dо da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər təki rɔjeti. Nə ne gər e nje re ki kɔji rо. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dəw kade tɔgi me kadi-me ti lie.

² Re dəw madi oo rəne tə nje ne gər ningə, dawe kin gər ne ki rɔjeti al ɓəy.

³ Nə re dəw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dawe kin.

⁴ Ə se kadi dəw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dонangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi nɔɔ.

⁵ Dije isi ɓari ne je madi dərə ti, ə se dонangi ti ne luwə je. Ə re, isi ɓari-de luwə je, ə adi luwə je ki ɓabe je ɓayi-naa ka^o,

⁶ ki rɔje ti je ɓa, Luwə e karne ba ə isi nɔɔ. Luwə ki Bawje, ki nje kində ne je pəti, ki j-isi ki dɔje taa ki takule. Taa Bəbe e kare ba tо. E ki go rəbi lie ə Luwə ində-n ne je pəti. Taa, j-isi ki dɔje taa, ki go rəbi lie tо.

⁷ Nə dije ki nə je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki ɓone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təki e da lə yo je ki rɔjeti ka kin tо. Taga ləde, təge goto, adi ooi rəde tə dije ki to nje.

⁸ E ne kuso ə e nje kaw səje rо Luwə ti al. Re j-usoi al ə, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, ne kare ki j-ingəi dо made ti goto tо.

⁹ Re e be ka, kadi oi go rəsi maji. Oi go rəsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rəbi ki kadi adii njé ki əi tɔ je, tosiu me majal ti al.

¹⁰ Təki dəw ki tɔ, oo-i, i ki igər ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Lokı oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Pəli yo al wa?

¹¹ E be ə, ngokoje ki tɔ, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rəbi ne gər ləi.

¹² Majal ki isi irai ɔsi ta ngakəsi je, isi irai adi do taga je ləde ki təge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tо.

¹³ E be ə, re e ki mbata ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ɓa, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Nę ki sɔbi kadi dɔw ra ki nę ki sɔbi kadi dɔw ingɔ

¹ M-ndɔji sɔsi m-o se mi dɔw dɔrɔm al wa? Se mi nje kaw kilɔ al wa? Se m-o Jɔju ki Babe lɔje ki kɔm al wa? Se sɔi kandi kilɔ lɔm me tɔ Babe ti al wa?

² Re ndɔgi dije ə ooɔ mi tɔ nje kaw kilɔ al ka, ki rɔsi ti mi nje kaw kilɔ. Tado nę ki tɔji kadi mi nje kaw kilɔ, e kindɔ rɔ naa ti lɔsi ki Kirisi kin.

³ Ta ki kadi m-rɔ-n ki njɛ kindɔ ta dɔm ti ə tɔ kin:

⁴ Se sɔbi kadi kilɔ ki j-isi ra kin, j-ingɔ nę loe ti j-uso al wa?

⁵ Se sɔbi kadi j-aw ki dɔne madi tɔ neje tɔki ndɔgi njɛ kaw kilɔ je, ki ngako Babe je, ki Piyɔr je isi rai al wa?

⁶ Se sɔbi dɔje je ki Barnabasi* par kadi tɔ ji ra kilɔ taa j-ingɔ nę j-uso wa?

⁷ Əli-mi adi m-o, se ndɔ kare oi asigar ki ra kilɔ asigar lɔne ki nę kingɔ lie e wa e nɔɔ wa? Ə se nɔ ə ndɔr nju ningɔ uso kandi nę ndɔr ka kin al wa? Ə se nɔ ə ul bati je ningɔ əy mbade al wa?

⁸ Ta kin m-əl ki go ta kɔl dije ti par wa? *NDU-kun lɔ *Moji ka əl ta kin be tɔ ə nɔ:

⁹ «Dɔw a dɔ ndugidu ta mangi ti al, dɔkagilo ti ki a njiyɔ dɔ ko ti mba kadi kande tɛɛ*» E mbata lɔ mangi je ki da wa kin ə Luwɔ aw-n ki ta ki ga kin wa?

¹⁰ Se e mbata ti lɔje je wa kin ə Luwɔ əl-n ta kin al wa? Tɔki rɔjeti, e mbata ti lɔje ə əl-n ta kin. Tado sɔbi kadi dɔw ki nje ndɔr, indɔ mene dɔ ti tɔki ndɔr kin n-a n-ingɔ nę loe ti. Taa kadi dɔw ki nje kindɔ ko gɔr tɔki n-a ningɔ nę dɔ jine.

¹¹ Taki ji dibi nę lɔ ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tɔti kande ki kadi maji ki darɔje rɔsi ti wa?

¹² Re dije madi ingɔi nę kin ningɔ, ra ban be ə je kin bɔy taa kadi j-a j-ingɔ al ə?

Re e be ka, j-indɔ tɔgi kin dɔsi ti al. J-ore meje dɔ nę je ti pɔti mba kadi j-ilɔ kagi nɔ poy ta ti ki maji kin al.

¹³ Igəri maji kadi dije ki njɛ ra kilɔ me kɔy ti lɔ Luwɔ, usoi nę ki me kɔy ti lɔ Luwɔ. Igəri maji kadi njɛ kijɔ nę mɔsi kadi-kare je, usoi nę kadi-kare kin*.

¹⁴ Be tɔ ə, dije ki njɛ kilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji, Babe un ndune kadi ingɔi nę kusode me kilɔ kilɔ mbɛ Poy Ta ti ki Maji kin*.

¹⁵ Nɔ mi, m-indɔ tɔgi kin dɔ dɔw ti al. M-ndangɔ ta kin mba kadi m-dɔji-n go nę madi al tɔ. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E nę rɔnɔl lɔm, Dɔw madi ki kadi a taa jim ti goto.

¹⁶ Ningɔ, Poy Ta ki Maji ki m-ilɔ mbɛe kin e nę ki kadi m-a m-indɔ-n gum al. E kilɔ ki isi dɔm ti, sɔbi kadi m-ra. Ningɔ kɔm-to-ndoo e lɔm, loki m-ilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji kin al.

¹⁷ Re e kilɔ ki m-ra ki dɔm mi wa bɔ, sɔbi kadi m-a m-ingɔ nę kigɔ go jim. Nɔ tɔki e kilɔ ki isi dɔm ti kadi m-ra, m-ra tɔki isi-n dɔm ti kadi m-ra-n ka kin.

¹⁸ Nę kigɔ go ji lɔm e ri ə? Nę kigɔ go ji lɔm e Poy Ta ki Maji ki m-ilɔ mbɛ. M-ilɔ mbɛ ki kanji kadi m-ingɔ nę ki sɔbi kadi m-ingɔ loe ti.

¹⁹ Mi dɔw dɔrɔm, mi bɔɔ al. Nɔ be ka, m-ra rɔm bɔɔ ti lɔ dije pɔti mba kadi m-ingɔ-n dije ngay m-adi Kirisi.

²⁰ Lokɔ mi dan *Jipi je ə, m-tɔl rɔm Jipi ti mba kadi m-ingɔ-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lɔ Moji al, nɔ lokɔ mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lɔ Moji ə, m-ra rɔm tɔ dɔw ki e gin ndu-kun ti sɔde mba kadi m-ingɔ-n-de.

²¹ Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lɔ Moji al ə, m-ra rɔm tɔ dɔw ki gɔr ndu-kun lɔ Moji al be mba kadi tɔ m-ingɔ-n-de. Nɔ ki rɔjeti bɔ, mi gin ndu-kun ti lɔ Luwɔ, tado m-tɔl rɔm go ndu-kun ti lɔ Kirisi.

22 Re mi dan to je ti ə, m-ra rəm to ti mba kadi m-ingə-n to je m-adi Kirisi. M-tal rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji.

23 M-ra ne je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae to.

24 İğari kadi dije ki nje kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi də bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi.

25 Nje kay ngədi je, lo na rə ti ləde, dəw ki ra ka ində də rəne ti kadi tə n-ingə-n jəgi kəsi-gon. Ningə e jəgi kəsi-gon ki ndə madi ə a tuji, nə je, jəgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata.

26 E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə nje kəm to je ki njo be al. Taa m-isi m-rə to, ningə rə ki m-isi m-rə, m-bir jim m-ində-n nəl al to.

27 M-isi m-ində də darəm ti, kadi m-ule gin təgim ti. M-ule gin təgim ti mba kadi, mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə əri-mi kə al.

10

Nə kəji də Isirayəl ti dilə lo ti

1 NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkı kaje je pəti njiyəi gin kil ndi ti[☆], taa gangi dan ba bo to[☆].

2 Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadə indəi rəde naa ti ki *Moji.

3 Pəti, usoi ne kuso ki i dərə ti[☆].

4 Taa əi pəti, ayi-naa man ki i dərə ti to. Ayi-naa man ki tē me mbal ti ki i dərə ti, ki isi dan gode[☆]. MBal ka kin e Kirisi.

5 Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a də-naa ti dilə lo ti.

6 Ne je kin pəti rai ne be, mba kadi e ne ndo ləje. E ne ndo mbata ti ləje, mba kadi, bone ki majal ra-je təkı ra-n-de kəte kin be al ngata[☆].

7 İrai yo təkı dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, i taai ndami-naa[☆].»

8 İbuki rəsi me kaya ti ki ra təkı dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndə kare ba be[☆].

9 Oti kadi ji nai Kirisi təkı nje ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je toj-de töl-de kin be al[☆].

10 Oti kadi ji 6ai ta təkı nje ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, to-n kode kin be al[☆].

11 Ne je kin tē də kaje je ti be, mba kadi e ne ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi oji-je, je ki je 6asi ki dəkagilo ki dəbəy ti.

12 E be, dəw ki oo kadi n-a də njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi də rəne ti. İndə kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

13 Ne na ki a tē dəsi ti ki kadi a e ne na ki dəw asi kuwə təgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra ne ki dana, a iyə ta rəbi kadi ne na ki al dəsi tē dəsi ti al to. Dəkagilo ki ne na tē dəsi ti ningə, a adi səsi təgi kadi uwəi rəsi ba me ti. A ilə rəbi kadi iteji me ti kə.

Kadi nje kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

14 E be ə, nje ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra.

15 M-əl səsi ta tə nje tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi.

☆ 10:1 Tē ki taga 13.21-22; 14.19-20 ☆ 10:1 Tē ki taga 14.22-29 ☆ 10:3 Tē ki taga 16.35 ☆ 10:4 Kər Isirayəl je 20.8-11 ☆ 10:6 Kər Isirayəl je 11.4 ☆ 10:7 Tē ki taga 32.6 ☆ 10:8 Kər Isirayəl je 25.1-18 ☆ 10:9 Kər Isirayəl je 21.5-6 ☆ 10:10 Kər Isirayəl je 17.6-14

16 Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo do ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa do məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa do daro Kirisi ti al wa?*

17 Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji təli daro ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa do ti.

18 Oi ta ləngan *Isirayəl je ki go daro ti: Njé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nq dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa?*

19 Ta ki m-ndigi kadi m-əl do lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dənə, se e ne madi wa?

20 E ne madi al. Ningə, təkijə dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal*, 6i adi Luwə al*, m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al.

21 E go ti al kadi ayi-naa me kəpi ti lə Bəbe, ningə itəli ayi-naa me kəpi ti lə ndil je ki majal bəy to. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Bəbe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal bəy to.

22 Se ji ndigi sangi ta Bəbe kadi jangi ra-e doje ti wa? Ə se togije itə ya Bəbe wa?

Kadi Luwə ingə kasi-gon me ne je ti pəti

23 Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rəjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dəw doro al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al.

24 Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndage je to taa.

25 Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta.

26 Tado, dənangi ki ne je ki me ti pəti e ya Bəbe*.

27 Re dəw ki nje kadi-me al, 6ar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dəji gine, nə tə mesi i uwə səsi ki ta do ti.

28 A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta to.

29 Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kal ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi par a ilə kagi nq ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə?

30 Re ne kuso to, ə m-ra oyo do ti taa m-uso ə, ra ban be ə dəw a əl-m ta ki majal do ti ə?

31 E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kasi-gon me ti.

32 Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim to.

33 E mbata kin ə, mi wa ki dəm, m-ində togi do rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

1 İndaji-mi təkijə mi ka m-ndaji-n Kirisi be to.

Maji kadi dənə do dənə dəkagilo kaw-naa ti.

2 M-ilə toji dəsi ti, tado taa taa, mesi isi ole dəm ti. M-ilə toji dəsi ti bəy to, tado ingəm go ne je ki m-ndo səsi maji təkijə m-əl-n səsi.

3 Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e do dingəm ti, dingəm e do dənə ti, ningə Luwə e do Kirisi ti to.

* 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20

* 10:18 Ləbatiki 7.6, 15-16

* 10:20 1Tim 4.1

* 10:20 Dətərənəm 32.17

* 10:26 Pa je 24.1

4 Ə re dingəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dәне ki dոո ningə, ilə rəsəl dո dəw ti ki isi dոe ti.

5 A kin ə re e dәне ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dո dәне ningə, ilə rəsəl dո ngawne ti tո. Tado to tək i ngisə dәне be.

6 Re dәне dո dәне al ningə, kadi iյə dәне. A re e ne ki to rəsəl kadi dәне iյə dәне ningə, maji kadi dո dәне.

7 E go ti al kadi dingəm dո dәне, tado e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie tո[☆]. Ningə dәне e ne kəsi-gon lə dingəm tո.

8 E be, tado e dingəm ə Luwə ər dam rəe ra-n dәне 6i e dәне 6a Luwə ər dam rəe ra-n dingəm al.

9 Ningə, Luwə ra dingəm mbata ti lə dәне al, nə e dәне ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm[☆].

10 E ki mbata kin ə, kadi dәне dո dәне mbata *Malayka je. Dո ki dոո, toji kadi dәне e gin tոgi ti.

11 Ningə, ki ta kəm Bəbe ti, dәне a isi ki kanji dingəm al, taa dingəm a isi ki kanji dәне al nim tո.

12 Tado Luwə ər dәне rո dingəm ti, ningə dәне ə oji dingəm tո. Ba ne je pət i j rո Luwə ti.

13 Ningə, səi je wa iməri ta dո ti oi se e go rəbe ti kadi dәне əl ta ki Luwə ki kanji dո dәне wa?

14 Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki bj dո ki ngal al wa?

15 Nə ki rո dәне ti 6a, yingə dո ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə dո ki ngal mba kadi e ne kuti dոe.

16 A kin ə re, daw madi naji ta ta kin ningə, kadi dəwe gər tək i j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tո.

Nə kuso lə Bəbe

17 M-aw tə m-ilə jim dո ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n toji dəsi ti al. M-ilə toji dəsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, 6i irai ne ki kadi to səsi soti al.

18 Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa 6a, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rəjeti a to dan ti nոո.

19 Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tո taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əl dije lə Luwə tək i rəjeti dansi ti.

20 Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Bəbe 6a isi usoi al.

21 E ne kuso lə Bəbe al tado, dəkagilo kuso ne ti 6a, nə nə bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki iյ-n be kadi uso. Ra adi njé ki nə je isi ki 6o, ə njé ki nungi, kasi rade tո.

22 Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo 6a oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rəsəl dո njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə toji dəsi ti a? Jagi, ki oji dո lo kin ningə, m-a m-ilə toji dəsi ti al.

23 Tado ne ndo ki m-ingə rո Bəbe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondո ti ki kadi iləi Bəbe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dո ti,

24 uwə tət i naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Htaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»

25 Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra tək i ra-n kəte ka kin be 6əy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti. Dəkagilo je pət i ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dəm ti.»

26 Ningə, dəkagilo je pət i ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kəpi kin 6a, iləi mbə koy Bəbe bifi kadi re-n.

²⁷ E mbata kin ə, dəw ki uso mapa ə se ay kəpi lə Baʔe ki kanji ndər gin rone ningə, aw ki ta done ti do daro Baʔe ti ki do məse ti.

²⁸ Be ə, maji kadi dəw ki ra ndər gin rone kəte bəy taa uso daro Baʔe nim ay məse nim.

²⁹ Tado dəw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e daro Baʔe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n done ti.

³⁰ Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé togi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi to.

³¹ Re j-əi je wa ji gangi ta do rojeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

³² Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je oji-je mba kadi ta ki gangi osi doje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

³³ E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa.

³⁴ Re dəw madi 60 ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dəsi ti al. Ki oji do ndəgi ta je, ndo ki m-teɛ dansi ti ə m-a m-ində doe naa ti bəy.

12

Kadi kare lə NDil

¹ Ki ngosine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, 6i kadi isi day do ti al.

² Dəkgəilo ti ki igəri Luwə al bəy, injiyəi tə njé kəm to je go yo je ti ki mbi bəy.

³ E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dəw kare ki NDil lə Luwə ɔr nɔe ki a ə nə: «NDəl e do Jəju ti» goto. Ta dəw madi ki a ə nə: «Jəju e Baʔe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔe ka goto to.

⁴*Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba.

⁵ Kılə bəə je to dangi dangi, nə Baʔe e kare ba.

⁶ Kılə ra je to ta dangi dangi, nə Baʔe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti.

⁷ Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dəw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pəti.

⁸ E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər.

⁹ Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin.

¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki əti 6əl 6əl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi to.

¹¹ Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹² Təki daro dəw e kare ba, nə aw ki ngan roje je ngay, ngan roje je ki ngay kin, re bəyi-naa tə ri ka, əi daro ki kare. Dije pəti ki indəl rəde naa ti ki Kiri si ka toi be to.

¹³ Tado j-əi pəti, *jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi 6a rəde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-ay-i-naa man me NDil ti ki kare wa kin to.

¹⁴ Daro dəw e ngon roje ki kare ba al, nə e ngan roje je ki dangi dangi.

¹⁵ Kin ə re nja ə nə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan ro je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ɔr nja kə dan ngan roje je ti al.

¹⁶ Kin ə re mbi ə nə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan roje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ɔr mbi kə dan ngan roje je ti al.

¹⁷ Kin ə re daro pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re daro pəti e mbi ə, dəw a əti bəy ne ban ə?

¹⁸ Ki rōjeti, Luwə ində nğan rōje je kare kare ki kilə ki sōbi dōde ki go ndigi ti ləne.

¹⁹ Kin ə re nğan rōje je pəti əi nğan rō ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darōje al.

²⁰ NĠan rōje je əi ngay nə darōje e kare ba.

²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi dō əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tō.

²² NĠan rōje je madi ki toi tə nē ki tōgi de goto be kin, awi ki ndade ngay.

²³ Ningə, nğan rōje je ki j-oi-de tə nē madi al me rōje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njē ki j-oi-de tə nē ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tō.

²⁴ NĠan rōje je ki ingəi kōsi-gon, awi ki ndoo kōsi-gon al nga. Luwə ində-je ki nğan rōje je ki dangi dangi, ningə nğan rōje je ki kōsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay.

²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darō ti. Ningə kadi nğan rōje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti.

²⁶ Adi re nğan rō kare ingə kō ningə, ndəgi rōje je pəti ingəi kō sie naa ti. A re nğan rō kare ingə kōsi-gon ningə, ndəgi rōje je pəti ingəi kōsi-gon sie naa ti tō.

²⁷ NĠəsi ne səi nga rō Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rō ki sōbi dōsi.

²⁸ E be ə, dan njē kaw-naa je ti, Luwə ində njē kaw kilə je tə dije ki dōsay dō njē kaw-naa je ti; ki kō joo, ində njē kəl ta je ki tae ti; ki kō mitə, ində njē ndo nē je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra nē kōji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njē moy je, ki kadi-kare ra ki njē kaw-naa je, ki kadi-kare kōr nō dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi.

²⁹ Pəti əi njē kaw kilə je al, pəti əi njē kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njē ndo nē je al, pəti əi njē ra nē kōji je ki əti bəl bəl al.

³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njē moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njē kōr gin ta je ki dangi dangi al.

³¹ Indəi tōgi dō rōsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-ōji səsi rəbi ki maji ngay itə nē je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki ba kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par.

² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin nē je ki to lo bōyō ti pəti tigə, ə se m-aw ki nē gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki tōge e ngay əsi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi nē madi al.

³ Re m-adi nē kingə je ləm pəti njē ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n tōba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, nē kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta nē al, e nje tōji rōne al, e nje kində gunə al tō.

⁵ Nje ndigi-naa a ra nē ki to rōsəl al, a sa nē mbata maji lə rōne par al, a ra wongī kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tō.

⁶ Nje ndigi-naa a ra rōnəl dō nē ki go rəbe ti al, al, nə a ra rōnəl dō nē ki rōjeti yo.

⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kō, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dō ti, e nje kore mene dō nē je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndō madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndō madi, gər gin nē je ki dangi dangi a goto ndō madi tō, nə ndigi-naa a to ratata.

⁹ Ningə, ne gər laje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tə.

¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tɛɛ hɔy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon ɔəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kɔji ta ləm e kɔji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tɔgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kə.

¹² Ki ɔone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba ɔəy, nə ndɔ madi a re noɔ kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki ɔone m-gər ne je pəti al ɔəy, nə ndɔ madi a re noɔ kadi m-a m-gər ay njay njay təkɔ Luwə gər-m jeje kin be tə.

¹³ Ki ɔone kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me dɔ ti nim, ndigi-naa nim tə, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte nɔ ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rɔ ki tɔ kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tə. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti.

² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tado dəw ki gər dɔ ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo ɔɔyɔ ti kin.

³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi səl mede tə.

⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dɔe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je dɔ kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tado dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dɔ dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dɔe al. A re dəw madi ər me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa.

⁶ NGakom je, kin ə ɔone m-re rəsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tɛɛ ki dɔ ne ki to lo ɔɔyɔ ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, ɔji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tə ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tə. Kin ə ndude ɔa dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə?

⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dɔ rone dana kadi a aw rɔ ə?

⁹ Be tə ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al ka itoi be tə. Kin ə ta ki əli, dəw gər dɔe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tado isi əli ta ləsi me nəl ti kə kare.

¹⁰ Kadi igəri təkɔ ndon ta je əi ngay dɔnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to noɔ.

¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oo-m tə mba rone ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rəm ti tə.

¹² Be tə ə, təkɔ isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rɔ ki tɔ kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al kin, maji kadi dəji Luwə kəm-kadi kər gine kadi dije gəri.

¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al ɔa, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al.

15 Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tə. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tə.

16 Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbə njé kaw-naa je ti oo də oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» də ti ə?

17 Re ira oyo Luwə laɪ maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbə njé kaw-naa je ti goto.

18 Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al mitə səsi pəti.

19 Nə nō njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dəe kadi mndo-n ne njé kaw-naa je, maji tɔy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dəw gər dəe al.

20 NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tə ta kəl ngan je ki du be. Re oji də majal ningə, itoi tə ngan je ki du, nə re oji də ta ki kəl ɓa, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tɔgi gangi.

21 NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi də ta ləm al*»

22 E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dəe al e ne kəji mbata dije ki gəri Luwə al, ɓi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kəji mbata njé kadi-me je ɓi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al.

23 Kin ə təkɪ njé kaw-naa je pəti kawɪ-naa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al ɓəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rəl lo kaw-naa ti kin ə a ɓari səsi mbə je al a?

24 Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə maji al ɓəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təkɪ n-e nje ra majal tɔ.

25 Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nō Luwə ti ə nə: «Ki rojeti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

26 NGakom je, ri je ri je ə sɔbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawɪ-naa, dəw madi osi pa, dəw madi ndo ne, dəw madi ɔr gin ne ki to lo ɓəyɔ ti, dəw madi əl ndon ta je ki dəw gər dəe al, ningə dəw madi ki rangi isi nōq tə nje mbəl ta ka kin tɔ. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je.

27 Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dəw gər dəe al ningə, sɔbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kɔr gin ta ka kin to taa.

28 Re dəw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darəde wa nim ki Luwə nim mede ti par.

29 Ki oji də nje kəl ta ki ta Luwə ti, sɔbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi.

30 Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, sɔbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti.

31 MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dɪngəm me naa ti.

32 NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tɔgi də kadi-kare ti ki Luwə adi-de.

33 Tado Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapɪya.

34 Təkɪ njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dəde gin tɔgi ti təkɪ ndu-kun əl-n.

³⁵ Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi daji ngawde je me kəy ti. Tado e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti.

³⁶ E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tēē dansi ti ə?

³⁷ Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər təkəi ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin i rə Bəbe ti.

³⁸ Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al to.

³⁹ Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi əgi də kəl ndon ta je ki dəw gər dəe al.

⁴⁰ Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jəju Kirisi lo koy ti

¹ NGakom je, m-ole mesi də Poy Ta ti ki Maji ki ndə ki m-ilə səsi mbəe kəte ka kin. E ta ki itaai ə uwəi goe səm biti bəne.

² E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təkəi ndə ki m-ilə-n səsi mbəe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

³ Tado ne ndo ki dəsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təkəi makitibi lə Luwə əl-n*.

⁴ Diəi-e ra ndə mītə ningə tēē lo koy ti təkəi ndangi me makitibi ti lə Luwə*.

⁵ Tēē hōy ki rə Piyər ti taa ki rə njé ndo je ti ki dəgi gide e joo tə*.

⁶ Go ti gogi ningə, tēē hōy ki rə ngakə je ti ki asi bu mi ki gide ki kaw-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dəde taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi.

⁷ Go ti bəy, tēē hōy ki rə Jaki ti taa ki rə njé kaw kilə je ti pəti tə.

⁸ Gode ti pəti ningə, tēē ki rəm ti hōy, mi ki mi ngon ki kər*.

⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado m-asi kadi dəw bər-m nje kaw kilə al. M-asi al, tado mi nje kadi kə njé kaw-naa je lə Luwə*.

¹⁰ Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bəne. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tə. Tado m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dəm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm.

¹¹ E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbəe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbəe ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «Njé koy je a ii lo koy ti al,» tə kin e tə ki ban dana?

¹³ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tə.

¹⁴ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbəe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tə.

¹⁵ Re e ki rəjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tēē ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom də Luwə ti. Tado Luwə tēē ki Kirisi lo koy ti al.

¹⁶ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tə.

¹⁷ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy.

¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tə.

¹⁹ Re ne kində me də ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bəne par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

* 15:3 Ejay 53.5-12 * 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 * 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Ja 20.19

* 15:8 Knjk 9.3-6 * 15:9 Knjk 8.3

20 Nə ke ə, Kirisi j̄ taa dan njé koy je ti tək̄i r̄ojeti. E kandi ki d̄osay lə njé je ki oyi.

21 Ningə, tək̄i e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n d̄ə dije ti d̄onangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a j̄ taa lo koy ti t̄o.

22 Tək̄i koy ər-n go dije ti p̄əti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije p̄əti a t̄əli kadi isi ki d̄əde taa ki go rəbi lə Kirisi t̄o[✧].

23 Ke ə, k̄i lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a j̄ k̄əte t̄ə kandi ki d̄osay, ningə d̄əkaḡilo t̄əl-e ti, njé je ki adi-e mede a j̄i taai lo koy ti t̄o.

24 Go ne je ti kin p̄əti ningə d̄əb̄əy ne je a re. Kirisi a tuji k̄əbe je, ki t̄əgi k̄əbe je, ki t̄əgi ndil je ki majal, b̄əy taa a t̄əl ki k̄əbe adi Luwə ki Bawje.

25 Tado, s̄əbi kadi Kirisi a o 6e bit̄i kadi Luwə ilə njé b̄əe je gin njae ti[✧].

26 Ningə, nje b̄ə ki d̄əb̄əy ti ki a tuje e koy.

27 Tado mak̄it̄ibi lə Luwə ə n̄ə: «Luwə ilə ne je p̄əti gin t̄əge ti[✧].» Ningə k̄əl k̄ə n̄ə «ne je p̄əti əi gin t̄əge ti» kin oji kadi Luwə e gin t̄əgi ti lə Kirisi t̄o al. E Luwə ə ilə ne je p̄əti gin t̄əgi ti lə Kirisi.

28 D̄əkaḡilo ki ne je p̄əti əi gin t̄əgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki d̄əne a ilə d̄əne gin t̄əgi ti lə Luwə ki nje kul̄ə ne je p̄əti gin t̄əge ti, mba kadi Luwə e ne je p̄əti me ne je ti p̄əti t̄o.

29 Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de bat̄əm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A inḡəi ri me ti lok̄i njé koy je a j̄i taa lo koy ti al?

30 Taa je wa ka, ki mba ri ə ki nd̄ə je p̄əti j̄-ilə-n r̄əje j̄i koy ti ə?

31 Ki r̄ojeti, ngakom je, ki nd̄ə je kare kare p̄əti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə r̄on̄əl ki takulsi ki mbata kində r̄ə naa ti l̄əje d̄ə kil̄ə ti ki J̄əju Kirisi, ki e B̄əbe l̄əje.

32 Me b̄ə bo ti ki Ep̄əji, m-r̄ə ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə dar̄ə par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a j̄i lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-aȳi-naa je n̄ə lo ti ə j-a j-oyi[✧].»

33 Ədi r̄əsi al, «t̄ndole-naa ki nje ra majal ə a t̄əl nje ra majal t̄o.»

34 Maji kadi it̄əli im̄əri ta ki maji, ə it̄əai k̄əə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti ḡəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi s̄əsi r̄əsol.

Dar̄ə ki j̄ lo koy ti

35 Dije madi a d̄əji ta əi n̄ə se ki go rəbi ki ban b̄ə dije a j̄i lo koy ti wa? Ə se a j̄i ki dar̄ə ki ban wa?

36 I mb̄ə d̄əw, k̄ə ko ki id̄ibi kin, re oy al ə, a ib̄ə al t̄o.

37 Ningə e dar̄ə ne wa ki id̄ibi kin ə a b̄ə al, n̄ə e kande ki me ti. D̄əmaj̄i ə e kandi t̄əy, ə se kandi ne madi ki rangi.

38 Luwə wa ade kadi r̄ə ki go me nd̄igi ti l̄əne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi r̄ə ki s̄əbi d̄əe.

39 Ne je ki njé k̄ədi r̄əde p̄əti, dar̄əde to dangi dangi b̄i titi-naa al. Dar̄ə dije to ta dangi, dar̄ə da je to ta dangi, dar̄ə ȳəl je to ta dangi, taa dar̄ə kanji je to ta dangi t̄o.

40 Ne kində je ki d̄ər̄ə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki d̄ənangi ti ne ndolede e ta dangi t̄o.

41 Kadi ̄əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je nd̄oyde to ta dangi t̄o. Ningə dar̄ə mee je wa kin ka nd̄oyde to dangi dangi b̄əy t̄o.

42 Be ə, k̄i lo koy ti lə njé koy je ka to be t̄o. Dar̄ə d̄əw ki d̄ibi e dar̄ə ki a ndum, n̄ə dar̄ə ki a j̄ lo koy ti e dar̄ə ki a ndum al.

43 D̄ibi-e t̄ə dar̄ə ki dangi ti, n̄ə a t̄əḡ lo koy ti ki dar̄ə ki k̄əsi-gon. D̄ibi-e t̄ə dar̄ə ki t̄əge goto, n̄ə a t̄əḡ ki dar̄ə ki t̄əgi.

44 Dibi-e tã darã dãw, nã a tẽẽ lo koy ti ki darã ki go NDil ti. Tãki darã ki go lo dãw ti to ka kin ã, darã ki go ndil ti ka to nõõ tã.

45 E be ã, makitibi lã Luwã ã nã: «Adam ki dõsay e dãw ki nje kisi ki dõne taa[✧],» ningã Adam ki dõbãyi ti e NDil ki nje kadi dije kaji.

46 E Adam ki go NDil ti ã re kãte al, nã e e ki go darã ti ã re kãte, ningã e ki go NDil ti uti goe.

47 Adam ki dõsay, e dãw ki dõnangi ti ne, tãdã e bu dõnangi ã Luwã ibã. Nã Adam ki kõ joo j dõrã ti taa ã re.

48 Be ã, dãw ki Luwã ra-e ki bu dõnangi titi-naa ki nẽ kindã je ki dõnangi ti ne, ã dãw ki j dõrã ti taa, titi-naa ki nẽ kindã je ki dõrã ti taa tã.

49 Ningã, tãki ji titi-naa ki dãw ki rai-e ki bu dõnangi ka kin ã, j-a titi-naa ki e ki j dõrã ti taa tã.

50 NGakom je, m-ãl sãsi madi oi tãki darã ki mãsi asi kadi a oo kõõe lã Luwã al, taa darã ki ndum asi kadi tẽẽ lo ti ki dum ndum, al tã.

51 M-ge kadi igãri nẽ ki to lo bõyõ ti kin: J-ãi pãti j-a j-oyi al, nã j-ãi pãti j-a mbãli rãje.

52 Tãbi ki dõbãyi ti a 6a ningã, tã bãl kãm ki kindã sipi be par ã dije pãti a mbãli. Lok i tãbi a 6a ningã, njẽ koy je a j i ki rã ki a dum ndum, ningã je, j-a mbãl rãje.

53 Tãdã sãbi kadi rã ki ndum un rã ki dum ndum, taa rã ki koy kadi un rã ki dum koy nim tã.

54 Lok i rã ki ndum a un rã ki dum ndum, ã rã ki koy a un rã ki dum koy kin ningã, ta ki makitibi lã Luwã ã nã:

«Rã tãti yo ratata[✧]» kin a tãl tane.

55 «I yo, tãti rã lai e ra?

I yo, kãngi e ra[✧]?»

56 Kãngi yo e majal, ningã tõgi majal e ndu-kun tã.

57 Adi ji rai oyo Luwã ki adi ji tãti rã ki takul Bãbe lãje Jãju Kirisi.

58 Lo kin ti, ngakom je ki njẽ ndigi lãm, uwãi tõgisi ba, ai dã njasi ti me kilã ti lã Bãbe ki kanji kã. Tãdã kõ ki isi ingãi me kilã ti lã Luwã kin e kare ki ndangi al.

16

Nẽ kaw mbata njẽ kaw-naa je ki Jorijalãm

1 Ki õji dõ nẽ kaw ki mbata lã dije lã Luwã ki isi Jorijalãm ti[✧], m-dãji sãsi kadi irai tãki m-õji-n njẽ kaw-naa je ki dõnangi Galasi ti kin be tã.

2 M-ãl sãsi kadi ndõ ki dõ kãte lã ndõ je ki siri pãti pãti, kadi dãw ki ra dansi ti, ãr nẽ me nẽ ti lãne ndãyi ngãm dangi mbata kilã kin. Kadi ãr ki go tõge ti ki Luwã ade-n. Irai be mba kadi m-re bõy taa ikawi nẽ, al.

3 Ningã, dõkagilo ki m-a m-tẽẽ dansi ti 6a, m-a m-ilã ki dije ki sãi je wa imbãti-de, Jorijalãm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je lãsi.

4 A kin ã re to kadi mi wa m-aw ki rãm ningã, a awi sãm naa ti tã.

Kõji kaw mba lã Pol

5 M-a m-tẽẽ rãsi ti nõõ ki ta rãbi ki Masãduwan ti. Tãdã, m-a m-indã dõnangi ki Masãduwan gangi[✧].

6 Dõmaji ã, m-a m-ra ndõ je rãsi ti. Maji ã 6a ka a gangi dõm ti rãsi ti, kadi tã indãi-mi ta rãbi ti adi m-aw lo ki sãbi kadi m-aw ti.

7 Kawm kin, m-ge kadi re Luwã ndigi sãm dõ ti ningã, m-ra sãsi ngan ndõ je ki asi tati. Kadi m-o sãsi ki njãm taa par al.

8 Ningã, m-a m-isi me 6e bo ti ki Epãji ratata dõkagilo Pãtãkoti ti.

⁹ Njé bā je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nōm ti wətəngi kadi m-ra-n kilə ləm[☆].

¹⁰ Re Timote re tēē dansi ti ningə[☆], irai-e adi e ki rōnəl dansi ti, tadə e ka isi ra kilə lə Bəbē tə mi be tə.

¹¹ Kadi dəw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tēē rōm ti ki maje. Tadə m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie.

¹² Ki əji də ngokoje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay kadi aw rōsi ti, ində rone naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rōsi ti, nə mee ndigi kaw ki basine ti kin al bəy[☆]. NDə ki ingə rəbi ə a aw bəy.

Ta ki kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ Isi dəgi ti, ai də njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dingəm ə uwəi təgisi ba.

¹⁴ Maji kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri Isitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie maji[☆]. Əi dije ki dəsəy ki adi mede dənangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rōde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi nē kare bəy.

¹⁶ Maji kadi, itəli rōsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rōsi go ta ti lə dije ki indəi rōde ta kilə ti isi rai səde tə.

¹⁷ Rəm nəl-m ngay də re ti lə Isitəpanasi, ki Pərtunatusi, ki Akaykusi. Tadə, rai nē je ngay adi-mi tosi ti.

¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkəi rai səsi ka kin be tə.

¹⁹ *Njé kaw-naa je ki dənangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirisil[☆], naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tə.

²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbəsi ti ki rōnəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim.

²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», Bəbē re.

²³ Kadi me-maji lə Bəbē Jəju e naa ti səsi.

²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

Makitibi ki kọ joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Ta ki dọ makitibi ti ki kọ joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Makitibi ti ki kọ joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki njé kaw-naa je ki Koreṭi ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilá rade je. Awi bití aḷi tákí Pol aw ki tógi ki kadi e-n nje kaw kilá lə Jəju Kírísí al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, toji njé kadi-me je ki Koreṭi ti tákí n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti səde nim. E be ə, əl-n ta lə rone ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tẹẹ rone ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji dọ ne je ki nga nga ki tẹẹ dọe ti dɔnangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreṭi ti dọ ne je ti ki to ki n-ingə rɔde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-ai səde je, ningə toji nda kilá lə nje kaw kilá lə Jəju Kírísí adi-de gəri tɔ. Pol ɔr-de gin ne ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dɔsəy ki n-adi-de, ningə əl-de tákí n-ingə rɔnəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandi de ki maji tẹẹ go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji dọ ne kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dɔnangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreṭi je kadi ai njé ra maji, ningə əl-de ə nə: «təgəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kírísí maji. Kírísí ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne kingə je» (8.9).

Me ndagi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki njé kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilá al kin. 'Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darone wa al, nə isi sangi kadi gəri təkí e tógi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilá lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rojeti nim, kadi gəri Kírísí tə Bəbe ləde nim tɔ.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilá lə Jəju Kírísí ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngoko je Timote, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki isi Koreṭi ti, taa j-uwə jɪ dije lə Luwə ki isi dɔnangi ti ki Akay ti tae ba pəti tɔ*.

² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ai ki Bəbe Jəju Kírísí e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji dọ Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kírísí. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me ne je ti pəti.

⁴ E ə e nje səl me je dọ kọ je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka jɪ səl me dije ki kọ je ki dangi dangi tẹẹ dode ti tɔ. Kadi jɪ səl mede ki me-səl ki j-ingə rɔe ti.

⁵ Be tɔ ə, təkí j-ingə-n kọ lə Kírísí ngay, Kírísí səl meje ngay tɔ.

⁶ Re j-isi j-ingə kọ ɓa, e ki mba kadi mesi səl-n, taa e mbata kaji ləsi tɔ. Re me je səl ɓa, e ki mba kadi adi səsi me-səl tɔ. NGA ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwai tɔgisi ba me kọ ti təkí j-isi j-ingə kọ kin be tɔ.

⁷ Lo kin ti, j-ində meje dəsi ti njiriri, tado jɪ gər kadi loki isi indəi rəsi naa ti səje dọ kọ ti, isi indəi rəsi naa ti səje dọ me-səl ti ki j-isi j-ingə tɔ.

⁸ NGakom je, jɪ ndigi kadi igəri go kọ ki tẹẹ dəje ti dɔnangi Aji ti kin. Dije adi-je kọ kadi ki dum kəl tae, e kọ ki al dọ singəje. Dəw ki ində mene dọ ti kadi n-a n-isi ki done taa goto.

* 1:1 Knjk 18.1

⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy doje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rəje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi njə koy je ii lo koy ti.

¹⁰ E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje dəe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bəy.

¹¹ Ningə, səi wa ka isi indəi rəsi ta ti tə, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay dəji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tə.

Pol yəti ndune əji də kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rənəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rəjeti ki j-ə Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rəsi ti.

¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy.

¹⁴ Təki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndə təl Bəbe Jəju ti ki j-a je ne rənəl ləsi taki a səi ne rənəl ləje kin be tə.

¹⁵ Ki me ki tji kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-tej dəsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kə joo.

¹⁶ NGa ningə kadi m-i dəsi ti taa m-aw dənangi Masəduwan ti, ə m-i Masəduwan ti bə[☆], m-təl m-re dəsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti.

¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki noq be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al.

¹⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al.

¹⁹ Tado Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je[☆] j-ilə səsi mbe ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rəe ti e «oyo» par.

²⁰ Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje toji-de kə nə «oyo» e ki rəjeti, taa e ki go rəbi lie tə ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n toji də Luwə ti tə.

²¹ Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, togi me kində rə naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne.

²² E e tə ə ində ndaji ləne rəje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je də kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³ Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreti ti gogi al.

²⁴ Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində togi dəsi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwəi togi si ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rə naa ti səsi də kila ti mba kadi ingəi rənəl.

2

¹ Ki əji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rəsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi.

² Tado re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rənəl goto. Dəw ki a adi-m rənəl bə, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par.

³ Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi[☆] səsi kadi tə m-aw ki rəm al. M-aw ki rəm al nə tə dije ki kadi adi-mi rənəl, təli tuji mem ta tuji yo. M-gər maji ngay, ki əji dəsi, kadi rənəl ləm e rənəl ləsi pəti.

⁴ E ki me-kə ki ngay, ki me ki ur made, ki man no ki tə kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol söl dö dæw ti ki nje tuji mee

⁵ Re dæw madi e nje gin me ki tuji 6a, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dö maji al 6a, tuji me dije madi dansi ti.

⁶ Nینگə ko dæw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dæe ti wa kin ase naki.

⁷ E be ə, ki basine kin, kadi adi mesol dæe ti, ə ilai dingəm me ti, nə tə me tuji ki al dö maji j tøy dæe.

⁸ Lo kin ti, m-dəji səsi kadi əji-e ndigi ki indigi-e adi gər.

⁹ NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na meso m-o se itali rəsi go ta ti me ne je ti pəti wa.

¹⁰ Loki mesol dö dæw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a söl dæe ti to. NGa ningə, re mem söl, loki ne madi to kadi mem söl dö ti 6a, e mbata ti ləsi ə mem söl-n ta kəm Kirisi ti.

¹¹ MBA kadi *Satə ingə ta rəbi doje ti al, tado ji gəri ndigi ra je lie 6əti.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-teə Tirowasi ti kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi Babe teə ta rəbi pay adi-m,

¹³ Nə mem a sururu, tado m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti[☆].

Təti rə me kində rə naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-ilə toji dö Luwə ki əy-je ki dəkagilo je pəti adi-je me rə ti ki Kirisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbe lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi ki bayə əti maji ki sane ki lo lo be.

¹⁵ Lo kin ti, ji to tə nom kagi ki bayə əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim to.

¹⁶ Ki rə dije madi ti, e bay yo ki isi aw səde koy ti, nə ki rə njé ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw səde kaji ti to. Ə se nə ə asi kadi ra kilə kin wa?

¹⁷ Je ji to tə ndəgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tə ne ra gati kin al. J-əl ta ki rojeti, ki j rə Luwə ti, ta kəm Luwə ti me kində rə naa ti ki Kirisi.

3*Bəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi*

¹ Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji rəje je wa ka 6əy wa? Se kadi ji ra təkə dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dode ti ki rəsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa?

² Makitibi ki kadi ma naji doje ti 6a, e darəsi səi je wa. Səi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim.

³ To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kam ba; e makitibi ki ndangi dö mbal ti al, nə ndangi ngame dæw ti[☆].

⁴ E kin ə e me je ki j-adi ta kəm Luwə ki takul Kirisi.

⁵ Nینگə j-a j-əl j-ə nə e ki togi je wa ə ji ra-n ne madi al, nə e ki togi ki j rə Luwə ti.

⁶ E Luwə wa to ə adi-je togi, adi ji təl-n njé ra kilə 6əə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

⁷ Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti dö ba mbal ti, 6a kunji Luwə unji dö ti. *Mojə ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kame o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayəl je gəi ta kəme goto[☆]. Nینگə ta kəme ki o por kin, unji

☆ 2:13 12-13: Knjk 20.1 ☆ 3:3 Teə ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 ☆ 3:7 Teə ki taga 34.29

dokagilo nday be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDU-kun ki nje re ki koy adi tɔba be ningə,

⁸ ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy.

⁹ Re kilə lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi tɔba ningə, kilə ki kadi Luwə tidə-n dije dije ti ləne a adi tɔba ki əti bəl ngay bəy.

¹⁰ J-asi kadi j-əl j-ə nə, tɔba ki dɔ kəte, tɔge goto nɔ tɔba ti ki bəne kin, ki e tɔba ki itə e ki kəte say.

¹¹ Kin ə ne ki lo ti ə a ində də ə ingə tɔba ningə, ne ki a to biti ki nɔ ti tɔba lie a əti bəl ki dum.

¹² Ne ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi j-aw ki me ki ti kati.

¹³ Je ji ra təkı Moji ra-n kin al. Moji ki ilə kibi ta kəmne ti kadi ngan Isirayəl je ooi ta tɔl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al[☆].

¹⁴ Ne gər lə ngan Isirayəl je goto, dədə bəy bəy. Ningə biti bəne kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibi kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tadə e ki kində rɔ naa ti ki Kirisi ə kibi kin a goto-n kɔ ta kəmde ti.

¹⁵ Biti bəne kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde dɔ ne gər ti wa bəy.

¹⁶ E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti[☆].

¹⁷ Tadə Babe e NDil, ningə loki NDil Babe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tɔ.

¹⁸ Ningə j-ai pəti, kibi e ki goto kəmje ti kɔ, adi ji tɔji tɔba lə Babe rɔje ti təkı kɔtirongi a tɔje-n ndil dəw be. Lo kin ti, ji mbəl ji to tə Babe wa be. Babe ki e NDil adi tɔba lie unji dɔje ti unji kunji ki əti bəl ki dɔ made ti, dɔ made ti.

4

Kirisi e naa ti ki njə kaw kilə je

¹ Təkı e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, tɔgije goto ta ti al.

² Je ji mbati ne ra ki lo bɔyɔ ti, ki ne ki to rɔsəl ki dije isi rai. Pa njiyəje e ki lo kədi kəm-naa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tɔ. Loki ji tɔji ne ki rɔjeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo.

³ NGA ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbəe kin, to lo bɔyɔ ti ba, to lo bɔyɔ ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti,

⁴ mbata lə njə me nga je. Su ki nje kɔbe dɔ dɔnangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje tɔji tɔba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kəm Luwə wa.

⁵ Təkı rɔjeti, j-isi j-ilə mbəe rɔje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Babe ə j-isi j-ilə mbəe. NGA ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju.

⁶ Tadə Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti[☆]» kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisi ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti darɔje ti ki tɔ ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təkı tɔgi ki əti bəl kin j̄ rɔ Luwə ti bi j̄ rɔje ti je al.

⁸ Kɔ je ki dangi dangi kaw-i-naa ki dɔje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje nga wa kin.

⁹ Dije indəi kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kɔ al; tɔti-je nangi, nə tɔli-je al.

¹⁰ Darɔje isi oy ko koy lə Kirisi ki dokagilo je pəti, mba kadi dije ooi təkı Kirisi isi kəm ba darɔje ti.

¹¹ Tadə je ki j-isi ki dɔje taa, j-isi ta koy ti ki dokagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təkı Kirisi isi kəm ba darɔje ti ki ndɔ madi ə a oy kin.

¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba tɔ.

13 Taki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie[☆].» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie to.

14 Tado ji gər kadi, Luwə ki tee ki Babe Jaju lo koy ti kin, a tee səje lo koy ti ki Kirisi to. A tee səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti.

15 Ne je pəti ki tee dəje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki də dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki də ti.

16 E mbata kin ə, j-ingə-n təgi par par. Re darəje ki koo ki kəm ne kin ə təge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə təgi ki rangi ki ndə je ndə je.

17 Tado kə je ki j-isi j-ingə-de bəne kin, e kə ki dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare to, loki j-un j-ində kadi təba ti ki əti bəl, ki dəbəye goto ki a re go kə je ti kin.

18 Ne ki j-isi j-ay ngəde, e ne ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e ne ki dəw oo ki kəmne al yo. Ne ki dəw oo ki kəmne, ndə e ngay al, nə ne ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nə ti.

5

Darə ki sigi

1 Ji gər maji kadi re darəje ki je me ti dənangi ti ne, ə ra rəne tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dərə ti nōo, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nə ti.

2 Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dərə ti kin.

3 NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dərə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rəje kare al.

4 Tado kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al də singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rəje kə me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dərə ti də ti, kadi darə ki kəm dəbi jine də darə ti ki koy.

5 Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be dəje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je də kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

6 Lo kin ti, j-uwə təgije ba ki dəkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me darə ti ki dənangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, say ki Babe.

7 Taki rəjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al.

8 J-uwə təgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darə kin, ə j-aw j-ində be kadi Babe ti.

9 NGa ningə, re j-isi-n me darə ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Babe.

10 Tado səbi kadi j-a ji tee kare kare kadi j-a nə Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki səbi dəne, ki go kilə rae ti ki un darəne ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

11 Gin ne ki kadi ji bəl-n Babe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay to.

12 Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta də rəje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rəsi nəl səsi dəje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam.

13 Re e rəjeti kadi je dije ki dəje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dəje goto-n, a re je njé kəm-kaa je to ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je to.

☆ 4:13 Pa je 116.10

¹⁴ Təki rəjeti, ndigi-naa lə Kirisi o 6e dəje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin.

¹⁵ Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dəde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə i lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶ NGA ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata.

¹⁷ Re dəw ində rəne naa ti ki Kirisi 6a, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dəi kə, ne je ki rəe ti pəti, təli ne ki sigi.

¹⁸ Ningə ne je kin pəti i rə Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa.

¹⁹ Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGA ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbəe.

²⁰ Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGA ningə, Luwə un-je 6ar-n səsi ki rəne ti. Me to Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə.

²¹ Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dəe ti. Oy ki dəe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹ Təki je j-ində roje naa ti ki Luwə də kilə ti, ji dəji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al.

² Tado Luwə wa ə l ə nə:

«Dəkagilo ti ki maji, m-o də ndui,
NDə ki e ndə kaji dije, m-re m-əsi sili.»

NGA ningə, dəkagilo ki maji nga ə to kin, ndə kaji dije nga ə re kin[☆].

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto də ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigi ti al.

⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me ne je ti pəti, təki rəjeti, je 6əə kilə je lə Luwə. J-uwə təgije ba ə ji təl j-uwə 6əy, me kə je ti, me kəm-to-ndoo ti, me 6əl ti,

⁵ gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je dəje ti. Me kilə ti ki al də singəje, lo to 6i goto, lo kuso ne goto, ka j-uwə təgije ba[☆].

⁶ Ji toji kadi je 6əə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rəjeti.

⁷ Ji toji kadi je 6əə kilə lə Luwə me kilə mbə ta ti ki rəjeti, ki j-ilə ki togi lə Luwə. Ne kati ləje, ki də rə ləje, e ne ra ki dana ta kəm Luwə ti.

⁸ Dije əsi gonje je, iləi rəsəl dəje ti je, əli ta ki majal dəje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-al ta ki rəjeti kin ka ooi-je tə njə ngom je,

⁹ gəri-je 6əti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dəje taa, nə ooi-je tə njə koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je,

¹⁰ tuji meje ka roje nəl-je par par. Je njə ndoo je, nə ji təl dije ngay njə ne kingə ti, to tə ne ki ne ləje goto be, nə ki rəjeti 6a, ne kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Koreti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tēē meje ki rosi ti.

¹² Ji toji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə itēēi mesi adi-je al.

¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təki baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi səi ka, itēēi mesi adi-je təki je ji tēē-n meje j-adi səsi ka kin be to.

Gangə naa ki majal

¹⁴ Maji kadi iləi dəsi ki noo be par gin jugi ti ki kare ba ki njə ki gəri Luwə al kam al. Ne ki rəjeti ki ne ki majal a indəi rəde naa ti al; kunji əi ki til asi kadi a indəi rəde naa ti al.

15 Lo kadi Kirisi ai ki Su tade asi naa goto; daw ki gar Luwə ai ki daw ki gar Luwə al, ne ki a uwai-naa do ti goto.

16 Ne ki a ore kay la Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-ai ba, j-ai kay la Luwə ki nje kisi kam ba taki Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra be dande ti, ə m-a m-njiyə sade naa ti, M-a mi Luwə lade, ə ai a ai dije ləm tə*.»

17 E mbata kin ə, Babe əl-n ə nə:

«fngangi-naa ki dije ki gəri-mi al,

Ɔdi ne ki to nje al,

Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti*.»

18 Babe ki nje togi pəti əl bəy ə nə:

«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki dingəm ki ki dənə*.»

7

1 Njé ndigi je ləm, təkɪ j-ingəi ndu-kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-ai je wa, j-ayi rəje njay do ne ti ki a tuji darəje ki ndilje. Ningə adi j-indai rəje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pəl

2 Indai-je dan ursi ti! Daw madi ki ji ra sie majal goto, daw ki ji to ko ne lie goto, taa daw ki j-ədə ji taa ne lie ka goto to.

3 Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dəsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkɪ j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji.

4 M-ti mem kati ki rəsi ti, rəm nəl-m ngay dəsi ti. M-ingə togi ngay, rənəl taidəm, me-kə je ti ki j-ingə-de.

5 Loki ji re ji tɛɛ dənangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kə je ki dangi dangi, rə gə gidije, bəl rəsi meje.

6 Nə Luwə ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dode, adi-je togi ki rəbi re lə Titi.

7 NGA ningə, e re lə Titi par ə adi-je togi al, nə e togi ki adi-e kin to ə adi-je togi. Titi əl-je təkɪ indigi ngay kadi oi-mi, taa man nɔ re kəmsi ti nim, ta o mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay do made ti bəy.

8 Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm do ti al. Re m-ndingə rəm do ti ba, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo madi ti*.

9 Ningə ki basine kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi ne ra ki majal kə. Mesi ki tuji kin ə e ne ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkɪ ne madi ki majal kare ki ji ra səsi goto.

10 Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi ne ra ki majal kə, mba kadi tɛɛ ki daw kaji ti, ki kanji kadi daw ndingə rone do mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki daw iyə-n rəbi ne rane ki majal kə al, a re ki koy.

11 Ki basine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi do rəsi ti al! Idəji me-səl ki rə tisi nim, indingəi rəsi ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta o mesi mbata ləm nim, taa tasi e do daw ti ki ra ne ki go rəbe ti al ka kin nim to. Itəji me ne je ti pəti təkɪ ta kin səi, igotoi me ti.

12 NGA ningə, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mbata lə daw ki ra ne ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata lə daw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me al nim to. Nə e mba kadi səi je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki kəmsi, ta kam Luwə ti.

* 6:16 Ləbatiki 26.12; Ejəkəl 37.27 * 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34 * 6:18 2 Samiyəl 7.14; Ejay 43.6

* 7:8 2.3

¹³ E kin ə e ne ki adi-je togi. Ningə j-ingə togi par al, nə j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy tə, loki j-o nəl ki rə Titi nəl-e mbata kuwə ki səi pəti uwəi angale indəi nangi me kalsi ti ki itəji.

¹⁴ Kində ki m-un səsi m-ində-n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-əl-n səsi ta ki rəjeti ki ndə je, piti ki ji piti səsi nə Titi ti toji rone ki taga kadi e ta ki rəjeti.

¹⁵ Lo kin ti, rəe nəl-e ngay bəy dəsi ti, loki me ole də təl rə go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rəsi ti ki buki-naa ti ki bəl.

¹⁶ Rəm nəl-m ngay adi m-ində mem dəsi ti me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

¹ NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti kin.

² Kə je ki dangi dangi tēē dəde ti, nə be ka rəde nəl-de ki al də maji, adi me ndoo ti ləde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay ki me ki kare.

³ M-ma naji ləde də ti təkı adi ki go təgide ti, ki madi je adi ki al də təgide wa bəy. Ningə e ki me ndigi ləde wa ə adii.

⁴ Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-əi ka n-iləi jide me ne kaw ti ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin tə*.

⁵ Rai ne ki al də e ki j-ində meje də ti kadi a rai. Uni rəde wa adi Bəbe kəte, ningə go ti, uni adi-je tə, ki go ndigi ti lə Luwə.

⁶ E mbata kin ə, j-ilə-n dingəm me Titi ti kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji kin, təkı ilə-n ngire dānsi ti ngata kin.

⁷ NGA ningə, təkı səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi də rə ti, ki me ndigi-naa ti ki ji toji səsi rəbe, maji kadi itəji təkı kilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar tə.

⁸ Ningə e ne ki m-ində dəsi ti ki togi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je bə, e mba kadi səi, əjii ndigi-naa ləsi ki rəjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kin.

⁹ Tədə igəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je.

¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl də ti. Ningə e ta ki səbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kin. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e.

¹¹ Ə ki basine kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go təgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay.

¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go təge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində menə də ti al.

¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo.

¹⁴ Kə basine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndə ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi bə, a rai səsi tə. Lo kin ti ə a asi-naa,

¹⁵ təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dəw ki əy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki əy ngay al, ne ki du-e goto*».

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶ J-ilə toji də Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rə Titi təkı to-n rəm kin be tə.

¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nəe ti kadi təl aw rəsi ti. Ningə kəte bəy taa ka, e wa ki dəne to rəe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rəsi ti.

18 J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi ali ta lie maji oji-n do kadi ro lie mbata Poy Ta ki Maji.

19 Bay to, e daw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi ilai jide doe ti kadi aw saje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi roje ki mbae mba kadi to Babe ingə-n kosi-gon, taa kadi ji toji-n ndigi ra maji ki rosi meje kin to.

20 Ki oji do la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi do ti kadi dije ooi-je ta dije ki rojeti al, al.

21 Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije to.

22 Njé kaw ki rosi ti kin, j-ilə ngokoje kare səde no bay. E daw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki basine kin, to rəe ngay kadi n-e me kilə ti kin to, mbata taa ki taa mesi.

23 Ningə ki oji do Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rosi ti to. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kosi-gon to.

24 Toji dije kin adi gari təki indigi-de ndigi ki rojeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təki indigi-de ndigi ki rojeti, taa toji ki j-isi j-ilə do si ti ta kəmde ti kin ka e ki rojeti to.

9

Luwə ndigi daw ki adi ne ki rənəl

1 Ki oji do ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta do ti m-adi səsi, m-o al.

2 M-gər ndigi ra maji ki rosi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki donangi Masəduwan ti^o. M-əl-de m-ə nə: «NGakoje je ki donangi Akay ti isi do njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli.

3 Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rosi ti kadi piti ki ji piti səsi oji-n do lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təki m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi do njasi ti təki rojeti wa to.

4 Tado kin ə re dije ki donangi Masəduwan ti awi səm rosi ti, ə isi do njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rəde səl-de, nga ningə, rəsəl ki bo ngay a e do si ti səl je wa.

5 E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte nom ti, rosi ti, kadi kawi nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi do ti kin. Lok i e ki kosi njae naa ti pəti ə daw oo ba, a e ne kadi ki me ndigi, bi e ne ki daw ində togi do madine ti ə adi-n al.

6 Ningə kadi igəri təki:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,
A təti ndəy be to;
Ə dəw ki dibi ne ngay,
Ə təti ngay to.»

7 Kadi daw ki ra adi ki go kəje ti ki oji mene ti, bi ki ndingə ro ə se ki togi madi ki kində do ti al. Tado Luwə ndigi daw ki adi ki rənəl.

8 Luwə aw ki togi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki do kagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji.

9 Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Kəy ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,
Ra maji lie to ki ndə je ndə je^o.»

10 Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso daw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi togi to. Lo kin ti, ra maji ləsi a tēe ki dəne ki taga wangi.

¹¹ NGa ningə a sai njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi iraii maji ki me ndigi lasi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təli ki oyo adi Luwə to.

¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə to.

¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin 6a, a iləi toji də Luwə ti mbata təl ki itəli rəsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikayj ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin to.

¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, toji ndigi-naa ləde ki rəsi ti, oji-n də maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dəsi ti kin.

¹⁵ Toji e ki də Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

10

Pol rə də kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi 6a m-ilə dəm nangi, a re mi say to ningə, m-un dəm taa, m-ra madi ngə səsi. Nə m-dəji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi,

² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngə səsi al, dəkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-ində dəm ti kadi m-a m-ra m-adi ngə ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin.

³ E ki rəjeti kadi je dije, nə j-isi rə ko rə ki dije isi roi-naa kin al.

⁴ Ne rə je ki j-isi rə-n, e ne rə ki j rə dəw ti al, nə e ne rə ki təge j rə Luwə ti, kadi tuji təgi je ki ngə ngə. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al,

⁵ ji budi ne je pəti ki re ki kun də taa ogi gər Luwə ko. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi.

⁶ NGa ningə, je basi kadi j-ində ba kal dije madi ki a təli rəde go ta ti al j-oji-de, ndə ti ki sai pəti a təli rəsi maji go ta ti.

⁷ Igoi ne je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dəw madi gər tijəne ti kadi ne dəw lə Kirisi 6a, səbi kadi ində ne kare kin dəne ti to: re e dəw lə Kirisi 6a, je ka je dije lə Kirisi to.

⁸ A re m-ra rənəl ki al də lo ndəy, oji-n də təgi ki Ba6e adi-je mba kadi j-əsi-n ginsi ki kəte, bi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rəm səl-m al.

⁹ M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi səsi 6əl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al.

¹⁰ Tado dije madi əli əi nə: «Pol, re o makitibi je ki ndangi 6a, e ta je ki ngə ngə, təgide to, nə lo ki re ki rəne 6a, dəw oo təge al, taa ta kəle ka ndae goto to.»

¹¹ Ningə kadi dəw ki əl ta kin gər dəne ti maji tək, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rəje ka, kilə ki j-a ji ra a to be to.

¹² Təki rəjeti 6a, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta rəde kin al, ə se j-a j-un rəje j-oji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi goi lo ki rəde wa par kin, ra adi ne gər ləde goto.

¹³ NGa ningə, ki oji dəje, j-a j-oji rəje ki al də loe al, nə j-a j-oji rəje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tēe-n rəsi ti kin.

¹⁴ Tə kin ə re j-ə nə j-aw biti ji tēe rəsi ti ə, ji toji rəje ki al də gangi loe al. Tado j-aw biti ji tēe rəsi ti dəsəy ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, tək rəjeti.

¹⁵ Lo kin ti, ji toji rəje ki al də gangi kilə ləje al, j-ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki də made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti 6əl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə oji-je kadi ji ra.

¹⁶ J-a j-ilə mbe Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji toji rəje ki kilə lə dije ki rangi ki rai gangi lo ti ləde ki səbi dəde.

17 Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Baḅe ə ində-n gune*.

18 E dəw ki Baḅe pite ə ndae to ti 6i e dəw ki nje kun ta rone 6a ndae to ti al.

11

Pol əi ki njé kaw kilə je ki njé ngom

1 Re asi kadi əsi ginm ndəy me də majal ti ləm ningə, m-ə nə oyo əsi ginm 6e!

2 Jangi ra-m mbata ti ləsi, ningə e jangi ki j rə Luwə ti. M-uwə dəsi mbata ti lə dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tə m-teḅ səsi nḳe ti tə ngon ki mandı ki ay njay, ki gər ngaw al 6əy.

3 Nə m-6əl kadi ne gər ləsi, təl ne gər ki majal, kadi gangi dəḳ ki idəi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi səsi naa ti, əsi səsi ngərangi, təkı Su adi-n Awa ki ta ngom ləne kin be*.

4 Dəw madi ki rangi a j nḳḳ kadi re ilə səsi mbe Jəju ki rangi ki e ki j-ilə səsi mbeḅ kəte, a adi səsi ndil ki rangi ki e ki ingəi kəte kin, ə se a adi səsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kəte kin ka, a jı kadi əsi gine ki tḳgisi par.

5 Ne kare, mi m-o ne ki njé kaw kilə je ki ooi rəde təkı ngay kin itəi-mi al.

6 Dəmajı ə m-aw ki kuji kəl ta ngay al, nə ki əji də ne gər 6a, mi me ti nḳḳ. E ne ki j-əji səsi taga wangi me ne je ti pəti ki rəbi je ki dangi dangi.

7 Ningə kadi m-dəji səsi m-o se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi wa m-ilə səsi mbeḅ ki də ki kilə nangı kadi m-un dəsi taa, taa m-ilə səsi mbeḅ kare ki kanji kingə ne loe kin, e ne ki loe ti al ə m-ra wa?

8 M-taa ne ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki əi je ə rai səm 6a m-ra-n kilə dansi ti.

9 Dəkagilo ti ki m-ji-n dansi ti, ə ne to-n rəm kin, dəw madi ki m-əy-e goto. E ngakəje je ki jı dənangi Masəduwan ti ə rai səm me ne je ti ki to rəm. Me ne je ti pəti, m-uwə tḳgim ba kadi m-əy dəw madi al, ningə, m-a m-nay ki lo kuwə tḳgim ba ti wa kin.

10 M-əl wangi təkı dəw madi ki kadi a əgi-m kində gum ki ta kin dənangi Akay ti goto. Ningə m-əl ki rəbi lə ta ki rəjeti ki j rə Kirisi ti ə isi mem ti kin.

11 MBa ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi 6a m-ndigi səsi al, al. Luwə gər maji kadi m-ndigi səsi!

12 Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nḳm ti, kadi m-əgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki isi sangi rəbi kadi indəi gude təkı n-asi-naa səje.

13 Ko dije kin əi njé kaw kilə je, ki njé ngom je, əi njé ra kilə je ki rəjeti al, ki təli rəde njé kaw kilə je ti lə Kirisi.

14 Ningə e ne ki əti dəw 6əl al, tadə *Satə wa ki dəne ka isi təl rone malayka ti ki aw ki kunji.

15 E ne ki mba al, kadi njé ra kilə je lə Su təli rəde njé ra kilə je ti lə Luwə ki rəjeti. Nə a təli tade ki go kilə rade ti ki majal.

Kḳ je ki ingə Pol

16 M-təl m-əl 6əy, kadi dəw oo-m tə dəw ki dəe goto al. A re be al ningə, indigi kadi mi dəw ki dəm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy tə, təkı isi rai ki dije madi ki isi indəi gude, ə indigi səde kin be tə.

17 Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lə Baḅe al, nə m-əl ki go də majal ti ləm. Ningə m-gər kadi e ne ki asi kində gu.

18 MBata dije ngay isi indəi gude ki go koe ti lə dəw, adi mi ka m-a m-ində gum tə.

19 Səi ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə ki me ndigi ləsi wa, itəli isi əsi gin dije ki dode majal.

²⁰ Ɔsi ginde adi isi rai səsi bəə ti, adi isi usoi səsi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi ti indəi səsi.

²¹ M-əl ta kin ki rəsəl, ningə e ne ki tōji kadi je dije ki tōgije goto. Lo kin ti, m-əl ta tə dəw ki dəe majal be: ne ki dije madi ooi tə ne kində gude, mi ka m-ində-n gum tə.

²² Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə tə. Re əi nə n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl tə. Re əi nə n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam tə.

²³ Re əi nə n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-a m-əl ta tə dəw ki dəe goto be m-ə nə m-itə-de me ti say. Tado m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra dangay m-itə-de nim, m-ingə kində m-itə-de nim, mi ta yo ti basi basi ki dəkagilo je pəti nim tə.

²⁴ Asi nja mi, *Jipi je indəi-mi ta ndəy kuti mitə gide jikare[✧],

²⁵ asi nja mitə, Rom je tindəi-mi ki gəl, dije tilai-mi ki mbal nja kare kadi n-təi-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondə kare ki kada kare gin man ti[✧].

²⁶ Me kaw mba je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēji tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēji tam ti ə rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tēj dəm ti, asi kadi ne rə-m dīlə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rəjeti al rai-mi[✧].

²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ə bəgəgə me ti, ne je ki nga ingə-m; dəkagilo je ngay bi ədi kəm al, bo rə-m nim, kində rə-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul o-m, m-a ki rəm kare.

²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndə je, m-mər ta də njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti.

²⁹ Kin ə tōgi dəw madi goto ə, mi ka tōgim goto tə, kin ə dəw madi iyə rəbi lə Kirisi ə, uso-m singəm ti mur mur.

³⁰ Kin ə re e ta kində gu ba, m-ində gum ki tōgi goto ləm.

³¹ Ningə Luwə ki Baw Bəfe Jaju, Luwə ki kəsi-gon e dəe ti biti ki nō ti, gər kadi m-əl ta ngom al.

³² Loki m-tēj Damasi ti, nje kōbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki be bo ti kadi uwəi-mi.

³³ Nə uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bər adi m-ḡ taa ki ngal ndogi bər ki gəi gidī be bo m-osi nangi. E be ə m-tēj-n jie ti[✧].

12

Ne je ki Bəfe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kində gu e ne ki ndae goto, nə m-a m-nay ki lo kində gum ti bəy. Ningə m-a m-əl ta də ne je ti ki Bəfe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tēj ki dəe adi m-gər.

² M-gər dīngəm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi bal dōgi gide sə bone, Luwə un-e awi sie biti me dərə ti ki kō mitə. Ningə dīngəm kin, Luwə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər[✧].

³ M-gər kadi dīngəm kin Luwə un-e, nə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər bəti.

⁴ Luwə un-e aw sie biti kōbe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dəw əl ki tane. E ta je ki adi dəw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al[✧].

⁵ M-a m-ində gum ki ɔji də dəwe kin, nə ki ɔji dəm, m-a m-ində gum ba, m-ində me tōgi goto ti ləm kin par.

✧ 11:24 Dətarənom 25.3 ✧ 11:25 Knjk 16.22; 14.19 ✧ 11:26 Knjk 9.23; 14.5 ✧ 11:33 32-33: Knjk 9.23-25 ✧ 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ✧ 12:4 3-4: Lk 23.43

6 A re kadi m-ində gum ka, dəw a oo-m tə dəw ki dæ goto al, tado e ta ki rojeti ə m-a m-əl. Nə m-mbati kində gum, nə pane taa dəw oo-m tə dəw ki ngay ki al do ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti.

7 Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti bəl kin al, m-ingə məti madi rəm ti. Nje kaw kilə lə *Satə kare ə ingə kilə kadi tə ində-m kadi m-ində gum al.

8 Asi nja mitə, m-no do Babe ti kadi ər ko kin rəm ti kə.

9 Nə Babe əl-m ə nə: «Me-maji ləm asi naki, tado m-isi m-oji təgim me təgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki təgi goto ləm, kadi təgi Kirisi e dəm ti.

10 E mbata kin ə, təgim goto ka m-ra rənəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-ko je, indəl kəmm ndoo je, adi-mi ko je mbata ti lə Kirisi ka, m-ra rənəl par, tado loki təgim goto kin ba, e ə m-ingə təgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lə Koreṭi je

11 Basine m-təl dəw ki dæ majal, ningə e səi ə indəl təgi dəm ti adi m-təl nje do majal. Səi ə re a mai naji dəm ti, tado re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kile je ki ngai ngay kam itəai-mi goto.

12 Ne je ki toji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə təgim ba me ne je ti ki nga, m-ra ne koji je, ki ne je ki əti bəl, ki təgi je ta kəmsi ti.

13 E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itəi səsi ə? Ne kare ki m-gər ba, e kəy ki mi ne ki kəy dəsi ti al kin par. NGa ningə, kadi mesi səl dəm ti ki oji do ne ki go ti al kin!

14 Ki basine kin, njam e ta rəbi ti kadi m-aw m-o səsi ki ko mitə*. Ningə kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki kəy dəsi ti al, tado e darəsi wa ə m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kingə lasi al. Təki rojeti, e baw ngan je ə a ngəmi ne kingə mbata ti lə ngande je, bi e ngan je ba a ngəmi ne kingə mbata ti lə bawde je al.

15 Ningə ki oji dəm, mi basi ngay kadi m-ra ne kə dəsi ti. Darəm ə wa ba pəti, mi basi ngay kadi m-ra ko mbata ti ləsi. M-gər kadi re m-ndigi səsi ngay be kin ə, səi a indigi-mi ngon ndigi al.

16 Dije madi a əli əi nə e ki rojeti kadi mi ne kəy ki dəsi ti al, nə ə əli təki mi nje kədi kəm dije, m-tə səsi ki ta ngom m-taa-n ne ləsi.

17 Ə se dan dije ti ki m-ilə-de ki rəsi ti kin, dəw madi ki m-un girə dæ ti m-taa-n ne jisi ti e noq wa?

18 M-dəji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilə ngokoje kare m-adi aw sie tə*. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tado je səde je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi ər-je ta rəbi, taa j-isi j-un go rəbi ki kare ba to.

19 Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-ər ta dəje ti ki noşi ti, nə jagi, e no Luwə ti, me kində rə naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pəti, e mba kadi əsi ginsi ki kəte me kadi-me ti ləsi.

20 Təki rojeti, m-bəl kadi loki m-aw m-təe dansi ti ba, m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al. Ə re m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al ba, ne ki m-a m-ra a nəl səsi al to. M-bəl kadi m-aw ba, m-tər ta kol-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kəl-naa ta ti, ki ta koji ro ti, ki ta ne ra ki biriri ti.

21 M-bəl kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwə ilə rəsəl dəm ti ta kəmsi ti. M-bəl kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kəte rai majal, nə iyəi rəbe ko al, ə isi ta ne kəbi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta koji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹ E kaw ki ko mitə[☆] ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGA ningə, j-a j-o go ta la dije ki rai majal təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Ta je pəti a e ki kun-ndu də ti ki naji ki ma lə dije joo ə se mitə[☆]» ka kin.

² Lo kin ti, m-əl dije ki ndo ki rai majal kəte ki njé je ki rangi pəti, təkī re m-təl m-aw dansi ti gogī ə, dəw ki m-a m-isi sie də majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndo ki m-əl kəte, kawm dansi ti ki ko joo kin ngata, nə ki bone mi say səsi kin ka, m-təl m-re də ti bəy.

³ M-a m-isi səsi də ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki tōji kadi Kirisi əl ta ki rəbi ki rəm ti. Kirisi ki, ki rəsi ti aw ki tōgi, isi oji tōgine dansi ti.

⁴ E ki rōjeti kadi dije bəi Kirisi kagi-dəsi ti mbata tōge ki goto, nə isi ki dəne taa ki tōgi lə Luwə. Be tə ə, je ka, tōgi je goto me kində rə naa ti ki Kirisi, nə j-a j-isi ki doje taa, naa ti sie ki tōgi lə Luwə, ta kəm-naa ti.

⁵ İndəi manji rəsi səi je wa oi se isi njiyəi tə njé kadi-me je wa wa? A igəri kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rə ti ləsi kin əl tə ən.

⁶ M-gər maji kadi a igəri təkī je ji gər lo ki j-a titi.

⁷ J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-ōji təkī je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o səsi irai ne ki maji. Təkī re to tə ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o səsi irai ne ki maji.

⁸ Tado je j-aw ki tōgi madi ki kadi j-ōsi-n ta ta ki rōjeti al. J-aw ki tōgi ki kadi ji ra-n kilə ki rōjeti par.

⁹ Loki tōgije goto, nə səi tōgisi e ngay ba, j-ingə rənəl. Ningə ne ki j-isi dəji Luwə, e ta kadi itōgi ki kəte.

¹⁰ E mbata kin ə, mi say səsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi kadi tə re ndo ki m-teş dansi ti ba, m-ra madi ngə səsi ki tōgi ki Baəe adi-m kin al. Tōgi ki Luwə adi-m kadi m-ōsi-n ginsi kadi awi ki kəte yo, bi kadi m-tuji-n səsi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rənəl, awi ki kəte kəte, kadi iləi dingəm me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, ə isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rə ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Baəe Jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teji Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGA ninga dije madi ki gin koji ti lađe a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lane ki ko joo mba kilā mbe Poy Ta ki Maji a teje rōde ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. MBA ki ko mita ka Pol aw teje rōde ti bəy to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teji rōde ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rōde go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai motide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali baa la ndu-kun ki sobi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rōde go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGA ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

al-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rōde go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lađe ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lađe ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kilā-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adi-ne togi kin, adi n-e nje kaw kilā la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kilā-mindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lane ki daji ki daji-de kadi njiyai ki me ndigi lađe gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sobi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kilā ki ngame ki kare, kadi teje gin baa ti la ndu-kun je pati.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilā la Jaju Kirisi, ki nje kaw kilā la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a m-ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kilā ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to.

² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwə jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti^o.

³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lađe e naa ti sasi.

⁴ Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n doje mba kadi Luwa iyə-n go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa.

⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adi-e, a itali rōsi go poy ta ti ki rangi yo a^o? E ne ki ati-m bal ngay.

7 A oi tæki Poy Ta ki Maji ki rangi to nõõ bøy, næ Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par æ isi yæti dæsi ki ne ndo je læde ki rangi, mba kadi n-yætii gin Poy Ta ki Maji læ Jæju Kirisi.

8 Kin æ re dæw madi ki rangi, æ se e-n je wa, æ se malayka ki dora ti, re ilæ sæsi mbæ poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilæ sæsi mbæe kin ningæ, kadi dæwe kin Luwæ man-e.

9 Ta kin j-æl sæsi ngata, næ m-tæl m-re dæ ti ngosine kadi m-æl sæsi bøy: re dæw madi ilæ sæsi mbæ poy ta ki to ta dangi ki e ki ingæi kin ningæ, kadi dæwe kin Luwæ man-e.

10 Ningæ ki ngosine kin, m-isi m-sangi kadi m-ingæ maji rø Luwæ ti bi m-isi m-sangi kingæ maji rø dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-næl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-næl dije bøy ningæ, m-a mi nje ra kilæ bææ læ Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rø Kirisi ti

11 M-æl sæsi madi igæri ngakom je, tæki Poy Ta ki Maji ki m-ilæ sæsi mbæe kin e ta læ dæw al.

12 Ningæ e Jæju Kirisi æ tæe ki dæe adi-m m-igær, bi e dæw madi bæ adi-m al, taa e dæw madi bæ ndo-m al tæ.

13 M-gær kadi oi poy kilæ ram je ki m-ra dækagilo ti ki kæte mi-n me kuji ra ne ti læ Luwæ, ki *Jipi je isi rai kin bæti. M-indæ kæm njé kaw-naa je ndoo kindæ ki al dæ maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kæ tæ.

14 Me kuji ra Luwæ ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi æti bæ, itæ yæ madim Jipi je ki bæ kœji-de e naa ti sæm. M-ra m-itæ-de tadæ m-tingæ bil mbata ne jibæl bæ læ kam je*.

15 Næ Luwæ ki ær-m indæ-m ta dangi loki mi-n me kom ti bøy, bæar-m ki go me-maji ti lie.

16 Ningæ, loki Luwæ oo maji, æ tæe ki dæ NGonne adi-m, mba kadi m-ilæ mbæe gin dije ki æl Jipi je al, m-aw m-taa ta kœji rø dæw madi ti al*.

17 taa, m-aw Jorijalæm ti m-ingæ njé je ki æi njé kaw kilæ je ki kæte nõm ti al nim tæ. Kalangi bæ, m-j taa m-aw dænanngi Arabi ti, taa m-tæl m-re Damasi ti.

18 Bæl mitæ go ti bøy taa, m-aw Jorijalæm ti kadi m-gær Piyær, m-isi ræe ti ndo dœgi gide e mi*.

19 Ningæ lo kin ti, m-o nje kaw kilæ madi ki rangi al. Dæw ki m-o-e e Jaki* ki ngokø Bæbe.

20 Ki nõ Luwæ ti, ta ki m-ndangi m-adi sæsi kin e ta ki rœjeti bi m-æl ta ngom al.

21 Go ti m-ætæ m-aw dænanngi Siri ti ki dænanngi Silisi ti.

22 Næ dækagiloe ti kin, njé kaw-naa je læ Kirisi ki dænanngi Jude ti ooi daræm ki kæm al.

23 Poy ta læm par æ ooi ki ndu mbæ æi næ: «Dæw ki kæte isi indæ kæmje ndo ka, bæsine kin e wa nga æ a ilæ mbæ Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndo ki ndigi kadi n-tuji kæ ka.»

24 Lo kin ti, ilæi tœji dæ Luwæ ti mbata læm.

2

Kingæ-naa læ njé kaw kilæ je Jorijalæm ti

1 Bæl dœgi gide e sœ go ti, m-tæl m-aw Jorijalæm ti gogi bøy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw sœje naa ti tæ*.

2 M-tæl m-aw Jorijalæm ti gogi tadæ Luwæ tæe ki dæ adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bær njé kær nõ njé kaw-naa je læ Jorijalæm ti, ki dije ooi ta læde, dam kare,

m-ɔr-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbee dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ɔr-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra ɔəy kin e ki ndangi kare al.

³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto.

⁴ Ta lə kijə mətə, e ta lə ngako je je ki ngom*, ki rəi uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rəi uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je ɔəə je gin ndu-kun ti.

⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dəje al. Be mba kadi ta ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi.

⁶ Ningə dije ki əi njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dɔ ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi təkə e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dəm ti kadi m-ra nɛ madi ki rangi al tɔ.

⁷ Nɛ kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkə adi-n Piyər e nje kilə mbe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tɔ.

⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rɔ Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rɔ dije ti ki əi Jipi je al tɔ.

⁹ Jaki nim, Piyər nim, Jə nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi tɔgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rəjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kɔde adi j-uwə təkə ndude e naa ti səje kadi je j-aw rɔ dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rɔ Jipi je ti tɔ.

¹⁰ Nɛ ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e nɛ ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tɔ*.

Pol ndangi Piyər me ɔe bo ti ki Aṭiyosi

¹¹ Loki Piyər re Aṭiyosi ti*, ra nɛ ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti.

¹² M-ndange, tado, kəte nɔ kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tɛɛi rɔde ti, Piyər uso nɛ naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi tɛɛi rɔde ti, Piyər ɔr rɔne gogi, mbatə kuso nɛ ki dije ki uso səde nɛ kəte ka kin. MBatə kuso səde nɛ, tado ɔl njé kijə mətide ki oo-de.

¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki nɛ je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rɔ naa ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi wa ki dɔne osi me hal kadi kəm-naa ti ləde ka kin tɔ.

¹⁴ Loki m-o kadi nɛ rade un go rəbi ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pətə m-ə nə: «Re j ki j Jipi, iyə nɛ ra Jipi je, ə ira nɛ lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu dɔ dije ti ki əi Jipi je al kadi rai nɛ lə Jipi je.»

¹⁵ J-əi ningə, j-əi Jipi koji ɔe je, ɔi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al.

¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə ɔwə dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, ɔi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ɔr-n ta dəje ti. ɔr ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ɔi ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji al. Tado dəw kare ki Luwə ə ɔr ta dəe ti ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji goto*.

¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ɔr-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, tɔji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tɔ. Ə se e kin tɔji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al.

¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kɔ kəte kin ɔəy ə, mi wa m-tɔji kadi mi nje kal dɔ ndu-kun.

¹⁹ Ki ɔji dɔ ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata lə Luwə. Mi ki ɔə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi.

²⁰ Ningə kisi-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rəne mbata ləm.

²¹ Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tadə re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta də dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tadə j-ər səsi gin koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi.

² M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al.

³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata.

⁴ NGA kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi.

⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne koji je ki əti bəl dansi ti tə. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bər-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə[☆].

⁷ Səbi kadi igəri maji təkə dije ki uni mede adi Kirisi ə əi ngan lə Abirakam ki rəjeti[☆].

⁸ Makitibi lə Luwə əl ta bəl ngay kəte təkə dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkə Luwə a njangi də dije pəti ki dəngangi ti ne ki takule[☆].

⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dəde təkə njangi-n də Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dəde ti ki takul təl rə go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dəde ti. NDəl e dəde ti, tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndəl e dəe ti[☆].»

¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rə go ndu-kun ti goto. Tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa[☆].»

¹² Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e də kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti bə a ingə kajı ki go rəbi təl rə go ti[☆].»

¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi ər to je, un ndəl ki dəje ti ki dəne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e də kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndələ[☆].»

¹⁴ E be mba kadi njangi də ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

☆ **3:6** Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3 ☆ **3:7** Rm 4.16 ☆ **3:8** Kilə ngirə ne je 12.3 ☆ **3:10** Dətərənəm 27.26 ☆ **3:11** Abakuki 2.4 ☆ **3:12** Ləbətiki 18.5; Rm 10.5 ☆ **3:13** Dətərənəm 21.23

15 NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndo je pəti dɔnangi ti ne mba kadi m-ɔji-n səsi ne kin: loki dɔw un mindine, ndangi me makitibi ti, dɔw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi dɔ ti goto.

16 Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dɔw ki gin koji ti lie ka e be tɔ. Makitibi lə Luwə ə nɔ: «Luwə un mindine adi dɔw ki gin koji ti lə Abirakam[☆].» adi e dɔw kare ba, ki e Jəju Kirisi, ɔi makitibi ə nɔ: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayj-naa, al.

17 Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi ɔal ɔu sɔ ki kuti mitə go ti ɔəy taa, ndu-kun re. *NDU-kun ki re go gogi kin ra tɔgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kɔ kare.

18 Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti ningə, toji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGA je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n dɔ Abirakam ti tɔ.

Kilə lə ndu-kun

19 Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDU-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dɔw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dɔw ki Luwə un ndune ade. Loka Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dɔw ki kare ki a mbɔ Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti[☆].

20 Ningə nje ka mbɔ dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbɔ dije ti ki bayj-naa, nə Luwə e kare ba ɔi bayj al.

21 Ə se e kin ɔji kadi ndu-kun ɔsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi ɔse ta al. Re ndu-kun madi to noɔ, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ɔr ta dɔ dije ti nɔ Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto.

22 Makitibi lə Luwə əl təkɔ dije pəti ki dɔnangi ti əi gin tɔgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

23 Kəte taa kadi dɔkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tɔgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tɛɛ ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi adi-je.

24 Dɔkagiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ɔr-n ta dɔje ti ki takul kadi-me Kirisi.

25 Ningə loka dɔkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tɔgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata.

26 MBata səi pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi.

27 Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be.

28 NGɔsine, dangi dangi goto mbɔ dije ti. Jipi ə se Girəki goto; ɔəə ə se dɔw ki e ɔa rəne goto; dəne ə se dingəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

29 Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tɔ. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tɔ.

4

Njé kadi-me je əi ɔəə je al ngata

1 Ne ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə ne nduwə ade, e ə e ɔa ne kingə je pəti ki bawe iyə, nə loka nay ngon ɔəy, to ta dangi ki ɔəə al.

2 To ta dangi al, tadɔ e gin tɔgi ti lə njé kote je ki njé ngəm ne maji lie, biti kadi dɔkagilo ki bawe ɔji asi ɔəy taa, a adi-e ne nduwə lie.

3 J-əi ka to be tɔ. Loka ji gəri Jəju Kirisi al, j-əi ɔəə je gin tɔgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne[☆].

☆ 3:16 Kilə ngirə ne je 12.7 ☆ 3:19 Knjk 7.53 ☆ 4:3 4.9; Kol 2.8, 20

⁴ Nə loki dəkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dāne oje gin ndu-kun ti lə *jipi je.

⁵ Re mba kadi taa dō dije ki isi gin tōgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tō.

⁶ Səi ngan lə Luwə ki rōjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai*.

⁷ E be ə, i bəə al ngata, nə i ngon lə Luwə. Ə re i ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je təli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igari Luwə al bəy, isi irai bəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rōjeti ba, ə luwə je al.

⁹ NGA ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yane je tō, ə igei təl kaw gin ne je ti ki tōgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy.

¹⁰ Isi indəi kəmsi go ndō je madi ti, go nay je ti, go dəkagilo je ti, ki go bəl je ti madi bəy!

¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangi ti ba, itoi tə mi be, tadō mi ka m-to tə səi be tō. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto.

¹³ Kadi mesi ole dō ti, təkə e ki go rəbi lə moy ə m-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dəsəy.

¹⁴ Me rō to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dāne be yo.

¹⁵ Dəkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga basine rənəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dəkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ərī kə kəmsi adi-mi ka re a ərī adi-mi.

¹⁶ Ningə bōne m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rōjeti.

¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rəde ngay be, nə ki rōjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo.

¹⁸ Ne ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me ne ra je ti ki maji ki dəkagilo je pəti. Dəkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba bi iyəi tae al.

¹⁹ NGANm je, m-ingə kō ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dāne ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki tōgi gangi me ta ti lə Kirisi.

²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki səbi kəl-n səsi ta. Tadō m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səl ki indigi kadi isi gin tōgi ti lə ndu-kun, təkə rōjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al.

²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kōe e bəə ə ki nungəi kōe e bəə al. Dāne ki bəə tōe nə Agar, ə e ki e dəw dərōne tōe nə Sara tō*.»

²³ NGon lə dāne ki bəə, oje təkə oji ndəgi ngan je pəti ki dānangi ti, nə ngon lə dāne ki e dəw dərōne, kōje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte dō kōje ti*.

²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi jə gər. Dāne je ki joo kin oji dō kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dō mbal Sinay ti e Agar ki a oji bəə je.

²⁵ Agar e mbal Sinay ki Arabi ti, to tə bə bo ki Jorijaləm ki dəkagilo ti ki bōne kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin tōgi ti lə ndu-kun.

²⁶ Nə Jorijaləm ki dərə ti, e bəə al. E ə e kōje to.

²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «I kuji dāne, ira rənəl, i ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. MBata dāne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne[☆].»

²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be.

²⁹ Dəkakiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti adi kə e ki oji-e ki təgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bəne bəy.

³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «tuwəi dāne ki bəə ki ngone kə, tadə ngon lə dāne ki bəə a j tə kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dāne ki e dəw dərone[☆].»

³¹ NGakom je, ki oji dəje, j-əi ngan lə dāne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dāne ki e dəw dərone yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki də gangi. Ai də njasi ti, iyəi rəsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata.

² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rəsi ti.

³ M-ndər mbisi ki kə joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, səbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti.

⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata.

⁵ Ki səbi dəje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta dəje ti tadə j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me təge ti.

⁶ Re dəw madi ində rone naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije.

⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dəw madi ilə kagi nəsi ti, əgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rəjeti ka kin ngata.

⁸ Dəw ki ɔgi səsi rəbi kin e dəw ki Luwə ki ɔar səsi ile al.

⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.»

¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rə naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka imari ta tə mi be tə. Nə dəw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dəe ti.

¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re m-isi m-ilə mbe kadi, gar, dəw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dəe ti ningə, *ji pi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dəw al tə.

¹² Ki rə njé yəti dəsi ti, səbi kadi re a əri gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə ɔar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə də ti irai ne lə darə təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa.

¹⁴ MBata ndu-kun je pəti ɔsi dəde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi j wa be» kin[☆].

¹⁵ Re idəi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igəi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa.

¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: Iyəi NDil Luwə adi ər nəsi ningə a rai ndigi lə darə al.

¹⁷ NDigi ra je la daro ka kin isi roi ki NDil Luwa, ninga NDil Luwa isi ro ki ndigi ra je la daro to. Togi je ki joo kin isi roi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto.

¹⁸ Na re NDil Luwa or sasi ta rabi ba, ndu-kun aw ki togi dasi ti al.

¹⁹ Kilā ra je ki majal la daro toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rabe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti,

²⁰ ki kosi makasi nangi no yo je ti, ki ra mbali, ki kuwa-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kor kam-naa,

²¹ ki kam-nda, ki go kasi, ki kuso ne kadi, ki ndagi koo kilā ra je ki be kin. M-ndaji sasi taki m-al-n kate: nje ra ne je ki be kin a ooi kobe la Luwa al.

²² Ninga, kilā ra la NDil Luwa e: ndigi-naa, ki ronāl, ki kisi-maje, ki kisi do ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana,

²³ ki sol lom lom, ki kulā daro gin togi ti. *NDu-kun asi ta kilā ra je kin al.

²⁴ Dije pæti ki ai ya Kirisi, tæti ro daro ki ndigi ra je lie pæti do kagi-dasi ti.

²⁵ E NDil Luwa a adi-je kisi ki do taa, a maji kadi j-adi NDil or-je ta rabi.

²⁶ Maji kadi j-ai nje kun do taa al. Sobi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je do-naa ti al to.

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwai daw madi do ne ra ti ki go ti al, maji kadi sai ki awi ki NDil Luwa mesi ti, irai sie kadi tal re do rabi ti ki maji. Na ke a kadi oji-e ki mindi ki sol lom taa. Ninga kadi daw ki ra dansi ti oo rone maji, kadi osi me ko ne na ti kin al.

² Irai kadi itaai ne ki koy do-naa ti. Re irai be ninga, a sai nje tal ro go ta ti la Kirisi.

³ Re daw madi ki ndae goto, oo rone kadi ne daw ki nga ninga, dawwe kin isi adi rone.

⁴ Kadi na na ka inda maji kilā rane oo. Re inga ne madi ki maji me ti ninga, kadi ra ronāl do kilā ti ki e wa ra ki kanji kadi un rone inda kadi ndagi dije ti.

⁵ Tado na na ka a ta kilā je lane ki ra.

⁶ Sobi kadi daw ki nje taa ne ndo ki j ro Luwa ti, kay ne kinga je lane pæti ki daw ki nje ndo-e ne.

⁷ Daw a mbā ki Luwa al, a adi rasi al. Ne ki daw dibi a tæti kande.

⁸ Kin a re daw dibi ne ki go daro ti ninga, kande ki a tæti e koy. A kin a re daw dibi ne ki go NDil Luwa ti to ninga, kande ki a tæti e kaji ki to ratata ki no ti.

⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi or togije ta ra maji ti al. Loki j-uwai roje ba ta ra-e ti ninga, j-a ji tæti kandi ki maji dokagiloe ti.

¹⁰ E be a, loki j-ingai dokagilo ra maji ninga, maji kadi ji rai maji ki dije pæti. Ki bo ngay e nje ki adi mede Jøju Kirisi.

Ta ki dabay ti ki kuwa ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi sasi kin. E mi wa a m-ndangi boy guri guri ki jim.

¹² ði *jipi je ki ndigi kadi n-nali ndage je a ya isi indai gu dasi ti kadi ijai motisi. Rai be mba kadi dije adi-de ko mbata ta koy la Kirisi do kagi-dasi ti al.

¹³ ði je wa ki nje kijā motide kin, uni go ndu-kun je la Jipi je ba pæti al. NDigi kadi sai je a ijai motisi kadi kijā moti lasi e ne kindā gu lade.

¹⁴ Ninga mi, m-inda gum ki kagi-dasi la Babe laje Jøju Kirisi, fi m-inda gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy la Jøju Kirisi do kagi-dasi ti, ne je ki donangi ti ne tæli ne ki koy ki rom ti, a mi m-tal ne ki koy ki ro ne je ti ki donangi ti ne to.

¹⁵ Ninga re daw ija motine, a se ija motine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi daw tal ne kindā ki sigi.

¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji la Luwa e do dije ti pati ki uni go rabi ki sigi, ki dije pati ki ai dije la Luwa.

¹⁷ Kaw ki kate noo kin, kadi daw ra sam ne ki ko al ngata. Tado m-aw ki nduna do je ki oji go ko la Jaju rom ti.

¹⁸ NGakom je, kadi me-maji la Babe laje Jaju Kirisi e naa ti sasi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je

Asi 6al kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indai ngiræde ki lo lo donangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). NJé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulæ noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningæ njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itæ madide je. Loki Pol aw mba læne ki ko mitæ mba kilæ mbe Poy Ta ki Maji, tee ræde ti, 6a ra 6al ki asi mitæ me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin æ ji tidæ Ep 3.1 æi ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti æ ndangi makitibi kin. Ningæ æ mbata kin æ 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», oræi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Pilamø nim, Kolosi je nim to.

Ne ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin toji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sæbi do njé kaw-naa je gin kare par al. Ko ta ki boy ki to me ti, e ta læ koji ra læ Luwæ ki kadi kaw dije pæti ki dæra ti nim, donangi ti ne nim gin togi ti læ NGar kare ba be ki e Jæju Kirisi (1.10).

Kadi j-indæ manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingæ kadi ngon ta ki ilæ-n ngiræ ta e ndæy be nim (1.1-2), ta ki tæl-n tæe e ndæy be nim to (6.21-24). Ba daræ ngadan ta wa dæw a kæk gi joo:

Me kæy kæme ti ki dæsay (1.3-3.21), Pol æl ta ki do ne ti ki æti 6æl ki Luwæ ra adi-je ki ræbi læ Kirisi, 6a go ti, tæl æl ta ki do kindæ ræ naa ti adi goe ngal. Ningæ ki oji do kindæ ræ naa ti, Pol toji ne ki Luwæ ra taa kadi Jipi je ki dije ki æi Jipi je al, tælii dije ki kare ba, tæ dije lie.

Me kæy kæme ti ki ko joo (4.1-6.20), Pol dæji Epəji je kadi pa njiyæde me kindæ ræ naa ti kin toji tæki æi dije ki koji sigi me kindæ ræ naa ti ki Kirisi. NGA ningæ sæbi kadi pa njiyæ ki maji re ki kilæ ra ki maji dande ti, me kæy je ti læde, ki ræ njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki ræ ndægi dije ti pæti.

Kadi tæ toji-n kindæ ræ naa ti læ dije læ Luwæ, Pol un ne asi gin mitæ æl-n ta: un daræ, adi e njé kaw-naa je ki Jæju Kirisi e jam dæde; un kæy ki Jæju Kirisi e mbal ki do kume ti; un dæne æi ki dingæm, adi e njé kaw-naa je ki æi dane læ Kirisi. Ne kare, j-o kadi ki kanji kindæ ræ naa ti ki rojeti ki Bæbe, lo kadi kindæ ræ naa ti ki rojeti læ njé kun go Kirisi a to goto. E be æ, maji kadi kindæ ræ naa ti ki rojeti e naa ti ki Bæbe Jæju Kirisi ki dækagilo je pæti.

Kuwæ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilæ læ Jæju Kirisi ki go ndigi ti læ Luwæ. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi dije læ Luwæ ki adi mede Jæju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti.

² M-køy kadi Luwæ ki Baw je ki Bæbe læje Jæju Kirisi adi me maji ki kisi-maje lode nay sæsi.

Ra maji je ki Luwæ isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki do Luwæ ti ki Baw Bæbe læje Jæju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e ne maji je pæti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dæra ti, ki takul kindæ ræ naa ti læje ki Kirisi.

⁴ Be æ, loki Luwæ ra dæra ki donangi ki ne je ki me ti al 6øy æ, kætji je ki takul Kirisi ti tæ dije læne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dæje ti ta kæme ti. Ne je kin toji kadi Luwæ ndigi je.

⁵ Tæki Luwæ ndigi-n-je ka kin æ, indæ-n je kæte no dækagilo je ti, mba kadi ji tæli ngane je ki takul Jæju Kirisi. Luwæ ge kin be ki go me-maji ti lie.

⁶ Adi ji piti Luwæ, mbata me-maji lie ki æti 6æl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay.

⁷ Me Kirisi ti, ki takul mase ki ay do kagi-dasi ti go koye ti, je ki taa kilā taa, ningə majal je laje e ki kiya go ko to. Be ə, Luwə oji-n je me maji lane ki ngay.

⁸ Oyo, Luwə oji-je me-maji lane kaji ki əti bəl. Be ə, adi-n-je tər ki ne gar ki ngay.

⁹ Ningə ki go ra maji ti la Luwə ki ngay, adi j-ingəi kaji ta ra lie ki to lo boyo ti. Kaji ta ra kin, ində dəe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi.

¹⁰ Kaji ta ra la Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dora ti ki ne je ki donangi ti ne pəti, gin togi ti la nje koḃe ki kare ba ki e Kirisi. Ne kin, a ra ne dokagilo ti ki Luwə wa oji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təki e wa oji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go kaji ta ra ti lie, adi ji təli dije lie ki go kində ro naa ti laje ki Kirisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je to.

¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi toji do kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəi me je do kirisi ti dasay.

¹³ E me Kirisi ti to ə, səi ka, oi do ta ki rojeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesi Kirisi, ba Luwə ində ndunə ki səbi dəne rosi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte do ti.

¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, toji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndo ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole la Luwə ki əti bəl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata la njé kadi-me je ki Epaji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Baḃe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije la Luwə pəti,

¹⁶ ndo ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-ba tosi taa taa.

¹⁷ M-dəji kadi Luwə la Baḃe la je Jəju Kirisi, Bawje ki nje toji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo boyo ti, mba kadi igəri-e-n ay njay.

¹⁸ M-dəje kadi teḃ angalsi, mba kadi asi gər ne kində me do ti ki adi səsi ki aw naa ti ki bar ki bar səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije lane.

¹⁹ Ningə a igəri togi ki əti bəl itə togi je pəti ki Luwə oji mbata laje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə togi ka kin, Luwə oji ki taga me togi ti ki əti bəl.

²⁰ Togi ki əti bəl kin, Luwə toji taga, dokagilo ti ki adi Jəju ii taa dan je koy je ti, ə ade isi do ji kəe ti me dora ti.

²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində do njé koḃe je ti ba pəti, do togi koḃe je ti ba pəti, a e do togi je ti ba pəti, taa təe e do to je ti pəti to. E do ne kində je ti pəti mbata dokagilo ki ngəsi sine kin par al, nə biti dokagilo ti ki a re.

²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin togi ti la Kirisi. Loki inde do ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy do njé kaw-naa je ti.

²³ *NJé kaw-naa je toi tə ngan rəe je be. Kasi-naa bərəre la Kirisi rosi njé kaw-naa je ki dokagilo je pəti. Ningə Kirisi ka, kasi-naa bərəre la Luwə rose to.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kəte, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi.

² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra la dije ki duniya ti, uni go ki bo la togi je la ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilā ngəsi sine me dije ti ki njé kəsi ta Luwa.

³ J-əi je ka, ndo ki mari j-əi mbo dije ti kin to. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti la ngur darəje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji təli kon ndigi ra la darəje, ki mər ta je laje ki

majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dɔje taa ti, ji toi tɔ ndəgi dije kin be, adi wongi lə Luwə e dɔje ti tɔ.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti bəl, adi ndigi-je ngay.

⁵ Be ə, j-əi je ki ndo ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi nje kisi ki dɔje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji.

⁶ Ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jəju Kirisi, Luwə adi j-ɔ taa sie naa ti dan nje koy je ti, ə adi j-ɔi be naa ti sie me dɔrɔ ti tɔ.

⁷ Luwə ra be kadi ɔji-n kadi dije pəti gəri mbata ndo je ki a rəi, me-maji lie ki dɔbəye goto, ki ɔji ki takul Jəju Kirisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje.

⁸ E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji bi e ki go tɔgisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare.

⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gune al.

¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dɔje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dɔe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

¹¹ Adi mesi ole dɔ ti, təkɪ ndo ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki nje 6a rɔde nje kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rɔde ti, bari səsi nje kijə mətide je al.

¹² Kadi mesi ole dɔ ti təkɪ dɔkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Səi mbɔ *Isirayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. Isi me duniya ti ki kanji ne kində me dɔ ti ə se ki kanji Luwə.

¹³ Nə ngəsine, ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Jəju Kirisi ti, səi ki ndo ki mari səi say, itəli dije ki bəsi ki takul məsi kadi-kare lə Kirisi.

¹⁴ Tadɔ e Kirisi wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbɔ je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye dɔ kagi-dəsi ti ɔr bə ki to dande ti kəte kɔ.

¹⁵ Jəju Kirisi təl ndu-kun je lə *Mojɪ ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rɔ ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbɔde ti.

¹⁶ Ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darɔ ki kare. Hə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye dɔ kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi nje bə je lə naa kin kɔ.

¹⁷ Re ilə mbɔ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə nje je ki əi bəsi tɔ.

¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se nje dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan nje be ki mbɔ dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə.

²⁰ Səi toi tɔ mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində dɔ nje kaw kilə je ti ki əi nje kəl ta ki ta Luwə ti. Bə Kirisi wa ə e mbal ki e tɔgi kəy.

²¹ E me kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kate mba kadi təl kəy ki ay njay me Bəbe ti.

²² E me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbɔ Poy Ta ki Maji rɔ dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al...

² M-gər maji kadi oi poy kilə ɓəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi.

³ Luwə tee je ki də ne je ki to lo ɓoyo ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi.

⁴ Lok i itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki əji də Kirisi ki to lo ɓoyo ti, ki Luwə tee ki dœ adi m-gər ay njay kin.

⁵ Təki rəjeti, ne je ki Luwə tee ki dœ adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tee ki dœ be adi kaje je ki kəte al.

⁶ Ningə ne ki to lo ɓoyo ti ka kin, ki takul kində rə naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tə me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə ɓəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra tōge.

⁸ Mi ki ndam goto təi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbe ne gər ki əti ɓəl lə Kirisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirisi ki bo ki tɔy ne gər lə dije pəti tigə.

⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-təji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune də ti, ki to lo ɓoyo ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, ɓoyo də ne kin ki dije ki dəkagilo ti ki kəte.

¹⁰ Ningə ngəsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kɔbe je ki njé tōgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə tōji ki rəbi je ki dangi dangi.

¹¹ Ne kin təl tane ki go kōji ta ti lə Luwə ki to ki nɔne ti. Kōji ta ra ka kin, təl tae ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.

¹² Me kində rə naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndətii ki rə Luwə ti ki me ki t̄i kati.

¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi tōgi si ər mbata lə kō je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsım nangi nɔ Bawje ti ki dərə ti,

¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin kōji je pəti ki dərə ti ə se ki dənangi ti ne isi ki dɔde taa.

¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itōgi gangi me ndilsi ti.

¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngang, ningə kadi gin si uwə nangi ngə me ndigi ti tə.

¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti ɓəl, ki dəw asi kadi a mboji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata.

¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə ne gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki ɓətəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki tōgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi ɓa, ra tɔy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir ɓəy.

²¹ Kadi tōji e dœ ti mbo njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dəkagilo je pəti ki a rəi, ki də ɓəl je ki də ɓəl je. *Amen!

4

Ke darə ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə dɪngəm mesi ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Bəbe, kadi go rəbi kisi ki dɔ taa ləsi asi ta ɓar ki Luwə ɓar səsi.

² Kadi awi ki sɔl dɔ, ki hal ki sɔl lɔm lɔm, ki kore me, ə kadi isi dɔ ti ki naa me ndigi-naa ti.

³ Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapiya ki dɔɔ səsi naa ti.

⁴ Darɔ e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tɔ. E be ə, Luwə ɓar səsi kadi awi ki ne kində me dɔ ti ki kare ba tɔ.

⁵ Bəbe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tɔ.

⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e dɔ ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti tɔ.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sɔbi dɔne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndingi kadi-n-je.

⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:
«Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,
Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «I aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte ɓəy taa kadi aw taa, Kirisi ur aw gɪn nangi ti, me lo je ti ki boo nu tɔ.

¹⁰ NJe kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dɔrə je ti tɔ. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pəti asi-naa bərərə me ti.

¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nə je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nə je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nə je kadi əi njé kilə mbɛ Poy Ta ki Maji, njé nə je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nə je əi njé ndo dije tɔ.

¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darɔ Kirisi ki tɔgi ki kəte kəte. Darɔ Kirisi e njé kaw-naa je.

¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tɛɛi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a təlɪ dije ki tɔgi gangi ə j-asi-naa bərərə tə Kirisi be.

¹⁴ Be ə, j-a tɔ tə ngan je ki nəl ne ndo je ki ngom isi aw səde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je ləde ki ngom kin al tɔ.

¹⁵ Nə me kəl ta ki rɔjeti me ndigi-naa ti, j-a tɔgi me ne je ti pəti, biti kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki dɔ njé kaw-naa je ti.

¹⁶ Me Kirisi ti ə darɔ ba pəti e ki rəti naa ti ki takul tɔgi lə ngirə ki ra. Loki ngon rɔ ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dɔ taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dɔ ti ɓəy me tɔ Bəbe ti. Oti kadi rəbi ne rasi tɔ tə yə dije ki gəri Luwə al kam be, tado kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto.

¹⁸ Loki ndul ɔ be dɔ gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rɔjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde.

¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rɔde a sɔl-de dɔ ti al. Dɔgakilo je ləde pəti e kadi rai ne je ki majal. Be ə, ne rade ki dangi dangi ki tɔ nje kin, dəwe je kin, nayi ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta dɔ ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al.

²¹ Təki rɔjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sɔbi dɔe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rɔjeti ki dəw a ingə rɔ Jəju ti.

²² Re be ningə, sɔbi kadi imbati ne rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti.

²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi.

²⁴ Sobi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dɔ taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rɔjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rɔjeti madine, tado j-əi pəti j-əi ngan rɔ ki kare.

²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dəsi ti.

²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al.

²⁸ Kadi dəw ki e nje bogi kəte ə iyə ta bogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dəw ki ne to rəe

²⁹ Kadi ta ki majal tɛɛ tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tɛɛ ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dɔ ta ləsi.

³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tɔji kadi ndɔ madi a re nɔ ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dɔ majal ti ratata.

³¹ Ūri hal je ki kati bangi pəti mesi ti kɔ, (ɪngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto.

³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kɔ təkɪ Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dɔ taa me kunjɪ ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e.

² Maji kadi isi ki dəsi taa me ndigi-naa ti, təkɪ Kirisi ndigi-je ə adi rɔne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be.

³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al.

⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta məne ki to nje madi je tɛɛ tasi ti. Nə kadi ta ki a tɛɛ tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa.

⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbɔ dije ti ki Kirisi əl ki Luwə a oɪ be dode ti kin al ratata.

⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dɔ dije ti ki njé təl rɔde go ta ti lie al.

⁷ Indəi rəsi naa ti səde dɔ ne madi ti al.

⁸ Təkɪ rɔjeti, ndɔ ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngosine, ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Bəbe, səi dije ki lo kunjɪ ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunjɪ ti.

⁹ Tado kandi lo kunjɪ e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rɔjeti.

¹⁰ Təkɪ səi ngan je ki lo kunjɪ ti, maji kadi indəi tɔgi dɔ rəsi ti mba kadi əri mbɔ ne ki nəl Bəbe ki ne ki nəl Luwə al naa ti.

¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dɔ ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə itɛɛi ki ginde taga tə tɛɛ yo taa.

¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo bɔyɔ ti, e ne je ki to rɔsɔl ngay kadi dəw əl tae.

¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ɓa, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay.

¹⁴ Tado ne je pəti ki ginde tɛɛ lo kunjɪ ti təli lo kunjɪ. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«ndəl dɔ ɓi ti, j nje to ɓi,

I taa dan nje koy je ti,
 Ө Kiriisi a adi kunji ləne a unji dōi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi dō rōsi ti me ji kisi ki dō taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al.

¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi 6a, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al.

¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dode goto be al, nə kadi igəri ne ki Bəbe isi ngəm rōsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kay kasi nju ki al dō maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta.

¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi tōji dō Bəbe ti ki ngamesi ba pəti.

²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me tō Bəbe ti ləje Jəju Kiriisi.

Kulə noji ki to mbə dəne je ti ki dingəm je

²¹ Həi dōsi gin tōgi ti lə nā ki yo ki ne, mbata koji ki kilə dō Kiriisi ti ki awi.

²² Səi dəne je, kadi nā nā ilə dəne gin tōgi ti lə ngawne təkisi isiləi dōsi gin tōgi ti lə Bəbe be.

²³ Tadə ngaw e ki boy dō dəne ti, təkisi Kiriisi e ki boy dō njé kaw-naa je ti kin be tō. Kiriisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darəe je.

²⁴ Be ə, təkisi njé kaw-naa je iləi dode gin tōgi ti lə Kiriisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dode gin tōgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tō.

²⁵ Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nā nā ndigi nene təkisi Kiriisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rone koy ti ki mbata ləde kin be.

²⁶ Adi rone koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go tōgi ti ki tōgi-de ki man nim ki ta ləne nim tō.

²⁷ Jəju ge kadi n-tee ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kōsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rōde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rōde ti nim tō. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dode ti.

²⁸ Be tō ə, maji kadi ngaw dəne je ndigi nede je təkisi isiləi ndigi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa.

²⁹ Təkisi rōjeti, dəw ki əsi rone ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kiriisi isiləi ra-n ki njé kaw-naa je, ³⁰ tadə j-əi ngan darəe je.

³¹ MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kōne, ningə tiyəi-naa ki nene, 6a əi joo pu təl darə ki kare.

³² Ta ki rōjeti ki bo e ki 6oyō me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki oji dō Kiriisi ki njé kaw-naa je.

³³ Nə ta kin oji dōsi tō, kadi ngaw dəne ki ra ndigi nene tə darəne wa be, 6a kadi dəne ilə koji dō ngawne ti tō.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹ NĞan je, ki mbata kesi dije lə Bəbe, maji kadi itəli rōsi go ta ti lə njé koji si je, tadə e kilə ra ki maji.

² Өsi ngən bawi əi ki kōi, tadə e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi dō ti.

³ «Be kadi isiləi maji me duniyā ti ningə ndoi a e ngay tō.»

⁴ Ningə səi baw je, kadi adi wongsi ngansi je ki takul kilə rasi je al tō, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində koji ti ki go ta ti lə Bəbe.

Ta la 6aa je ki bade je

5 Sai 6aa je, maji kadi itali rasi go ta ti la basi je ki donangi ti ne ki sol do, ki kilu koji do ti ki ngame ki ay njay taki e Kirisi wa a, isi tali rasi go ta ti lie be.

6 Oti kadi irai kilu lasi dokagilo ti ki dije indai kamde gosi ti par, taki isi irai kilu mba kadi ingai maji ta kam dije ti yo be. Na maji kadi irai kilu ta 6aa je la Kirisi ki isi rai ndigi la Luwa ki mede ki kare ba be.

7 Maji kadi irai kilu ki me ndigi, ta ne ki e kilu la Babe wa a isi rai be, bi e kilu la dije al.

8 Tado igari bati taki na na a inga ne kinga go ji lone ro Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n 6aa a se e daw dorone.

9 Sai 6a 6aa je, sai ka, kadi irai be to ki 6aa je lasi. Maji kadi iyai ta kind-a-de bal ti ko, a kadi igari taki bade nim, basi nim e kare ba, a isi me dora ti taa nu, ba kor kam dije dana goto rae ti.

Ro do kadi-me ti

10 Kadi ji tol-n ta ta je, maji kadi itali dije ki nje tigi je ki takul kindo ro naa ti lasi ki Babe me tige ti ki ngay.

11 Maji kadi oyi ne kati je ki Luwa adi-je ba pati jisi ti, mba kadi ai dingam no kadi-naa je ti la su.

12 Tado e dije ki awi ki daro ki masi a j-a ji roi sade al, na j-isi roi ki ndil je ki majal ki nje tigi me lo je ti ki taa dora ti, ki nje koge je, ki tigi koge je, a se j-isi roi ki nje koge donangi ti ki e me lo ki ndul ti.

13 MBata kin a, maji kadi oyi ne kati je ki Luwa adi-je ba pati jisi ti, mba kadi lo ki ndo je majal rai ninga, ai garara ba. Ninga kadi go ro ti ba, ai taa ba.

14 Maji kadi ai taa ba! Ninga kadi ta ki rojeti a idooi badisi ti ta nda be, a kadi ne ra ki dana to ta gindi ki kadi idooi gusi ti be.

15 Maji kadi ki langisi kaw kilu mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to ta sa kilu nja ti lasi be.

16 Me ne je ti pati, maji kadi uni kadi-me adi to ta do lasi be, e ki takule a a indai ninga je la nje ba ki tae isi tee por ilai ko.

17 Maji kadi itaai kaji ki Luwa adi-je ilai dasi ti ta jogi ro be, ba kadi uni ta la Luwa ki NDil adi-je ta kiyu kasigar be.

18 Ne je kin pati, idaji Luwa me kal si-e ta ti. Oli si-e ta ki dokagilo je pati ki takul NDil ki ay njay. Irai ki kisi do nja ti, a kadi inayi ki lo ra-e ti par par. Oli ta ki Luwa ki mbata la dije la dije lie pati.

19 Oli ta ki Luwa ki mbata lam to, mba kadi Luwa wa inda ta tam ti, mbata kadi m-ila-n mbe do ne je ti ki kate toi lo boyo ti a Poy Ta ki Maji tee ki doe kin, ki me ki ti kati.

20 E ki mbata Poy Ta ki Maji kin a, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulu gindi jim ti kay dangay ti. Be a, oli ta ki Luwa mba kadi m-al ta ki me ki ti kati, taki sobi kadi m-ali-n.

Kuwa ji-naa ki dabay ti

21 M-ndigi kadi igari ne ki sobi dom, ki ne m-isi m-ra. E be a, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi lam, ki nje ra kilu ki rojeti me Babe ti, a al sasi ne je pati ki oji dom.

22 E mbata kin a, m-ile rasi ti mba kadi igari ji kisi je, ninga kadi ila dingam mesi ti to.

23 Kadi Luwa ki Bawje ki Babe laje Jaju kirisi adi ngakoje je pati, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me.

24 Kadi me-maji la Luwa e naa ti ki dije pati ki nje ndigi Babe laje Jaju Kirisi ki ndigi ki a yoti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e be bo ki dosay ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki be madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol inda-n gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mandu ki sol lom lom adi-de. Dakagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditu adi-e, dakagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rade adi nje ki a njiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilu ngira ta ti (1.1-11), Pol toji ronol ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti al, na kindu ki inda rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Ila dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilu ra ki maji ki j ro Jaju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditu ki ngon nje kilu la Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilu la Pol a rai kadi kulu noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyane, kadi kamde e do njiyane naa ti ki Kirisi, kadi toi to Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilu dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwa ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronol», tado e ko ta kin a j taa nu ila nangi rabi. Ronol kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilu toji do kilu rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teji do ti lo tidu makitibi ti kin to.

Kuwaji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je ba kilu je la Jaju Kirisi a ji ndangi makitibi kin j-adi sai dije la Luwa ki me kindu ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti^o. Makitibi kin sabi sasi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je.

² Ninga kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi e naa ti sasi.

Pol al ta ki Luwa mbata ti la nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dakagilo je pati ki mem ole dasi ti ba, m-ra oyo Luwa.

⁴ Taa dakagilo je pati ki kadi m-al-n ta ki Luwa mbata ti lasi pati ba, m-al sie ki ronol to.

⁵ Ronol lom e ki mbata ra ki irai sam me kilu kilu mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kula ngire ti nu biti bone^o.

⁶ M-gar maji kadi Luwa ki inda ngira kilu ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tal Jaju Kirisi ti.

⁷ E go rabe ti kadi m-aw ki mar ta ki be kin ki mbata lasi pati, tado m-inda sai dan urm ti. Sai, indai rasi naa ti sam do maji ti ki Luwa ra sam. Indai rasi naa ti sam pati me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji^o.

⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm tæki, səi pəti m-ndigi səsi ndigi lə Jəju Kiriisi, m-ər man dɔ ti sɔti.

⁹ NGa ningə, ne ki m-dəji Luwə, e kadi ndigi-naa ləsi j ki dɔ made ti dɔ made ti, naa ti ki ne gər ki rɔjeti ki me kər kəm ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay.

¹⁰ Lo kin ti, a gəri go ne ki maji ki sɔbi ra. Ba a səi dije ki kay njay, ki ndɔ təl Kiriisi ti, dəw asi kadi a aw ki ta madi dɔsi ti al.

¹¹ Ningə a səi dije ki ne ra ki dana, ki j rɔ Kiriisi ti a to mbar mbar rɔsi ti, mbata tɔba ki tɔji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹² NGakom je, m-ndigi kadi igəri tæki ne ki tee dɔm ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate tɔ kaw yo.

¹³ E be ə, dije pəti ki njé ra kilə ki nje kɔbe ki boy, ki ndagɔ dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kiriisi ə m-to-n dangay ti.

¹⁴ NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Bəbe, ə ingəi tɔgi dɔ made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji bəl.

¹⁵ E ki rɔjeti kadi dije madi iləi mbɛ tɔ Kiriisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki na je, iləi mbɛe ki angal ki maji tɔ.

¹⁶ Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rɔ mbata Poy Ta ki Maji.

¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbɛ tɔ Kiriisi ki ndigi ra ki sɔbi dɔde. Ningə ne ki mede ti ki ɔsi-de adi isi iləi mbɛ tɔ Kiriisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kɔ dɔ made ti, me dangay ti ki mi ti.

¹⁸ Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbɛ tɔ Kiriisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbɛ tɔ Kiriisi, ningə m-ra rɔnəl dɔ ti, ə m-nay ki lo ra rɔnəl dɔ ti.

¹⁹ Tədɔ m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta tɔl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tɔgi ki NDil Jəju Kiriisi adi-m nim.

²⁰ Ki ɔji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dɔ ti, ne ki rɔm a səl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bɔne ə se ndɔ je pəti, m-a m-tɔji ke ki bɔ lə Kiriisi kadi dije ooi rɔm ti. Re e-n me ka ki dɔm taa ti ə se me koym ti.

²¹ Ki rɔm ti, kisi-m ki dɔm taa e mbata lə Kiriisi, ə koym e maji ləm tɔ.

²² Ningə, re kisi-m ki dɔm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-kɔti al, se e kisi ki dɔ taa ə se e koy wa ka m-gər al.

²³ Ne je joo isi ndəri-mi yana: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kiriisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay.

²⁴ Ningə kisi-m dɔnangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi.

²⁵ NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dɔnangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kəte ləsi, mbata rɔnəl ləsi me kadi-me ti.

²⁶ Lo kin ti, loki m-təl m-tee dansi ti ə, ki ta kulum, a gəri kəm tɔji ki isi iləi dɔ Kiriisi ti kin ay njay.

²⁷ Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kiriisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dɔsi ti maji. Kadi m-o poyi tæki uwəi tɔgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rɔsi naa ti, irɔl ki me ki kare ki go mesi ti ki adi dɔ Poy ta ti ki Maji.

²⁸ Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesi ti al. Loki iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesi ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji tɔ. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tɔ to be.

²⁹ Tədɔ ki ɔji dɔ Kiriisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesi par al, nə adi ingəi kɔ mbata ti lie tɔ.

³⁰ Ningə ki basine kin, sai ilai rəsi me rə ti ki kəte m-isi m-rə ka kin tə. Rə kin, bone je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rə tək iğəri[☆].

2

Kirisi təl rəne bəə kilə ti

¹ Tə ka ki Kirisi ilə-n dingəm mesi ti, tək i ingəi tōgi me ndigi-naa ti, tək i NDil dō-n səsi naa ti, tək i mes i to-n dō-naa ti, isi oji maji ləsi ki rə naa ti,

² m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mes i, adi mes i e kare, indəi rəsi naa ti.

³ İrai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kōji rə al tə. Nə ki dō ki səl ləm, kadi dəw ki nung i oo madine tək i bo dəne ti.

⁴ Kadi dəw madi sang i maji lə rəne wa par al, nə kadi sang i maji lə ndəge je tə taa.

⁵ Kadi pa njiyəsi ki rə naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rəde naa ti ki Kirisi.

⁶ Kirisi ki, lo kilə ngire ti nu, re o ne je ki rəe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sang i kadi n-uwə maji rəne ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

⁷ Ūr təba kin dəne ti kə tə kər yo,

Ra rəne bəə kilə ti,

Təl rəne tə dəw ti,

Adi dije gəri-e me ne je ti pəti tək i e dəw.

⁸ Hə dəne nang i,

Təl rəne go ta ti bit i oy-n,

Koy ki dō kagi-dəsi ti.

⁹ E mbata kin ə, Luwə un-n dəe taa ade a ngaw,

Ade tə ki e dō tōje ti pəti.

¹⁰ MBa kadi me tə Jəju ti,

Nə kində je pəti ki dərə ti,

Dənanğ i ti, ki gin dənanğ i ti,

Ūsi məkəs i de nang i nōe ti,

¹¹ Ə kadi ta tēe ta dije ti pəti tək i Jəju Kirisi e Bəbe,

Kadi tə Luwə ki Bawje bə-n[☆].

Kilə lə njé kadi-me je me duniya ti

¹² NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndə je ndə je, dəkagilo ki mi-n dans i ti, kadi irai ki dəkagilo ki oi-mi dans i ti par al, nə dəkagilo ki m-goto-n dans i ti ne wa kin ka, kadi irai kilə dō kaji ti ləsi ki bəl Luwə, ki dō ki səl.

¹³ Tado Luwə wa ə ində ndigi ra mes i ti nim, əsi səsi adi irai nim, ki go kōji ra ti lie.

¹⁴ İrai ne je pəti ki kanji bə ta, ki kanji kəl,

¹⁵ mba kadi dəw aw ki ta madi dəsi ti al, kadi səi dije ki kay njay, kadi səi ngan lə Luwə ki ne ki majal ədi kadisi al, ə isi dan dije ti ki rəjeti al, dije ki kilə rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tə por ki unji dō duniya ti[☆],

¹⁶ loki a iləi-de mbə ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un səsi kadi m-ində-n gum, ndo təl Kirisi ti. MBata m-ay ngodi ki rəm to-m ki ndang i kare al.

¹⁷ Re kadi məsim əsi nang i dō kilə ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me ləsi tə kadi-kare m-adi Luwə bə, m-ra rənəl, ningə kadi rənəl ləm kin e rənəl ləsi pəti.

¹⁸ Ningə səi ka, kadi irai rənəl tə, bə adi rənəl ləsi e rənəl ləm tə.

Pol sang i kadi Timote əi ki Epapirodit i aw i Pilipi ti

¹⁹ M-gər dəm ti maji kadi me tə Bəbe Jəju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilə ki Timote rəsi ti nōo kadi re ki poy si adi-m kadi mi ka m-ingə-n tōgi tə.

²⁰ Timote ki karne ba par ə e dəw ki aw ki mər ta ləm, ta ləsi uwə mee adi isi ga ta dəsi ti.

²¹ NDəge je pəti, ngədi ki mbata maji lə rəde wa par ə uwə mede, bi ngədi lə Jəju Kirisi al.

²² Nə e, təji ki taga adi dije gəri-e tə ngon ki nje njiyə nja bawne ti. İndə rəne ta kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ti səm.

²³ M-gər kadi e ə m-a ile ki rəsi ti loki m-a m-o ta ki dəm ti ay njay.

²⁴ Taa m-gər dəm ti maji, kadi-me tə Bəbe ti, dəkagilo ngay al ə, darəm mi wa, m-a m-re kadi m-o səsi.

²⁵ Ningə ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-təl m-ilə ngokoje Epariroditi, ki e madi-kiləm ki madi rə ləm rəsi ti gogi. E ki iləi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndoo, kadi ra səm[☆].

²⁶ Epariroditi ndigi ngay kadi n-oo səsi pəti, ningə sangi ki rə tıne, mbata moy ra-e, adi oi tae.

²⁷ Moy ra-e, ki koye e basi, nə Luwə oo kəm-to-ndoo lie. Ningə e kəm-to-ndoo lie par al, nə e kəm-to-ndoo ləm tə ə Luwə oo, mba kadi m-ingə me-kə ki rangi də made ti bəy al.

²⁸ M-sangi kadi m-ile rəsi ti gogi law, kadi re oi-e ba, ingəi rənəl, ə kadi mi ka mem osi-n ki nangi tə.

²⁹ Lo kin ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki rənəl ngay, me tə Bəbe tə. Ko dije ki tə e be kin, səbi kadi əsi gonde.

³⁰ Tadə nay ndəy ba kadi ingə yo mbata kilə lə Kirisi. Un rəne ilə kə, kadi re ra səm tosi ti, me ne ti ki səi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rəbi ka dana ki rəjeti nə Luwə ti

¹ Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rənəl me kində rə naa ti ki Bəbe. Ne ki a əgi-m kadi m-təl m-əl səsi ko ta ki kare ki m-əl səsi kəte ngata kin goto. Ningə ki rəsi ti ba, e ne ki maji səsi tə maji.

² Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə dije ti ki rai rəde tə bisi je be kam, ki rə dije ti ki əi njə ra kilə ki mede ki majal, ki rə dije ti ki njə koo mətə ki kijə tə ne ki ngay.

³ Njə kijə mətə je ki rəjeti e j-əi je, tadə j-isi ji rai kilə bəə lə Luwə ki rəbi lə NDile, rəje nəl-je ngay kadi j-ındə rəje naa ti ki Jəju Kirisi, ningə j-uwə kul rəje al tə.

⁴ Nə ki rəjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rəm. Kin ə dəw madi oo kadi n-asi kuwə kul rəne ba, mi m-asi kuwə kul rəm m-itə dəwe kin.

⁵ İjəi mətım ndə ki kə jıjoo lə ndə koji-m, mi ngon *İsırayəl, gin koji ti lə Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki əji də ndu-kun, mi me buti ti lə *Paris je.

⁶ Ki əji də tingə bil, mi nje kində kəm njə kaw-naa je ndoo, ki əji də təl rə go ndu-kun ti, ta ki kadi dəw ində dəm ti goto[☆].

⁷ NGA ningə, ne je kin ki kəte m-o-de tə ne ki ngay, basine m-o-de tə ne ki kə kare mbata ti lə Kirisi.

⁸ M-o-de tə ne ki kə kare, loki m-un-de m-əji kadi ne maji ti ki əti bəl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisi ki Bəbe ləm. MBata ti lə Kirisi, m-iyə ne je pəti kə, m-o-de tə ne ki də yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi,

⁹ kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka ba m-a dana me *NDU-kun ti al, nə kadi e ki takul kilə ra Kirisi. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Kirisi.

10 Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisi, taa kadi m-gər tōgi kī ki j̄ lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko kō lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin tō.

11 Be kadi tə re to ban ə, m-j̄-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngədi sɔbi dɔ ne ki j̄-isi-j̄-ay ngəde

12 Təki rɔjeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-ində jim dɔ ti al ɔəy, taa mi dəw ki mbuji girim al ɔəy tō. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-ində jim dɔ ti, tadɔ mi wa ki dɔm, Jəju Kirisi ində jine dɔm ti.

13 NGakom je, m-gər kadi m-ində jim dɔ ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al ɔəy, ningə ne kare ki m-ra, mem oy dɔ ne je ti ki gom ti, m-ində tōgi dɔ rɔm ti kadi jim ɔdi ne ki e nɔm ti kin yo.

14 M-ay ngədi sɔbi dɔ ne ki e nɔm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə ɔar-je kadi adi-je dɔrə ti ki go rabi lə Kirisi.

15 J-əi ki j̄i tōgi gangi me NDil ti, sɔbi kadi mər ta ləje a nangi dɔ lo ki m-əl ta ti kin. NGA ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa dɔ ti al ɔa, Luwə a tɛɛ kəmsi dɔ ti.

16 Re e ri ə ra ne ka, adi j̄i njiyəi naa ti təki j̄-ji nu biti j̄i tɛɛi ne kin.

17 NGakom je, maji kadi indəji-mi, ə kadi indəi kəmsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti təki igəri.

18 Tadɔ ngay je, njiyəde ɔsi ta koy Kirisi dɔ kagi-dəsi ti. Ningə e ta ki m-əl səsi ki dəkagilo je pəti, nə m-təl m-əl səsi ɔone ɔəy, ki man nɔ kəm ti.

19 Əi dije ki ta təl tade e tuji, tadɔ luwə ləde e kandade, taa tɔɔa ləde e me ne ti ki to rɔsol ti tō. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki dɔnangi ti ne par.

20 Nə je ɔa, je ngan njé ɔe je ki dɔrə ti. Dɔrə ki e lo ki j̄-isi j̄i nginə nje kaji-je, Bəbe ləje Jəju Kirisi kadi a j̄i ti tə re ingə-je.

21 Jaju a mbəl darəje ki tōge goto, ki a oy kin, kadi təl to tə darəe ki ət̄i ɔəl kin be. A ra kilə kin ki tōgi ki aw-n kadi uwə-n ne je pəti gin tōgine ti.

4

1 NGakom je ki njé ndigi ləm, m-ndigi ngay kadi m-təl m-o səsi. Səi, səi ne rɔnəl ləm, səi j̄ɔgi kəsi-gon ki isi dɔm ti. Lo kin ti, njé ndigi ləm, maji kadi uwəi tɔgisi ba tə kin be, injiyəi naa ti ki Bəbe.

Ta kəji mba kisi ki naa ki lapiya

2 M-uwə nja Ebodi əi ki Sət̄isi, m-dəji-de kadi adi mede e kare me kində rɔ naa ti ki Bəbe.

3 NGA ningə j̄i ki madi-kiləm ki maji, m-dəji kadi ira səde adi ndude ɔsi go-naa ti, tadɔ əi dənə je ki indəi rɔde naa ti səm, rɔi mbata Poy Ta ki Maji. Rɔi, naa ti ki Kiləma je ki ndəgi madi-kiləm je ki rangi pəti ki Luwə ində tɔde me makitibi kaji ti.

4 Irai rɔnəl ki dəkagilo je pəti me njiyə naa ti ki Bəbe. M-təl m-əl səsi ɔəy, irai rɔnəl!

5 Maji kadi dije pəti gəri ra maji ləsi. Bəbe a re ɔasine.

6 Ningə, kadi adi mesi a sururu dɔ ne madi ti al. Me ne je ti pəti ki to rɔsi, maji kadi indəi nɔ Luwə ti, əli sie ta, inɔi dɔe ti, ə irai-e oyo tō.

7 NGA ningə, lapiya lə Luwə ki itə ne gər lə dəw, a ngəm ngamesi ki taga je ləsi me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

8 Ki ɔasine kin ngakom je, maji kadi ne je pəti ki e ne ki rɔjeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nəl dije, ne ki dije ɔsi-gone, ne ki tɔe ɔa, ne ki dije iləi tɔji dɔ ti, ə kadi uwə mesi.

9 Ne ki m-ndo səsi, ne ki ingəi rɔm ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rɔm ti, maji kadi uni irai kilo. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki iləi adi-e

¹⁰ Ròm nəl-m ngay me kində rə naa ti ki ʔaʔe, loki m-o itoji ki taga ʔone təkɪ mesɪ to dəm ti. Mesi kin to dəm ti be mari nu, nə ta rəʔi ki kadi itojii-mi adi m-gər ə ɪŋəi al.

¹¹ NGa ɲɪŋə, m-əl ta kin be mbata ne ki to rəm, al jagi. Tadə mi dəw ki m-gər lo ra rənəl də ne ti ki to jim ti.

¹² M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me ne ɲɪŋə ti to. Me ne je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me ʔo ti, me ne to mbar ti ki me ne to rə ti.

¹³ M-asi kadi m-dəɔ urm me ne je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m təgi.

¹⁴ NGa ɲɪŋə, e ne ki maji ə irai kadi indəi rəsi naa ti səm də kə ti ləm.

¹⁵ Səi Pilipi je, səi wa igəri maji təkɪ, lo kilə ɲirə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyə dənangi ki Masəduwan ti[✧], dəw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dəw ʔa, e səi je par.

¹⁶ Loki mi Təsaloniki ti, iləi ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səm[✧].

¹⁷ ɲɪŋə e kadi-kare ʔa m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki də made ti də made ti.

¹⁸ Ki ʔasine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-ɲɪŋə pəti to ngata. M-ɲɪŋə ki to mbar mbar rəm ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditi adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki ʔayə əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e.

¹⁹ Lo kin ti, Luwə a adi səsi ne je pəti ki awi ki ndooe, ki go ne ɲɪŋə ti lie ki əti ʔəl ki go rəʔi lə Jəju Kirisi.

²⁰ ɲɪŋə kadi kəsi-gon e ki də to Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ Uwəi ji njé kadi-me je pəti me to Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm ne uwəi jisi.

²² Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi to. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kəʔe ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə ʔaʔe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kate mari nu, Kolosi e be bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulə mətər 200, kaw ki lo kibi kadi ti lə be ki Epəji ti be. Basine kin bari-e Turki ngata. Re ə nə o maji ba, a e be ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki təe nə Eparirasi, ki e dəw ki Kolosi ti wa nqə ə e dəw ki dəsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dəkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dəmaji ə a e Rom ti. Ə Eparirasi re rə Pol ti ər-e poy nje kaw-naa je ki Kolosi ti təkə nē ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti nqə ki təgine ngay. Əl təkə nje ndo nee je ka kin əli kadi dəw gər Luwə ə ingə kaji ba, səbi kadi aw nqə təgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə dōne gin nē jibəl be je ti madi tə kijə mōti je, kində kəm go kuji kuso nē je ti ki kuji kay nē je ti. NGay al go poy ta ti kin ba, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi nje kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkə kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dəmaji ə a ilə-n adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dəsəy, Pol təji Kirisi tə nje kisi dō nē je ti pəti. Əl təkə Kirisi aw ki təgi dō təgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar dō nje kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ba, Pol ndəji Kolosi je dō nē ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyəi dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dōbəy ti, Pol ole me Kolosi je dō nē ti ki e njiyə me kisi ki dō taa ki sigi, naa ti dan Kirisi, dan nje kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti ləje ə se dan dije ti ki me be ti ba pəti (3.1-4.6). Nje kaw kilə Pol tol ta ta lanə ki ta je ki dōne ti wa, əl-n ta ndəy be dō Tisiki ti nim dō Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tō (4.7-18).

Nē ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dəkagiloe, dəkagiloe, nə nē kare ki nje ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi nje kun go Kirisi je səli me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ə aw ki təgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə ba, a o kadi ta ki me ti səbi dō dəkagilo ki je ti bōne wa kin tō. Makitibi kin a dō Kirisi ti, təje kadi aw ki təgi dō təgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin təgide ti ilə-de taa.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokojje Timote ə ji ndangi makitibi kin,

² j-adi səi dije lə Luwə ki isi me be ti ki Kolosi, səi ngakojje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya tō.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, dəkagilo je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi.

⁴ Ji ra-e oyo tadə j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə.

⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e dō nē kində me dō ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dorə ti adi səsi. İğəri nē kində me dō ti kin ki takul kilə mbə Poy Ta ki Maji ki e ta ki rəjeti.

⁶ Poy Ta ki Maji kin aw biti tēe rəsi ti. Ningə asi donangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kəte kəte təkə to-n dansi ti kin be tō, ilə ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki oji dō me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə nē ki rəjeti.

⁷ E Eparirasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi ne je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti.

⁸ Ningə e ə əl-je ta də ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndə ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gər ki NDile adi səsi.

¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Bəbe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kəte kəte me kilə ra ki maji ti, ə a itəgi me gər Luwə ti par par tə.

¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi təgi me ne je ti pəti ki takul təge ki əti bəl, mba kadi uwəi təgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi də ti ki kore me tə.

¹² İrai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təkı adi səsi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəkə ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je.

¹³ E ə, ər-je gin təgi ti lə til, re səje me bəkə ti lə NGone ki nje ndigi lie.

¹⁴ Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kə tə.

¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti.

¹⁶ Təkı rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dərə ti nim, ki dənangi ti ne nim tə. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kəbe je, ki təgi je, ə se njé kəbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tə.

¹⁷ Kirisi e nə ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dəde taa tə.

¹⁸ Kirisi ə wa e ki bo də njé kaw-naa je ti, ki əi darəe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki də kəte ki tēe dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki də kəte.

¹⁹ Tadə Luwə ge kadi ne je pəti ki rone ti asi-naa bəre rə Kirisi ti.

²⁰ Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dənangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay də kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapiya re-n dənangi ti ne ə se dərə ti.

²¹ Ningə səi je ki kəte əri kagisi kə ta kəm Luwə ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal.

²² Nə ngəsi Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darə Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēe ta kəm Bəbe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim tə.

²³ Ningə, maji kadi ai də njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki nga ki ai də ti, ki kanji kadi ne madi ər səsi aw səsi say ki ne kində me də ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dənangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Kə lə Pol mba njé kaw-naa je

²⁴ NGəsi ne, rəm nəl-m mbata kə je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təkı rəjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi darə Kirisi, m-təl ta kə je ki nay kadi Kirisi ingə.

²⁵ Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi.

²⁶ E ne ki to lo bəyo ti ki rə gin dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngəsi ne tēe ki dəe adi dije ləne gəri.

²⁷ Tadə Luwə ndigi kadi gəri ne ki əji kadi ra ə ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dəe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bəyo ti ki Luwə tēe ki dəe e Kirisi ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təkı a səi me təba ti lə Luwə kin.

²⁸ E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBa kadi əi pəti təli dije ki tōgi gangi me Kirisi ti.

²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rə-n nim, ki tōgi Kirisi ki isi ədi rəne rəm ti.

2

¹ Təki rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rə ki nga ngay ki m-isi m-rə mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tə^o.

² Rə kin, m-rə kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rəde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki t̄i kati, kadi gəri ne lə Luwə ki tə lo bəyo ti, ki e Kirisi kin nim tə.

³ E rə Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti.

⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bal ta ki tane ti al.

⁵ E ki rəjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai də njasi ti, taa uwəi tōgisi ngə me kadi-me Kirisi ti tə.

Ne je pəti e rə Kirisi ti

⁶ NGA ningə, təki itaai Jəju Kirisi, ki Bəbe mesi ti, maji kadi injiyai sie naa ti.

⁷ Həi ngirəsi rəe ti, ə adi kisi ki də taa ləsi e kəy ki indəi dəe ti tə. Ningə kadi ai də njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti tə.

⁸ Indəi kəm-kədi də rəsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki donangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e də ne jibəl bəe ti lə dije ki də tōgi ndil je ti ki majal ki donangi ti ne, bi e də Kirisi ti al^o.

⁹ Tadə ne je pəti ki rə Luwə ti, tade asi-naa barəre rə Kirisi ti.

¹⁰ NGA ningə səi ingəi ne je pəti asi-naa rə Kirisi ti, ne ki du səsi goto. Kirisi ki e ki bo də tōgi je ti, ki də njə kəbe je ti pəti.

¹¹ E me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə itəli dije ki njə kijə mətide. Ningə e kijə mətəi ki dəw bə ijə ki jine al, nə e kijə mətəi ki Kirisi wa ə ijə, mba kadi ər-n ngur darə ki isi aw səsi ki majal ti kin kə.

¹² Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi səsi naa ti ki Kirisi, ningə uni səsi naa ti sie lo koy ti tə tadə adi mesi də tōgi ti lə Luwə ki tēē sie dan njə koy je ti.

¹³ Səi ki kəte, səi dije ki koy mbata majal je ləsi, səi dije ki səi *Jipi je al, ijəi mətisi al tə, nə basine, Luwə təl adi isi kəm ba naa ti Kirisi. Luwə iyə go majal je ləje pəti kə.

¹⁴ Luwə buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi səki dəje, taa əsi-je ta ki go rəbi lə ndu-kun je kin kə; Luwə tuji-de kə ki go rəbi bə-de də kagi-dəsi ti.

¹⁵ E be ə, Luwə ər-n tōgi ndil je ki majal ki tōgi ki isi oji bə kə^o, ilə rəsəl dəde ti ta kəm dije ti, adi me njiyə tətəi rə ti lə NGone, ki e Kirisi, əi je njiyəi tə dangay je.

¹⁶ Lo kin ti, adi dəw madi gangi ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kəy al, taa oji də ndə kə nay ə se ndə taa kəə lə Jipi je al.

¹⁷ Ne je kin pəti əi ndil ne je ki a rəi, nə ne ki rəjeti, e darə Kirisi.

¹⁸ Oti kadi adi dəw madi təl rə ki tətəi ləsi kin yane ti. Adi e dije ki njə ra rəde njə də səl ti, isi əsi dəde nangi nō malayka je ti, əi dije ki njə koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a də dəw ti wa par, adi isi indəi gude.

¹⁹ Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisi ki e ə e də kin. Nə təki rəjeti, e ki takul Kirisi ki e də kin ə ngan rə je pəti ingəi ne ki kadi a ra səde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi darə kin tōgi.

²⁰ Səi ki koy naa ti ki Kirisi, adi səi ki taa kijə taa ji tōgi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGa ra ban ə, to təkı ji kisisi ki dəsi taa, isi gin tōgi ti lə ne je kin bəy be ə? MBa ri ə itəli rəsi gin ndu je ti ki ə nə:

²¹ «Un ne kin al! Ōdi ne kin tai ti al! adi ji ōdi ne kin al!»

²² Ne je kin pəti əi ne je ki a tuji kə go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gar ti lə dije.

²³ Təkı rəjeti, kun-ndu je kin, təkı o 6a, e ne ki tōji gosi, mbata tōji rəbi ra Luwə lə dəw ki ra, rəbi səl də ki rəbi kində tōgi də darə rə ti, nə ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata təl ngur darə par.

3

Kisi ki də taa ki sigi ki Kirisi

¹ Təkı uni səsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dərə ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, də ji kə Luwə ti kin^o.

² İməri ta də ne je ti ki dərə ti, bi də ne je ti ki dənangi ti ne al.

³ Tadə səi dije ki oyi, ningə kaji ləsi e ki bəyə naa ti ki Kirisi rə Luwə ti.

⁴ Dəkagilo ki Kirisi ki e kisi ki də taa ləsi a tēē ningə, səi je ka a tēēi sie me təba ti ki taa lo.

Kisi ki də taa ki kəte ki e ki bone

⁵ Maji kadi idibi ne je pəti ki dənangi ti ne, ki to rəsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur darə ki əti bəl, ki bə ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra.

⁶ E ne je kin ə isi re ki wongi lə Luwə də dije ti ki njé tə-e rə.

⁷ E kin ə, e pa njiyəsi je ki kəte, loki isi me majal ti bəy.

⁸ Nə ngəsine, maji kadi imbatı ne je kin pəti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki də gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rəbe ti al ki isi tēē tasi ti.

⁹ Oti kadi əli-naa ta ngom. Tadə səi dije ki əri kəkı dəw rəsi ti kə, ki kilə rae je ngata.

¹⁰ Ningə ngəsine iləi dəw ki sigi rəsi ti, dəw ki Luwə ki nje kində ne je isi təl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tēē gər-e ti ki rəjeti.

¹¹ Me kisi ki də ta ti ki sigi kin, kər kəm-naa goto, mbə dije ti ki əi *Jipi je ə se njé je ki əi Jipi je al, mbə njé kijə mətide ki njé kijə mətide al. Kəl kə nə mba ə se dəw ki kəm tēē al, goto, kəl kə nə bəə ə se dəw dərəne, goto. E Kirisi par ə e ne je pəti me ne je ti pəti.

¹² Səi dije ki Luwə mbəti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rəsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə də nangi, kadi səi dije ki səl ləm ləm, dije ki njé kore me.

¹³ Maji kadi isi də ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rəe də ngokoe ti ə, maji kadi iyəi go kə yo ki ne adi-naa, təkı Kirisi iyə-n go majal je ləsi kə kin be tə.

¹⁴ Ne ki e də ne je ti pəti, e kadi ndigi-naa e kibı rəsi. E ə a ra kadi kində rə naa ti ləsi a e ki rəjeti.

¹⁵ Kadi lapıya lə Kirisi o 6e ngamesi ti. E ki mbata lapıya kin ə Luwə 6ar-n səsi, kadi itəli darə ki karə. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə.

¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisi rosi mesi. Ningə kadi indoi-naa ne je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGa ningə, kadi osi pa, iləi tōji də Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi.

¹⁷ Ne je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me tə Bəbē Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

^o 3:1 Pa je 110.1

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸ Səi dāne je ki njé ngaw, maji kadi iləi dəsi gin tōgi ti lə ngawsi je təkɪ sɔbi kadi irai ta kəm Bəbe ti.

¹⁹ Səi ngaw dāne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rəsi ati səsi dode ti al.

²⁰ Səi ngan je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pəti, tado e ne ki nəl Bəbe.

²¹ Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongɪ ra ngansi je, tado re e be ə, mede a tuji.

²² Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basi je ki dɔnangɪ ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kədi kəm-naa taga ne par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil Bəbe.

²³ Kilə ki to ban ki isi irai ba, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bəbe ə isi irai, bi ta kilə lə dəw, al.

²⁴ Ningə kadi igəri təkɪ Bəbe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tado Bəbe ki rɔjeti e Jəju Kirisi.

²⁵ Ki rɔjeti, dəw ki ra ne ki go rəbe ti al, a tətɪ kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tado kər dəw dana goto rɔ Luwə ti.

4

¹ Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təkɪ, awi ki Basi dɔrɔ ti nɔɔ tɔ.

Ta kɔji ki dɔ kaw kilə ti

² Maji kadi uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dɔgi ti, irai oyo Luwə ki dɔ-naa ti dɔ-naa ti.

³ NGA ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tɔ, kadi Luwə tɛɛ ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbɛ ne ki to lo bɔyɔ ti oji dɔ Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin.

⁴ Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, təkɪ sɔbi kadi m-əl-n.

⁵ Maji kadi kəmsi ədi dɔ pa njiyəsi ti ki rɔ dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kɔ kare al.

⁶ Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷ NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dɔm ti adi oi. Tisiki* e nje kilə bəə ki a dɔ njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tɔ.

⁸ NGA ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dingəm mesi ti nim tɔ.

⁹ Onəjim* ki e ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne rɔje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dɔbɔy ti

¹⁰ Madi dangay ləm Arisitarkɪ* uwə jisi, taa Markɪ* ki ngonan Barnabasi*, ki ingəi ta kɔji je ki oji dɔe kin ka uwə jisi tɔ. Re aw tɛɛ rəsi ti ba, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji.

¹¹ Jəju, ki isi bari-e Jusitusi uwə jisi tɔ. MBɔ *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kɔbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi tɔgim ki ngay.

¹² Eparirasi* ki e dəw ləsi uwə jisi tɔ. Eparirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rɔ əl ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai dɔ njasi ti, kadi səi dije ki tɔgi gangɪ me NDil ti, taa kadi səi basi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tɔ.

* 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 * 4:9 Plm 10-15 * 4:10 Knjk 19.29; 27.2 * 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 * 4:12 1.7

¹³ M-ma naji lə Epaḡirasi təkɪ adi rone ko ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim to.

¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dəkɪtur əi ki Dəmasi uwəi jisi to[☆].

¹⁵ Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je to.

¹⁶ Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi to. NGA ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi to.

¹⁷ Ningə kadi əli Arsipi[☆] adi ində kəmnə go kilə ti lə Bəbe ki ingə kin, kadi ra kile maji.

¹⁸ Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkɪ m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kiba kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tado Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timotə ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korətə ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nq makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təl ne ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de to (1.1-3.13). Pol ilə dīgəm mede ti kadi uwəi təgide ba nīm, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nīm (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa oji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tii mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGa ningə, ki oji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nqə, ə ndə ki tēpə pati 6a, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timotə[☆], ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie.

³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirisi[☆].

⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi.

⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dānsi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dānsi ti mbata maji ləsi kin bəti.

⁶ Ningə səi je, indaji-je nīm, indaji Bəbe nīm, tado itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆].

⁷ Lo kin ti, itəli ne ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dɔnangi Masəduwan ti[☆] ki dɔnangi Akay ti[☆].

⁸ Ka ta lə Baḡe 6a j rəsi ti, tɛɛ dɔnangi Masəduwan ti ki dɔnangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae 6əy taa al.

⁹ Dije kare kare əli ta ki doje ti oji-n dɔ kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli giḡisi adi kagi yo je ləsi, ə itul kəmsi dɔ Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai 6əə lie kin.

¹⁰ Irai 6əə lie, inginəi ngone ki j dərə ti, ki un-e dən njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongɛ ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al.

² Taa igəri maji 6əy tɔ kadi kəte nɔ kawje ki rəsi ti, dije adi-je kɔ je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je tɔgi adi j-ilə-n səsi mbɛ Poy Ta ki Maji me rɔ je ti ki ngay[☆].

³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbɛɛ, ngire e dɔ ne ki go ti al ti al nim, e dɔ rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tɔ.

⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbɛɛ. NGA ningə, j-ilə mbɛɛ kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kərə kərə.

⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndɔ kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim tɔ. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje.

⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tɔ.

⁷ Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n tɔgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rəje tə kɔ ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be.

⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n basi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je basi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səl, itəli ne ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mesi a ole dɔ kɔ ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki dɔ kɔ rəgɔ tɔ ləje. Ji ra kilə kondɔ je, kada je kadi ji təl ne ki oɔ dɔ dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbɛ Poy Ta ki Maji lə Luwə.

¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tɔ təki, pa njiyaje ki rəsi ti səi ki adi mesi Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta doje ti goto.

¹¹ Igəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be.

¹² J-ilə dingəm mesi ti, j-adi səsi tɔgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyasi e pa njiyə ki toji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki 6ar səsi kadi indəi rəsi naa ti səne dɔ kɔbe ti ki dɔ tɔ6a ti ləne.

Kadi-me ki kɔ ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gin ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndɔ je ndɔ je ə tɔ kin: loki j-ilə səsi mbɛ ta lə Luwə ə ɔsi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesi ti səi ki adi mesi Kirisi.

¹⁴ NGakom je, səi uni dɔ nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. Ingəi kɔ ji ngakɔsi je ti ki 6e koji-si ti, ko kɔ ki əi je ingəi ji *Jipi je ti[☆].

¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kılə rade nəl Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti[☆].

¹⁶ J-ilə mbə Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəl kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongı lə Luwə osi dədə ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki oji doje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangı ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tadə j-aw ki bosi ngay.

¹⁸ E mbata kin ə, ji sangı kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kagi noje ti.

¹⁹ Nə ki e nə kində me də ti ləje, nə rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje no Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin.

²⁰ Təki rəjeti, səi ə səi nə təba ləje ki nə rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹ J-ası kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti[☆].

² ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, oji-n də kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi təgi, ə ilə dingəm mesı ti me kadi-me ti ləsi.

³ E be mba kadi dəw madi dansı ti iyə rəne adi kə ki basine isi ingəl kin dum dəe al. Tadə səi je wa igəri maji kadi e nə ki səbi doje kadi a ra-je.

⁴ Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəl kəmje ndoo, ningə e nəe ka kin ə isi ra nə kin, adi e nə ki igəri maji.

⁵ E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-ninginə biti al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta də kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl nə ki kare rəje ti.

⁶ Ningə ki basine kin, Timote təl rəsi ti re tēe rəje ti ne[☆], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay oji də kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansı ti adi j-o. Timote əl-je təkı mesı to doje ti maji ngay ki ndə je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je təkı je ka j-isi sangı ngay kadi j-o-n səsi ka kin be tə.

⁷ Lo kin ti ngakom je, me ndingə rə je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə təgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi.

⁸ Ki basine kin, ji təl j-ingə təgi kisi kəm, tadə uwəi təgisi ba me kində rə naa ti ki Bəbe.

⁹ Ji gər nə wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, oji də rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al.

¹⁰ Kondə ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta nə ki du səsi me kadi-me ti ləsi tə.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi, tēeı ta rəbi ki kaw rəsi adi-je.

¹² Ningə kadi Bəbe ra adi ndigi-naa ki to dansı ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tə.

¹³ Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesı ti, kadi ndə ki Bəbe Jəju a re ki dije ləne bə, kadi ayı njay, ta goto dəsi ti nqə Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, dɔ ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin to ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi bəy, taa j-ilə dingəm mesi ti me to Bəbe Jəju, kadi irai adi maji ki dɔ made ti bəy.

² Səi, igəri ne ndo ki j rɔ Bəbe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji.

³ Ne ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, əgi rəsi sangi-naa kaya ti.

⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dənə ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon,

⁵ ki kanji kadi ngur darɔ aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin.

⁶ Ki ɔji dɔ lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tadɔ dije ki njə ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rɔ Bəbe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl bəy ngata.

⁷ Tadɔ Luwə ɓar-je kadi j-ayi njay, ɓi ɓar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al.

⁸ E be ə, dəw ki ɔsi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə ɔse ngərəngi al, nə e Luwə ə ɔse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki ɔji dɔ ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dɔ ti j-adi səsi al, tadɔ səi je wa, Luwə ɔji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri.

¹⁰ Ningə e ka to ə isi ɔji ki rɔ ngakoje je ti pəti ki donangi Masəduwan ti ki tae ba kin[☆], nə ngakom je, j-ilə dingəm mesi ti kadi irai adi maji ki dɔ made ti wa bəy.

¹¹ Kadi ne ki uwə mesi ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dɔ kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne.

¹² Lo kin ti, dije ki əi njə kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tɔ.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndo təl Bəbe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day dɔ ta ti ki dɔ njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me dɔ ti al kin al.

¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rɔ naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju.

¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Bəbe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndo təl Bəbe ti, j-a j-aw dərə ti nɔɔ njé ki oyi ti al.

¹⁶ Tadɔ loki ndu nje kun dɔ malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ɓa ɓa, Bəbe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kiri si ki oyi, a j lo koy ti kəte,

¹⁷ nga ningə go ti ɓa, j-əi ki j-isi ki ɔje taa bəy, Luwə a ɔy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Bəbe me nal ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Bəbe ki ndo je ndɔ je[☆].

¹⁸ Maji kadi iləi dingəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi dɔ nja ti nginən-ndo təl Bəbe

¹ NGakom je, ki ɔji dɔ dɔ kadi ki dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dɔ ti j-adi səsi al.

² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndo lə Bəbe a re tə nje ɓogi ki a re ɓogi ti kondɔ kin be.

³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ɓa, e ə tuji a tɛɛ ibə-de nangi busi, təkɔ ndoo ki a ra-n dənə ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a əsi kadi tɛɛ ay ta ne ti kin goto.

⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ɓa ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje ɓogi ki a re be al.

⁵ Tado pæti, sæi ngan je ki me kunjji ti, sæi ngan je ki kada. J-æi dije læ lo ki kondø al nim, j-æi dije læ til al nim to.

⁶ Ə adi ji toi bi tæ ndægi dije be al, adi j-isi kæm, j-adi kæmje aa.

⁷ Njé to bi je, toi bi kondø, æ njé kay kasi je, kasi ra-de kondø to.

⁸ Næ j-æi ki j-æi dije læ lo ki kada, sæbi kadi j-æi njé kæm-kaa je. Adi j-uni kadi-me æi ki ndigi-naa tæ nda dø bædije, æ kindæ me dø kaji ti tæ jøgi taa ne kati døje ti to.

⁹ Tado Luwæ bar-je mba kadi wongi lie indø-je al, næ mba kadi j-ingæi kaji ki go ræbi læ Bæbe læje Jøju Kirisi.

¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti læje, mba kadi re j-isi kæm ba, æ se j-oy ka, ji tæl j-indø be naa ti sie.

¹¹ E mbata kin æ, maji kadi ilæi dingæm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itøgi me kadi-me ti læsi, ki yo je ki ne je, tæki isi irai ngata kin be.

Ta kaji ki dæbæy ti ki kuwæ ji-naa

¹² NGakom je, ji dæji sæsi kadi oi to dije ki isi rai kilæ dansi ti, adi e njé ki isi indæi kæmde gosi ti ki go ndu Bæbe ti, isi ndæji sæsi kin.

¹³ Maji kadi itøji-de ge ki igei ta læde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gæri, mbata kilæ ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dæji sæsi kadi indøri mbi dije ki isi njiyæi biriri, ilæi dingæm me njé ki mede tujji ti, æsi gin njé ki tøgide goto, æ isi dø ti ki dije pæti.

¹⁵ Kadi oi maji, kadi dæw madi igæ kiræ majal ki made ra sie ki majal al, næ kadi adi kæmsi e go maji ki ra ti ki ndø je pæti. Frai maji ki naa dansi ti sæi je wa nim, ki rø dije ti pæti nim to.

¹⁶ Adi røsi næl sæsi ki ndø je pæti,

¹⁷ æli ta ki Luwæ ki kanji kiyæ tæe,

¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pæti. E kin æ e ne ki Luwæ ge røsi ti, sæi ki indæi røsi naa ti ki Jøju Kirisi.

¹⁹ Ningæ maji kadi, NDil Luwæ ki isi mesi ti kin, øgi-e al, kadi ør sæsi ta ræbi,

²⁰ taa ta ki njé kæl ta je ki ta Luwæ ti æli ka, kadi ikidi al to.

²¹ Næ kadi indæi manji ne je pæti, bæ uni ki maji dan ti.

²² Øgi røsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwæ wa ki nje kadi dije lapiya, ør sæsi ki tæe ba, indæ sæsi ta dangi mbata ti lie. Ningæ kadi ngæm ndilsu, ki røsi, ki darøsi, kadi ndø tæl Bæbe Jøju Kirisi ti æ, awi ki ta dæsi ti al.

²⁴ Luwæ ki bar sæsi a dø njane ti, adi e e wa bæy æ a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, æli ta ki Luwæ mbata ti læje.

²⁶ Uwæi ji ngakoje je pæti ki kuwæ-naa ki rø ti rututu.

²⁷ M-dæji sæsi me to Bæbe Jøju Kirisi ti, kadi itidæi makitibi kin mbi ngakoje je ti pæti.

²⁸ Ningæ kadi me-maji læ Bæbe Jøju Kirisi e naa ti sæsi pæti to. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kirisí a təl tə re me təba ti ka kin bəy. Tadə ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti bəy. Dije madi əli əi nə Kirisí re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e basi, adi kawí jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dəde ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɟi-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisí ki to ki taga, taa ɟəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin to (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re də kə to ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisí ki a təl re me təba ti. Pol əl təkí Kirisí a təl re kəte nə dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kirisí ti to (2.1-12). ɟi-n də rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisí ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al to (2.13-3.5). Wongi ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dəbəy ndə ti ki e basi, mbati ra kilə kin. Pol təji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi daw təl ne ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi də to, ta kuwə ji-naa to (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə na: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e basi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisí, ki isi Təsaloniki ti[☆].

² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisí e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndə təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki də made ti də made ti to.

⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɟi-n də kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me kə ti ki tē dəsi ti.

⁵ Kə je kin təji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəl kəe kin to.

⁶ Təkí rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin to,

⁷ ningə səi ki adi səsi kə, a ingəl lo kər kəə səje, loki Bəbe Jəju a tē dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi.

⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Bəbe ləje Jəju.

⁹ Kə ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye goto. A əi say ngay ta kəm Bəbe ti, ki gidi təgi təba ti lie,

☆ 1:11Təsa 1.1

¹⁰ loki a re ndœ ti kin kadi dije lie ilai toji dœ ti, kadi dije pœti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningœ, sœi ka a sœi dande ti noo to, mbata sœi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin œ, j-isi j-œl ta ki Luwœ ki ndœ je pœti mbata ti lœsi, kadi Luwœ oo sœsi to dije ki asi ta kilœ ki bar sœsi ki mbae. Kadi Luwœ ra sœsi ki toagine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin tol tane maji œ kadi kadi-me lœsi isi kœm ba to.

¹² Lo kin ti, a ilai toji dœ Babe Jaju ti, ningœ a œ ilœ toji dœsi ti to, ki go me-maji ti lœ Luwœ lœje œi sie, œ Babe Jaju Kirisi.

2

Nœ ki a ra nœ kœte no re Babe ti

¹ NGakom je, ki œji dœ re lœ Babe Jaju Kirisi, ki doje ki a œsi-naa rœe ti, nœ ki ji dœji sœsi œ to kin:

² loki dœw madi a œl sœsi ta œ nœ e ta ki j rœ Luwœ ti, œ se a œl sœsi œ nœ e ta œ se makitibi ki j rœje ti œ nœ: ndœ lœ Babe re ngata œ, adi ta kin yœti dœsi al nim, adi ra sœsi œœl œl nim to.

³ Adi dœw madi œdi sœsi ki go rœbi madi al. Sœbi kadi tœ rœ Luwœ, ki e tœ rœ ki dœbœy ti kin dœ tœœ, taa dœw ki nje tœ rœ Luwœ ki e dœw ki tuji sœbi dœe kin ka, dœe tœœ taga bœy to taa ndœ kin a re.

⁴ Dœw ki nje tœ rœ kin a j kadi rœ ki nœ je pœti ki to Luwœ œa dœ ti, œ se nœ ki dije isi œsi makœside nangi noœ ti. Dœw kin a aw biti kadi isi me kœy ti lœ Luwœ, a œ nœ ne wa œ ne Luwœ.

⁵ M-gœr kadi mesi a ole dœ ti tœki ndœ ki mi-n sœsi naa ti bœy kin, m-œl sœsi ta kin ngata.

⁶ NGA ningœ, ki basine kin, igœri nœ ki uwœ dœw ki nje tœ rœ Luwœ ka kin nangi kadi tœ dœkagilœe bœy taa a tœœ ki dœne taga.

⁷ Tado tœgi ki majal ki nje tœ rœ Luwœ isi ra kilœ ne lo bœyo ti, nœ nay kadi dœw ki uwœ nje tœ rœ kin nangi iyœ rœbi ade bœy taa,

⁸ nje tœ rœ a tœœ ki dœne taga. Ningœ lo kin ti, Babe Jaju a to kœœ ki tane ti tuje-n kœ, a tœl-e nœ ki kœ kare ti ki tœgi ki a re-n.

⁹ Ki œji dœ nje tœ rœ Luwœ, e a re ki tœgi lœ *Satœ, a tœœ ki tœgi je ki dangi dangi, a ra nœ kœji je, ki nœ mbœli je ki ngom.

¹⁰ A ra nœ je ki go rœbe ti al ki dangi dangi mba kœdi-n kœm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa nœ ki rojeti, mbati ndigi nœ ki rojeti ki kadi a aji-de.

¹¹ E mbata kin œ, Luwœ ilœ ki tœgi ki kadi ur sœde wale, kadi adi mede nœ ra ki ngom.

¹² Lo kin ti, ta ki gangi a œsi dœ dije ti pœti ki mbati taa ta ki rojeti, œ ooi maji rœde me nœ ra ki dana al ti yo kin.

Kuwœ tœgi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njœ ndigi lœ Babe, ki œji doje, sœbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwœ ti ki mbata lœsi, mbata Luwœ mbœti sœsi lo kilœ ngire ti nu mba kadi ingœi kaji ki rœbi lœ NDil ki tœl-je dije ti lœ Luwœ nim, ki rœbi lœ kadi-me ta ki rojeti nim to.

¹⁴ E mbata nœ kin œ Luwœ bar-n sœsi ki rœbi lœ Poy Ta ki Maji ki j-ilœ sœsi mbœe, kadi ingœi kœsi-gon lœ Babe lœje Jaju Kirisi.

¹⁵ E be œ, ngakom je, maji kadi ai dœ njasi ti, œ kadi ingœami nœ ndo ki ji ndo sœsi ki taje œ se ki makitibi ki ji ndangi j-adi sœsi kin dœsi ti maji.

¹⁶ Maji kadi Babe lœje Jaju Kirisi œ wa œi ki Luwœ ki Bawje, ki ndigi-je, œ adi-je me-sœl ki dœbœye goto, ki kindœ me dœ ti ki maji, ki go rœbi me-maji lie kin,

¹⁷ sœl mesi, œ kadi adi sœsi tœgi kadi irai maji me nœ je ti pœti ki isi irai ki me ta je ti pœti ki isi œli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dəji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə Bəbe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon tək ingə-n rəsi ti kin be to.

² Əli ta ki Luwə bəy to kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki nje me ndul. Tado e dije pəti bə awi ki kadi-me, al.

³ Ningə Bəbe e dəw ki a do ndune ti, adi a adi səsi togi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim.

⁴ Je ji taa mesi, me to Bəbe ti kadi isi rai ne ki ji dəji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy to.

⁵ Maji kadi Bəbe adi mesi e ki do ndigi Luwə ti nim ki do kuwə togi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim to.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji dəji səsi me to Bəbe ti kadi əsi rəsi ngərəngi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rəde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al.

⁷ Səi igari rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansi ti tə nje dabi je al.

⁸ Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je ne ki əy do dəw madi ti dansi ti al.

⁹ Tək rəjeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, bə səbi bə səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti.

¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al bə, kadi uso ne al to.

¹¹ NGA ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madi de je yo.

¹² Ko dije kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me to Bəbe Jəju Kirisi ti kadi ti rəde, rai kilə tək dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi.

¹³ Ningə ki əji dəsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti.

¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin bə, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi teğ kade ti al, adi rəe səl-e.

¹⁵ NGA ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokəsi.

Ta je ki dəbəy ti

¹⁶ M-dəji kadi Bəbe ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti.

¹⁷ Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa.

¹⁸ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me 6e ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsay me 6e ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (bone kin ɓari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin ɓa, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngodi ki oji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə Njé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titi tɔ kin, ɓari-de «makitibi lə ɓəə kilə je», mbata əi makitibi je ki oji rəbi ra kilə ɓəə lə Luwə, ə se rəbi kər nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ nɛ je ti mitə:

Nɛ ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je dɔ nɛ ndo ti ki ngom nim, dɔ pole nɛ ndo lə Jipi je ki ya njé ɓər Luwə al, naa ti ki nɛ ndo lə Kirisi.

Nɛ ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kər nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta tɔl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote oji dɔ kilə ɓəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi ɓər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Nɛ ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e ɓəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dəji njé kaw-naa je ki njé kər nɔde je kadi rɔi rɔ ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki Nje kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e nɛ kində me dɔ ti ləje.

² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi i Timote* ki i ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi meɪ Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki ʔaɓe ləje Jəju Kirisi e səl naa ti.

Ta dɔ nɛ ndo ti ki ngom

³ Təki ndɔ ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi 6e bo Epəji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indər mbi dije madi ki njé ndo nɛ je ki ngom, kadi tai kəə ta ti.

⁴ Kadi kɔ dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kər gin noji* ki gine gangi al, tadɔ lo tɔl ta nɛ je kin pəti e gaki-naa par. A ra sɔje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al.

⁵ NDər mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ.

⁶ Dije madi mbati go rabi ta kaji ki maji kin ə təli nayj-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto.

⁷ Rai rade njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təkɪ rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nım, taa gəri gın ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nım tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rabe ti.

⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije kɔ, ki njé tɔ rɔ je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tɔ Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kɔde je. Re mba njé təl dije,

¹⁰ njé ra kaya je, ki dɪngəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije bəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé tətɪ ta je. Re ki mbata lə dije pətɪ ki njé ra ne ki əsi ta ne ndo ki rɔjeti lə Luwə.

¹¹ Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki tɔji tɔba lə Luwə ki nje maji.

Me-maji lə Luwə mbata lə Pol

¹² M-ra oyo Babe Jəju Kirisi ki adi-m tɔgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti.

¹³ Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, mi nje kadi kɔ dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tadɔ m-ra ne je kin pətɪ ki go gər-e ti al. M-ra-de tadɔ m-adi mem al[☆].

¹⁴ Babe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rabi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁵ Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pətɪ taai ki me ki kare ba. Jəju Kirisi re dənangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pətɪ.

¹⁶ Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirisi tɔji kisi dɔ ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pətɪ. MBata kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to bitɪ ki nɔ ti.

¹⁷ Kadi tɔji ki tɔba e

Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,

Lə Luwə ki dum koo ki kəm,

Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dɪngəm me Timote ti

¹⁸ NGonm Timote, ta kaji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dɔi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irɔ-n rɔ ki maji.

¹⁹ Irɔ rɔ ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji.

²⁰ Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nɔɔ. M-ilə Iməne[☆] əi ki Aləgijandir[☆] ji Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal dɔ Luwə ti al ngata.

2

Nə ndo ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

¹ Kəte nɔ ne je ti pətɪ, m-ndəji kadi dije kɔyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nɔi dɔe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pətɪ.

² Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kɔbe je pətɪ, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti.

☆ 1:13 Knj 8.3; 9.4-5

* 1:17 Amen e ta Ebirə ki kor me na e rɔjeti, kadi e be!

☆ 1:20 2Tim 2.17

☆ 1:20 2Tim 4.14

³ E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə laje ki Nje kaji-je.

⁴ Tado Luwə laje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə teēi me gər ta ti ki rəjeti.

⁵ Taki rəjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbo dije ti ki Luwə e kare ba to. E dəw ki bari-e Jəju Kiriisi.

⁶ E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n do dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma do gangi lo ti ki Luwə oji.

⁷ E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbe ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki oji do kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki oji do dingəm je ki dāne je me kəy kaw-naa ti

⁸ E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wong i ki kanji gaki.

⁹ Be to ə, maji kadi dāne je ka kibi kəde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndoji ta al. Ningə kadi do ki ra ki ndoji ta, or ki gate e ngay, madi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rə lade al.

¹⁰ Nə kadi sui rəde ki kilə ra je ki maji ki toji kadi əi dāne je ki njé ra kilə bəə lə Luwə yo taa.

¹¹ Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dāne isi jəke oo do ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə do gin togi ti.

¹² Bəi taa, madi ta rəbi dāne kadi ndo ne dingəm al nim, kadi aw ki togi dəe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta.

¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi.

¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dāne ə su əde adi al do ndu Luwə*.

¹⁵ Be ka, dāne a aji ki go rəbi lə ngon ki koji, tək i re uwə toɡine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndoji ta al.

3

Njé kər nō njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw to m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-or nō njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra.

² Ningə səbi kadi dəw ki nje kər nō njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dāne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rəne gin toɡine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta səbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije to.

³ Səbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje to rə al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al to.

⁴ Səbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rəde go ta ti ki njé buki-naa ti.

⁵ Tado re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?.

⁶ Səbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə to kəji rə aw sie adi osi me ta ki gangi ti tək i su osi-n me ti be.

⁷ Səbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dəe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al to.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, səbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rəjeti, səbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi go kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al to.

⁹ Sɔbi kadi ngami ta lə Luwə ki tɛɛ ki dɛe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta.

¹⁰ Kɛte nɔ kilə ti, sɔbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re nɛ ki ilə bəngirə nɔde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dəne je ki njé ra kilə diyakir ka, sɔbi kadi əi njé ra nɛ ki rɔjeti tɔ. Sɔbi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rɔde gin tɔgide ti tɔ. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Sɔbi kadi diyakir je əi njé dāne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji.

¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kɔsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide dɔ kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tɔ.

Nɛ ki Luwə tɛɛ ki dɛe

¹⁴ M-ində mem dɔ ti kadi me ndɔ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə mndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi,

¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təki kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tɔgi kəy, be tɔ ə, njé kaw-naa je əi tɔgi nɛ ndo ki rɔjeti lə Luwə.

¹⁶ Nɛ ki Luwə tɛɛ ki dɛe e nɛ ki bo ngay ki dum maji, Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje.

Ɔji rone tə dəw ki go darɔ ti,

Ningə, NDil Luwə bar-e dəw ki dana,

Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbɛ ki ɔji dɛe dan gin dije ti ki dangi dangi,

Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti.

Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kɔsi-gon ti.

4

Ta dɔ njé ndo nɛ je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təkɔ dəkagilo ki dɔbəy ti, dije madi a iyəi go kadi-me ləde kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə nɛ ndo ki j rɔ ndil je ti ki majal tɔ.

² NJé ndo nɛ je ki ngom ki njé kədi kəm dije ki ta ki nda tade nɛ, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. NJé ndo nɛ ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji.

³ Ko dijee ka kin ɔgi kadi dije taai-naa, ta ɔgi kadi dije usoi nɛ je madi. Nə Luwə ində nɛ kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rɔjeti, usoi nɛ je kin ki oyo ki ra.

⁴ Ki rɔjeti, nɛ je pəti ki Luwə rade əi nɛ je ki maji. Nɛ ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə.

⁵ Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli nɛ je kin pəti ki kay njay ti.

⁶ Lɔki re ər gin nɛ je kin ki taga adi ngakɔi je ooi ningə, a j nje ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A ɔji kadi j dəw ki ul rɔi ki ta je ki go ndil ti, ki nɛ ndo ki rɔjeti ki ingə.

Pol ilə dɔngəm me Timote ti

⁷ Maji kadi ɔsi su je ki kidə ki kəme goto ngərangi. Əi su je ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔi ti kadi isi me bəl Luwə ti.

⁸ Kində dɔ rɔ ti mbata kingə nɛ me ti, tə ngɔdi ki kay je be kin maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Nɛ ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me nɛ je ti pəti. Tadɔ a adi-je kaji ki dɔnangi ti nɛ ki e ki dɔrɔ ti.

⁹ Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare.

¹⁰ Røje ki j-isi j-adi kō, ki rō ki j-isi ji rōi, e ki mbata meje ki j-ində dō Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dənangi ti ne, ki bo tōi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tō.

Nə ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j basa al. Nə kadi j ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njəyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nō kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rōi ta tidə makitibi ti lə Luwə nō kosi je ti, ki ta kōji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti.

¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dōi ti, ki go rəbi lə ngatōgi je ki njé kōr nō njé kaw-naa je, ki indəi jide dōi ti.

¹⁵ Maji kadi ində rōi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmde ti.

¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi dō rōi ti j wa, taa dō ne ndo ti ləi nīm tō. Uwə tōgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rōi j wa taa a aji dije ki njé koo dō ne ndo ləi nīm tō.

5

Kal Timote ki rō njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki tōgi ki tōgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, səbi kadi ira-de tə ngakōi je ki me daro ti be tō.

² Ira ki dəne je ki tōgi tə kōi je taa ngan mandi je tə konani je be tō. Ira ne je kin pəti ki mər ta ki ay njay nōde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rōjeti, ki dəw ki nje ra səde goto.

⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nōō ningə, səbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə dō nojide je ti. Səbide kadi ooi go njé kōji-de je təkī njé kōji-de je ooi gode kəte kin be tō. Tado ne ra ki be kin ə nəl Luwə.

⁵ Nje ngaw koy ki rōjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene dō Luwə ti par. Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne.

⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rəne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta nōō ka, e dəw ki koy me ndil ti.

⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dode taa ki ta dode ti al.

⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo tōy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dəw ki ilə kadi-me ləne kō. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tō nje ngaw koy ki bəle asi kuti mehe al nīm, taa ki taa ngaw kare ba al nīm, mbō njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode.

¹⁰ Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje kotī ngan je nīm, nje ra mba je nīm, nje togī nja dije ki kay njay lə Luwə nīm[☆], e nje ra ki dije ki ne ki to tēē dode ti nīm. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nīm tō.

¹¹ Onoi kadi indangi tō njé ngaw koy je ki rōde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi tōde al tado loki bō taa dīgəm ra-de ningə, a iyəi kadi rō ləde mba kun go Kirisi kō, ə a taai ngaw.

12 Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dode ti, tado naji ta kadi-me lade ki kate ko.

13 Ne ki rangi bay a tali nje dabi je. Ninga kilade ki bo ngay e kilalo mba ki ta kay la dije par. Ei nje dabi je par al, na indai ta ba go dabi ti, taa ai nje kindo gangi do ta ti la dije to. Ne ki lagide al ka, ilai tade me ti. Ninga ta kalde ka to biriri to.

14 E mbata kilara je ki be kin a, sobi kadi nje ngaw koy je ki rade to mbal bay taai dingam ki rangi. Kadi oji ngan je a indai kamde go me kay ti lade to mba kadi nje ba inga rabi al-n ta ki mal doje ti al.

15 M-al ta kin be mbata nje ngaw koy je ngay ki rade to mbal bay ilai kadi-me lade ko a uni go *Sata.

16 Re nje kadi-me ki dane madi aw ki nje ngaw koy je me kay ti lane noo ninga, sobi kadi e wa ngam-de. Loki ra be ninga e ne koti ki ay a un do nje kaw-naa je ti, kadi nje kaw-naa je rai ki nje ngaw koy je ki rojeti ki daw ki nje ra sade goto.

Nje kor no nje kaw-naa je

17 Maji kadi ngatogi je ki nje ra kilamaji dan nje kaw-naa je ti, ingai kosi-gon ki ne kiga go ji ki asi ta kilalade gidi joo. Ki bo toy, e nje je ki isi adi rade ko mba koi ta, ki ndo dije ta la Luwa.

18 Tado ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: «Daw a do ndugidu ta mangi ti al, dokagilo ti ki a njiya do ko ti mba kadi kande tee.» Taa makitibi la Luwa al bay to a na: «Maji kadi daw ki nje ra kilalinga ne kiga go ji ki asi ta kilaki ra*.»

19 Re daw madi al ta ki majal do ngatogi ti, a dije joo a se mita mai naje al ninga, oti kadi indigi sie do ti.

20 Nje je ki rai majal, sobi kadi indangi-de ta kam kosi je ti mba kadi ndage je bali.

21 M-ndaji ta kam Luwa ti ki ta kam Jaju Kirisi ti, taa ta kam malayka je ti ki Luwa mbati-de, kadi ital roi go ta je ti ki m-ali. Ital roi go ti ki kanji kun ki madi je a kiy nje ki nungi, ki kanji kor kam dije dana.

22 Ne ki sobi kadi igar a to kin: Oti kadi inda ji do daw ti kalangi ba mba kadi tal nje ra kiladan nje kaw-naa je ti. Maji kadi inda roi-naa ti ki daw do majal ti lie al. Ninga, i wa ay roi njay do majal ti.

23 Nga ninga, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, na kadi ay kasi kandi nju nday nday mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi roi ta kati al ki dokagilo je pati kin.

24 Dije madi je gin majal lade to taga kate bay taa kadi ta ki gangi re dode ti. Na nje ki nungi, majal lade to lo bayo ti biti kadi ta ki gangi taa a or ginde ndo ki gogi ti.

25 Kilara je ki maji ka to be to. Ya nje ki madi to taga pay pay. Ninga nje ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bayo ti ratata al.

6

Ta do baye ti

1 Dije pati ki adi mede ki ai baye je, sobi kadi ilai dode gin tugi ti la bade je. Ila dode gin tugi ti la bade je mba kadi daw al ta ki mal do to Luwa ai kin, taa do ne ndo ti ki ji ndo sai kin al to.

2 E go ti al kadi baye je ki bade je adi mede Luwa, uni girado ke ngakonaa me ta ti la Luwa a mbati kadi ilai dode gin tugi ti la bade je. Kede ngakonaa me ta ti la Luwa ka kin a sobi kadi rai kiladi-de ki kate noo bay, tado e ngakode je ki nje kadi-me je a isi rai kiladi-de.

* 5:18 Dataranom 25.4; 1Kor 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

Njé nê ndo je ki ngom ki ra ta nê kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madɪ ndo dije nê ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rɔjeti lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi nê ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə,

⁴ E dəw ki kun dɔ ta təl-e, taa e dəw ki isi day tɔ. Nê ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dɔ ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki tətɪ dɔ-naa ti je tɛɛi ti.

⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbɔ dije ti ki ku dɔde goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki ɔji dɔ ta ki rɔjeti goto dɔde ti, tɛɛ lo kin ti nɔɔ. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə nê.

⁶ Təki rɔjeti, kadi-me Luwə e nê kingə ki bo ngay, re dəw ra rɔnəl dɔ nê ti ki to me jie ti.

⁷ Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be tɔ ə j-a ji təl-n ki jije kare.

⁸ E be ə, re j-ingəi nê kusoje ki kibi rɔje ningə, kadi ji ra rɔnəl dɔ ti.

⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé nê kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum nê na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta nê ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije mē nê ti ki majal, ki me tuji ti.

¹⁰ Tadɔ ra ta la e ngirə majal je pətɪ. Njé ki madɪ uni rɔde ba pətɪ indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kɔ ndilde.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nə i ki j dəw lə Luwə, ay gədi nê je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi nê ra ki dana, ki bəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm.

¹² Irɔ rɔ ki maji ki ɔji dɔ kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tadɔ Luwə bari mba kadi igər ta kaji kin, dəkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dɔ ti nɔ kosi dije ti.

¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində nê je pətɪ, taa ki nɔ Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rɔjeti nɔ Pɔsi *Pilati ti^ϕ,

¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madɪ dɔi ti bitɪ kadi Bəbe Jəju Kirisi təl re-n.

¹⁵ Bəbe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə ɔji, Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ba rone, E NGar lə ngar je ki Bəbe lə bəbe je,

¹⁶ E ki karne ba e nje koy al,

Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al.

Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Tɔba ki tɔgi ki to bitɪ ki nɔ ti e yəe! Amen!

Ta ki ɔji dɔ njé nê kingə je

¹⁷ Əl njé nê kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul nê kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je nê je pətɪ ki to mbar mbar, jie əy al, mba kadi j-isi-n me rɔnəl ti.

¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi nê kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide əy al, kadi kəki nê kingə je ləde ki dije ki rangi.

¹⁹ Re rai be ningə, isi kawɪ nê maji je ləde indəi lo ngəm nê ti ki maji ki nga mba ndɔ ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go nê gər ti ki ngon ki dɔnangi ti ne.

²¹ Dije maɗi uwai kul ne gar kin, adi ndami go rabi kadi-me laɗe.
Kadi me-maji la Luwa e naa ti sasi. Amen!

Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta kɔ̄ ti me kɔ̄y dangay ti (1.17; 2.9). E dɔkagilo ki madi-kilɔ̄ je lɔ̄ Pol tusi-e iyɔ̄i-e (4.10, 16). Pol e ta tɔl ta kilɔ̄ ti lɔ̄ne (4.6), ɔ̄ ndangi makitibi adi madi-kilɔ̄ne ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dɔbɔy ti (1.2). Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dɔbɔy makitibi lɔ̄ Pol ki ndangi.

Kilɔ̄ ngirɔ̄ ta ti, nje kaw kilɔ̄ Pol, ra oyo Luwɔ̄ mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ningɔ̄, ɔ̄ji-n dɔ̄ kɔ̄ ki a ingɔ̄ 6ɔ̄ɔ̄ kilɔ̄ je lɔ̄ Luwɔ̄ lo ti ti, ki rɔ̄ ki a ingɔ̄-de me kilɔ̄ kilɔ̄ mbɛ Poy Ta ki Maji ti lɔ̄ Kirisi, Pol ilɔ̄ dingɔ̄m me Timote ti kadi uwɔ̄ tɔgine ba, rɔ̄ tɔ̄ asigar lɔ̄ Jɔ̄ju Kirisi ki a dɔ̄ njane ti (1.3-2.13). Dɔ̄je kadi ɔ̄si rɔ̄ne ngɔ̄rɔ̄ngi kadi dije ti ki njɛ ge ta ki maji ki ndae goto, ki njɛ tidɔ̄ ta je ki galala ki ɔ̄si ta Poy Ta ki Maji. Pol ndɔ̄ji Timote kadi oo dɔ̄ njane n-e Pol, ningɔ̄ kadi indɔ̄ kɔ̄me go nɛ ndo ti ki rɔ̄jeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tɔl ta ta ti, Pol ɔ̄l ta ki dɔ̄ rɔ̄ne ti ɔ̄ji-n dɔ̄ dɔkagilo ki nga ki e me ti, ningɔ̄ iyɔ̄ ta ra oyo Babe Luwɔ̄ ki isi indɔ̄ kɔ̄me gone ti me kɔ̄ je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kilɔ̄ Pol rɔ̄ rɔ̄ ki maji mba ta lɔ̄ Luwɔ̄, biti tɔl tae (4.7). NGa ningɔ̄, ɔ̄bi kadi njɛ kadi mede Kirisi, rɔ̄i ko rɔ̄ lɔ̄ Pol kin, ki kanji 6ɔ̄l. Kadi rɔ̄i ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwɔ̄ tɔgɔ̄ ba tɔ.

Kuwɔ̄ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilɔ̄ lɔ̄ Jɔ̄ju Kirisi ki go ndigi ti lɔ̄ Luwɔ̄. Kilɔ̄ ram e mba kadi m-ilɔ̄ mbɛ ta kaji ki Luwɔ̄ un ndune adi dɔ̄ ti ki takul kindɔ̄ rɔ̄ naa ti ki Jɔ̄ju Kirisi.

² M-ilɔ̄ ki makitibi kin madi i Timote* ki i ngon ndigi lɔ̄m. M-uwɔ̄ jii ɔ̄ m-dɔ̄ji kadi me-maji ki koo kɔ̄m-to-ndoo ki kisi-maje lɔ̄ Luwɔ̄ ki Bawje ɔ̄i ki Babe lɔ̄je Jɔ̄ju Kirisi e ɔ̄si naa ti.

Pol ra oyo Luwɔ̄

³ M-ra oyo Luwɔ̄ ki m-isi m-ra kilɔ̄ made ki ngame ki ay njay tɔ̄ki kam je* rai kɔ̄te be tɔ. Kondɔ̄ ki kada loki m-isi m-ɔ̄l ta ki Luwɔ̄ ningɔ̄, mem ole dɔ̄i ti.

⁴ Lokɔ̄ mem ole dɔ̄ nɔ̄ ti lɔ̄i*, 60 koo-i ra-m ngay mba kadi rɔ̄nɔ̄l lɔ̄m rosi.

⁵ Mem ole dɔ̄ kadi-me ti lɔ̄i ki rɔ̄jeti. Kadi-me kin i rɔ̄ kai Loyisi ti ki bɔ̄lme bɔ̄y taa to rɔ̄ kɔ̄i Enisi ti tɔ. M-ɔ̄badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti tɔ.

Pol dɔ̄ji Timote kadi ingɔ̄ kɔ̄ sɔ̄ne mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin ɔ̄, m-ole mei dɔ̄ ta ti kin kadi indɔ̄ kɔ̄mi maji go kadi-kare ti lɔ̄ Luwɔ̄ ki ingɔ̄ ki go me-maji ti lie, lokɔ̄ m-indɔ̄ jim dɔ̄i ti.

⁷ Tɔ̄ki rɔ̄jeti, NDil ki kay njay ki Luwɔ̄ adi-je, e NDil 6ɔ̄l al, nɔ̄ e NDil ki rosi ki tɔgɔ̄ ki ndigi-naa. Taa e NDil kindɔ̄ dɔ̄ rɔ̄ ti tɔ.

⁸ Adi rɔ̄i ɔ̄si mba ma naji dɔ̄ Babe ti lɔ̄je al. Taa adi rɔ̄i ɔ̄si dɔ̄m ti, mi ki mi kɔ̄y dangay ti mbata lie kin al tɔ. Nɔ̄ kadi ingɔ̄ kɔ̄ sɔ̄m mbata Poy Ta ki Maji ki go tɔgɔ̄ ti ki Luwɔ̄ adi.

⁹ Luwɔ̄ ki aji-je ɔ̄ ɔ̄ar-je, mba kadi kisi ki dɔ̄ taa lɔ̄je e kisi ki dɔ̄ taa ki ay njay. Ra nɛ kin be mba kilɔ̄ raje je al, nɔ̄ e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwɔ̄ adi-je me Jɔ̄ju Kirisi ti kɔ̄te bɔ̄y taa kadi indɔ̄ duniya.

¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kɔ̄mje ngosine ki takul re lɔ̄ Nje kaji-je Jɔ̄ju Kirisi. E ɔ̄ tɔl koy nɛ ki kare ti. Ningɔ̄ ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gɔ̄ri kaji ki kisi kɔ̄m ba ay njay njay tɔ.

11 E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə Luwə ində-m tə nje kilə mbe nim, nje kaw kilə nim, taa ki nje ndo ne dije nim tə.

12 E kin ə, e gin kingə kə ləm ki ngə sine kin. Nə rəm səl-m də ti al. Təki rəjeti, m-gər Luwə ki m-ində mem dəe ti kin bəti. M-gər maji kadi tōgi Luwə asi naki kadi ində kəmne go ne ti ki adi-m bitə dəbəy ndo ti.

13 Ne ndo ki ingə rəm ti, un tə ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jəju Kirisi adi-je me kində rə naa ti sie.

14 Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rə ba lə Onəsipər

15 Igər kadi njé ki dənangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojən əi mbəde ti tə.

16 Ki əji də Onəsipər, kadi ra maji lə Bəbe e də me kəy ti lie. Təki rəjeti, ilə dingəm mem ti taa taa. Taa rəe səl-e dəm ti me keem kəy dangay ti kin al tə.

17 Dəkagilo ki tēē Rom ti taa ə, sangi-m ki rə ki tī kati kadi ingə-m.

18 M-kəy Bəbe Jəju kadi adi Bəbe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndə gangi ta ti. Taa j wa ki dəi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m dənangi Epəji ti.

2

Nje rə lə Kirisi ki maji

1 J ngonm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rə naa ti ki Kirisi kin.

2 Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tə.

3 Ingə kə səm tə nje rə ki maji lə Jəju Kirisi.

4 Nje rə madi dan njé rə je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dəne ti, ki ində rəne ta ne je ti ki rangi yo goto.

5 Nje kəy ngədi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngədi ki go ndu-kun ti al goto.

6 Nje ndər ki nje ra kilə ki tōgine ə a ra rənəl də kandi ko ti kəte.

7 Maji kadi imər ta də ta ti ki m-əli kin maji ningə, Bəbe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole də Jəju Kirisi ti

8 Adi mei ole də Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbe.

9 E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kə. Dəi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dəe-e goto.

10 Be ə, m-tigə tam njaki də ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kosi-gon ki ratata tə.

11 Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rəjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,

J-a j-isi kəm ba naa ti sie tə.

12 Re j-uwəi tōgije ba sie ə,

J-a j-qi be naa ti sie tə.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,

E ka a ə nə n-gər-je al tə.

13 Re je j-a də njaje ti al ə,

E a də njane ti.

Tadə a naji ta gər rəne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe səl-e al

14 Maji kadi inay ki lo kole mede dɔ ta je ti kin taa taa. Ki nɔ Luwə ti, əl-de ki tɔgi mba kadi gaki-naa dɔ ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dɔe tɔ tuji yo.

15 Ində dɔ roi ti kadi itee nɔ Luwə ti tɔ dɔw ki asi, nje ra kilə ki rɔe sɔl-e dɔ kilə ti lie al, ki ilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki rɔjeti lə Luwə ki go rɔbe ti.

16 Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki ɔsi ta kadi-me. Təki rɔjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndade ngal ki Luwə par par.

17 Ne ndo lade to tɔ do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne[☆] əi ki Piləti əi mbɔ dije ti kin tɔ.

18 Əi say kadi ta ti ki rɔjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je jii taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nā je.

19 Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin dɔ ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yae je bəti, ningə maji kadi dɔw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.»

20 Me kəy ki bo ti, dɔw a ingə ne ra kilə je ki ra ki ɔr ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tɔ. Njé je ki nā je, e ki mba ra kilə ndɔ madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndɔ je pəti tɔ.

21 Re dɔw madi ay rɔne njay dɔ majal je ti kin ə, a to tɔ ne ra kilə kɔsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bae, ki kində dɔ dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Babe

22 Maji kadi ɔr roi kɔ me ngur darɔ ti ki dɔkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay.

23 Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa.

24 Təki rɔjeti, dɔw ki nje ra kilə bəə kadi Babe, e dɔw ki a gaki dije al, nə e dɔw ki a oji ndigi-naa ləne ki rɔ dije ti pəti nim, dɔw ki asi ndo ne dije nim. A e dɔw ki a isi dɔ ta ti tɔ.

25 Ki mindi ki sɔl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kɔse ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tɛɛi me gər ta ki rɔjeti ti, 6a a təli uni angal ki maji gogi.

26 A tɛɛi me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tɔgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Ne je ki a rai ne dɔbəy ndɔ je ti

1 Maji kadi igar təki me ndɔ je ki dɔbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi.

2 Dije a təli njé ra ta ne, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dɔde taa, ki njé kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti. A əi njé təl rɔde go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tɔ. Taa a iləl koji dɔ ne je ti lə Luwə al tɔ.

3 Koo to dɔw a goto rɔde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rɔde ti, a əli ta ki rɔjeti al dɔ-naa ti, pa njiyəde a ale mba. A əi njé təl ne ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kɔsi ta ne ra ki maji tɔ.

4 A əi njé kun dɔ-naa, njé ra ne ki dɔ gu ti, kun dɔ taa a təl-de njé kəm tɔ je ti. A ndigi rɔnəl ki duniya ti itə Luwə.

5 A oji gidi rɔde ti təki n-əi njé bəl Luwə, nə təki rɔjeti, naji ta gər tɔgi kadi-me. Ɔr roi kɔ kadi ko dije ti ki be kin.

6 MBɔ ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti lə dāne je ki njé tɔgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dāne je ki majal dum dɔde, adi iyəi rɔde adi ngur darɔ je ki dangi dangi.

⁷ Isi ta ndo ne je ti ki dokagilo je pæti, na lo kadi asi tegei me gar ta ti ki rojeti goto ratata.

⁸ Taki dokagilo ti ki kate, Janasi ai ki Jambirasi asi ta *Moji ka kin a*, nje je kin ka asi ta, ta ki rojeti to. Ei dije ki ne gar laede aw sæde me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me laede ka, ndae goto to.

⁹ Lo kaw kate laede ki ngay a goto, tado dije a gæri ne rade je ki majal taki ndo je ti ki kate, dije gæri ne ra je ki majal la Janasi ai ki Jambirasi ka kin be to.

Pol ndaji Timote kadi ngam go ne ndo ki inga rone ti

¹⁰ Na j, inda kami o-m me ne je ti pæti: me ne ndo ti lam, me pa njiyam ti, me kaji ta ra je ti lam, me kadi-me ti lam, me kisi do ti lam, me ndigi-naa ti lam, taa me kuwa togi ba ti lam to.

¹¹ Igær ræbi ki dije indai kam-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki ko je ki ngay ki m-inga me be bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me be ti ki Lisitir to*. Taki rojeti m-inga ko ngay wa, na taa taa, Babe isi or-m me ne je ti kin ko.

¹² To ki rojeti, dije pæti ki gei njiya me bal Luwa ti ki takul kindæ ro naa ti laede ki Jaju Kirisi a ingai ko.

¹³ Na dije ki nje me ndul, ki nje ndo te je a awi kate kate me majal ki ra ti par par. Me kilæ rade je ti, a ædi ndægi dije taki ei je wa ka dije ki rangi ædi-de be to.

¹⁴ Na ki oji doi, maji kadi uwa go ne je pæti ki indo æ itaa to ne je ki rojeti kin sam. Tado igær dije ki inga ne ndo kin røde ti bæti*.

¹⁵ Dokagilo ki ito ki dui ba bæy æ igær ta je ki ndangi ki ay njay la Luwa kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gar ki rojeti, ki a tegei sai kaji ti ki takul kadi-me Jaju Kirisi.

¹⁶ Tado makitibi ki ndangi la Luwa pæti, Luwa to NDilne ki ay njay sam ti. Ninga ndae to ti mba ndo ne daw, mba kadi oji daw adi mbati ne ra ki majal, mba kor daw ta ræbi, taa mba ndo ne daw mba kadi pa njiye e go ndigi ti la Luwa to.

¹⁷ E be mba kadi daw la Luwa e ki kasi naa bærare me ne je ti, mba kadi ra-n kilæ je pæti ki maji.

4

Kilæ mbe Poy Ta ki Maji

¹ E be æ, ta kam Luwa ti ki ta kam Jaju Kirisi ti ki a gangi ta do dije ti ki isi ki dode taa æ se nje koy je, ki mbata tal re lie æ se kobe lie,

² m-daji kadi ilæ mbe Poy Ta ki Maji kin par par, dokagilo ti ki maji æ se ki majal. Or dije ta ræbi, ikol do hal ti ki majal, ilæ dingam me dije ti ki takul ne ndo lai, ki kisi do ti ki kanji kiyæ tae.

³ Tado dokagilo a re no kadi dije a mbati ne ndo ki rojeti, æ a rai ne je ki go me ge je ti laede. A sangi nje ndo ne je ngay ki a gugi dode wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo.

⁴ A uti mbide do ta ti ki rojeti, æ tali røde go su ki kidæ ti yo.

⁵ Na j, maji kadi inda do roi ti me ne je ti pæti. Uwa roi ba me ko je ti. Maji kadi ira kilæ kilæ mbe Poy Ta ki Maji lai kin maji. Inda kami go ra kilæ bææ ti la Luwa maji to.

Pol tal ta ngædi

⁶ Ki oji dam, dokagilo re kadi m-ilæ rom kadi-kare ti m-adi Luwa ngata. Dokagilo koy lam re nga.

⁷ M-ro ro ki maji, m-tal ta ngædi lam, m-ngam go kadi-me lam.

⁸ NGosine, ne kigə go ji njé tətí rə je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Baḃe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndə dangi ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərəngi.

Poy ta je ki dəbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində də rəi ti, ə re kalangi ingə-m.

¹⁰ Tadə Dəmasi iyə-m kə, ə aw Təsalonikí ti, mbata ne maji je ki dənangi ti, ki dəkagilo ti ki bone uwə me. Kirəsasi aw dənangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti tə.

¹¹ Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tadə a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti.

¹² M-ilə Tisiki me 6e bo ti ki Epəji.

¹³ Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me 6e ti ki Tirowasi kɪn jii ti ire-n adi-m. Jy makitibi je ləm jii ti tə. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin.

¹⁴ Aləgijandır ki kodi ko ne je adi-m kə ngay, nə Baḃe a ige ki go kilə rae ti.

¹⁵ I ka, maji kadi ində kəm-kədi də rəi ti rəe ti tə, tadə mbati ta je ləje ki təgine ngay.

¹⁶ NDə gangi ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kə. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dode ti al.

¹⁷ Nə Baḃe e səm naa ti. E ə adi-m təgi mba kadi m-ilə-n mbə Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwə ə ər-m kə ta 6əl ti.

¹⁸ Baḃe a ər-m kə ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kəbe lie ki dərə ti tə. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika nim, Akila nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipər tə.

²⁰ Erasí nay 6e bo Koreti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyə Mile ti.

²¹ Isangi rəbi kadi ire kəte nə nay kul ti. Ebulu, ki Pudasi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngako je je pəti uwəi jii.

²² Kadi Baḃe e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti tə.

✧ 4:10 Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 ✧ 4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ✧ 4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ✧ 4:13 Knjk 20.6 ✧ 4:14 1Tim 1.20 ✧ 4:19 Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17 ✧ 4:20 Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

Makitibi ki Pol ndangi adi Titi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi

Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilɔ Pol je ti. E e ə ilɔ rɔne nangi ra adi Pol əi ki njé kaw-naa je ki Koreti ti tɔli ilɔi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titi loki Titi e dɔ dər ti ki Kirəti. Pol ade kilɔ kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilɔ ngirə ta ti, Pol əl Titi ne ki uwə mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl-e ne je ki sɔbi kadi dɔw oo rɔ njé kər nɔ njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titi ta kɔji oji-n dɔ buti dije je ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tɔgi, ki dɔne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sɔbi kadi dɔne je ki tɔgi a indəi kəmde gode ti, ki bəə je (2.1-15). Go ta kɔji ti, Pol oji Titi rəbi kilɔ lə njé kun go Kirisi ki sɔbi kadi oji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol tɔl ta ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me kilɔ ti nim, ki ta kuwə ji-naa nim tɔ (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, ɔi e ta ki dɔkagilo ti lə Titi par al. Ta dɔ kində-naa dɔ kilɔ ti ki goe goe dɔ njé kaw-naa je ti, ə se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji, ki ta ki dɔ pa njiyə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti, ki kilɔ ki sɔbi kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sɔbi dɔ njé kaw-naa je pəti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilɔ lə Luwə, mi ki nje kaw kilɔ lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilɔ mba kadi dije ki Luwə mbəti-de adi mede. Taa kadi m-oji-de kadi gəri ne ki rɔjeti ki go ndu Luwə ti tɔ.

² Be mba kadi indəi mede dɔ kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki Luwə ki nje ngom al, un mindine adi-je dɔ ti kəte nɔ ne je ti pəti.

³ Luwə oji ta lə ne adi dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə mbee dɔkagilo ti ki e wa oji. M-ilə mbee ki go ndigi ti lie e ki NJe kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titi[✧] ki i ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti me kadi-me ti, ki je kare ba dɔ ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki NJe kaji-je e sai naa ti.

Kilɔ ki kadi Titi ra me ɔe ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi dɔnangi ti ki Kirəti mba kadi tɔ itɔl ta kilɔ je ki nay. Ningə kadi ində ngatɔgi je dɔ njé kaw-naa je ti me ɔe bo je ti kare kare pəti. Ində-de ki go kɔji ti ki ndɔ ki m-oji.

⁶ Ningə sɔbi kadi dɔw ki ngatɔgi e dɔw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dɔne ki kare ba, kadi e dɔw ki ngane je əl njé kadi-me je, ki kadi dɔw ində ta dɔde ti oji dɔ hal ki majal ə se dɔ ngə al.

⁷ Sɔbi kadi nje kər nɔ njé kaw-naa je e dɔw ki ta goto dɔe ti, mbata e nje ngəm ne lə Luwə. Kadi e nje tɔ rɔ al, e nje wongi al, e gɔ kasi al, e nje rɔ al, taa kadi e nje ge ne ki go rəbi ti ki dana al, al tɔ.

⁸ Sɔbi kadi e nje ra mba, kadi e nje ge ne ra ki maji, e nje kəl ta ki go rəbe ti, e dɔw ki dana, e dɔw ki ay njay, e nje kuwə rɔne gin tɔgine ti.

✧ 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

⁹ Maji kadi uwə rone ngame ta ti ki rɔjeti, ki aw naa ti ki ne ndo ki ingə. Lo kin ti, a asi kadi ilə dingəm me ndəgi dije ti ki ne ndo ki rɔjeti. Taa a asi kadi ɔji njé je ki isi ndoi ne je ki rangi kadi gəri təkɪ ndami rəbi tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti əi njé mbati təl rɔde go ta ti ki rɔjeti, isi tidəi ta je ki biriri, isi ədi dije ki ta ki ndae goto.

¹¹ Adi uti tade dɔ ta je ti ləde. MBata tui dɔ dije me kəy je ti ngay ki ne ndo ki kadi dəw ndo al. Rai be mba kadi ingəi ne kingə ki go rəbe ti al ji dije ti.

¹² Dəw kare dande ti, adi e nje kəl ta ki tade ti əi je wa ə nə: «Dije ki Kirəti ti əi njé kəl ta ki ngom ki ndo je pəti, əi da je ki mande majal, əi njé ra ta mede, ki njé dabi je.»

¹³ Ningə ta ki əl kin e ta ki rɔjeti, ə maji kadi indangi-de ki rɔ tui, kadi əi njé kadi-me je ki rɔjeti.

¹⁴ Bi kadi təlɪ rɔde go su je ki kidə ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije ki njé mbati ta ki rɔjeti kam al.

¹⁵ Ki rɔ dije ti ki ayi njay, ne je pəti ayi njay tɔ, nə ki rɔ dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rɔde ti. Ne ki ayi njay goto rɔde ti, tadə ne gər ləde, ki mede ki kadi uwə-de ki ta tuji.

¹⁶ Dije kin, əli tade ti təkɪ n-gəri Luwə, nə kilə rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, əi njé tə rɔ je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta dɔ dije ti ki tɔgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki sɔbi dɔi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rɔjeti.

² Əl baw dingəm je kadi əi dije ki njé kuwə rɔde gin tɔgide ti, dije ki asi ta kɔsi-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki tɔge to, kadi əi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kɔ dənə je kae ti wa kin be tɔ. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi əi njé kəl ta ki majal dɔ dije ti al, taa kadi əi gɔ kasi je al tɔ. Ningə, kadi əi njé ndo ne ki maji.

⁴ Maji kadi ndoi dənə je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je.

⁵ Kadi əi njé ra ne ki go rəbe ti, əi njé ngəm rɔde, əi njé kində kəmde go me kəy je ti ləde maji, əi dije ki maji, əi njé kilə dɔde gin ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal dɔ ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije tɔ, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti.

⁷ Ningə i wa ki dɔi, sɔbi kadi i ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki tɔgi gangi ki ndam goto me ti.

⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yənə ɔsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kɔsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dɔje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dɔde gin tɔgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rɔde ti. Kadi naji ta bade je ti al,

¹⁰ taa kadi bogi-de al tɔ. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərəre, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kɔsi-gon dɔ ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə tɔji me-maji lənə, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi.

¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniyə j-iyə kɔ. J-iyə kɔ mba kadi j-isi ki dɔje taa dəkagilo ti ki bɔne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə ti.

¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje dɔ ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a tɛɛ-n me tɔba ti lənə.

¹⁴ Kirisi ki un rone adi ki mbata laje, mba kadi gangi-n doje ta ne ra ti ki majal pæti. Gangi doje kadi ji tæli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingæi bil me ne ra je ti ki maji.

¹⁵ E kin æ, e ne ki kadi indo dije, kadi ilæ-n dingæm mede ti. Tægi kær no dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki ræ ki ti kati. fra adi dæw madi kidi al.

3

Pa njyæ njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi ilæi doje gin tægi ti læ ngar je ki njé kofe je. Kadi tæli røde go ta ti læde, ningæ kadi æi basi ta ra ne je ti ki maji maji pæti.

² Æl-de kadi æli ta ki majal do dæw madi ti al, kadi æi njé ge kol al, kadi æi njé kilæ noji naa ti, kadi dije pæti gæri söl løm løm læde to.

³ MBata je wa ka, kæte doje goto, je njé tæl ræ go ta ti al, ji ndæm ræbi, je gin tægi ti læ ngur daræ je, ki koo maji ræ je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingæ ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa to.

⁴ Næ loki Luwæ ki nje kaji-je toji maji ki ndigi læne ki taga mbata ti læ dije kin æ j-ingæ-n kaji.

⁵ Luwæ aji-je ki go ræbi kilæ raje je ki dana al, næ e ki go koo kæm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta ræbi læ man batæm koji ki sigi, ki ta ræbi læ NDile ki tæl-je dije ki sigi ti[☆].

⁶ Luwæ buki NDil ki kay njay kin doje ti ki tæe ba, ki takul Jæju Kirisi ki nje kaji-je.

⁷ Luwæ buki NDil ki kay njay doje ti ki go me-maji lie, mba kadi ær-n ta doje ti. ær ta doje ti kadi ji nginæ-n kaji ki to biti ki no ti ki j-indæ meje do ti.

⁸ Ta kin æ e ta ki ræjeti. Ningæ m-ndigi kadi a do ti nga, mba kadi dije pæti ki adi mede Luwæ, indæi røde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin æ e ne ki maji ki ndæe to ti mbata læ dije pæti.

⁹ Ningæ, ta ki naji-naa ti ki to mbæ, ki kær gin noji je, ki gangi-naa, ki kol-naa do ndu-kun je ti kin, æi ne ki ndæde goto, æ maji kadi æsi ræi ngærængi kæ kadide ti[☆].

¹⁰ Dæw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi indær mbie nja kare, indær ki kjo joo, æ re oo ta læi al ningæ, sæbi kadi æse ngærængi.

¹¹ Igar maji kadi dæw ki be kin, e dæw ki ndæm ræbi. æ re nay ki lo ra majal ti ningæ, isi gangi ta do rone ti e wa.

Ta je ki dæbæy ti

¹² NDæ ki m-a m-ilæ Artæmasi æ se Tisiki[☆] wa, æ tæe roi ti 6a, kadi i kalangi ire ingæm Nikopolisi ti. Tado m-ndigi kadi nay kul osi dæm ti Nikopolisi.

¹³ Maji kadi indæ kæmi go Jænasi ti, ki nje gær ræbi gangi ta je æi ki Apolosi[☆] maji. fra sæde do ræbi mba ti læde. fra sæde kadi ne madi du-de al.

¹⁴ Maji kadi dije ki æi dije læje, ndoi kaw kæte me ne ra je ti ki maji. Be æ, a gæri lo ra ki dije ki ne to røde. Ningæ, kisi ki do taa læde a e kare ki ndangi al to.

¹⁵ Dije pæti ki æi sæm naa ti ne uwæi jii. Uwæ ji madije je, ki æi njé kadi-me je. Kadi me-maji læ Luwæ e naa ti sæsi pæti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilamɔ

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamɔ

Pilamɔ e dɔw kare ki tɔe ɓa ki adi mene Jɔju Kirisi. Ningɔ a e ki kare dan njɛ kaw-naa je ti ki Kolosi. Pilamɔ e madi Pol (1). Aw ki ɓɛɛ kare ki tɔe nɔ Onɔjim, ki tɛɛ me kɔy ti lie ay. Ningɔ dɔw gɔr nɛ ki ra nɛ ɔ Onɔjim ay-n al nim, taa dɔw gɔr rabi ki ingai-naa ki Pol ki dɔkagiloe ti nɔɔ kin to dangay ti kin al nim to. Nɛ kare ɓa, j-ingɔ kadi Onɔjim tɔl nje kun go Kirisi. NGa ningɔ, Pol un ndune kadi n-ilɔ ki Onɔjim rɔ Pilamɔ ti gogi. E be ɔ, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwɔ Onɔjim ki rɔne ti. Kadi oo-e tɔ ɓɛɛ al ngata, nɔ kadi oo-e tɔ ngokɔe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilɔ ngirɔ makitibi lɔne ki ta kuwɔ ji Pilamɔ nim, kuwɔ ji njɛ ki isi me kɔy ti lɔ Pilamɔ nim (1-3). ʼBa go ti, ra oyo Luwɔ mbata tingɔ bil lɔ Pilamɔ (4-7). Go oyo ki ra ti nga ɓa Pol indɔ nɛ dɔji lɔne ki mbata lɔ Onɔjim ki nɔ Pilamɔ ti, tɔdɔ Pol ndigi kadi Onɔjim tɔl aw rɔ ɓane ti gogi (8-22). Me ta kuwɔ ji-naa ti ki Pol tɔl-n ta makitibi lɔne kin, tidɔ tɔ dije ngay ki tɔde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingɔ tɔ dɔw tɔ Arsipi ki j-o tɔe Plm 2 tɔ Kol 4.17 tɔ kin. Dɔmajɔ ɔ e darɔ Onɔjim ɔ wa ɔ aw ki makitibi lɔ Kolosi je tɔ e ki ya Pilamɔ tɔ.

J-ingɔ me makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamɔ kin kadi ɔl-e ta ki mindi ki sɔl lɔm lɔm ɓi indɔ tɔgi dɔe ti al nim, taa majɔ tɔgi ki Pilamɔ aw-n dɔ Onɔjim ti al nim to. Nɛ kare ɓa, ole me Pilamɔ tɔ, me dije pɔti ki a tidai makitibi kin tɔ dɔ ndigi-naa ti lɔ Kirisi ki a ra kadi ta ri ɔ to dan dije ti ka, a tali ilai noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwɔ ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lɔ Jɔju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Timote, j-ilɔ ki makitibi kin j-uwɔ-n jii j Pilamɔ ki j madije ki ngay taa j madi-kilɔ je tɔ^ɔ.

² J-uwɔ ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rɔ lɔje ki mbata lɔ Kirisi kin tɔ^ɔ. Ningɔ j-uwɔ ji njɛ kaw-naa je ki isi me kɔy ti lai j Pilamɔ tɔ.

³ Kadi me-majɔ ki kisi-maje lɔ Bawje Luwɔ ɔi ki ʼBabe lɔje Jɔju Kirisi e naa ti sɔsi.

NDigi-naa ki kadi-me lɔ Pilamɔ

⁴ M-ra oyo Luwɔ lɔm mbata dɔkagilo je pɔti ki m-isi m-ɔl sie ta ningɔ, mem ole dɔi ti j Pilamɔ.

⁵ Tɔdɔ m-o pɔyi kadi indigi ngan lɔ Luwɔ pɔti. Ki ɔji dɔ kadi-me ningɔ, adi mei Babe Jɔju Kirisi tɔ.

⁶ M-dɔji Luwɔ kadi kindɔ rɔ naa ti lai sɔje dɔ kadi-me ti tɛɛ ki kandi nɛ ngay. Kadi-me kin a toji kadi dije gɔri kilɔ je pɔti ki maji ki j-asi ra ki takul kindɔ rɔ naa ti lɔje ki Jɔju Kirisi.

⁷ NGokom, m-ingɔ rɔnɔl ki me-sɔl ngay ki mbata ndigi lai, tɔdɔ ngan lɔ Luwɔ ingai me-sɔl ki go rabi ndigi lai kin.

Nɛ dɔji lɔ Pol mbata Onɔjim

⁸ E be ɔ, re m-ingɔ tɔgi ji Kirisi ti mba kadi m-ɔjii nɛ ki sɔbi kadi ira ka,

⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dɔji nɛ tɔ dɔji yo. Tɔki o-n, mi Pol mi ngatɔgi, taa dɔkagilo ti kin mi me kɔy dangay ti mbata lɔ Jɔju Kirisi,

¹⁰ m-dəji ne kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti ne[☆].

¹¹ Kate e dəw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsine, təl dəw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rəi ti gogi, e ki e dəw rəm.

¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin.

¹⁴ Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo yai, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji ləi e ki go me ndigi ti ləi j wa, bi e ki tōgi ti ki kində dō ti al.

¹⁵ Dəmajj ə, Onəjim gangi-naa səi dəkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata.

¹⁶ A inge gogi tə bəə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə bəə. A e ngokoj ki nje ndigi ləi me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm bəy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rəi ti təkə e mi wa ə uwə-m rəi ti be.

¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki bəngi ləi dəe ti ka, ində dəm ti.

¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i bəngi kin. Maji kadi igər təkə m-aw ki bəngi dəi ti, adi e darəi j wa.

²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə Bəbe ti. Ira adi mem səl me tə Kirisi ti.

²¹ Məm ole dō təl rə go ta ti ləi dəkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkə m-dəji. Dəmajj ə, a ira itə e ki m-dəji kin bəy.

²² Ningə m-dəji mba kadi ində dō kəy madi dana adi-m. Tadō m-ində mem dō ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²³ Epapirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi[☆].

²⁴ Madi kiləm je, Marki[☆] əi ki Arisitarki[☆], taa Dəmasi[☆] əi ki Luki[☆] uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rone səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbe Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta təl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGA ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nīm, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nīm tɔ. Nə kare 6a, to tə nə ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə tɔji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ nə je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə oji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nīm (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nīm (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə Nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mīndi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə nə məsi kadi-kare je pəti ki me kun mīndi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə təl-n ta nə pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə nə məsi kadi-kare je pəti ilai (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noq, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mīndi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGA ningə nje ndangi makitibi dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nīm, ki kuwə ji-naa nīm (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me nə je ti ki nga ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl to təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e nə ki nga ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki biti ki nɔ ti ki to isi nginə dije ki njé təl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti.

² Ningə ki ngɔsine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dɔrə ki dɔnangi ki nə je pəti ki me ti, taa ade e 6a nə je pəti tɔ.

³ Kunji ki əti ɔəl lə Luwə oji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki daro Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi nə je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Lɔki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti ɔəl, me dɔrə ti^o.

⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je səy. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

5 Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«I ə i ngonm,
M-təl bawi me ndo ti ki bone» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,
Ə e, a e ngonm» kin ka, tēē ta-e ti ki rə malayka ti madi al ratata tə*.

6 Nə dəkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dənangi ti ningə,
əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti əsi məkəside nangi nje ti.»

7 Luwə əl ta ki əji də malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,
Taa tə ndon por je be tə*.»

8 Ningə ki əji də ngonne, Luwə ə nə:

«I Luwə, a o be ratata.
Nē ra ki dana e gəl kəbe ki a o-n be do dije ti ləi.

9 I nje ndigi nē ra ki dana, ə nje mbati nē ra ki go ti al tə.
Be ə, i ki i Luwə, Luwə ləi, kəti dan ngar madi je ti,
Ur yibi rənəl dəi ti*.»

10 Ningə təl əl bəy tə ə nə:

«E i Bəbe ə, lo kilə ngirə nē je ti, ira dənangi,
Ningə dərə e nē ra ji tə.

11 Nē je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti ratata.
Dərə ki dənangi a ngisi tə kibi be.

12 A dole-de təkə dəw a dolə-n tuwə kam be,
Oyo, a mbəli-de təkə dəw a mbəl-n kibi kam be.

Nə j, a mbəl al ratata.
Ningə a isi ki dəi taa, ki də bal je, ki də bal je*.»

13 Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«fre isi də ji kəm ti,
Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti, goto.»

14 Ki əji də malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba
kadi rai ki dije ki a aji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

1 Be ə, maji kadi nē ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii
ə, j-a ndəmi rəbi.

2 Ji gər kadi ta ki ndo ki malayka je rai əli kaje je e ta ki rojeti*. Ningə dije pəti
ki njé kal də ndu kin nim, njé təl rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki
səbi kadi ingəi.

3 Təkə rojeti, j-əi wa ka j-a nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl
be kin tə nē ki kare. Ta kaji kin, Bəbe Jəju wa ə ilə mbeē dəsəy. Ningə njé je ki
ooi ta-e ti, rai mai naje adi-je, təkə e ta ki rojeti.

4 Luwə wa ki dəne ma naji də ta kəl-de ti kadi e ta ki rojeti ki takul nē kəji je
ki əti bəl nim, nē ra je ki dəw əsi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi
dangi nim tə. Taa Luwə təji nē ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare
je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti nē pəti

* 1:5 Pa je 2.7; 2 Samiyəl 7.14   * 1:7 6-7: Dətərənəm 32.43; Pa je 104.4   * 1:9 8-9: Pa je 45.7-8

* 1:12 10-12: Pa je 102.26-28   * 2:2 Knjək 7.53

⁵ J-isi j-əl ta dɔ kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki dɔ taa ki sigi ka kin, e malayka je ə, Luwə a adi tɔgi dɔ ti al.

⁶ Makitibi lə Luwə ə nə:

«I Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rɔi ki mbata lie be ə?
Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

⁷ Ra-e adi malayka je əi dɔe ti mbata ngon dɔkagilo ki ndəy be,
Ningə ilə jɔgi piti ki kɔsi-gon dɔe ti.

⁸ Ɔsi gone mba kadi ɔ be dɔ ne kində je ti pəti*.»

Loki Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə dəw, ne madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngosine kin, j-o kadi ɔ be dɔ ne je ti pəti al bəy.

⁹ Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itai-e ki mba dɔkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tado kɔ ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jɔgi piti ki kɔsi-gon dɔe ti.

¹⁰ Təki rɔjeti, Luwə e nje ra ne je pəti, taa ne je pəti əi yae je tɔ. Luwə təl Jəju dəw ki asi naa bərəre ti go rəbi kɔ je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indai rɔde naa ti sie dɔ piti ti lie tɔ. Tado Jəju e njé kɔr nɔde kaw sade kaji ti.

¹¹ Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa bərəre ti dɔ majal je ti ləde, taa njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rɔ Jəju sɔl-e al kadi bər-de ngakone je.

¹² Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je,
Ta kəm kosi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti*.»

¹³ Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-de,
Ki toi tə nganm je be*.»

¹⁴ Təki dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rəne dəw ti ki rɔjeti tə əi be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki tɔgi lə koy jine ti, təl ne ki kare.

¹⁵ Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki dɔkagilo kisi ki dɔ taa ləde pəti, isi tə bəə je me bəl koy ti.

¹⁶ Təki rɔjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam.

¹⁷ E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka dɔ njane ti njururu dɔ kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ.

¹⁸ Oyo, Jəju wa ki done ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngosine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tɔtɔ dɔde ti.

3

Jəju e ki bo dɔ Moji ti

¹ NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bər səsi, maji kadi uri kəmsi ki dɔ Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta dɔ ti taga ta kəm dije ti.

² Təki rɔjeti, Luwə kati Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A dɔ njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təkɔ ndɔ ki *Moji a-n dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ*.

³ Təki rojeti, Jəju asi ta piti ki itə ya Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be.

⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə.

⁵ Moji a də njane ti me kilə je ti pəti ki ndə ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta oji də ne je ki Luwə a əl me ndə ti ki lo ti ti.

⁶ Nə Kirisi a də njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde də kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi təgi je ba, taa ji rai rənəl də ne kində me də ti laje tə.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbisi oi də ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dəkagilo ki bone kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸ Oti kadi adi mesi nga təki ndə ki kasi je taji-mi rə kin be, Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi, Go bal ti ki kuti sə ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin, Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti. Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rəde ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata*.»

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me nga ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al.

¹³ Təki bone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dingəm me na ti ki ndə je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi də bar lie bəy kin. frai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me nga al.

¹⁴ Təki rojeti, je ki kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndə ki j-adi-e, ə ji təli njə kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba biti ta təl ta ne je ti.

¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi nga təki ndə ki kasi je taji-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli taji rə dilə lo ti wa? Əi njə je ki *Moji or nədə ə tēē səde me be ti ki Ejipi ti wa kin.

¹⁷ Ə se njə je ki ra tə ə, wongi ra Luwə səde bal kuti sə wa? Wongi ra Luwə ki njə je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bisiri dilə lo kin.

¹⁸ Ə se njə ki ra tə ə, Luwə ibi rəne kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njə ki mbati kadi təli rəde goe ti kin*.

¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təki dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi də rəje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al.

² Tadə je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbə kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, tə tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al.

³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGA ningə, təki rojeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti.

⁴ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta əji-n də ndə ki kə siri ə nə: «Luwə ər kəə me ndə ti ki ko siri də kilə je ti pəti ki ra[☆].»

⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me bə kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata[☆].»

⁶ Njé je ki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me bə kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti.

⁷ E bə ə, Luwə ində də ndə ki rangi dana, bəar-e ə nə: «NDə ki bəne.» Luwə əl ta je kin bəl ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bəne kin ə, oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi nga,» təkə m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təki rəjeti, re Jojuwe ər nə *Isirayəl je aw səde me bə kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndə kər kəə ki rangi gogi al ngata[☆].

⁹ Bə ə, ndə kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nəq bəy. A e ndə kər kəə ki titi-naa ki ndə ki kə siri ki Luwə ər-n kəə kin be.

¹⁰ Tadə dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a ər kəə də kilə ti ləne, təkə Luwə ər-n kəə də kilə ti ləne kin be tə.

¹¹ Bə ə, maji kadi j-indəi təgi də rəje ti mba kadi j-uri me bə kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi də rəjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkə kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki təgi ngay tə. Təe ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rəjeti maki maki. A aw ədi dan bəngirə je nu. Ningə ta rəje je ki rəti-naa, ki wuy dəje je ka aw ədi tə. Kəji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki də bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tēē ki gine.

¹³ Nə kare ki mbə nə kində je ti lə Luwə ki bəy rəne ta kəme ti goto. Nə je pəti naji rəde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nə Luwə ti tə ə nə nə a ər gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəl kadi-me ləje ki j-əli ta də ti nə dije ti taga kin ba, tadə, təkə rəjeti, j-awi ki nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo, ki nje təgi ki aw bitə tēē lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə.

¹⁵ Nje kijə nə məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kə səje də təgi kasi al je ti ləje. Təkə rəjeti, e wa ka, nai-e me nə je ti pəti tə je be tə. Nə kə ə, e osi me majal ti nja kare al.

¹⁶ Adi j-əti bəsi ki nə kimbər kəbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tī kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kə nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dəkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təkə rəjeti, njé kijə nə məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi nə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tə.

² Nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo wa ki dəne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tə. Bə tə ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njé ra nə ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi.

³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tə[☆].

⁴ Ra kilə kijə ne məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rəne ki do rəne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bar ki Luwə bar-e taa. Ne kin ə ra, dəkagilo ti ki bəri-n *Arq.

⁵ E be ə, ya Kirisi ka to be tə. E e wa ə adi rəne təba mba kadi n-təli-n nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«I ə, i ngonm,
Hə ngire bone, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«I nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ratata,
Tə Məlsisədəki be[☆].»

⁷ Dəkagilo ti ki Jəju e dənangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki sol də, ki ndune ki bo taa ki man nə kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti[☆]. Ningə Luwə oo do ndue mbata kilə ki ilə dəne gin təge ti.

⁸ Təki rəjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kə je ti kin pəti, ndo kadi təl rəne go Luwə ti.

⁹ Loka Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rəde goe ti.

¹⁰ Təki rəjeti, Luwə inde nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDər mbi do kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Ne je toi ngay kadi j-əl də ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-or mee kadi ay njay dəsi ti goto, tadə ngə səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi.

¹² Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə bitə bone ka, igei kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne oji də ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. Igei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al.

¹³ Dəw ki nay ki lo kəy mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta də ne ti ki rəjeti al.

¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tadə ki go kilə je ti ki isi rai ki ndə je kare kare pəti me kisi ki də ta ti ləde, asi kadi ərri mbə ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai də ne ndo ti ki oji də ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al,

² taa kadi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki oji də ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji də dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə.

³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmde e ki tēē ki takul kunjə lə Luwə. Nai kadi-kare ki dərə ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tə.

⁵ NDigə Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki oji də təgi je ki a rəi naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kəbe ki a re nim tə.

⁶ Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, bəi NGon lə Luwə də kagi-dəsi ti təki rangi bəy. Ningə iləi rəsol dəe ti ta kəm dije ti.

7 Adi j-uni ne ndo ki do lo ndor ti, loki donangi ay man ndi ki isi adi ki dokagilo je pati, a tee ki kandi ki maji adi nje je ki ndori ki mbata lađe to ninga, toji ki taga kadi Luwa njangi do lo ndor ka kin.

8 Na re donangi ibā tone je ki kon je yo ninga, e donangi ki ndae goto. Luwa a ndāle a tol ta donangi kin e kadi ilai por dae ti par.

9 NGakoje je ki nje ndigi je laje, re j-al ta kin be mindi ka, ji gar me je ti maji kadi sai, sai do rabi ki maji ti. Do rabi ki a tee sasi kaji ti.

10 Taki rojeti, Luwa e nje ra ne ki dana ki dokagilo je pati. Adi mee a oy do ne ki maji ti ki irai al. Irai ki nje kadi-me madi je, ninga isi ta ra ti ne bay. Ne ra je ki maji ki isi rai kin toji kadi indigi Luwa.

11 Na ndigi laje e mba kadi daw ki ra dansi ti uwā togine ba, a nayi ki lo ra maji ti taki isi rai kin biti ndo ki dabay ti. Ninga a ingai ne je pati ki indai mesi do ti.

12 Ji ndigi kadi itali nje dabi je al. Na kadi indaji pa njiya nje je ki adi mede Luwa a awi ki kore me. Nje je kin a, ingai ne maji je ki Luwa un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kindā me do ti ki rojeti

13 Loki Luwa un mindine adi *Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibi ro me tone ti wa. Taki rojeti, daw ki rangi ki ite kadi ibi rone ki tae goto.

14 Luwa a na: «M-a m-jangi doi taki rojeti, a m-a m-adi gin kai je bayi-naa*».

15 Abirakam ngam go kun mindi la Luwa ki kore me. Be a, inga-n ne ki Luwa un-n mindine ade.

16 Loki dije ibi rade ninga, ibi rade ki to daw ki boy ita-de. Kibi ro ka kin a toji kadi ta je ki n-ai ai ta je ki rojeti. Adi a inda gangi ta je ki tade asi-naa do ti al.

17 Ninga Luwa ge toji nje je ki a ingai ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bay, kadi ndu-kun je lae a yati al. Be a, dan go kun mindi lae ki kibi ro bay.

18 Kun mindi ai ki kibi ro ai ne je ki joo ki daw a yati-de al. Be a me kun mindi ti a se me kibi ro je ti la Luwa kin, a ai taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ila dingam me je ti ngay, j-ai je ki j-ya ne je pati mba kadi j-uwā ne kindā me do ti, ki e ki kadi-je kin ba.

19 Ne kindā me do ti kin ra adi kisi ki do taa laje to ta kay ki kindā do mbal ti be. E ne ki daw a badi do ti al nim, taa e ne ki nga nim to, ninga inda kibi gangi lo ki me kay ti la Luwa ki to dora ti gangi, a ur me lo ti ki ay njay njay ita made je.

20 E lo kin a, Jaju ur ti kate noje ti ta nje tee ta rabi noje ti. Jaju tal nje kijā ne masi kadi-kare ki bo ki ratata ta Malsisadaki be.

7

Malsisadaki nje kijā ne masi kadi-kare

1 Malsisadaki ka kin e ngar ki be bo Salem ti, taa e nje kijā ne masi kadi-kare la Luwa ki e do ne je ti pati to. E a inga *Abirakam lo ki tal lo tati ro ti ki tati ngar je, a njangi dae to.

2 E a, Abirakam ade ki kare me ne ki dogi ti, me ne je ti pati ki tal-n ta ro ti. Ki do kate, kor me to ki na Malsisadaki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bay taa, Malsisadaki e ngar ki be bo Salem ti to, kor me to ka kin na: «NGar ki nje lapiya*».

3 Makitibi la Luwa al ta la baw Malsisadaki a se ta la koe al, nim taa al ta la gin kae je al nim to. Bay taa, al ta do koje ti a se do koye ti al ratata nim to. Titi-naa ki NGon la Luwa, ninga e nje kijā ne masi kadi-kare ki a isi ki dokagilo je pati.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dōgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rō ti[☆].

⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dade ti kadi adi ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tado əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tə.

⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dōgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi dō Abirakam ki Luwə un mindine ade.

⁷ Ningə təki rəjeti, ngatəgi ə a njangi dō ngon ki du.

⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dōgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji dō Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kam ba.

⁹ Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dōgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tə.

¹⁰ Təki rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije koti-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərəre al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata.

¹² NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə.

¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare dō dingiri lo ti goto.

¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji dō gin koji kin, Moji əl ta madi dō ti al, loki əl ta ki oji dō njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGosine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re.

¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki daro ti al, nə ki go təgi kisi ki dō taa ti ki a to ratata.

¹⁷ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata,
Təki ndo ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə.

¹⁹ *NDU-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərəre ta kam Luwə ti al. NGa ningə ne kində me dō ti ki maji toi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti.

²⁰ Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēgi njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə.

²¹ Nə ki oji dō Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə:

«Mi Bəbe ma m-yəti ndum al,
M-un mindim m-ə nə:
İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji ti meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayi-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto.

24 Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nqne ti to.

25 E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dokagilo je pəti ki mbata ləde.

26 Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə ose ngərangi kadi njé ra majal je ti nim to. Ningə, un-e inde adi isi ngərangi dərə ti nu, do ne je ti pəti.

27 Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi kadi-kare je ki bo kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə to. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi do kagi-dəsi ti kin.

28 Tadə ndu-kun lə Moji ində jine do dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGA ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine do NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərəre ki nqne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

1 Ta ki bo ki kadi j-əl do ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, do ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e do təgi je ti pəti[☆].

2 İsi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

3 *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rəi ki kadi-kare məsi je nim to. Be to ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti to.

4 Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata.

5 Njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, loki Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n do ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndə ki m-əjii do mbal ti[☆]».

6 Nə ngəsi, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində do kun mindi ti ki maji to.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

7 Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə[☆], Luwə a re ki e ki rangi ki kə joo al.

8 Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rəi nqə,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,
Ki dije ki İsirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim to.

9 Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,
Ki ndə ki m-ilə ki kade je,
NDə ki m-uwə-n jide,
MBA kadi m-təe-n səde dənangi Ejipi ti kin al.
Lo kadi ay do njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.
Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim madide to.

10 Babe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə

Ki dije ki Isirayal ti go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər

MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,

M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin də bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,

Ə a əi dije ləm tə.

11 Dəw madi kare ki a aw

NDoo dəw ki me be ti ləne,

Ə se ngokone kadi gər-m goto,

Tadə dije pəti,

flə ngire də dije ki togi ti biti tē-n də nğan je ki du ti,

A gəri mi.

12 M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,

Mem a oy də majal je ti ləde ratata[✧].»

13 Loki Luwə əl ta də kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin oji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti ki kəte

1 Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki toji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tə.

2 Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bəri-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e də ti, isi ti nqə tə.

3 Ningə kəy ki kq joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bəri-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je.

4 Lo kin ti ə dingiri lo ki ra ki ər e ti. Ningə də dingiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbj e ki kilə por də ti. Me lo ti ki kq joo ti ka kin tə ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki ər e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki ər tə. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi təsi lə Aro ki ibə mbine e me ti tə. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki oji də kilə mindi ti e me ti tə.

5 Də sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki toi tə *Malayka je ki bəri-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de də ti. Malayka je ka kin naji bagide də lo kadi-kare məsi ti ki oji go kiyə go majal je lə dije kə. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ər-n gin ta je kin pəti al bəy.

6 Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *NJé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde[✧].

7 Nə me kəy ti ki kq joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kə nim, taa ya ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tə[✧].

8 NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tē al bəy.

9 Ne kəji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki bone. Kor me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə al.

10 Təki rəjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki oji do ne kuso ə se ne kay ki kuji ne ra je ki oji do kay ro ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra la dije ki donangi ti ne. NDade to ki mbata dokagilo ki ndəy be par, biti dokagilo ti ki Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

11 Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərəre nim to. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto donangi ti ne nim to.

12 Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n dəje nja kare ba par ratata do majal je ti.

13 Təki rəjeti, ki go ne jibəl be ti, dije a təl bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikə məside je ki bu ngon ko mangi ki kilə por do ti do dije ti ki rai majal*. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin təl ki kay njay gogi ki go ne jibəl be ti.

14 Re ne kin e ki rəjeti kadi məsi da je awi ki togi ningə, məsi Kirisi, toge a itə məsi da je say ngay bəy. Nə Kirisi wa un rone adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki togi la NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togi ngameje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

15 Be ə, Kirisi e nje ka mbo dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBa kadi njə je ki Luwə bar-de ingəl ne nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adide. Ne kin a ra ne, tado Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dokagilo ti ki əi gin togi ti la kilə mindi ki kəte.

16 J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji do ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə.

17 Təki rəjeti, re dəw e ki do ne taa bəy 6a, nda makitibi kilə mindi ki oji do ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to.

18 Be to ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki togi ra kilə kəte goto no məsi ti ki ay.

19 Loki *Moji or me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi no kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madı ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir to. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti 6a sikə do makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa do kosi dije ti nim to.

20 Dokagilo sikə məsi ti, Moji ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune do ti adi səsi, kadi itəl rəsi go ti*».

21 Be to ə, sikə-n məsi ka kin do kəy kibi ti ki do ne ra kilə je ti pəti ki me ti to.

22 Təki rəjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təl ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto to.

Kun ro kadi la Kirisi or majal je ko

23 Ne je ki titi-naa ki ne je ki rəjeti ki dərə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji do ne je ki rəjeti ki me dərə ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say.

24 Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dərə ti kin al. Nə e aw me dərə ti, oji rone ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata laje.

²⁵ Jəju aw me dərə ti mba kadi adi rəne kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je.

²⁶ Re e be al ə, Kirisī a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu. Nə təkī rəjeti, Kirisī re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti.

²⁷ Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti.

²⁸ Be tə ə, Kirisī adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rəne ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njé je ki isi nginəi ndə təl-e.

10

Kirisī adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

¹ *NDu-kun je lə *Moji əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, ɓi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto.

² Re e be al ə, njé je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə.

³ Nə təkī rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti.

⁴ Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵ E be ə, loki Kirisī isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:

«fge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,

Nə ibə darəm.

⁶ İra rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

⁷ Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi ləi,

Təkī ndangi me makitibi ti ki kay njay oji-n dəm*.»

⁸ Ta ki dəsəy ki Kirisī əl ə to kin: «fge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tə». NGA ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki gə ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti.

⁹ Kirisī təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi ləi». Kirisī buji ne məsi je ki kəte, ə un rəne tə ne məsi ki sigi ində to ti.

¹⁰ Jəju Kirisī ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rəne kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

¹¹ Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nə Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*.

¹² Nə Kirisī, adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kə Luwə ti ki nəne ti.

¹³ NGosine ki isi də ji kə Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be.

¹⁴ Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təl-i-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

¹⁵ NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶ «Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,
 Go ndə je ti kin ə to kin:
 M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,
 M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

17 Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole də majal je ti ləde al nim, taa də kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tə*.»

18 NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rai basi ki rə Luwə ti

19 Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēē noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay.

20 Tēē ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti.

21 J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə.

22 Adi ji rai basi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togı ki man ki ay njay.

23 Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbə kin ngə, tado ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkı rəjeti.

24 Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim to.

25 Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təkı njə ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tado təkı oy, ndə re lə Bəbe e basi.

26 Ji gər ta ki rəjeti ə bəleme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata.

27 Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a q njə mbate je.

28 Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Mojı ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndu-kun je ti lie kin.

29 Təkı rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kəji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin əji kadi ilə kəji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə.

30 Təkı rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:

Bəbe a gangi ta də dije ti ləne*.»

31 E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

32 Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunjı lə Luwə. Kalangı ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin.

33 NJə ki nə je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njə ki nungı əi basi mba kadi əsi gin njə je ki isi ingəi kə kə je kin.

34 Təkı rəjeti, ingəi kə ki njə je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki ronəl mba kadi dije taai ne maji je ləsi də gu ti, tado igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə.

35 Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tado ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay.

36 Maji kadi inayı ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

37 Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:
«Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga,
Nje re a re təki rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

38 Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,
A isi ki dəne taa ki takul kadi-me.
Nə re təl gogı me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al*»

39 Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogı ki mba tı ta rəde al. Nə je mbo njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kajı ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

1 Tadə kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tıj me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə.

2 E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

3 Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al.

4 Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie majı itə ya Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigı-n kadi-kare je lie, ə ma najı lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta bitı bəne*.

5 Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enokı ki rəne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tadə Luwə un-e aw sie rəne ti dərə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dərə ti, Enokı nəl Luwə*».

6 Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bəsi ki rə Luwə ti, kadi gər mene ti majı təki Luwə isi nq təki rəjeti nım, taa isi igə go ji njé je ki isi sangı-e nım tə.

7 Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndər-n mbie də ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kəji lə Luwə əl, adi ra bato mba kadi aji-n rəne nım, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nım. Ki go rəbi təl rə go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n də dije ti ki dənangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dən ti ki nje ra ne ki dana*.

8 Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bər-e ningə, ndigı tae ti. Abirakam ndigı ta bər ti lə Luwə ə jı taa osi də rəbi ti ə aw me bə ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti.

9 Ki takul kadi-me ə, jı aw isi-n tə bə dənangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isakı əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tə*.

10 Abirakam ngəm kadi n-isi me bə bo ti ki ngire ngə majı, ki Luwə wa mər ta də rəbi ra-e ti kəte bəy taa, ində bə bo ka kin ki darəne wa tə.

11 Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dəne tə ə, dəkagilo ti ki bigə yipi ə bəlme ka, Luwə ade təgi ade oji ngon, tadə badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra.

12 E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki bigə yipi adi ndəe nay ngay al dənangi ti wa kin ə, gin kəji ki bayı-naa tə mee je ki dərə ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kərde, tēgi ti.

13 Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi ne majı je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi ne je ki ndə ki a rai ne nım, rai rənəl də ti ngay nım tə. Ningə gəri majı kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dənangi ti ne.

* 10:38 Abakuki 2.3-4 * 11:4 Kılə ngırə ne je 4.3-10 * 11:5 Kılə ngırə ne je 5.24 * 11:7 Kılə ngırə ne je 6.13-22 * 11:9 8-9: Kılə ngırə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

14 Njé ɓar rɔde mba je ki njé njiyɔ mba je dɔnangi ti kin, ɔji ki taga ay njay kadi isi sangi ɓe ki sɔbi dɔde tɔki rɔjeti.

15 Giri ta dɔ ɓe ti ki tɛɛi me ti kin al, tadɔ re giri dɔ ti ɔ, ne ki a ɔgi-de kadi tɔli awi me ti gogi goto.

16 Tɔki rɔjeti, isi sangi ɓe ki sɔbi dɔde ki maji itɔ ɓe ki tɛɛi me ti, adi e ɓe ki dɔrɔ ti. E be ɔ, rɔ Luwɔ sɔl-e al kadi ɓari-e Luwɔ lɔde, be ɔ, indɔ dɔ ɓe bo madi dana ki mbata lɔde.

17 Ki takul kadi-me lɔ Abirakam ɔ, Luwɔ ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi dɛje kadi adi Isaki ne mɛsi ti. Be ɔ, Abirakam e ɓasi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwɔ un-n mindine ade-n kin*.

18 Tɔki rɔjeti Luwɔ ɔl-e ɔ nɔ:

«E ki takul Isaki ɔ, a ingɔ-n gin koji lɔi ki m-un mindim madi*».

19 Abirakam ɔl tɔki Luwɔ asi naki kadi a ndɔl Isaki lo koy ti. E be ɔ, Luwɔ tɔl ki ngone ade, tɔ ne ki Isaki oy ɔ ndɔl lo koy ti be.

20 Ki takul kadi-me ɔ, Isaki tɔri-n ndune dɔ Jakobi ti ɔi ki Esuwa ɔji dɔ ji kiside ki lo ti ti.

21 Ki takul kadi-me ɔ, Jakobi, loki e ɓasi kadi oy, tɔr ndune dɔ ngan je ti lɔ Jisɔpi kare kare pɔti. Indɔ tɔgine dɔ kagi tɔsi ti lɔne, ɔsi-n makɛsine nangi nɔ Luwɔ ti.

22 Ki takul kadi-me ɔ, loki Jisɔpi e ɓasi kadi oy, ɔl ta dɔ tɛɛi ti ki ngan *Isirayɔl je a tɛɛi dɔnangi Ejipi ti kɔ. Ningɔ adi ngan Isirayɔl je ndu je ki ɔji dɔ singɔ ninne*.

23 Ki takul kadi-me lɔ nje koji *Moji je ɔ, ɓɔyɔi-e-n nay mitɔ go ndɔ koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurɔ ngay. Be ɔ, ɓɔli mbati ra go ndu-kun ti lɔ ngar al.

24 Ki takul kadi-me lɔ Moji ɔ, loki tɔgi gangi nga ningɔ, mbati kadi dije gɔri-e tɔ ngon koji Parawo ki dɔne.

25 Moji oo maji ngay ta kɛmne ti kadi n-ingɔ kɔ naa ti ki dije lɔ Luwɔ, itɔ kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dɔkagilo ki ndɔy be.

26 Moji oo kadi dije kidi-e tɔ Kirisi be, e ne ki ndae to ti ngay itɔ ne maji je ki Ejipi ti, tadɔ ur kɛmne dɔ ne kigɔ go ji je ti ki a ingɔ me ndɔ je ti ki a re.

27 Ki takul kadi-me ɔ, Moji ɔti-n me ɓe ti ki Ejipi ti kɔ, ki kanji kadi ɓɔl wongi lɔ ngar. Ningɔ kɛme e kɔte dɔ rɔbi ti lɔne tɔ ne ki oo Luwɔ ki dum koo ki kɛm kin, ki kɛmne be.

28 Ki takul kadi-me Luwɔ ɔ, Moji indɔ-n ndɔ ki a ɓari-e nɔ Paki, ɔ adi Isirayɔl je sikɔi mɛsi ta kɔy je ti lɔde, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dɔr je ki Ejipi ti, tuji ngan dɔr je lɔ Isirayɔl je al.

29 Ki takul kadi-me lɔ Isirayɔl je ɔ, gangi ba kasi tɔ dɔnangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tɔ Isirayɔl je be ningɔ, man ba ka kin, tibi dɔde pinim.

30 Ki takul kadi-me lɔ Isirayɔl je ɔ, loki njiyɔi gugi dɔ ndogi ɓɔr ki dɔ ɓe bo Jariko ti ndɔ siri ningɔ, ndogi ɓɔr ka kin budɔ nangi mur mur.

31 Ki takul kadi-me ɔ, Rakabi ki e kaya dɔne ingɔ yo tɔki njé kɔsi ta Luwɔ ingɔi kin, al, tadɔ uwɔ njé kindɔ manji ɓe je ki rone ti maje.

32 Ningɔ ta ki kadi m-ɔl nay ngay ɓɔy, nɔ dɔkagilo asi-m al kadi m-ɔl kidi ta je ki ɔji dɔ Jɔdiyo je, ki Baraki je, ki Jɔpɔte je, ki *Dabidi je, ki Samiyɔl je, ki njé kɔl ta ki ta Luwɔ ti je.

33 Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwɔ ɔ, tɔti rɔ gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingɔi ne je ki Luwɔ un-n mindine adi-de je, taa adi ɓɔl je tɔli da je ki tɔgide goto ti nim tɔ.

* 11:17 Kila ngirɔ ne je 22.1-14 * 11:18 Kila ngirɔ ne je 21.12 * 11:22 Kila ngirɔ ne je 50.24-25; Tɛɛi taga 13.19

³⁴ Tɔli por je ki kɔde ɛti ɓɛl adi oyi bɛm bɛm nim, tɛgi ta koy ti lɔ kiyɛ kasigar ki dije gei tɔlii-de nim tɔ. Taa me tɔgi goto ti je lɛde ki ngay, ingɛi tɔgi ki al dɔ maji. Dɔkagilo rɔ je ti, tɔli gɔ rɔ je ki ɛti ɓɛl, adi indɛi ngɔdi nja njɛ rɔ je ti ki mba.

³⁵ Ki takul kadi ki dɛne je madi adi mede Luwɛ kin ɔ, ingɛi dije je lɛde ki oyi ɔ ndali.

Ningɛ njɛ ki na je mbati kiyɛ tae, adi dije adi-de kɔ biti tɛɛ-n koy dɔde ti. Rai be mba kadi ingɛi tɛɛ lo koy ti ki dɔɓɓay ti ki maji itɛ e ki taji-naa ti ne kin.

³⁶ Njɛ ki madi je tɔli nɛ kogi je, tɛndɛi-de ki ndɔy je. Tɔi njɛ ki nungɛ ki kula gindi, ɔ buki-de kay dangay ti.

³⁷ Tilɛi-de ki gaji mbal je tɔli-de je, tijɛi-de ki si gangi-de dana joo je, tɔli-de ki kiyɛ kasigar je. Njɛ ki na je ilɛi lo ta gɛngɛ gɛngɛ, ningɛ kibi kɔde je e ngirɛ biyɛ je ɔ se ngirɛ bati je. Ne je pɛti nal-de. Adi-de kɔ ngay nim, taa rai-de majal ki ɛti ɓɛl nim tɔ.

³⁸ Dije ka kin ɛi dije ki maji ngay, nɔ ke ɔ dije ki dɔnangi ti ne ooi-de tɔ dije ki ndade goto be. Adi toi tɔ dije ki rɔ tuwɛ-de ɓe lɛde be adi njiyɛi ki dilɔ lo je, ki dɔ mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole ɓe ti je.

³⁹ Ɖi je pɛti Luwɛ ma naji lɛde maji ki takul kadi-me lɛde, nɔ ke ɔ, ingɛi nɛ je ki Luwɛ un-n mindine adi-de kin al ɓɔy.

⁴⁰ Taki rɔjeti, Luwɛ indɔ dɔ nɛ madi ki maji tɔi dana ki mbata lɔje. E be ɔ, lo kadi Luwɛ tɛl-de ki kasi-naa bɛrɛre ti ki kanji je kɛte goto.

12

Kuwɛ tɔgi ba me ngɔdi ti

¹ J-ɛi je ka, tɛki njɛ ma naji dɔ kadi-me ti lɔje gɛi gidije wuki ka kin ɔ, adi ji mbati nɛ je pɛti ki a ɔgi-je kɔti kɛte. Ki bo tɔi adi ji mbati majal ki isi ɓindi je ɓindi ɓindi kin. Adi j-ɔyi-naa ngɔdi ki kuwɛ tɔgi ba me na-naa kay ngɔdi ti ki to no je ti kin.

² Adi j-uri kɛmje dɔ Jɔju ti, ki e nje kindɛ gin kadi-me lɔje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bɛrɛre tɔ kin. NDigi kadi oy dɔ kagi-dɛsi ti ki kanji kadi tur go rɔsɔl ki ko koy je ki be kin a re-n. Tɛki rɔjeti, oo rɔnɔl ki a ingɛ kɛte. Be ɔ, ngosine kin isi dɔ ji kɔ Luwɛ ti ki isi dɔ kimbɛr ngar ti lɛne.

³ Oyo, adi mesi ole dɔ Jɔju ti, ki dije ki njɛ ra majal je adi-e kɔ ki ɛti ɓɛl, nɔ oo tɔ nɛ ki kare. Jɔju ra be mba kadi iyɛi rɔsi adi me tuji je taai tɔgisi al.

⁴ Me rɔ ti lɛsi ki isi rɔi ki majal ki ra, uwɛi tɔgisi ba me rɔ ti biti adi tɛɛ koy dɔsi ti al ɓɔy.

⁵ Mesi oi dɔ ta kɔji ti ki Luwɛ adi sɛsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tɔ ta kɔji ki baw ngon adi ngonne ki ɔ nɔ:

«NGonm, oti kadi ikidi kindɛ kɔji ki Luwɛ isi indɛ-i ɔji,
Ningɛ, loki kɔl sɛi ɔ, adi ɔr tɔgi al.

⁶ Dɔw ki Luwɛ ndige, a ɔje nɛ je ki ra majal ade oo ki kindɛ kɔji,
Ningɛ dije pɛti ki Luwɛ gɛr-de tɔ ngane je,
Indɛ-de ki ndɔy tɔ.»

⁷ E ki mba kadi kɛmsi tɛɛ dɔ nɛ ra je ti ki majal ki isi rai, ɔ isi ingɛi kɔ. Luwɛ ra sɛsi tɔ ngane je be. Tadɔ e nɛ ki go rɔbe ti kadi baw ngon ɔji ngonne nɛ je ki majal ki isi ra.

⁸ Luwɛ isi indɛ nganne je pɛti ɔji-de, re indɛ sɛsi ɔji sɛsi al ningɛ, ɔji kadi sɛi nganne je ki rɔjeti al, nɔ sɛi ngan lɔ dɔw ki rangi yo.

⁹ Adi meje ole dɔ bawje je ki go darɔ ti ki dɔnangi ti ne, ki indɛi-je ɔji-je, ɔ j-isi tɔli rɔje go ta ti je lɛde mbata kindɛ ki indɛi-je ɔji-je. Be ɔ, maji kadi ji tɔli rɔje go Bawje ki dɔrɔ ti ki itɛ bawje je ki dɔnangi ti ɓɔy, mba kadi j-ingɛi kaji.

10 Bawje je indəi-je oji-je ki mbata ngon dəkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je oji-je ki mbata maji ləje ki rəjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tə.

11 Təki rəjeti, taji-naa ti ne, kində kəji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndo je ki rangi ti, njé je ki njé təl rəde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nīm, dije ki nje kisi ki lapīya nīm tə.

12 E be ə, maji kadi imbati kadi səi dije ki njé təgi goto je, ə kadi təli dije ki nje təgi je.

13 Maji kadi uni go rəbi ki a njururu, mba kadi njé məti je toi də rəbi ti al, nə kadi ingəi rə nga.

Kisi ki də ta ki maji lə nje kadi-me

14 Maji kadi indəi təgi də rəsi ti mba kadi isi ki lapīya ki dije pəti. Ningə kadi kisi ki də ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə goto.

15 Indəi kəm-kədi də rəsi ti, kadi dəw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lə Luwə kin al. Kadi dəw madi kare dansi ti təl to tə kagi ki ati ki mane majal, ki a təgi ningə, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al.

16 Kadi dəw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dəw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kər kində ta dangi mbata Luwə al. Oti kadi irai ta Esuwa ki, un ke ngon ki ngatəgi ləne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al.

17 Iğari bəti kadi-me ndo je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingə njangi də ji bawne ti, nə loe goto. Esuwa sa rəbi ki man nō kəmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yəti kəji ta ra ləne, nə loe goto.

18 Irəi bəsi kadi ne madi ti ki dəw asi kədi, tə mbal Sinay ki tinge to tə por ki o bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki təgine, 19 ə se ndu təbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *Isirayəl je ooi də ndu kin ningə, dəji kadi n-ooi ta ki rangi kare də made ti gogī al ngata.

20 Təki rəjeti, təgi Isirayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adi-de ə nə: «Dəw ki ra ra, dəw ə se da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi-e ki gəji mbal təli-e», kin al.

21 Nə ki oi əti bəl ngay adi *Mojī ə nə: «Bəl ra-m ngay adi m-dadi».

22 Nə səi irəi bə, irəi bəsi ki rə mbal *Siyo ti, taa ki rə be bo ti lə Luwə ki nje kisi kəm ba ti. E Jorijalam ki dərə ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rənəl ti.

23 Səi irəi bəsi ki lo kaw-naa ti lə njé je ki toi tə ngan je ki ngatəgi je lə Luwə, ki təde e ki ndangi me dərə ti. Səi irəi bəsi ki rə Luwə ti ki nje gangi ta də dije ti pəti. Taa irəi ki rə dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndo ki kəte oyi, ki təli asi-naa bərare təkī Luwə ge.

24 Səi irəi bəsi ki rə Joju ti ki buki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbə dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə səje. Ningə məse ki buki ka kin əl ta ki təgine itə ya Abəl.

25 Indəi kəm-kədi də rəsi ti, Oti kadi imbati koo də ta lə nje kəl səsi ta! Isirayəl je ki dəkagilo ti ki kəte, mbati koo də ta lə Moji ki nje kəl-de ta dənangi ti ne, kində kəji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dərə ti nu ə isi əl-je ta. Re ji təli gidije ta ta ti lie ə, kində kəji a ɔdi-je kədi ki rəjeti!

26 Luwə ki dəkagilo ti ki kəte ndue yəki dənangi ka kin ə, un ndune dəkagilo ti ki bəne bəy ə nə: «Nja kare bəy ma yəki dənangi bəy, nə ke ə, a e dənangi par al, dərə ka ma yəke tə».

27 Ku ta ki ə nə: «Nja kare bəy» kin oji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kə mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

28 Ningə j-əi je, kəbe ki j-ingəi e kəbe ki dəw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go rəbi ti ki nəl-e, ki toji ki kilə dəe ti ki bəl.

29 Taki rojeti, Luwə laje e por ki nje ro ne je.

13

Kilə dingəm me naa ti ki dangi dangi

1 Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tə ngakonaa je be.

2 Adi mesi oy dɔ kuwə mba je ki rɔsi ti al. Tado njé ki madi je, lo kuwə mba je ti kin ə, uwəi malayka je ki rɔde ti kanji kadi gəri go*.

3 Adi mesi ole dɔ dije ti ki toi kəy dangay ti, tə ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti səde be tɔ. Adi mesi ole dɔ njé je ti ki dije adi-de kɔ, tə ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal be.

4 Maji kadi taa-naa ingə koji ki kilə dɔ ti rɔ dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dingəm ki dāne ngəmi rɔde mbata lə naa. Tado Luwə a gangi ta dɔ njé ra kaya je ti ki njé kuwə marim ti.

5 Me kisi ki dɔ ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al dɔ maji. Irai rɔnəl dɔ ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə nə:

«Jagi, m-a m-iyə-i kɔ al ratata*.»

6 E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki tɪ kati j-əi nə:

«Babe e nje ra səm,

Nə ki a ra-m bəl goto,

Nə ki dəw a ra səm goto*!»

7 Adi mesi ole dɔ njé kɔr nɔsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. Inayi ki lo mər ta dɔ ji kiside ki dɔde taa ti bitɪ koyde ti, ə indaji kadi-me ləde.

8 Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dɔkagilo ti ki kəte ti nu nim, dɔkagilo ti ki bone ti nim, taa dɔkagilo je ti ki a re nim tɔ.

9 Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi səsi adi itoi dɔ rəbi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dingəm mesi ti ɔi e ndu-kun je ki ɔji dɔ ne kuso, ki a ilə dingəm mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti nɔɔ goto.

10 *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki tɔgi kadi usoi ne ki e ki kilə dɔ dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al.

11 Taki rojeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kɔ. Nə darɔ nin da je e ki kilə por dɔ ti gidi ɔe ti.

12 Be ə, Jəju ka, oy gidi ɔe bo Jorijaləm ti, mba kadi bɔr-n majal lə dije kɔ ki məsine*.

13 Adi j-awi j-ingəi-e gidi ɔe ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be.

14 Tado dɔnangi ti ne j-awi ki ɔe ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti.

15 Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tɔji dɔ Luwə ti ki dɔkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tɔɔi taje ti, ə gəri-e kadi e Babe.

16 Adi mesi ole dɔ ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayi ne maji je ləsi ki madisi je tɔ. Tado kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

17 Maji kadi itəli rɔsi go njé kɔr nɔsi je ti, ə iləi dəsi gin tɔgi ti ləde. Isi indai kəmde gosi ti ki dɔkagilo je pəti, tado Luwə a dɔji-de kadi ɔji-e go kində ki isi indai kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rɔsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rɔnəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki ɔa ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti nɔɔ goto.

18 Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwa-je ki ta dɔ ne madi ti al. Taki rojeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dɔkagilo je pəti.

* 13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3   * 13:5 Datarənom 31.6, 8; Jojuwe 1.5   * 13:6 Pa je 118.6

* 13:12 Jə 19.17, 20

¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwəji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirişi i taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirişi ki e Babe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirişi. Ningə kadi dije piti-e ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi də ti. Təki rəjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tə.

²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokə je ki me kadi-me ti Timote tēə kəy dangay ti[☆]. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ İrai lapiya njé kər nəsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dənangi İtali ti ka uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki ɔsi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi ɔr ta rabi dije la Luwə ki sanai-naa ki lo je pəti ki ɔnangi ti ne (1.1). E ta ki tɔge e ngay, ningə Jaki un ne je ki dije ooi ki kəmde ne ki kadi re əl-n-de ta ə a ra kilə rɔde ti maji kin ə ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilə-n jine dɔ pa njiyade ti ki majal ki rɔ-naa ti əi je wa ə se ki rɔ dije ti ki gəri Kirisi al.

Né ki ɔsəy, Jaki əl ta la gosi ki e ne ki j rɔ Luwə ti ə sɔbi kadi e ki dɔje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, əl ta ki dɔ ndoo ti əi ki ne kingə, ta ki dɔ ne ki nga ti əi ki ne na la su, ta ki dɔ njiyə ki rojeti go Luwə ti, ki kadi dəw a oo kande me kilə ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki əl ta ki tɔgine ngay dɔ gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bəy taa kadi təl re dɔ ta ti ki ra rɔne tə kɔ ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta la kadi-me ki kadi njiyə naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay toji-n ndonje ki isi ra majal je ki əti bəl (3.1-12). Ningə təl re əl ta ki dɔ gosi ti ki rojeti (3.13-18). Jaki ndɔr mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki ɔnangi ti ne nəl-de ngay, dije ki isi jɔ dɔ rɔde ba gangi ta dɔ madide je ti, taa ilə jine kəm njé ne kingə ti ki isi rai njé ra kilə je laɔde bəə ti tɔ (4.1-5.6). Ta təl ta ta ti, Jaki dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi əi dije ki njé kore mede, kadi əi njé kuwə tɔgide ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi əi njé ra ki naa me kilə ti la NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi la Jaki əl njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tado kun go Kirisi e ta kadi dəw əl ə nɔ: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji la Jəju» tane ti ne be par al, nə kadi toji me pa njiyəne ti ki taga adi dije ooi. Re toji ki taga adi dije ooi ningə, e kin e go rəbe ti, tado «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Jaki, ki nje kilə bəə la Luwə əi ki Baɓe Jəju Kirisi, ə m-ndangi makitibi kin madi səi gin ka la *Isirayəl ki dɔgi gide e joo ki isanai-naa ɔnangi ti ki tae ba. Né ki ɔsəy m-uwə jisi.

Kuwə tɔgi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi tɛɛi ɔsi ti ningə, maji kadi irai rɔnəl ngay dɔ ti.

³ Tado səi je wa igəri bəti, loki kadi-me Luwə ləsi, tɔge itə tɔgi ne na je kin ningə, a ra kadi uwəi tɔgisi ba.

⁴ Ningə maji kadi kuwə tɔgi ba ləsi, təl tane maji, mba kadi səi dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilə bal rɔsi ti al, taa kadi ne kare ka du səsi al tɔ.

⁵ Re dəw kare dansi ti, kəm-kadi du-e ningə, kadi koy Luwə, ə Luwə a ade. Tado Luwə e nje kadi dije pəti ne kare ki nɔɔ, ki me-nda, ki kanji ndɔr mbi dəw.

⁶ Ningə kadi dəwe kin koy ki me joo al, nə ki kadi-me taa. Tado dəw ki nje me joo, tɔ ta pulum man, ki nəl un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be.

⁷ Kadi dəw ki be kin gər mene ti, təkɔ a ingə ne madi kare rɔ Luwə ti al.

⁸ Tado e nje me joo, gər rəbi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kingə

⁹ Maji kadi j ngokom ki nje kadi-me ki j nje ndoo, ira rɔnəl dɔ kun ti ki Luwə un dɔi taa.

¹⁰ Be tɔ ə, kadi i nje kadi-me ki i nje ne kingə, ira rɔnəl dɔ səl ti ki Luwə səl dɔi tɔ. Tado nje ne kingə a jɔre tɔ puti kam be.

¹¹ Loki kadi ɔsi ki tɔgine ningə, kam ndole, pute jɔre adi maji lie goto, be tɔ ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra[☆].

Ne na je

¹² Dəw ki uwə tɔgine ba me ne na ti, e nje rɔnəl. Tado loki dum dɔ ne na je pəti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e.

¹³ Loki ne na tɛɛ dɔ dəw ti ningə, kadi ə nə: «E Luwə ə na-m al, tado majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na dəw al tɔ.»

¹⁴ Təki ne na tɛɛ dɔ dəw ti ningə, e kəm-nda lie e wa ə əde, ɔr-e aw sie me ti.

¹⁵ NGata ningə kəm-nda i səm təki dāne i səm be, ɓa oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi ɓa tɛɛ koy.

¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rɔsi ki ta je ki ngom, al.

¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, ii rɔ Luwə ti ki nje ra kunji je ki dɔra ti. Luwə mbəl rɔne al, taa kəm ndile a yəti rɔne, təki kəm ndil a yəti-n rɔne ki go kadi be kin al tɔ.

¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rɔjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dɔsɔy dan ne kində je ti lie.

Koo dɔ ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dəw i langisi oo dɔ ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al tɔ.

²⁰ Tado wongi lə dəw a ra ne ki dana nɔ Luwə ti al.

²¹ Gin ne kin ə, kadi imbati ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al dɔ, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesi ti, ki dɔ ki səl ləm, tado e ta ki asi kaji səsi.

²² Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy ɓa itəli rɔsi go ti taa. Loki isi ta koo dɔ ti tə koo par ningə, e kadi ə isi ədi rɔsi səi wa.

²³ Tado re dəw oo dɔ ta, ə ra go ti al ningə, to tə dəw ki go ta kəmne me kɔtirongi ti be.

²⁴ Loki go rɔne ə ɔti aw ningə, ta naa ti nɔɔ par ə me oy dɔ rɔe ti ki kəte oo.

²⁵ Nə dəw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rɔne ba me ti, ɓi ra rɔnəl dɔ ko dɔe ti par, adi me oy dɔ ti al, nə ra go ti, dawe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki dəw madi oo rɔne ta nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tɔgine ti al ningə, isi ədi rɔne tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto.

²⁷ M-əl səsi kadi igəri təki kun go Luwə ki maji ki ki rɔjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kɔ je ti, ki isi tɛɛ dɔde ti, ki kɔsi rɔ ngərangi kadi ne je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹ NGakom je, səi ki adi mesi Bəbe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, sɔbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tado e ne ki uwə-naa ki kadi-me al.

² Tə kin ə ɓone, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rɔne ti, ki ningə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rɔne ti, re lo kaw-naa ti ka kin tɔ.

³ Loki ilai kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, iɓuki-e ti ə əli-e əi nə: «fɛre, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nɔɔ» ə se «tsi njam ti nanga ne be.»

☆ 1:11 Tɛɛ ki taga 40.6-7

4 Taki isi rai be ningə, se oi kadi e kor ə isi əri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta dɔ dije ti ki kɔji ta je ləsi ki majal al wa?

5 NGakom je ki njé ndigi lam, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dɔnangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e.

6 Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kɔ al wa? Taa isi awi səsi nɔ njé gangi ta je ti tɔ al wa?

7 E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal dɔ tɔ ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

8 Taki rojeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darɔi j wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti.

9 Nə re irai ki go kor kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal dɔ ta je.

10 MBata re dəw təl rone go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al dɔ ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal dɔ ndu-kun je pəti.

11 Tado nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tɔ.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal dɔ ta*.

12 Gine kin ə, kadi ta kəsi je, ki ne rasi je, tɔji kadi səi dije ki sɔbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa.

13 Tado dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndo gangi ta ti al tɔ. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti dɔ ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

14 NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al.

15 Tə kin ə ɔne, ngokoje ki dingəm ə se ki dəne awi ki rəde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndo je pəti al tɔ.

16 Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rəsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra səde, se maje e ri wa?

17 Kadi-me Luwə ka to be tɔ, re tɔji rone me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

18 Dəw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi ɔji-m kadi-me Luwə ləl ki kanji kilə je ki ra adi-m m-ɔ, ə mi m-a m-ɔji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.»

19 I adi mei təkɔ Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkɔ ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti.

20 I dəw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa?

21 Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa?

22 OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je təli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre.

23 E be ə təl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi ɔar-madine*.

24 Oi ne maji, təkɔ Luwə ɔr ta dɔ dəw ti ki takul kilə rae je, ɔi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

25 Adi mesɔ ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dəne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rone ti, ningə ra səde adi tɔeji uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti*.

* 2:11 Tɔeji ki taga 20.13, 14; Dətarənom 5.17, 18   ✧ 2:23 Kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8   ✧ 2:25 Jojuwe 2.1-21

²⁶ Be ə, təkɪ j-o-n kadi darɔ ki kəə goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy to.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, buki-naa me ndo ne dije ti al, tado igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki nga ngay doje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije.

² J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al bitɪ nɪngə, e dəw ki togi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rəne ba pəti gin togi ne ti.

³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi təlɪ rəde go ndigi ti ləje nɪngə, j-awɪ ki togi do rəde ti ba pəti to.

⁴ Oi ne kare to ne ki oji do bato je: re bato bo-n tə ri, ə nal ki bo əse-n ki togi ne tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti.

⁵ E be ə, ndon dəw ka to be to. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə oji rəne kadi n-asi ra ne je ki to bəl. Təkɪ oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi o ku ki bo inde nangi rapɪ be.

⁶ E be to ə, ndon dəw ka to tə por be to. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan roje je ti, nɪngə un majal ində-n ngan roje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə ko ti do ndo kisi ki do taa ti lə dəw.

⁷ Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin togi ne ti.

⁸ Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin togi ne ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin togi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje tol dəw bətate.

⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n toji do Bəbe ti ki Bawje, nɪngə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji təl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin to[☆].

¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə toji do Luwə ti, nɪngə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije to. NGakom je, sobi kadi irai be al.

¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tɛɛi ta bole ti ki kare al.

¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al to. Re e be al nɪngə, e be to ə ta bole ki man ki kati isi tɛɛ ti, man ki nəl asi kadi a tɛɛ ti al.

Kəm kədi ki dənangi ti ki kəm-kədi ki dərɔ ti

¹³ Dəw ki ə nə ne nje kəm-kədi ki nje ne gər dansi ti nɪngə, maji kadi toji kəm-kədi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki do ki səl ləm.

¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti nɪngə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kədi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rɔjeti al to.

¹⁵ Tado ko kəm-kədi ki be kin, e kəm-kədi ki dənangi ti ne, e kəm-kədi lə dəw, e lə su, bi e kəm-kədi ki j rɔ Luwə ti al.

¹⁶ Nɪngə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti noo to.

¹⁷ Nə dəw ki aw ki kəm-kədi ki j rɔ Luwə ti, do kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kılə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tɛɛ ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rəe ti, ta kədi kəm-naa ka goto rəe ti to.

¹⁸ Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tə ko ne ə isi dibi gəi gidide be, nɪngə kande ki a təti e ne ra ki dana.

☆ 3:9 Kılə ngirə ne je 1.26-27

4

Daw ki ne je ki donangi ti ne uwə me ngay e nje kosi ta Luwə

¹ NGakom je, rɔ-naa je, ki kɔl-naa je ki dansi ti kin tɛɛi ki ra? Loki tɛɛi sɛm ti, e me ngur darɔ je ti ki rɔsi ti, ki isi rɔi-naa.

² Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi tɔli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kɔl-naa ki njé rɔ-naa. Ikoyi ne, ə ingəi al, tado igəri kɔy Luwə al.

³ Ə re ikoyi ne Luwə ka, adi səi al, tado ne kɔy ləsi e ne kɔy ki majal, isi koyi ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindəi ti kɔ dɔ koo maji rɔ ti lə darɔ.

⁴ Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təkɔi daw ki ne je ki donangi ti ne uwə me ngay, e nje kosi ta Luwə. Re daw madi, ne je ki donangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rone nje bə ti lə Luwə.

⁵ M-əl kadi igəri təkɔi, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay dɔ NDil ti ki inde meje ti.»

⁶ Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tɔ rɔ dije ki nje kun dɔde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé sɔl dɔde tɔ*.»

⁷ E be ə, kadi isɔli dɔsi gin tɔgi ti lə Luwə, itaj rɔ su, ə su a ay kɔ say kadisi ti.

⁸ Irəi ngɔsi rɔ Luwə ti, ə Luwə a re ngɔsi rɔsi ti tɔ. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi njé me joo, ɔri majal mesi ti kɔ.

⁹ Maji kadi igəri təkɔi səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rɔsi, ə inɔi ki man kəmsi; kadi kogi ləsi təl nɔ, kadi rɔnəl ləsi təl ndoo ki kuwə.

¹⁰ Sɔbi kadi isɔli dɔsi nɔ Luwə ti ə Luwə a un dɔsi taa.

Kadi daw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹¹ NGakom je, sɔbi kadi əli ta ki majal dɔ-naa ti al, daw ki isi əl ta ki majal dɔ ngokone ti, ə se isi gangi ta dɔe ti ningə, e ndu-kun lə Luwə ə isi əl ta ki majal dɔ ti nim, isi gangi ta dɔ ti nim. Ningə re isi igangi ta dɔ ndu-kun ti lə Luwə ba, j nje təl rɔi go ndu-kun ti al, nə j nje gangi ta dɔ ti yo.

¹² Ji gər təkɔi Luwə ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tɔgi kadi aji-n daw nim tuji-n daw nim tɔ. NGa j, j nɔ ə kadi igangi ta dɔ ngokoi ti ə?

Koji ta ra

¹³ Oi dɔ ta ləm maji, səi ki njé kəl kə nə: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me ɔe bo ti ki be, j-a ji ra bəl kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingə-n la.»

¹⁴ Əli yəsi be, ə igəri ne kare ki a ra ne me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti ləsi al tɔ. Itoi tə sa ki su luy luy adi ɔ-e, ningə njaba par ə goto kin be*.

¹⁵ Ta ki re a əli ə to kin: «Təkɔi re Bəbe ndigi, ə j-isi ki dɔje taa ə, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.»

¹⁶ Nə ngosine, isi əji rɔsi me ndigi ra ti ləsi ki dɔsi. Koji rɔ ki be kin e koji rɔ ki majal.

¹⁷ Re daw gər rəbi ra maji ɔəti, nə mbati ra ningə, dəwe kin e nje ra majal.

5

Ko ki a re dɔ njé ne kingə je ti

¹ Səi ki səi njé ne kingə! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rai dɔsi ti.

² Ne kingə je ləsi ndumi kɔ, yɔ je ɔi kibi je ləsi.

³ Or je ki la je læsi nɔi mikiri mikiri, ningə nɔde ki mikiri a ma naji ɔsi-n səsi ta. A o darasi tə por be. Imboi ne kingə je ki naa ti naa ti, dəkagilo ki je ti, ki e dəkagilo ki dɔbɔy ti.

⁴ Dije ki njé ra kilə me ndər ti læsi, əgi-de ne kigə go ji læde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tɛə mbi Luwə ti ki Nje tɔgi pəti.

⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Hɔi mbul mbul, itoi tə da je ki uli-de adi a ngəmi ndo təl-de be.

⁶ Dije ki rai ne madi al, igangi ta dɔde ti, itɔli-de, nə tɔi səsi rɔ al.

Kore me nginə-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orai mesi biti, kadi Babe re-n. Oi nje ndər, a nginə kandi ne ki maji ngay ki a tɛə dɔnangi ti, ki kore me dɔ ti nga. A ore mene biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔbɔy ti ədi, bəy taa kadi ijə ko læne.

⁸ Be tə ə, səi je ka, kadi orai mesi, uwai tɔgisi ba, tado Babe e basi.

⁹ NGakom je, ibai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dɔsi ti al. Nje gangi ta a ta rəbi ti.

¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tə ne ndaji læsi, go rəbi kɔ ti ki go rəbi kore me ti.

¹¹ J-əl ta dɔ njé kuwə tɔgide ba me kɔ je ti j-ə nə əi njé rɔnəl. Adi mesi ole dɔ kuwə tɔgi ba ti læ Jobi dan kɔ je ti pəti ki tɛə dɔe ti. Igari kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tado Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo*.

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rəsi al, se e ki ndi, se e gɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti læ Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rɔe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti.

¹⁴ Re, dəw madi dansi ti, rɔe to-e ə, kadi bar ngatɔgi je læ njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ Babe ti.

¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rɔ to, Babe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kɔ.

¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti læsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lænaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti læsi. Kəl ta ki Luwə læ dəw ki dana, tɔge e ngay.

¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dəw tə je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ tɔine kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al bal mitə ki nay mehə tɔ.

¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi təkɔ sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɛə ki kandi ne je*.

Dɔbɔy ta

¹⁹ NGakom je, təkɔ re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ər-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə,

²⁰ kadi igəri təkɔ dəw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je læ nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Piyar ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Piyar ndangi

Makitibi ki dɔsay kin Piyar ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi donangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin ai dande ti, ai njé kaw-naa je ki Pol ai ki madi-kilane je indai ginde. Dɔmaji a Piyar a isi Rom ti a ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyar inda tɔe na Babilon (5.13). Ta ki Piyar al oji dɔ dije ki ndangi makitibi adi-de kin toji kadi dije ki ai njé kun go Kirisi al ki gai gidide, isi kidi-de nim, isi indai ta je ki majal dɔde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kɔ darɔde nim to. Ninga e mbata kin a nje kaw kilɔ Piyar ndangi makitibi, ila-n dɔngam mede ti kadi adi kamde e dɔ Bade Jaju Kirisi ti ki isi ingai kɔ lie kin.

Me kal ta ti ki Luwa ki re go ta kuwa ji-naa ti, Piyar ole mede dɔ rabi ti ki Luwa aji-n-de, taa adi-de ne kindɔ me dɔ ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti to (1.3-12). Piyar ila dɔngam mede ti nim, kadi isi dɔ njade ti nim, daji-de kadi pa njiyade ay njay me kindɔ rɔ naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Daji-de tɔ kadi ooi ne je ki tee dɔ Kirisi ti, ninga ai je kadi toji taki ai dɔ njade ti me ta ti lie ki rabi kilɔ rade je nim, ki rabi kuwa togi ba me ne je ti ki nga ki a tee dɔde ti nim. Piyar adi-de ta kɔji je ngay dɔ kilɔ je ti ki sɔbi dɔde kadi rai dan dije ti me 6e ti laɔde, dɔ kulɔ noji ti ki kadi to dan bɔa je ti ki bade je, dɔ buki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, dɔ ji kisi ki naa ti la kosi njé kaw-naa je, ki dɔ pa njiyade ti ki rɔ njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyar adi-de ngan ndu je madi ki oji dɔ ngatogi je (njé kɔr no njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandɔ je nim, taa njé kadi-me je pɛti nim to, kadi pɛti, ai dɔ njade ti me kɔ ti ki isi tee dɔde ti. Piyar tɔl ta makitibi lɔne ki ta kuwa ji-naa.

Kin a Piyar daji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kɔ ki ban a tee dɔde ti ka kadi uwai rade ba me kadi-me ti 6a, e mbata naji ki ma ki sɔbi kadi mai donangi ti ne. Sɔbi kadi ji kiside ki dɔde taa, ki pa njiyade, ki kilɔ rade pɛti ila mbe kilɔ je ki aɛti bɔl ki Luwa ra-de (2.9), kadi ta dije ki njé kun go Kirisi al, gari kilɔ rade ki maji ngay ki isi rai, a kadi ilai toji dɔ Luwa ti ndo ti ki a re-n to (2.12).

Kuwa ji-naa

¹ Mi Piyar ki nje kaw kilɔ la Jaju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi sai je ki Luwa mbati sasi, ki isanai-naa, adi isi ta mba je donangi je ti ki Po, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini.

² Luwa ki Bawje mbati sasi kate, ki go ndigi ra ti lɔne, kadi sai dije lie ki takul NDile, kadi itali rɔsi go Jaju ti, a kadi mase togi sasi adi ayi njay*. Kadi me-maji ki kisi-maje la Luwa to mbar mbar ki dɔsi ti.

Ra oyo Luwa tado kaji ki tee dɔe ki takul Jaju Kirisi

³ Toji ki dɔ Luwa ti ki Baw Babe laje Jaju Kirisi, tado me-maji lie ki ngay ki oji-n-je kɔji ki sigi, ki go rabi ki Jaju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kindɔ me dɔ ti ki to ratata,

⁴ tado j-aw ki ne maji je ki Luwa ngam dɔra ti mbata laje. E ne ki a ndum al nim, a uwa yoro al nim, taa ndolee a goto al nim to.

⁵ Ne je kin Luwa ngam-de dɔra ti mbata lasi sai je ki toge isi ngam sai ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e basi kadi dɔe a tee ndo ki dɔbay ti.

* 1:2 Tee ki taga 24.3-8; Lɔbɛtiki 16.14-15

⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, loki ne na je ki dangi dangi ki dəkagilo ndəy be adi me-kə ra səsi.

⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rəjeti wa. Re e ki rəjeti ningə, a ingəi piti, ki təba, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tēē həy.

⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigi-e, oi-e al bəy, nə adi-e mesi. Ningə isi rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae.

⁹ Tado ingəi ne ki adi mesi ki dəe, adi e kajı rəsi.

¹⁰ Ki oji də kajı kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta də ti ngay tə. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti də kadi-kare ti ki Luwə ində dəe dana kəte adi səsi.

¹¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dəkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dəkagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti toji-de dəkagilo kin kəte, loki əl ta də kə je ki Kirisi a ingə ki toji ki a re go kə ti*.

¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri təki, mbe ki n-ində tade ti kin e ki mba maji ləde əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbe kin. NGəsine njé kilə mbe Poy Ta ki Maji iləi səsi mbe kin ki takul təgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi j dərə ti re. Mbe kin, malayka je ki dəde ka sangi kadi n-gəri gine tə.

Kində me də ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi ərı mbo ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me də ti ləsi ba pəti e də kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tēē həy.

¹⁴ Səbi kadi səi njé təl rə go ta ti lə Luwə, 6i uni go ngur darə ki kəte isi ndər səsi, loki isi day də rəsi ti bəy kin al.

¹⁵ Ningə, təki Luwə ki 6ar səsi e nje Kay NJay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njiyəsi je ti pəti tə.

¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tado mi ki Kay NJay*.»

¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi 6ari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta də dəw ti ki ra ki go kilə rae ti 6i, or kəm dəw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go 6al Luwə ti, dəkagilo ti ki isi tə mba je dənangi ti ne kin.

¹⁸ Ningə igəri maji təki e ki la ə se or ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al.

¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal əde al tə.

²⁰ Luwə mbəte, ində dəe dana kəte nə kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tēē ki dəe dəkagilo ti ki dəbəy ti, mbata maji ləsi.

²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tēē sie dan njé koy je ti, ə ade təba, mba kadi kadi-me, ki kində me də ti ləsi e ki də Luwə ti.

Njivə lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Təki ayi rəsi njay, ki go rəbi tal rə go ta ti ki rəjeti, mba kadi indigi ngakəsi je ki me Kirisi ti, ki kanji kədi kəm-naa, səbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay.

²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata.

²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Dije pəti toi tə mbi kam be,
Ningə majide pəti, to tə puti kam be tə.
Kam ndole, pute jore,

25 Nə ta lə Bəbə to lo tone ti ratata ki nō ti[☆].» Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbə.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

1 Səbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti.

2 Adi 6o ta lə Luwə ra səsi, təkı 6o mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itəgi, iteēl kajı ti.

3 Təkı makıtıbi lə Luwə əl-n: «tınai Bəbə ki rəsi adi oi maje ki ngay[☆].»

4 İrai ki rə Bəbə ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tadə gate e ngay ki rəe ti.

5 Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi əsi rəsi ki naa ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti njé kijə məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi.

6 Tadə ndangi me makıtıbi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbəti mbal ki gate e ngay, m-inde 6e bo *Siyō ti. E mbal ki də kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rəsəl e teē dəe ti al[☆].»

7 MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rə dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki njé ra kəy je mbati, ki təl mbal ki də kum kəy ti. E mbal ki nje tigə dəw jigı ti ki nje kadi dəw osi[☆].

8 Tigəi-e jigı ti osi tadə mbati kun mede kadi ta ki rəjeti. Ningə e ne ki səbi kadi a re dəde be[☆].

9 Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi njé kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi də jine mba kadi iləi mbə kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bər səsi lo ki ndul teē səsi lo kunjı ti ləne ki ay njay njay[☆].

10 Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie[☆].

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

11 NGakom je ki njé ndigi ləm, təkı səi mba je ki isi dənangi ti tə 6e ləsi al, m-ilə dıngəm mesi ti kadi imbati ngur ne ra lə darə ki to rəsi ti, isi rə ki rəsi ki me ti.

12 Səbi kadi awi ki hal ki majı dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki majı ningə iləi toji də Luwə ti ndo ti ki a re.

13 Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə dije pəti ki isi də kəbe ti, adi e ngar ki bo ki isi də kəbe ti pəti,

14 ki njé kəbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal əji-de, ə əsi gon njé ra ne je ki majı.

15 Tadə e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki majı uti ta ta ki kəl ki də day ti lə dije ki mbə.

16 Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti də majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə.

17 Kadi əsi gon dije pəti, indigi ngakəsi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, əsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

18 Səi bəə kilə je, kadi iləi dəsi gin təgi ti lə basi je ki bəl ki rəjeti. Kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde maji ki səli ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde nga tə.

19 Tadə e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene nga me kə je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal.

20 Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se təba ri ə to ti noq wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kə dəsi ti, ə uwəi mesi ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti.

21 E ki mbata kin ə Luwə bər-n səsi, tadə Kirişi e wa ki dəne ingə kə mbata ləsi. Ningə iyə ne kəji kin adi səsi mba kadi tə uni də njəe.

22 Kirişi ki ra majal al, taa ta ki ngom tē tae ti nja kare al tə.

23 Loki dije taji-e, təl taji-de gogi al; loki dije adi-e kə, təl tə-de rə al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana.

24 Kirişi ki əy majal je ləje dəne ti də kəgi-dəsi ti mba kadi j-oy də majal ti ə j-isi ki dəje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə do je lie ə ingəi rə nga.

25 Tadə kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be[☆], nə ngəsine, itəli ki rə nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

3

Ta ki əji də dəne je ki ngawde je me kəy ti

1 Be tə ə, səi dəne je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nə je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta.

2 Tadə isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti.

3 Səbi kadi mandi ki ra ləsi e ki gidi rə ti taga ne al. Adi e də ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə je ki ra ki ər, ki kibi je ki gatide e ngay.

4 Səbi kadi mandi ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandi ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti.

5 E be ə, dəne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede də Luwə ti rai mandi, iləi dəde gin təgi ti lə ngawde je.

6 J-o dəne kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi bər-e bəne. NGəsine itəli ngane je, təkə re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl.

7 Be ə, səi ngaw dəne je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tadə əi dije ki təgide goto. Əsi gonde tadə a ingəi kadi-kare kisi ki də taa lə Luwə naa ti səsi. İrai be mba kadi ne madi kare əgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

8 Ta təl ta ti, səbi kadi səi pati, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé də səl.

9 Səbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tə. Səbi kadi səi njé njangi də yo taa, tadə e kin ə e ne ki Luwə bər səsi ki mbəe. Luwə bər səsi mba kadi ingəi njangi də ki un mindine kadi n-adi səsi.

10 Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki gə kadi n-isi ki dəne taa maji,
Ə n-oo maji ndəne je ki dənangi ti ne bə,
Səbi kadi ngəm ndonne də kəl ta ti ki majal,
Ə ngəm tane də kəl ta ngom ti tə.

11 Kadi əsi rəne ngərəngi kadi majal ti ə ra ne ki maji,
Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

12 Tadə kəm Bəbe e də dije ti ki dana,
Taa mbie to tagira kadi oo-n də ta ki isi əli sie tə,

Nə isi əsi ta nə je ki majal[☆].»

Kuwə təgi ba me kə ti

13 Nə ə a ra səsi kə mbata nə ra ki dana ki irai nığə, səi nəjə rənəl, ə kadi

ibəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je nə je al.

15 Nə kadi əsi gon Kirişi ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi bəsi ki dəkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me də ti ləsi bə əli-e.

16 Nığə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə nəjə ra majal je be ka, nəjə kəl ta je ki majal də nə ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de.

17 Re e kin ə e ndigi lə Luwə nığə, kingə kə mbata nə ra ki maji e soti itə nə ra ki majal.

Jəju Kirişi ingə kə mbata lə dije pəti

18 Tadə Kirişi e wa ingə kə nja kare ba ki nə ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə nəjə ra nə ki dana al, mba kadi re səsi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dəne taa.

19 E ki təgi NDil ka kin ə aw-n bitə ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo.

20 Adi e ndil dije ki ndə ki kəte təi rə Luwə, loki isi-n səde də ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa[☆].

21 Man kin əji də batəm ki isi əji səsi ngəsine. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul ki Jəju Kirişi lo koy ti.

22 I lo koy ti aw dərə ti, isi də ji kə Luwə ti, ɔ be də malayka je, ki ndəgi nə kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

4

Gangi-naa ki majal

1 Təki Kirişi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə nə kəti ləsi. Tadə dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata.

2 Goto me ti mba kadi ndəgi ndə je ki nay nəe ti, kisi ki də taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al.

3 Adi əsi be, dəkagilo ngay isi ta nə ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kəsi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al.

4 Njə kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e nə ki go ti al kadi imbati buki rəsi me nə ra ti ki majal ki al də lo kin səde, ə yə isi təji səsi.

5 Nə ə əri gin nə rade ki majal nə Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta də nəjə kisi ki dəde taa ki nəjə koy je ba pəti.

6 E mbata kin ə nəjə koy je ka iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dəde ti tə dije pəti, kadi isi ki dəde taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki dəne taa be.

Maji kadi nəjə kaw-naa je isi kəm

7 Dəbəy nə je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə.

⁸ Ningə kəte nō ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tado ndigi-naa uti dō kosi majal je[☆].

⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji 6a ta.

¹⁰ Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə.

¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə 6əə ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirişi ki təba ki təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen.

¹² NGakom je ki njé ndigi ləm, re ne na ki ngə ngay tēē dəsi ti ka, kadi əti səsi 6əl adl oy tə ne ki mba al.

¹³ Nə kadi irai rənəl yo tado kō ki ingə Kirişi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndō ti ki a re me təba ti ləne.

¹⁴ Re dije taji səsi mbata lə Kirişi ningə, səi njé rənəl, tado NDil təba, ki e NDil Luwə isi dəsi ti.

¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kō ki be kin al, adi e kō təl dəw, ə se kō bogi, ə se kō ne ra ki majal, ə se kō kində rō ta ti lə dije.

¹⁶ Nə re ingə kō mba kee nje kun go Kirişi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə taji dō Luwə ti tə kilə mbata tō Kirişi ki 6a dəe ti.

¹⁷ Tado e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə dō dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne dōje ti ningə, dije ki njé mbati təl rōde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə?

¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dəw ki dana ngay 6əy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa[☆]?»

¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kō ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rōde ji Nje kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nō njé kaw-naa je

¹ Ki ngəsine kin, m-ilə dingəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madide, ki m-o lo kō je ki ingə Kirişi ki kəm, mi, m-a mi lo təba ti ki dəe a tēē tō.

² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində dō ti al, nə ki go me ndigi ti təki Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rō ki tingə bil.

³ Kadi irai ngar dō njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa.

⁴ Ningə loki Nje kul bati je ki bo a ində lo tēē hōy 6a, a ingəi jōgi təba ki ndolee a goto al.

⁵ Be tō ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngatəgi je. Ningə səi je pəti, kadi dō səl to dansi ti ki rə-naa ti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rō dije ki njé kun dōde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dō[☆].»

⁶ Səbi kadi isəli dəsi gin təgi ji Luwə ti ki Nje təgi, kadi tə un dəsi taa dəkagiloe ti ki oji.

⁷ Őri taga je ləsi ibuki dō Luwə ti, tado e ə isi ində kəmne gosi ti.

⁸ Səbi kadi isi dō njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nō tə 6əl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be.

⁹ Ai dō njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rō. Tado igəri 6əti, ngakōsi je ki njé kadi-me je pəti ki dənangi ti, isi ingəi kō kō ki isi ingəi kin tō.

¹⁰ A ingəi kə dəkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki 6ar səsi ki me təba ti ləne ki dəbəye goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi nga, a adi səsi təgi, ta a adi ai də njasi ti ba tə.

¹¹ Kadi təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Dəbəy ta ki kuwə ji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbə (Silasi)[☆], ki m-o-e tə ngokoje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dıngəm mesı ti, ə m-əji səsi m-adi igəri təkı e me-maji ki rəjeti lə Luwə ə uni rəsi adi ki mbae.

¹³ *NJé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki[☆] ka uwə jisi tə.

¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki təji ndigi lə ngakonaa je. Nıngə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Piyar ndangi

Dije ki Piyar ndangi makitibi kin adi-de, ai nje kun go Kirisi wa ba pæti (1.1). NGa ningæ, ne ki bo ngay ki uwæ me Piyar, e ro ki dije ki nje kilæ lo ki ne ndo ki osi ta Poy Ta ki Maji ki rojeti. Dijee kin turi dan nje kaw-naa je ti, ra adi pa njiyæ nje kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dæw a dum-n-de, e ta kadi dæw gær Luwæ ai ki Jaju Kirisi gær ki rojeti, tæki nje ki ooi Kirisi ki kæmde nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, alii tæe.

Go ta kuwæ ji-naa ti (1.1-2), Piyar a do hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyæne ti nim, a do tæl ro go ndu Luwæ ti nim, tæki nje ki ooi Kirisi ki kæmde alii tæe (1.3-21). Ningæ go ti, Piyar æl ta ki togine ngay, or-n gin nje kilæ lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Æl ta do ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti læde lo kaye ti ki 3, oji-n do mbæ ki isi mbæi ki dije ki nje nginæ tæl Kirisi. MBæi sæde ai næ dæw oo Kirisi ki a tal re al. Ningæ do ta ti læde kin, Piyar æl æ næ kin æ re Kirisi tæl law al bæ, oji do kore me læ Luwæ ki iyæ do kagilo adi dije ngay kadi æli ta do røde ti ingæi kaji.

Nje kilæ lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki do kagilo je pæti, adi ta ki Piyar ndangi me makitibi ti læne ki ko joo kin, e ta ki toge to ki do kagilo je pæti. Piyar ilæ dingæm me nje kadi-me je ti kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti, bi kadi iyæi røde adi dæw buki-de wale ki ne ndo je ki kæme goto kin al.

Kuwæ ji-naa

¹ Mi Simo Piyar ki nje ra kilæ bæ, ki nje kaw kilæ læ Jaju Kirisi æ m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi sæi nje je ki, ki go ræbi ne ra ki dana læ Luwæ, æ se Nje kaji-je Kirisi, ingæi kadi-me ki maji ngay tæ yaje be.

² Kadi me-maji ki kisi-maje læ Luwæ to mbar mbar ki do si ti, ki go ræbi gær ki igæri Luwæ ai ki Bæbe læje Jaju Kirisi tæki rojeti kin.

Bar ki Luwæ bar-je ki koti ki koti-je

³ Me tugi Luwæ ti kin æ, Bæbe adi-n-je ne je pæti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki do taa læje me bæ Luwæ ti. Tæki rojeti, ra adi ji gær-e e ki bar-je mba kadi je naa ti sie do kosi-gon ti lie ki kilæ ræe ki maji.

⁴ E be æ, adi-je ne maji je ki ndolæi ngay taa ki ndade e ngay to ki un-n mindine, mba kadi loki ingæi-de bæ, a asi kadi aji røsi ta ngur ne je ti ki nje tuji dije ki do nangi ti ne. Ningæ a indæi røsi naa ti ki Luwæ do ji kise ti ki go kee Luwæ ti.

⁵ Ki mbata kin æ, irai ki togisi ba pæti kadi do kadi-me ti læsi, ilæi pa njiyæ ki maji do ti, ningæ do pa njiyæ ki maji ti, ilæi gær Luwæ ki rojeti do ti.

⁶ Do gær Luwæ ki rojeti, maji kadi ilæi kindæ do røsi ti do ti, do kindæ do røsi ti, ilæi kuwæ tugi ba me ne na je ti do ti, ningæ do kuwæ tugi ba me ne na ti, ilæi ne ra ki go lo bæ Luwæ ti do ti.

⁷ Do ne ra ki go bæ Luwæ ti, maji kadi ilæi ndigi ngakoje je do ti, ningæ ilæi ndigi-naa do ndigi dije pæti do ti.

⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, æ re tugi ki kæte kæte ningæ, Luwæ a adi sæsi tugi me kilæ ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti læje Jaju Kirisi.

⁹ Næ re dæw madi aw ki hal je kin rone ti al æ, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to ta dæw ki nje kæm to be. Mee oy do ti kadi Luwæ tugi majal je lie ki isi me ti kæte kin kæ.

10 E be ə ngakom je, uwəi tōgisi ba mba kadi irai adi ɓar ki Luwə ɓar səsi ki kōti ki kōti səsi kin to tə ne ndam al. Re irai be ningə, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto.

11 Be ə, ta rəbi kōɓe ki a to ratata, a tɛɛ tati pay pay noʃi ti, adi e kōɓe lə ɓaɓe ləje ə se NJe kaji-jɛ Jəju Kirisi.

12 MBata kin ə, m-a m-ole mesi dɔ ne je ti kin taa taa. Təki rojeti igəri-de adi ingangi me ta ki rojeti ki itaai kin ki bəlme ngata.

13 Nə m-o kadi e ne ki go rəbe ti kadi m-ole mesi dɔ ne je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dəkagilo je pəti, ki mi-n ki dəm taa dɔnangi ti ne ɓəy.

14 M-gər kadi dəkagilo koym nay ɓasi. ɓaɓe ləje Jəju Kirisi wa ə tɛɛ ki dɛe adi-m gər.

15 M-a m-ində tōgi dɔ rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi oləi mesi dɔ ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo taji lə Kirisi

16 Təki rojeti, loki j-adi igəri ta lə re me tōgi ti lə ɓaɓe ləje Jəju Kirisi, j-ində ngirəje dɔ su je ti ki kidə ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti ɓəl ki kəm je.

17 Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə taji dɛe ti nim tɔ, dəkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti ɓəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dɛe ti ngay.»

18 Ningə je wa j-o dɔ ndu ki i dərɔ ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju dɔ mbal ki ay njay ti[☆].

19 ɓəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je dɔ ti nga. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rojeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngəmesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n dɔ dɔnangi ti kin be.

20 Kəte nɔ ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ɔr me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki sɔbi dɛne goto.

21 Təki rojeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə ɔsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

1 Dəkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti noo; be tɔ ə, njé ndo ne je ki ngom a tɛɛi dansi ti tɔ. A rai ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a ɓuki-de kə, ningə a mbati ɓade ki nje taa dɔde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dɔde ti.

2 Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indai njade dɔ ne ki rojeti, ibəi nangi.

3 Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dəkagilo ti ki mari nu ɓəy ə, Luwə ində dɔ ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tɔ.

4 Təki rojeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dɔde ti al, nə ɓuki-de lo kingə kɔ ti ki əti ɓəl. Dɔɔ-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndo gangi ta.

5 Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dɔde ti al tɔ. Be ə adi man kɔ ki əti ɓəl re tuji dije ki majal ki rosi dɔnangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbɛ ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tɔ[☆].

⁶ Luwə gangi ta koy dɔ be bo je ti ki Sodom ki Gomor, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi tɔli bu por. Ne kin to tɔ ne ndo ki a re dɔ dije ti ki njɛ bɔl Luwə al[☆].

⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rɔe ngay ki mbata hal njɛ sangi-naa kaya ti ki osi dɔ ta ti je ki njɛ tɔl dije ki me be bo je ti kin[☆].

⁸ Dɔkagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondɔ je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al.

⁹ Be ə, Babe asi kadi taa dije ki njɛ bɔl-e ilə-de taa dɔkagilo kɔ je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njɛ ra ne ki majal mba kadi ində oji-de ndo gangi ta ti tɔ.

¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta dɔ njɛ je ti ki njɛ tɔl rɔde go ngur darɔde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi tɔgi kɔbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njɛ kuwə kul rɔde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal dɔ ne kində je ti lə Luwə ki isi darə tə ne piti je lie.

¹¹ Nə malayka je wa ki tɔgide itə tɔgi njɛ ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dɔde al nim, taa taji-de nɔ Babe ti al nim tɔ.

¹² NGa ningə dije ka kin rai tɔ da je ki wale, ki ku dɔde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw tɔl-de par. Əli ta ki mal dɔ ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de tɔki dije isi tɔli da je kam be.

¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a tɔl ne kigə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rɔde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rɔsɔl.

¹⁴ Re ə nə igɔ kəmde 6a, 6o sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bo ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki tɔgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e dɔ rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dɔkagilo je pəti. Əi dije ki ndɔl lə Luwə e dɔde ti.

¹⁵ Loki tusi rəbi ki rɔjeti iyəi ka kin 6a, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal,

¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kɔ koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, dɔ kilə ra ti ki mbə lie[☆].

¹⁷ Dijee kin toi tɔ man ki ij kam be, toi tɔ kil ndi ki nəl ndɔr-e aw sie kam be. Luwə ində dɔ lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde.

¹⁸ Əli ta je ngay ki kəme goto ki dɔ-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darɔ ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne bəy, tɛɛi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njɛ njiyə njiyə ki go rəbe ti al.

¹⁹ Əli-de tɔki e rəbi kingə dɔ, nga ningə əi je wa əi bəə je lə ngur darɔ ki isi tuji-de kɔ yo. Tadɔ dəw ki ra ka e bəə lə ne ki uwe gin tɔgine ti.

²⁰ Ki oji dɔ dije ki tɛɛi kɔ gin ne ra je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re tɔli awi iləi dɔde gin ne je ti kin gogi bəy, adi oji be dɔde ti 6a, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte bəy.

²¹ Tadɔ e soti ngay mbata ti ləde kadi gəri rəbi ne ra ki rɔjeti al, kadi gəri bəy taa tɔli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi.

²² Ningə ne ki tɛɛ dɔde ti kin e ta ki rɔjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi tɔl aw ta tɔmɔ ti lane gogi[☆],» ə se «Kɔsongi, tɛɛ ki lo ndogi man ti be par ə tɔl aw rogi bər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a tɔl re

1 NJé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kọ joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dọ mər ta ti ki maji ki ne ndo je.

2 M-dəji səsi kadi adi mesi ole dọ ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dọ ndu-kun ti lə Baʒe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tə.

3 Ne ki dəsəy, maji kadi indəi dəsi ti maji təkə me ndo je ti ki dəbəy ti ə, a oi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tēgi kadi mbəl səsi. A rai ne je ki go ndigi ti lə darode,

4 ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGA a ra ban tɔy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkə toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!»

5 Lo kin ti, gəri bəti, nə mbati kadi gəri təkə e Luwə ə ində dərə əi ki dənangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dənangi naa ti ki man, ningə adi dənangi tēgi a dangi dan man ti.

6 Ba e be tə ə, ndo ki Luwə tuji-n dije ki kəte kə ki man kọ ki bo ngay*.

7 NGA ningə ki oji dọ dərə əi ki dənangi ki bone kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkə Luwə ində-de adi isəi nginəi por ki kadi a o-de. Toi isəi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rəde go ndue ti.

8 NGA ningə ne kare ki kadi səi njé ndigi je ləm indəi dəsi ti maji, e kadi igəri təkə ki rə Baʒe ti, ndo kare to tə bəl ki dibi, ə bəl ki dibi to tə ndo ki kare be tə.

9 Baʒe oy lo kəji ndigi ra ti ləne, təkə dije madi gai kin al. E kisi ə isəi dọ ti səsi, tadə ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dəkagilo kadi iyəi rəbi nyiəde je ki majal kə.

10 NDə lə Baʒe a re təkə nje bəgi a re-n kam be. Ningə lə ndəe ti kin, dərə a goto kə ki təgi ki to bəl ngay. Ne kində je ki dərə ti por a ro-de kə, ningə dənangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dode ti to.

11 E be ə, təkə ne je kin pəti a gotoi, səbi kadi səi a səi dije ki toi ban ə? A səi dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé bəl Luwə.

12 Səbi kadi a ingəmi ndo lə Luwə, ningə kadi isangi rəbi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndo ki por a o dərə ro-e raki, ningə ne kində je ki dərə ti a ləi me por ti jipi tə.

13 J-əi je ʒa, təkə Luwə un-n ndune adi-je, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi* ki kadi ne ra ki rəjeti a o bə me ti.

14 E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndo re Baʒe ti kin, maji kadi indəi təgi dọ rəsi ti kadi səi dije ki kay njay, dije ki ta goto dode ti nọ Luwə ti, kadi lapiya e dansi ti sie.

15 Maji kadi igəri təkə kisi dọ ti lə Baʒe kin adi səsi dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e kə ta wa kin tə ə ngokojə, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səsi ki gosi ki Luwə ade.

16 Ningə e wa kin tə ə e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki dọ ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee ngə ngay, adi dije ki isəi day, dije ki ai dọ njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkə mbirii ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tə. Ra-e ki be kin a re ki tuji dọ darode ti əi je wa.

Ta kəji ki dəbəy ti

17 Ki oji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə maji kadi adi kəmsi ədi dọ rəsi ti, ʒi adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səsi gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi dọ rəbi ki maji ki ai ti kin kə al.

¹⁸ Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me ne ra ti ki nəl Ba6e ləje Jəju Kiri6i ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije iləi təji dəe ti, 6one ki lo ti, bitə ki nq ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nɔ njé ki kɔte gəri maji kadi makitibi je mitə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin əji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi tɔji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Njé kaw-naa je kin, njé ki əli əi nɔ n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndami rəbi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təkɪ j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a tɔji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nɔ dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal ɓi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rone dəw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin əli təkɪ Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dɔw ki Luwə mbəte. Əli əi nɔ Kirisi e dɔw ki me ndil ti par ɓi dəw a oo-e al. Taa təl ali ɓəy tɔ təkɪ re dɔw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ɓa ingə kaji par ngata, ɓi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ sɔde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-me me me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi ki kəmde nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi dɔji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tado Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təkɪ njé tɔ rɔ Kirisi ki tɔgide ngay a ii taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a noɔ ole mede dɔ ti təkɪ njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki tɔji kadi je ngan lə Luwə təkɪ rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi tɔji-de rəbi kor kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ɓa təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓəy. Əl-de təkɪ ke dɔw lə Luwə e ndigi-naa, tado Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki ɓari-e kadi-me ki nje tətɪ rɔ, taa təl re dɔ ngongi ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rəbi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi tɔgi njé kun go Kirisi me mər ta je ti ləde, taa ra sɔde kadi əsi ne ndo ki go rəbe ti al ki a ur ki dɔw wale kin ngarangi nim, ilə dingəm mede ti kadi gəri lo dɔɔ rɔde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

1 Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kori kori, ne ki jije ədi, e ta kaji ki bitɪ ki nɔ ti.

2 Kaji kin ədi rone adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbɛ kaji ki kɔte e kadi Bawje Luwə ti, ɓa go ti, e ki tɛɛ ki dɔe kadi-je.

☆ 1:1 Ja 1.1

³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səi ka j-ilə səsi mbəe tō. Lo kin ti, a indəi rəsi naa ti səje dō me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisī nim kin.

⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rənəl ləje asi-naa tapi.

Njiyə me kunji ti

⁵ Luwə e kunji, ngon til ki ndəy be ka goto rəe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbəe ki j-ingə ta Jəju Kirisī ti ə je j-ilə səsi mbəe.

⁶ Kin ə re j-əli j-əi nə meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai nōō ji njiyəi me til ti bəy ə, j-əi njé ngom je, ne ki rəjeti goto rəje ti.

⁷ A re ji njiyəi me kunji ti təkī Luwə wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togī majal je ləje pəti kō to.

⁸ Kin ə re j-əli j-əi nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi rəje j-əi je wa, taa ne ki rəjeti goto rəje ti tō.

⁹ Nə re ji tē taje dō majal je ti ləje ə, Luwə ki e dəw ki yəti ndune al nim, e dəw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kō, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kō tō.

¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tō.

2

Kirisī, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dəw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dōje ti ki isi kadi Bawje ti nō, adi e Jəju Kirisī, ki e dəw ki dana.

² Tadō e e a un rone ilə kō adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dōnangi ti ne.

Təl rō go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³ Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki tī kati təkī ji gəri Luwə.

⁴ Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rone go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti.

⁵ Nə re dəw təl rone go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki tī kati kadi meje e naa ti ki Luwə.

⁶ Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, səbi kadi dəwe kin njiyə təkī ndō ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷ Madim je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin[☆]. NDu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin.

⁸ Nə m-təl m-al bəy tō m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oō ki rō Kirisī ti nim ki rəsi ti nim, tadō til də kō, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a dō ti nōō isi əsi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti wa bəy.

¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto.

¹¹ Nə dəw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadō til dibi kəme ti.

Kəsi rō ngərəngi ki ne ra je ki dōnangi ti ne

☆ 2:7 Ja 13.34

¹² NGANm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado majal je læsi e ki kiyə go ko ki takul Jəju Kirisi.

¹³ NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGAN basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado itəti rə nje majal.

¹⁴ NGANm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGAN basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado togisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal.

¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dɔnangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki dɔnangi ti ne uwə mesi al nim tɔ. Kin ə re ne ra je ki dɔnangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto.

¹⁶ Tado, ne ra je ki majal ki dɔnangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki dɔnangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, na ii dɔnangi ti ne.

¹⁷ NGA ningə dɔnangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dɔne taa biti ki nɔ ti.

¹⁸ NGANm je, j-əi dɔbəy ndo ti ngata. Ningə əli adi oi təkɪ nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dɔbəy ndo ti ngata.

¹⁹ Əi dije ki tɛɛi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rɔjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rɔjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəl-je be ə awi, kadi toji ki taga təkɪ dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rɔjeti goto.

²⁰ Səi 6a, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rɔjeti.

²¹ NGA ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi 6a, e mbata gər 6a igəri ne ki rɔjeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rɔjeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a tɛɛ me ne ki rɔjeti al tɔ.

²² Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon.

²³ NGA ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rone ti al jagi tɔ.

²⁴ Səi je 6a, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji 6a, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim.

²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nɔ ti.

²⁶ Ne ki m-a dɔ ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-ɓuki səsi wale kin.

²⁷ NGA ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rɔjeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rɔjeti 6i ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tɛɛ hɔy, taa kadi j-ilə doje nangi ki rɔsəl nɔɛ ti, ndo ree ti al tɔ.

²⁹ Təkɪ igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dɔsi ti tɔ təkɪ dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti 6əl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki 6ar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təkɪ rɔjeti wa ka tɔ! Kin ə re dije ki gei ne je ki dɔnangi ti ne ngay gəri-je al ə, toji kadi gəri Luwə.

² Njé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo bəyo ti bəy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndə ki Kirisī a tē həy ɓa, j-a ji to titi-naa sie, tado j-a j-o darəe wa təkī rɔjeti.

³ NGa ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin dɔ Kirisī ti ɓa, a əgi rəde ra majal təkī Kirisī wa tē kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e tɔ rɔ ndu-kun lə Luwə.

⁵ Igəri maji kadi Kirisī re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rəe ti al.

⁶ Lo kin ti, dəw ki a dɔ Kirisī ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisī al nim, gər-e al nim tɔ.

⁷ NGanm je, indai kəm-kadi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana ɓa, e dəw ki dana təkī Kirisī e-n dəw ki dana kin be tɔ.

⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rone ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tado tɔgi ki j rɔ Luwə ti e rəe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tado Luwə e Bawe.

¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBɛ ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne jɛ[☆].

¹² Ningə kadi irai təkī Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokɔe e kilə ra ki dana[☆].

¹³ NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dɔnangi ti ne nəl-de ngay ədi ta ləsi al ə, adi əti səsi ɓəl al.

¹⁴ J-əi, ji gəri kadi ji tēi me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakɔje je. E be tado dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin tɔgi ti lə koy.

¹⁵ Dəw ki me majal ki ngokɔe e dəw ki nje təl dije. NGa ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki bitī ki nɔ ti goto rəe ti.

¹⁶ Ne ki kadi ji gər-n ne ki ɓari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirisī un rone ilə kɔ mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rɔje j-ilə kɔ mbata ti lə ngakɔje je tɔ.

¹⁷ Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki dɔnangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dɔe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rəe ti ə?

¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki ɓal ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rɔjeti.

¹⁹ Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rɔjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi.

²⁰ Təkī rɔjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tɔ.

²¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dɔje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki tɔ kati.

²² Ne je pəti ki ji dɔje, j-a j-ingə rəe ti, tado ji təl rɔje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

²³ NGa ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tɔ NGone Jəju Kirisī, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təkī Kirisī adi-n-je ndune[☆].

²⁴ Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a dɔ Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tɔ. Ne ki kadi ji gər-n təkī Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4

Gær NDil Luwə ki ndil ki majal

¹ NJé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi ɓay taa se NDil ki awi e NDil ki j rɔ Luwə ti wa. Tado njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa dɔnangi ti ne.

² Dəw ki ra ki gær kadi Jəju Kirisi təl rɔne dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə.

³ Ningə dəw ki mbati kadi gær təkɪ Jəju Kirisi təl rɔne dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje ba lə Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təkɪ nje ba lə Kirisi a re, ningə ki ɓasine kin, re e dɔnangi ti ne ngata.

⁴ Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itəti rɔ dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kodi ta lə Luwə al.

⁵ NJé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki ɔsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki ɔsi ta Luwə tɔ. E mbata kin ə dije ki njé kodi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay.

⁶ NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gær Luwə ɓa a oo ta ləje, nə dəw ki e dāw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rɔjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rɔ Luwə ti

⁷ NJé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa j rɔ Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gær Luwə tɔ.

⁸ Nə dəw ki ndigi madine al, gær Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije.

⁹ Oi toji ki Luwə toji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dɔnangi ti ne kadi təkɪ go rəbi lie ɓa j-isi-n ki dɔje taa.

¹⁰ E je ɓa ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rɔne ile kə kadi-kare ti mbata kigə-n dɔ majal je ləje*.

¹¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, sɔbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tɔ.

¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ɓa, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie toji rɔne ki taga rɔje ti tɔ.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n təkɪ j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDilə ki adi-je.

¹⁴ NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təkɪ Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dɔnangi ti ne.

¹⁵ Kin ə re dəw gær kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim.

¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təkɪ Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tɔ.

¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi ɔsi rəbə pay ɓa, j-a ji ti meje kati ndɔ gangi ta ti. J-a ji ti meje kati tado ji kisi ki dɔ taa ləje dɔnangi ti ne to tɔ ya Kirisi be tɔ.

¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rɔjeti ɔr bəl kɔ. Bəl e ne ki toji kində kɔji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rɔe ti.

¹⁹ J-əi ɓa, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kate.

²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokɔi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al.

²¹ *NDu-kun ki j-ingə rɔ Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ɓa, sɔbi kadi ndigi ngokone tɔ.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbate e ngon lə Luwə. NGA ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tə.

² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təkɪ ji ndigi ngane je.

³ Tadə ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al tə,

⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne. Ningə ne ki ji təti-n rə ndigi ra ki dənangi ti ne e kadi-me ləje.

⁵ Nə ə asi kadi təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne ə? Dəwe 6a e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki də Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dənangi ti ne ki man batəm ləne nım ki məsi koyne nım. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti.

⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə,

⁸ adi e NDil Luwə nım, man nım, taa məsi nım tə. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti.

⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa 6əy tə; ningə e naji ki ma ki ma də NGonne ti.

¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tadə taa naji ki ma ki Luwə ma də NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nɔ ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nɔ ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone.

¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto.

¹³ NGA ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təkɪ ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo də nduje, ningə lo kin ti, j-a ji ti meje kati.

¹⁵ Təkɪ ji gər kadi oo də nduje, ji ti meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje tə.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tɛɛ koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tɛɛ koy al ə ta kin səbi dəde. Ta kare, majal madi e nɔə a tɛɛ ki koy, ningə e ko majal ki be kin 6a m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə də ti al.

¹⁷ Nə ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti 6a tɛɛ koy al.

¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tadə NGon lə Luwə ngəm dəde, nje majal asi ra səde ne madi al.

¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dənangi ba pəti e gin tɔgi ti lə nje majal.

²⁰ Ji gər 6əy tə kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rəjeti. Ningə je, j-ində rəje naa ti ki Luwə ki rəjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rəjeti, e ə e kaji ki biti ki nɔ ti.

²¹ NGANm je, ɔgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki ko joo ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Ja ndangi

Nje ndangi makitibi kin ba rone a na n-e «NGatögi». Ninga ta kale toji kadi e daw ki aw ki ngon tögi madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dane ki Luwa mbate nim adi ngane je nim». Ninga Dane ai ki ngane je kin, ki röjeti ba, ai një kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Hä dingam mede ti kadi njiyai me ta ki röjeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndaji-de kadi indai kam-kadi do röde ti ki ro dije ti ki një ndo ne ki go rabe ti al taki al-n me makitibi ti ki dosay kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi tol ta makitibi lone ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki döde ti, taa al-de ta kuwa ji-naa la një kaw-naa je ki e sade indai tae ti to (12-13).

Taki al-n me makitibi ti ki dosay, daji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indai kam-kadi do röde ti nim, kadi uwai togide ba me kadi-me ti ki röjeti nim to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi NGatögi la një kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi i Dane ki Luwa mbati, taa madi ngani je ki sai sade je, m-ndigi sasi ndigi ki röjeti. Ninga e mi par ba m-ndigi sasi al, na e dije pöti ki gari ne ki röjeti a ndigi sasi.

² Ji ndigi sasi mbata ne ki röjeti uwä meje, ninga e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je.

³ Ba ji daji kadi me-maji, ki koo kam-to-ndoo, ki lapiya la Bawje Luwa ai ki NGone Jöju Kirisi e sasi naa kadi isi me ne ra ki röjeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki röjeti ai ki ndigi-naa

⁴ Rom nal-m ki dum biti kadi m-o taki ngani je madi isi njiyai do rabi ti ki röjeti, taki Bawje Luwa daji-n-je.

⁵ Ninga ki basine kin, Dane ki nje ndigi lam, ne ki m-daji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, na e ndu-kun ki j-ingai lo kilä ngire ti nu wa kin*.

⁶ NDigi-naa e njiyö go ndu-kun ti la Luwa. NGA ninga, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilä ngire ti nu, e ta kadi injiyai me ndigi-naa ti.

⁷ Një kadi dije kilä-de ko ngay sanai-naa ki lo pöti donangi ti ne, ninga mbati kadi n-ali taki Jöju Kirisi tal daw taki röjeti. Lo kin ti a oi daw ki nje ngom, ki nje ta ro Kirisi.

⁸ Indai kam-kadi do rösi ti sai je wa, mba kadi kandi kilä rasi nay ko kare al, na kadi ingai ne kigö go jisi ki asi loe ti bəräre.

⁹ Ninga daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, na to a dam kare yo, e daw ki ne madi ki dö-e naa ti ki Luwa goto. Daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e daw ki döi-naa naa ti ki Luwa nim ki NGone nim.

¹⁰ Kin a re daw madi re rösi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwai-e ki rösi ti al nim, uwai jie al nim.

¹¹ Tado re uwai jie ba, irai madi-naa sie do kilä rae ti ki majal.

Ta ki döbäy ti

* 1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

¹² M-aw ki ne je ngay ɓay kadi m-əl səsi, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tado m-ində mem ti kadi m-a m-aw rəsi ti kadi m-əl səsi ta ki tam, kadi tə rənəl ləje osi taga pay.

¹³ Dije ki dan njé kaw-naa je ti ki ne, ki əi dije ki Luwə mbəte uwəi jii.

Makitibi ki kō mitō ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitō ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi tōje kadi e dəw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirabi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngə dan njé kaw-naa je ti. Diyotirabi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rone ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rone oji dō hal Diyotirabi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisí madi ki tōe nə Dəmetirusi maji ngay, təkí e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki tōji ndigi-naa nim, tōji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti.

² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darəi e ki lapiya təkí ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təkí rōjeti, rəm nəl-m ngay, tadō ngakoje je ki rəi tēēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rəi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti.

⁴ Ne ki adi-m rənəl ngay e ta kadi m-o təkí nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti.

⁵ Madim ki ngay, isi tōji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa 6əy.

⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte.

⁷ E ki mbata tō Kirisí ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al.

⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbe ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirabi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirabi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al.

¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tēē rōsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka əgi-de dōe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti.

¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi 6a, e dije pəti ə mai naji ki maji dōe ti. Ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti, ki isi təl rone go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tō. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al.

¹⁴ Tadə m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje.

¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki noo kare kare adi-je tə.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pæti ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu roi ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki ræbi kaya rade.

Go kilæ ngiræ ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilæ jine ki togine kæm nje njiyæ taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba æl-de adi gæri tæki ta ki gangi ki bo to isi ngæm-de noo (3-16). NGa ningæ, dam ti læ nje kadi-me je ba, Judi dæji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tol ta makitibi læne ki kilæ toji do Luwæ ti ki e ki karne ba par æ e Luwæ. Luwæ ki e nje kaji dije ki go ræbi la Jæju Kirisi (24-25).

Kin æ re makitibi kin tæe ki gin togi ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ilæ jine maji ngay do togi ti æi ki ne kindæ me do ti ki nje kun go Kirisi ingæi ki ro Luwæ ti, me to Jæju Kirisi ti ki ræbi la NDil Luwæ kin (20-21).

Kuwæ ji-naa

¹ Mi Judi, bææ kilæ la Jæju Kirisi, ki mi ngoko Jaki[✧], æ m-ndangi makitibi kin m-adi sæi ki Luwæ bar sæsi, ki Bawje Luwæ ndigi sæi, ki Jæju Kirisi ngæm sæsi tæ ne læne kin.

² Ningæ kadi koo kæm-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwæ to mbar mbar ki dæsi ti.

Nje ndo ne je ki ngom

³ Nje ndigi je læm ki ngay, m-ndingæ ngay kæte kadi m-ndangi makitibi madi sæsi dji do kaji ki j-æi kare ba do ti kin. Ningæ ki basine kin, e togi madi ki isi dam ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi sæsi, m-ilæ-n dingæm mesi ti kadi iræi do kadi-me ti ki Luwæ adi dije læne nja kare ba par goe gangi kin.

⁴ M-æ be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dæde ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwæ kæte nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji la Luwæ kin, tæli-e ta ra kaya ti læde, taa mbati daw ki e karne ba æ e Nje kun doje, ki e Bæbe læje Jæju Kirisi kin to.

⁵ M-gær kadi igæri ne je pæti maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti tæki, loki Bæbe tæe ki dije læne bæ bææ ti Ejipi ti, go ti, to ko nje je ki rai ræde tæ nje me ngæ je[✧].

⁶ Ningæ m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bæy tæki, malayka je ki ai do togi ti ki Luwæ adi-de kin al, na mbati lo kiside, Luwæ uwæ-de dangay ti lo ti ki koo, dæde ki kulæ gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re.

⁷ E be to æ, Sodom ki Gomar[✧] ki bæ je ki gæi gidide, ki uni ræde ilæi me kaya ki ra ti, kae ti læ malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwæ uwæ-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ningæ e kin e ndæji-naa ki to mbata la dije pæti.

⁸ E be æ, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti læde, buri ki ræde, kidi togi la Luwæ, taji malayka je ki æi ne piti je.

✧ 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3 ✧ 1:5 Tæe ki taga 12.51; Kor Isirayel je 14.29-30 ✧ 1:7 Kilæ ngiræ ne je 19.1-25

9 Ne kare, Misəl ki nje kun dɔ malayka je[☆], loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kəli-naa dɔ nin Moji ti kin ka[☆], sangi kadi n-gangi ta madi tə ne taji dœ ti al, nə ta ki əl ɓa, əl ə nə: «Kadi Babe indəl oji[☆].»

10 Nə dije ki njé ndo ne ki ngom kin, ne ki gəri-e al ka taji-e, nga ningə, ne gər ki oji-de tə ya da je be par kin ɓa, e ne ki kadi tuji-de tə tuji yo.

11 Tuji e dɔde ti, tado uni rəbi lə Kay[☆]; mbata lə la ə uri wale tə Balam[☆] be; tuji tado taji rɔ tə Kore[☆] əi ki dije ləne be.

12 Kiside səsi ta ne kuso ti lə ngakonaa je, ra adi ne kuso ləsi təl ne ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji rəsəl, goi ta tide əi je wa. Toi tə kil ndi ki nəl ɔr-e aw sie adi lo kadi ədi goto kin be, toi tə kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi loki dəw ɔr-de ki ngirəde ba kɔ ɓa, təli oyi koy ki kɔ joo kin be.

13 Naji kilə rade je ki to rəsəl ki taga tə pungi ba ki buki pulumne ngangı ba ti kin be. Taa toi tə mee je ki gəri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata ləde biti ki nɔ ti kin be.

14 E əi je ə nje kəl ta ki ta Luwə ti Enoki[☆] ki e kaje ki nje kɔ siri go Adam ti ndɔ ndil dɔde ti ə nə: «Oi, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay,

15 kadi gangi ta ki bo dɔ dije ti pəti. A uwə njé ra majal je pəti dangay ti oji-n dɔ kilə rade je ki majal pəti ki rai əsii ta Luwə, taa oji-n dɔ ta je ki to kəl al pəti ki əli dɔ Luwə ti tɔ.»

16 Əi dije ki rənəl ləde goto, isi ɓai ta ki dəkagilo je pəti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tēg tade ti e rɔ ki kaji, ningə re o-de isi toi dəw pe pe kin ɓa, e kadi ingəl ne ki to soti ki darɔde rɔ dəwe ti kin.

Ta kaji ki rɔ njé ndole go Kirisi ti

17 Nga ningə, ki oji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi mesi ole dɔ ta ti ki njé kaw kilə je lə Babe ləje Jəju Kirisi əli səsi kəte nu kin.

18 Əli səsi əi nə: «Dəkagilo ki dɔbəy ti ə a ingəi dije ki a ɓəi səsi kogii nim, a njiyəi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim tɔ.»

19 Kadi igəri, e əi je ə əi njé re ki gangi-naa. Ningə mər ta je ləde e mər ki go darɔ ti, ɓi e mər ta ki i rɔ NDil Luwə ti al.

20 Nə səi, njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi ngirə kisi ki dɔ taa ləsi e dɔ kadi-me ti ki rojeti ləsi kin. Əli ta ki Luwə ki təgi NDile.

21 Ningə kadi uwəi təgisi ba me ndigi ti ki Luwə ndigi-je. Uwəi təgisi ba inginəi ta Babe ləje Jəju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi səsi kaji ki biti ki nɔ ti kin.

22 Njé ki mede isi təsi, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde.

23 Aji-de ki rəbi nagi ta por ti taa. Njé ki rangi ɓəy, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde, nga ningə oi rəsi maji kadi ɨlati rəsi ki kilə rade je ki majal kin al, nə kadi əsi kilə rade je ki majal ngərangi. Ɔsi ngərangi, biti kadi kibi rɔde ki kilə ki go darɔ ti təl-e ne ki to nje ti kin ka kadi əsi ngərangi ɓəy.

Kilə taji dɔ Luwə ti

24-25 Kadi kilə taji e ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə, e ki asi kadi ngəm səsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi iteɛi rəi me kunje ti ki rənəl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin. Ningə kadi tɔɓa, ki kəti ɓəl, ki təgi, ki kɔɓe, e lie, dəkagilo ti ki də, ki dəkagilo ki ɓone, ki dəkagilo ki a re biti ki nɔ ti! *Amen.

☆ 1:9 1Təsə 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7 ☆ 1:9 Dətarənom 34.6 ☆ 1:9 14-15 ☆ 1:11 Kilə ngirə ne je 4.3-8 ☆ 1:11 Kor Isirayəl je 22.1-35 ☆ 1:11 Kor Isirayəl je 16.1-35 ☆ 1:14 Kilə ngirə ne je 5.18, 21-24

Makitibi Ne ki tee ki doe

Ta ki do makitibi Ne ki tee ki doe ti

Tɔ ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kor mee ki ta Nanginda na «Ne ki tee ki doe». Ningə e Ja ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dɔgi gide joo ə Babe Jəju Kirisi tee ki do ne je ki rɔjeti ki to lo ɔɔyɔ ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e basi ki 6al ki 6u kare go koji Kirisi ti be. NGa ningə, e ɔkagilo ti ki nje kɔbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi makəsidi nangi nɔne ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kəsi makəsidi nangi nɔe ti, adi-de kɔ ngay. Be ə, uwəi Ja awi iləi-e dangay ti do ɔar ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbeə. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki ɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (6one bari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingəi kɔ mbata gər ki gəri kadi Babe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kɔ ti kin, Ja ndangi makitibi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai do njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, ne ki əl tae ngay me ti e ne je ki oo me ndil ti, ki ndaji ne je ki toji ne je ki to ki kəme kəme. E ndaji ne je ki to me makitibi kun mindi ti ki kəke nɔo. Je ɔkagilo ti ki toji je ki majal isi ɔdi rɔde, na Jəju Kirisi ki e Babe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Ja əl ta ki do rone ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje kɔ lo koy ti (1.1-8).

Ne ki ɔsay, Ja toji ne koo me ndil ti lie ki ɔsay ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki ɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja əl ta lə kun ki uni-e awi sie ɔrə ti adi oo ne je ki dangi dangi ɔsi go-naa me ndil ti. OO ne kində je ki me ɔrə ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki ne kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ka da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə ɔde ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi sɔ do ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta do ti tɔ (14.1-20); oo kɔpi je ki siri ki a rai ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ɔsi do Babilon ti, ki rɔ a tətɔ da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rɔ ki a tətɔ su (17.1-20.10); taa oo ɔrə ki sigi, ki ɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tɔ (21.1-22.5).

Makitibi Ne ki tee ki doe təl tane ki ndu ki ndaji ki nga ngay ki Kirisi, Nje ki lo koy ti ndaji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rone tə makitibi ki nga ngay ə se to bəl wa be. NGa ningə Ja ndangi mba kadi ilə-n bəl me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dingəm mede ti ɔkagilo je ti ki nga. Ne je ki koo me ndil ti kin toji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e ne ki to lo ɔɔyɔ ti ki Jəju Kirisi tee ki doe. Ningə e Luwə ə ade kadi toji bəə kilə je ləne, kadi gəri ne ki a ra ne basi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tee ki doe adi bəə kilə lie Ja gər.

² Ja ma naji do ne je ti pəti ki oo kin təkɔ e ta lə Luwə, təkɔ e ta ki rɔjeti ki Jəju Kirisi tee ki doe.

³ Maji-kur e do ɔaw ti ki tidə makitibi kin, ki do dije ti ki njé koo do ta je ki tee ta Luwə ti kin, ə təlɔ rɔde go ti. Tadɔ ɔkagilo ki ne je kin a rai ne e basi.

Ta ki sɔbi do njé kaw naa je ki siri ki ɔnangi Aji ti

⁴ Mi Ja, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi ɔnangi Aji ti^φ.

M-ɔaji kadi Luwə ki isi nɔo 6one, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim,

⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dɔw ki dɔsɔy ki i dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pəti kadi me-maji ləde ki lapɔya ləde e səsi naa ti.

Jəju Kirisi ndigi-je, ə taa-je gin tɔgi ti lə majal ki məsine,

⁶ ɔr-je ində ta dangi tə ngar je, təl-je njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilə j-adi Luwə ki Bawne. M-dəji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pəti a ooi-e ki kəmdɛ[☆],

NJé wa ki njé kɔsi kade ki ningə kin ka a ooi-e ki kəmdɛ,

Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Bəbe Luwə ə nə: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ ɔone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti.»

Jə oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokosi Jə, ki mi səsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti sai ki Luwə ində səsi tə ngar je, mi m-uwə tɔgim ba səsi me kində rɔ-naa ti ki Kirisi. Dije iləi-mi dangay ti dɔ dər ti ki Patimosi ki mbata ta lə Luwə ki m-ilə mbɛe, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

¹⁰ NDɔe ti kin, e ndɔ lə Bəbe, ɔa NDil re ur dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tɛɛ gom ti ki tɔgine tə ndu təbi be,

¹¹ əl-m ə nə: «Nɛ ki o kin, indangi me makitibi ti, ɔa go ti, ilə-n adi njé kaw naa je ki siri, adi e Epəji, ki Isimir, ki Pərgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladəlpɔ, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yəti rɔm kadi m-o dɔw ə wa ki a əl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr əl siri.

¹³ Ningə dan lambi je ti ka kin, dɔw madi ki to tə *NGon dɔw be isi ti nɔɔ. Ilə kibɔ ngal rɔne ti, ɔa dɔ kadine ki kulə ki rai ki ɔr.

¹⁴ Dɔe je, ki bisɔ dɔe je, ndai bal bal tə buy, ə se bu wa be. Kə kəme ndɔy tə por be.

¹⁵ NJae je toi tə andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɔa ndue ɔa tə pungɔ ba kam be tɔ[☆].

¹⁶ Uwə mee je siri ji kone ti, ningə kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tɛɛ tae ti. Kəme unji tə kadi ki dan kada kam be.

¹⁷ Loki m-o-e ɔa, m-osi njae ti tə dɔw ki oy, m-to. Nə ində ji kone dɔm ti ə nə: «tɔal al, mi ki dɔsɔy, ə mi ki dɔbɔy ti tɔ[☆],

¹⁸ mi nje kisi kam ba, m-oy, nə m-təl m-isi kəm ba, kadi m-isi biti ki dɔ ɔal je, dɔ ɔal je. M-aw ki lakələ lə koy ki lo ki koo jim ti.

¹⁹ Ningə, kadi indangi nɛ ki o, nɛ ki isi ra nɛ basine, ki nɛ ki a ra nɛ go ti gogi.

²⁰ NGA ningə, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kɔr mede ə to kin: mee je ki siri, əl malayka je lə njé kaw naa je ki siri, ningə lambi je ki siri, əl njé kaw naa je ki siri tɔ.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw-naa je ki Epəji ti

¹ Nje kuwə mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr əl-m mi Jə ə nə: «indangi makitibi kin adi malayka lə njé kaw naa je ki Epəji ti, əl-e təki nje kuwə mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr əl ə nə:

☆ 1:7 Daniyal 7.13; Jakari 12.10 ☆ 1:15 13-15: Daniyal 7.9, 13; 10.5-6 ☆ 1:17 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12

² M-gər nə ra je ləi, m-gər kilə rai, ki kuwə tōgi ba ləi. M-gər kadi i ilə bandi ta naa ti ki njé me majal je al. Dije madi ki isi bari rəde njé kaw kilə je, nə əi njé kaw kilə je al kin, i ina-de adi igər-de tə njé ngom je.

³ I nje kuwə tōgi ba, ingə kō mbata ləm, nə be ka, iyə tae al.

⁴ NGA ningə, nə kare ki m-aw-n səi ki ta, e ta lə kiyə ki iyə ta ndigi ki indigi-m kəte kin kə.

⁵ Ə adi mei ole də lo ki osi ti, iyə pa njiyəi ki basine kin kə, ə itəl ire də njai ti ki kəte gogi. Re iyə pa njiyəi ki basine kin kə al ə, m-a m-re kadi m-ər lambi ləi lo kise ti kin kə.

⁶ Ningə ki basine kin, nə kare ki m-o maji, rəi ti, imbatı kilə ra Nikolayiti je, təkı mi m-mbatı-n kilə rade ka kin be tə.

⁷ NGA ningə, dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətı rə, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me ɓe rənəl ti lə Luwə*.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dəw ki dəsəy, ki e dəw ki dəbəy ti tə, dəw ki oy nə təl isi kam ba, əl me ti ə to kin:

⁹ M-gər kō ləl ki ndoo ləi, nə ki rəjeti, i njé nə kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki bari rəde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rəjeti, əi Jipi je al, isi əli dəi ti: əi njé kaw-naa je lə *Satə.

¹⁰ A ingə kō, nə maji kadi iɓəl al. Su a ɓuki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tōgisi, a ingəi kō asi ndə dōgi, nə əi də njasi ti bitı koy, ə m-a m-adi səsi jōgi tətı rə, ki e kaji ki bitı ki nō ti.

¹¹ «Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tətı rə, kəy ki nje kō joo a tēg kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

¹² «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje kotı kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tə, əl me ti ə to kin:

¹³ M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satə o ɓe titi, nə be ka, bitı ɓone, i uwə rəi rəm ti adi nga, inaji ndui al. Dəkagilo wə ki ndə ki təlɔ ɓəə kilə ləm ki rəjeti, Atıpası, lo ti wa ki Satə isi ti kin ka, inaji ndui al.

¹⁴ Ningə, nə kare ki m-aw səi ki ta də ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go nə ndo ki to tə ya Balam be nga kin. Balam ki nje kōji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim*.

¹⁵ E be tə ə, i ka aw ki dije ki njé kuwə go nə ndo lə Nikolayiti je nōq tə.

¹⁶ Ə kadi iyə pa njiyəi kə. A re e be al ə, m-a m-re basine kadi m-rə ki dije kin ki kiyə kasigar ki tēg tam ti kin.

¹⁷ «Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətı rə, m-a m-ade man ki e nə kuso ki ɓoyə ləki, m-a m-ade kəsi mbal ki nda, ki e ki ndangi to ti ki sigi* ki e tə ki dəw gar al titi. Dəw ki mbal kin adi jie par ə gər tə kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

¹⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki ka kəme ndoy tə por be, taa njəe je toi tə andi ki ndole, ki kodi o kam be, əl me ti ə to kin:

* 2:7 Kilə ngirə nə je 2.8-9   * 2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24   * 2:17 Tēg ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15

19 M-gər nɛ rai je, ki ndigi-naa ki to rɔi ti, ki kadi-me lɔi, ki ra kilɔ kadi dije, ki kuwɔ tɔgi ba lɔi. Nɛ rai je ki gogi ne maji al dɔ ki kɔte je.

20 Nɔ nɛ kare ki m-aw sɔi ki ta dɔ ti, e kiyɔ ki iyɔ Jɔjabɔl, ki ɛ nɔ n-e dɔne ki nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti kin, adi isi buki bɔɔ kilɔ je lɔm wale: isi ɔsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pɔli yo.

21 M-iyɔ dɔkagilo m-ade kadi iyɔ-n pa njiyɔne kɔ, nɔ mbati kiyɔ rɔbi kaya ki ra.

22 E be ɔ, m-a m-ile nangi dɔ tirɔ rɔ kɔ ti, naa ti ki njɛ sange kaya ti je. A re iyɔ ta pa njiyɔde je ki majal kin kɔ wa taa, tɔ m-iyɔ ta nɛ ki m-ɔji kadi m-ra sɔde kin.

23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njɛ kaw naa je pɔti a gəri kadi mi dɔw ki m-gər mɔr ta je, ki ndigi ra je lɔ dije. Dɔw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilɔ rae ti^ϕ.

24 NGa ningɔ, sɔi ndɔgi njɛ kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwɔi go nɛ ndo ki ngom kin, al, taa indoi nɛ ki ɔi je bari-e “nɛ bɔyɔ kaki lɔ Sata” kin al tɔ, m-ɔl sɔsi kadi igəri tɔki m-a m-indɔ nɛ kɔy madi ki rangi dɔsi ti al ngata.

25 NGa ningɔ, nɛ kare bɔa, maji kadi, nɛ ki ai dɔ ti kin, uwɔi ba, bitɔi kadi m-re.

26 «Dɔw ki nje tɔti rɔ, dɔw ki uwɔ go kilɔ je lɔm bitɔi dɔbɔy ti, m-a m-ade tɔgi kɔbɔe dɔ gin dije ti ki dangi dangi.

27 A ɔ-de be ki gɔl gindi, a tɔ-n dɔde tɔki dɔw a tɔ-n ngoo wanji kin be.

28 E be ɔ, mi wa ka m-ingɔ-n tɔgi ki rɔ Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibɔ ta gin lo ti tɔ^ϕ.

29 «Dɔw ki aw ki mbine bɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwɔ ɔl njɛ kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Sardi ti

1 «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lɔ Luwɔ ki mee je ki siri ɔl me ti ɔ to kin: M-gər kilɔ rai je: ira rɔi adi dije ooi-ni tɔ dɔw ki isi kɔm, nɔ ki rɔjeti bɔa, j dɔw ki koy.

2 Isi kɔm dɔ rɔi ti, adi tɔgi ndɔge je ki isi oyi, tadɔ m-o kilɔ rai kare ki asi naa ta kɔm Luwɔ ti goto.

3 Adi mei ole dɔ nɛ ndo ti ki ingɔ je, o dɔe je kin, ningɔ kadi a dɔ njai ti ɔ iyɔ pa njiyɔi ki majal kɔ. Kin ɔ re indal dɔ bi ti al ɔ, m-a m-re m-uwɔ-i nangi busi tɔ nje bɔgi be ki kanji kadi igər dɔ kade.

4 NGa ningɔ, dije madi je dani ti Sardi noɔ wa, lati nɛ ki majal kibi je ti lɔde al. A ilai kibi ki nda rɔde ti kadi dani-mi, tadɔ ɔi dije ki asi.

5 Dije ki njɛ tɔti rɔ, a ilai kibi ki nda rɔde ti, ningɔ m-a m-buji tɔde kɔ me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tɔ dije lɔm ta kɔm Bai ti ki ta kɔm malayka je ti lie.

6 Dɔw ki aw ki mbine bɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwɔ ɔl njɛ kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Piladɔlpi ti

7 «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Piladɔlpi: Ta ki nje kay njay, dɔw ki rɔjeti, e ki uwɔ lakɔle lɔ *Dabidi jine ti, e ki uwɔ tɛɛ ɔ dɔw asi kuti al, e ki uwɔ uti ɔ dɔw asi tɛɛ al, ɔl me ti ɔ to kin:

8 M-gər kile rai; m-gər kadi tɔgi e ngay al, nɔ ingam ta lɔm maji, inaji ndui al. NGa ningɔ, ki ne kin, m-tɛɛ ta kɔy nɔi ti, ki dɔw ki asi kadi uti goto.

9 Ningɔ nɛ ki m-a m-ra ki dije ki njɛ kaw-naa ki tɔ *Sata, ki ɔi njɛ ngom je, ki ɔi nɔ n-ɔl *Jipi je, nɔ ɔi Jipi je ki rɔjeti al ɔ to kin. M-a m-indɔ tɔgi dɔde ti kadi rɔi ɔsi dɔde nangi nɔi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi.

10 Taki ingam-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tɔgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dɔkagilo kɔ ti ki a re dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne pəti kadi na-de kin tɔ.

11 M-a m-re basi, ə uwə ne ki to ji ti kin nga, kadi dəw madi taa ne kigə go ji ləi al.

12 «Dəw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ra-e tɔ kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tee taga al ratata. M-a m-ində tɔ Luwə ləm nim tɔ 6e bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dɔe ti. Jorijaləm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tɔm ki sigi dɔe ti tɔ.

13 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

14 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a dɔ ndune ti, dəw ki rojeti ki e dɔ ne kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin:

15 M-gər kile rai; m-gər kadi isəl al nim, itingə al nim. Kin ə re isəl al 6a, re a tingə!

16 Nə ki ne kin, isəl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-tɔmɔ-i kɔ.

17 I ə lə nə j nje ne kingə, ira gati ingə-n ne ngay, aw ki ndoo ne madi al. NGA ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, ne ləi goto, a ki rɔi kare, kəmi oo lo al kin ə, o al.

18 E be ə, m-adi ta kɔji kadi ire indogi səm ɔr ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi səm kibi ki nda uti-n dɔ ka ki rɔ kare ləi kin kadi rɔi səl-i al, ə kadi indogi ne kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi.

19 Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyəi ki majal kɔ.

20 O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dəw oo dɔ ndum ə tee ta kəy 6a, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

21 «Dəw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ade isi səm dɔ kimbər ngar ti ləm, təkɔ mi m-təti rɔ ə m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbər ngar ti lie kin be tɔ.

22 Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

4

Kilə tɔji dɔ Luwə ti me dɔrɔ ti

1 Go ne je ti kin 6a, m-o ne ki rangi me ndil ti 6əy: m-o ta rəbi tee dɔrɔ ti, ningə ndu dəw ki əl-m ta kəte ka kin, təl 6a tə təbi be əl-m ə nə: «ire taa ne, ə m-a m-tɔji ne ki a ra ne lo ti ti m-adi o.»

2 Ta naa ti noo, NDil Luwə tətɔ-m uwə-m aw səm dɔrɔ ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tee isi, 6a dəw madi isi dɔ kimbər ngar ti ka kin.

3 Dəwe ndole tə mbal je ki ɔari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin.

4 Ningə kimbər je kuti joo gide sɔ isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, 6a ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbər je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, iləi jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti.

5 Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je teei kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGar ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri.

6 Nɔ kimbər ngar ti, ne madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tə bər be a titi.

Ne je ki njé kisi kəm əi sɔ, kəmde rosi rɔde ki kəte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbər ngar ti nim, gəi gide nim.

7 Nɛ ki nje kisi kɛm ki dɔsɔy titi-naa ki ɔɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitɔ, ta kɛme to tɔ ta kɛm dɔw be, ningɔ e ki kɔ sɔ, to tɔ soro ki isi nal be tɔ.

8 Nɛ je ki njɛ kisi kɛm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ɔa kɛme rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kɔsi pa ti ɛi nɔ: Nje kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Babe Luwɔ ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pɛti. E ki isi mari nu, isi ɔone, e ki a re.

9 Dɔkagilo je pɛti ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ ka kin osi pa, ilɛi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, nje kisi bitɛ ki nɔ ti, ɔsi kure, ral-e oyo ɔa,

10 *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi mɛkɛside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi gon nje kisi bitɛ ki nɔ ti, ɔuki jɔgi kɔsi-gon je lɛde nɔ NGar ti ningɔ ɛli-e ɛi nɔ:

11 Babe Luwɔ lɛje, i ɛsi kadi dije ilɛi tɔji dɔi ti, ɔsi kurɛi, taa ɛsi kingɔ tɔgi tɔ, tɔdɔ i ɛ ira nɛ je pɛti, nɛ je ki koo ki kɛm kin toi ki go ndigi ti lɛi.

5

Makitibi la NGon bati

1 M-o makitibi ki kuu gidɛ-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti. E makitibi ki ndangi nɛ me ti je gidɛ ti je, ningɔ uwɛi lo siri ki nɛ kuwɔ makitibi je.

2 M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune ki taa ɛ nɔ: «Nɔ ɛ ɛsi kadi rɔy nɛ kuwɔ makitibi je ɛ tɛɛ makitibi kin ɛ?»

3 Nɔ ki me dɔra ti, ki dɔnangi ti ɛ se gin dɔnangi ti, dɔw ki ɛsi kadi tɛɛ makitibi kin, ɛ se kadi ilɛ kɛmme me ti goto.

4 Lo kin ti, m-nɔ ngay, tɔdɔ dɔw ɛsi kingɔ dɔw ki ɛsi kadi tɛɛ makitibi kin ɛ ilɛ kɛmme me ti al.

5 Ba dɔw kare dan ngatɔgi je ti ɛl-m ɛ nɔ: «Inɔ al, o ɔɔl nda ki gin koji ti lɔ Juda, dɔw ki tɛɛ gin *Dabidi ti, ki tɛti rɔ, e ɛsi kadi rɔy nɛ kuwɔ makitibi je ki siri ɛ tɛɛ makitibi kin.»

6 Lo kin ti nɔɔ, m-o NGon bati a taa dana nɔ kimbɔr ngar ti, ningɔ nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ gɛi gide. NGon bati ka kin to tɔ nɛ ki dɔw ija minde be. Gaje je ɛi siri, taa kɛme je ɛi siri tɔ, tɔ ndil je ki siri lɔ Luwɔ ki ilɛ-de ki dɔnangi ba pɛti.

7 NGon bati isi re ɔasi ki rɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti kadi taa makitibi jie ti.

8 Ta naa ti nɔɔ, nɛ je ki njɛ kisi kɛm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi mɛkɛside nangi nɔ NGon bati ti. Dɔw ki ra uwɔ kɛnde ki kɔpi je ki rai ki ɔr ki nduji kagi ki ɛti maji jine ti. Nɛ je kin ɛi ta je ki dije lɔ Luwɔ isi ɛli ki Luwɔ.

9 Njɛ kisi kɛm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, osi pa ki sigi ɛli ɛi nɔ: «I ɛsi kadi un makitibi,

ɔ ira nɛ kuwe je.

Tɔdɔ dije tɔli-ni, i igangɛ dɔ gin koji je ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin ɔe je ki dangi dangi ki mɛsi, adi Luwɔ.

10 Gin dije ki dangi dangi kin,

ɛndɛ-de fa dangi tɔ ngar je,

ɛtɛl-de njɛ kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare ti mbata lɔ Luwɔ lɛje,

Ningɔ ɛi je ɔi ɔe dɔnangi ti nɛ^ɔ»

11 Lo kin ti, m-go lo ɔa, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki ɛi dibi kutide dibi kutide^ɔ, gɛi gidɛ kimbɔr ngar, ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ba, ki ngatɔgi je.

12 Ningɔ uni ndude ki taa ɛli ɛi nɔ:

«NGon bati ki dije tɔli-e,

Asi kadi ingə tɔgi, ki nε kingə, ki gosi, ki ngangɪ, ki kɔsi-gon, ki tɔba, ki kilə tɔji!»

13 Taa m-o ndu nε kində je pəti ki dɔrə ti, ki dɔnangi ti, gin dɔnangi ti, ki me ba bo ti osi pa əi nə:

«Kilə tɔji, ki kɔsi kurə, ki tɔba, ki tɔgi,

E lə nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki NGon bati biti ki nɔ ti!»

14 Lo kin ti nɔɔ be, nε je ki njé kisi kəm ba ki sɔ əli əi nə: «Amen!» Ba ngatɔgi je ɔsi məkəsidi nangɪ nɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki ngon bati, ɔsi gonde.

6

NGon bati əi ki nε kuwə makitibi je mehe

1 M-o NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki dɔsay lə nε kuwə makitibi je ki siri ɔr, ningə m-o ndu nε ki nje kisi kəm ba ki dɔsay dan nε je ki njé kisi kəm ba ti ki sɔ un ndune ki taa, ndue ba tə ndangi ndi be ə nə: «fre!»

2 M-go lo, ningə m-o sində kare ki nda. Nje kale uwə kagi kunduru jine ti, adi-e jɔgi kɔsi-gon. E dəw ki təti rɔ ngata, nə aw tə təti rɔ ki rangɪ bəy.

3 Loki NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki kɔ joo ɔr ningə, m-o ndu nε ki nje kisi kəm ba ki kɔ joo əl ə nə: «fre!»

4 Lo kin ti, sində ki rangɪ, ki kər tə por be tεε re. Nje kale aw ki tɔgi kadi ɔr-n lapiya dɔnangi ti kɔ, kadi dije tɔli-naa dandé ti. Adi-e kiyə kasigar ki ngal.

5 Loki NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki kɔ mitə ɔr ningə, m-o ndu nε ki nje kisi kəm ba ki kɔ mitə əl ə nə: «fre!» Ə m-go lo ningə, m-o sində kare ki ndul. Nje kale uwə nε mbɔji nε jine ti.

6 Ningə m-o ndu ta madi j ki dan njé kisi kəm ti ki sɔ ə nə: «Gəme ngon ngo mbɔji nε kare be par e lo kilə ti ki ndə kare, ə ɔrji ngon ngo mbɔji nε mitə be par e lo kilə ti ki ndə kare tɔ; nə kadi ituji yibi əi ki kasi kandi nju al.»

7 Loki NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki kɔ sɔ ɔr ningə, m-o ndu nε ki nje isi kəm ba ki kɔ sɔ əl ə nə: «fre!»

8 Ə m-go lo ningə, m-o sində kare ki bale to tə mbi kam be. Nje kale tɔe nə «Yo», ba lo ki koo isi njiyə goe ti. Adi-de tɔgi dɔ dam dɔnangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rɔ je, ki bo je, ki moy tɔ ko dije ki da je ki majal ki dɔnangi ti ne.

9 Go ti, loki NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki kɔ mi ɔr ningə yə, m-o ndil dije ki ndə ki tɔli-de ə ai gin dingiri kadi-kare ti lə Luwə. Əi dije ki tɔli-de mbata ta lə Luwə ki ai dɔ ti, mai naje.

10 Dije ka kin uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide əi nə: «Babe, j ki j nje kay njay, j ki j dəw ki rɔjeti, a ngam biti dɔkagilo ti ki ra taa a gangɪ ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti, ɔji-n dɔ məsije ki buki kɔ ə?»

11 Ba lo kin ti nɔɔ, adi dəw ki ra kibi ngal ki nda, ningə daji-de kadi ɔrəi mede nday bəy, biti kadi tə ndəgi ngakode je, ki madi-kilade je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tə tɔli-de tə əi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae bəy taa.

12 Ningə m-o NGon bati uwə nε kuwə makitibi ki kɔ mehe ɔr, ba dɔnangi yəki yəki ki əti bəl ngay. Kadi təl ndul kururu tə kibi sirə be, ə nay ba pu təl to tə məsi be tə.

13 Mee je jɪ dɔrə ti tosi ki nangɪ tə kandi mbay-kote ki mbuji al bəy, ə nəl gange ki nangɪ kin be.

14 Dɔrə a goto kɔ tə tuwə ki dəw a kuu gidi-naa ti kin be; ningə mbal je, ki dɔ dər je a ndul rɔde kɔ.

15 NGar je ki dɔnangi ti ne, ki njé tɔba je, ki bo je lə asigar je, ki njé nε kingə je, ki njé tɔgi je, ki ndəgi dije pəti, bəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi bəyɔi rɔde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki təti.

16 A əli mbal bo je ki mbal je ki tətī əi nā: «tosi doje ti, iβəyɔi-je say ta kəm nje kisi dō kimbər ngar ti, ki ta wongi ti lə NGon bati*».

17 Tadō ndō wongi ki bo re ngata, dəw ki asi kadi ə nə mi ə m-a am goto*».

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbə ləne nōde ti

1 Go nē je ti kīn, m-o malayka je sō ai taa dō kum dōnangi ti ki sō. *Malayka je ka kīn uwəi nəl je ki sō ki dōnangi ti ne kadi tə iləi dōnangi ti al nīm, dō ba ti al nīm, taa dō kagi je ti al nīm tō.

2 M-təl m-o malayka madi ki rangi βəy i ki lo kibə kadi ti be, uwə mbə lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Nīngə un ndune ki taa əl malayka je ki sō ki ingəi tōgi kadi adi kō nē kində je ki dōnangi ti ne ki me ba ti ə nā:

3 «Otī kadi adi kō nē kində je ki dōnangi ti, ə se me ba ti, ə se dō kagi je ti, bitī kadi j-ində mbə nō βəə kilə je ti lə Luwə βəy taa.»

4 Adi-mi kər dije ki e ki kində mbə lə Luwə nōde ti əi dije dibi βu kare ki dibi kuti sō ki dibi sō dō ti, gin koji je ti lə ngan *Isirayəl je pəti.

5 Adi e: gin koji ti lə Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Rube, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo;

6 gin koji ti lə Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Nəpītali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Manase, dije dibi kuti ki dibi joo;

7 gin koji ti lə Siməyo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo;

8 gin koji ti lə Jabilo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

9 Go ti, m-go lo βa, m-o kosi dije ki əti βəl ngay ki dəw asi kadi tidə kərde al. Əi dije ki gin βe je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kīn ai nō kimbər ngar ti, ki nō NGon bati ti, ai ki kibī ngal ki nda nda rōde ti, taa uwəi bajī tan je jide ti tō.

10 Nīngə uni ndude ki taa əli əi nā: «Kaji i rō Luwə ti ləje ki e nje kisi dō kimbər ngar ti əi ki NGon bati.»

11 *Malayka je pəti ləi-naa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatōgi je ki nē je ki njē kisi kəm ba je, osi ki ta kəmdə nangī nō kimbər ngar ti, əsi kurə Luwə,

12 əli əi nā: «Amen! Kilə tōji, ki tōβa, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kosi-gon, ki tōgi, ki ngangi e lə Luwə ləje ki dəkagilo ki dəkagilo, bitī ki nō ti! *Amen!»

13 Lo kīn ti nōo, ki kare dan ngatōgi je ti un ta əl-m ə nā: «Dije ki əi kibī ngal je ki nda nda kīn əi nā je ə? Ə i i ra be ə rəi ə?»

14 Ə m-ile ti m-ə nā: «Bəβe, i igər maji!» Bə əl-m ə nā: «Əi dije ki tēgi me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi tōgi kibī ngal je ləde, tōgi adi nda me məsi NGon bati ti.

15 E mbata kīn ə, uwəi rade ai nō kimbər ti lə Luwə, əsi kure kondə je kada je me kay ti lie. Bə nje kisi dō kimbər ngar ti a dəbi bagine dode ti gin kəy kisine ti.

16 Bō a ra-de al ratata, kində man a ra-de al ratata, taa por kadi ə se kunji nē madi a ndabi-de al ratata tō,

17 tadō NGon bati ki nje ka dadan lo ti nō kimbər ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw səde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwə a bər man nō lay lay kəmdə ti*».

* 6:16 Oje 10.8; Lk 23.30 * 6:17 Juwal 2.11; Soponi 2.2-3 * 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejəkal 34.23

8

Nε kuwε makitibi ki kọ siri

¹ Loki NGon bati ɔr nε kuwε makitibi ki kọ siri, lo ki dɔrɔ ti tɔl to ndingɔ asi nghan kadi dɔ mitɔ.

² Ningɔ m-o malayka je ki siri ai ta kɔm Luwɔ ti, adi adi-de tɔbi siri.

³ Malayka madi kare re ilɔ rɔne a kadi dingiri ti, uwɔ bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ɔr, ningɔ adi-e nduji kagi je ngay ki ɛti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lɔ Luwɔ isi ɔli ki Luwɔ. Aw-n dɔ dingiri ɔr ti ki a nɔ kimbɔr ngar ti.

⁴ Ba sa nduji kagi ki ɛti maji su ji malayka ti ta kɔm Luwɔ ti aw ki taa ki ta je ki dije lɔ Luwɔ isi ɔli ki Luwɔ.

⁵ Ningɔ go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɔa igɔ ilɔ ki dɔnangi ti, par ɔ ta naa ti nɔɔ, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki tɔl ndi je tεεl, taa dɔnangi yɔki tɔ.

Tɔbi je ki sɔ ki dɔsɔy

⁶ *Malayka je ki siri ki uwɔi tɔbi je ki siri jide ti indɔi dɔ rɔde dana kadi kɔli-de.

⁷ Malayka ki dɔsɔy kɔl tɔbi lɔne ɔa, kɔsi, ki por ki pole-naa ki mɔsi ɔ ɛdi ki dɔnangi ti. Ningɔ lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitɔ ti ɔ por, kagi kare me ki mitɔ ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitɔ ti ɔ por tɔ.

⁸ Malayka ki kọ joo kɔl tɔbi lɔne ɔa, nε madi ki boy tɔ mbal ki a taa be, ɔ por, ɔngɔ osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitɔ ti tɔl mɔsi.

⁹ Nε kindɔ je ki kare me ki mitɔ ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitɔ ti tuji tɔ.

¹⁰ Malayka ki kọ mitɔ kɔl tɔbi lɔne ɔa, kɔkirɔ mee kare ki ɔ tɔ por be, j dɔrɔ ti osi nangi dɔ ki kare me ki mitɔ ti lɔ mbo je ki wol man je.

¹¹ Tɔ mee ka kin nɔ «nε ki ati.» Ki kare me ki mitɔ ti lɔ man je tɔli ati kanana, ningɔ dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tadɔ tɔl ki tɔli ati kanana.

¹² Malayka ki kọ sɔ kɔl tɔbi lɔne ɔa, dam kadi ki kare me ki mitɔ nim, dam nay ki kare me ki mitɔ ti nim, taa mee je ki kare me ki mitɔ ti ingɔi kindɔ adi lo kadi damde ki kare me ki mitɔ ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitɔ ti nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitɔ ti nim, kunji goto dɔde ti[⊕].

¹³ M-tɔl m-go lo ɔay ningɔ, m-o soro kare ki nal taa sɔy dan nɔl ti un ndune taa ki tɔgine ɔ nɔ: «Kɔm-to-ndoo! kɔm-to-ndoo! kɔm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, loki ndɔgi malayka je ki nayi-naa mitɔ kin a kɔli tɔbi lɔde.»

9

Tɔbi ki kọ mi ɔa

¹ Malayka ki kọ mi kɔl tɔbi lɔne ɔa, m-o mee kare j dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakɔle ta lo ki koo.

² Tεε ta lo ki koo ningɔ, sa por su ti tεε ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kɔm kadi ɔl ki dɔrɔ.

³ Bɔti je tεεl me sa por ti ka kin, sanɔi-naa dɔnangi ti. Ɖi bɔti je ki adi-de tɔgi ki tɔ tɔ yɔ ni be.

⁴ Ɖgi-de kadi adi kọ wale je, ki kam je, ki kagi je, nɔ kadi adi kọ dije ki awi ki mbɔ lɔ Luwɔ nɔde ti al kin par.

⁵ Adi-de ta rɔbi kadi tɔli dije kin al, nɔ kadi adi-de kọ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi.

⊕ 8:12 10-12; Ejay 14.12; Jɔrɔmi 9.14; Tεε ki taga 10.21-23

6 Dεkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nε a ingεi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nε koy a ay say kε kadide ti.

7 Bate je kin, toi tε sindε je ki dεw dεε nε rε rεde ti, adi εi basi lo kaw rε ti kin be. Nε je ki dεde ti toi tε jεgi kεsi-gon ki rai ki εr be, ningε tε kεmde to tε tε kεm dije be tε.

8 Bi dεde to tε bi dε dεne je be, εa ngangide to tε ngangi εol be tε.

9 Ningε toi tε nε ki dεw ilε nε rε ki ki gindi nε gude ti be, εa ka bagide εa tε ka pusi rε je ki sindε je bay bay ndεri-de ki ngεdi dεde sεbi lo rε kin be*.

10 Ta mongide ati tε ta mongi ni be, ningε e mongide ti kin ε awi ki tεgi ki kadi adii kε dije nay mi titi.

11 Awi ki malayka ki dε lo ki koo ti tε ngar dεde ti. Tε ngar lεde ka kin nε «Abido» ki ta ebirε, ε «Apoliyε» ki ta girεki tε. Kεr me tε kin nε «Nje tuji lo».

12 Kε ki dεsay dε ngata, ningε nay kε je ki rangi joo kadi rεi go ti εay.

13 Malayka ki kε mehe kεl tεbi lεne, ningε m-o ndu dεw madi j dingiri ti ki rai ki εr ki isi nε Luwε ti, j dε kume je ti ki sε re.

14 Ba ndu ka kin εl malayka ki kε mehe ki uwε tεbi jine ti ε nε: «tyε malayka je ki sε ki dεi-de ki sεn dε ba Epirati ti kin taa.»

15 Ningε iyε malayka je ki sε ka kin taa. εi malayka je ki isi dε njade ti mbata dε kadi wa kin, me ndε ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me εal ti wa kin tε, kadi tε tuji dije ki kare me ki mitε ti kε, dεnangi ti ba pεti.

16 Adi-mi kεr asigar je lεde ki awi ki sindε εi miliyε εu joo.

17 NGa ningε ya, m-o sindε je ki njε kal-de je me ndil ti: awi ki nε rε kuti dε nε gude ki kεr tε por be, to tε εal dεrε be, taa to tε εal kadi-man sindε be tε. Dε sindε je ka kin to tε dε εol be, ningε por je, ki sa je, ki nε je ki njε taa por ki tεgide je tεε tade ti.

18 E ki nε tuji lo je ki mitε, ki εi por je, ki sa je, ki nε je ki njε taa por ki tεgide je, ki tεεi tade ti kin ε ko dije ki kare me ki mitε ti dεnangi ti ba pεti a tε-n.

19 Tadε tεgi sindε je e tade ti nim mongide ti nim tε. Mongide to tε li be, ningε ta mongide to tε dε nε be kadi adii kε dije.

20 NGa ningε, ki εji dε ndεgi dije pεti ki tεεi ta yo ti lε nε je ki njε tuji lo kin εa, mbati kadi iyεi ta kaw nε kagi yo je ti ki εi nε je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kεsi mεkεside nangi nε ndil je ti ki majal, ki nε kagi yo je ti ki rai-de ki εr je, ki la je, ki ningε-kasi je, ki gaji mbal je ε se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dε ta al nim, taa asi njiyε al nim tε kin.

21 Taa iyεi ta tεl dije al nim, ta ra kimε al nim, ta kuwε marim al nim, ta εogi al nim tε.

10

Malayka εi ki ngon makitibi

1 Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tεgi j dεrε ti risi ki dεnangi ti. Kil ndi tibi dεe, taa ngabirεndi isi dεe ti tε jεgi ngar be, εa ta kεme εsi tε kadi be tε, ningε njae je toi tε bar por be.

2 Uwε ngon makitibi jine ti, indε nja kone dε ba ti, ε indε nja gεlne dεnangi ti tε.

3 Un ndune ki taa ki tεgine, nε tε εol be, ningε go ndue ti, ndangi ndi siri εa.

4 ε loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti εa, m-o ndu ta madi ki j dεrε ti εl-m ε nε: «Ingεm ndu ta lε ndangi ndi je kin mei ti, εi indangi me makitibi ti al.»

5 Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dε ba ti, ε e ki nungi e dεnangi ti ka kin, un ji kone ilε ki dεrε ti,

6 ningə un mindine ki tɔ Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kində dɔrə, ki dɔnangi, ki ba bo, ki ne je ki mede ti ə nə: «Dɔkagilo ki rangi kadi dəw a iyə adi man goto ngata.

7 NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilə ngirə kadi kəl təbi ləne kin 6a, Luwə a tɔl ta ndigi ra ləne ki tɔ lo 6əyɔ ti, təkɪ əl-n tae 6əə kilə je ləne ki əi njé kəl ta je ki tae ti^ϕ.»

8 NDU dəw ki kəte m-o j ki dɔrə ti ka kin təl əl-m ta ki rangi 6əy ə nə: «Aw itaa ngon makitibi ki tēg mee kin ji malayka ti ki ində njane kare dɔ ba ti ə ində ki nungi dɔnangi ti kin.»

9 M-aw 6asi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dəje kadi adi-m ngon makitibi ningə, ilə-m ti ə nə: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nə a nəl tai ti tə təji be.»

10 M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningə nəl tam ti tə təji be, nə lokɪ m-tibi mem ti 6a, ati kandam ti kanana.

11 Ningə go ti əli-mi əi nə: «Maji kadi əl ta ki ta Luwə ti ki əl ɔji-n dɔ ne je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin 6e je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin 6əy.»

11

Njé ma naji je ki joo

1 Dəw adi-m gakira ki tɔ titi-naa ki kagi mboji ne be, ningə əl-m ə nə: «J taa imbɔji kəy lə Luwə nim, dingiri nim, taa itidə dije ki njé kɔsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti me kəy ti kin tɔ.

2 Nə ta mba lo ki taga ne 6a, kadi iyə dam kare, imbɔji al, tadə e lo ki e ki kadi dije ki gəri Luwə al, ki a tuji ki 6e bo ki ay njay lə Luwə asi nay kuti sɔ gide joo.

3 Ningə mi m-a m-ilə ki njé ma naji je ləm ki joo ki kibi kuwə ndoo rɔde ti kadi əli dije ta ki ta Luwə ti ndɔ dibi ki 6u joo ki kuti mehe (1260).»

4 NJé ma naji je ki joo əi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kəm Ba dɔnangi ti.

5 Kin ə re dəw madi ge kadi n-ra səde ne ki majal ə, por a tēg tade ti kadi tuji njé bə je ləde kin kɔ. E be ə, dəw ki ge kadi n-ra səde majal a ingə-n yo oy.

6 NJé ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔrə kadi ndi ədi al, dɔkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwə ti kin. Awi ki tɔgi kadi tali man ki ndul məsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dɔnangi ti ne, ki dɔkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

7 Nə lokɪ a mai naji ləde gine gangi ningə, da ki a tēg koo a ilə-de rɔ, a tətɪ-de rɔ, a tɔl-de.

8 Ninde a ta mba lo ti, lo ti ki ndɔ ki 6əi Bade kagi-dəsi ti titi, me 6e bo ti. E 6e bo ki a 6ari-e ki tɔ ki ndɔi ndil dœ ti əi nə Sodom ki Ejipi.

9 Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin 6e je ki dangi dangi a rəl kadi goi ninde ndɔ mitə ki nusi, ningə a ɔgi kadi dəw dibi-de.

10 Rɔ dije ki dɔnangi ti ne a nəl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rɔnal ngay, a mbəli-naa kadi-kare je, tadə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adi-de kɔ ki al dɔ maji.

11 Nə go ndɔ je ti ki mitə ki nusi kin 6a, kəə ki j rɔ Luwə ti re ur mede ti, adi jii isi taa. Lo kin ti, dije ki kəte a goi-de ka kin, 6əl tɔl-de.

12 Ningə ooi ndu dəw madi ki 6a ki tɔgine ngay j dɔrə ti ə nə: «Itai taa ne!» Ba jii, awi ki dɔrə ti me kil ndi ti, ta kəm njé bə je ti ləde ki isi goi gode.

13 Taa naa ti nɔɔ, dɔnangi yəki yəki ki əti 6əl, adi dam 6e bo ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Kɔ dije dibi siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrə ti.

14 Tuji ki kɔ joo dɔ, ningə e ki kɔ mitə a re nɔɔ basi.

Təbi ki kɔ siri

15 Malayka ki kɔ siri kol təbi ləne ningə, ndu dije ɓa ki tɔgi ngay dɔrɔ ti ə nɔ:
«Kɔɓe ki dɔ dɔnangi ti e ya ʒa ʒa ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A ɔ ɓe
ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je.»

16 Ningə ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ki isi dɔ kimbər ti, osi ki ta kəmde nangi
nɔ Luwə ti, ilai toji dɔɛ ti

17 əi nɔ:

«ʒa Luwə ki nje tɔgi pəti,
i ki isi nɔɔ ɓone, i ki isi nɔɔ mari nu,
j-ilə toji dɔi ti mbata un kilə kəti ɓal ləi ki jii ti,
ɪndə-n gin kɔɓe ləi.

18 Gin ɓe je ki dangi dangi ii ki wongi,
Nə ki ɓasine kin, e wongi ləi ngata ə isi toji rone.
Dɔkagilo gangi ta dɔ njé koy je ti re ngata,
Dɔkagilo ki kadi igə-n dɔ nja ɓəə kilə je ləi,
Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,
Dɔkagilo kigə dɔ nja dije ləi,
Ki njé kaw ki ɓal NDili mede ti,
Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.

E dɔkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji dɔnangi.»

19 Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tɛɛ, adi sanduki kun mindi isi ki taga. Lo
kin ti, ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu dije ɓa ki taa, dɔnangi yəki, taa ndi kəsi ki əti
ɓal ədi tɔ.

12

Dəne əi ki da ki ɓari-e dirago

1 Nɛ kɔji madi ki əti ɓal tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e dɔne ki kadi uti dɔ rəe tɔ kibi ti, ɓa
nay isi gin njae ti. Mee je kuti gide joo ə indəi rɔde naa ti tɔ jɔgi kəsi-gon isi dɔɛ
ti.

2 Dəne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, ə loki tɔ ndoo ra-e ɓa, un ndune ki
taa nɔ.

3 Nɛ kɔji madi ki rangi ɓay tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e kəkirə da madi ki ɓari-e dirago,
kər tɔ por be ə tɛɛ a. Dɔe e siri, ə gajɛ e dɔgi tɔ, ningə jɔgi kəsi-gon isi dɔɛ je ti ka
kin kare kare.

4 Un mongine ɓa, itə-n me je ki kare me ki mitə ti dɔrɔ ti buki-de ki dɔnangi
ti. Re a ta dɔne ti ki aw tɔ oji ngon ka kin kadi tɔ re oji ngon taa ɓa, n-riɓə ngon
n-uso-e.

5 Dəne oji ngon ki dingəm ki kadi tɔ a isi dɔ gin ɓe je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a
ɔ-de ɓe ki kɔɓe lie a ngə tɔ gindi be. E mbata kin ə, loki oji ngon taa par ə, uni
ngon ka kin awi sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie.

6 NGa ningə dɔne taa ay yane aw dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi
dana titi kadi tɔ isi ti adi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi ndɔ dibi ki ɓu joo ki kuti
mehe (1260).

7 Lo kin ti, rɔ i dɔrɔ ti. Misəl əi ki malayka je ləne rɔi ki da ki ɓari-e dirago ka
kin. Dirago ka əi ki malayka je ləne ii sɔde ki rɔ tɔ,

8 nɔ rɔ tətə. Lo ləde əi ki malayka je ləne goto dɔrɔ ti ngata.

9 ʒi kəkirə dirago ilai-e nangi. E ki e ɓigə li ki ɓari-e su je ki *Sata je, e ki e nje
kədi dije pəti ki dɔnangi ti ne. ʒi-e ilai nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

10 Lo kin ti, m-o ndu dɔw madi ɓa ki tɔgine ə nɔ: «Dɔkagilo kaji re ngata,
dɔkagilo kadi Luwə oji tɔgine re ngata, dɔkagilo kɔɓe lie re ngata. E dɔkagilo

ki tōgi e ji Kirisi ti ngata. Tado daw ki nje kində ta do ngakoje je ti ka əsi-e dora ti ilai-e donangi ti. E ki nje kində ta dode ti kondə je ki kada je no Luwə ti ləje.

¹¹ Nə əi je tati-e ro ki takul məsi NGon bati nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim. Bəli rōde al, əi bəsi ngay kadi ndigi koy.

¹² E mbata kin ə,
Maji kadi i dora ira rənəl,
Ə səi ki isi me dora ti ka irai rənəl təl!
NGa ningə i donangi, səi ki ba bo, tuji e ləsi,
Tado su risi nangi ki rōsi ti noo,
Wongi təl-e,
MBata gər kadi dəkagilo ləne nay ngay al ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi əsi-ne ilai-ne nangi ba, or ngodi ki go dāne ti ki nje koji ngon ki dingəm ka kin.

¹⁴ Nə adi dāne ibə bagine joo tə bagi kəkirə soro be, kadi ii-n aw osi lo ti ki Luwə ində doe dana ade dilə lo ti, kadi tə ngəmi-e ki ne kuso əsi bal mitə ki nusi, say, kadi li ndəti kade al.

¹⁵ Lo kin ti, li ilə man tane tə man ba be ki go dāne ti noo kadi tə tōgi man ka kin inde aw sie.

¹⁶ Nə donangi re ro lə dāne, tee tane tibi-n ndəə man ki li tōmo ka kin yiki.

¹⁷ Lo kin ti, wongi təl dirago do dāne ti, adi aw ro do gin koji ti lie, ki əi njé təl rōde go ndu Luwə ti, njé ka dana do ne ki rōjeti ki jəju tee ki doe ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilə rone a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dogi, ə doe e siri tee me ba bo ti. Jōgi kəsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningə tə kəl ta ki mal do Luwə ti ə isi jam doe je ti tō.

² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningə njae je toi tə nja da ki bari-e ursi kin be, ba tae to tə ta bəl be tō. Dirago təl ki tōgine, ki kimbər ngar ləne, ki tōgi kōbe ki əti bəl ade.

³ Jam doe kare to tə ne ki ingə do ki əsi koy be, nə bəsi-ne do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki donangi ti ne pəti, kilə ra da kin əti-de bəl, adi uni goe.

⁴ Əsi məkəside nangi no dirago ti, tado təl ki kōbe adi da ka kin. Ningə əsi məkəside nangi no da ti tō əi nə: «Nə ə əsi koji rone kadi da ti kin ə? Nə ə əsi kadi ro sie ə?»

⁵ Adi ta rəbi da kadi tee tane əl-n ta je ki nga nga ki ta je ki mal do tō Luwə ti. Ningə ingə ta rəbi kadi ra-n ndigi ləne nay kuti sō gide joo (42).

⁶ Hə rone əl ta je ki mal do Luwə ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pəti ki isi dora ti tō.

⁷ Adi-e ta rəbi kadi ro-n ki dije lə Luwə kadi tati-de ro, taa adi-e tōgi do gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin be je ti ki dangi dangi*.

⁸ Dije pəti ki donangi ti ne əsi məkəside nangi noe ti. Adi əi dije ki lo kilə ngirə dora ti ki donangi ti nu, ə tōde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Daw ndangi tōde me makitibi kaji ti lə NGon bati ki dije tōli-e kin al.

⁹ «Daw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n do ta ki m-aw tə m-əl kin maji:

¹⁰ Daw ki səbi dangay ba, a aw dangay ti; daw ki səbi tuji ki kiyə kasigar ba, a tuji ki kiyə kasigar tō. Ningə e do kadi ki kadi dije lə Luwə uwəi tōgide ba, ə kadi awi ki kadi-me tō.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangi tee nanga. Gaje e joo tə gaji ngon bati be, ningə əl ta tə dirago be tō.

* 13:7 5-7: Daniyal 7.8, 25; 11.36; 7.21

¹² Da ka kin ra kilɔ ki tɔgi da ki dɔsay pɛti ta kɛme ti. Ba indɛ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki dɔsay ki ingɛ do ki asi koy, nɛ do ka kin tɛl idi kin.

¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki ɛti bɛl. Aw biti ra adi por i dɔrɔ ti, risi dɔnangi ti, ta kɛm dije ti pɛti.

¹⁴ Ɖi dije ki dɔnangi ti ne buki-de wale ki nɛ kɔji je ki adi-e kadi ra ta kɛm da ti ki dɔsay. Ɖsi-de kadi tɛ tɛli kagi yo madi ɔsi gon da ki ingɛ do kiyɛ kasigar ɛ tɛl aji gogi kin.

¹⁵ Da ki kɔ joo ingɛ tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay kin tɛl nɛ ki isi kɛm, mbɛ kadi tɛ ɛl ta, ɛ adi tɛli dije pɛti ki a mbati kɔsi mɛkɛside nangi nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay ti.

¹⁶ Da ki kɔ joo indɛ tɔgi dɔ dije ti pɛti, ngan je ki dije ki tɔgi, njɛ nɛ kingɛ je ki njɛ ndoo je, dije ki kare ki bɛɛ je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ɛ ji gɛlde ti.

¹⁷ Kin ɛ re dɛw aw ki ndaji tɔ da kin ɛ se kɔr nɛ je ki tɔji tɛ al ɛa, a asi kadi ndogi nɛ al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸ E dɔkagilo kɛm-kɛdi. Dɛw ki aw ki nɛ gɛr, a asi kadi gɛr me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tɛdɛ e kɔr nɛ ki tɔji dɛw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki bu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati ɛi ki dije ki kigɛ dɔde

¹ M-go lo bɛy, ɛa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyo ti, ningɛ dije dibi bu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɛe nim, tɔ Bawe Luwɛ nim, ki ndangi nati nɔde ti ɛi sɛ.

² M-o ka nɛ madi ɛa i ki dɔrɔ ti tɛ ka man ba ki isi lo kam be, ɛa tɛ ka ndi ki ndangi nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ɛa m-o kin, ɛa tɛ ka kundi je ɛ dije a indɛ be.

³ Ningɛ kɔsi dije kin pɛti ɔsi pa ki sigi nɔ kimbɛr ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njɛ kisi kɛm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dɛw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dɛw ɛa, e dije ki dibi bu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki ɛi dije ki ɛi ki kigɛ dɔde dɔnangi ti kin par.

⁴ Ɖi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɛne je al, tɛdɛ gɛri dɛne al. Uni go NGon bati lo je pɛti ki aw ti. Ɖi dije ki e ki kigɛ dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɛ kandi nɛ ki dɔsay ki kun kadi Luwɛ nim kadi NGon bati nim.

⁵ Ɖi dije ki dɛw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dɛw indɛ dɔde ti goto.

Malayka je ilɛi mbɛ ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nɛl ti taa say ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jie ti kadi ilɛi mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin ɛe je ki dangi dangi, ki gin kɔji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi.

⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ɛ nɛ: «Ilɛi dɔsi gin tɔgi ti lɛ Luwɛ, ɛ ilɛi tɔji dɔe ti, tɛdɛ dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɖsi mɛkɛsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibɛ ti.»

⁸ Malayka ki rangi bɛy un go e ki kɛte ka kin ningɛ ɛl ɛ nɛ: «Ɖsi ngata, ɔsi ngata, *Babilon ki e ɛe ki boy. E ki adi gin ɛe je pɛti kasi kaya ki ra lɛne ki ɛti bɛl adi-de ayi-naa.»

⁹ Malayka ki rangi bɛy ki kɔ mitɛ un gode ningɛ ɛl ɛ nɛ: «Dɛw ki ɔsi mɛkɛsine nangi nɔ da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ɛ taa ndaji nɔne ti, ɛ se jine ti ɛa,

¹⁰ e ka a ay kasi wongi lɛ Luwɛ ki kanji kilɛ man ti ki Luwɛ a buki me kɔpi wongi ti lɛne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingɛi kɔ ta kɛm malayka je ti ki kay njay ki ta kɛm NGon bati ti. A ingɛi kɔ kin me por ti ki me nɛ ti ki o por rigi rigi.

11 Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ ɓal je, dɔ ɓal je. Ningə kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njε kɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ə taai ndaji nɔde ti ə se jide ti kin a ɔri kəə goto.

12 E dɔkagilo ki kadi dije ki əi ya Luwə, ki njε ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njε kadi mede Kirisi, uwəi tɔgide ba.»

13 Go ti m-o dɔ ndu madi j dɔrə ti əl-m ə nə: «ɪndangi ta kin ə nə: NJε maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki ɓone me kilə ti lə ʔaʔe. NDil Luwə əl ə nə: əi njε maji-kur je tado uwəi kɔ rɔde dɔ kɔ je ti lade, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

14 M-go lo ɓa m-o kil ndi ki nda, ningə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti.

15 Malayka madi ki rangi tεε me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tɔgine əl nje kisi dɔ kil ndi ti ə nə: «ɪl ngorongi ləi ijə-n kɔ, tado kɔ ki dɔnangi ti mbuji asi kijə ngata.»

16 ʔa lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n kɔ je ki dɔnangi ti ne.

17 Go ti, malayka ki rangi ɓəy tεε me kəy ti lə Luwə, dɔrə, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

18 Go ti, malayka ki rangi ɓəy ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tεε ki dɔ dɪngiri ti, ɓa un ndune ki taa ki tɔgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nə: «ɪl ngorongi ləi ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.»

19 Ə malayka ilə ngorongi ləne dɔnangi ti ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, ningə bi ilə me ɓe mbore kandi nju ti, ki e ɓe ki boy ki wongi lə Luwə e me ti.

20 MBisəi kandi nju ka kin me ɓe mbore kandi nju ti, gidi ɓe bo ti gogi, ningə məsi lo tεε me ɓe mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, j biti ɔdi ta sinda je taa, ɓa ngale asi kulə mətər ɓu mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nε tuji lo je ki dɔbəy ti e jide ti

1 M-o nε kɔji madi ki rangi ki bo, to əti ɓəl dɔrə ti. *Malayka je siri uwəi nε tuji lo je siri tɔ jide ti. Əi dɔbəy nε tuji lo je, tado e əi ə wongi lə Luwə a tɔl-n tane.

2 Go ti, m-o man ba ki to tə bər be, pole naa ki por. Ningə dɔ man ti ka kin, njε tati rɔ da, ki kagi yo lie, ki kər nε ki tɔji tɔe, uwəi kənde lə Luwə jide ti.

3 Osi pa lə *Mojɪ ki ɓəə kilə lə Luwə, ki pa lə NGon bati əi nə:

«ʔaʔe Luwə ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti,
Kilə rai je bo ngay, əti ɓəl ki dum!
I NGar dɔ gin ɓe je ti pəti,
Kɔji ra je ləi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjeti*.

4 J ʔaʔe, nə ə asi kadi ɓəl ndili al ə?

Nə ə a mbati kilə tɔji dɔi ti ə?

Tado j ki kari ba ə j dəw ki ay njay,

Gin ɓe je pəti a rai kadi ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔi ti.

Tado kilə rai je ki dana toi ki taga ta kəmde ti*.

5 Go ti, m-o ta kəy lə Luwə ki kəy kibɪ kulə noji lə Luwə e me ti, tεε tane dɔrə ti.

6 Malayka je siri ki uwəi nε tuji lo je ki siri jide ti tεεi, me kəy ti lə Luwə ki taga. Ji kibɪ lε ki nda, nda ki əti ɓəl, ningə dɔɔi rɔde ki nda ɔr.

7 Ki kare dan nε je ti ki njε kisi kəm ki sɔ adi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tə kɔpi je ki wongi lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti, rosi.

8 Sa rosi kəy lə Luwə tə nē ki toji tōba ki tōgi lə Luwə. Dəw asi kadi ur me kəy ti lə Luwə al biti kadi nē tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwəi jide ti kin tōli ta kilə ləde bəy taa.

16

Kōpi wong je lə Luwə ki əi siri

1 M-o ndu ta madi ki tēg ki tōgine me kəy ti lə Luwə, əl malayka je ki siri ə nə: «Awi mbəli kōpi wong lə Luwə ki siri dōnangi ti.»

2 Malayka ki dōsəy aw mbəl kōpi ləne dōnangi ti. Lo kin ti nōo, do bay ki əti bəl, ki to ngay osi dō dije ti ki njé kaw ki ndaji lə da nim, kōsi məkəside nangi nō kagi yo ti lie nim.

3 Malayka ki kō joo mbəl kōpi ləne dō ba ti, adi man təl to tə məsi dəw ki oy be. Lo kin ti, nē je pəti ki ədi rōde ki isi me ba ti oyi.

4 Malayka ki kō mitə mbəl kōpi ləne dō man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti, adi təli məsi.

5 Ba m-o ndu malayka ki aw ki tōgi dō man je ti əl ə nə: «I NJe kay njay, i ki isi bone, i ki isi mari nu. I itōji be təkəi i nje gangi ta ki dana.

6 Tado əi je buki məsi dije lai ki məsi njé kəl ta je ki tai ti kō, ə adi-de məsi wa ka tō kadi əyi-naa. Asi ta kadi nē kin ra-de be wa.»

7 Ningə go ti, m-o ndu ta madi i ki dō dāngiri ti əl ə nə: «Oyo, Bəbe ki NJe kisi dō tōgi je ti pəti, ta ki gangi lai e ta ki gangi ki rōjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

8 Malayka ki kō sō mbəl kōpi ləne dō kadi ti, ade tōgi kadi buki-n porne dō dije ti kadi o-de.

9 Ba lo kin ti, kunjə kadi ki dum kəl tae o dije. Dije kin əli ta ki mal dō Luwə ti ki aw ki tōgi dō nē tuji lo je ti kin, ə mbati kiyə pa njiyəde je ki majal kō ə kulə-n tōji dō Luwə ti.

10 Malayka ki kō mi mbəl kōpi ləne dō kimbər ngar ti lə da, adi kōbe lie təl lo ki ndul kururu. Dije ingəi kō, usoi ngangide mur mur.

11 Nə be ka, mbati kiyə rəbi kilə rade je ki majal kō, əli ta ki mal dō Luwə ti ki dōrə ti, par par, mbata kō ki isi ingəi, ki mbata lə do bay ki rōde ti.

12 Malayka ki kō mehe mbəl kōpi ləne dō ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ə iyə lo kadi ngar ki nje kī lo kibə kadi ti dā ti.

13 Go ti, m-o ndil je ki majal mitə ki toi tə kaa je be, tēgi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti nim tō.

14 Əi ndil je lə su ki njé ra nē kōji je. Ningə awi rō ngar je ti ki dōnangi ti ne pəti, kawī-de mbata rō ki a re ndō ki bo ti lə Luwə ki nje kisi dō tōgi je ti pəti.

15 Ningə Bəbe əl ə nə: «Oi, m-a m-re tə nje bōgi be. Nje rōnəl ə e dəw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tō, kadi tə dəw oo-e ki rōe kare bə rōe a sole-n al.»

16 NDil je ki majal kawī ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Ebirə nə Armagədo*.

17 Malayka ki kō siri mbəl kōpi ləne dan nəl ti, ningə ndu dəw bə me kəy ti lə Luwə, i ki lo kisi kimbər ngar ti, əl ə nə: «Gin nē je gangi ngata!»

18 Lo kin ti, nē je ədi rōde, adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dōnangi yəki yəki ki əti bəl ngay tō. Lo kilə ngirə kisi ki dō taa ti lə dije nu kin, dəw oo kō dōnangi ki yəki be kin nja kare al bəy.

19 Kəkirə be bo gangi rōne dana mitə, ningə be bo je ki me be je ti ki dangi dangi ki dōnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwə ooi dō be bo *Babilon ti al, Luwə ade əy kōpi, ki kasi wongī lie ki ngə ngay isi ole me ti.

20 Dō dər je pəti əyi-naa, adi dəw oo mbal je al.

* 16:16 Njé gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29

²¹ Kəkirə kəsi je ki əyi tə mbal bo be i j taa tosi də dije ti. Dije əli ta ki mal də Luwə ti əji-n də kəkirə kəsi je ki njé tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti bəl ngay.

17

Ta ki gangi ki də dāne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwai kəpi je ki siri jide ti re əl-m ə nə: «təre, m-a m-toji ta ki gangi ki a re də dāne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o.

² NGar je ki dānangi ti ne buki rəde ta sange lo kaya ti, ningə kosi dije ki dānangi ti ne əyi-naa kasi kaya lie adi rade tə[☆]»

³ Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dāne kare isi də da ti ki kər pir pir, ki tə je ki əl ta ki mal də Luwə ti rosi rəe. Da ka kin dəe e siri ə gaje je e dəgi tə.

⁴ Dāne ə kibi je ki ndole, ki kər pir pir, ningə, ningə ər je, ki ningə ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, rosi rəe. Uwə kəpi ki rai ki ər, ki ne je ki to koo al, ki ne ra kaya je lie ki to nje rosi mee.

⁵ Ne ki isi nati nəe ti, e ne ki ndangi əi nə: «Babilon ki boy, kə kaya dāne je, ki ba ne ra je ki to koo al ki dānangi ti ne.»

⁶ M-o kadi dāne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki təli-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Lok i m-o-e, e ne madi ki əti-m bəl.

⁷ Ə malayka əl-m ə nə: «Ra ban ə əti bəl ə? M-a m-ər-i gin ne ki to lo bəy ə tə əji də dāne əi ki da ki dəe e siri ə gaje je ə dəgi, ki oti dāne gidine ti kin.

⁸ Da ki o-e kin kəte e nəə, nə basine goto ngata. A tee koo kadi aw tuji ti. NGA ningə, dije ki dānangi ti ne ki lo kilə ngirə dorə ki dānangi ti nu, tade e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin ba, a əti-de bəl, tado kəte e nəə, nə basine goto, ningə a təl tə re gogi.

⁹ «E dəkagilo kəm tee ki dəkagilo kaw ki gosi. Də da ki siri əi mbal je ki siri ki dāne isi də ti. Taa əi ngar je ki siri tə.

¹⁰ Njé ki mi osi, e ki kə mehe isi də kimbər ngar ti dəkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningə e ki kə siri re al bəy. NDə ki a re ba, a isi də kimbər ngar ti dəkagilo ki ndəy be par.

¹¹ Da ki kəte e nəə, ə basine goto kin, e wa ə e ngar ki kə jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningə isi aw ki tuji ti.

¹² Gaji da ki dəgi ki o, əi ngar je ki dəgi ki isi də kimbər ngar ti al bəy, nə a ingəi təgi kadi əi bə kadi-kare be ki da.

¹³ Mər ta ləde əi ki dəgi kin pəti e kare ba, adi e ta kadi uni təgide ki kəbe ləde rai kilə adi da.

¹⁴ A rəi ki NGon bati, nə NGon bati a təti-de rə, tado e Bəbe lə bəbe je, e NGar lə ngar je. NGA ningə njé ki bari-de, njé ki mbəti-de, ki njé ka də njade ti, a təti rə sie tə.»

¹⁵ Malayka təl əl-m bəy ə nə: «Man je ki o-de lo ki kaya dāne isi ti kin, əi gin dije ki dangi dangi, əi kosi dije ki dangi dangi, əi gin be je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi.

¹⁶ Gaji da je ki dəgi ki o-de, ki darə da wa, a əsi ta kaya dāne, a rəyi kibi je ki rəe ti kadi a ki rəne kare. A usoi dae taa a adi por o-e tə.

¹⁷ Tado Luwə ində ndigi ra ləne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni təgi kəbe ləde rai kilə adi da, bəti kadi ta je ki ta Luwə ti təli tade.

¹⁸ «NGa ningə, dāne ki o-e, e bə bo ki boy ki isi də ngar je ti ki dānangi ti ne.»

☆ 17:2 1-2: Jərami 51.7, 13; Ejay 23.17

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi i dərā ti risi ki nangi. Aw ki təḡi ki bo, ningə kunje unji, taa dənangi pəti.

² Malayka ka kin un ndune ki taa əl ə nə: «Babilon osi. *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningə ki basine kin, təl lo kisi ndil je lə su, ki lo bəyo rə lə ndil je ki majal pəti. E e ə yəl je pəti ki toi nje, ki da je ki njé ra nə ki to koo al, rai tə lo be lade.

³ Tadoḡ gin be je pəti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dənangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njé ra gati je ki dənangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kəl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki i dərā ti əl ə nə: «Təḡi kə me be bo ti kin səi dije ləm, nə tə ii indəi rəsi naa ti sie də majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dæ ti kin ingə səsi sie.

⁵ Tadoḡ majal rae je oji-naa, awi biti tēḡi rə Luwə ti, adi me Luwə ole də nə rae je ti ki majal.

⁶ İrai sie nə ki ndə ki e ra ki dije kin tə. İrai sie be nja joo. Me kəpi ki buki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, i buki ti nja joo adi-e ay tə.

⁷ Kae ti wa ki rəe nəl-e-n me rə ki təji ti nim, oo-n maji rəne nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kə je, ndingə ndoo je tə. MBata əl mene ti ə nə: «M-isi də kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tadoḡ m-a m-uwə ndoo yo al ratata.»

⁸ E mbata kin ə, nə tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dæ ti pəti ndə kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki bo bo, ningə por a o-e tə. Tadoḡ Bəbe Luwə ki gangi ta dæ ti e Nje təḡi*.»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rəde sie, a nəi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki o-e su ki taa.

¹⁰ A ai say, mbata bəli kə ki isi inge kin, ningə ə əli əi nə:

«Kə ri ə to be ə! kə ri ə to be ə!

İ Babilon, be bo ki boy, ki nje təḡi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi dəi ti be a?»

¹¹ Njé njiyə ra gati dənangi ti ne, nəi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tə, tadoḡ dəw kare ka ndogə səde nə gati je ləde al.

¹² Nə gati je, ki ər je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, ki le je, ki kibi ki kər pır pır je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde əti maji je, ki nə je ki rai-de ki ngangi kədi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi je, ki nə je təli mbal je ki ndole,

¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rə je, ki bəə je, ki dangay je.

¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigə kuso ka ay say kadi ti. Nə kingə je ləi ki nə koo maji rə je ləi təli nə ki tuji kə, ningə dəw a ingə-de gogə al ratata.

¹⁵ Njé ra gati je ki rai gati kəte me be ti kin ingəəi nə, əsi rəde ngərangi, tadoḡ bəli kə je ki isi inge kin. Nəi, uwəi ndoo yoe,

¹⁶ ningə əli əi nə: «Kə ri ə to be ə! kə ri ə to də be bo ti kin be ə! E ki kəte ə kibi le, ki kibi ki kər pır pır, ki kər njir njir, ki ər je, ki ningə ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, rosi rəe.

¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə nə kingə je kin pəti gotoi kə!»

Njé kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njé ra kilə də bato ti, ki njé ra gati də ba ti, əsi rəde ngərangi,

* 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kılə ngirə nə je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

18 ningə loki ooi sa pore ki isi su 6a, əli əi nə: «Dəw oo 6e bo ki əti 6al tə 6e bo kin be al 6əy!»

19 Ɔyi ba bur ki dədə ti, ningə nɔi, uwai ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nə: «Kɔ ri ə to be ə! kɔ ri ə to dɔ 6e bo ti kin be ə! E ne kingə je lie ə dije pəti ki awi ki bafo je dɔ ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə ne kingə je kin pəti gotoi kɔ!»

20 I dərə, ira rənəl dɔ tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rənəl, tadɔ ta ki Luwə gangi dεe ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

21 Lo kin ti nɔɔ, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nə: «E ki ka tɔgi kin ə, a igəi Babilon, 6e bo ki boy kin kadi iləi-e kɔ, kadi dəw a oo-e gogi al ratata.

22 Dəw a oo ndu kənde je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl təbi je, 6e ləi gogi al ratata. Dəw a ingə kodi ra ne madi, ə se a oo ndu mbal kusi ko al ratata.

23 Dəw a oo por lambi ɔ 6e ləi al, taa dəw a oo ndu njé taa-naa sigi al tɔ, tadɔ njé ra gati je ləi ə əi njé tɔ6a je ki əti 6al dɔnangi ti ne, taa ki mbəli ki ra ləi ə, ibuki-n gin dije ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne kɔ.»

24 E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki məsi dije lə Luwə, ki məsi dije pəti ki tiji mindide dɔnangi ti ne, ay titi.

19

Pa tati rɔ ki 6a me dɔrɔ ti

1 Go ne je ti kin 6a, m-o dɔ ndu ki 6a tə ndu kosi dije ki ngay be dɔrɔ ti ə nə: «Aleluya! Kaji, ki tɔ6a, ki tɔgi e yə Luwə ləje.

2 Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta ki gangi ki dana, tadɔ gangi ta dɔ kaya dəne ti ki tuji lo ki dɔnangi ti ne ki kaya ki ra ləne. Luwə ade igə kirə tɔl ki tɔl 6əə kilə je lie.»

3 Ningə təli əli 6əy əi nə: «Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti! Sa por 6e bo su ki dɔ 6al je, ki dɔ 6al je!»

4 *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki ne je ki njé kisi kəm ki sɔ, əsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti ki Nje kisi dɔ kimbər ngar ti, əsi kure, ningə əli əi nə: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti!»

Lo taa-naa lə NGon bati

5 Go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbər ngar ti be əl ə nə: «təi tɔji dɔ Luwə ti ləje, səi pəti ki səi 6əə kilə je lie, səi ki səi njé 6al-e je, səi ngan je ki dije ki tɔgi.»

6 Ningə m-o dɔ ndu ki 6a tə ndu kosi dije ki ngay be. Ndu ka kin 6a tə ka man ba ki isi lo be, taa 6a tə ka ndangi ndi ki 6a ki tɔgine ngay kam be tɔ, ə nə: «Aleluya! Həi tɔji dɔ Babe ti, tadɔ Luwə ləje ki Nje tɔgi pəti ində ngirə kɔ6e ləne.

7 Adi ji rai rənəl, ji tɔləi kole ə j-iləi tɔji dεe ti, tadɔ dɔkagilo taa-naa lə NGon bati re ngata, ningə dəne lie ka isi dɔ njane ti tɔ.

8 Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulə lε.» Kibi lε ki əli tae, tɔji kilə ra je ki dana lə dije lə Luwə.

9 Malayka kare əl-m ə nə: «tɔdangi ta ə nə: Njé je ki 6ari-de lo taa-naa ti lə NGon bati əi njé rənəl je.» Ningə ilə ti 6əy ə nə: «E kin ə e ta je ki rɔjeti lə Luwə.»

10 M-osi nangi njae ti kadi m-osi kure, nə əl-m ə nə: «O rai kadi ira ne kin! Mi 6əə kilə tə i je ki ngakɔi je ki ai dɔ njade ti me ne ki rɔjeti ki Kirisi tεε ki dεe, kin be tɔ. E Luwə ə sɔbi kadi əsi kure!» Tadɔ ne ki rɔjeti ki Kirisi tεε ki dεe kin ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rɔ ki tati lə Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte

11 Go ti, m-o dɔrɔ tɛɛ tane, ningə sində ki nda ə tɛɛ a. Dəw ki nje kale, tɔe nɔ Nje ka dana nɪm, Dəw ki rɔjɛti nɪm. E Nje gangi ta, ki Nje rɔ rɔ ki dana.

12 Ka kəme je tɛɛi por bilim bilim, ningə nɛ je ki ndole ndole isi dɔe ti ngay tɔ ɔgi kɔsi-gon, taa tɔ ki ndangi dɔe ti e tɔ ki e ki karne ba par ə gər tɔ.

13 ɔ kibi ngal ki məsi rosi, ningə tɔe nɔ «Ta lə Luwə.»

14 Asigar je ki dɔrɔ ti uni goe, isi dɔ sində je ti ki nda, ningə ɔi kibi lɛ ki nda, ki nɛ ki majal ɔde al.

15 Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki sɔbi dɔ tigə-n gin ɔe je ki dangi dangi tɛɛ tae ti. ɔ ɔe dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ki tɔgi ki nga tɔ gindi be. Njiyə dɔ nju ti, tal-e mbasi mbasi me ɔe mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lə Luwə ki Nje tɔgi pəti e me ti.

16 NDangi tɔ kare kibi ti lie nɪm, njae ti nɪm əi nɔ: «NGar lə ngar je, Bəbe lə ɔəbe je.»

17 Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tɔgine, əl yəl je pəti ki isi nali dan nəl ti say ə nɔ: «frəi, ikawi-naa ki mbata nɛ kuso ki bo lə Luwə!

18 frəi usoi da ngar je, ki da ki bo je lə asigar je, ki da asigar je wa, ki da sində je ki njé kal-de je, da dije pəti, dije ki kare je, ki ɔəə je, ngan je, ki dije ki tɔgi je.»

19 Go ti, m-o da ki m-əl ta lie kəte, ki ngar je ki dɔnangi ti ne, ki asigar je ləde, kaw-i-naa mba kadi rɔi ki nje kisi dɔ sində ti əi ki asigar je ləne.

20 Lo kin ti, uwəi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra nɛ kɔji je ləne ta kəm da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji lə da rɔde ti nɪm, ɔsi makəside nangi nɔ kagi yo ti lie nɪm, wale. Uwəi-de, buki-de joo pu kəm ba me dilə por ti, ki e por nɛ ki nje kɔ rigi rigi.

21 Kiyə kasigar ki tɛɛ ta nje kisi dɔ sində ti təl asigar je ləde pəti, adi yəl je pəti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

1 Go ti, m-o malayka kare ki i dɔrɔ ti risi ki nangi, uwə lakəle ta wol ɔe ki dɔbəye goto nɪm, sən ki boy ngay nɪm jine ti.

2 Uwə dirago, ɔigə li, ki e su ki ɔari-e *Satə, dɔɔ-e ki sən ka kin kadi tɔ ɔal dibi kare.

3 Malayka un-e ile wol ɔe ti ki dɔbəye goto, uti tae ki lakəle, ɔr nɛ tae ti landangi, kadi tə ingə rəbi buki-n dije wale al, biti kadi gin ɔal ki dibi kare gangi. Go ti ɔa, sɔbi kadi iyəi-e taa ngon dɔkagilo ki nday be.

4 Go ti, m-o kimbər ngar je isi, ɔa adi njé kisi dɔ ti tɔgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil dije ki ndɔ ki gangi dɔde ki kiyə mbata ma naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin tɔ, taa njé ki mbati kɔsi məkəside nangi nɔ da ti nɪm, nɔ kagi yo ti lie nɪm, adi əi dije ki taai ndaji lə da nɔde ti al nɪm, jide ti al nɪm kin. Dije kin təl isi ki dɔde taa gogi, ningə a ɔi ɔe ki Kirisi ɔal dibi kare.

5 NDəgi njé koy je ɔa, a təl isi ki dɔde taa gogi al, biti kadi ɔal ki dibi kare kin gine gangi ɔəy taa. Lo kin ti, e ki taa ki dɔsəy lə njé koy je lo koy ti.

6 Njé ke me ki taa ti ki dɔsəy lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kɔ joo aw ki tɔgi dɔde ti al. A əi njé kijə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi ɔe naa ti ki Kirisi ɔal dibi kare.

Rɔ təti Satə

7 Loki ɔal ki dibi kare a asi ɔa, a ɔri *Satə kəy dangay ti lie,

⁸ ɳingɔ a aw kadi ɔdi gin ɔe je ki dangi dangi ki dɔ kum dɔnangi ki sɔ, adi e Gogi ki Magogi[☆]. A ɔsi njade naa ti kadi aw rɔ-n. Bayi-naa tɔ yangira ki ta ba bo ti be.

⁹ Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, ilai-naa gai gidi lo kisi dije la Luwɔ ki ɔe bo ki Luwɔ ndige, nɔ por a i dɔrɔ ti kadi osi dɔde ti o-de.

¹⁰ NGa ɳingɔ, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi ilai-e dilɔ por ti, me ne ti ki nje kɔ por rigi rigi, go da ti ai ki nje ngom ki nje kɔl kɔ nɔ n-e nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti. Lo kin ti, a ingai kɔ ki dum kɔl tae, kondɔ je ki kada je, ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je.

Ta ki gangi ki dɔɔay ti

¹¹ Go ti, m-o kimbɔr ngar ki bo ki nda, ki dɔw ki nje kisi dɔ ti. Dɔrɔ ai ki dɔnangi ayi-naa kɔ ta kame ti, ki kadi dɔw a oo-de gogi al ratata.

¹² Ba m-o njɛ koy je, dije ki tɔgi ki ngan je ki du, ai taa nɔ kimbɔr ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je ai ki tɛɛ. Makitibi madi ki rangi kare e ki tɛɛ, ɳingɔ e makitibi kaji. Njɛ koy je ingai ta ki gangi ki go lo kilɔ rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangi me makitibi ti.

¹³ Ba bo tɔl ki njɛ koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tɔli ki njɛ koy je ki ngami-de adi gogi. Ba dije pɔti ingai ta ki gangi ki go lo kilɔ rade je ti ki rai.

¹⁴ Oyi koy ai ki lo ki koo buki-de dilɔ por ti. Dilɔ por kin ɔ e koy ki nje kɔ joo.

¹⁵ NGa ɳingɔ dɔw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a ilai-e dilɔ por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi ai ki dɔnangi ki sigi, tado dɔrɔ ki kɔke ai ki dɔnangi ki kɔke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ.

² ɳingɔ m-o ɔe bo ki ay njay, adi e Jorijalɔm ki sigi ɔ i dɔrɔ ti rɔ Luwɔ ti, ta dɛne ki ra mandɔ maji isi-n dɔ njane ti isi nginɔ ngawne kam be.

³ Ba m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbɔr ngar ti, ɔl ta ki tɔgine ɔ nɔ: «Oi lo kisi Luwɔ ɔ re isi dan dije ti kin. Luwɔ a isi dande ti, ɳingɔ ai je a ai dije lie. A isi dande ti tɔ Luwɔ lɔde.

⁴ A bɔr man nɔ lay lay kɔmde ti. Koy a goto, ndingɔ ndoo yo a goto, nɔ kuwɔ ndoo a goto, kɔ a goto, tado dɔrɔ ki dɔnangi ki kɔke ki ne je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti ɔl ɔ nɔ: «Ki basine kin, m-ra ne je pɔti tɔki sigi ngata.» ɳingɔ tɔl ɔl-m ɔ nɔ: «ɳdangi ne je kin, tado ta je lɔm e ta je ki rɔjeti, e ka kam ta.»

⁶ Ba ilɔ dɔ ti ɔɔay ɔ nɔ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilɔ ngirɔ ne ki lo tɔl ta ne. Dɔw ki kindɔ ra-e ɔ, m-a m-ade man ki ngire e dɔ kaji ti kade ay kare.

⁷ ɳingɔ dɔw ki nje tɔti rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwɔ lie, ɔ e a e ngonm tɔ.

⁸ NGa ɳingɔ, njɛ me ndul je, ki njɛ naji ndude, ki njɛ ra ne je ki to ra al, ki njɛ tɔl dije, ki njɛ ra kaya je, ki njɛ ra mbali je, ki njɛ kaw nɔ kagi yo je ti, ki njɛ ngom je, pɔti, lo lɔde e me dilɔ por ti, ki e por ki o rigi rigi. Lo kin ɔ, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijalɔm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwai kɔpi je ki siri ki rosi ki ne tuji lo je ki siri ki dɔɔay ti jide ti, re ɔl-m ta ɔ nɔ: «tɛ, m-a m-tɔji nje nongɔ la NGon bati, adi e dɛne lie m-adi o-e.»

[☆] 20:8 Ejɔkɔl 38-39

10 NDil tɛti-m uwə-m, ɓa malayka aw sɛm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningə tɔji-m ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, risi nangi.

11 Tɔɓa lə Luwə unji dɔe ti. Kunje to tɔ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɔ kunji mbal ki ɓari-e jasipi kin be, taa dɔw oo lo me ti tɔ bɔr be tɔ.

12 NDogi bɔr ki gə gide ndəə nim, ngal nim. Ta kɔy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningə malayka je dɔgi gide joo ngami ta kɔy je ki dɔgi gide joo ka kin. ʼBa ndangi tɔ gin koji lə ngan *Isirayəl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kɔy je ti ki dɔgi gide joo.

13 Kaw ki lo kibə kadi ti ta kɔy e mitə, lo kur kadi ti ta kɔy e mitə, jam dɔ ɓe ti ta kɔy e mitə, gin ɓe ti ta kɔy e mitə tɔ.

14 NDogi bɔr ki gə gidi kɔy, ngire e ki kində dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njé kaw kilə je ki dɔgi gide joo lə NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

15 Malayka ki nje kəl-m ta ka kin uwə ne mbɔji ne jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n ɓe bo, ki ta kɔye je, ki ndogi bɔr ki gə gide.

16 ʼBe bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji ɓe bo ka kin ki gakira ləne, asi kun nja dɔw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawe ki taa nim, asi-naa.

17 MBɔji ndogi bɔr ki gə gidi ɓe bo ka kin ɓa, ra ngal ji dɔw tɛɛ kosile ti ɓu ki kuti sɔ gide sɔ, tɔ ne mbɔji ne ki dije isi rai kilə.

18 Ne je ki indəai ndogi bɔr ka kin e mbal ki ɓari-e jasipi, ningə ɓe bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɔe, adi ndoy tɔ bɔr be.

19 Gin ndogi bɔr ki gə gidi ɓe bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɔy e ki ra ki mbal ki ɓari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e sapir, ki kɔ mitə e ki ra ki mbal ki ndoy, ki ɓari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal ki ɓari-e emərodi,

20 ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki ɓari-e onisi, ki kɔ mehe e ki ra ki mbal ki ɓari-e sarduwan, ki kɔ siri e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijoliti, ki kɔ jijoo e ki ra ki mbal ki ɓari-e bəril, ki kɔ jikare e ki ra ki mbal ki ɓari-e topaji, ki kɔ dɔgi e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijopiraji, ki kɔ dɔgi gide kare e ki ra ki mbal ki ɓari-e yasɛti, ki kɔ dɔgi gide joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e ametisiti.

21 Ta kɔy je ki dɔgi gide joo lə ndogi bɔr, e madi-kəsi je dɔgi gide joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra e ki ra ki madi-kəsi kare par ki dɔne. Ta mbalo ki ɓe bo ti e ki ra ki ɔr ki dɔrɔe, adi dɔw oo lo me ti tɔ bɔr be.

22 Dɔw oo kɔy lə Luwə me ɓe bo ti kin al. Kɔy ɓa, e ʼBaɓe Luwə wa ki nje tɔgi pəti tɔ, NGon bati tɔ par.

23 ʼBe bo ka kin aw ki ndoo kadi ə se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tɔdɔ kunji Luwə unji dɔe ti, ningə NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo.

24 Gin ɓe je ki dangi dangi njiyɔi kunje ti, ə ngar je ki dɔnangi ti ne rəi ki ne kingə je ləde me ti tɔ.

25 Ta kɔy je ki kur me ɓe bo ti kin a ai tagira ba ki ndɔ je pəti, dɔw a uti-de al, tɔdɔ lo a ndul me ɓe ti kin al.

26 NGA ningə, dije a rəi ki ne kingə je ki ne tɔɓa je lə gin ɓe je ki dangi dangi me ti.

27 Ne madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dɔw ki nje ra ne je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tɔ. ʼE dije ki tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti lə NGon bati par ə a uri me ti✧.

22

1 Malayka tɔji-m man ba kaji, ki ndoy tɔ bɔr be ki isi ibə ki tɔgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati.

✧ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkəl 44.9

²NGa ningə, dana ngadan 6e bo ti, ki dan ba ji man ti ki tɔ joo, kagi kaji ki tēg ki kandine nja dɔgi gide joo me 6al ti ki kare a noo. Nay kare ə tēg ki kandine, nay kare ə tēg ki kandine, 6a mbie e kɔ kaji gin 6e je ki dangi dangi tɔ.

³Nə madi ki kadi tə Luwə a man-e goto.

Kimbər ngar kisi Luwə əi ki Ngon bati a e me 6e bo ti, ningə 6əə kilə je lə Luwə a awi nœe ti kadi tə ɔsi kure.

⁴A ooi ta kəme, ningə tœ a e ki ndangi nati nœde ti.

⁵Lo ki ndul a goto, dəw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tado Bəbe Luwə a buki kunjine dœde ti, ningə a oɔi 6e ki dɔ 6al je ki dɔ 6al je.

Re Jəju Kiriisi

⁶Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rojeti, e ka kəm ta. Ningə Bəbe Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi toji 6əə kilə je ləne ne je ki a rai ne 6asi adi-de gəri.»

⁷Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re 6asine, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki tēg ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rənəl.»

⁸Mi Ja, m-o ne je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki toji-m ne je ka kin kadi m-ɔsi kure.

⁹Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira ne kin. Mi 6əə kilə tə j je, tə ngakoi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tɔ. E Luwə ə sobi kadi ɔsi kure.»

¹⁰Ningə ilə ti 6əy ə nə: «Ta je ki tēg ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi i6oyɔ adi to, tado dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne e 6asi ngata.»

¹¹NGa ningə kadi dəw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dəw ki nje ra ne je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tɔ; ningə dəw ki nje ra ne ki maji, nay ki lo ra ne ki maji ti, ə dəw ki ay njay, nay ki lo kay rəne njay ti tɔ.

¹²Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re 6asine! M-a m-re ki ne kigə go ji kadi m-adi dəw ki ra ki go kilə ti ki ra.

¹³Mi Alpa ki Omega, mi ki Dəsay ki ki Dəbəy ti, mi Lo kilə ngirə ne ki Lo tɔl ta ne[☆]»

¹⁴Njé rənəl je ə əi dije ki njé togi kibi je ləde kadi tə ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kəy me 6e bo ti.

¹⁵Ningə kadi dije ki njé ra kilə lə bisi je, awi gidi 6e bo ti, naa ti ki dije ki njé mbəli, ki dije ki njé sangi-naa kaya ti, ki dije ki njé tɔl dije, ki dije ki njé kaw no kagi yo je ti, ki dije ki ngom nəl-de ki njé kəl ta ki ngom.

¹⁶«Mi Jəju, m-ilə ki malayka ləm kadi ma naji ne je ki rojeti kin ki rɔ njé kaw-naa je ti. Mi dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, mi NGawndə ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷NDil Luwə əi ki dəne ki nje ngaw əli əi nə: «trel»

ə kadi dəw ki oo dɔ ndu ta je kin ə nə: «trel»

Kadi dəw ki kində man ra-e, re, ə kadi dəw ki ge kay man kaji, ingə kare ki kanji ndogi tɔ.

Təl ta ta

¹⁸Mi Ja m-ilə ndum dɔ ta je ti ki tēg ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin be: Dəw ki ilə ne madi dɔ ti, Luwə a buki tuji je ki e ki kəl tae me makitibi ti kin dɔ ko ti lie.

¹⁹A re dəw ər ne madi me ta je ti ki tēg ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin tɔba, Luwə a ər ne maji ki sobi dœe kɔ me kagi koy al ti nim, me 6e bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al əi ki 6e bo ki ay njay ki e ki kəl ta ləde me makitibi ti kin[☆].

²⁰ Nɪŋɔ dɔw ki nje kaw ki ndu dɔ ta je ti kin tɔki e ta je ki rɔjeti ɛl ɛ nɔ: «Oyo, m-a m-re basine.»

Amen! ɪre, Bɔbe Jɔju!

²¹ Kadɪ me-maji lɔ Bɔbe Jɔju e sɛsi naa ti pɛti.